

Dr NEVENKA PETRIC

**I ZVIJEZDE
SMO DOSEZALI
3**

FOTO FUTURA

Urednik
Angelina Karadžić

Recenzenti
Dr *Slavoljub Cvetković*
Mile Trkulja, general u penziji
Akademik *Radonja Vešović*

Likovno-grafički urednik
Svetko Reljić

Lektor i korektor
Branka Kosanović

ISBN 86-83691-08-X

Dr NEVENKA PETRIĆ

I ZVIJEZDE SMO DOSEZALI
III
REVOLUCIONARNI OMLADINSKI POKRET
SREDNJE BOSNE 1941-1945

Beograd 2004

VODEĆI KADROVI SREDNJE BOSNE

NARODNI HEROJI

U radu na biografijama narodnih heroja srednje Bosne pošli smo od publikacije *Narodni heroji Jugoslavije*-¹ neobjavljene *Grade sa istraženim rezultatima za pisanje kritičkog osvrta na objavljenu knjigu 'Narodni heroji Jugoslavije'*, autora Slavka Odića i Slavka Komarice, koja je prikupljena o narodnim herojima srednje Bosne;² rezultata drugih istraživanja i rezultata vlastitog istraživanja autora.

Slavko Odić i Slavko Komarica u uvodu prikupljenje građe nišu:

„Drugo, dopunjeno i ispravljeno, dvotomno izdanje enciklopedijskog formata publikacije 'Narodni heroji Jugoslavije' sadrži 1322 biografije među kojima je preko trideset biografija heroja koji su u predratnim godinama živjeli i radili ili su se na području srednje Bosne u toku NOR-a borili.

Nova istraživanja dovela su do potpunijih saznanja, koja su utkana u novi tekst biografija; greške u ranijem izdanju su otklonjene³ - piše u pogovoru ove publikacije.³ Uprkos nesumnjivih napora koje su autori uložili u nekim biografijama narodnih heroja, vezanih za srednju Bosnu, ipak su se zadržale neke greške i netačnosti na koje je potrebno ukazati upravo zato što izdavači s pravom smatraju da će ova reprezentativna publikacija o narodnim herojima biti dragocjen i neophodan priručnik i podsjetnik prosvetnim, naučnim i javnim radnicima ...! ”⁴

Imajući u vidu navedeno i smatrajući da u knjigama - / *zvijezde smo dosezali II i III, Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1914-1945,*

Narodni heroji Jugoslavije, pripremio: Institut za savremenu istoriju; Redakcija: Mihajlo Apostolski, Zdravko Antonić, Milan Borković, Drago Borovcanin, Danilo Bulajić, Pero Damjanović, Mihajlo Đelović, Zoran Erak, Hajredin Hodža, Petar Kacavenda, Zdravko Klanjšček, Zoran Lakić, Bogdan Lasić, Andra Milanović, Snežana Mitrović, Pero Morača, Vidač Perić, Aleksandar Petković, Fabijan Trgo, Dušan Živković; odgovorni urednici Petar Kacavenda i Dušan Živković; izdavači: Partizanska knjiga, Ljubljana, OOVR Izdavačko-publičistička delatnost, Beograd. Narodna knjiga, Beograd i Pobjeda, Titograd; Štampa BIGZ, Beograd 1982. godine; drugo izdanje, tiraž: 10.000 primeraka (u daljem tekstu *Narodni heroji Jugoslavije*).

² Slavko Odić, Slavko Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*, neobjavljeni rukopis, lična arhiva Slavka Odića (rakopis sadrži ispravke za biografije 36 narodna heroja Jugoslavije u srednjoj Bosni, objavljene u drugom izdanju dvotomne publikacije *Narodni heroji Jugoslavije*, Beograd 1982, knj. 1 i 2, štampao BIGZ). Do ovih ispravki došlo se istraživanjem S. Odića i S. Komarice. Rukopis nije ni korišćen, niti objavljen a sastoji se iz: 1 kucane str. uvida, 18 str. kucanog teksta, 18 str. teksta pisanog rukom grafitnom olovkom - ukupno 36 str.; relativno kratak tekst, ali konkretni i veoma sadržajan - u daljem tekstu: *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*.

³ *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, Pogovor (pisan 22. decembra 1981), str. 597.

⁴ *Ibid.*

treba objaviti i 36 biografija narodnih heroja srednje Bosne (u pojedinim slučajevima mjestimično skraćene), sa unijetim ispravkama na osnovu navedenog rukopisa Slavka Odića i Siavka Komarice, rezultata nekih drugih istraživanja, kao i istraživanja samog autora ove knjige - prezentujemo javnosti ispravljene i dopunjene biografije narodnih heroja srednje Bosne. Pored svega iznijetog, ovo je prilika da se sadržaji o narodnim herojima srednje Bosne - velikanima jednog herojskog doba, približe čitaocu i putem tokova savremenog izdavaštva - u Beogradu, srednjoj Bosni i šire.

1. EDO Antona BLAŽEK

„Rođenje 1920. godine u Teslicu. U siromašnoj radničkoj porodici. Posle završene osnovne škole zaposlio se kao nekvalifikovani radnik, u Destilaciji drveta u Teslicu. Radeći naporno u prašim, blatu i kiši - Edo je nalazio vremena za lično uzdizanje, tako daje posle dve godine rada postao kvalifikovani radnik. Kao omladinac isticao se zrelim predlozima za poboljšanje uslova života i rada i organizovanja radnika, tako daje ubrzo stekao simpatije naprednih ljudi u preduzeću u Teslicu gde je radio.

U SKO.T je primljen 1937. godine i od tada počinje njegova revolucionarna aktivnost. Najviše je radio na osnivanju aktiva napredne omladine u radničkim i drugim društвима. Dovitljiv i veoma dobar organizator, uspeo je da uključi u ilegalni rad nekoliko desetina radnika.

Kad je krajem 1940. godine u Teslicu obnovljena partijska organizacija Edo Blažek je, uz još neke članove KPJ, bio duša njene aktivnosti. Rezultati uporne političke borbe došli su do punog izražaja u demonstracijama 27. marta 1941. godine u kojima je učestvovalo više od 2.000 građana Teslica.⁵

„Poznato je, međutim, daje u septembru 1940. godine u Teslicu boravio Cvijetin Mijatović (zajedno sa Ratom Dugonjićem), i tada je formirana jedna sasvim nova skojevska organizacija u kojoj su bili Edo Blažek, Žarko Škvarica, Zaga Ilić-Stjepanović, Suljo Čaušević i Šulja Arifagić, svi članovi *Brazde*, a neki i njene uprave. S obzirom na rad i dobijene zadatke, članovi ove skojevske organizacije smatrali su se komunistima, Članovima Partije.⁶

„Direktive CK KPJ, date na Majskom savjetovanju u Zagrebu, počele su da se provode i ostvaraju u Teslicu i Usorskoj dolini još u toku maja 1941. godine Tada su prvo iz jezgra već ranije okupljene omladine u Teslicu i Cečavi formirani novi aktivi SKOJ-a. U Teslicu su skojevci birani između mlađih i najaktivnijih članova 'Brazde', koji su se i prije i poslije okupacije.

⁵ *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, str. 83-84 (autor Raf.B. - Rafael Brčić). Slavko Odić, Slavko Komarica: „Podatak daje 27. marta 1941. godine u demonstracijama učestvovalo više od 2.000 građana Teslica je nelogičan pošto je u to vrijeme u Teslicu bilo ukupno jedva 3.500 stanovnika. U enciklopediji *Preseve* stoji „oko 3.500“.

⁶ Advan Hozić, *Teslić u NOB*, str. 55.

isticali svojim nepokolebljivim antifašističkim stavom i progresivnošću. To su, između ostalih, bili Edo Blažek, Slavica i Jelena Rataj, Josip-Pepi Vincik, Ivan Kej žar, Milorad Mirković, Mustafa-Mujica Silajdžić, Đuro Kajzer, Edhem Pobrić i Nenad Lugonjić...

Desetog jula 1941. godine u Teslić je došao član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu i član Vojne komisije Mahmut Bušatlija - Buš i povezao se sa Edhemom Pobrićem po preporuci Rudija Kolaka. Po zahtjevu Bušatlije sazvan je sastanak na kojem su bili: Adem Hercegovac, Edo Blažek, Milorad Mirković, Branko Markočević, Nenad Lugonjić i Edhem Pobrić, tada najistaknutiji članovi KPJ u Teslicu...

Na naknadnom sastanku ove ćelije određeno je da iz Teslica izidu i obrazuju oružanu grupu petorica komunista: Edo Blažek, Adem Hercegovac, Milorad Mirković, Edhem Pobrić i Branko Markočević, pa su s tim u vezi vrštene odgovarajuće pripreme za njihov odlazak... Poslije hapšenja i odvođenja Branka Markočevića i ostalih drugova, 4. avgusta 1941. godine iz Teslica su izašli Adem Hercegovac, Edo Blažek, Milorad Mirković i Edhem Pobrić, naoružani sa tri pištolja i uputili se preko Osivice i Ukrinice da bi sutradan ujutro stigli u Cečavu, gdje su se našli s Mirom Jotanović i tamošnjim skojevcima. Odmah zatim, njima su se priključili Ljubo Petrović, iz Osivice i pilanski radnik iz Teslica Danko Košćuk, obadvojica s puškama, a uskoro je k njima došao sa oružjem i Ratko Bročeta iz Liplja i preuzeo dužnost komandira grupe.⁷

Edo Blažek je učestvovao u bitkama oko Maslovara, postoje to bilo relativno jako neprijateljsko uporište, posebno u napadu na Maslovare, 24. septembra 1941. godine.

„Istakao se u mnogim borbama i diverzantskim akcijama, najpre kao rukovodilac malih grupa partizana, zatim politički delegat voda i zamenik političkog komesara čete. Od prvih akcija valja pomenuti one na Šnejgotini, i borbe oko Maslovara, septembra i oktobra 1941., zatim diverzije na železničkoj prazi Teslić - Doboju, novembra; u rušenju pruge Teslić - Blatnica, januara 1942., kada je sa samo jednom desetinom boraca onesposobio 5 kilometara železničke pruge, vodeći istovremeno borbu sa nadmoćnjim nemačkim i ustaško-domobranskim snagama. Posebno junaštvo je pokazao u martu 1942. godine, u napadu ustaša, domobrana i Nemaca na Vrućicu. Edo Blažek je s dvadest boraca celog dana odolevaо napadima neprijatelja; uspeo je da zaustavi napadače, nanevši im osetne gubitke.“⁸

„Početkom juna 1943. godine,⁹ u Gluhoj Bukovici zanoćilo je 11 partizana koji su zbog opasnosti od četnika, napustili svoju Vračićku četu pod komandom Edhma Ajanovića i Ede Blažeka, i krenuli su prema Travniku.

⁷ *Ibid.* str. 67-68.
Narodni heroji Jugoslavije, str. 83-84.
1942. a ne 1943. godine (nap. aut).

Nakon, po prilici, tri dana, stigli su u rejon Gjije Bukovice, i zanoćili u planinskoj pojati. Tu su oko 10 ili 11 sati naveče, bili iznenada napadnuti sa svih strana jakom vatrom iz pušaka, automata i puškomitrailjeza, ali napadači nisu bili četnici jer ih u Gluhoj Bukovici i okolnim selima nije ni bilo. U napadu su učestvovali seoska ustaška milicija i ustaše i domobrani iz Guče Gore, udaljene desetak kilometara. Međutim, iz redova neprijatelja čula se komanda i na nemačkom jeziku. Osmorica partizana iz pojate se nisu mogli izvući. Bili su poubijani ili zarobljeni. Među zarobljenima je bio i Edhem Ajanović. Ustaše su ga kasnije ubile u logoru Jasenovac. Iz okruženja su uspeli da se probiju samo trojica partizana, koji su se nalazili na straži: Edo Blažek, Risto Petrović i Ivan Kovaleski.

Sutradan ujutro, pošto se na ugovorenom mestu, u slučaju povlačenja, nije pojavio nijedan od osmorice partizana koji su bili u pojati, njih trojica su krenuli prema Žepču, s namerom da se prebace na Ozren. U okolini Žep-ča, u neposrednoj blizini, najvjerovatnije, sela Prapratnica ili Ljubine, krećući se u predhodnici, Edo Blažek je naišao na zasedu neidentifikovanog neprijatelja i poginuo. U NOR-u su poginula i dva brata Ede Blažeka - Josip i najmlađi brat Anto, rođen 1928. godine, koji je poginuo u Prvoj proleterskoj brigadi 1943. godine.

I dalje. U biografiji je navedeno: „Od prvih akcija valja napomenuti one na Snjegotini, i borbe oko Maslovara, septembra i oktobra 1941...”¹⁰

„Na Snjegotini nisu vršene ni tada ni kasnije nikakve akcije, a već početkom oktobra je s grupom drugova bio prekomandovan s Borja na Osmaču. Na Osmači i Tisovcu je bio do 21. oktobra 1941, a nakon toga datuma na Cemernici, na obezbjedivanju partizanske bolnice. Nedostaju tačni podaci kada je Edo Blažek sa Čemernice upućen u Vručićki partizanski vod, ali to je moglo biti najkasnije polovina novembra 1941, kada je ovaj vod formiran.”

Za narodnog heroja Edo Blažek je proglašen 27. novembra 1953. godine.

2. RAJKO Jove BOSNIC

„Rođenje 19. avgusta 1919. godine u selu Vrtoče, nedaleko od Drvara, Bosna i Hercegovina, u naprednoj zemljoradničkoj porodici. Od njegovih devetoro braće i dve sestre, šestero su bili aktivni borci NOR-a, a porodica je neprekidno pomagala NOP. Osnovnu školu završio je u Drvaru. Kao odličan đak, dobio je stipendiju od opštine Drvar i završio nižu poljoprivrednu školu u Banjoj Luci 1935. godine, a potom i

¹⁰ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 83.

¹ S. Odić, S. Komarica, *n. d.*, str. 2. Vidi: Vlado Jotanović, *Na Osmači i Tisovcu*, „Srednja Bosna”, knj. 2, str. 104.

srednju 1939. u Bukovu kod Negotina. Već u nižoj, a naročito u srednjoj poljoprivrednoj školi, ističe se kao napredan omladinac i organizovan radi u omladinskom pokretu na području Timočke krajine. Kao provjeren i odan aktivista, Rajko je primljen početkom 1939. godine za člana Saveza komunističke omladine Jugoslavije. Kada se vratio, 1940. godine, u rodni kraj gde je već bio snažno razvijen radnički pokret, aktivno se uključuje u rad SKOJ-a i Partije, pod njegovim rukovođenjem organizovani su aktivi SKOJ-a u selima: Podovi, Crljevica, Vrtoče i Šipovljani.

Kapitulacija stare Jugoslavije zatekla gaje u bivšoj vojsci, gdje je bio na odsluženju vojnog roka. Po povratku kući, u Drvar, primljen je za člana KPJ u drvarske partiske organizacije. Zatim je postavljen za sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a za područje Drvara i Bosanskog Grahova. Izvanrednim zalaganjem organizovao je u toku priprema za ustank, aktive SKOJ-a gotovo u svim selima drvarske opštine. Omladina, pod njegovim rukovodstvom, postala je velika snaga i oslonac partiske organizacije Drvara.

U toku priprema za ustank, kao istaknuti partizanski rukovodilac, postavljen je u junu 1941. godine, za vojnog povjerenika u selu Podovi. Neumorno radi na pripremama za podizanje naroda na ustank za oslobođenje zemlje od okupatora i domaćih izdajnika. Nепосредно je učestvovao u formiranju Crljevičko-zaglavičkog partizanskog odreda. U početku ustanka, 27. jula 1941. godine, u borbi za oslobođenje Drvara, nešto kasnije i u borbama oko Bosanskog Petrovca, Rajko se istakao kao hrabar borac i rukovodilac. Jurišao je smjelo na čelu svojih boraca, i uništavao neprijatelja u njegovim uporištima. Ubrzo ga rukovodstvo ustanka upuće na teren Prekaje i Glamoča da pomogne tamošnjim kadrovima sa puškomitrailjezom u rukama, Rajko se ističe i u borbama koje je Prekajski partizanski odred vodio sa neprijateljem na terenu Bravska, Srnetice i Mliništa. Neumorno je radio i na organizacionom učvršćivanju ovog odreda i omasovljavanju partiskih celija i aktiva SKOJ-a u njemu i na oslobođenoj teritoriji.

U jesen 1941. godine, poslije prodora Italijana na slobodnu teritoriju Drvara, kao sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Drvar neumorno radi na konsolidaciji vojno-političkih prilika u novonastaloj situaciji, organizuje ideološko-politički rad na terenu i raskrinkava politiku okupatora i domaćih izdajnika usmjerenu na razbijanje ustaničkih redova. Na partizanskim konferencijama održanim oktobra 1941. godine u Haševcu i januara 1942. godine u Krajeuši, odato mu je priznanje za uspješan rad sa omladinom.

Krajem januara 1942. godine oblasno partizansko rukovodstvo uputilo je Rajku, kao iskusnog omladinskog i partizanskog rukovodioca, na rad na područje 4. krajiškog partizanskog odreda, gdje se već u to vreme osjećao jak uticaj neprijatelja usredsređen na jačanje i potpomaganje četničkog pokreta. Svjestan da mu je poveren izvanredno značajan i težak zadatak, Rajko je prionuo na posao. Radio je danonoćno, održavao sastanke, ubjeđivao mase i tumačio im liniju KPJ. Na Oblasnoj partizanskoj konferenciji, održanoj u feb-

ruaru 1942. godine u Skender-Vakufu, kao član Oblasnog komiteta SKOJ-a podnio je referat o radu sa omladinom, ukazao na probleme i predložio zadatake za dalji rad koje je Konferencija prihvatala. Poslije Konferencije postavljen je za sekretara Okružnog komiteta, na pomenutom području, i sa puno optimizma i poleta nastavio rad na sprovodenju zaključaka Konferencije.

Noću između 31. marta i 1. aprila 1942. godine, u selu Jošavki, nedaleko od Banjaluke, četnici su izveli puč. Tom prilikom ranjen je i zarobljen Rajko Bosnić. Četnici su na svirep način ubili Rajka i još 25 partizana, među njima i dr Mladena Stojanovića.

Rajko Bosnić je kao čovjek svojim ljudskim osobinama, svojom hrabrošću i revolucionarnim žarom kojim se borio za realizovanje linije KPJ i slobodu naših naroda, za života stekao veliki ugled u svom rodnom kraju, a osobito kod omladine. Da bi mu se odužila, omladina Krajine je dala njegovo ime svojoj, već u istoriji poznatoj, prvoj omladinskoj radnoj brigadi, a njegovo ime nosio je i Drvarski bataljon 5. krajiskog odreda.

Za narodnog heroja proglašenje 24. jula 1953. godine.¹²

U biografiji Rajka Bosnića nisu navedena dva podatka, koja, takođe, ukazuju koliko je povjerenja u njega polagalo partijsko rukovodstvo Bosanske krajine. Prvo, početkom januara 1942. postavljen je za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za okrug Jajce¹³ i člana OK KPJ Jajce. Na toj dužnosti bio je od početka do kraja januara 1942. Drugo, krajem januara postavljen je za sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajину.¹⁴ Dužnost je preuzeo od Miljenka Cvitkovića koji je otišao na novu dužnost. I na toj dužnosti bio je veoma kratko. Kao što je navedeno u biografiji, Rajko je prisustvovao Oblasnoj konferenciji KPJ u Skender-Vakufu, održanoj 21-23. februara 1942, gdje je preuzeo dužnost sekretara OK KPJ za srednju Bosnu, što govori da na dužnosti sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a Bosanske krajine nije ostao ni mjesec dana.

¹² *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, str. 103-104, (Autor R. Cv. - kako u knjizi br. 1. Na rodni heroji Jugoslavije, omaškom nije naveden puni naziv autora, a među autorima postoji autor sa tim inicijalima, po analogiji, vjerovatno je autor Rosa Cvijović).

¹³ *Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945*, str. 298.

¹⁴ Duro Pucar Stari, *Dokumenta i članci (1926-1945)*, knj. II, tom 1, str. 221, dok. 50, Izvještaj Lepe Perović Mare ispred Povjereništva Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosansku krajinu o radu KPJ upućen 5. marta 1942. Pokrajinskom komitetu KPJ za Bosnu i Hercegovinu. U izvještaju, između ostalog, stoji: „...Sekretar novoosnovanog OK je Bosnić, intelektualac, koji je radio u obl.(asnom) SKOJ-a mjesto Cvitkovića...“. Ovaj citat je na str. 223 istog izvora. No voosnovani OK, koji se navodi u citatu, odnosi se na OK KPJ za srednju Bosnu (napom. autora).

3. DRAGAN Gostimira BUBIĆ

„Rođen je 1911. godine u selu Stružac, Kutina. Odrastao je u Maslovarama kod Kotor-Varoša u porodici siromašnog rudara. Tu je završio osnovnu školu i počeo učiti soboslikarski zanat. Zbog slabog materijalnog stanja porodice, morao je prekinuti školovanje i zaposliti se kao radnik u električnoj centrali rudnika Maslovare, gdje je radio do 1939. godine. Te godine bio je optužen da skriva propagandni materijal Komunističke partije. Iako je tada bio samo simpatizer Partije, bio je potpuno odan pravednoj borbi radničke klase, kojoj je i sam pripadao. Kao simpatizer KPJ, otpušten je s posla. Zaposlio se u Železari u Zenici; međutim, kada su stigli policijski podaci o njemu, Sresko načestvo dalo je nalog da ga se stavi u pritvor. Poslije nekoliko dana, bio je pušten na slobodu, ali je ponovo ostao bez posla. Novo zaposlenje je našao kao ložač u rudniku Kopaonik, gdje je ostao do marta 1941. godine, kada se dobровoljno javio u vojsku da bi učestvovao u odbrani zemlje. Rat gaje zatekao na bugarskoj granici, u jednoj pješačkoj jedinici. Pao je u zarobljeništvo, ali je uspjeo pobjeći. Nijemci su ga ponovo uhvatili u Doboju, i otpremili u zarobljenički logor u Teslicu, iz kojeg je posle nekoliko dana ponovo pobjegao. Vratio se u Maslovare. Postoje bio poznat kao simpatizer Komunističke partije, morao se skrivati od ustaša.

Poslije podizanja ustanka otisao je u avgustu 1941. godine u partizane, gdje je s manjom grupom boraca formirao Borjansku četu, koja je za kratko vreme brojala oko 120 boraca. Zbog svoje aktivnosti, kao i za zasluge u prvim danima ustanka, primljen je, u avgustu 1941. godine, za člana KPJ. Kao komandir Borjanske čete, istakao se u nizu akcija koje je ona izvela u avgustu i početkom septembra 1941. godine.

Poginuo je 24. septembra 1941. godine, u napadu na ustaško uporište u Maslovarama. Njegov je zadatak bio da još sa jednim drugom iznenadi ustaše bombama. U tome su uspjeli, ali je njegov drug ranjen. Dok je izvlačio svoga druga, ustašama je stiglo pojačanje, te se četa morala povući. Dragan Bubić nije htio ostaviti ranjenog druga, pa je u pokušaju da ga spasi pao smrtno pogoden mitraljeskim rafalom.

Narodnim herojem proglašenje 27. decembra 1953. godine.¹⁵

U progresivim krugovima u Maslovarama, koje su u odnosu prema drugim opštinskim centrima kotorvaroškog sreza bile znatno razvijenije, oko Dragana Bubica, kad se vratio sa odsluženja vojnog roka, okupljali su se ljudi progresivnih političkih shvatanja.

„Nekolicina iz redova radnika i činovnika uprave rudnika, koji su bili progresivnih političkih shvatanja, ili simpatizeri Komunističke partije Jugo-

¹⁵Narodni heroji Jugoslavije, knj. 1, str. 122 (autor S. Žar. - Slobodan Žarić).

slavije, razvijali su izvjesnu aktivnost u okviru Sokolskog doma, u raznim sekcijama, okupljajući oko sebe maslovarsку omladinu. Najaktivniji među njima bili su Dragan Bubić, radnik u elektrani, Nikola Dujić, jamski radnik, Milan Radić, rudarski električar, Ivan Galić, kovač u rudniku, Dragan Mirić, lagumaš u rudniku...Tonka Sauter, učiteljica, Ladislav Jambrišek, student iz Zagreba, službenik u upravi rudnika, Smilja Macura, učiteljica, komunista.¹⁶ Dragan Bubić se već u maju 1941. uključio u pripreme za organizovanu oružanu borbu protiv okupatora i domaćih sluga.

„U maju 1941. godine u Maslovare je došao Momir Kapor... koji je i ranijih godina svoje ferije često provodio kod nas u Maslovarama. S njim je došao i njegov kolega, Banjalučanin Brane Morača. Oni su ubrzo po dolasku počeli djelovati u našoj sredini i povezivati se s poznanicima i prijateljima. Po povratku iz vojske, njima se pridružio i Dragan Bubić, radnik, simpatizer Komunističke partije Jugoslavije. U prvo vrijeme ovom aktivnošću su bili obuhvaćeni samo oni na koje se sa sigurnošću moglo osloniti i s kojim se moglo otvoreno o svemu razgovarati: porodica moga oca Vase Pe-trića, Draganovog oca Gostimira Bubica, moj muž Vaso i ja ...“

Uz pomoć Mile Luburića iz Kotor-Varoša uspostavljena je u junu veza s Nikicom Pavlićem u Banjaluci i od njega je dobivena direktiva da prikupljamo oružje i da se povezujemo s ljudima koje treba pripremati za oružanu borbu.... U vezi s tim u Liplj e su odlazili Brane Morača, Momir Kapor i Drago Bubić. Tako su održali i sastanak s Boškom Vukovićem, Dušanom i Brankom Jotanovićem i još dvojicom, trojicom ljudi i obavijestili ih da se radi na pripremama oružane borbe protiv ustaša i okupatora.”¹⁷

Krajem avgusta 1941. Dragan Bubić je odabran u najuži krug rukovodećeg kadra, kada je postavljan komandni kadar za prva četiri odreda osnovana u okviru Prve čete za Bosansku krajinu. Dragan Bubić je postavljen za komandira Drugog odreda za sektor Banjaluka - Kotor-Varoš - Maslovare - Teslić. To se vidi iz izvještaja Kasima Hadžića, političkog komesara Prve čete za Bosansku krajinu, koji je istovremeno bio odgovoran i za partijsko rukovodstvo te čete:

„Kasim Hadžić

Izvještaj pol./itičkog/komesara 1. čete

Dana 28/VIII, 1941. god./ine/ kada je formirana prva četa, obrazovano je i Partijsko rukovodstvo sa pet drugova, sa sekretarom drugom Hadžijom.¹⁸ ...

Prvo, izvršena je reorganizacija odreda sa jednakim razmjerama snaga i oružja. Prodiskutovani su pojedini drugovi i prema svojim sposobnostima

¹⁶ Viktorija Glavaš, Nevenka Petrić, *Maslovare*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 151-152.

¹⁷ Viktorija Glavaš, *Povezivanje i priprema*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 419-429.

¹⁸ Hadžija - Kasim Hadžić.

postavljeni za Komandire i pol./itičke/ delegate odreda. Tako je u odred br./oj/ 1. za komandira postavljen drug Dušan Koščica stud./ent/ prava, a za polit./ičkog/ delegata drug Šefket.¹⁹ U odred br./oj/ 2. postavljenje za komandira drug Bubić Dragan, rudarski radnik iz Maslovara, a za polit./ičkog/ delegata drug Ličina Rade....²⁰

U objavljenoj biografiji Dragana Bubica, međutim, piše:

„Posle podizanja ustanka otiašao je u avgustu 1941. godine u partizane, gde je s manjom grupom boraca formirao Borjansku četu, koja je za kratko vreme brojala oko 120 boraca.“ - iz čega proizilazi da je Dragan, potpuno izvan organizacionog ustrojstva zvanične organizacije partizanskih jedinica, po svom nahođenju vodio operacije na Borju.

S obzirom na Draganovo ideološko opredijeljenje još u predratnim godinama za klasnu borbu i uspostavljanje pravednijeg društvenog poretku, u danima poslije okupacije on se potpuno angažovao u pripremama ustanka. Pod njegovim uticajem i cijela njegova porodica (sedam članova) slijedila je njegovo opredijeljenje. Tako su odmah 1941. godine stupili u naše jedinice njegovi brat Milan, sestre Fanika i Ankica. Kada je Dragan poginuo, 24. septembra u napadu na Maslovare, odred je za komandira odmah izabrao njegovog mlađeg brata Milana, što su odgovarajuće instance potvrdile. Milan takođe gine, u neuspjelom napadu na Kotor-Varoš, 19. februara 1942. godine. Kasnije je poginula i Fanika. I ostali članovi porodice su bili uključeni od samih priprema za ustanak: otac Gostimir, majka Jozefina, sestra Kata i mlađa braća Pero i Đoko. Stradao je i Pero, koga su Nijemci uhvatili i uzeli za taoca, otjeravši ga na rad u Njemačku, odakle se nije nikada vratio.

4. MILJENKO D. CVITKOVIĆ

„Rođenje 18. marta 1914. godine u Sarajevu. Niže i srednje obrazovanje stekao je u rodnom gradu. Već u srednjoj školi postaje aktivist u revolucionarnom omladinskom pokretu. Na Pravnom fakultetu u Beogradu, koji je tada bio žarište revolucionarne misli i akcije, još više dolazi do izražaja njegovo opredijeljenje za borbu protiv svega reakcionarnog. Zbog revolucionarnog rada bio je nekoliko puta hapšen. Godine 1937. primljen je u članstvo KPJ. Iste godine, koristeći posjetu svetskoj izložbi u Parizu otiašao je u Španiju, gdje se bori na strani Republike. U Španiji se borio u sastavu bataljona 'Dimitrov'. U borbama na Ebru i Aragonu dva puta je teško ranjen. Za hrabrost je bio odlikovan i dobio je čin narednika. U februaru 1939. godine povukao se preko Pirineja u Francusku, sa ostalim Jugoslovenima-bor-cima na strani Republike, gdje je odmah razoružan i zatočen u koncentra-

¹ Sefket Maglajlić.

²⁰ Kasim Hadžić, *Izvještaj pol./itičkog/komesara 1. čete*, Srednja Bosna, knj. 2, str. 55.

cioni logor u kome ostaje duže od jedne godine. Kada nije uspio kolektivni povratak u domovinu, njegovi roditelji i prijatelji pokušali su da izdejstvuju, preko odbora za pomoć španskim dobrovoljcima, da se on i njegovi drugovi pojedinačno prebace kućama. Aprila 1940. godine vratio se u Jugoslaviju sa grupom Jugoslovena - španskih boraca.

Kad se vratio u domovinu, Miljenko je svoje dragocjeno borbeno iskušto prenosio na mlade komuniste. Borbu s neprijateljem zamjenio je ilegalnom aktivnošću. U jesen 1940. godine vratio se u Sarajevo. Svi koji su ga tada sretali zapamtili su ga i cijenili kao vrijednog čovjeka i dobrog i pouzdanog partijskog rukovodioca. Čim je počeo rat i zemlja bila okupirana, prešao je u ilegalnost i uključio se u pripreme za oružanu oslobođalačku borbu. Po odluci Partije, prešao je iz Sarajeva u Bosansku krajinu. U Banjaluci je smjono nastupio kao asistent kod izvesnog berlinskog profesora botanike,²¹ pa je tako osigurao dozvolu za slobodno kretanje, što mu je omogućilo da intenzivno radi na pripremama za borbu. U julu 1941. jedan je od organizatora i boraca partizanskog odreda koji je formiran kraj Banjaluke. Ali je već u avgustu preuzeo dužnost zamjenika komandanta u Štabu partizanskih odreda za Bosansku krajinu. Pored toga što se pokazao kao vrstan organizator u formiraju partizanskih odreda, svuda se isticao i kao neustrašiv borac: u borbama kod Drvara, Manjače, Mrkonjić-Grada i Jajca.

Oktobra 1941. godine, po odluci Partije, dolazi na teren istočne Bosne, gdje se kao rukovodilac ističe u mnogim borbama. Kad je formirana 6. istočnobosanska brigada, bio je postavljen za komandira čete u njenom 2. bataljonu. Posebno se istakao u borbama u Bosutskim šumama, oktobra 1942., i prilikom razbijanja četničkih snaga u Maleševcima.

Kadje formirana 1. majevička brigada postavljenje za komandanta jednog njenog bataljona. Sve osobine hrabrog borca i vještog rukovodioca ispoljio je u borbama kod Celebića i Trovrha u toku bitke na Sutjesci kod Vučeva, hrabro je pao 1. juna 1943. godine.

Narodnim herojem proglašenje 22. juna 1949. godine.²²

5. RUDI P. ČAJAVEC

„Rodjenje 1. aprila 1911. godine u selu Zgošća kraj Višokog. Još kao gimnazijalac Čajavec je pripadao revolucionarnom omladinskom pokretu; zbog sukoba sa školskim vlastima morao je da menja mesto školovanja. Kao student Pravnog fakulteta u Beogradu nastavio je saradnju sa naprednim pokretom; aktivno je učestvovao u studentskim demonstracijama, posle kojih je hapšen i mučen u Glavnjači.

²¹ Pošto se predstavljao da kao asistent profesora botanike radi na prikupljanju podataka o zmijama, drugovi su Miljenka Cvitkovića tada zvali „Zmijar“.

²² *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 145 (autor T. Iš. - Tomislav Išek).

Posle petomajskih izbora 1935. godine na kojima je glasao protiv Jevtića, premešten je iz Beograda, gde je radio u Ministarstvu poljoprivrede. Godine 1936. završio je školu rezervnih oficira-pilota u Novom Sadu. Dve godine pred rat odlazi u Francusku, u nameri da doktorira pravne nauke na Sorboni.

Okupacija gaje zatekla u Zagrebu, odakle odlazi u Banjaluku; postavljenje za direktora Ureda za kolonizaciju. Ovaj položaj omogućio mu je da, u saradnji sa grupom službenika u Uredu, a pod rukovodstvom partiskske organizacije Banja Luke, uspostavi kanal za dostavljanje materijala i obaveštenja na oslobođenu teritoriju. Postoje, kao rezervni oficir-pilot, povremeno letio u jedinici vazduhoplovstva NDH, koja se stacionirala na aerodromu Zalužani, uspostavio je vezu sa Franjom Kluzom i aviomehaničarem Misom Jazbecom, koji su, takođe u okviru zajedničkog plana gradskog komiteta i Operativnog štaba za Bosansku kрајину, pripremali preletanje na oslobođenu teritoriju.

Čajavec i Jazbec preleteli su na sletilište Urije kod Prijedora 23. maja 1942. godine, avionom 'Brege 19', neposredno posle pilota Franje Kluza. To je bio početak stvaranja partizanske avijacije.

Sve do početka juna 1942. godine, dok su na Urijama vršene intenzivne pripreme za dejstvo partizanskih aviona, Čajavec je učestvovao na narodnim zborovima, šireći svojom rečju i primerom bratstvo hrvatskog i srpskog naroda. Učestvovao je u sastavljanju letka namenjenog domobranskoj vojsci, koji su potpisali partizanski vazduhoplovci.

Prvi i jedini let Čajavec i Jazbec izvršili su 4. jula 1942. godine. Oni su nad Banja Lukom bacali letke, a zatim su bombama napali aerodrom Zalužani. Posle uspešno izvršenog zadatka u poslednjem naletu nad aerodromom Čajevac je ranjen u koleno, pa je bio primoran da poleti prema oslobođenoj teritoriji. Morao je, međutim, da prinudno sleti kod sela Kadinjana, gde su ga opkolili četnici; posle kraće borbe Čajavec je izvršio samoubistvo.²³

Rudi Čajevac je bio izrazito hrabar čovjek. To je zabilježeno u više izvora. Navodimo jedan:

„Jednoga dana poslije podne, u sumrak, u Banjoj Luci je neko rekao da je kurirka poslana u Sarajevo, a da je u međuvremenu stigla informacija da je u Sarajevu došlo do velike provale, daje pohapšeno preko stotinu osoba i da je među uhapšenima i ličnost kojoj je kururka poslana, te da će po dolasku u Sarajevo upasti u klopku- kaže Ždenko Ružić. - Rudi je odmah postavio pitanje kada je krenula, kad stiže i sve ostalo, a zatim je Rudi, a možda i ja s njim, u to više nisam siguran, sjeo u kola i odmah krenuo iz Banja Luke, stigao u Slavonski Brod prije vlaka, sačekao kurirku i skinuo je s voza....

Jednom je Rudi došao automobilom u Kosjerovo s Vinekom i Dražićem. Prtljažnik automobila je bio pun pušaka. Ostavio ih je u Razboju, u

Narodni heroji Jugoslavije, str. 147-148 (autor Če. J. - Čedomir Janić).

napuštenoj kući trgovca Savića, koja je predstavljala jednu od naših baza, i mi smo ih odatle kasnije prebacili dalje. Drugom prilikom je saznao da ustaše namjeravaju pokupiti sve čamce na Vrbasu jer se njima partizanima služe za prebacivanje sjedne obale na drugu. Rudi nas je o tome obavjestio i mi smo na vrijeme javili našim ljudima da sklone čamce s vode i sakriju ih dok ne prođe kontrola.

Rudijev krug poznanika je bio veoma širok i obuhvatao je najviše funkcioneure ustaškog državnog aparata, vojske i policije i svi su u njega imali neograničeno povjerenje, a Ured za kolonizaciju je tretiran kao ustaška organizacija i kao takav je također u cjelini uživao ugled u ustaškim krovovima. Kada je jedna grupa drugova pobjegla iz Higijenskog zavoda u partizane, Gutić je rekao:

- Jest, jest, ima komunista svugdje. Ja sam jedino siguran u Ured za kolonizaciju.

Dva mjeseca kasnije i mi smo pobjegli.

Rudi je želio da što prije ode u partizane. Smatrao je da treba da se boris puškom u ruci. On je intimno duboko patio zbog toga što ga mi u tome sprječavamo i stalno zadržavamo u gradu... Koliko se sjećam rekao mije daje iz Slavonskog Broda... da se svojevremeno spremao da ide u Španiju da bi se borio u redovima republikanaca, ali daje bio spriječen da ode; daje prvih dana rata bio spremjan da avionom pobjegne u Sovjetski savez, pa je opet bio spriječen, ali da ga niko neće spriječiti da ode u partizane da se bori....

Međutim, najzad se kod ustaša počela rađati sumnja u Rudijevu odanost ustaškom pokretu. Mislim da mu je bila izdata i zabrana letenja. On je tada rekao da više neće moći raditi, da više neće moći ni nas štititi i da, prema tome, treba da ide na slobodnu teritoriju. U takvoj situaciji odlučeno je da se ide. Ja nisam znao za dan odlaska. Bio sam u Kosjerovu. Meni je na motociklu došao Bude Bušatlija i rekao da će Rudi poslije podne odletjeti avionom u Prijedor, a da ćemo se mi naveče prebaciti preko Vrbasa na njegovu desnu obalu. Sklonili smo se u jednu seosku kuću jer smo se plašili da će ustaše doznati za Rudijav nestanak pa nas potražiti da nas uhapse. Međutim, oni nekoliko dana nisu znali staje s Rudijem. Čak su sumnjali da su ga partizani uhvatili i ubili.

Budo Bušatlija, Vinko Markotić, Hajdaragić, Đoko Pstrocki, ja i Rudijev brat Drago prebacili smo se naveče na Motajicu i priključili Štabu 1. krajiškog proleterskog bataljona..."²⁴

Za narodnog heroja proglašenje 20. decembra 1951.

²⁴ Zdenko Ružić, *U redovima neprijatelja*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 593-595.

6. ZDRAVKO Jove CELAR

„Rođenje 15. septembra 1917. godine u selu Rašinovcu kod Bosanskog Petrovca. Posle završetka osnovne i građanske škole upisao se u Trgovačku akademiju u Banjaluci, a posle toga na Višu komercijalnu školu u Zagrebu.

Živeo je i školovao se u teškim materijalnim uslovima. Rano se opredelio za radnički pokret. Sirio je komunističke ideje među omladinom, u školi i van nje. Učenici trgovačke akademije izabrali su Zdravka, kao popularnog i aktivnog omladinca, za predsednika Ferijalnog društva škole. Politički je de-lovao u svom rodnom kraju među omladinom, radnicima Šipada i seljacima. Zbog teških materijalnih uslova napustio je Zagreb i radio kao honorarni nastavnik u građanskoj školi u Bosanskom Petrovcu. U izborima

1938. godine agituje protiv režima, zbog čega je otpušten iz službe. Godine 1939. osnovao je i vodio radničko-potrošačku zadrugu u Oštrelju. Ideje revolucionarnog radničkog pokreta širio je među omladinom, među radnicima firme „Šipad“ i među seljacima. Krajem 1939. godine upućen je u vojsku kao politički nepouzdan.

Rat gaje zatekao u vojsci u blizini Zagreba. Posle povratka u Bosanski Petrovac, zajedno sa ostalim članovima KPJ radi na pripremama naroda za ustank. Kao izgrađeni komunist ubrzo postaje jedan od vodećih ličnosti na području Bosanskog Petrovca. U julskom ustanku 1941. Zdravko postaje komandir za petrovački kraj. Već u prvim borbama dolazi do izražaja njegova hrabrost i organizacione sposobnosti.

Prilikom formiranja partizanske čete u selu Vodenici, Zdravko je postavljen za njenog komandanta. Četa je ubrzo postala jedna od najboljih u petrovačkom kraju. Izuzetnom hrabrošću i ljudskim kvalitetima stekao je veliki ugled među borcima i u narodu. Postao je još omiljeniji kada je u jednoj borbi, pod vrlo teškim uslovima, spasio svog ranjenog borca.

Odlukom CK KPJ i Vrhovnog komandanta NOV i POJ, druga Tita trebalo je formirati 1. proletersku brigadu, u čiji bi sastav ušao i 1. proleterski bataljon Bosanske krajine. Tada je Zdravko dobio težak i odgovoran zadatak da zajedno s ostalim vojnim i partijskim rukovodicima izvrši pripreme i osnuje tu jedinicu. Kada je bataljon formiran, 25. marta 1942. u Celincu, za njegovog komandanta postavljen je Zdravko Čelar.

Bataljon je krenuo u pravcu istočne Bosne, s namerom da se spoji s 1. proleterskom brigadom. Međutim, zbog jačanja četničkih snaga u centralnoj Bosni i previranja u četama 4. krajiškog NOP odreda, bataljon je zadržan na ovom području.

U aprilu i maju 1942. Zdravko predvodi proleterski bataljon u borbama protiv četnika kod sela Čečave, Crnog Vrha, Pojezne, Pribinića i Jošavke, a protiv ustaša i domobrana i nemačkih jedinica kod sela Rankovića, na

Crnom vrhu i oko Teslica, Kotor-Varoša, Prnjavora i Banjaluke. Uskoro je, raspadanjem lokalnih ustaničkih formacija, pod uticajem četničke akcije, Proleterski bataljon ostao jedina partizanska jedinica, izložena danonoćnim napadima četnika, ustaša i Nemaca. Zdravko je disciplinovano prihvatio odluku da bataljon ostane na terenu centralne Bosne i da nastavi borbu. Posljednjih dana maja i prvih dana juna 1942. godine, bataljon je napalo više hiljada neprijateljskih vojnika i potisnut je na Motajicu. Tada je Zdravko doneo odluku da izvrši probaj. Razvila se neravnopravna borba, smenjivali su se juriši. Bataljon je bio desetkovani. Zdravko se, sa štabom bataljona i grupom boraca, probio do sela Ilove gde su naišli na jednu četničku zasedu. Kad je nestalo municije proleteri su pošli u borbu prsa u prsa. Oni koji nisu izginuli zarobljeni su, a među njima i Zdravko. Deo bataljona koji se probio iz obruča noću 14/15. juna prebacio se, uz natčovečanske napore, preko nabujale i ustalasane Save u Slavoniju, gde je više od četiri meseca dejstvovao zajedno sa slavonskim partizanima.

Jula 1942. godine četnici su streljali Zdravka u selu Rakovcu kod Srpsca.
Narodnim herojem proglašen je 7. avgusta 1942. godine.²⁵

„Zdravko Čelar nije streljan jula 1942, kako je napisano u biografiji, već 10. juna 1942. godine.”²⁶

„Ne uspjevši da se prebaci preko Vrbasa iz srednje Bosne Proleterski bataljon Bosanske krajine je 8. juna 1942. u zoru (zajedno s dvije manje gerilске grupe 4. krajiškog NOP odreda) krenuo u napad na domobransku posadu u Donjoj Lepenici ispod Motajice. Međutim, domobrani su te noći napustili Donju Lepenicu i povukli se u Srbac, pa su proleteri udarili u prazno. U tom trenutku napale su ih jake četničke snage (oko 1.500 četnika koji su pristigli iz svih krajeva srednje Bosne) dok je na sjeveru, prema rijeci Savi, kod sela Kaoca, položaje zaposjela jedna četa Nijemaca-folksdojčera. Između proletera i četnika razvila se ogorčena borba. Poslije niza obostarnih juriša glavnina Proleterskog bataljona uspjela je da se preko Japaga probije u Motajicu, ali je komandant bataljona, sa tri desetine boraca ostao odsječen i opkoljen južno od Japaga. U nekoliko pokušaja probaja iz obruča i odbijajući četničke napade ta grupa je, ubrzo, bila više nego prepovoljena. Zdravko je tada preostalih devet boraca poveo u juriš u sasvim drugom pravcu od probaja glavnine njegovog bataljona, što četnici nisu očekivali i bez gubitka

²³ *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, str. 151-152 (autor St. K. - dr Stojan Kesić). Međutim, u istoj knjizi - „Narodni heroji Jugoslavije”, str. 287-288 - isti ovaj događaj prikazan je drugačije: „Ovaj proleterski bataljon najviše je operisao na terenu 4. krajiškog odreda. A kada je na sektoru tog odreda došlo do rovarenja i četničkog puča, bataljon je bio izložen veoma teškim borbama s četnicima. Jedan od najtežih sukoba s njima bio je na Motajici (8. juna 1942), u kome je bataljon pretrpeo velike gubitke - gotovo je prepovoljen. Poginuo je ceo štab bataljona. Prilikom formiranja novog rukovodstva bataljona Husein je izabran za sekretara Partijskog biroa...” Dakle, u ovoj knjizi se već vidjelo da nije poginuo cijeli Štab, pošto je Zdravko Čelar tada ostao živ i nešto kasnije, 10. juna 1942. je strijeljan. Slavko Odić, Slavko Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*.

²⁶ S. Odić, S. Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 2

ih izveo iz obruča. Međutim, nešto kasnije, u pokretu prema visu zvanom Čobansko Brdo (a ne prema Ilovi!) duboko u Motajici, ta grupa je upala u dobro maskiranu, vrlo jaku četničku zasjedu (Vlajička četa) i bila zarobljena bez borbe.

U četničkom zarobljeništu Zdravko je tješio svoje drugove: „Ništa se ne bojte, vas neće streljati. Mene će streljati; ja sam komunista, a vi ste borci.“²⁷ Dva dana kasnije, 10. juna (a ne u julu!), četnici su u selu Rakovcu osudili Zdravka Čelara na smrt „zbog izdaje srpstva“ s još dvojicom proleterom, jednim Hrvatom (Franjo Nanut) i jednim Muslimanom (Salih Hadžise-limović) i streljali. Pred streljanje Zdravko je, potpuno staložen, pred okupljenim narodom i svojim zarobljenim borcima rekao da ne priznaje četnički sud, oštrim riječima je osudio četničku izdaju i na kraju uzviknuo: „Živjela Komunistička partija Jugoslavije!“ Od prvog četničkog plutona pali su Nanut i Hadžiselimović, koji su stajali lijevo i desno od Zdravka, a on, još uvijek stojeći, prkosno je dobacio svojim dželatima „Pucajte izdajnici!“ Pao je tek od drugog plutona.²⁸ Zdravko Čelar nije streljan jula 1942, kako je napisano u biografiji, već 10. juna 1942.²⁹

7. PETAR Ivana DOKIĆ

„Rođenje 10. oktobra 1917. godine u selu Velja Međa kod Trebinja. Osnovnu školuje pohađao u Maglaju, a gimnaziju u Visokom i Sarajevu. Njegovo učešće u naprednom pokretu datira još iz gimnazije, kada je u osmom razredu, 1936. godine, bio uhapšen i u istražnom zatvoru bio pola godine. Kad je došao na Poljoprivredno - šumarski fakultet, 1937. godine, odmah se uključio u revolucionarni rad studenata. Bio je naročito aktivan u udruženju studenata 'Petar Kočić', u menzi fakulteta, a 1940/1941. godine bio je predsednik Udruženja studenata - agronoma. U vreme školskih odmora odlazio je u Maglaj i Zavidoviće i radio u partijskim organizacijama tih mesta. Pošto mu je otac bio službenik na železnici (u Bradićima), često je svojom režijskom kartom putovao i prenosio materijal drugim partijskim organizacijama u Bosni.

Posle okupacije zemlje, Dokić je s ostalim članovima Partije iz Maglaja i Zavidovića intenzivno politički delovao, naročito razgoličujući sistem okupatora i njihov plan da, uz pomoć kvislinga, stvaraju nacionalni razdor. Na dan napada Nemačke na SSSR, 22. juna, otišao je u Zavidoviće da upozna raspoloženje naroda. Ali, tu je bio i uhapšen i već sutradan prebačen u

Vidi članak Mihajla Bjelovuka *Zarobljen sam zajedno s komandantom*, predviđen za petu knjigu edicije „Srednja Bosna u NOB“.

²⁸ Vidi knjigu Save Trikića i Dušana Repajića *Proleterski bataljon Bosanske krajine*, str. 145, 146 i 161.

²⁹ S. Odić i S. Komarica, *Građa o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 3, 4.

žandarmerijsku stanicu u Maglaj. Ustaše su Dokića nameravale sprovesti Prekom suđu u Sarajevo, „kao opasnog komunistu”, ali je on, noću 15/16. jula, uspeo da pobegne iz zatvora skačući s tavanskog prozora na neki niži krov, pa odatle na zemlju. Priključio se grupi ozrenских partizana. Bio je jedan od istaknutih organizatora ustanka na Ozrenu. Uspešno je rukovodio zaузimanjem Maglaja, 22/23. avgusta, noću. U Maglaju su se partizani zadržali punih 36 sati, održali miting na kome je, između ostalih, govorio i Petar Dokić; grad su napustili sledeće noći u zoru sa zaplenjenim oružjem i namirnicama. Ovim su ujedno olakšali ulazak drugih partizanskih jedinica u Doboј.

Posle savetovanja vojnih i političkih rukovodilaca Ozrenskog odreda od 4. septembra 1941, pošao je na čelu grupe partizana, na sektor Krivaje, gde je vodio uspešne akcije i diverzije, zaplenivši veliku količinu oružja, alata za miniranje, hrane i duvana, koje je poslao štabu odreda s napomenom da se predaju odredskoj bolnici. Najžešće bitke je vodio tokom novembra i decembra, kada je već bio komesar najpre 4, a potom Udarnog bataljona u okviru Ozrenskog odreda. Neposredni je organizator napada na domobranske posade u Vozuću i Stogu i na žandarmerijsku ustašku kasarnu u Krivaji; nalazio se u prvim borbenim redovima.

Dokić je bio neobično hrabar, stamen i odlučan. Bio je uporan u političkom radu i agitaciji, zbog čega se brzo uzdizao, tako daje već početkom januara bio predviđen za dužnost komesara Ozrenskog partizanskog odreda. Međutim, on nije stigao da preuzme tu dužnost, jer je poginuo u borbi na Turiji, 13. januara 1942. godine. Namera partizana bila je da zađu što dublje u pravcu Tuzle i njenog rudarskog basena, i da na tom putu unište jaka neprijateljska uporišta u Puračiću, Devetku, a naročito u Turiji. U želji da i ličnim primerom doprinese bratstvu, u jedinici koja je imala mešovit nacio-'nalni sastav pošao je, kao i uvek, u prvim borbenim redovima i Dokić, iako gaje Štab odreda zaustavljao. Te noći bilo je veoma hladno, 20-25 stepeni ispod nule. Preko brisanog prostora, u snegu, odabrani borci su se privukli na same neprijateljske rmitraljeze u Turiji. Ali, zbog otkazivanja četnika, koji su bili predviđeni da u isto vreme napadaju, partizani su doživeli neuspeh i imali velike gubitke. Poginulo je 15 boraca među kojim i komesar Udarnog bataljona - 'naš najbolji partijac i odličan borac', kako je tada zapisano u jednom partizanskom izveštaju.

Narodnim herojem proglašenje 20. decembra 1951. godine.³⁰

¹ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 192 (autor M. Dam. - Milica Damjanović),

8. MILOŠ Teodora DUJIC

„Rođen je 20. januara 1913. u selu Dragojevići, Gornji Celinac, Banja Luka, Bosna i Hercegovina.

Kad je postao šumarski radnik, istakao se kao borac za radnička prava.

Posle fašističkog napada na Jugoslaviju i okupacije zemlje, Miloš se priključio prvim partizanima na planini Čemernici. U početku mu je bila poverena dužnost kurira; kao dobar poznavalac terena i poverljiv borac prenosio je poštu između odreda u centralnoj Bosni i Bosanskoj krajini. U obavljanju toga veoma odgovornog zadatka ispoljavao je snalažljivost, hrabrost i veština u probijanju kroz neprijateljsku teritoriju. Izvesno vreme bio je rukovodilac grupe kurira koja je iz centralne Bosne prenosila primerke „Borbe“ na Romaniju. Proveren na izvršavanju ovih zadataka, Miloš je u to vreme primljen u Komunističku partiju Jugoslavije.

Nešto kasnije, Dujić je postavljen za komandira čete, a zatim i na dužnost komandanta bataljona 3. krajiškog NOP odreda, i na toj dužnosti ostao je do kraja života. Sa svojom četom, i kasnije bataljonom, vodio je mnoge borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, od kojih su posebno značajne borbe na komunikaciji Banjaluka - Jajce, između Bočca i Krupe na Vrbasu, zatim u Celincu, Lipovcu i na drugom mestu. U svim tim borbama pokazao je snalažljivost, što je neposredno uticalo i na držanje njegovih boraca u četi i bataljonu. Miloš se naročito istakao u borbi na komunikaciji između Banja Luke i Jajca. U toj borbi preplivao je Vrbas i preneo mitraljez, koji je neprijatelj prilikom povlačenja ostavio na putu. S pet svojih boraca tada se prebacio u pozadinu neprijatelja, sačekao kolonu i uništio tri kamiona sa 17 neprijateljskih vojnika. U napadu na jako utvrđene neprijateljske položaje u selu Debeljacima, Dujić je sam uništio dvanaest ustaških vojnika.

U vreme prodora proleterskih i udarnih brigada u Bosansku krajinu, sredinom 1942. godine, krajiške jedinice su vršile obezbedenje prostora prema kome su prodirale partizanske jedinice. Dujićevoj bataljonu su iznenada napale mnogo jače nemačke i ustaške snage. Bataljon je prihvatio neravno-pravnu borbu, dajući žestok otpor. I kada je već izgledalo da će napad biti uspešno odbijen, s leđa su napali četnici. Tada je Miloš bio zarobljen. Kada pokušaji da ga pridobiju na svoju stranu nisu uspeli, četnici su ga streljali, 15. avgusta 1942. godine. Odlazeći na streljanje, neustrašivi borac je klicao narodnooslobodilačkoj borbi i Komunističkoj partiji Jugoslavije.

Narodnim herojem proglašenje 20. decembra 1951. godine.³¹

U navedenoj biografiji Miloša Dujića ima više netačnosti. Prva netačnost je da on nije ostao do kraja života na dužnosti komandanta bataljona, pošto je krajem aprila 1942. bio zarobljen od četnika. Drugo, netačno je da

³¹ *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, str. 209 (autor Mir. G. - Mirko Gutić).

je u navedenoj borbi preplivavao Vrbas zajedno s mitraljezom. Nelogično i netačno je da se Dujić našao sredinom 1942. godine, kao komandant navedenog bataljona, te da je bio napadnut od jakih snaga neprijatelja, zato stoje on zarobljen već krajem aprila 1942. Prema tome, Dujić nije tada, tj. sredinom 1942. zarobljen, već kako smo naveli, krajem aprila 1942.

U avgustu 1942. godine, svezan žicom zajedno sa Novakom Pivaševićem od strane četnika je streljan. (Navedeno prema kazivanju Mile Trkulje autoru).

9. PAVLE ĐURE DŽEVER

„Rođen je 1919. godine u selu Surjan kod Mrkonjić-Grada. Kao dete siromašnih roditelja, zemljoradnika, najveći dio djetinjstva proveo je na selu. Od prvih dana ustanka išao je iz borbe u borbu, uвijek kao dobrovoljac i među prvima - od akcije u Krupi na Vrbasu, kad je jurišao na ustaše u zaseoku Račune, pa do borbi na Sutjesci, uproleće 1943. godine. U akcijama je uвijek zapažen po izuzetnoj hrabrosti i junaštvu. Septembra 1941. je u partizanskom bataljonu na Manjači. Na putu između Jajca i Banjaluke, zajedno sa petoricom saboraca, sukobio se sa ustašama. Pavle je prvi zasuo bombama ustaški kamion; većina je poginula, a preostali su se razbijezali. Ova Pavlova junačka akcija imala je odjeka, pa su se mnogi seljani iz tog kraja posle ovog dogadaja uključili u narodnooslobodilački pokret. Kao najhrabriji među hrabrima, Pavle je postao desetar, a potom vodnik.

Izuzetnu odvažnost pokazao je prilikom četničkog puča i otvorene izdaje na Manjači, 1942. godine. U martu, kada su četnici zanoćili u njegovom rodnom selu, dobrovoljno se prijavio da ih napadne. Hrabro je uletio u kuću gdje su se nalazili i sam je likvidirao nekolicinu, a trojicu sproveo u Štab.

Mjesec dana docnije izveo je nov podvig. Na cesti između Banjaluke i Jajca partizani su napali jako ustaško uporište u Crnoj Rijeci. Pavle je izazvao požar u hotelu koji su ustaše zaposjeli i tako je i sam doprineo da se uništi ova tada važna raskrsnica.³²

U rukopisu *Građa o narodnim herojima srednje Bosne*, u vezi sa gornjim pasusom se kaže:

„Iz ovog teksta proizilazi daje do napada na ustaško uporište - hotel u Cmoj Rijeci došlo u aprilu 1942. godine. Međutim, ta akcija je izvršena pet mjeseci ranije: 21. novembra 1941. godine. Tom prilikom Pavle se, zaista, istakao svojom hrabrošću. Ali, između ostalog, kako se paljevinom hotela može uništiti raskrsnica?! O tome događaju tadašnji komandir Dževerove

³² Naro

čete, Alekса Penić je zapisao:³³ 'Iako je neprijatelj držao cestu pod najjačom vatrom, odlučio sam se na prebacivanje preko ceste... Za mnom je jurnuo i Pavle Džever. Na brzinu smo pobacali bombe kroz prozor. Neprijateljska vatra se prvo utišala, a zatim potpuno prestala... Hotel smo polili benzinom, koji smo tu našli, zapalili ga i on je izgorio. I poginuli su izgorjeli u njemu'."³⁴

„Izuzetnu upornost i odlučnost Pavle je pokazao i u napadu na Mrko-njić-Grad. Iako je njegova desetina bila otsečena, on nije pomisljao na poraz. Boreći se cijelog dana, uspeo je da se izvuče zajedno s desetinom.

U jesen 1942. njegova četa ušla je u sastav 3. bataljona 7. krajiške brigade. Uskoro je počela i četvrtu neprijateljsku ofanzivu. Brigada se od Mrko-njić-Grada povlačila, uz neravne borbe, na jugoistok, ka Neretvi. U jednoj od mnogobrojnih borbi ponovo se pročuo Pavle Džever svojim podvigom: kao zamjenik komandira čete, u šumi kod Čardaka bombama je uništio predhodnicu jake njemačke kolone. S brigadom je prošao teške borbe na Neretvi, u Sandžaku i u Crnoj Gori.

Usljedila je Peta neprijateljska ofanziva. U toku ofanzive, 7 krajiška brigade vodila je borbu na Javorku Pivskom sedam dana i sedam noći (od 30. maja do 6. juna) krvave borbe, da bi spriječila prodor znatno nadmoćnijih njemačkih snaga ka Mratinju, kuda se kretala glavnina naših snaga. U jednoj od tih noći, partizanske čete su se neopaženo privukle njemačkim položajima: počeo je iznenadni i snažni juriš boraca. Iznenadenje za neprijatelja je bilo potpuno. Pavle je bio i ovog puta na čelu čete.

Poslije prvog juriša, usledio je drugi. Specijalnu grupu bombaša koja je trebalo da uništi jedan dominantan vis, predvodio je Pavle. Pogoden je rafalom u nezadrživom jurišu i teško ranjen. Prenet je u Centralnu bolnicu. Od tada pa do svoje junacke smrti na Sutjesci delio je sudbinu ove važne ustanove i Glavne operativne grupe NOVJ. Poginuo je za vreme proboga 3. divizijske na Sutjesci.

Narodnim herojem proglašenje 27. novembra 1953. godine."³⁵

³³ S. Odić, S. Komarica, n. d., str. 5.

" Alekса Penić, *Obračun s neprijateljem u Crnoj Rijeci i Liskovici*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 193-194.

³⁵ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 215 (autor T. Iš. -Tomislav Išek).

10. AHMET Ramadana FETAHAGIC

„Rođenje 14. maja 1913. godine u Zavidovićima. Potiče iz napredne radničke porodice. Sinje željezničara. Poslije završene osnovne škole, pohađao je gimnaziju u Sarajevu.³⁶

Još kao srednjoškolac prišao je naprednom omla-din-skom pokretu. Tehničke nauke studirao je u Pragu, i tu bio aktivran u studentskom pokretu, pa je 1937. primljen u članstvo Komunističke partije Jugoslavije. Iste godine u grupi jugoslovenskih studenata otišao je u Španiju i učestvovao u odbrani španske republike. Na frontovima Španije pokazao je izuzetnu hrabrost i umješnost u komandovanju jedinicama. Četiri puta je bio ranjan. Za izuzetnu hrabrost drugovi su ga prozvali 'Čelik'. U Spaniji je završio vojni kurs i postao komandir voda i u Internacionalnoj brigadi dobio je čin poručnika. Postao je počasni član Federacije studenata Španije.

Poslije poraza republikanskih snaga u španskom gradanskom ratu, februara 1939. godine, Ahmet Fetahagić se, iz Španije, s većinom Jugoslovena - dobrotovljaca španske republikanske armije, povukao u Francusku i тамо bio interniran u koncentracioni logor, u kome je proveo vreme do kapitulacije Francuske, kada se, po odluci Partije, kao i većina Jugoslovena, javio za rad u Njemačku, kako bi otud partijskim kanalima dospio u Jugoslaviju, u letu 1941. godine.

Ahmet se uključio u rad partijske organizacije u pripremanju oružanog ustanka. Tokom 1941. i do aprila 1942. bio je ilegalni partijski radnik, a zatim je upućen u partizanski odred 'Zvijezda' u istočnu Bosnu. Maja 1943. godine otišao je u Travnički partizanski odred. U letu 1943. postavljenje za načelnika Štaba 9. krajiske udarne brigade. Pored izuzetne hrabrosti koju je pokazao u svim borbama i lično se angažujući u prvoj borbenoj liniji kada je trebalo rješavati složene zadatke i podići borbeni moral jedinica, 'Čelik' je svuda pokazao veština i smisao vojnog starješine u planiranju i izvođenju borbenih dejstava. Posebno su ga odlikovali skromnost i druželjubljivost.

Početkom maja 1944. Ahmet je primio dužnost načelnika Štaba 20. dalmatinske divizije, a u jesen 1944. postavljenje za zamjenika komandanta Unske operativne grupe 4. korpusa NOV sa zadatkom da radi na učvršćenju jedinica ove gmpe u Cazinskoj krajini. Nije trebalo dugo da ga svi upoznaju i zavole, da ocijene njegovu hrabrost i osjete pravog revolucionara. Pred njim su bili krupni zadaci, ali je on umeo da ih savlada.

Ahmet je poginuo u borbama s Njemcima i ustašama kod sela Izačića, u blizini Bihaća, 25. decembra 1944. godine.

Narodnim herojem proglašen je 10. septembra 1949. godine.³⁷

³⁶ Prije rata nije živio u srednjoj Bosni,

³⁷ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 248 (autor T. Iš - Tomislav Išek).

II.KASIMHADŽIĆ

„Rođenje 9. avgusta 1904. (prema policijskoj kartoteci) ili 18. decembra (prema personalnoj evidenciji za pasoš) u Banjaluci. Bio je kolarski u monopolski radnik u Banjaluci. Njegova porodica nije imala sredstava da ga školuje, pa se kao dečak zaposlio u Tvornici duhana u Banjaluci u kojoj su uslovi za rad bili izuzetno teški. Neiscrpne energije, pravičnosti i spremnosti da pomogne svakom radniku, uz to uvek vedra duha, Kasim je ubrzo postao omiljen među radnicima. Zbog toga, i aktivnosti u sindikatima, radnici su ga redovno birali za svog poverenika. U članstvo KPJ primljen je 1934. godine. Kada je osnovan Inicijativni odbor Saveza radne omladine grada i sela u Banjaluci, radilo se na osnivanju takvih odbora i u gradovima i selima Bosanske krajine i srednje Bosne. Hadžić se posebno angažovao na ovom zadatku, zajedno sa Slobodanom Kokanovićem, Ivicom Mažarom, Nikicom Pavlićem ...³⁸

„Kasim Hadžić je bio istaknuti omladinski rukovodilac u revolucionarnom omladinskom pokretu Banjaluke. On je prvo izabran za člana Mesnog komiteta SKOJ-a Banjaluke³⁹ na Mesnoj konferenciji SKOJ-a, održanoj 30. decembra 1934. godine u kući Kasima Hadžića. Bio je zadužen za radničku omladinu u Agitprop-u MK SKOJ-a i rukovodio je bibliotekom SKOJ-a i tehnikom MK SKOJ-a. Za sekretara Mesnog komiteta SKOJ-a Banjaluke izabran je 25. septembra 1935. godine.”⁴⁰

„Neiscrpne energije, pravičnosti i spremnosti da pomogne svakom radniku, uz to uvek vedra duha, Kasim je ubrzo postao omiljen među radnicima. Zbog toga, i aktivnosti u sindikatima, radnici su ga redovno birali za svog poverenika. Predano je radio i u naprednim društвима. U vreme štrajkova i drugih akcija radnika Banjaluke uvek se nalazio u prвim redovima. Zahvaljujući tome, Kasim je došao na čelo radničkog pokreta u Banjaluci u vreme njegovog oživljavanja u borbi protiv diktature, početkom tridesetih godina.

Prekaljeni borac za radnička prava 1934. godine je postao član Komunističke partije Jugoslavije, a već idуće godine član Mesnog komiteta KPJ za Banjaluku. Od tada pa sve do rata 1941. bio je jedan od najistaknutijih i najaktivnijih rukovodilaca banjalučke partijske organizacije i njene svestra-

³⁸ Milan Vukmanović, *Neki sadržaji političke aktivnosti omladine Bosanske krajine krajem 1934-1936. godine*, „Zbornik krajiskih muzeja“ VII, Banjaluka 1981, str. 189.

³⁹ Ibid, str. 189. „...U novi MK SKOJ-a izabrani su: Kasim Hadžić, Slobodan Kokanović, Nikola Pavlić i Stojan Kovačević. Slobodan Kokanović je bio sekretar do septembra 1935, kada je otишао na VI kongres Komunističke omladinske internacionale (KOI) u Moskvу, dužnost se kretara preuzeo je Kasim Hadžić.“

⁴⁰ Milan Vukmanović, *Uvod Sindikalni i komunistički pokret u Banjaluci 1931-1936. godine*, Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 2, str. 36-37.

ne aktivnosti - u sindikatima, omladini, kulturnoprosvetnim i umetničkim društvima, naprednim sportskim klubovima i drugim naprednim društvima, udruženjima i organizacijama. Godine 1938. pred decembarske parlamentarne izbore, bio je član Inicijativnog odbora za formiranje Stranke radnog naroda u Banjaluci. Od 1939. godine bio je predsednik KUD 'Pelagić'. U jesen 1940. godine izabran je za člana Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku kрајину na Prvoj oblasnoj konferenciji.

Njegova revolucionarna aktivnost, kao i mnogih drugih komunista, nije mogla izmaći oku banjalučke policije. Bio je nekoliko puta hapšen i zatvoren. Početkom 1941. godine odveden je u koncentracioni logor Međurečje kod Ivanjice, gdje je ostao sve do napada Nemačke na Jugoslaviju.⁴¹

Uhapšen je u septembarskoj provali 1936. i suđen pred Sudom za zaštitu države, ali zbog nedostatka dokaza nije se mogla donijeti presuda da bude poslan na izdržavanje kazne u Mitrovicu sa grupom osuđenih Banjalučana.

„Učestvovao je u radu savjetovanja na Šehitlucima, održanog 8. juna 1941, u svojstvu člana Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku kрајину. 'Prisustvovali su članovi Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku kрајинu Đuro Pučar, Branko Babić Slovenac, Šefket Maglajlić, Kasim Hadžić, Ivica Mažar, Osman Karabegović, Josip-Šoša Mažar, Karlo Roje, dr Vaso Butozan i Slobodan Kokanović, ispred banjalučke partijske organizacije...'"⁴²

„Na savjetovanju je izabrano i Oblasno vojno rukovodstvo u koje su ušli Kasim Hadžić, Josip-Šoša Mažar, Osman Karabegović i Branko Babić Slovenac.“⁴³

„Kada je jula mjeseca 1941. godine na Starčevici formiran 1. banjalučki odred Kasim je bio njegov komandant. Učestvovao je u svim njegovim akcijama, a posebno se istakao u prvoj, kod Krupe na Vrbasu, 2. avgusta. Poslije toga, po zadatku Oblasnog komiteta, odlazi na Manjaču, da tam organizuje ustank. Ubrzo se vraća u Banjaluku i prima dužnost političkog komesara 1. čete za Bosansku kрајinu, koja je 28. avgusta formirana od obedinjenih partizanskih grupa.

U novembru, kada je formiran 3. krajiški partizanski NOP odred, Kasim je član Štaba toga odreda i sekretar novoformiranog Okružnog komiteta KPJ za Jajce. Ne raspolažeći s dovoljno partijskog kadra Kasim je sa svojim saradnicima morao udvostručiti napore za pravilan razvoj ustanka, osobito kada se okupatorima i ustašama pridružio još jedan njegov neprijatelj - četnici.

⁴¹ *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, str. 279-280.

⁴² Hare Beganić, *Pripreme, učesnici, tok i zaključci šehitlučkih savjetovanja*, Šehitluci 41, str. 45.

⁴³ Dr Zdravko Antonić, *Šehitlučki dogовори у склопу општих припрема за устанак у Босни и Херцеговини и Југославији 1941.* Šehitluci 41, str. 16

Ulagao je velike napore na suzbijanju bratoubilačkog rata i očuvanju razbuktalog narodnog ustanka u predelima centralne Bosne i Krajine. Neumorno je tumačio suštinu okupatorske politike i smisao četničke akcije.

Vraćajući se iz Gornjeg Ribnika, sa savetovanja sekretara okružnih komiteta KPJ Bosanske krajine, mučki je dočekan kod Gornjeg Ratkova, nedaleko od Ključa na Manjači, od grupe četnika. Svestan da se ne može izvući iz obruča, upustio se u borbu do posljednjeg metka i junački je poginuo 6. maja 1942. godine.⁴⁴

„Za dugogodišnju revolucionarnu aktivnost i herojstvo u NOB proglašenje narodnim herojem 26. jula 1949. godine,⁴⁵

12. HUSEIN Adema HODŽIĆ

„Rođenje 1914. u TešnjukodDoboja. Odrastao je u siromašnoj porodici koja gaje školovala uz velika odričanja. U jesen 1935. godine upisao se na Poljoprivredno-šumarski fakultet. Neposredno pred rat apsolvirao je i zaposlio se u poljoprivrednoj školi u Tešnju. U vreme studija bio je aktivan u naprednom studentskom pokretu. Najpre je radio kao član SKOJ-a, a 1940. primljen je u KPJ. Kao predstavnik studenata Poljoprivredno-šumarskog fakulteta, izabran je, januara 1938, uupravu Potpornog fonda udruženja na Beogradskom univerzitetu, a krajem 1939. godine, u vreme zaoštrenih političkih prilika nastalih u vezi s 14-decembarskim demonstracijama, bio je član redakcije 'Našeg studenta'.

U vreme raspusta, a naročito kada se zaposlio, delovao je među omladincima svoga kraja, pa je, početkom 1941, stvorio aktiv SKOJ-a od 12 članova, koji je u celini stupio u NOB. Čim su počele pripreme za ustank, Husein je, po nalogu CK KPJ, ostao u Tešnju da organizuje partijsku organizaciju. Zahvaljujući prvenstveno njegovom revolucionarnom radu, Tešanj je dao 30 prvoboraca, i narod ovog kraja je masovno prišao NOP-u.

Marta 1942. godine otišao je na oslobođenu teritoriju. Prve borbe imao je kod Teslica, i pokazao je u njima izvanrednu hrabrost. Prilikom formiranja Proleterskog bataljona Bosanske krajine, 25. marta 1942. godine, postao je komesar 2.(Grmečke) čete. Njegova jedinica vodila je velike borbe na Jelaskoj i sa ustašama u Donjoj Lepenici, u kojima se istakao hrabrošću i hladnokrvnošću. Kao partijski rukovodilac i najstariji član Partije u bataljonu, ogromno je doprinosis podizanju borbenog duha, morala i jedinstvu boraca.

⁴⁴ Datum smrti Kasima Hadžića i u rukopisu Slavka Odića, Slavka Komarice i u knjizi *Narodni heroji Jugoslavije*, naveden je 6. maj 1942. Međutim, iz odgovarajuće literature poznato je da su istog dana zajedno poginuli Kasim Hadžić i Drago Langu u borbi protiv četnika koji su ih iznenada napali kad su se vraćali sa partijskog savjetovanja u Ribniku, ali u biografiji narodnog heroja Drage Langa u knjizi *Narodni heroji Jugoslavije* ne spominje se datum njegove pogibije.

⁴⁵ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 279-280 (autor Raf. B. - mr Rafael Brčić).

Ovaj proleterski bataljon najviše je operisao na terenu 4. KNOP odreda. A kada je na sektoru toga odreda došlo do rovarenja i četničkih pučeva po četama toga odreda, Proleterski bataljon je bio izložen veoma teškim borbama s četnicima. Jedan od najvećih sukoba s njima bio je na Motajici, 8. juna 1942, u kome je bataljon pretrpeo velike gubitke - gotovo je prepovoljen. Poginuo je čeli štab bataljona. Prilikom izbora novog rukovodstva bataljona Husein je izabran za sekretara Partijskog biroa. Posle bitke na Motajici rukovodstvo bataljona je donelo odluku da se povuče iz Bosanske krajine, jer su svi prilazi Kozari bili blokirani u neprijateljskoj ofanzivi na Kozaru.

Narodnim herojem proglašenje 27. novembra 1953. godine.⁴⁶

Na osnovu istraživanja Slavka Odića i Slavka Komarice uočene su izvjesne nepreciznosti u objavljenoj biografiji Huseina Hodžića, pa navodimo slijedeće:

„Husein Hodžić nikada nije bio komesar 2. (Grmečke) čete. U borbi na Motajici, 8. juna 1942, nije poginuo cijeli štab bataljona već su komandant (Zdravko Čelar) i politički komesar (Esad Midžić) bili zarobljeni i kasnije streljani; Zdravka Celara su streljali četnici, a Esada Midžića ustaše.

Prilikom formiranja novog rukovodstva bataljona Husein Hodžić je izabran za zamjenika političkog komesara bataljona, a dužnost sekretara partijskog biroa obavljao je odranje, još od aprila iste godine.⁴⁷

„Posle napornog marša od nekoliko dana, bez vodiča i u vrlo teškim uslovima, bataljon (Proleterski bataljon Bosanske krajine) je prešao Savu i prugu (Beograd-Zagreb) i došao na sektor Štaba slavonske operativne zone... U tim borbama u Slavoniji ponovno je izgubljen deo komandnog kadra, pa je Husein postavljen za komandanta bataljona.“⁴⁸

I u vezi sa pogibijom Huseina Hodžića takođe su uočene netačnosti. O tome navodimo slijedeće:

„Na netačnosti nailazimo i u onom dijelu biografije Huseina Hodžića u kojem se govori o njegovoj pogibiji. U Huseinovojoj objavljenoj biografiji u vezi s njegovom pogibijom zabilježeno je slijedeće: 'U drugoj polovini oktobra 1942. godine, bataljon se iz Slavonije vratio u Kozaru... Ubrzo su zarobili i grupu domobrana, među kojima je Huso Hodžić prepoznao svog zemljaka iz Tešnja, s kojim je zajedno išao u školu, a bili su i rođaci. Kada je ovaj zarobljeni domobran izrazio želju da ostane u partizanima, Husu je to obradovalo, između ostalog i zato što ranije nisu bili politički istomišljenici. Nekoliko dana kasnije vraćena mu je i puška. Ali, 29. oktobra 1942, borci proleterskog bataljona iznenadili su pucnji. Dok se Huso umivao, zemljak mu je prišao, ispalio metak u grudi, a zatim i sebi u glavu. Proleteri su se

¹ Ibid, str. 287-288 (autor M. Dam - Milica Damjanović). S. Odić i S. Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 7 ¹ Narodni heroji Jugoslavije, str. 288.

okupljali oko svog komandanta u želji da mu pomognu, ali pomoći više nije bilo. Nebudnost je plaćena životom hrabrog komandanta i prekaljenog komuniste.⁴⁹

Šta se stvarno dogodilo? Sredinom oktobra 1942. u partizane na Kozari prebjegao je iz hrvatskog domobranstva Sabit Abduzaimović, rodom iz Tešnja, bivši španski borac, Huseinov dobar poznanik i prijatelj, koji je već ranije dostavljao partizanima oružje. On je, nekoliko dana kasnije, iz nepoznatih i neobjašnjivih razloga ubio Huseina Hodžića' i odmah zatim izvršio samoubistvo.⁵⁰

13. ANTE JURE JAKIĆ

„Rođenje 11. jula 1914. godine u Piskavici kod Banjaluke u siromašnoj seljačkoj porodici. Iako je bio prijeran đak, siromaštvo roditelja nije mu omogućilo ništa drugo nego da pode na zanat. Čim je završio bravarski zanat zaposlio se u Tvornicu duvana i u njoj ostao sve do proleća 1941. godine. Radeći u toj tvornici, Ante Jakić, kao jedan od najaktivnijih mladih radnika, 1938. godine primljen je u SKOJ i uključen u rad sa omladinom u Banjaluci. On je jedan od retkih radnika-skojevaca, koji je pored is-crpljućeg rada u tvornici i političke aktivnosti, uvek pronalazio vremena za učenje, a čitanjem napredne literature i za svoje političko uzdizanje. Zbog toga su stariji drugovi, koji su pratili i pomagali razvoj, vrlo brzo uočili njegovu revolucionarnu zrelost, pa je već 1939. godine primljen u Komunističku partiju Jugoslavije.

Kao istaknuti skojevski rukovodilac, Ante je bio delegat na Prvoj oblasnoj konferenciji SKOJ-a za Bosansku krajinu, koja je 1940. održana u Banjaluci. Iste godine, u ime banjalučke skojevske organizacije prisustvovao je skojevskom kursu u Bugojnu. Neposredno pred rat, partija mu je poverila veoma važan zadatak: da se uključi u rad jedne podružnice prorežimskog sindikata - Jugoras-a, da među radnicima širi napredne ideje i tako iznutra onemogući rad ove organizacije.

Posle kapitulacije kraljevske jugoslovenske vojske, Ante Jakić učestvuje u akcijama protiv ustaške i okupatorske vlasti, i neumorno radi na pripremama oružanog ustanka... Po direktivi Mesnog komiteta KPJ zaposlio se kao lugar u šumarskoj bašti na Šehitlucima, maja 1941., kako bi mogao da uspostavi sigurnu bazu za izlaženje komunista i simpatizera Partije iz grada Banjaluke i okolnih sela. Zahvaljujući tome, 8. juna 1941. na Šehitlucima je održano poznato partijsko savetovanje rukovodećeg partijskog aktiva Bosanske krajine. Anti Jakiću je povereno obezbeđenje savetovanja, a on je to

⁴⁹ *Ibid*, str. 287-288 (autor M. Dam. - Milica Damjanović).^M
S. Odić i S. Komarica, *n. d.*, str. 3.

tako dobro obavio da niko nepoželjan nije mogao neprimećen kročiti prema Šehitlucima, jer su se svuda nalazile naoružane skojevske patrole i straže.

Ustanak je već bio počeo, a Ante je i dalje obavljao dužnost 'lugaru', održavajući veze između rukovodstva NOP-a u gradu i ustanka na oslobođenoj teritoriji. Krajem septembra, kada je zapretila opasnost otkrivanja i hapšenja, po odobrenju Mesnog komiteta KPJ Banjaluke, krenuo je u partizane na Starčevicu. Uprkos opasnostima, on je i dalje održavao vezu i uvek obavljao kurirsку službu za Banjaluku i učestvovao u mnogim akcijama koje su partizani u okolini Banjaluke izvodili tokom jeseni 1941. godine.

Petog februara 1942. godine, učestvovao je u izvođenju jedne od najsmelijih i najopasnijih partizanskih akcija u Bosanskoj krajini - u razoružanju oružničke satnije u Vrbanji. Na čelu partizana, odevenih u domobranske uniforme, zajedno s Karloom Rojcem, išao je usred dana cestom prema gradu u kome se tada nalazilo desetak domobranksih, ustaških i nemačkih bataljona. Kada su došli u krug zgrada iznenada je započela borba, u kojoj se Ante pokazao kao jedan od najhladnokrvnijih i najhrabrijih boraca. Tada je grupa zaplenila veliku količinu oružja, municije i druge opreme, i sve to odneli na Starčevicu.⁵¹

Nasuprot tvrdnji autora ove biografije, mr Rafaela Brčića, daje Karlo Roje učestvovao u navedenoj akciji, 5. februara 1942, istraživanjem je utvrđeno slijedeće:

„Riječ je o akciji kojom je rukovodio Drago Mažar (vidi njegovu biografiju), a u kojoj Karlo Roje uopšte nije učestvovao. U biografiji Karla Rojca, koju je također pisao isti autor, ni jednom riječju ne spominje se ta akcija, pa je moguće pretpostaviti da je autor greškom, umjesto Drage Mažara napisao Karlo Roje. Uz to, u to vrijeme u Banjaluci nije bilo njemačkih jedinica, a ni grupa partizana nije išla u ovu akciju 'usred dana cestom prema gradu' već noću u suprotnom pravcu od grada, prema selu Vrbanji.“⁵²

U daljem tekstu objavljene Antine biografije se kaže:

„Ante Jakić je učestvovao u više diverzantskih akcija, od kojih je najznačajnija ona na neprijateljsko uporište u Karanovcu, kada je, uz pomoć dvojice drugova, onesposobio most na Vrbasu. Naročitu hrabrost pokazao je u vreme četničkih pučeva, u proleće 1942. godine, kada mu je povereno da s grupom partizana obezbeduje partizanske bolnice i Baze na Cemernici i Osmači, na koje su se četnici naročito bili okomili. Njegov vod je duže od dvadeset dana izdržao četničku blokadu oko partizanske bolnice. Gladni i promrzli, partizani su bombama i bajonetima odbijali napade nekoliko stotina četnika. Pošto su, najzad, se najuriš i proboj; u borbi su svi izginuli. „⁵³ ostali bezTnunicije, hrane i lekova, odlučili su

⁵¹ Narodni heroji Jugoslavije, str. 308 (autor Raf. B. - mr Rafael Brčić).

⁵² S. Odić, S. Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 9.

⁵³ Narodni heroji Jugoslavije, str. 308.

Međutim, u odnosu na dio teksta u kojem se govori o Antinoj pogibiji u gornjem pasusu, utvrđena je nova činjenica što se vidi iz slijedećeg: „Anto nije poginuo. Nekoliko drugova je zarobljeno, ali Antu četnici nisu zarobili. On je izvršio samoubistvo!“⁵⁴

Narodni heroj je postao 27. jula 1953. godine.

14. OSMAN Hasana KARABEGOVIĆ

„Hasan Karabegović, od svojih pet sinova i pet kćeri, uspeo je samo Osmanu, rođenom 7. septembra 1911. godine u Banjaluci, da omogući više školovanje. I upravo kada se radnički pokret našao pod udarcima zakona o zaštiti države, Karabegović je kao đak viših razreda gimnazije već bio zapažen u krugu aktivista oko udruženja 'Mlada Jugoslavija' i naprednih učenika banjalučke gimnazije. U KPJ je primljen 1932. godine, i iste godine isteran iz škole zbog učešća u đačkom štrajku, tako daje poslednji razred gimnazije završio u Sarajevu, 1933. godine. Zbog aktivnosti u SKOJ-u i Partiji, pošto se iz Sarajeva vratio u Banjaluku, usledilo je njegovo pivo hapšenje. Tada je upoznao surovost policijskih metoda na saslušanjima, kada su ga tukli korbačem po golom telu, isecajući kožu na leđima. Zbog zlostavljanja i vređanja, Karabegović je tužio Sudu banjalučku policiju i agente koji su ga tukli, na osnovu čega je održano i suđenje u Okružnom sudu.

Posle puštanja iz zatvora, koje je usledilo pod pritiskom demokratske javnosti, Osman je 1933. godine upisao Veterinarski fakultet u Zagrebu. Težak život u studentskom domu 'Josipovac', i prodavanje knjiga i podučavanje đaka (od čega se izdržavao) nije sprečilo Osmana da se na Zagrebačkom sveučilištu uključi u rad SKOJ-a i Partije i značajno doprinese oživljavanju revolucionarnog rada među omladinom. Zbog te aktivnosti, bio je više puta hapšen od zagrebačke policije. Početkom 1935. zbog učešća u studentskim demonstracijama, koje su održane u Zagrebu povodom ubistva studenta Srzentića u Beogradu, Karabegović je posle 18 dana izdržanih u zatvoru policijski proteran u Banjaluku. Njegov ponovni boravak u rodnom gradu, upravo u vreme intenzivnih pokreta radnih masa u borbi za demokratska prava, imao je veliki značaj.

Školske 1936. i 1937. godine upisao se na Medecinski fakultet u Beogradu, gde se ubrzo svrstao u red najaktivnijih studenata i komunista, koji ga biraju za člana Univerzitetskog komiteta SKOJ-a i člana Akcionog odbora studenata Beogradskog univerziteta. Učesnik je svih manifestacija i demonstracija koje su održavane protiv režima, zbog čega je više puta hapšen i premlaćivan.

⁵⁴ S. Odić, S. Komarica, *n. d.*, str. 9.

Posle dve godine, u vreme počinjanja Drugog svetskog rata, kada se vratio u Banjaluku izabran je za člana Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu. U tom svojstvu obišao je mnoge partijske organizacije na terenu Bosanskog Novog, rudnika Ljubije i Lješljana, i dao im, svojim revolucionarnim iskustvom, dragocenu pomoć.

Jedan je od organizatora savetovanja, koje je održano početkom juna 1941, na Šehitlucima, iznad Banjaluka; ovo je bio poslednji dogovor komunista u pripremi ustanka u Bosanskoj krajini. Već u drugoj polovini juna 1941. on je obišao Prijedor, Bosanski Novi, Krupu i Bihać, održao sastanke s vojnim poverenicima i partijskim komitetima i preneo usvojene odluke rukovodstva KPJ u vezi s pripremama ustanka. Početkom jula 1941, zajedno s Josipom Mažarom Sosom, obišao je Bosanski Petrovac i Drvar i formirao vojne komitete za pripreme oružane borbe.

Uoči samog ustanka, 25. jula 1941, prisustvovao je savetovanju u Orlovcima kod Prijedora, gde je izvršen raspored: Karabegović je zajedno s dr Mladenom Stojanovićem, upućen na Kozaru da organizuje ustanak. Rezultati njegove direktnе pomoći potvrđeni su upravo poverenjem naroda u KPJ, masovnim ustankom i herojskom borbom kozarskog naroda.

Osman Karabegović, s doktorom Mladenom Stojanovićem, Josipom Mažarom Sosom i drugim prijedorskim, novskim i dubičkim komunistima organizovao je oružane grupe i akcije; već u avgustu 1941, a kada je formiran 2. krajiški NOP odred, postao je njegov prvi politički komesar.

Početkom oktobra 1941, on je ilegalno, preko Grmeča, Ribnika i Donjeg Vakufa, išao na vojno savetovanje koje je održano u Glavnom štabu Bosne i Hercegovine, na Romaniji. Bio je jedan od glavnih organizatora oblasnog partijskog savetovanja za Bosansku krajinu, koje je održano od 21 - 23. februara 1942. u Skender-Vakufu. Tada je Osman postavljen za političkog komesara Operativnog štaba za Bosansku krajinu, a krajem iste godine kada je formiran I bosanski korpus, postavljenje za njegovog političkog komesara. Do kraja rata Karabegović je, između ostalog, bio i sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, član Pokrajinskog komiteta KPJ i član Glavnog štaba za Bosnu i Hercegovinu. Učestvovao je i kao većnik na I i II zasedanju AVNOJ-a i bio jedan od inicijatora i organizatora oba ratna zasedanja Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine.

Posle rata, vršio je niz odgovornih političkih dužnosti, kao što su: poslanik Savezne skupštine od 1946. do 1974; član Savezne vlade (SIV-a) od 1947. do 1956. i predsednik Izvršnog veća Skupštine BiH od 1956. do 1963. godine. Istovremeno, bio je i član CK SKJ od 1948, a izvesno vreme i član Predsedništva CKSKJ...

Narodnim herojem proglašenje 23. jula 1952. godine.⁵⁵

⁵⁵ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 364-365 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić).

15. ILIJA Filipa KOSTIĆ

„Rođenje 5. jula 1911. godine u selu Rvaši, Cetinje, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Doktor pravnih nauka. General-potpukovnik u penziji.

Otac mu je poginuo 1912. u "borbama na Skadru, pa je imao teško detinjstvo. Osnovnu školu završio je u Rvašima, a gimnaziju 1932. u Podgorici. Kao ratno siroče, u gimnaziji je primao pomoć iz fonda „Sima Igu-manov“ iz Beograda. Ta pomoć nije bila dovoljna za izdržavanje pa, pored pomoći od porodice, od trećeg razreda gimnazije daje časove imućnijim đacima.

Posle završetka mature, upisao se na Pravni fakultet Beogradskog univerziteta. Decembra 1933. godine odlazi na odsluženje vojnog roka u školu rezervnih oficira, i posle završetka se vraća u Beograd i nastavlja studije. Početkom 1935. zaposlio se kao dnevničar u Uredu za osiguranje radnika u Skoplju, odakle je, krajem iste godine, otpušten. Vraća se u Beograd, gde daje časove i povremeno radi radi u Opštoj studentskoj menzi, i tako obezbeduje najnužnija sredstva za studiranje.

Kao gimnazijalac u Podgorici prišao je naprednom omladinskom pokretu, a posle dolaska na studije u Beograd povezuje se sa studentima, aktivistima radničkog pokreta. Aktivno je učestvovao u opštem studentskom štrajku aprila 1936. godine, u vreme kojeg gaje uhapsila policija - bio je u zatvoru 18 dana, u beogradskoj „Glavnjači“. U belvederskim događajima kod Cetinja, juna 1936. godine, teško je ranjen njegov brat Vladimir, kao demonstrant u borbi protiv žandarmerije... Godine 1940. zbog političkog delovanja i rada na prikupljanju „Crvene pomoći“, premešten je po kazni u Veliku Kikindu. Iste godine diplomirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu.

Za člana Komunističke partije Jugoslavije primljen je septembra 1940. godine u Beogradu.

U aprilskom ratu 1941. učestvovao je kao rezervni potporučnik, i s više desetina hiljada vojnika i oko 800 oficira zarobljen je od Nemaca u Mesićima kod Rogatice. Uspeo je da pobegne iz zarobljeničkog logora na Čukarici (u Beogradu), uhvatilo je partijsku vezu u gradu, i dobio zadatku da ide u Crnu Goru. Tako se, 28. aprila 1941., našao u rodnom selu Rvašima, i povezao se s partijskom celijom u svom selu i partijskim rukovodstvom Rijeke Crnojevića. Na ovom terenu aktivno učestvuje u svim pripremama za ustank.

Trinaestog jula 1941. učestvovao je kao politički delegat Rvaša i Bo-bije u oružanoj borbi protiv italijanskog okupatora, kao i u borbama vođenim na cesti Podgorica-Rijeka-Crnojevića. Formiranjem bataljona „Carev laz“, oktobra 1941., izabran je za zamenika komandanta bataljona. Novembra 1941. prijavljuje se kao dobrovoljac za odlazak u borbu na Pljevlja, u

kojoj učestvuje kao zamenik političkog komesara 3. čete Lovćenskog bataljona. U borbi na Pljevljima, 1. decembra 1941, prilikom izviđanja terena, odsečen je s grupom boraca u gradu od glavnine bataljona, i u borbi tokom dana teško ranjen (izgubio levu ruku). Kao teški ranjenik prebačen je u partizansku bolnicu u Žabljak, gde mu je amputirana ruka, a posle oporavka postavljenje za prvog komesara ove bolnice. Februara 1942. odlazi na teren Lovćenskog NOP odreda, pošto je bio izabran za člana Okružnog komiteta KPJ Cetinje, gde ostaje do povlačenja za Bosnu, aprila 1942. godine.

Prilikom formiranja 4. crnogorske proleterske brigade, juna 1942, bio je u njenom stroju, i sredinom jula postavljen je za političkog komesara Centralne partizanske bolnice Vrhovnog štaba NOPO Jugoslavije prilikom njenog formiranja. Na ovoj dužnosti ostaje do 5. avgusta 1942, kada je po lociranju Centralne bolnice na teritoriji Glamoča, raspoređen od strane CK KPJ za zamenika političkog komesara III krajiškog NOP odreda, i posle izabran za člana Okružnog komiteta KPJ Jajce. Posle formiranja 9. krajiške NOP brigade, januara 1943, izabran je za sekretara OK KPJ Jajce, a u maju 1943. odlazi za sekretara Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu. Pošto je oktobra 1943. teren srednje Bosne podeljen na dva okružna komiteta - Banjaluku i Prnjavor - izabran je za sekretara Okružnog komiteta KPJ Prnjavor. Februara 1944. izabran je za člana Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu. Mesec dana bio je i u Višoj partijskoj školi pri CK KPJ u Drvaru, a prilikom formiranja OZNE za Jugoslaviju, 13. maja 1944. godine, postavljenje za načelnika III (vojnog) odeljenja OZNE Bosne i Hercegovine. Odmah posle završetka rata određen je za pomoćnika ministra unutrašnjih poslova ove federalne jedinice. Potom, na lični zahtev, vraćen je u Armiju...

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja... Doktorirao je 30. decembra 1964. na Pravnom fakultetu u Beogradu...

Narodnim herojem proglašenje 24. jula 1953. godine.⁵⁶

Umro je 10. decembra 1992. godine

16. DRAGUTIN Andrije LANG Drago

„Rođenje 5. oktobra 1921. godine u Banjaluci, u radničkoj porodici. Tu je naučio trgovачki zanat i zaposlio se kao trgovачki pomoćnik. Rano je pristupio radničkom pokretu. Već 1938. izabran je za rukovodioca trgovачkih radnika i nameštenika.“⁵⁷

„U 1939. godini postaje član SKOJ-a, a iste godine i član KPJ. Iстicao se u radu naprednog kulturno-umet-

⁵⁶ Narodni heroji Jugoslavije, knj. 1, str. 405-406 (autor Šp. L.).

⁵⁷ Ibid, str. 446.

ničkog društva 'Pelagić', u kome je od 1939. godine i član Uprave. Iste godine postao je član MK SKOJ-a Banjaluke.⁵⁸

„Poslije kapitulacije Jugoslavije, Drago Lang radi u Banjaluci s omladim; glavni mu je zadatku da očuva skojevske aktiviste po školama i preduzećima i da skojevce priprema za oružanu borbu. Po zadatku Partije, jula 1941. godine stupio je u partizanski odred na Starčevici, kod Banjaluke. Učestvuje u oružanim akcijama protiv Nijemaca, ustaša i domobrana oko Banjaluke. Kao omladinski rukovodilac, naročito je bio angažovan na uključenju omladine u NOB i na jačanju skojevskih organizacija u selima oko Banjaluke.

Po zadatku Oblasnog komiteta KPJ, ujesen 1941. godine, otišao je u Podgrmeč da pomogne u radu s omladinom.⁵⁹ U Podgrmeču je bio predavač na omladinskim vojno-političkim kursevima.⁶⁰ Tu je postao član Okružnog komiteta SKOJ-a za Podgrmeč - sektor 1. krajiškog NOP odreda. Oktobra mjeseca 1941. godine postao je i član Okružnog komiteta KPJ za Podgrmeč.⁶¹ Bio je delegat na Oblasnoj konferenciji KPJ za Bosansku krajinu u Skender-Vakufu, održanoj 21- 23. februara 1942. godine.⁶² Drago Lang je diskutovao o radu SKOJ-a u Podgrmeču na Oblasnom partijskom savjetovanju u Skender-Vakufu⁶³. Kao član OK KPJ u Podgrmeču postavljen je za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Podgrmeč. U jednom od uvodnih izlaganja na Oblasnoj konferenciji KPJ Bosanske krajine, održanoj u Skender-Vakufu, u dijelu gdje se govori o zapisniku konferencije navedeno je i slijedeće:

„Osnovni izvor kojim se rukovodimo i u identifikaciji prisutnih je Zapisnik sa Oblasne konferencije. Po imenima i prezimenima, te funkcijama

⁵⁸ N. Petrić, *Izvjezde smo dosezali I*, str. 295, fusnota 116 glasi: Kazivanje Rudija Kolaka autoru: „Na sastanku kome su prisustvovali Niko Jurinčić, Dedo Gazić i Osman Karabegović, održanom krajem 1939. godine, postavljen sam za sekretara MK SKOJ-a u Banjaluci. U MK SKOJ-a sa mnom su bili Dušanka Kovačević, Anto Jakić, Drago Lang, Mirko Kovačević, a ne što kasnije Slobodan Uzelac i drugi.“

⁵⁹ Drago Lang je bio i predavač na *Prvim omladinskim vojno-političkim kurevima u Podgrmeču*, napomena autora. (Stojan Makić, *Diskusija*, Skendervakufska konferencija '42, str. 687-688. „Rukovodilaš ovog kursa je bio Hajro Kapetanović, koji je predavao teme iz političkog programa, a Vlado Beluhan teme iz vojnog dijela programa. Predavač je bio i Drago Lang“).

⁶⁰ Rajko Kuzmanović, *Kulturno-obrazovni rad na oslobođenom području Bosanske krajine 1941 - 1942. godine*, Skendervakufska konferencija '42, str. 371 („Jedan od prvih i bolje organizovanih kurseva bio je omladinski vojno-politički kurs koji je održan u srednjem Duboviku u novembru 1941. godine. Polaznici kursa bili su'odabrani omladinci i skojevski rukovođaci. Kurson su rukovodili i bili predavači Vlado Beluhan, Hajro Kapetanović i Drago Lang“).

⁶¹ Šefket Maglajlić, *Savjetovanje u Skender- Vakufu u svjetlu prethodnog razvitka NOP-a u Bosanskoj krajini*, Skendervakufska konferencija '41, str. 474-475. („Već 17. oktobra bili smo na sastanku aktivna u Podgrmeču, u vezi sa formiranjem Prvog NOP odreda i Okružnog komiteta KPJ i SKOJ-a za Podgrmeč. Prisutni su obavješteni da je u Drvaru određen sastav Štaba 1. odreda. Na tom sastanku određen sam za sekretara OK KPJ za Podgrmeč, a za članove: Rada Vranješević, Dušanka Kovačević, Ale Terzić, Hajro Kapetanović i Drago Lang...“).

⁶² Stojan Makić, *Na Oblasnoj partijskoj konferenciji za Bosansku krajinu 1942. godine*, Skendervakufska konferencija '41, str. 489 („Delegati sa konferencije, na konferenciji su učeštvovali kao delegati...: Đuro Pučar Stari, Osman Karabegović, dr Mladen Stojanović... Drago Lang, Đuro Pečanac-Durekan, Ahmed Hadžihalilović...“).

⁶³ Zapisnik sa Oblasnog partijskog savjetovanja u Skender-Vakufu, str. 71. „Drago Lang: Nadopunjuje izvještaj i kaže da se još SKOJ nije omasovio i prodro u najšire redove omladine.“

koje su u momentu Konferencije imali, prvo, navodimo drugove koji su po Zapisniku, redom kako su uzimali riječ ili se po nekom drugom osnovu tako javljali, bili slijedeći:

1. Đuro Pucar, član CK KPJ i član PK KPJ za BiH i sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu
2. Dr Mladen Stojanović, komandant IIKNOP odreda
3. Osman Karabegović, delegat Glavnog štaba za BiH i član Oblasnog komiteta za Bosansku krajinu...
55. Rada Vranješević, sekretar OK SKOJ-a za Podgrmeč
56. Braco Nemet-Kozarčanin, sekretar OK SKOJ-a Prijedor (Kozara)
57. Milan-Mile Perković, predstavnik PK SKOJ-a
58. Ahmet Hadžihalilović, sekretar ili član OK SKOJ-a Jajce (centralna Bosna)
59. Drago Lang, sekretar OK SKOJ-a Bihać (Podgrmeč)
60. Nikica Pavlić, rukovodilac Partizanskog obavještajnog biroa (POB-a)...⁶⁴

„Svojim samopriegornim radom i hrabrošću stekao je veliki ugled i povjerenje među omladinom. Posle zločina i izdaje četničke grupe, pod rukovodstvom Rade Radića, uoči 1. aprila 1942. godine, kada je napadnuta partizanska bolnica u Jošavci i poubijano 25 ranjenih partizana i nekoliko desetina komunista i simpatizera KPJ, koji su došli iz Banjaluke, nastala je teška situacija na sektoru 3. i 4. krajiškog NOP odreda. Oblasni komitet za Bosansku krajinu, da bi se prevazišla i poboljšala ta teška situacija na terenu, uputio je veći broj partijskih aktivista na teren ovih odreda. Među njima nalazio se i Drago Lang.

U februaru (vjerovatno krajem) 1942. postavljenje za sekretara Okružnog komiteta KPJ Jajce, a članovi su bili Dušanka Ćumura i Mirko Zec.⁶⁵

Krajem aprila 1942. godine, zajedno sa sekretarom OK KPJ za Jajce za sektor 3. krajiškog NOP odreda, Kasimom Hadžićem, pošao je sa političkog savetovanja, koje je održano u Gornjem Ribniku, prema Zmijanju i Manjači. Tu su 1. maja održali veliki zbor u Šljivnom. Poslije zbora, kada su krenuli prema Gornjem Ratkovu, kod sela Bunareva, na putu Mrkonjić-Grad-Banjaluka, dijelovi četničkog puka 'Manjača' iz zasede su napali njihovu malu grupu, i tada su junački poginuli Drago Lang i Kasim Hadžić.

Za narodnog heroja proglašenje 27. novembra 1953. godine.⁶⁶

⁶⁴ Mr Vera Kržišnik-Bukić, *Tok, rad i učesnici Skendervakufske konferencije*, Skendervakufska konferencija '42, str. 313.

⁶⁵ Osman Karabegović, *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*, 534.

⁶⁶ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 446 (autor B. Ob. - Branko Obućina).

16. MILAN Borivoja LIČINA

„Rođen je 1917. godine u selu Prva Čađavica kod Bosanskog Novog u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u Velikoj Rujiškoj kao najbolji đak u svojoj generaciji, pa su ga roditelji, na nagovor učitelja, upisali u Građansku školu u Bosanskom Novom, koju je, u najtežim materijalnim uslovima završio sa odličnim uspehom. Potom se upisao u trgovačku akademiju u Banja Luci, obezbeđujući, poučavanjem slabih učenika, sredstva za školovanje.

Tu je pristupio naprednom omladinskom pokretu u kojem postaje sve aktivniji; u vreme školskih raspusta politički je delovao i u svom rodnom kraju. Na njegovu inicijativu je u Rujiškoj osnovana biblioteka „Seljačkog kola“ oko koje se formirao aktiv naprednih seljaka i omladinaca. Posle završetka trgovačke akademije, nastavio je, kao vanredni student, ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu. Zaposlio se 1937. godine u Kruševcu, i tu ostao do 1940. godine. Kapitulacija Kraljevine Jugoslavije zatekla ga je na odsluženju vojnog roka u Mostaru., odakle se, izbegavajući zarobljeništvo, vratio u rodni kraj.

Mesni komitet KPJ u Bosanskom Novom uključio je Milana u pripreme ustanka u njegovom kraju. On je oko sebe okupio nekoliko grupa pouzdanih ljudi iz okolnih sela, a 31. jula 1941, poveo je ustanike u napad na Rudice, oglašavajući tako početak oružane borbe u ovom delu Podgrmeča. Od tada neumorno radi na učvršćenju ustaničke organizacije, suprotstavljajući se pojavama kolebanja u vreme razbijanja ustaničkog fronta od nadmoćnijih snaga neprijatelja, a zatim pokušajima italijanskog okupatora i pročetničkih elemenata da razbiju ustanak. U oktobru 1941. primljen je u KPJ. Tada je zamenik komandira, a odmah zatim komandir Novske partizanske čete. Od novembra 1941. bio je član Sreskog komiteta KPJ za srez Bosanska Krupa. Poznat u narodu svoga kraja još od ranije po svojim naprednim shvatanjima, Ličina je izvanrednom hrabrošću i neumornim političkim radom stekao veliki ugled i popularnost. Sva njegova šira porodica je u pokretu, a njegov otac i braća su s njim u borbenim redovima. Pored toga stoje, kao komandir čete, organizator oružanih akcija, Milan je uvek među prvima u jurišima. Više puta predvodio je svoje borce u napadima, osobito na železničke stanice i vozove na pruzi u dolini Une, nanoseći neprijatelju velike gubitke.

Početkom marta 1942. godine Milan je raspoređen na dužnost sekretara u Operativnom štabu NOP odreda za Bosansku krajinu. Zatim je, po zadatku, upućen u Štab 4. krajiškog NOP odreda, u selo Jošavku, u centralnoj Bosni. Tu se zatekao noću uoči 1. aprila 1942, kada je usledio četnički udar. Iznenadeni i opkoljeni partizani su dali otpor. Milan se suprotstavio pištoljem. Uskoro je bio ranjen, ali se borio do poslednjeg metka, i tu je hrabro poginuo.

Za narodnog heroja proglašenje 24. jula 1953. godine.⁶⁷

„Milan Ličina nije 'raspoređen na dužnost sekretara u Operativnom štabu' nego na dužnost sekretara Operativnog štaba. To su dvije potpuno različite funkcije.

I sjedište Operativnog štaba za Bosansku krajinu i sjedište Štaba 4. krajiškog NOP odreda nalazili su se, krajem marta 1942, u selu Jošavki, pa zaista nije jasno šta je autor htio da kaže tvrdeći da je Milan Ličina 'po zadatku' upućen u Štab 4. krajiškog NOP odreda, u selo Jošavku, u centralnoj Bosni.⁶⁸

18. RADE Nikole LIČINA

„Rođen je 20. oktobra 1913. godine u Mostaru u činovničkoj porodici. Odrastao je i školovao se u Banjaluci. Pohađao je gimnaziju upravo u vreme kada je revolucionarni radnički pokret Banjaluke pod udarcima diktature doživljavao najveću krizu. Tada su režim i socijaldemokrati objedinjenim snagama uspeli da razbiju veći broj partijskih celija i naprednih grupa, ali ne i partijsku organizaciju ovog grada u celini. Jedan od punktova i uporišta Partije koji je aktivno radio i u vreme diktature bila je banjalučka gimnazija.

Rade Ličina je već u višim razredima gimnazije prihvatio ideje Partije i postao borac protiv diktature, socijalne nepravde i nacionalnog ugnjetavanja. Kako je usledilo obnavljanje revolucionarnih aktivnosti u Banjaluci, Rade Ličina je postao jedan od aktivista i pokretača rada omladine i naprednih omladinskih društava.

Posle završene gimnazije, nastavio je školovanje na Beogradskom univerzitetu, ali se nikada nije odvajao od Banjaluke i rada u njoj. O zimskim i letnjim raspustima boravio je kod svojih roditelja i najaktivnije učestvovao u svim akcijama revolucionarnog pokreta. Godine 1935. primljen je u SKOJ, a već iduće godine postao je član Komunističke partije Jugoslavije. Učio je neumorno, i brzo izrastao u jednog od najobrazovanijih i politički najistaknutijih aktivista Partije i SKOJ-a u Banjaluci. Bio je član Mesnog komiteta SKOJ-a u Banjaluci, koji je formiran u drugoj polovini 1939. godine. Njegova aktivnost bila je zapožena u KAB-u, 'Pelagiću', NK 'Borcu' i akcijama koje je Partija preko njih organizovala i izvodila. Jedna od tih akcija bila je razbijanja zbora Dimitrija Ljotića, neposredno pred decembarske izbore, 1938. godine. U toj akciji i u sukobu s policijom i Ljotićevom telesnom zaštitom istakao se i Rade Ličina. Tada je bio povređen, uhapšen i osuđen na 15 dana zatvora.

⁶⁸ Narodni heroji Jugoslavije, str. 456 (autor Mir. Gu. - Mirko Gutić).
S. Odić, S. Komarica, Grada o narodnim herojima srednje Bosne, str.

Drugi put Ličina je uhapšen posle kapitulacije Kraljevske jugoslovenske vojske, od ustaša, maja 1941. godine. U zatvoru je ostao do kraja juna. Tada su ga ustaše pustile iz zatvora, s namerom da oslabe budnost ostalih komunista i da ih sve pohapse, ali im to nije uspelo, jer je Mesni komitet KPJ Banjaluke bio obavešten o njihovim namerama. Ličina je upućen na teren jugoistočno od Banjaluke, s većom grupom komunista, da učestvuje u organizovanju ustanka u centralnoj Bosni.

Kada je 28. avgusta 1941, formiran Štab 1. čete za Bosansku kрајину, Rade je postavljen za komandira 2. odreda, koji je izvodio akcije na sektoru Vrbanja - Jošavka, i dalje na prostoru od gornjeg toka Ukrine sve do planine Vlašića.

Pod njegovom komandom izvedeno je mnogo uspešnih akcija na komunikacije Banjaluka - Kotor-Varoš i Maslovare - Teslić. Uporedo s izvodenjem akcija, rastao je i Radetov 2. odred, tako daje već u oktobru imao oko 500 boraca. Kada je formiran 3. krajiški NOP odred Rade je postao politički komesar njegovog 5. bataljona, a od 6. februara, kada je formiran 3. krajiški NOP⁶⁹odred, Rade Ličina je, kao jedan od najistaknutijih rukovodilaca u ovom području, izabran za njegovog političkog komesara.

Početkom 1942. godine, gotovo cela centralna Bosna bila je oslobođena. Nemci i ustaše su držali samo nekoliko uporišta. Štab 4. KNOP odreda imao je u planu da i njih uskoro uništi. Najjače uporište, pored Banjaluke, nalazilo se u Kotor-Varošu. Radetov odred napao je grad i sabio ustaše u sam centar; i kada su već bili na izmaku snaga, pojavio se novi izdajnik -četnici Laze Tešanovića, koji su ustašama dali tačne podatke o pravcima nadiranja partizana. U ogorčenim borbama Odred je imao velike gubitke. Ocenviši situaciju, komesar Rade Ličina izdvojio je vod najodvažnijih boraca, i s njima krenuo u juriš na ustaške bunkere. Ustaški mitraljezi su kosili, ali komunisti na čelu s Ličinom smelo su išli napred. Jurišali su, i padali. Na čelu voda odvažnih i smelih partizana pao je i komesar odreda, prekaljeni revolucionar i neustrašivi borac Rade Ličina. Poginuo je herojski, krajem 1942. godine, kada mu je bilo 27 godina.⁶⁹

Kada je formirana Prva četa za Bosansku kрајину nije tačno daje Rade Ličina bio postavljen za komandira 2. odreda te čete, kako je naprijed navedeno. Tada, 28. avgusta 1941, prilikom formiranja Prve čete za Bosansku kрајину Rade Ličina je postavljen za političkog delegata 2. odreda. Za komandira 2.- odreda tada je bio postavljen Dragan Bubić.

„Bitka u kojoj je poginuo Rade Ličina nije se odigrala 'krajem 1942. godine' nego 19. februara 1942. godine; Rade je tada imao punih 28 godina, jer je rođen 20. oktobra 1913. godine.“⁷⁰

„Naime, neki učesnici te operacije (odnosi se na napad partizana na Kotor-Varoš, 19. februara 1942. godine) pominjali su tu mogućnost, ali ona nikada nije dokazana. Pogotovo ne onako kako tu izdaju prikazuje autor ove

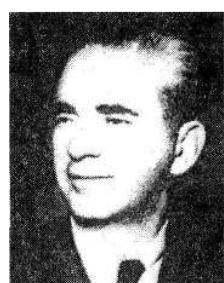
⁶⁹ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 456-457 (autor Raf. B. - mr Rafael Brčić).

⁷⁰ S. Odić, S. Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 12.

biografije, jer u napadu na Kotor-Varoš nisu učestvovali nikakvi četnici koji bi 'ustašama dali tačan podatak o pravcima nadiranja partizana' i to u trenutku 'kada su već bili na izmaku snaga'.⁷¹

Rade Ličina nije bio postavljen 28. avgusta 1941. za komandira 2. odreda, kako piše u biografiji, već za političkog delegata toga odreda. I nikada kasnije nije bio komandir ili komandant već samo politički komesar.

Za narodnog heroja proglašenje 20. decembra 1951. godine.⁷²

19. ŠEFKET Sulejmana MAGLAJLIĆ

Šefket Maglajlić odrastao je u porodici u kojoj je rano ostao bez oca. Poslije očeve smrti ostalo je petoro male djece, pa je morao da prekine školovanje u Gimnaziji. Ali, kako je završio zanat, za vrijeme služenja vojnog roka u mornarici završio je mašinsku školu. „Rođenje 21. aprila 1912. godine u Banjaluci. U tvornici duhana, 1930. godine, završio je strojopravarski zanat, a potom je u istoj tvornici radio kao kvalifikovani radnik. Još od najranijih dana učenja zanata, uključio se u radnički pokret i djelovao u sindikalnim organizacijama u Tvornici duhana i grada, u radničkim društvima i kulturno-umjetničkom društvu 'Pelagič'.

Juna 1931. godine postao je član SKOJ-a, a godinu kasnije primljen je u KPJ. Aprila 1934. formirao je prvu ćeliju KPJ u Tvornici duhana i bio njen prvi sekretar. To je bila prva industrijska partijska ćelija u Banjaluci. Istovremeno, kao član Mjesnog rukovodstva, radio je na formiranju drugih partijskih ćelija u gradu. Poslije odsluženja vojnog roka, maja 1937. godine, radio je na obnavljanju partijskih organizacija u Banjaluci i Mjesnog rukovodstva, koje je u tom periodu djelovalo i kao oblasno rukovodstvo za Bosansku krajinu.

Poslije 27. marta 1941., po direktivi Partije, radio je na formiranju odbora za odbranu zemlje, a od prvih dana rata i okupacije radio je na pripremanju oružane borbe u Banjaluci i Bosanskoj krajini. Prvog dana poslije napada Nemačke na SSSR, uhapšen je s grupom komunista, ali na masovno traženje građana Banjaluke, nekoliko dana, svi su bili pušteni iz zatvora.⁷³

O njegovom hapšenju postoje dva izvora. Po prvom⁷⁴ uhapšen je odmah sutradan poslije napada Nemačke na SSSR, a po drugom⁷ uhapšen je još kasnije, 27. juna 1941.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 456 i 457 (autor Raf. B. - Rafael Brčić).

⁷³ *Ibid.* str. 476."

⁷⁴ S. Odić, S. Komarica, *Bilješke*, pisane mastilom, bez paginacije, priložene u *Građi o na rodnim herojima srednje Bosne*, bez datuma.

⁷⁵ *Ibid.*

„Od tada je kao ilegalac radio na sektoru Banjaluke. Formirao je Mjesni komitet KPJ za djelovanje u novim uslovima, radio je na formiranju Banjalučkog partizanskog odreda i postao njegov politički komesar. U septembru 1941. s grupom partijskih aktivista radio je na sektoru Jajca, Mrkonjić-Grada i Ribnika, na učvršćenju i povezivanju partizanskih odreda, a u oktobru 1941. radio je na reorganizaciji ustaničkih snaga u velike partizanske formacije u raznim delovima Bosanske krajine, kao i na stvaranju partijskih organizacija i rukovodstava na terenu. Poslije formiranja Okružnog komiteta KPJ za Podgrmeč, postao je njegov sekretar. Tu je razvio aktivnost na postavljanju vojnih i političkih osnova narodnooslobodilačkog pokreta: na stvaranju i razvijanju organizacija KPJ i SKOJ-a, na formiranju prvih narodnooslobodilačkih odbora, omladinskih i ženskih organizacija, antifašističkog fronta i dr.

Sefket je posebno doprinijeo razvijanju bratstva i jedinstva srpskog, muslimanskog i hrvatskog naroda u ovom dijelu Bosanske krajine.

Za člana Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu izabran je na sastanku rukovodećeg partijskog kadra ove oblasti, novembra 1942. godine. Ukrzo je, s grupom partijskih aktivista, krenuo s jedinicama NOV u centralnu Bosnu da tamo radi na obnavljanju žarišta narodnooslobodilačkog pokreta. Kao iskusni partijski radnik, Maglajlić je sa uspjehom obavio i ovaj zadatak; zatim je po direktivi Partije, učestvovao, u drugoj polovini 1943. godine u stvaranju prvog Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za Bosansku krajinu, preuzevši dužnost njegovog sekretara.. Bio je vijećnik ZAVNOBiH-a i učestvovao je u njegovom radu...⁷⁶

„Početkom januara 1943. došao je za sekretara Povjereništva OK KPJ za srednju Bosnu, a nešto docnije postao je sekretar OK KPJ za srednju Bosnu. Poslije oslobođenja vršio je razne odgovorne funkcije u BiH i federaciji.”⁷⁷

Za narodnog heroja Jugoslavije proglašenje 27. novembra 1953. ⁷⁸

19. VAHIDA Muhameda MAGLAJLIĆ

„Rođena je 17. aprila 1907. godine u Banjaluci u uglednoj muslimanskoj porodici. Završila je Žensku stručnu školu, i sve do rata bavila se domaćinstvom. Otcakadija, prema tadašnjim važećim običajima, nije želeo da udovolji kćerkinoj želji da se školuje. Rano je osjetila neravnopravan položaj žene. Uz svoju braću, napredne intelektualce, upoznala se s radničkim pokreton i aktivno učestvovala u njegovim javnim akcijama

⁷⁶ Narodni heroji Jugoslavije, knj. 1, str. 479 (autor T. Iš. - Tomislav Išek).

⁷⁷ Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945, str. 309.

⁷⁸ Narodni heroji Jugoslavije, str. 478-479 (autor T. Iš. - Tomislav Išek).

u Banjaluci: radničkim priredbama, izletima i predavanjima. Naročito se angažovala u emancipaciji žene, prvo kao sekretar, a zatim i kao predsjednik 'Ženskog pokreta' u gradu. Davala je, a i sama skupljala 'Crvenu pomoć'. Pod prismotrom je tadašnje policije, kao prva i jedina među Muslimankama. Sa zadivljujućom snalažljivošću i preduzimljivošću učestvuje u pripremama za dizanje ustanka. U maju 1941. godine i formalno postaje član KPJ. Pokazala je mnogo hrabrosti i snalažljivosti u skrivanju i smještaju komunista koje je tražila policija: u njihovom prebacivanju na slobodnu teritoriju, u skupljanju oružja i municije, hrane, odijela, lekova, radio-aparata i drugog neophodnog materijala. Njena kuća postaje pravo partizansko skladište. Stizala je i da agituje. Izvjesno vrijeme bila je gotovo jedina partizanska veza u Banjaluci. Oktobra 1941. ustaše je hapse, zatvaraju i zlostavljaju, u nadi da će otkriti ilegalnu organizaciju. Suočeni s njenim upornim čutanjem, odlučuju daje pošalju na Preki sud u Zagreb. Uoči polaska, 20. decembra 1941. Vahida je s drugaricom uspijela da pobegne iz zatvora u partizanski odred, koji je bio na Cemernici.⁷⁹

Po dolasku na slobodnu teritoriju počinje da radi sa ženama u Skender-Vakufu. Zatim, postaje sekretar prve partijske ćelije u Skender-Vakufu, formirane krajem 1941. U proljeće 1942. odlazi u Bosansku krajinu gdje radi na oslobođenoj teritoriji Kozare, Pogrmeča i Cazinske krajine, uglavnom sa ženama.

„Bila je član Sreskog komiteta KPJ za Sanski Most i Bosanski Novi. Od novembra 1942! do januara 1943. godine uspješno organizuje Muslimanke u zaostaloj Cazinskoj krajini. U mnogim mjestima Podgrmeča, osnivanje prvih odbora AFŽ nerazdvojno je vezano za Vahidino ime. U srpskim, muslimanskim i hrvatskim selima, dočekivana je s jednakom ljubavlju. I u najtežim časovima znala je da nađe riječi koje su u srcima drugih rasplamsavale oduševljenje za borbu. Kao istaknut aktivist, prisustvuje Prvoj konferenciji AFŽ u Bosanskom Petrovcu, 6. decembra 1942. godine, kada je izabrana u Centralni odbor AFŽ Jugoslavije.

U toku IV ofanzive odstupala je s izbijeglicama i vojskom, preko Šatora u Glamoč i Livno, a zatim se vraća u Podgrmeč. Partija je šalje na rad u Bosanski Novi. Ubrzo, u iznenadnom napadu Nijemaca na Podgrmeč iz Bosanskog Novog, Otoke i Bosanske Krupe, pridružuje se borcima 12. krajiske brigade. Prilikom izvlačenja iz neprijateljskog obruča, Vahida je poginula, 1. aprila 1943. godine, u selu Mala Krupska Rujiška, zaselak Stupari. Sahranjena je zajedno s borcima i žrtvama terora, koji su toga dana poginuli.

Vahida Maglajlić ulazi u red najistaknutijih Muslimanki - boraca u Bosni i Hercegovini.⁸⁰

„Narodnim herojem je proglašena 20. decembra 1951. godine.“⁸¹

⁷⁹ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 479 (autor T. Iš. -Tomislav Išek).

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*

21. DRAGO Nikole MAŽAR⁸²

„Rođenje 16. avgusta 1918. u Bosanskom Petrovcu. Ostao je bez oca u 9. godini, kada se porodica već doselila u Banjaluku. Majka Marija zauzela je mesto na kojem bi se i jača pleća savila. Što je porodica Mažar neku godinu kasnije postala gotovo simbol revolucionarne borbe u slobodarskoj Banjaluci, umnogome valja zahvaliti majci ovih hrabrih sinova. Posle jednog dačkog incidenta s nastavnicom francuskog jezika, Drago je iz gimnazije prešao u zanatsku školu. I već kao učenik nižih razreda te škole, kraj nešto starijeg brata Ivica, počeo je da se interesuje za naprednu literaturu; čitajući, postepeno se osamostaljivao. A onda je postao ijedan od organizatora aktiva napredne srednjoškolske i radničke omladine u zanatskoj školi. Kada je Ivica, kao član Mesnog komiteta SKOJ-a, preuzeo na sebe zadatku da organizuje omladinsku ilegalnu tehniku, Drago mu je pomogao u nabavci potrebnog pribora, preuređenju podruma za rad tehnike i skloništa za ilegalni materijal. Već 1937. postao je rukovodilac skojevske grupe koja se često oštro obračunava s pripadnicima ljotićevske i križarske omladine.

⁸² Institut za istoriju Banja Luka pripremao je naučno-istraživački projekt o trojici braće Mažar, odnosno o porodici Mažar. Kada je Institut sačinio predlog projekta tekst je upućen izvjesnom broju Banjaluka, pa tako jednu kopiju ima i autor ovog rada. Navodimo samo nekoliko informacija iz predviđenog projekta:

„INSTITUT ŽA ISTORIJU BANJA LUKA
Broj: 02-587/82
Banja Luka, 13. decembra 1982. godine
'JOSIP, IVAN I DRAGO MAŽAR - NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE'
NOSILAC PROJEKTA : Milan Vukmanović, stručni savjetnik
IZVRŠIOCI : Milan Vukmanović, stručni savjetnik, Muharem Beganić, viši stručni savjetnik i Nada Cuijić, asistent.
TRAJANJE: tri godine
KORISNIK : SUBNOR Banja Luka
ZADACI PROJEKTA:
Projektni zadatak sa radnim naslovom 'Josip, Ivan i Drago - narodni heroji Jugoslavije' predstavlja monografiju o trojici braće i cijeloj porodici Mažar, čiji su članovi učestvovali u revolucionarnom radničkom i pokretu od monarhijske diktature do aprilskega rata, a naročito u organizaciji priprema za ustank i načinoooslobodilačkoj borbi. Ideja o potrebi pisanja ove monografije potekla je od Opštinskog odbora SUBNOR-a Banja Luke i Komisije za njegovanje revolucionarnih tradicija. U osnovnim opredijeljenjima utvrđeno je: da treba razraditi projektni zadatak za monografiju, da naučno-istraživački rad treba povjeriti naučnoj ustanovi i da treba osigurati sredstva za istraživanje i štampanje knjige...
POSLOVI PROJEKTA : IZVORI ISTRAŽIVANJA : ... PRAVCI ISTRAŽIVANJA : ...
OBIM MONOGRAFIJE : Prema predviđanjima, rukopis knjige u četiri dijela imao bi 44 autorska tabaka, odnosno oko 700 stranica teksta. Monografski dio imao bi oko 30 autorskih tabaka... U trećem dijelu sa oko 80 kratkih biografija ličnosti koje se u monografiji spominju biće oko 8 autorskih tabaka teksta ... **VRIJEME ISTRAŽIVANJA :** ...
CIJENA PROJEKTA : Ukupna cijena naučnoistraživačkog rada 662.000 dinara ili godišnje 220.700 dinara, računajući u cijenama iz 1982. godine. U cijeni koštanja uраčunati su ukupni bruto iznosi troškova istraživanja, uključujući 90 dnevničica za 42 službena putovanja sa prijevozom...
NOSILAC PROJEKTA: KORISNIK PROJEKTA: DIREKTOR:
Milan Vukmanović SUBNOR Banja Luka Prof, dr Galib Sljivo."
Napomena: Citirani dokument nalazi se u ličnoj arhivi Nevenke Petrić. Na žalost, navedeni projekat nije realizovan.

Pored aktivnosti u muzičkoj sekciji 'Pelagića' stizao je da se angažuje u raznovrsnim akcijama Kluba akademičara Banjaluke, popularnog KAB-a, i sportskog društva 'Borac', pa i da otputuje na poneku turneju u ostala mesta Bosanske krajine. Osim toga, Drago se isticao i učešćem u demonstracijama, protestnim zborovima i štrajkovima, koji tih godina uoči rata nisu bili retki na ulicama Banjaluke. Tada je i kuća Mažara postala omiljeno sastajalište mladića iz redova radničke omladine, skojevaca i banjalučkih komunista.

Kada je, aprila 1940. napredno KUD 'Pelagić' ponovo bilo izloženo nasrtajima i udarcima žandara, Drago se i tada našao u središtu borbe. Da bi neutralisala komuniste i onemogućila njihovu borbu, vlada Cvetković-Maček formirala je 'radne vojne logore'. U jedan od njih, kraj Ivanjice u Srbiji, deportovan je i Drago Mažar. Posle puča, marta 1941, i ovaj logor je raspušten. Na propuštanju kroz Beograd, Drago je uspostavio vezu sa Vesezinom Maslešom, koji mu je preneo direktivu Partije da se javi u vojsku, jer 'rat samo što nije počeo'. Sa svojom jedinicom dočekao je kapitulaciju u Sarajevu, bio zarobljen, ali je istog dana uspeo da pobegne. S Partijom i ilegalcima Sarajeva uspostavio je vezu preko Nisima Albaharija, i uključio se u pripreme oružane borbe. Predstavljajući se nemačkoj komandi kao šef orkestra u hotelu 'Evropa', uspeo je da dobije propusnicu za slobodno kretanje noću, pa je iz nemačkog skladišta iznosio vojnička odela i drugu ratnu opremu.

Od tada Drago Mažar nije više mirovao.

Krajem aprila, kada se vratio u Banjaluku, četiri brata Mažara našli su se na okupu kod kuće samo na kratko, jer su ubrzo krenuli svaki na izvršenje svog zadatka.

Prikupljajući oružje kao rukovodilac diverzantske grupe u gradu Banjaluci, jednom je Drago obukao uniformu domobranskog narednika, i tako ušao u Kaštel, odakle je izneo municiju, a desetak pušaka je bacio u Vrbas, koje je Karlo Roje uskoro izvadio u skrio na groblju. S ovim oružjem počeo je ustank oko Banjaluke.

Poslednjih dana juna 1941, među prvim članovima KPJ izašao je Drago Mažar s oružjem na Starčevicu iznad Banjaluke. Već u prvim akcijama, koje su počele krajem jula 1941, na relaciji Mrkonjić-Grad- Jajce, pokazao je izuzetnu hrabrost prekaljenog i iskusnog borca iz plejade banjalučkih omladinaca. Zato je, u avgustu, izabran za komandira čete, odnosno komandanta partizanskog štaba 1. čete za Bosansku krajinu.

Tih dana pao je Ivica Mažar, jedan od najistaknutijih omladinaca Banjaluke. Uhvaćen je u Jajcu, na važnom zadatku, na koji gaje uputio Oblasni komitet Partije. Zbog hrabrog držanja pred policijom i na strelnjanju proglašen je narodnim herojem. Upravo tada pošla je iz Banjaluke u njegovu četu njegova sestra Nada.

Tokom septembra i oktobra 1941. operišući sa svojom jedinicom po centralnoj Bosni, izveo je niz uspešnih akcija; u svim okršajima nalazio se uvek među borcima. Tu hrabrost, njegov stalni nemir osetio je neprijatelju u Krupi na Vrbasu i Skender-Vakufu, na Čelincu i u Crnoj Rijeci. U jednoj takvoj borbi, samo s pet boraca dočekao je jaku neprijateljsku kolonu, iz koje je uspeo da zarobi 28 vojnika.

U jesen 1941. Drago je izabran za komandanta bataljona u 3, a kasnije je ovaj odred preimenovan u 4. krajiski narodnooslobodilački partizanski odred, koji je, tokom zime 1941. i 1942, razvio veliku aktivnost u neposrednoj blizini Banjaluke. Borci ovog odreda, najčešće s Dragom Mažarom na čelu, počeli su da silaze i u grad na Vrbasu.

Od jedne posete majci - koja je još živela na periferiji Banjaluke, i u to vreme bila važna partijska veza i ilegalno partizansko uporište - počinje i saradnja s domobranskim satnikom Majerom, zapovednikom domobranske jedinice, koga je Marija Mažar na to pripremila. Zahvaljujući i tim okolnostima, 5. februara 1942. Drago je izveo jednu od najsmelijih akcija u Bosanskoj krajini. Majer je, po dogovoru, neutralisao svoju posadu u Debeljacima, obezbedio uniforme i ugovorene znake raspoznavanja, tako daje Drago, s 22 odabrana partizanska borca, preobučena u domobranske uniforme, došao usred dana pred žandarmerijsku kasarnu u Vrbanji. U ovom napadu, koji je trajao samo nekoliko trenutaka, poginulo je i ranjeno više žandara i domobrana, a 40 je zarobljeno. I dok je kasama gorila, kolona hrabrih - s zarobljenim neprijateljskim vojnicima, koji su nosili bogat plen, i dva poginula, a dva teže ranjena partizana - izlazila je na prevoje Ponira iznad grada.

Posle snažnog odjeka koji je ova akcija imala, ni Marija Mažar više nije mogla da ostane u Banjaluci, već je, sredinom februara 1942, pošla u partizane, u odred svoga najmlađeg sina, noseći u naručju šestogodišnju unuku Nenu, kćerku najstarijeg sina Boška.

Početkom maja 1942. godine Drago Mažar je postavljen za komandanta 6. narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, a posle oslobođenja Prijedora za komandanta mesta Ljubije. Učestvovao je i u prvim borbama u vreme neprijateljske ofanzive na Kozaru, juna 1942. Krajem jula, ponovo je postavljen za komandanta 6. NOP odreda, ali je, već septembra 1942, preuzeo dužnost obaveštajnog oficira u Operativnom štabu za Bosansku krajinu.

U letu 1943, kao obaveštajni oficir 1. bosanskog korpusa, izlažući se često krajnjim opasnostima u pozadini neprijatelja, Drago je davao dragocene podatke brigadama koje su operisale u centralnoj Bosni u vreme sudbonosnih bitaka narodnooslobodilačke vojske. Osim toga, izveo je, na čelu grupe obaveštajaca, i niz drugih smelih akcija u istočnoj Bosni. Kao major, Drago Mažar je 1944, u svojstvu šefa obaveštajnog odseka, rukovodio kursom obaveštajaca. Do kraja rata doživio je četiri udarca, jedan za drugim: ubijen mu je stariji brat Ivica Mažar u logoru; umrla mu je majka

Marija od tifusa; poginuo je brat Josip Mažar Šoša i poginuo mu je najstariji brat Boško...”⁸³

U prethodnom sadržaju navedeno je daje „Početkom maja 1942. godine Drago Mažar je postavljen za komandanta 6. narodnooslobodilačkog partizanskog odreda...”, što nije tačno. Tačno je daje Drago Mažar postavljen za komandanta 5. bataljona 3. partizanskog NOP odreda, 22. oktobra 1941. godine,⁸⁴ a za političkog komesara Niko Jurinčić. Za komandanta 6. bataljona istog odreda postavljenje Ratko Broćeta, a za političkog komesara Rade Ličina. Ako je, međutim, autor mislio na 4. krajiski NOP odred, osnovan 6. februara 1942. u Agićima, od 5. i 6. bataljona, koji su izdvojeni iz 3. krajiskog NOP odreda, činjenica je daje prilikom formiranja 4. odred imao četiri bataljona (1. na lijevoj obali Vrbasa, 2. između Vrbanje i Vrbasa, 3. orijentisan prema Prnjavori i 4. orijentisan prema Teslicu). Za komandanta 4. krajiskog NOP odreda postavljenje Danko Mitrov, a za političkog komesara Rade Ličina.⁸⁵

Narodnim herojem je proglašen 27. novembra 1953. godine.⁸⁶

22. IVICA Nikole MAZAR

Rođenje 29. marta 1915. godine u Banjaluci.⁸⁷

„Srednji sin Nikole i Marije Mažar, Ivica je bio po mnogo čemu drugačiji od svoje braće Josipa i Drage. Smireniji, ali jednako odlučan i nepokolebljiv u borbi protiv klasnog neprijatelja i nepravde, kao i njegova braća, narodni heroji Josip Šoša i Drago. Još kao učenik nižih razreda Trgovačke akademije u Banjaluci, isticao se ozbiljnošću i zrelim rasuđivanjem. Na njega je, pored starijeg brata, najveći uticaj imao poznati banjalučki revolucionar Nikica Pavlić.

Dok je bio maturant, postao je član SKOJ-a, 1935. godine, i istovremeno rukovodilac srednjoškolske omladine u Banjaluci. Krajem 1936. godine, uz pomoć braće i nekih svojih drugova, osnovao je ilegalnu omladinsku tehniku, u kojoj su prepisivani i umnožavani materijali za rad napredne omladine. Svojom aktivnošću i svestranošću nadmašio je sve mlađe aktiviste radničkog pokreta Banjaluke. Nema sekcijske KUD 'Pelagić', u čijem radu Ivica Mažar nije učestvovao. I u KAB-u bio je jedan od najaktivnijih... Član KPJ postao je 1937. godine, a već iduće biranje u Mesni komitet SKOJ-a. Od ta-

⁸³ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 524-525.

⁸⁴ Dr Vaso Butozan, *Formiranje Trećeg krajiškog odreda*, Srednja Bosna, str. 5.

⁸⁵ Mile Trkulja, *Opštine Kotor-Varoš-Skender-Vakuf u NOB*, str. 111.

⁸⁶ *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, 524-525 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić). ⁸⁷ U objavljenoj biografiji nije naveden potpun datum Ivičinog rođenja već samo godina -1915. Stoga smo dodali daje rođen 29. marta 1915.

da pa sve do izlaska na teren, zbog organizovanja ustanka, razvoj banjalučke skojevske organizacije vezanje za njegovo ime. Ivica predvodi omladinu u vreme štrajkova i demonstracija, organizuje posete omladine iz grada po selima Bosanske krajine, drži predavanja, organizuje izlete, putuje s 'Palagićem' po unutrašnjosti... Njegovu neumornu aktivnost nisu mogla preseći ni česta hapšenja i zatvaranja.⁸⁸

U gornjem pasusu u navedenim podacima iz Ivičine bogate biografije revolucionara, dva podataka - godine njegovog prijema u SKOJ i KPJ ne odgovaraju istini. Novijim istraživanjima utvrđeno je daje on ranije primljen i u SKOJ i u KPJ. Utvrđeno je daje Ivica Mažar:

„U SKOJ (je) primljen školske 1933/34. godine kao đak Trgovačke akademije, gdje je rukovodio radom grupe ilegalno organizovanih srednjoškolaca. Za člana KPJ primljen je 1935. i istovremeno je tada rukovodio srednjoškolskom omladinom u Banjaluci. Od 1934. rukovodi Bibliotekom MK SKOJ-a, preuzevši je od Nikice Pavlića. Bio je aktivan u tehnicu MK SKOJ-a, koju je osnovao uz pomoć braće i svojih drugova. U njoj su prepisivani i umnožavani materijali za revolucionarni omladinski pokret Banjaluke. Godine 1936. je optužen od Suda za zaštitu države, ali je pušten na slobodu uslijed nedostatka dokaza. Na osnovu velike aktivnosti, ispoljene hrabrosti i objektivnog doprinosa u radu na unapređenju revolucionarnog omladinskog pokreta u Banjaluci, postaje sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a Banjaluke i tu dužnost obavlja od 1937. do 1939. godine.“⁸⁹

Dakle, Ivica nije primljen u SKOJ 1935, već u školskoj 1933/34. godini. U 1935. godini Ivica je primljen u KPJ, a ne u 1937. godini, kako je navedeno. Član Mjesnog komiteta SKOJ-a Banjaluke nije postao 1938, kako je navedeno, već 1936, a od 1937. do 1939. godine je sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a, što uopšte nije navedeno u biografiji.

„Posle završene Trgovačke akademije, studirao je na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu i bio jedan od najboljih studenata. No, i tada je bio jedan od najaktivnijih u 'Palagiću' i KAB-u, kao i jedan od najistaknutijih rukovodilaca skojevske organizacije u Banjaluci i Bosanskoj krajini... Njegovu neumornu aktivnost nisu mogla preseći česta hapšenja i zatvaranja.

Aktivno je radio i na Zagrebačkom sveučilištu, posebno u studentskom domu na Josipovcu, gde je bio jedan od najaktivnijih. U Zagrebu je, s grupama studenata, često odlazio u preduzeća i pomagao akcije radnika; držao je predavanja na skupovima radnika i omladine.“⁹⁰

„Bio je duša organizacije SKOJ-a u Bosanskoj krajini, i najzaslužniji je za njeno obnavljanje i organizaciono učvršćenje. Kao istaknuti skojevski rukovodilac, prisustvovao je Prvoj oblasnoj konferenciji SKOJ-a za Bosansku

⁸ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 525-526.

⁸⁹ N. Petrić, *Izvjezde smo dosezali 1*, str. 480 i 288-289.

⁹⁰ *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, str. 526.

krajinu, održanoj u letu 1940. godine, na kojoj je, kao naimenovani sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a, podneo referat o međunarodnoj političkoj situaciji i radu i zadacima SKOJ-a. I na Prvoj oblasnoj konferenciji KPJ za Bosansku kрајину, Ivica je podneo referat o radu i zadacima skojevskih aktiva i naprednih omladinskih grupa, društava i udruženja. Učesnik je i Druge oblasne konferencije KPJ za Bosansku kрајину, na kojoj su prisutni upoznati sa zaključcima Pete zemaljske konferencije KPJ održane u Zagrebu."⁹¹

Smatrajući da je korisno istaći još nekoliko podataka o Ivičinom radu u SKOJ-u, kao i podatak daje bio i član Mjesnog komiteta KPJ Banjaluke, dodajemo i slijedeće:

„Politički je djelovao u Banjaluci i Zagrebu. U 1940. i 1941. godini učestvovao je u organizovanju dviju oblasnih konferencija SKOJ-a za Bosansku kрајину. Na Prvoj, održanoj 15. septembra 1940. u Banjaluci, na Starčevici, uz učešće 90 delegata, podnijeta su dva referata - Niko Jurinčić o političkoj situaciji, i drugi, Ivica Mažar, izvještaj o radu SKOJ-a u Bosanskoj kрајini. Na ovoj konferenciji Ivica je izabran za sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku kрајинu. Na Drugoj oblasnoj konferenciji SKOJ-a, održanoj 1. i 2. januara 1941., razmatrana su dva pitanja - dotadašnji rad i razvoj SKOJ-a, i angažovanje SKOJ-a u prikupljanju narodne pomoći. Tokom 1940. i 1941. godine bio je i član Mjesnog komiteta KPJ za Banjaluku. Učestvovao je u radu Oblasne konferencije KPJ za Bosansku kрајинu na Šehitlucima, početkom juna 1941., i na Oblasnom savjetovanju sa Mahmutom Bušatljom, početkom jula 1941. godine.“⁹²

„Odazivajući se pozivu Centralnog komiteta KPJ za učešće u odbrani zemlje, Mesni komitet KPJ u Banjaluci odmah je formirao 'Komitet za odbranu zemlje', u koji je ušao i Ivica Mažar.

Posle kapitulacije i zavodenja ustaške strahovlade, uslovi za rad su se pogoršali. No, to nije smetalo Ivici, kao ni ostalim komunistima i skojevcima Banjaluke, da nastave intenzivni politički rad uprkos tome što ih je ustaška policija stalno pratila. Zahvaljujući prisibnosti pojedinih komunista, koji su uspeli pobeći ustaškim agentima i obavestiti nekolicinu svojih drugova o ustaškim namerama, Ivica je početkom juna izbegao hapšenje, i po odluci Savetovanja na Šehitlucima, kojem je prisustvovao, izašao iz grada u Odred. Krajem jula, upućen je, kao delegat Oblasnog komiteta Partije za Bosansku kрајину, u jajački srez, da preuzme rukovođenje pripremama i podizanjem ustanka.

Prvih dana avgusta stigao je u Jajce, u vreme kada su ustaše proganjale Srbe, muslimane i Hrvate u koje su sumnjali da saraduju s komunistima, tako da odmah nije mogao da uspostavi vezu s partijskom organizacijom u

⁹² N. Petrić, *I zvijezde smo dosezali I*, str. 481. 50

Jajcu. Kad je 5. avgusta, konačno, uhvatio vezu, i pošao na sastanak, bio je provaljen od jednog agenta i uhapšen. U zatvoru se našao sa sekretarom jačke partijske organizacije, starim članom KPJ Jusufom Filipovicem, i uz njegovu pomoć uspeo je da iz zatvora pošalje pismo s uputstvima za rad na pokretanju i organizovanju ustanka.

Jajačka partijska organizacija vršila je pripreme da ga osloboodi iz zatvora, ali joj to nije uspelo, jer su ustaše saznale za te namere, i Ivicu prebacile u Banjaluku, a odatle u Glinu, tako daje osuđećen i plan za njegovo oslobođenje u Banjaluci. Strahujući od Banjalučana, ustaše nisu smelete da osude Ivicu u njegovom rodnom gradu. Prebacivši ga u Glinu tu su ga podvrgle ispitivanju i nemilosrdnom mučenju, a zatim su ga prebacile u Gospić i tu ga streljali, krajem avgusta 1941. godine.⁹³

Naknadnim istraživanjem utvrđeno je da Ivica Mažar nije streljan u Gospiću, već u Glini 1941. godine, zajedno sa dvije Banjalučanke, sestre Levi (Ruta Levi je bila profesorka u gimnaziji u Banjalucu).⁹⁴

Narodnim herojem proglašenje 27. jula 1953. godine.⁹⁵

23. JOSIP Nikole MAŽAR Šoša

„Josip Mažar Šoša rođen je 18. septembra 1912. u Derventi. Završio je osnovnu školu u Bosanskom Petrovcu, a gimnaziju je pohađao u Banjaluci, gde su mu se roditelji doselili. Uz mnogo neprilika i sukoba s profesorima zbog svoje aktivnosti u naprednom omladinskom pokretu, Šoša je završio pet razreda gimnazije, a zatim je školovanje nastavio kao pitomac Pomorske trgovачke akademije u Bakru, od 1929. do 1933. godine, u vreme kada je aktivnost bakarskih komunista, pod rukovodstvom Ivana Dujmića, bila najživljija. U školi se Šoša, jedan od najtalentovanijih mladića, brzo afirmisao, a njegova klasa, za koju je on, često putujući brodom 'Una', donosio literaturu iz Pireja, postala je najrevolucionarnija organizacija školske omladine u Bakru.

Kao svršeni kadet plovio je dve godine na brodu 'Una', a zatim, kao sumnjiv, prebačen na brod 'Karadžorđe'. Zbog svađe s prvim oficijom, otpušten je. Tadaje, 1935. godine, postao član KPJ. Pod policijskom pratnjom odveden je u Banjaluku; već sutradan bio je uhapšen.

U redovima KPJ, koja je vršila snažan uticaj na banjalučku sredinu, Šoša se svrstao u red najaktivnijih. Odsluženje vojnog roka u Vranju, 1937. godine, 14 meseci gaje odvojilo iz ove sredine. Kad se vratio, nastavio je revolucionarni rad. Vredno je radio i na ličnom uzdizanju; dostaje čitao, a posred engleskog i italijanskog jezika učio je i ruski. Izvesno vreme radio je u

⁹³ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 525-526.

Osman Karabegović, *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*, 111. ⁹⁵

Narodni heroji Jugoslavije, str. 525-526 (autor Raf. B. - mr Rafael Brčić).

banci, ali su ga ubrzo otpustili, pa je 1938, takođe kratko vreme, radio i kao vozač valjka na gradnji ceste Banja Luka - Bosanska Gradiška. Policija je čestim hapšenjima prekidala njegov posao, ali Sošinu revolucionarnu delatnost nikad nije mogla da zaustavi, ni onda kad je bio prinuđen da štrajkuje glađu, i kad su ga premlaćivali u 'Crnoj kući'.

Opštu antifašističku atmosferu banjalučki komunisti koristili su prilikom mnogobrojnih turneja kultumoumetničkog društva 'Pelagić' po Bosanskoj krajini. Pred okupljenim Drvarčanima, aprila 1940. godine, Sosa je, inače dobar govornik, izrekao dosta teških optužbi na račun eksploratora, policije i žandarma koji brutalno napadaju na radnike i njihova umetnička društva. Ponovilo se to u Prijedoru, Bihaću i Drvaru.

Posle jednog opštег sukoba s križarima i ljoticevcima, ujedinjenim protiv 'Pelagića' - koji je bio pod apsolutnim uticajem komunista - pa čak i pokušaja diverzije s podbačenim eksplozivom pod tribinu društva, gotovo cela porodica Mažar - Sosa, Ivica, Drago i Nada - našla se u zatvoru.

Još samo jednom, na sam dan napada na Jugoslaviju, Sosa se našao u ćeliji 'Crne kuće'. Kada su ga pustili, 10. aprila 1941, krenuo je za svojom vojnom jedinicom prema Bihaću, ali se ubrzo vratio u Banjaluku.⁹⁶

Po izlasku iz zatvora Sosa nije krenuo sa svojom jedinicom prema Bihaću, što se vidi iz slijedećeg sadržaja:

„Istog dana po izlasku iz zatvora, našao sam se sa Sosom i Ivicom Mažarom: dogovorili smo se da odemo iz Banjaluke u Bihać, gdje ja poznam mnogo bolje i situaciju i ljudе, a gdje njih malo ko zna.

Sutradan, 14. aprila ujutro, krenuli smo prema Jajcu. Banjaluka je bila prošarana snijegom, vrijeme ružno... Tu i tamo sretali smo po obroncima brda jugoslovenske vojnike, sa oružjem i bez njega, pojedinačno i u grupi-cama, rijetko većim od tri čovjeka...

Nevični pješačenju, otabali smo se i polako kretali prema Bosanskom Petrovcu, u kojem su se već nalazili njemački vojnici... Ivica je ostao u Bosanskom Petrovcu kod Marije, sestre Nikice Pavlića, poznatog banjalučkog komuniste, čiji je muž tu bio na dužnosti, a Šoša i ja smo produžili pješice u Bihać.⁹⁷

„Početkom juna 1941. Josip Mažar Šoša bio je među 14 najistaknutijih komunista Bosanske krajine, koji su na Šehitlucima, iznad Banjaluke, pravili poslednji raspored za dizanje naroda na ustanak. Nekoliko dana kasnije, postao je član vojnog rukovodstva, posebnog tela pri Oblasnom komitetu KPJ za Bosansku krajinu, i u tom svojstvu obilazi Ključ, Bosanski Petrovac i Drvar; prenosi direktive Partije o početku oružane borbe i formira vojne štabove.

⁹⁶ Utvrđeno je da nije krenuo sa svojom jedinicom prema Bihaću.
Slavko Odić, *Dani rasula...*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 200-201.

Od prvog sastanka s kozarskim komunistima, u selu Orlovcima iznad Prijedora, 25. jula 1941. sve dalje što se događalo u ovom delu Bosanske krajine biće povezano s imenom Josipa Mažara Soše. Od tog trenutka i Kozara i Šoša počeli su da izrastaju u legendu naše narodnooslobodilačke borbe i revolucije.

Ratni događaji počeli su da se odvijaju brzinom kojom se i ustank širio pod Kozarom. Izvršavajući zadatke rukovodstva ustanka, kao sposoban vojnik, Šoša se povezao s komunistima bosanskonovskog sreza, razradio plan, i već 31. jula 1941. uništio neprijateljsku posadu rudnika Lješljani; formirao Dobrinjski i Lješljanski odred, organizovao ustanike u odbrani sela i stvorio prve narodnooslobodilačke odbore u njima; rušio mostove na rečici Strižni i lecima pozivao domobrane da se ne bore protiv sopstvenog naroda; formirao partizanske čete; jurišao na pilanu u Gornjim Podgradcima i Turjacku kasarnu; s mnogo smisla rasporedio ustaničke čete oko Mrakovice, za jednu od najvećih akcija kozarskih partizana u ustanku... Sa široko razvijenom zastavom bratstva i jedinstva Srba, Hrvata i muslimana, sa svojim hrabrim i ponosnim Kozarčanima, Šoša je ušao u tešku, ali slavnu 1942. godinu.

Kada su od šest partizanskih četa, decembra 1941, formirana tri kozarska bataljona, koji su za komandanta svog 2. krajiškog odreda izabrali doktora Mladena Stojanovića, a za njegovog zamenika Josipa Mažara Šošu, za Kozaru počinje novo poglavlje njene istorije. Tog prvog svog proleća^v Kozarski odred razbio je jednu neprijateljsku ofanzivu, oslobodio mnoga mesta i proširio slobodnu teritoriju, formirao nove jedinice - Proletersku četu i Udarni bataljon - i uputio ih u centralnu Bosnu da zaustave četnučku izdaju. U svemu tome veliki je Sošin doprinos.

Veličanstvena bitka za oslobođenje Prijedora, 16. maja 1942, pokazala je izrazitu vojničku i organizatorsku sposobnost Josipa Mažara Šoše. On je brižljivo, do u detalje, razradio plan napada, po kojem su sve jedinice, ostvarujući svaka svoj zadatak, nezadrživo ušle u Prijedor, drugi po veličini grad u Bosanskoj krajini.

Foprmiranje 1. krajiške narodnooslobodilačke udarne brigade i dolazak prvih aviona Franje Kluza i Rudija Čajaveca, stvorili su od Kozare snažan bastion, u koji je ugrađeno i veliko Šošino delo.

A onda je počela najveća bitka koja je u 1942. godini vođena protiv narodnooslobodilačke vojske: juna 1942. u operacijama protiv 2. krajiškog partizanskog odreda 'Doktor Mladen Stojanović'... Herojskom borbom za odbranu Kozare, koja je trajala ceo mesec, u kojoj je poginulo sedam hiljada neprijateljskih vojnika i 1.700 partizanskih boraca, mnoga sela opustošena i narod oteran u logore, ali u kojoj 2. krajiški odred nije uništen i Kozara nije pala - rukovodio je Josip Mažar Šoša.

Samo deset dana posle neprijateljske ofanzive, obnovljenje Kozarski odred; a 22. septembra 1942. na Paležu, pred stroj od 1.100 prekaljenih boraca novoformirane 5. krajiške kozarske narodnooslobodilačke udarne bri-

gade, stao je Šoša - njen prvi komandant. Za ovu brigadu, s njegovom vojničkom veštinom nije bilo prepreka ni na Bihaću ni na bunkerima od Ljubije do Sanskog Mosta.

Ispred 4. kраjiške divizije, postrojene 7. januara 1943. kraj Srpske Jasenice pod Grmečom, Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito primio je raport od njenog prvog komandanta, Josipa Mažara Šoše. S ovom divizijom Šoša će lomiti neprijateljsku ofanzivu na Grmeču i oslobodati kраjiške gradaove. Kao komandant 11. kраjiške divizije, uništiće četnički pokret u centralnoj Bosni, presecati komunikacije Brod - Sarajevo u vreme bitke na Sutjesci; uoči Nove, 1944. godine, po ucrtanim stelicama njegove operativne zamisli, kretaće se divizije 5. udarnog i 1. proleterskog korpusa prema Banjaluci.

Po odluci Vrhovnog štaba, sredinom januara 1944, Šoša je postavljen za načelnika operativnog odeljenja u Štabu 5. udarnog korpusa. Odatle će planirati mnoge pobede kраjiških divizija, sve do onog oktobarskog dana 1944. kada je iz Bugojna pošao u Travnik, da iz prve borbene linije proveri kako teku borbe za osvajanje neprijateljskih utvrđenja oko Travnika. Međutim, minobacačka granata presekla je njegov herojski život.⁹⁸

Četiri člana porodice Mažar poginula su u narodnooslobodilačkoj borbi: tri brata (Ivica, Josip i Boško) i 60-godišnja majka Marija, koju je pokosio tifus u partizanskoj koloni.

"Narodnim herojem proglašenje 26. jula 1949. godine."⁹⁹

Naknadnim istraživanjem utvrđeno je da je Josip Mažar Šoša poginuo 20/21. oktobra 1944. u borbi za Travnik. Šefket Maglajlić i Đuro Pucar Stari vidjeli su ga smrtno ranjenog, 21. oktobra, a poginuo je noću između 20. i 21. oktobra 1944.

24. ESAD Muharema MIDŽIĆ

„Rođenje 17. decembra 1917. u Prijedoru. Bio je najstarije dete Muharema i Hatidže Midžić, siromašnih zanatlija, izvesno vreme i kafedžija, koji su pored Esada imali desetero dece, i sve su ih, svojim trudom, podigli i školovali.

Esad je pohađao osnovnu školu i neke razrede gimnazije u Prijedoru, a neke preko Gajretovog konvikta u JI mr SN Bihaću. Položio je šest semestara ria Pravnom fakultetu u Beogradu.

Esad se formirao, kao jedan od najtalentovanijih učenika Prijedorske gimnazije, u ono vreme kada su đaci, najčešće posredstvom literarnih družina, imali značajnu ulogu u širenju revolucionarnih misli i akcije. Prednja-

⁹⁸ Šefket Maglajlić, *Stazama ratnika Bosanske krajine*, str. 120-121. Datum Šošine pogibije je još između 20. i 21. oktobra 1944.

⁹⁹ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 526-527 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić).

čio je u radu kulturnoumetničkog društva. Bio je jedan od najboljih prijedorskih lakoatletičara. Znatiželjan, išao je i na svetsku izložbu 1938. godine, gde se upoznao s većim brojem istaknutih ličnosti omladinskog revolucionarnog pokreta. Učestvovao je u štrajku ljubijskih rudara i demonstracijama protiv rata, koje su držane 1. septembra 1940. Tada je primljen u KPJ.

Tek što je počela da stiče prva iskustva u političkoj borbi, generacija kojoj je pripadao Esad Midžić našla se u ratu.

Okupaciju zemlje 1941. dočekao je kao član Mesnog komiteta KPJ za Prijedor na poslovima oko obezbeđenja partiske tehnike, na izdavanju propagandnog materijala i sklanjanju članova KPJ i SKOJ-a od nasrtaja ustaške vlasti. Posle napada Nemačke na Sovjetski Savez, 22. juna 1941. Mesni komitet KPJ za Prijedor zauzeo je stav da svi kompromitovani komunisti i skojevci izadu u kozarska sela i počnu pripreme za ustank.

Odmah posle ustanka, a osobito u velikim borbama kozarskih partizana na Podgradcima, Turjaku i Mrakovici došli su do punog izražaja oni Esa-dovi kvaliteti s kojim je jedino i mogao stajati na čelu hrabrih Kozarčana. Već 9. februara 1942. Esadu Midžiću je poverena dužnost političkog komesara Kozarske proleterske čete. Posle borbi na Omarskoj, Krupi na Vrbasu i Kotor-Varošu, 25. marta 1942. u Čelincu, četa je ušla u sastav 1. proleterskog bataljona, koji nikad nije stigao na svoje odredište, u sastav 1. proleterske brigade, kojoj je pošao u susret.

Pod komandom Zdravka Čelara i Esada Midžića, političkog komesara, Proleterski bataljon Bosanske krajine je za dva meseca u centralnoj Bosni protiv četnika, ustaša i Nemaca, neprekidno vodio neravnopravne borbe, tako daje na kraju bio prepolovljen. Kada je bataljon na Motajici bio desetkovani, Esad Midžić se sa 20 drugova probio prema Čemernici, ali je pao u četničku klopku i zarobljen. Ista sudbina je zadesila i Zdravka Čelara. Četnici su Esada predali ustašama, a ovi su ga sproveli u banjalučku zloglasnu 'Crnu kuću', u kojoj je smireno i stočki, izdržao sva duga saslušanja. Odbio je predlog ustaša da pređe u njihovu službu i da će biti pomilovan kao 'zavedeni partizan'. Esad im je odgovorio: 'Da tačno je da sam partizan, ali prije svega ja sam komunista.; i još nešto: komesar Proleterskog bataljona. Prema tome nisam 'zavedeni partizan', već svjestan borac i rukovodilac. Znam sve veze, ali vam neću reći ni jednu, jer to rade samo izdajnici, a nikada komunisti...'

Sutradan, presuda je potvrđena.

Prilikom streljanja, 17. jula 1942. 25. godišnji¹⁰⁰ Esad Midžić klioao je Komunističkoj partiji.

Narodnim herojem proglašenje 5. jula 1951. godine."¹⁰¹

¹⁰⁰ Esad Midžić imao je 23 godine i 7 mjeseci kada je strijeljan (u rukopisu *Grada o na rodnim herojima srednje Bosne* podatak Sivaka Komarice).

¹⁰¹ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 535-536 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić).

25. SLOBODAN Lazara MITROV *Danko*¹⁰²

„Rođenje 14. marta 1919. godine u podravskom selu Đurđevcu kod Koprivnice, Hrvatska. Kao mladić u 17. godini, upravo iz dačke klupe, 1936. godine otišao je u Španiju.

U prvim razredima gimnazije čitao je naprednu literaturu i voleo Gorkog. Družio se s radnicima i studentima iz revolucionarne generacije Kluba akademika Banjaluke.

Godine 1935. prvi put je hapšen, ali kao 16-godišnjak, nije mogao da bude izveden pred Sud. Iz Banjaluke proteran je u Đeđeliju, gde mu je otac, veterinar, bio premešten. I u novoj sredini, kao član KPJ, uključio se u rad i ubrzo postao jedan od najistaknutijih organizatora omladine.

‘Pušio je cigaretu za cigaretom. Postao je nestrpljiv što ne gine. Strasno je žudio za tim najvišim činom u revoluciji’ - zapisao je o Danku Velja Stojnić, ratni drug i prijatelj. A onda, iznenada, pred početak školske 1936. godine, među prvim jugoslovenskim dobrovoljcima koji su krenuli u odbranu slobode španskog naroda našao se i Danko Mitrov, jedan od najmlađih ratnika španskih brigada. Dug put neizvesnosti i prepreka preko Bugarske i Rumunije, Mađarske i Austrije, Švajcarske i Francuske savladao je Danko uspešno i u najkraćem mogućem roku.

Na kratkom kadrovskom kursu Spanske republikanske vojske Danko se predstavio kao odličan poznavalac ratničke veštine. Bio je izvrstan strelac. Već u prvim borbama u kojima se istakao hrabrošeu, poverena mu je komanda čete, a ubrzo zatim postavljenje za komandanta bataljona. Jednake sposobnosti ispoljavao je na političkim i vojnim zadacima. Izvesno vreme bio je i politički komesar bataljona ‘Telman’. Branio je Madrid, a kada je ranjen na Ebru postao je politički komesar svih internacionalnih bolnica u Španiji. Kada je ozdravio, dodeljen je ministru rata za specijalne zadatke. Kao obaveštajni oficir, išao je tamo gde je bilo najteže. Brzo je napredovao. U 18. godini postao je major Španske republikanske vojske i najmladi komandant brigade. Andre Marti, komandant internacionalnih brigada, divio se njegovim podvizima.

Pod kišom kuršuma, 1939. Danko je prešao u Francusku, gde su ga smestili u logor za pripadnike internacionalnih brigada. Ali, Danko ni ovde ne miruje. U Sen Siprijanu štrajkuje glađu. Odatle ga na nosilama prenose u tvrđavu Fort Kajur, na Sredozemnom moru, a posle šest meseci u logor Gris, pod Pirinejima. Kada su fašisti iz Španije zatražili od Francuza izručenje

¹⁰² *Narodni heroji Jugoslavije* (knj. 2), str. 567, u naslovu biografije napisano je: Mitrov Slobodana Danko umjesto: Slobodan Lazara Mitrov *Danko*, kako bi bilo ispravno. Umjesto imena oca stavljeno je Slobodanovo ime, na mjesto imena štavljenje pseudonim, a ispravno je napisano samo prezime. Ispravno je kako je stavljeno u ovom radu - Slobodan Lazara Mitrov *Danko* - nap. N. P.

Mitrova zbog suđenja, jugoslovenski komunisti pripremili su mu bekstvo iz logora.

Prekaljeni ratnik i major Španske republikanske armije, morao je u svojoj zemlji opet u vojsku, ali kao običan redov. Zadatke koje je KPJ postavila za rad u vojski, Danko je sprovodio smelo i neumorno. Počeo je da stvara partijsku celiju u garnizonu u Debru. Kada je počeo rat, njegova jedinica se nije predala. Dve sedmice posle kapitulacije, ona je davala otpor Italijani-ma. Iz sabirnog zarobljeničkog logora u Tetovu, Danko je uspeo da pobe-gne; posle dugog puta i probijanja stigao je u Banjaluku.

Posle nekoliko smelih poduhvata u pribavljanju oružja, Danko je s prvim ustanicima, jula 1941, izašao iz Banjaluke na Starčevicu i kao komandant partizanskog odreda počeo oružane akcije. U avgustu je imenovan za komandanta u Štabu¹⁰³ za Bosansku krajину.

Organizovao je pojedince i primerom pokretao ljude u borbe i podvige. Za strah nije znao, a ulivao je strah italijanskim štabovima kada je izlazio na drum i zaustavljao njihove kolone, obraćao im se na španskom jeziku i predstavljao se kao major Španske republikanske armije.

Oktobra 1941. godine, Danko je postavljen za komandanta 3. krajiškog NOP odreda, a nešto kasnije, posle reorganizacije, za komandanta 4. krajiškog NOP odreda, koji je dejstvovao u centralnoj Bosni. Kada jo, u proleće 1942. došlo do četničke izdaje i duboke krize partizanskog pokreta u centralnoj Bosni, Danko je nastavio borbe protiv četnika s krajiškim proleterskim bataljonom.

Posle herojske i tragične borbe na Lepenici, 8. juna 1942, kada je desetkovani Proleterski bataljon, Danko je s ostacima snaga 4. krajiškog NOP odreda, uspeo da se probije iz okruženja. Neustrašiv, Danko je i te noći, kao što je mnogo puta činio u Spaniji, pošao u izviđanje neprijatelja. I kada se najmanje nadao, prekinuto je pronalaženje puta za izvlačenje njegovog odreda u Bosansku krajinu. Bio je kraj jula 1942. kada su četnici iz zasede ubili ovog slavnog komandanta i prekaljenog ratnika.¹⁰⁴

U novijim istraživanjima utvrđeno je da Danko nije poginuo krajem jula 1942, kako je navedeno u biografiji, već 10. juna iste godine, što se vidi iz slijedećeg izvora:

„Poslije borbe u selu Donja Lepenice Danko je istog dana (8. juna 1942) preuzeo komandu nad već desetkovanim Proleterskim bataljonom Bosanske krajine - na čelu oko 100 njegovih boraca najuriš - posljednji u čet-ničko-njemačkom obruču i probio se na najviši vrh Motajice - Gradinu.¹⁰⁵ Nastupajuće noći (8/9. juni 1942) Danko je s bataljom proveo na Gradini, a sutradan je s jednom desetinom pošao u izviđanje iz kojeg se vratio živ i

¹⁰³ Ne može neko biti postavljen za komandanta u Štabu, već za komandanta Štaba za Bosansku krajinu (nap. aut.).

¹⁰⁴ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 567 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić).

¹⁰⁵ S. Trikić, D. Repajić, *Proleterski bataljon Bosanske krajine*, str. 148, 149.

zdrav.¹⁰⁶ Predveče 10. juna 1942. Danko se presvukao u civilno odijelo i naoružan samo bombama i pištoljem uputio se na Gradinu, prema selu Lepenici kod sela Srđevića i naišao je na četničku zasjedu. (Vojo Stupar *Na dužnosti komesara 4. krajinskog odreda*).¹⁰⁷

Sadržaj koji slijedi potvrđen je iz pera učesnika u Dankovoj sahrani: „Poslije ovih junske borbi, jedne noći Danko Mitrov je krenuo s Gradine, najvećeg vrha Motajice, i stigao u Srđeviće... I tačno, iza dva hrasta, nedaleko od mjesta gdje se sada nalazi Dankov spomenik, sačekali su ih četnici. Iz neposredne blizine osuli su rafali metaka u već tada legendarnog Danka Mitrova. Iako je Danko smrtno pogoden, četnici su se razbježali. Bježali su iz straha. Bojali su se junaka na koga su uputili ovaj smrtonosni rafal. I tek sutradan, izjutra, kada su vidjeli daje Danko sam, okupili su se oko njega. Tada su se obratili prisutnim mještanima riječima...' Zabranjujemo vam da ga sahranujete. A, ako ga neko od vas sahrani, ubićemo ga, a kuću spaliti...' Uzeli su Dankovo oružje, odjeću i obuću... Prijetnje, međutim, nisu zaplašile Nadu i Radojku Mikić.¹⁰⁸ One su uspjеле, krišom da sahrane Danka Mitrova. Pomogli su im Nadin muž Stevo Banjac, ja, te moj otac Stojan i moj brat Ljubo.”¹⁰⁹

Danka Mitrova je ubio četnik Rajko Mačinković.¹¹⁰

Cijela porodica Mitrov: otac Lazar, majka Mara, sinovi Vojo i Slobodan *Danko* i kćer Zorica su od prvih dana ustanka 1941. učesnici NOR-a, a oca Lazara su, takođe, ubili četnici.

Narodnim herojem proglašenje 27. jula 1945. godine.

26. VID Lazar NJEŽIĆ

„Rođenje 20. juna 1903. godine u selu Vijačani, Prnjavor. Bio je obućarski radnik. Rano je stupio u politički život. Bio je aktivist lijevog krila Zemljoradničke stranke. Na parlamentarnim izborima 1935., kao opozicioni kandidat dobio je većinu glasova, a kasnije gaje narod izabrao za predsednika prnjavorške opštine.”¹¹¹

„Za Vida Nježića Stevo Samardžija kaže daje bio 'ugledni domaćin i trgovac iz Vijačana'.¹¹² Otkud obućarski

¹⁰⁶ *Ibid.*, str. 150.

¹⁰⁷ S. Odić, S. Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 19.

¹⁰⁸ Radojka Mikić je Dankova školska drugarica - u Prnjavoru su zajedno završili malu matu ra. Kasnije, u NOR-u, Danko je Radojku i njenu porodicu posjećivao i davao joj odgovorne zadatke.

¹⁰⁹ Momir Katalina, Stojan Zvonar, *16. krajiska NOU brigada - 1. krajiska brigada narodne odbrane, Zbornik sjećanja*, str. 539.

¹¹⁰ Adem Hercegovac, *Od Motajičke grupe do Motajičke čete*, Srednja Bosna, fusnota 4, str. 471. (A. Hercegovac kaže: „Rajko Mačinković je u puču također prišao četnicima i postao ubica Danka Mitrova...“) R. Mačinković je iz Lijevča Polja, krajem novembra 1941. godine stupio je u Motajičku partizansku grupu, a za vrijeme četničkih pučeva prešao je u četnike.

¹¹¹ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 35 (autor VI. Kc. - Vlado Kecman).

¹¹² *Srednja Bosna*, knj. 1, str. 91-92.

.radnik?!. Stevo ne pominje parlamentarne izbore 1935. ali kaže da je Vid Nježić, kao kandidat opozicione Zemljoradničke stranke 'prilikom opštinskih izbora 1936' odnio pobedu 'na teritoriji Vijačanske opštine'. Sudeći po tome Vid nije bio predsjednik Prnjavorske nego Vijačanske opširne."¹¹³

„Vid se krajem jula 1941. godine povezao s komunistima - organizatorima ustanka u svom kraju, i uključio se u oružanu borbu. Predvodio je ustanike u napadu na neprijateljske posade u Vijačane i Hrvaćane, i u borbama na komunikaciji Prnjavor - Banjaluka, na Ljubić-planini, na Kremni, Gradini, Galjipovcima i drugim mestima srednje Bosne.“¹¹⁴

„Ustaška Opština Vijačani već od konca jula 1941. godine nije na terenu predstavljala nikakvu stvarnu vlast. Ustaške i domobranske jedinice sve rjeđe su zalazile u teritoriju Opštine, a tri opštinska stražara su već u septembru počeli da u sumrak napuštaju opštinsku zgradu i, noseći sa sobom pisaču mašinu, krdom idu u svoje selo Ralutinac kod Prnjavora.“¹¹⁵

■ „U Vijačanima nije postojala neprijateljska posada nego samo ustaška opštinska straža sa tri stražara... Osmog oktobra 1941. ustanička grupa Novaka Pivaševića i Ilije Malića, s kojima je Vid Nježić održavao vezu, došla je u Vijačane i bez borbe i, direktno sarađujući s Vidom, razoružala pomenute stražare. U napadu na neprijateljsku posadu u Hrvaćane (23. novembra 1941) Vid Nježić uopšte nije učestvovao, pa prema tome u toj akciji Vid nikako nije mogao da 'predvodi ustanike'.“¹¹⁶

„U jesen 1941. godine, Vid po zadatku Partije radi na stvaranju narodnooslobodilačkih odbora, a u novembru 1941. bio je izabran za predsjednika Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora u Vijačanima. Tada je postao član KPJ.

U proljeće 1942. godine, u vreme četničkih pučeva na području srednje Bosne, Vid prelazi u ilegalnost i nastavlja partijsko-politički rad. Nekoliko puta padao je u četničke ruke, ali zbog njegove popularnosti u narodu ni četnici ga nisu smeli ubiti. Uprkos veoma teškim uslovima ilegalnog rada, uspješno je organizovao sistem ilegalnih punktova, okupljajući ljude u narodnooslobodilački pokret.

Dolaskom proleterskih jedinica, januara 1943. godine, na područje srednje Bosne i oslobođenjem Prnjavora, Vid ponovo radi na stvaranju narodnooslobodilačkih odbora i jačanju partizanskih snaga u svome kraju. Izvjesno vrijeme bio je u Pmjavorskem bataljonu 4. krajiskog NOP odreda, a sredinom 1943. je član Sreskog komiteta KPJ za prnjavorski srez. Novembra 1943, prilikom izbora Sreskog narodnooslobodilačkog odbora za prnja-

¹¹³ S. Odić, S. Komarica, *Građa o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 20.

¹¹⁴ *Narodni heroji Jugoslavije*, str.35

¹¹⁵ S. Samardžija, *Likvidacija ustaške opštine u Vijačanima*, Srednja Bosna, knj. 2, str. 418.

¹¹⁶ Slavko Odić, Slavko Komarica, *Građa o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 20.

vorski srez, Vidje izabran za prvog predsjednika. Od tada, u veoma teškim uslovima, radi na organizovanju narodne vlasti u ovom kraju. Kao istaknuti aktivist Vid je bio vijećnik na II zasedanju AVNOJ-a u Jajcu, novembra 1943. i većnik I zasedanja ZAVNOBiH-a u Mrkonjić-Gradu, istog mjeseca.

U martu 1944. formiranje Okružni NOO¹¹⁷ za područje srednje Bosne u Prnjavoru, koji kasnije prelazi u Teslić; Vid Nježić je izabran za njegovog predsjednika. Na toj dužnosti ostaje do kraja života.¹¹⁸

S izrazitim smislom za pravičnost, djelovao je tiho i staloženo, ali je na svako asocijalno ponašanje ljudi veoma energično reagovao. Zbog svoje čestitosti, hrabrosti, političke širine, bistrine i nepokolebljivosti, bio je cijenjen u svojoj sredini i poštovan u narodu.

Na putu od Teslica za Blatnicu, četnici su napali voz u kojem se nalazio i Vid. Teško ranjen, umro je u tesličkoj bolnici, marta 1945. godine.

Narodnim herojem proglašenje 23. jula 1953. godine.¹¹⁹

27. NOVAK Spasoja PIVAŠEVIĆ

„Rođen je 1904. godine u selu Gornji Vrjačani, Prnjavor, u siromašnoj seljačkoj porodici. Još kao dečak napustio je roditeljsku kuću u potrazi za zaradom. Radio je na seči šume u tesličkom preduzeću 'Borja', gde je došao u dodir s naprednim radnicima Kozare, koji su ga prihvatali i od kojih je počeo da sazna o borbi radničke klase. Kasnije je postao aktivist radničkog pokreta. Organizovao je politički rad među radnicima tesličkog preduzeća, zbog čega je često sumnjičen od organa vlasti.

Posle kapitulacije jugoslovenske vojske i obrazovanja kvislinške Nezavisne države Hrvatske, Novak je, kao već poznati borac za radnička prava, a podstaknut akcijama partizana u drugim krajevima, organizovao otpor okupatoru u Borju i na Crnom vrhu. Pošto je prvo uspeo da skupi nešto oružja, on je, septembra 1941, okupio stotinu boraca, s kojima je izveo više uspešnih akcija. Bio je vrlo hrabar borac, a brzo se razvio i u sposobnog i snalaž-

Do oktobra 1943. u srednjoj Bosni postojao je jedan OK KPJ i jedan Okružni NO odbor za srednju Bosnu, odnosno za Banjaluku. Od oktobra 1943. taj okrug je podjeljen na dva: Prnjavorški i okrug Banjaluka-Kotor-Varoš (kasnije se zvao Okrug Banja Luka). Okružni NO odbor za okrug Banjaluka - Kotor-Varoš osnovan je 26. oktobra 1944. pa je vjerovatno u to vrijeme osnovan i Okružni NO odbor za Okrug Prnjavor, a sigurno je daje njegov prvi predsjednik bio Vid Nježić. Od 15. decembra 1944. spomenuta dva okruga su spojena u okrug srednje Bosne. Od tada se osniva Okružni NO odbor za srednju Bosnu, pa je Vid Nježić mogao biti predsjednik Okružnog NO odbora za srednju Bosnu samo poslije 15. decembra 1944. Autoru je poznata činjenica da tada on jeste bio predsednik Okružnog NO odbora srednje Bosne sve do pogibije, u proljeće, 1945. godine. Dakle, Vidje mogao biti predsjednik Okružnog NO odbora za srednju Bosnu od samog kraja 1944, ali vjerovatnije je od početka 1945. godine.

Do spajanja dva okruga srednje Bosne - Prnjavorškog i Banjalučkog došlo je 15. decembra 1944, pa je nelogično daje marta 1944, osnovan Okružni NOO za srednju Bosnu.

Narodni heroji Jugoslavije, knj. 2, str. 35 (autor VI. Kc. - Vlado Kecman).

ljivog rukovodioca. S još jednim partizanom uspeo je da iznenadi i razbije vod neprijateljskih vojnika, koji je počeo da pljačka sela na njegovoj teritoriji. Istoga meseca, njegova jedinica je porušila postrojenja rudnika kod Maslovara. S jednim svojim vodom, on je na Ljubicu uspeo da razbije dve čete domobrana."¹²⁰

Dobili poznavaoči prilika u srednjoj Bosni za vrijeme NOR-a utvrdili su:

„Ne postoji nijedan dokument pa ni jedno jedino svjedočenje iz kojeg bi se moglo barem nazreti daje Novak Pivašević već prije rata bio 'aktivista radničkog pokreta' i 'Već poznati borac za radnička prava.' Naprotiv, poznato je daje bio škribant. nadzornik nad radnicima u seći šume i pripadnik Pečančeve četničke organizacije. Novak nije 'organizovao otpor okupatoru u Borju i na Crnom vrhu' već je, sredinom avgusta 1941, na Ljubicu oformio svoju ustaničku grupu od svega tri borca.¹²¹ Krajem tog istog mjeseca Novakova grupa sastala se na planini Čavki sa Pribinićkom i Čečavskom ustaničkom grupom. Te dvije grupe bile su izrazito pročetnički orijentisane. Zajedno s njima grupa Novaka Pivaševića, kojoj se priključio Ilija Malić - jedan od budućih četničkih lidera u srednjoj Bosni - i još desetak ljudi,¹²² napala je 12. septembra 1941, bezuspješno, žandarmerijsku kasarnu u Sipragama, a zatim se vrtila na sektor Ljubić-Čavka. U to vrijeme Novak je nosio kokardu na kapi i epolete jugoslovenske vojske. Po povratku 4. odreda 1. čete za Bosansku krajinu sa banjalučkog Tisovca na Borja, Novak Pivašević se sastaje s komandantom tog odreda Ratkom Broćetom i pristaje da svoju oružanu grupu (od desetak, a ne od stotinu boraca!) stavi pod njegovu komandu.¹²³ Tako je počela saradnja Novaka Pivaševića sa NOP-om kome će on ostati vjeran sve do svoje smrti od četničkog metka.

U nekoliko manjih akcija koje je Novakova ustanička grupa izvršila u toku septembra i oktobra 1941. on se isticao hrabrošću i snalažljivošću. Njegova grupa od oko 15 boraca¹²⁴ učestvovala je, zajedno sa Drugim i Četvrtim partizanskim odredom 1. čete za Bosansku krajinu, 24. septembra 1941. u napadu na Maslo vare, ali bio je to bezuspješan napad u toku kojeg nikakva 'postrojenja rudnika' nisu uništena. U napadu na Hrvaćane, 23.11.1941, Novak uopšte nije učestvovao već se toga dana, s tridesetak boraca svoje Prnjavorške partizanske čete (Motajička grupa) nalazio kod sela Potočana u zasjedi prema Prnjavoru. Borci iz te zasjede su bez veće borbe prisilili jednu domobransku satniju koja je krenula iz Prnjavora da se povuče na polazne položaje."¹²⁵

¹²⁰ *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 2, str. 103 (autor Mir. Gu. - Mirko Gutić)

¹²¹ Milan Pivašević, *Ljubit je oživio*. Srednja Bosna, knj. 1, str. 777-780.

¹²² *Ibid*, str. 779.

¹²³ Bogdan Vidović, *Od Stobomice do povratka grupe Ratka Broćete*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 792-796 (navedeni sadržaj je na str. 796).

¹²⁴* Adem Hercegovac, *S Četvrtim odredom na Borju*, Srednja Bosna, knj. 2, str. 274.

¹²⁵ Stevo Samardžija, *Napad na Hrvaćane*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 329-334. Navedeni podatak nalazi se na str. 331, 333 i 496. U vrijeme napada na Hrvaćane Stevo Samardžija je bio vodni delegat u Prnjavorškoj četi 6. bataljona 3. krajiškog NOP odreda - piše ispod fotografije u okviru navedenog članka.

„Novembra 1941, po zadatku Partije, Novak je otišao na teren Motajice, da tamo pomogne širenju ustanka. Istakao se u napadu na Hrváčane, zatim u borbi protiv ustaškog bataljona zloglasnog Ante Moškova, gde je ubijeno više od stotinu ustaša, i na Nožičkom, gdje je Novak, sa svojom jedinicom, uspeo da Nemcima otme zastavu. Pošto je u to vreme formiran 4. krajiski NOP odred, Novak je, februara 1942., postavljen za komandanta 3. bataljona tog odreda. U ovom bataljonu ostao je do juna, a potom se razboleo. Bolesnog su ga zarobili četnici i zatvorili u Jošavki. Kada je narod saznao da se bolesni partizanski komandant nalazi u četničkom zatvoru, skupilo se oko pet hiljada ljudi pred četničkom komandom i zahtevalo da se Novak pusti na slobodu. Četnički komandant htio je da iskoristi taj skup, počeo je da govori narodu protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Novak je u jednom trenutku dograbio četničkog komandanta i, naočigled svih, izbacio ga kroz prozor. Četnici su brzo rasterali narod, a četiri dana kasnije, početkom jula 1942, u selu Staroj Dubravi kod Banjaluke, Novak je streljan.”¹²⁶

I o nekim tvrdnjama u prethodnom pasusu utvrđeno je drugačije činjenično stanje:

„Prilikom likvidacije ustaške opštine u Nožičkom, koju je izvršila Motajička grupa Prnjavorške čete pod komandom Novaka Pivaševića, 7. novembra 1941, uopšte nije došlo do borbe; 4 opštinska stražara i predsjednik opštine Petar Nanc predali su se na prvi poziv. Kakvu je zastavu tom prilikom Novak 'uspio da otme Nijemcima' - zaista nije jasno!

Na dužnosti komandanta 3. bataljona 4. krajiskog NOP odreda Novak je ostao sve dok se taj bataljon, uprkos svih njegovih nastojanja da ostane partizanski, nije raspao i većim delom prešao u četnike. Četnici su ga od 12. juna 1942. godine vodili sa sobom, jer zbog njegovog ugleda nisu smeli da ga ubiju. On tada nije bio bolestan niti je ikada oko pet hiljada ljudi sakupljenih pred četničkom komandom u Jošavci zahtevalo njegovo oslobođenje.

Četnici su Novaka ubili avgusta 1942, a ne početkom jula te godine.

U nekim redigovanim rukopisima govori se o delegacijama koje su upućivane Radi Radiću u vezi i Novaka. O nekoj njegovoj bolesti - (nigdje ništa pročitao nisam) nigdje ništa nije zabilježeno. U jednom rukopisu bilo je rijeći i o tome kako je Novak bacio nekog Dražinog izaslanika kroz prozor za vrijeme jednog zbora?

Misljam da je ono o Novaku kao aktivisti radničkog pokreta sve izmisljeno! Stevo Samardžija prvi put govori o njemu ovako¹²⁷: 'Početkom jula navratio je kući Jovana Preradovića i Novak Pivašević. Žalio se na teror koji ustaše vrše nad radnicima zaposlenim na sjeći u planini Čavki, govorio kako ne može to da trpi i da namjerava da se odmetne u šumu... Dvadeset i devetog jula ustaše su izvršile masovna hapšenja u prnjavorškom srežu. Me-

¹²⁶ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 104. (autor Mir. G. - Mirko Gutić).

¹²⁷ S. Odić, S. Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 21, 22. i 23.

đu uhapšenima sam se i ja našao. Hapšenje su ipak mnogi izbjegli, a među njima i Novak Pivašević, koji je pobjegao u šumu.¹²⁸

U julu Novak se 'odmetnuo u šumu' i oformio svoju oružanu grupu. 'S grupom Novaka Pivaševića naše veze su bile sve češće. Početkom septembra Novakova grupa napala je u okolini Ukraine na firmenski voz; uslijedio je napad i na žandarmerijski posjed u Staroj Dubravi.' Veljko Đorđević ne spominje Novaka! Daje Novak prije rata bio 'aktivista radničkog pokreta' sigurno bi bio bar u nekoj vezi sa Živom Preradovićem, Veljkom Đorđevićem i Stevom Samardžijom.¹²⁹

Narodnim herojem proglašenje 20. decembra 1951. godine.¹³⁰

28. ĐURAĐ Mićuna PREDOJEVIĆ *Burin*

„Rođenje 15. aprila 1915. godine u Potkraju, selo nedaleko od Lušci-Palanke, Sanski Most, Bosna i Hercegovina. Potiče iz siromašne seljačke porodice, u kojoj je bilo osmero djece.

Đurin Predojević završio je osnovnu školu u Lušci-Palanci, i poslije tri-četiri godine sezonskog rada u šumi na Grmeču konkurisao je za Poljoprivrednu školu u Ba-njoj Luci, ali nije bio primljen. Potom se javio na konkurs za Artiljerijsku podoficirsku školu u Čupriji. Primljen je i završio školovanje 1937. godine s vrlodobrim uspjehom, u činu podnarednika. Raspoređen je u artiljerijski puk na Crnomercu u Zagrebu, a poslije tri godine premješten je u Školu rezervnih artiljerijskih oficira u Sarajevu, na dužnost baterijskog starještine. Radi usavršavanja, krajem 1940. godine upućen je na kurs za vezu u Požarevac; poslije toga se vraća u Sarajevo da bi odmah, krajem marta 1941. godine, bio premješten u Podsused kod Zagreba. U činu artiljerijskog narednika dočekao je kapitulaciju Kraljevine Jugoslavije.

Poslije kapitulacije bivše jugoslovenske vojske, vratio se u rodno mjesto, gdje je uhapšen 22. juna 1941. godine. Ustaše su ga držale u zatvoru četiri dana. Poslije izlaska iz zatvora u stalnoj je vezi s nekoliko bivših aktivnih narednika Jugoslovenske vojske i žandarmerije, koji su odlučili da napadnu žandarmerijsku kasarnu u Lušci-Palanci. Odlučeno je da se napad izvrši 30/31. jula 1941. godine. Međutim, poslije ponoći 29/30. jula, naišla je grupa ustnika koji su već uništili žandarmerijsku stanicu u Benkovcu, a kojima se pridružuje i Đurin. U napadu na žandarmerijsku stanicu u Lušci-Palanci ističe se u borbi, bacajući bombe na kasarnu. Bio je to početak ustanka u Sanskom srezu. Neposredno poslije napada, ustaniči su jednoglasno odlučili da komandant mjesta Lušci-Palanke bude Đurin Predojević. Komanda mjesta djelovala je samo šest dana, jer je 4. avgusta na ustaničke položaje

¹²⁸ Stevo Samardžija, *Vijačani pod ustaškom vlašću*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 446 i 448.

¹²⁹ *Ibid.*, str. 449.

¹³⁰ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 103-104 (autor Mir. G. - Mirko Gutić).

grenulo oko 4.000 neprijateljskih vojnika. Komanda je pomogla da se narod što organizovanije povuče na Grmeč. Tokom zimskih mjeseci 1941-1942, Đurin Predojević, kao komandir Palanskog voda vodio je svoje borce u svakodnevne akcije. Postavljao je zasjede neprijateljskim jedinicama ili grupama vojnika, i u iznenadnim napadima razbijao ih ili uništavao, a pri tom plijenio dosta oružja, municije i vojne opreme. Februara 1942. od Palanskog i Eminovačkog voda formirana je 3. sanska četa 1. bataljona 1. KNOP odreda.. Za komandira je postavljen Đurin Predojević. Nešto kasnije, formirana je 4. četa 1. bataljona 1. KNOP odreda, na čelu s Đurinom Predojevićem.

Borbe se vode gotovo svakodnevno. U ovim borbama Đurin Predojević se razvio u sposobnog vojnog rukovodioca, smjelog i hrabrog borca. Zbog uspjeha koji su Palanski vod, kasnije Palanska četa, postizali pod njegovom komandom, narod gaje zavolio, a sticao je popularnost ne samo među borcima, nego i na oslobođenoj teritoriji Podgrmeča.

Aprila 1942. godine Đurin Predojević je primljen za člana KPJ.

Poslije oslobođenja Prijedora, maja 1942. Štab 1. KNOP odreda formira Udarni bataljon, i za njegovog komandanta postavljenje Đurin Predojević.

9. avgusta 1942. godine Đurin Predojević je postavljen za zamjenika komandanta 2. KNOV brigade, a marta 1943. godine i za njenog komandanta.

Pošto se ističe kao dobar borac i vješt rukovodilac i organizator, u aprilu 1943. godine postavljenje za zamjenika komandanta 11. divizije NOV, a jula 1944. godine za komandanta 53. divizije.

U ratuje nekoliko puta pohvaljen za hrabrost i uspješno komandovanje jedinicama. Naročito se istakao u borbama na Suvaci u Ljubiji, i u borbi za oslobođenje Jajca, 1942. godine, kada je, za hrabrost i umješno rukovođenje jedinicama, pored pohvale Operativnog štaba za Bosansku krajinu, dobio pohvalu i od Vrhovnog štaba. Prvi put je ranjen kod Novske Suhače, i to geljerom u glavu koji nikad nije izvađen. Ali, i tako ranjen ostao je u Štabu i komandovao Bataljonom.

U napadu na Sanski Most, decembra 1942. godine, na čelu bataljona prodro je u sam centar grada. Izdržao je teške borbe na Grmeču i Šatoru u neprijateljskoj ofanzivi, štiteći, sa svojim Krajišnicima, položaje sve dok se s Grmeča nije povukla glavnina partizanskih snaga i Centralna partizanska bolnica. Odlučnom odbranom pred nadmoćnjim neprijateljem, njegova jedinica spasla je dio zbjega na Grmeču, poslije osam dana neravnopravnih borbi na snijegom zavijenoj planini, kada je izveo silovit juriš sa svojim Krajišnicima na njemačke položaje i probio se na Podgrmeč.

Maja 1943. godine, u borbama kod Blatnice blizu Doboja, Đurin je teško ranjen. Desna ruka mu je bila gotovo otsječena. Tri dana poslije ranjanja, Đurinu je amputirana ruka.

Poslije ozdravljenja i povratka u diviziju, u odsutnosti komandanta 11. NOV divizije, Đurin Predojević je, kao zamjenik komandanta, organizovao veoma uspjele napade na neprijateljska uporišta u Derventi, Doboju i Teslicu, i ove gradove jedan za drugim, oslobađao (Doboj kraće vrijeme). U tim

akcijama zarobljeno je oko 4.000 neprijateljskih vojnika, baterija topova, veliki broj minobacača, mitraljeza, puškomitraljeza, pušaka i municije.

Durin Predojević je, kao komandant 53. divizije, do kraja rata učestvovao u oslobođanju Žepča, Zavidovića, Maglaja, Kotor-Varoša, Doboja, Der-vente, Banja Luke i Bosanske Gradiške. Tada je divizija ušla u sastav 2. armije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. godine. Odlikovanje sa sedam naših i dva inostrana odlikovanja. Poslije završetka narodnooslobodilačkog rata Đurin Predojević je završio Višu vojnu akademiju i Ratnu školu i tako stekao najviše vojno obrazovanje. U činu general-potpukovnika otisao je u penziju.

Narodnim herojem proglašenje 20. decembra 1951. godine.¹³¹

29. ĐURO Milana PUCAR *Stari*

„Rođenje 13. decembra 1899. godine u selu Kesići kod Bosanskog Grahova. Po završetku osnovne škole učio je kovački zanat u Baranji i u Pečuju u Mađarskoj. U to vreme pristupio je radničkom pokretu. Godine 1920. postao je član SKOJ-a, a dvije godine kasnije primljen je u članstvo Komunističke partije Jugoslavije. Od toga vremena počinje njegova veoma intenzivna politička djelatnost u radničkim sindikalnim organizacijama. Više godina bio je sindikalni funkcioner. Jedno vrijeme radio je u Osjeku, a zatim u željezničkoj radionici u Subotici. Zbog revolucionarnog rada uhapšen je 1929. jula mjeseca. Sud za zaštitu države osudio gaje na osam godina robije. Zbog učešća u akcijama protiv nenarodnog režima i za vrijeme robijanja, godine 1934. ponovo je osuđen na dvije godine robije. Deset godina Đuro Pucar je izdržavao policijsku torturu u kaznionicama Lepoglave i Sremske Mitrovice, učestvujući u životu i borbi utamničenih komunista.

Poslije izlaska sa robije, po zadatku Partije ilegalno je živeo u Sarajevu i Bosanskoj krajini gdje intenzivno djeluje u partijskoj organizaciji Bosne i Hercegovine. Tada je izabran za člana novoformiranog Pokrajinskog komiteta KP za Bosnu i Hercegovinu. Policija gaje uhapsila i proterala u rodno mjesto, ali se on ubrzo vratio u Sarajevo i, živeći i dalje ilegalno, nastavio svoju plodnu partijsku delatnost. Kao delegat iz Bosne i Hercegovine, učestvovao je u radu Pete zemaljske konferencije KPJ u Zagrebu, oktobra 1940, kada je izabran za člana CK KPJ. Vrativši se sa konferencije u BiH Pucar je sve do napada fašističke Nemačke na Jugoslaviju radio na omasovljavanju i jačanju partijskih organizacija i razvijanju njihove političke aktivnosti.

Poslije aprilskog rata kao član PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu rukovodi pripremama za oružanu borbu u Bosanskoj krajini i podstiče široku

Narodni heroji Jugoslavije, knj. 2, str. 123 (autor Ž. Vr. - Željka Vrdoljak).

aktivnost komunista BiH na okupljanju Srba, Muslimana, Hrvata i Jevreja u zajedničku borbu protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajnika. U okviru priprema za ustank u Bosanskoj krajini, Đuro Pucar je pripremio i sazvao Savjetovanje rukovodstva partijskog aktiva na Šehitlucima kod Banjaluke na kojem su razrađene direktive za pripremu ustanka, koje su bile od velikog značaja za pravilan razvoj ustanka, za njegovo usmjeravanje i vođenje. U svojstvu delegata Pokrajinskog komiteta, najistaknutiji je organizator ustanka u Bosanskoj krajini. Razvitak ustanka i herojska borba Bosanske krajine u NOB vezani su za ime Đure Pucara. Formirao je prvi Štab partizanskih odreda za Bosansku krajinu, a u jesen 1941. uspješno je rukovodio borbom Partije za stabilizaciju narodnooslobodilačkog pokreta. Neumorno je radio na stvaranju partijskih organizacija i njihovom ospozobljavanju za rukovođenje ustankom.

Već krajem 1941.¹³² radio je na stvaranju mreže okružnih komiteta Partije i na organizovanju i učvršćenju partizanskih odreda i njihovih štabova, na stvaranju narodnooslobodilačkih odbora i masovnih antifašističkih organizacija. Organizator je Oblasne partijske konferencije za Bosansku krajinu, održane februara 1942. u Skender-Vakufu koja imala veliki značaj za stabilizaciju i dalje jačanje narodnooslobodilačkog pokreta na ovom području.

U 1942. godini Đuro Pucar je sekretar novoformiranog Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, a krajem 1943. postao je politički sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Vijećnik je AVNOJ-a od njegove osnivačke skupštine, a na Drugom zasjedanju izabran je za člana Predsjedništva AVNOJ-a. Jedan je od organizatora Osnivačke skupštine Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine i njegov potpredsjednik. Godine 1944. u vrijeme konstituisanja Narodnooslobodilačkog fronta Bosne i Hercegovine, izabran je za sekretara Izvršnog odbora.

Poslije oslobođenja, Pucar je obavljao visoke partijske i državne dužnosti. Kao sekretar PK, kasnije CK KP, odnosno SK Bosne i Hercegovine (do marta 1965) blizu dve decenije stoji na čelu borbe za izgradnju socijalističkih društvenih odnosa u ovoj Republici. Bio je ministar bez portfelja u prvoj Vladi Bosne i Hercegovine, zatim predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine Bosne i Hercegovine i potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine Jugoslavije. Od 1948. do 1953. godine je predsjednik Vlade NR BiH, od 1953. do 1963. je predsjednik Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine. Od 1965. do 1969. godine je predsednik Saveza udruženja boraca NOR-a Jugoslavije. Od 1945. biranje za narodnog poslanika Savezne i Republičke skupštine.

I 1948. godine, u vreme napada Infrombiroa na našu zemlju, kao i u svim drugim situacijama prije i posle toga, Đuro Pucar je pokazao izuzetnu

¹³² Ne može se reći daje „Već krajem 1941. radio na osnivanju okružnih komiteta KPJ...“ zato što su oktobra 1941. godine osnovana sva tri okružna komiteta KPJ (Kozara, Jajce i Drvar). Kasnije, 23. februara (na Oblasnoj konferenciji KPJ za Bosansku krajinu, Skender-Vakuf, 21-23. februar 1942) osnovan je još jedan - OK KPJ za srednju Bosnu.

borbenost i nepokolebljivost u odbrani i nezavisnosti zemlje i samostalnog puta našeg socijalističkog razvijanja. Na V kongresu KPJ biranje za kandidata za člana Politbiroa CK KPJ, na VI, VII i VIII kongresu za člana Izvršnog komiteta CK SKJ, a 1966. izabran je za člana Predsjedništva CK SKJ. Više puta je biran za člana Glavnog i Saveznog odbora Narodnog fronta, odnosno SSRNJ. Bio je i predsjednik SUBNOR-a Jugoslavije i član Saveta federacije.

Nosilac je 'Partizanske spomenice 1941. godine', Ordena jugoslovenske velike zvijezde, Ordena junaka socijalističkog rada (dva puta) i drugih domaćih i stranih odlikovanja. Umro je u Beogradu 12. marta 1979. сахрањен је на Новом гробљу у Сарајеву.

Za narodnog heroja proglašenje 11. marta 1951. godine.¹³³

29. LUKA Ilijе RADETIĆ

„Rođenje 15. marta 1917. godine u selu Cukovcu, Skender-Vakuf. Prije rata bavio se zemljoradnjom, a u NOB stupio 27. jula 1941. godine, u ustaničku četu koju je predvodio Dujko Komljenović.

U Partiju je primljen oktobra 1941. U prvim borbenim akcijama, Luka se pokazao kao neustrašiv borac. Učestvovao je u borbi za oslobođenje Skender-Vakufa, 1941. godine, i u borbi za oslobođenje Šiprage, Maslovara, Vrbanjaca, Obodnika. Učestvovao je u oslobođenju¹³⁴ Kotor-Varoša, 19. februara 1942. godine. U toj borbi uništio je dva bunkera, ubio više ustaša, a zatim vodio borbu za izvlačenje svojih drugova koji su, zbog velikog snijega i hladnoće, zapali u tešku situaciju.

U napadu na neprijateljsko uporište na Sokoline, kod Kotor-Varoša, s grupom svojih boraca ubio je 15 ustaša i zarobio više pušaka. Početkom marta 1942. godine postavljenje za komandira Maslovarske partizanske Čete, gdje ostaje do četničkih pučeva ljeta 1942. godine.¹³⁵

Četnički puč u Maslovarama nije bio u ljeto 1942. godine, već 8. aprila 1942., kada je komesar te čete Idriz Maslo ubijen. Luka Radetić, komandir čete, uspeo je da pobegne od četnika. Postoji, između ostalih, još jedan autentičan dokument - pismo Luke Radetića, komandira Maslovarske čete upućeno Kosti Nađu, komandantu Operativnog štaba Bosanske krajine, sutradan posle puča u kome kaže:

„Izvještaj komandira Maslovarske čete o dogadaju i neredu u četi

¹³³ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 132-133 (autor R. Cv. - Rosa Cvijović).

¹³⁴ Nije učestvovao u oslobođenju, već u neuspjelom napadu na Kotor-Varoš, u kome je izginulo dosta naših boraca, pa se sve to nepovoljno odrazilo na političke prilike u srednjoj Bosni.

¹³⁵ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 141-142.

Izvještavam vas da je na dan 8. aprila ove godine dogodio se puč u četi i četa je postala četnička četa.

Obrazloženje

Druže komandante Košta, bili ste u Maslovarama i otišli ste 5.IV u pola četiri noću. Vidjeli ste ja sam sa komesarom digo vojsku na položaj. Ništa se tada (nejasna riječ) dogodilo. Vratio sam se sa položaja u kasarnu bolestan i sami ste vidili i slab i ležo sam u četi u kasarni na II spratu (nejasna riječ) kad je bila noć na dan 8.IV o. m. noći oko 3 sata..."¹³⁶

„Krajem decembra 1942. godine bio je vodič proleterskih brigada u borbi za oslobođenje Teslica, i tada je ranjen. Prilikom osnivanja obnovljenog 4. krajiškog NOP odreda, 2. februara 1943. godine na Petrovom polju, postavljen je za zamjenika komandira 3. čete, i uskoro je opet ranjen u borbi protiv četnika.¹³⁷ Poslije liječenja uskoro je postavljen za komandira iste čete.

Više puta je učestvovao u borbama za oslobođenje Kotor-Varoši. Prilikom napada na neprijateljsko uporište u Kotor-Varoši, maja 1942, ušao je sa svojom četom u grad, zarobio 15. domobrana i 5 ustaša, a s vodom u kojem se našao u izvidanju, razoružao je više od 30 četnika. U julskim borbama 1943. godine s ustašama i četnicima na prostoru Lipca, gdje je Banjalučki odred držao borbeni položaj i štitio slobodnu teritoriju uz svakodnevne borbe bio je i Luka."¹³⁸

Napad na Kotor-Varoš nije bio maja 1942. već maja 1943. U julskim borbama 1943. s ustašama i četnicima treba da stoji „na prostoru Lipovca“ umjesto „na prostom Lipcu“. ¹³⁹

¹³⁶ Lična arhiva Slavka Odića, pismo L. Radetića dalje glasi: „Spavao sam i probudio sam se začula se neka galama u sobama de vojnici spavaju. Poslao sam jednoga druga da vidi kakva je galama. On je otioš i kad je meni došao kazao mi je da su upali četnici. Ja sam skočio da vidim šta je i da izdam komandu za odbranu. Kad sam siso u donji sprat uvatili su s mojim vojnici sa onim banditima, to jest Sredom Jotanović i Andelkom Sebića i Čenićem Stankom i još dva kurira iz moje čete koji su uvatili. Mene su razoružali dok su Druga komesara ubili. Po dokazu drugova i razgovaranju između sebe da su čeli da zarobe komesara Maslu. On je spavao i kad su ga pritisli da ga svezu na njegovo lice i ugravirao mu je na lice da je pištolj. Oni su ga ubili. Imali su zadatku da ubiju i mene, Radića Milana, Bubica Vida, Terzića Milana i vodnika Đurića Dragu. Mene su slobodili da me neće ubiti, ali ja sam saznao da će i mene ubiti i pobjego sam, što se kaže ispod noža - i ovde se nalazim u Skensderu. Izdaja je bila u četi od samih vojnika za koje se uopšte nije sumnjalo da su pokvareni elementi i kad je bio puč čete onda su se istakli.“

Druže komandante, ja bi vas molio, ako je moguće, da prebacite na ovaj sektor nekoliko drugova da se razoruža Maslovarska četa. A ja bi siguran bio da bi sa malom snagom razoružo nedrugove u Maslovarama.

Druže komandante, to je razdor čete najviše napravio Čenić Stanko, koji je izdao bolnicu na Borđima i njega su postavili za komandira čete, te bi vas molio da prebacite nekoliko drugova da se oduzme od banditske i razbojničke izdajničke hrde oružje. Uz drugarski pozdrav sa

Smrt fašizmu - Sloboda narodu

Radetić Luka"

¹³⁷ Kad je Luka ranjen (u nogu) nosili smo ga sa položaja Mihajlo Pavlović, komesar čete i ja; bila sam u toj četi, od njenog osnivanja, sekretar aktivna SKOJ-a - sve dok se nisam razbolila od pjegavog tifusa, koji je tada harao u našim jedinicama, aprila 1943. godine - napom. autora.

Narodni heroji Jugoslavije, str. 142 (autor VI. Kc. - Vlado Kecman). ¹³⁹ U pasusu koji počinje sa *Više puta je učestvovao...* ne može se reci Kotor-Varoši, već u prvom redu *Kotor-Varoša*, a u drugom redu *Kotor-Varošu*.

„U borbi za oslobođenje Banjaluke, krajem decembra 1943. godine, Radetić je, sa svojom četom u sastavu Banjaluckog odreda, na Karanovcu po-stigao odlične rezultate. Samo u jednom jurišu, zahvaljujući hrabrosti, prisilio je jednu domobransku jedinicu da se preda, a oni koji su dali otpor bili su potučeni. Poslije uspješnih borbi postao je komandant bataljona a potom i komandant Banjaluckog odreda.

U proljeće 1944. godine, Luka je shvatio da se u selu Rađevcu,¹⁴⁰ četnici kolebaju. Odlučio je da se sam, bez ikakvog obezbjedenja prikrade do četničkog komandanta i ubije ga. Poslije ubistva zločinca, cijela četnička jedinica se raspala, i mnogi su prišli partizanima.

Godine 1945. Luka je učestvovao u gonjenju četnika u dolini Neretve. U tim borbama njegov Odred uništio je sam više od 200 četnika, a on je učinio nekoliko podviga u toku ovih borbi. Tako je, samo s jednim vodom koji je uzeo pod ličnu komandu, razoružao više desetina četnika, da bi u povratku s jednim svojim drugom, u borbi pregazio Neretvu, i na drugoj strani rijeke uništio veliku grupu četnika. U ovoj borbi je teško ranjen.

Od stupanja u partizane, sve do penzionisanja, Radetić je bio na ovim dužnostima: desetar ustaničke desetine, vodnik partizanskog voda, zamenik komandira čete, komandir čete, komandant partizanskog bataljona i izvesno vreme zamenik komandanta Banjaluckog partizanskog odreda, a potom komandant istog Odreda...

Narodnim herojem proglašenje 23. jula 1953. godine."¹⁴¹

31. KARLO Rudolfa ROJC¹⁴²

„Rođenje 16. juna 1915. godine u Banjaluci u siromašnoj radničkoj porodici. Rano detinjstvo proveo je na periferiji grada na Vrbasu, pohađajući osnovnu školu i dva razreda gimnazije. Siromaštvo njegovih roditelja onemogućilo mu je da nastavi školovanje, pa je Karlo otisao u Marinsko-mašinsku školu, koju je završio sa odličnim uspehom. Ospособio se za mašinistu broda i bio raspoređen na 'Podmornicu smelih'.

U vreme školovanja dolazio je u dodir s članovima SKOJ-a, i vrlo brzo se uključio u rad revolucionarnog omladinskog pokreta. Bilo je to u vreme kada je revolucionarni pokret počeo uspešnije da se probija u redove pripadnika trgovačke i ratne mornarice Kraljevske jugoslovenske vojske.

¹⁴⁰ Naziv sela Rađevci je pogrešan. Možda su to Radići ili, možda, Ladevac.

¹⁴¹ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 142. (autor VI. Kc. - Vlado Kecman).

¹⁴² Pravo ime narodnog heroja Karla Rojca nije Karlo; u knjizi rođenih zapisano je Dragutin Rudolfa Roje, rođen 17. jula 1914., a u knjizi krštenih Vjekoslav Roje. U školi i mornarici zaveden je kao Dragutin. Od drugova i kolega u školi i mornarici tražio je da ga zovu Drago, ali su ga najčešće zvali Karlo (*Banjaluka u radničkom pokretu i NOB*, knj. 1, fus. 288, str. 391).

Član KPJ postao je početkom 1938. godine. Međutim, ubrzo je rad njegove partiskske organizacije otkriven, pa su svi njeni članovi pohapšeni i suđeni. Karlo ništa nije priznao. Ovuđen je na godinu strogog zatvora, u samici. Posle toga isteran je iz mornarice kao 'nedostojan', i proteran u rodno mesto.

Posle dolaska u Banjaluku, uključio se u rad organizacije KPJ. Ponovo se našao s mnogim svojim drugovima iz školskih klupa, i prihvatio se posla. Isticao se u organizovanju štrajkova, posebno u obezbedenju štrajkaša od policije i žandarmerije; prema štrajkbreherima bio je nemilosrdan. Zbog odlučnosti i neustrašivosti, dobio je poverenje Mesnog komiteta KPJ i čele partiskske organizacije. Kuća njegovih roditelja postala je stalno sastajalište komunista. U njoj je održana i Prva oblasna konferencija KPJ za Bosansku krajinu, u jesen 1940, kada je čela Karlova porodica bila uključena za njeno obezbeđenje.

Iako nedovoljno pokretan, zbog obolelih nogu u vreme izdržavanja zatvora u samici, Karlo je u vreme rasula Kraljevske jugoslovenske vojske bio jedan od najaktivnijih banjalučkih komunista u prikupljanju i sklanjanju oružja, municije i drugog materijala; sve je to čuvao u praznoj grobnici na katoličkom groblju, a kada je počeo ustanak, slao je oružje Prvom partizanskom odredu na Starčevici, pored Banjaluke.

Učestvovao je na poznatom Savetovanju rukovodećeg partiskskog kadra Bosanske krajine, koje je, početkom juna 1941. godine, održano na Sehitlucima, nedaleko od Banjaluke. Krajem toga meseca izbegao je ustaško hapšenje i priključio se partizanskom odredu na Starčevici. Ubrzo se vratio u grad jer je po direktivi Oblasnog komiteta bio zadužen za organizovanje i proširenje ilegalnog pokreta - pripremanje i slanje boraca, oružja i opreme partizanima, i za održavanje veze s partizanskim jedinicama na terenu. Zbog opasnosti od hapšenja, a po odobrenju Mjesnog komiteta KPJ izšao je na Starčevicu i uključio se u vod za vezu. Učestvovao je u svim akcijama svoje jedinice: u uništenju oružnicke stanice u Krupi na Vrbasu, uporišta u Bočcu i Skender-Vakufu, četničkog uporišta u selu Memići, kao i na onesposobljavanju komunikacija između Banjaluke i Jajca.

U proleće 1942. postavljenje za komandira Zaštitnog voda partizanske bolnice na Cemernici, gde je u mnogim borbama s četnicima pokazao izvanredno junaštvo, dovitljivost i odlučnost. Odbijao je napade višestruko brojnijih četničkih bandi. Kada je ponestalo hrane, a municija je bila gotovo pri kraju, Karlo donosi odluku da preseli bolnicu, nadajući se da će tako spasiti ranjenike. U žestokom jurišu pošlo mu je za rukom da bolnicu prebaci u pećinu, nedaleko od ušća Ugra u Vrbas. Četnici su opet opkolili pećinu, ovog puta još brojniji. Nekoliko dana trajale su borbe, izmešali su se borci i ranjenici i združili u odlučnom otporu. U poslednjem jurišu, većina je izginula. Teško ranjen, Karlo Roje je s nekoliko drugova uspeo da se probije do druge pećine; nastavio je borbu do poslednjeg metka. Da ne bi pao živ u

ruke razbesnelom neprijatelju, poslednji metak sačuvao je za sebe. Bilo je to krajem 1942. godine.

Za narodnog heroja proglašenje 20. decembra 1951. godine.¹⁴³

U vezi s nekim navedenim činjenicama utvrđeno je drugačije:

„U selu Memići bilo je domobransko-ustaško uporište. Najvjerovalnije u ovom selu nikada nije moglo biti četničko uporište. (Memići su muslimansko selo, napom. autora). U vezi sa stradanjem Karla Rojca, Galib Fazlić tvrdi daje Karlo Roje izvršio samoubistvo 18. maja 1942, a ne krajem 1942. godine, kako je navedeno. Jer, opisana zbivanja na Cemernici dogodila su se maja 1942. godine.”¹⁴⁴

Za biografiju Karla Rojca veoma bitno je istaći da je on bio jedan od sekretara Mjesnog komiteta KPJ za Banjaluku (od osnivanja KPJ zaključno sa 1948. godinom bio je ukupno 31 sekretar Mjesnog komiteta KPJ u Banjaluci) i to u okupiranoj Banjaluci, 1941. godine. To se vidi iz slijedećeg sadržaja:

„Tako su, zbog ustaša već zadnjih dana juna 1941. godine, gotovo svi članovi rukovodstva KP morali da napuste grad i odu u sela oko Banjaluke. To sam morao da učinim i ja po izlasku iz zatvora. Zadržao sam se u gradu samo toliko koliko nije bilo potrebno da na sastanku održanom na Haništu, u stanu Milice Vranješević, formiram novo partijsko rukovodstvo u sastavu: Karlo Roje, (sekretar), Rada Vranješević (rukovodilac SKOJ-a), Dušanka Kovačević i Dušan Bole.”¹⁴⁵

32. MLADEN Sime STOJANOVIĆ

„Rođenje 7. aprila 1896. godine u Prijedoru. Posle osnovne škole, koju je završio u rodnom gradu, Mladen je sa Sretenom, dve godine mlađim bratom - kasnije poznatim jugoslovenskim vajarom - nastavio gimnaziju u Tuzli. Već u prvim razredima izdvajao se inteligencijom, čitao je rusku literaturu, pisao pesme i književne kritike, a 1911, u okviru 'Tajne dačke družine,' održao je i prvo javno predavanje s temom 'O zdravlju naroda'.

U vreme balkanskih kriza 1912. Mladen je postao član tajne nacionalističke organizacije 'Narodna odbrana'. Posle šest razreda gimnazije, prešao je u Beograd, kada mu se dala prilika da upozna Gavrila Principa, Mustafu Golubića i Nedeljka Cabrinovića, istaknute članove organizacije 'Mlada Bosna'. Te godine školski raspust je 'iskoristio u kasarni' Vojvode Vuka u Vranju, i završio kurs vojne obuke.

¹⁴³ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 173-174 (autor Raf. Br. - Rafael Brčić).

¹⁴⁴ S. Odić, S. Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 25.

¹⁴⁵ Šefket Maglajlić, *Od okupacije do ustanka*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 384.

Član KPJ postao je početkom 1938. godine. Međutim, ubrzo je rad nje-gove partijske organizacije otkriven, pa su svi njeni članovi pohapšeni i suđeni. Karlo ništa nije priznao. Osuđen je na godinu strogog zatvora, u samici. Posle toga isteran je iz mornarice kao 'nedostojan', i proteran u rodno mesto.

Posle dolaska u Banjaluku, uključio se u rad organizacije KPJ. Ponovo se našao s mnogim svojim drugovima iz školskih klupa, i prihvatio se posla. Isticao se u organizovanju štrajkova, posebno u obezbeđenju štrajkaša od policije i žandarmerije; prema štrajkbreherima bio je nemilosrdan. Zbog odlučnosti i neustrašivosti, dobio je poverenje Mesnog komiteta KPJ i čele partijske organizacije. Kuća njegovih roditelja postala je stalno sastajalište komunista. U njoj je održana i Prva oblasna konferencija KPJ za Bosansku krajinu, u jesen 1940, kada je čela Karlova porodica bila uključena za njeno obezbeđenje.

Iako nedovoljno pokretan, zbog obolelih nogu u vreme izdržavanja zatvora u samici, Karlo je u vreme rasula Kraljevske jugoslovenske vojske bio jedan od najaktivnijih banjalučkih komunista u prikupljanju i sklanjanju oružja, municije i drugog materijala; sve je to čuvao u praznoj grobnici na katoličkom groblju, a kada je počeo ustank, slao je oružje Prvom partizanskom odredu na Starčevici, pored Banjaluke.

Učestvovao je na poznatom Savetovanju rukovodećeg partijskog kadra Bosanske krajine, koje je, početkom juna 1941. godine, održano na Sehitlucima, nedaleko od Banjaluke. Krajem toga meseca izbegao je ustaško hapšenje i priključio se partizanskom odredu na Starčevici. Ubrzo se vratio u grad jer je po direktivi Oblasnog komiteta bio zadužen za organizovanje i proširenje ilegalnog pokreta - pripremanje i slanje boraca, oružja i opreme partizanima, i za održavanje veze s partizanskim jedinicama na terenu. ..zbog opasnosti od hapšenja, a po odobrenju Mjesnog komiteta KPJ izašao je na Starčevicu i uključio se u vod za vezu. Učestvovao je u svim akcijama svoje jedinice: u uništenju oružničke stanice u Krupi na Vrbasu, uporišta u Bočcu i Skender-Vakufu, četničkog uporišta u selu Memići, kao i na onesposobljavanju komunikacija između Banjaluke i Jajca.

U proleće 1942. postavljenje za komandira Zaštitnog voda partizanske bolnice na Čemernici, gde je u mnogim borbama s četnicima pokazao izvanredno junaštvo, dovitljivost i odlučnost. Odbijao je napade višestruko brojnijih četničkih bandi. Kada je ponestalo hrane, a municija je bila gotovo pri kraju, Karlo donosi odluku da preseli bolnicu, nadajući se da će tako spasti ranjenike. U žestokom jurišu pošlo mu je za rukom da bolnicu prebací u pećinu, nedaleko od ušća Ugra u Vrbas. Četnici su opet opkolili pećinu, ovog puta još brojniji. Nekoliko dana trajale su borbe, izmešali su se borci i ranjenici i zdržili u odlučnom otporu. U poslednjem jurišu, većina je izginula. Teško ranjen, Karlo Roje je s nekoliko drugova uspeo da se probije do druge pećine; nastavio je borbu do poslednjeg metka. Da ne bi pao živ u

ruke razbesnelom neprijatelju, poslednji metak sačuvao je za sebe. Bilo je to krajem 1942. godine.

Za narodnog heroja proglašenje 20. decembra 1951. godine.¹⁴³

U vezi s nekim navedenim činjenicama utvrđeno je drugačije:

„U selu Memići bilo je domobransko-ustaško uporište. Najvjerojatnije u ovom selu nikada nije moglo biti četničko uporište. (Memići su muslimansko selo, napom. autora). U vezi sa stradanjem Karla Rojca, Galib Fazlić tvrdi daje Karlo Roje izvršio samoubistvo 18. maja 1942, a ne krajem 1942. godine, kako je navedeno. Jer, opisana zbivanja na Čemernici dogodila su se maja 1942. godine.“¹⁴⁴

Za biografiju Karla Rojca veoma bitno je istaći da je on bio jedan od sekretara Mjesnog komiteta KPJ za Banjaluku (od osnivanja KPJ zaključno sa 1948. godinom bio je ukupno 31 sekretar Mjesnog komiteta KPJ u Banjaluci) i to u okupiranoj Banjaluci, 1941. godine. To se vidi iz slijedećeg sadržaja:

„Tako su, zbog ustaša već zadnjih dana juna 1941. godine, gotovo svi članovi rukovodstva KP morali da napuste grad i odu u sela oko Banjaluke. To sam morao da učinim i ja po izlasku iz zatvora. Zadržao sam se u gradu samo toliko koliko mijesilo potrebno da na sastanku održanom na Haništu, u stanu Milice Vranješević, formiram novo partijsko rukovodstvo u sastavu: Karlo Roje, (sekretar), Rada Vranješević (rukovodilac SKOJ-a), Dušanka Kovačević i Dušan Bole.“¹⁴⁵

32. MLADEN Sime STOJANOVIĆ

„Rodenje 7. aprila 1896. godine u Prijedoru. Posle osnovne škole, koju je završio u rodnom gradu, Mladen je sa Sretenom, dve godine mlađim bratom - kasnije poznatim jugoslovenskim vajarom - nastavio gimnaziju u Tuzli. Već u prvim razredima izdvajao se inteligencijom, čitao je rusku literaturu, pisao pesme i književne kritike, a 1911, u okviru 'Tajne đačke družine,' održao je i prvo javno predavanje s temom 'O zdravlju naroda'.

U vreme balkanskih kriza 1912. Mladen je postao član tajne nacionalističke organizacije 'Narodna odbrana'. Posle šest razreda gimnazije, prešao je u Beograd, kada mu se dala prilika da upozna Gavrila Principa, Mustafu Golubića i Nedeljka Cabrinovića, istaknute članove organizacije 'Mlada Bosna'. Te godine školski raspust je 'iskoristio u kasarni' Vojvode Vuka u Vranju, i završio kurs vojne obuke.

¹⁴³ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 173-174 (autor Raf. Br. - Rafael Brčić).

¹⁴⁴ S. Odić, S. Komarica, *Građa o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 25.

¹⁴⁵ Sefket Maglajlić, *Od okupacije do ustanka*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 384.

Povodom sarajevskog atentata na Franca Ferdinanda, 7. jula 1914. godine, uhapšeni su i pripadnici tajne organizacije u Tuzli, među njima i Mladen. Kao maloletan, osuđen je na 15 godina robije. Amnestiranje posle tri godine kazne, a već sledeće godine, na kraju Prvog svetskog rata, u Sremskoj Mitrovici je u razoružavanju austrougarske vojske.

Posle rata studirao je medicinu u Zagrebu. Pored studija, bavio se i književnošću. Godine 1925, s Gustavom Krklecom i Miroslavom Feldmanom radio je na antologiji jugoslovenske lirike.

Posle završetka studija, stazio je u Sarajevu, a kao lekar počeo je da radi 1926. godine, u Pučiću na Braču. Godine 1929. vratio se u Prijedor, da bi kao lekar vrlo brzo stekao simpatije naroda Kozare i Podgrmeča. Tu se priključio radničkom pokretu, a 1940. primljen je u KPJ. Kao vojni lekar, apriliški slom doživeo je u Dalmaciji. Vraća se u Prijedor, i nastavlja ilegalni rad. Ustaše su ga uvrstile u grupu talaca i uhapsile 22. juna 1941, ali je Mladen, 17. jula, zapalivši slamu u zatvorskoj celiji, iskoristio zabunu stražara i prebacio se u kozarska sela. Uzalud je za njim bila raspisana ustaška poternica.

Samo osam dana kasnije, na partijskom savetovanju, 25. jula 1941. u selu Orlovčima, iznad Prijedora, doktoru Mladenu Stojanoviću poverena je dužnost rukovodioca ustanka na Kozari.

U prvim ustaničkim danima došli su do izražaja njegova zrelost i veliko iskustvo. Već 3. avgusta 1941, na velikom narodnom zboru u selu Marini, svi su osetili kako svaka njegova reč deluje snažno i sugestivno. Ljudi su mu beskrajno verovali, cenili ga i poštovali, masovno se odazivali njegovom pozivu, i bez oklevanja prihvatali liniju narodnooslobodilačke borbe.

Otada počinju da se odvijaju događaji pod Kozarom, koji se ne mogu odvojiti od njegovog imena. Mladen je inspirator mnogih smelih akcija pod Kozarom, dalekosežnog značaja. Vojničko učvršćenje 2. krajiškog NOP odreda, i stvaranje slobodne teritorije s mrežom novih organa vlasti, pretvaranje Kozare u najsnagažnije žarište ustanka u Bosanskoj krajini - najlepše su stranice iz istorije ovoga kraja i života doktora Mladena Stojanovića.

Na drugu neprijateljsku ofanzivu preduzetu na Kozari, Mladen je odgovorio 23. oktobra 1941. napadom na jako uporište u Podgradcima i pilanu 'Našička', koja je davala drvo za nemačkog okupatora. I dok su čete, s Josipom Mažarom Šošom, njegovim zamenikom lomile odbranu, Mladen je, tu na položaju, previjao ranjene druge i govorio ranjenim domobranima o ciljevima oslobođilačke borbe naroda pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije. Mladenova popularnost kao lekara, humaniste i ustaničkog vođe doprinela je širenju ideje o bratstvu Srba, muslimana i Hrvata.

Pod vodstvom Mladena i Soše, kozarski partizani uništili su, decembra 1941. jaku neprijateljsku posadu na Mrakovici, postavljenu da bi osigurala kontrolu nad Kozarom. Pobeda na Mrakovici predstavljala je, u to vreme, ratni podvig i bila prelomna tačka za rast Kozarskog partizanskog odreda.

Neprijatelj je u dokumentu od 24. decembra 1941, ovako ocenjivao Mladena i njegove partizane: 'Doktor Mladen Stojanović, lečnik iz Prijedora, koji je vođa pobunjenika na Kozari, istaknuti je komunist i ceo njegov

pokret je na komunističkoj bazi, i kao takav privukao je k sebi i priličan broj seljaka iz okolnih mjesta. Organizevao je oružanu snagu od pet hiljada pušaka, s oko sto strojnica i četiri bacača mina. On je najopasniji voda pobunjenika, predvodi najveću i najjaču grupu, vrlo inteligentan i oprezan, a napad priprema i izvodi s puno sistema.'

Januara 1942, Mladen Stojanović s Kozare odlazi tamo gde je Partija ocenila da će biti još potrebniji Pokretu. Čim je prešao Sanu i stupio na podgrmečko tie, 'dočekala ga je šuma barjaka i nepregledna masa seljaka i omladine' - zapisao je Branko Ćopić. Neumornim radom, obilaskom partizanskih jedinica i slobodne teritorije Bosanske krajine, Mladen je mnogo doprineo ušvršćenju krajiškog ustanka.

Kao načelnik Operativnog štaba za Bosansku krajinu, Mladen je s Kozarskom proleterskom četom pošao u centralnu Bosnu, da snagom svog autoriteta sačuva jedinstvo naroda u zajedničkoj borbi protiv neprijatelja i suzbije izdajničku aktivnost četnika.

Prilikom ulaska u selo Lipovac, četnici su vatrom s prozora Osnovne škole dočekali partizansku kolonu s Mladenom na čelu. Na ulasku i duboku snežnu prtinu, palo je, smrtno pogodeno, 12 proletera. Među više ranjenih bio je i doktor Mladen, koji je samom sebi zaustavio krvarenje, dok su proleteri odbijali nasrtaje četnika. Nešto kasnije, 1. aprila 1942, četnici Rade Radića počinili su zločin masakrom 26 ranjenika iz partizanske bolnice u selu Jošavki. Sutradan su pronašli Mladena Stojanovića koji je ležao u obližnjoj kući Danila Vukovića. Pošto je prkosno odbio da potpiše izjavu solidarnosti s četničkim pokretom, oni su ga izvukli iz kuće i ubili.

'Mladen je bio čovjek kakvi će ljudi tek biti' - rekao je Gustav Krklec.

To što je Kozara bila i ostala partizanska velika je zasluga Mladena Stojanovića, hrabrog i čestitog Krajišnika.

Mladenova smrt bolno je odjeknula na Kozari. Kada je on poginuo, Kozarski partizanski odred s 3.500 boraca bio je među najjačim u Jugoslaviji. Samo 17 dana kasnije, odred je ponio i zvanično ime svog prvog komandanta: 2. krajiški NOP odred 'Mladen Stojanović'.

Narodnim herojem proglašen je 7. avgusta 1942. godine.¹⁴⁶

„U vezi sa iznijetom činjenicom daje Mladen Stojanović došao u srednju Bosnu s Kozarskom četom, utvrđeno je daje Kozarska četa osnovana 9. februara 1942. u selu Verići kod Prijedora, kada je Mladen već bio u srednjoj Bosni. Pored toga, navedeno je daje ubijeno 26. ranjenika u partizanskoj bolnici u Jošavci, noću između 31. marta i 1. aprila 1942, prilikom četničkog puča u Jošavačkoj partizanskoj četi. Međutim, u istraživanju nije utvrđeno koliko je tačno ranjenika ubijeno.“¹⁴⁷

Datum ubistva narodnog heroja Jugoslavije dr Mladena Stojanovića u istorijsko-biografskoj literaturi različito je dat - da su ga ubili 31. marta, 1.

¹⁴⁶ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 223-224 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić).

¹⁴⁷ S. Odić, S. Komarica, *Gradi o narodnim herojima srednje Bosne*, str. 26.

aprila i 2. aprila:¹⁴⁸ po jednoj tvrdnji nije ubijen odmah, kada su ga četnici sutradan našli u kući Danila Vukovića, već su ga zarobili i poveli sa sobom do Skatavice i tamo, ga ubili 2. aprila 1942. U neobjavljenom sjećanju Miloša Glišića u kom govori o događanjima u Jošavci, postoje dan poslije tragedije došao u Jošavku, takođe se govori o tome da su četnici poveli ranjenog Mladena i ubili ga 2. aprila 1942 (neobjavljeni sjećanje Miloša Glišića nalazi se u ličnoj arhivi Slavka Odića).

Najnovije saznanje o smrti Mladena Stojanovića zasnovano je na kazivanju Mile Trkulje autoru:

„Mladen Stojanović je ubijen 2. aprila u šumi iza kuće Danila Vukovića. Negdje 1950. godine grupa na čelu sa Dragom Mažar u kojoj su bili Soko Perović, Adem Hercegovac, Vlado Jotanović, Mile Trkulja, Sava Severova, glumica i Danilo Vuković, domaćin kuće u kojoj je Mladen Stojanović borovao i on je grupi iznijeo detalje o ubistvu Mladena Stojanovića. Mladen je ubijen u šumi iza kuće Danila Vukovića i u toj šumi je i sahranjen. Pored njega sahranjen je Branko Lastrić, a preko ta dva groba stavljena je velika klada. Poslije posjete ove grupe posmrtni ostaci, odnosno kosti su odmah prenijete i dostoјno sahranjene.“¹⁴⁹

33. FADIL MUJEŠERIĆ

„Rođen 1914. u Bosanskoj Dubici, gdje je pohađao osnovnu i građansku školu koju je završio 1933. godine u Banjaluci. Potomak je stare i ugledne porodice Serića, jj koja mu je omogućila solidno obrazovanje.

Posle škole rezervnih oficira, 1934. godine, dobio je mesto učitelja u selu Podzvizd, kod Velike Kladuše. Ljudima u ovom zabačenom mestu Bosanske krajine Fadil je poklonio svu svoju energiju i četiri godine neumornog rada, u želji da im pomogne i koliko-toliko izvuče iz zaostalosti. Njegovi napori su nagrađeni nepodeljenim simpatijama svih. U Velikoj Kla-duši i Podzvizdu nije bio samo pokretač i organizator priredaba za omladinu i starije, već je okupljao naprednije omladince i s njima sistematski prorađivao politički materijal.

¹⁴⁸ Datum pogibije dr Mladena Stojanovića zabilježen je različito: U *Hronologiji radničkog pokreta i SKJ 1919-1979*, tom 1941-1945, Narodna knjiga i Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1980, str. 106, članak br. 1136, navodi se da su ga ranjenog ubili četnici 1. aprila 1942; u *Vojnoj enciklopediji*, drugo izdanje, knjiga 9, izdanje Redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, Beograda 1975, str. 164, kao dan pogibije se navodi 31. mart 1942. Rade Bašić, autor knjige *Do ktor Mladen*, Narodna armija, Beograd 1969., str. 5, piše: „Prvog aprila četrdeset druge četnici Rade Radića upali su u partizansku bolnicu u selu Jošavci i poklali dvadeset ranjenih proletera. Ubili su, na zvijerski način, i teško ranjenog doktora Mladena Stojanovića; iz teksta njegovog biografa u knjizi *Narodni heroji Jugoslavije...* može se zaključiti da su ga četnici ubili 2. aprila 1942. (Sadržaj ove faksnote preuzet iz *Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB u NOB 1941-1945.* str. 120).

¹⁴⁹ Kazivanje Mile Trkulje autoru 26. oktobra 2003.

U KPJ primljen je 1937, a kada je krajem iste godine, u Velikoj Kladuši formirana partijska čelija od šest članova, Fadil je izabran za njenog sekretara. Od 1938. do 1940. godine, redovno je pohađao i s uspehom završio Višu pedagošku akademiju u Zagrebu. U to vreme je i u vezi s naprednim studentskim pokretom u Zagrebu, a naročito s Tonom Horvatom, on nastavlja revolucionarni rad i deluje kako prema Velikoj Kladuši tako i prema Bosanskoj Dubici. Isticao se svojom aktivnošću i u raskrinkavanju frankovaca u Pedagoškoj školi i u organizovanju zbora radnika, studenata i srednjoškolaca u Ponikvama kraj Zagreba, 1939, na kome je govorio Rade Končar, sekretar KP Hrvatske.

Svaki raspust u rodnom mestu Fadil je provodio u povezivanju i radu s naprednom omladinom, pri čemu je naročito koristio radnički sportski klub 'Borac'. Osim toga, svojim ugledom, on je doprineo da se ovaj klub, pod uticajem KPJ, znatno omasovi.

Njegovo postavljanje, 1940. godine, za nastavnika Građanske škole u Bosanskoj Dubici, značilo je mnogo za revolucionarni pokret uoči rata. Kao nastavnik, uživao je puno poštovanje Dubičanaca; vrlo komunikativan i veseli naravi, svestrani sportist, bitno je isticao na širenje naprednog omladinskog pokreta. Posebno se angažovao u organizovanju sportskih i kulturnih priredbi u okviru sindikalne podružnice kožarskih radnika. Kada je 1940. godine formirana partijska čelija u Bosanskoj Dubici, Fadil je postao njen sekretar, posebno se angažujući na organizaciji SKOJ-a.

Doneseno oružje iz aprilskog rata je sakrio; kao vojni poverenik u Bosanskoj Dubici, u vreme dizanja ustanka i kasnije, sve do izlaska na Kozaru, Fadil je skupljao oružje, sanitetski materijal i lekove iz apoteke saradnika NOP-a Milka Starvera, odeću i obuću, pisaće mašine i papir (čak i dve crvene zastave) koje su izvezle članice SKOJ-a iz Dubice, Fadil je, sigurnim kašalom, preko porodice Hasana Hatipovća, uputio u Kozarski odred.

A kada mu je zapretila opasnost, krajem 1941, po odluci rukovodstva KPJ, Fadil je izašao na Kozaru, i sutradan na narodnom zboru, kod škole u Međuvodu, govorio narodu o bratstvu i jedinstvu.

Sa 6. moštaničkom četom učestvovao je u žilavim borbama na Kruškovcu i Hadžbajru, Drakseniću i Donjoj Gradini, ističući se organizatorskim sposobnostima i izuzetnom hrabrošću.

Kada je iz sedam partizanskih četa 2. krajiškog odreda, 2. februara 1942, izabrano 118 boraca za 1. proletersku četu Kozare, Fadil je, pored dužnosti političkog delegata voda, bio i zamenik političkog komesara čete. Iz pokreta, s neprogažene prtine, u dubokom snegu, Kozarska četa je tukla Omorsku, i razoružala 120 neprijateljskih vojnika iz posade u Krupi na Vrbasu, napadala utvrđeni Kotor-Varoš i oslobođala Čelinac, u kome je, 25. marta 1942, formiran Proleterski bataljon Bosanske krajine.

Fadil Serić, kao primeran proleter u svakom smislu, izabran je za političkog komesara Kozarske čete i rukovodioca bataljonskog partijskog biroa.

Po odluci Vrhovnog štaba, Proleterski bataljon je krenuo prema istočnoj Bosni u sastav 1. proleterske brigade. Bio je to početak dvoipomesečnih neprestanih i neravnopravnih borbi koje je vodio u centralnoj Bosni na Maslovarama i Šipragama, Agićima i Crnom Vrhu, Šnjegotini i Jošavki, Karaču, Uzlomcu i drugim mestima junačkih bitaka proslavljenog Proleterskog bataljona Bosanske krajine. A kada su Kozarska i Grmečka četa, 6. juna 1942, već bile prišle ustaškom uporištu u Lepenici, na njih je izvršen mučki napad s leđa.

U prepovljenoj Kozarskoj proleterskoj četi, na vrhu Motajice, više nije bilo neustrašivog borca i političkog komesara Fadila Šerića.

Narodnim herojem proglašenje 24. jula 1953. godine.¹⁵⁰

„Kozarska proleterska četa je samo sadejstvovala sa snagama 4. krajiskog NOP odreda koje su 14. ili 15. februara 1942. godine u dolini Vrbasa uništile neprijateljsku posadu koja se iz Krupe na Vrbasu povlačila u Banjaluku. Tom prilikom poginulo je oko 40, a zarobljeno oko 80 neprijateljskih vojnika. Proleterski bataljon Bosanske krajine nije vodio nikakvu, pa ni neravnopravnu borbu na Maslovarama i Šipragama... Borba na Lepenici vođena je 8. a ne 6. juna 1942. (tačan datum je naveden u drugim biografijama - Danka Mitrova, Huseina Hodžića i dr.).“¹⁵¹

34. RANKO Jovana ŠIPKA

„Slavni komandant s Kozare, Ranko Šipka, rođenje 1. oktobra 1917. u velikom Očijevu kod Drvara, Bosna i Hercegovina. Kada je porodica s devetero dece ostala bez oca, šestogodišnjeg Ranka odveo je na školovanje najstariji brat Nikola, trgovački pomoćnik u Banja Luci. Rastao i stasao među banjalučkom revolucionarnom omladinom, Ranko se, već kao đak Trgovačke akademije, uključio u akcije srednjoškolske omladine. Kao član SKOJ-a od 1937, aktivno je radio u Klubu akademičara Banja Luke i Kulturno-umetničkom društvu „Pelagić“. Dok je pohađao Ekonomsko-komercionalnu školu u Zagrebu, nije prekidao veze i saradnju s pokretom u Banja Luci. U KPJ je primljen 1939. godine. Učestvovao je u mnogim akcijama zagrebačkih studenata.“

U vreme aprilskega sloma 1941. godine, Ranko je bio jedan od organizatora prikupljanja i sklanjanja oružja, a zatim i rukovodilac jedne od gerilskih grupa u Banja Luci.

U prvim ustaničkim jurišima, kada je, s Balja, razvio svoju četu i sprečio upad ustaša u kostajnička sela, počeo je da stiče ljubav boraca i naroda

^L Narodni heroji Jugoslavije, str. 247-248 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić).
¹⁵¹ S. Odić, S. Komarica, Narodni heroji srednje Bosne, str. 27.

Kozare. I posle akcije na Podgradce, kada je, 23. oktobra 1941., s grupom hrabrih boraca gazio nabujalu Vrbašku, iznenadivši neprijatelja za ručkom, i kada je u odlučnom trenutku bitke za Mrakovicu, 5. decembra 1941. godine, na čelu rezerve kozarskog odreda krenuo u juriš za savladivanje poslednjeg otpora - doktor Mladen Stojanović, komandant partizana Kozare, reći će za stasitog mladića samo dve reci: 'Krasan momak!'.

Posle izvanrednih uspeha na Kozari od snaga 2. krajiškog odreda formiran je, krajem marta 1942. Udarni bataljon sa zadatkom razbijanja četničkog pokreta u centralnoj Bosni. Prvo kao komandir čete, zatim zamenik komandanta i, najzad, kao komandant Udarnog bataljona Ranko se u svim borbama isticao ne samo velikom hrabrošću, već i veštinom rukovođenja.

Udarni bataljon vratio se, maja 1942., na Kozaru i učestvovao u borbama u vreme velike neprijateljske ofanzive. Među onima koji su upali u rovove, noću između 4. i 5. jula 1942. i. posle žestokih okršaja, prsa u prsa na liniji Patrlja-Planinica-Jutrogušta, probili obruč, bio je Udarni bataljon na čelu s Rankom Sipkom.

A kada je, 16. avgusta 1942., u selu Bošnjacima formirana 2. krajiška brigada, na mestu prvog bataljona stajao je Udarni kozarski, na čelu s Rankom Sipkom.

U razbijanju nemačko-domobranske grupacije od 4.000 vojnika na Mačići, 9. septembra 1942. godine, istakao se ovaj bataljon i njegov komandant - zapisano je u ratnom dnevniku Štaba brigade. I u centru Jajca, 1. bataljon je te noći slomio posljednji otpor neprijatelja. Za izvanredne zasluge, Operativni štab za Bosansku krajинu, 28. septembra 1942. pohvalio je 1. i 2. bataljon 2. krajiške brigade, a među pojedincima pohvaljenim za pokazanu hrabrost i požrtvovanje stoji i ime Ranka Šipke, komandanta 1. bataljona 2. krajiške brigade.

U prvi sumrak 2. novembra 1942. Ranko je krenuo sa bataljom, s namerom da neprimećen uđe u Bihać, usred neprijateljskog osinjaka. Juriš na most preko Une usledio je kada je raketa osvetljena bihaćka dolina.

I naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ, od 6. novembra 1942. godine, govori o tom junaštvu:

„Za hrabro držanje i primerno ispunjavanje svojih zadataka, pohvaljujem sledeće drugove: Ranka Šipku, studenta komercijale, komandanta bataljona u 2. krajiškoj brigadi, koji je sa svojim borcima upao u Bihać bez borbe. Drug Šipka je neizmerno hrabar i popularan među vojnicima.“

U vreme žestokih borbi na Grmeču, januara 1943. i tifusa koji je obarao svakog drugog borca, Ranko Šipka je postao komandant 5. brigade, stao je na čelo svojih drugova iz ustaničkih juriša i junaka iz bitke na Kozari, leta 1942. Pod njegovom komandom, brigada je u drugoj polovini 1943. odnela mnoge pobede u centralnoj Bosni i učestvovala u banjalučkoj operaciji.

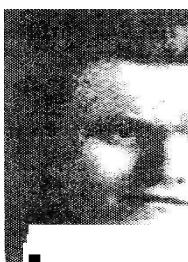
U proleće 1944, Ranko Šipka je postavljen za zamenika komandanta 11, a zatim i 4. krajške narodnooslobodilačke udarne divizije.

Poginuo je 7. novembra 1944. godine u automobilskoj nesreći, na putu između Travnika i Zenice, kao potpukovnik armije koju je stvarao.

Narodnim herojem proglašenje 26. jula 1949. godine.¹⁵²

U navedenoj biografiji se kaže daje Ranko Šipka postavljen u proljeće 1944. za zamjenika komandanta, divizije što nije tačno. U to vrijeme je bio komandant 5. kozarske brigade, a odlaskom 11. divizije u Srbiju, krajem avgusta 1944. godine, Ranko je postavljen za zamjenika komandanta 53. divizije, a sa ove dužnosti je premješten za zamjenika komandanta 4. krajške divizije.

35. SAVA Milovana VUJANOVIĆ Žuća

Rođenje 25. januara 1922. godine u selu Donja Lepen-ica, srez Prnjavor.¹⁵³

„Rođenje 1923. godine u selu pored Prnjavora. Posle osnovne škole, završio je fotografski zanat. Došao je u Valjevo, gde je radio kao fotografski radnik. U tom gradu prišao je naprednom radničkom pokretu. Učestvovao je u štrajkovima, demonstracijama i drugim ak-

cijama KPJ. Najviše je radio u SKOJ-u. Posle okupacije zemlje i početka narodnog ustanka, Sava je izišao iz Valjeva i, preko partiskske veze, 18. jula 1941. godine došao s osam drugova na Rožanj, gdje je boravio dio čete s političkim komesarom Žikicom Jovanovićem Špancem. Grupu je predvodio Sava. Sutradan, 19. jula 1941. godine, ispod visa Pro-slap, na putu Ljubovija - Pecka, održanje sastanak članova Partije zbog formiranja partiske organizacije. Među članovima ove prve partiske organizacije bio je i Sava.

Na tom prvom partijskom sastanku razmatrana je vojna aktivnost. Odlučeno je da se napadne žandarmerijska stanica u Peckoj i demolira telefonska centrala Pošte. Na sastanku je odlučeno da se četa podeli na grupedesetine. Za rukovodioce ovih grupa bili su određeni članovi Partije. Napad je uspešno izveden. Zandarmi su se predali, posle pogibije narednika.

Kad je zbog priliva novih boraca, Azbukovačko-radevska četa narasla na 350 boraca, formiranje Rađevski partizanski bataljon Valjevskog NOP odreda. U 2. četi novoosnovanog bataljona za političkog komesara određen je Žuća, koji je bio i sekretar partiske organizacije-čelije.

U početku partizani su sarađivali s četnicima. Docnije su četnici raskinuli taj sporazum i počeli da napadaju partizane. Kad su četnici pod ko-

¹⁵² Narodni heroji Jugoslavije, knj. 2, str. 253 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić). ¹⁵³ Biografija Save Vujanović Žuće je jedina biografija u dvotomnoj publikaciji Narodni heroji Jugoslavije u kojoj nije navedeno mjesto, odnosno selo u kome je narodni heroj rođen.

mandom Jove Vasića, sudije iz Ljubovije, iznenada napali i razoružali 6. rađevsku četu u Ljuboviji. Štab Valjevskog odreda poslao je 1. i 2. rađevsku četu da napadnu četnike u Ljuboviji i oslobole zarobljene partizane, među kojima je bio i komandir čete Petar Vragolić. Četnici su se nadali napadu partizana, pa su spremno dočekali obe radevske čete. Partizani su morali da se povuku. U toj borbi zarobljen je Žuća i još nekoliko partizana.

Zarobljene partizane četnici su odveli u Ljuboviju i tamo ih osudili na smrt. Posle toga poveli su ih na Drinu, da ih tamo streljaju. Žuća je, vezanih ruku, skočio u Drinu. Kad je već bio blizu druge obale četnici su ga smrtno pogodili.

Narodnim herojem proglašenje 27. novembra 1953. godine.¹⁵⁴

U biografiji narodnog heroja Save Vujanovića Žuče u knjizi *Narodni heroji Jugoslavije*, nedostaje ime oca, naziv sela u kome je Savo rođen i dan i mjesec rođenja, a navedena godina rođenja nije tačna. U matičnoj službi Skupštine opštine Prnjavor utvrđeno je daje: Sava Milovana Vujanović Žuća rođen 25. januara 1922. u selu Gornja Lepenica rez Prnjavor.

Napominjemo da danas, poslije novijih teritorijalnih podjela, pošto su osnovane i nove opštine, selo Gornja Lepenica pripada opštini Srbac. Ta novija podjela na opštine bila je aktuelna i 1982. godine, kada je knjiga *Narodni heroji Jugoslavije* objavljena.

36. RATKO Blaže VUJOVIĆ Čoće

Rođen je 16. decembra 1916. godine u Nikšiću. Blažo Vujović, po zanimanju prvo terzija, a kasnije trgovac mešovitom robom u Nikšiću, i majka Mara, šva-lja, trudili su se da školuju devetero dece. Ratko je završio osnovnu školu i šest razreda gimnazije u rodnom Nikšiću, a posle đačkog štrajka 1934. školske vlasti su isključile buntovnog mladića iz sedmog razreda gimnazije, ali nisu mogli da ga isključe iz sredine, koja je presudno uticala na njegovo političko opredeljenje. Na Cetinju, gde je ubrzo nastavio školovanje, Ratko je aktivno učestvovao u svim akcijama naprednog omladinskog pokreta. Svoje početno revolucionarno iskustvo iz gimnazije, s elanom vrsnog sportiste, prenosio je na drugove, mahom šegrete, okupljene oko radničkog fudbalskog kluba 'Hercegovac'.

Kada je završio gimnaziju, septembra 1936, Ratku je omogućeno da u Pragu, po želji roditelja, počne studije agronomije. Međutim, istovremeno s prvim predavanjima na fakultetu, tekle su, pod rukovodstvom Veljka Vlahovića, studenta tehnike, i pripreme za odlazak na ratište, za odbranu Španske republike. Tako je, već krajem 1936, dvadesetak jugoslovenskih studenata iz Praga otputovalo sa skijaškom opremom na Krkonoše, a odatle, preko Pa-

¹⁵⁴ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 339-340 (autor SI. Po. - Slobodan Popović).

riza i Pirineja, u Španiju. Posle kraće vojne obuke za mladiće koji nisu služili vojsku, polovinom januara 1937, Ratko Vujović *Coče* našao se na frontu Harama pod Madridom, kao borac internacionalnog bataljona 'Georgi Dimitrov', a zatim u specijalnom divizijskom bataljonu na Ebru i kod Valen-sije. Najednom od ovih položaja, 1938, Ratko Vujović *Coče* primljen je u KPJ. U 129. brigadi, u kojoj su bili Jugosloveni, *Coče* je bio zamenik Franca Rozmana, komandira voda. U tom svojstvu štitio je sve što se moralno povući 10. februara 1939, poslednjeg dana Španske republike.

U francuskom logoru Arželes, kod Perpinjana, s ranjenima i bolesnima, okruženi Marokancima i mitraljezima, bilo je teško, ali se Jugosloveni nisu predavali sudbini. U logoru Gris sukobili su se s policijom i pokazali da nisu robovi. Maja 1941. počele su intenzivne pripreme za prebacivanje u zemlju. Po direktivi KPJ, Ratko se prijavio za rad u Nemačku. U jednom rudniku kod Lajpciga ostaje do jula, a avgusta 1941. od partijske organizacije u Zagrebu prispjela su ilegalna dokumenta i ratni raspored. Od Zagreba do Babinog potoka i Vrhovine, preko Lapca i Martinbroda, sigurne partizanske veze dovele su i Ratka Vujovića, već septembra 1941, u slobodni Drvar. S drvarskim ustanicima, kao komesar njihove brigade, *Coče* je ostao toliko dok su, preko Grmeča, uspostavljene veze s Kozarom.

Susret s Kozarčanima, u Štabu doktora Mladena Stojanovića na Projsi, upravo onih dana kada je 23. oktobra 1941. izvedena akcija na Pogradce, označiće veliku, ljubav dvadesetpetogodišnjeg Ratka Vujovića *Cočeta* prema Kozari i njenim ljudima.

Bio je kratko vreme zamenik, a novembra 1941, kada su formirani bataljoni, *Coče* je postavljen za komesar bataljona 2. krajiškog kozarskog odreda, s kojim će izvojevati veličanstvene pobeđe na Mrakovici i Turjaku, na Kozarcu i Prijedoru.

Jula 1942, uoči velike neprijateljske ofanzive, *Coče* je postavljen za delegata Operativnog štaba za Bosansku krajину, ali je ostao na Kozari, oko koje su već tutnjale kanonade, i s Josipom Mažarom *Šošom* i Milošem Šiljego vicem rukovodio borbama na glavnom ratištu.

A kada su se, posle ofanzive na Paležu, 22. septembra 1942, postrojili preživeli borci, za načelnika 5. kozarske brigade izabran je *Coče*, s kojom će krenuti u osvajanje Bihaća i mnoge druge okršaje. I kada je bio načelnik Obaveštajnog centra Operativnog štaba za Bosansku krajину, i obaveštajni oficir 1. bosanskog korpusa, uvek će se vraćati svojim Kozarčanima.

Septembra 1943, kao obaveštajni oficir korpusa, *Coče* prelazi u istočnu Bosnu i učestvuje u prvoj operaciji za oslobođenje Tuzle, a zatim kao komandant vodi 15. majevičku brigadu kroz šestu neprijateljsku ofanzivu i bitke na Romaniji i Jahorini, na Miljevini i Zelengori.

Sa 17. divizijom, kao načelnik njenog štaba, pobedonosno je ušao u Srbiju, juna 1944, ucrtavao u ratne karte slobodu kopaoničkog kraja i Gornjeg Milanovca, Topole i Kragujevca. A onda, kao pomoćnik načelnika Sta-

ba 1. armije, na sremskom frontu ostao je kratko, jer je već januara 1945. postavljen za načelnika Operativnog štaba za Kosovo i Metohiju.

Posle oslobođenja zemlje Čoče je završio Višu vojnu akademiju i nastavio da nesebično daje doprinos nizu visokih i odgovornih vojnih i partijskih dužnosti u JNA. Umro je 29. oktobra 1977. godine, i sahranjen u Beogradu.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine.¹⁵⁵

„Čoče nikada nije bio komesar 2. kozarskog partizanskog odreda. On je od kraja novembra 1941. do kraja a januara 1942. bio u srednjoj Bosni kao komandir Motajičke partizanske čete 6. bataljona 4. krajiskog NOP odreda.“¹⁵⁶

Ratko Vujović Čoče objavio je članak *Dva mjeseca u srednjoj Bosni* iz koga dajemo slijedeći izvod:

„Sredinom novembra 1941. godine, dobivši prethodno izvještaje o situaciji na širem području Prnjavora i Crnog Vrha, sekretar Okružnog komiteta KPJ za Kozaru, Branko Babić Slovenac, Josip Mažar Šoša i ja odlučili smo da se s Kozare prebacimo u srednju Bosnu da bismo se povezali s tamošnjim partizanskim snagama, upoznali se sa situacijom u neposrednom kontaktu s drugovima iz vojnopolitičkog i partijskog rukovodstva, prenijeli naša dotadašnja iskustva i pružili im pomoć u daljem razvoju ustanka.“¹⁵⁷

Mislim da smo s Kozare krenuli 16. novembra. S nama je pošao i jedan kurir čijeg se imena i prezimena ne sjećam. Poslije trodnevnog zadržavanja u Gornjim Podgradcima, koje su jedinice 2. krajiskog NOP odreda oslobodile 23. oktobra, stigli smo 20 novembra u selo Mašiće...“¹⁵⁸

Prezentujući izvod iz članka Ratka Vujovića želili smo pojasniti činjenicu koja je navedena u objavljenoj biografiji o tome daje Ratko Vujović u

¹⁵⁵ *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 344 (autor D. Lu. - Dragoje Lukić).

¹⁵⁶ S. Odić, S. Komarica, *Grada o narodnim herojima srednje Bosne*.

¹⁵⁷ Ustaničke grupe na prostoru od planine Čavke i Ljubica do Crnog Vrha, neovisno jedna od druge, uspostavile su vezu sa štabom partizanskih jedinica na Kozari. Novak Pivašević i Živo Preradović poslali su dvojicu kurira na Kozaru polovinom oktobra, Milan Radman 28. oktobra (vidi članak Steve Samardžije 'Na Čavci i Ljubicu' u drugoj knjizi edicije *Srednja Bosna u NOB*), Milan Radman 28. oktobra (vidi članke Veljka Bundala 'Dug put partizana' i Mladena Vukosavljevića 'Od odreda do Crnovrske partizanske čete', u drugoj, i Svetka Gligorića 'Kurir na liniji Crni vrh - Kozara', u ovoj knjizi edicije *Srednja Bosna u NOB*), a Rade Radić, najjerovatnije, posljednjih dana oktobra ili prvih dana novembra 1941. (vidi članak Milosa Matijaševića 'Uspostavljanje veze sa Kozarom' u drugoj knjizi edicije *Srednja Bosna u NOB*). Svi ovi kuriri stigli su u partizanski štab na Kozari, predali poštu i vratili se s pismima koja su Mladen Stojanović i Josip Mažar Šoša uputili komandama Prnjavora, Crnovrske i Jošavačke partizanske čete. Prnjavora i Crnovrska četa su poslije uspostavljene veze i organizaciono bile u sastavu Drugog krajiskog NOP odreda, i to Crnovrska kao '7. četa (sjevernobanjalučka)', a Prnjavora kao '8. četa (prnjavora)' Drugog krajiskog NOP odreda, i Josip Mažar Šoša, Branko Babić i Ratko Vujović Čoče su krenuli u srednju Bosnu da bi se neposredno upoznali s političkom i vojnom situacijom u ovim svojim četama i na terenu njihovog djelovanja.

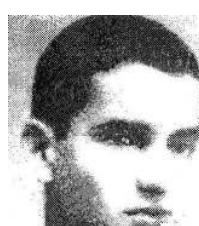
Nesporazum do kojeg je došlo između Rade Radića i Štaba Prve čete za Bosansku krajinu, a zbog kojeg je Rade Radić bio izdvojio i formirao 'svoju' četu, bio je vrlo brzo prevaziđen, tako da je Jošavačka četa, unatoč uspostavljanja veze s Kozarom, ostala u sastavu Prve čete za Bosansku krajinu. Napomena Redakcije.

¹⁵⁸ Ratko Vujović Čoče, *Dva mjeseca u srednjoj Bosni*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 489-497.

ustaničkim danima proveo u srednjoj Bosni dva mjeseca, odnosno kako je došlo do toga da je Ratko Vujović došao u srednju Bosnu, te kako je, u prvim mjesecima ustanka, ostvarena saradnja između rukovodećeg kadra srednje Bosne i Kozare. Bitno je da se istakne da su kadrovi iz srednje Bosne inicirali i prvi uspostavili kontakte sa kadrovima Kozare, u 1941. godini, i to nezavisno jedan od drugoga. To su: Stevo Samardžija, Milan Radman i Rade Radić I, kao stoje navedeno (u fusnoti br. 2 u okviru članka Ratka Vujovića, u ime Redakcije edicije 'Srednja Bosna u NOB'), odmah je došlo do reagovanja s Kozare, na najvišem nivou: „... Josip Mažar Šoša, Branko Babić i Ratko Vujović Coče su i krenuli u srednju Bosnu da bi se neposredno upoznali s političkom i vojnom situacijom u ovim svojim četama na terenu njihovog djelovanja". Uskoro je odlučeno da Ratko Vujović treba da ostane u srednjoj Bosni na dužnosti komandira Motajičke čete, koju je tih dana trebalo formirati.

„Još od početka novembra je grupa boraca Prnjavorske čete operisala na prostoru sjeverno od ceste Klašnice-Prnjavor. Toj grupi su svakodnevno pri-dolazili novi borci i tako je posljednjeg dana novembra ili 1. decembra 1941. godine došlo do formiranja Motajičke partizanske čete. Prvi politički komesar te čete je bio Adem Hercegovac, komandir sam bio ja, a za mog zamjenika je određen Stevo Samardžija....".

„Oprostio sam se od boraca Motajičke partizanske čete 24. januara 1942. godine i s patrolom krenuo istim putom kojim sam i došao, nazad na Kozaru - kaže Ratko Vujović u navedenom članku. - Dvomjesečni boravak na teritoriji srednje Bosne ostao mi je u trajnoj uspomeni. Živjeli su tu iz-mješani Srbi, Hrvati, Muslimani, Nijemci, Poljaci, Ukrajinci, Talijani, Rusini, Česi, Slovaci - bila je to Evropa u malom. A velik dio tog šarolikog živ lja, osim Mađara i, naravno, Nijemaca, prihvatio je nas partizane s naklo-nošću i simpatijama..."¹⁵⁹

37. STANKO Riste VUKAŠINOVIĆ

„Rođenje 1923. godine u Otpočivaljki kod Dervente u siromašnoj seljačkoj porodici. Posle osnovne škole, u dvanaestoj godini došao je u Zemun, da bi bio šegrt u trgovini. Međutim, više je radio u kući trgovca nego u radnji. Posle tri teške godine, postao je kalfa. Tada je pristupio sindikalnoj podružnici Saveza privatnih na-meštenika u Zemunu, i ubrzo postao jedan od najaktivnijih i najpopularnijih članova. Rasturao je radničku štampu; borio se protiv socijaldemokrata, koji su sputavali borbu trgovinskih pomoćnika; vodio borbu protiv bezobrizne eksploracije radnika. Sa 17 godina postao je član SKOJ-a.

^w Ibid, str. 494-495.

Posle kapitulacije jugoslovenske vojske, Stanko se vratio u rodni kraj, i tu se uključio u rad na pripremama za oružanu borbu.

Od prvih dana ustanka bio je u Prnjavor skojevskoj partizanskoj četi. Kao izgrađeni sindikalista, radio je na propagandi, ali nije izostajao iz borbenih akcija. Prvu skojevsku organizaciju u prnjavor skom sredu formirao je u jesen 1941. godine. Postao je član OP SKOJ-a.¹⁶⁰

Nešto kasnije, po partijskom zadatku, išao je u Banjaluku da bi doveo u partizane veću grupu simpatizera. U Banjaluci je našao vezu i poveo drugove u šumu. Uz put, naišli su na četničku zasedu. Neiskusni ljudi su se uskomešali, ali ih je Stanko smirio. Sam je jurnuo na četnike, pucajući i vičući kao da partizana ima mnogo. Četnici su pobegli. Tada je teško ranjen, ali je uspeo nove drugove da dovede do mesta gde je bio Odred.

Rana mu još nije zarasla, a već je učestvovao u novim okršajima. Tako je, juna 1942. godine, kada su četnici besnili po Bosni, uništio veliki broj neprijateljskih vojnika. Naročito su ga zapamtili u borbi kod sela Hrvaćana. Pokazao je naročitu hrabrost kad su krajiski proleterski bataljon i delovi 4. krajiskog odreda bili opkoljeni u jednom selu. Stanko je, s grupom boraca, probio obruč, kroz koji su prošle ostale jedinice.

U tim borbama proleterski bataljon je pretrpeo gubitke, ali je, ipak, uspeo da se iz Bosne prebaci preko Save u Slavoniju, gde je nastavio borbu. U batajionu je bio i Stanko, prošao je s njim mnoge teške borbe. Krajem 1942. bataljon se vratio u Bosansku krajinu. Kasnije je Stanko bio u 14. srednjobosanskoj brigadi.

Bio je na dužnosti političkog komesara bataljona kada je 14. brigada, januara 1944, učestvovala u napadu na Banjaluku. Sa svojom jedinicom sprečavao je prelaz neprijatelja preko mosta u Trapistima. Naišli su nemački tenkovi. Stanko je, s bocom benzina u ruci, čekao da se tenkovi sasvim približe, pa je dao znak za napad, bacivši prvi zapaljenu bocu. Nemci su iskakali iz zapaljenih tenkova, a borci su ih dočekivali vatrom. Kolona tenkova bila je zaustavljena.

U borbi za Prnjavor ostala je bila samo još zgrada Suda, u kojoj su se utvrđile ustaše. Neprijatelj se grčevito branio. Stanko je naredio borcima da bombama napadnu zgradu. Kad je video da pojedinačne bombe nemaju efekta, naredio je da se spremi 'buket'. S ostalim borcima zgradi se privlačio i Stanko. Iz jednog prozora virila je cev puškomitrailjeza. Stanko je aktivirao bombu i zamahnuo daje baci kroz prozor. Tog trenutka rafal gaje presekao preko grudi.

Narodnim herojem proglašenje 27. novembra 1953. godine."¹⁶¹

¹⁶⁰ i
U originalu piše „Postao je član OP SKOJ-a“ - pa se vidi daje pogrešno napisano. Možda se misli na Opštinski komitet, ali to ostaje samo prepostavka. A možda se mislilo na OK SKOJ-a?

¹⁶¹ Narodni heroji Jugoslavije, (autor SI. Pa. - Slobodan Popović). (U originalu teksta biografije piše SI. Pa. Aii, u knjizi ne postoji autor sa tim imenom, pa se vidi da su inicijalima pogrešno napisani. Stoga samo prepostavljamo daje navedeni autor - Slobodan Popović).

Kako je uočeno da u ovoj biografiji ima netačnih navoda, mi ukazujemo na njih da bi se bolje razumjeo njen sadržaj: „Selo Otpočivaljka, u kojem je rođen Stanko Vukašinović, nije kod Dervente, već kod Prnjavora.

Staje to OP SKOJ-a?! - a nalazi se u tekstu biografije?!

Ne može se reci da su četnici 'bjesnili' po Bosni, pošto se takav pojам ne može koristiti u ovoj knjizi, s obzirom na njenu sadržinu. A, četnici šta-god su radili nisu to radili samo u Bosni.

Krajnje je neprihvatljivo kako je napisano: '... s grupom boraca probio obruc, kroz koji su prošle ostale jedinice.' Jer, čitaocu je iz prve polovine rečenice jasno koliko hrabro je Stanko postupio, a drugi dio rečenice i tako ne znači ništa.

Stanko nikada nije bio u Proleterskom bataljonu Bosanske krajine. U borbi s četnicima kod sela Donje Lepenice, 8. juna 1942, Stanko je teško ranjen. Ostao je sakriven na terenu srednje Bosne, pošto zbog ranjavanja nije mogao da se prebaci sa preostalim snagama 4. krajiškog NOP odreda u Slavoniju. Zato Stanko nije bio ni u jednoj gerilskoj grupi u srednjoj Bosni u vrijeme kada jedinice NOV i POJ privremeno nisu dejstvovali na ovom području. Kada se izlječio, po povratku 4. krajiškog NOP odreda iz Slavonije, na čelu s Vojom Stuparom, Stanko se priključio svojoj jedinici i s njima otišao na Motajicu, odnosno dalje nastavio borbu.¹⁶²

Stanko Vukašinović je od prvih dana ustanka bio veoma aktivan u osnivanju organizacija omladine i aktiva SKOJ-a po selima i u prvim partijskim četama. O tome govori Adem Hercegovac:

„Poslije likvidacije ustaške Opštine u Nožičkom, 12. novembra smo likvidirali i ustašku Opštinu u Lišnji. Istovremeno smo razvijali živu političku aktivnost u narodu: održavali zborove (Otpočivaljka, Careva Gora, Kriškovci, i drugdje), formirali seoske odbore i održali sastanak s grupom viđenih domaćina muslimanskog sela Lišnje. Od prvog dana smo posebnu pažnju posvećivali radu s omladinom. Tim radom je rukovodio predratni napredni omladinac Stanko Vukašinović, koji je pripadao našoj grupi, ali je uglavnom krstario po selima i osnivao omladinske aktive.“¹⁶³

„S omladinom u četi i na terenu čete radio je, kao što sam već rekao, Stanko Vukašinović.“¹⁶⁴

U članku Ilijе Peulića se potvrđuje da Stanko Vukašinović nije juna 1942. prešao u Slavoniju sa Prvim proleterskim bataljonom Bosanske krajine:

„Na Previju su uskoro počeli stizati ranjeni borci i bolnica je počela da funkcioniše u pravom smislu te riječi. Sjećam se daje u ovoj bolnici radila kao bolničarka drugarica Vida Bilanović, koja je završila sanitetski kurs na

¹⁶² S. Odić, S. Komarica, *Narodni heroji srednje Bosne*, str. 28-29.

¹⁶³ A. Hercegovac, *Od Motajičke grupe do Motajičke čete*. Srednja Bosna, knj. 3, str.

¹⁶⁴ 469.

Ibid, str. All.

Borju , a među ranjenim borcima u ovoj partizanskoj bolnici ležao je teško ranjen Stanko Vukašinović.^{"¹⁶⁵}

I u članku Branka Soldata govori se o političkoj aktivnosti Stanka Vu-kašinovića:

„Narod ovog kraja je istinski bio privržen svojoj vlasti, imao je u nju povjerenja i preduzimane akcije u to vrijeme nije bilo teško sprovesti. Upr-edo je i omladinski rukovodilac Stanko Vukašinović u selima ovog područja formirao aktive omladinske organizacije, koji su bili značajan oslonac nar-odnooslobodilačkim odborima.^{"¹⁵⁶}

U biografiji nije uopšte naveden datum pogibije narodnog heroja Jugoslavije Stanka Vukašinovića. Stoga smo, tražeći taj podatak, koristili članak Advana Hozića „Naš Stanko", u kome se o Stankovoj pogibiji kaže:

„Ujutro je Dvanaesta slavonska brigada upala u Prnjavor i pojačala naš napad (misli na 14. srednjobosansku brigadu, nap. aut.). No, borba se pro-dužila još cijeli dan i cijelu narednu noć. A, tada, kad je svanjivao 20. januar, Stanko je pao... Bili smo u Neimarovića kući i jeli božićnu pečenicu, kad su ušli Pendo i Momir uplakani. Donesen je Stanko - mrtav. Metak gaje pogodio u glavu. Stevo mijе odmah naredio da idem u Vijačane, da odatle svi dodu. Natovarili su Stanka na kola i pokrili slamom... Kad sam zaustavio kola pred brigadnom ambulantom i kad sam povikao šta se dogodilo, svi su istrečali napolje. Čak i neki ranjenici. Jedan ranjeni borac kome je mina razni-jela pola lijeve ruke tek je bio napola obrađen, a ipak je skočio s ležaja i izjurio pred zgradu. Kad je najzad shvatio koje poginuo, zaplakao je, zavriskao, počeo je dajauče i da više 'Nije istina, nije istina!'

Svi su plakali. Bila je to teška, mučna slika. Nema ništa strasnije nego kad prekaljeni borci plaču za palim drugom. A nikad prije i nikad poslije ni-sam vidio toliko suza na licima boraca. Te suze, tu tugu drugova, naš Stanko je doista zasluzio.^{"¹⁶⁷}

¹⁶⁵ Stanko Vukašinović je ležao u ovoj bolnici sve do polaska Proleterskog bataljona na Motajicu, kada je ostavljen kod Petra Čerekovića i njegove žene Jovanke da ga oni paze i nje guju dok ne ozdravi. Jovanka gaje pazila, a rane mu je previjao Dušan Totić, koji je kasnije pri sao četnicima, ali im nije odao skroviste Stanka Vukašinovića.

Dušan Totić je krajem novembra 1943. godine uhvaćen kao četnik u Vijačanima. Vojni sud 14. srednjobosanske brigade osudio gaje u Vijačanima na smrt, između ostaloga i zato stoe ne-kim ranjenim borcima, koji su umirali u bolnici, čupao zlatne zube, a kada je prebjegao četnici-ma, odnio je puškomitrailjer. Primjedba Redakcije.

¹⁶⁶ Branko Soldat, *Opštinski narodnooslobodilački odbor u Starom Martinцу*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 533.

¹⁶⁷ Advan Hozić, *Naš Stanko*, članak , lična arhiva Vlade Kecmana u Banjaluci, str. 6. (Pi šući ove redove o Stanku Vukašinoviću, suznim očima, 17. decembra 2002. godine, u mislima sam odlutala u dane događanja, pridruživši se tako, još jednom, njegovim drugovima koji su ga ozalili (Stanko je, od 2. februara 1943, bio zamjenik političkog komesara 3. čete, 1. bataljona 4. krajiskog NOP odreda, u kojoj sam i ja tada bila borac i sekretar aktiva SKOJ-a). Poginuo je na dužnosti zamjenika političkog komesara bataljona u 14. srednjobosanskoj udarnoj brigadi. Spo menute ličnosti u citiranom pasusu su: Predrag Vidović Pendo, komandant bataljona, Momir La-lović, komesar bataljona i Stevo Samardžija, komandant 14. srednjobosanske NO udarne brigade.

Osvrt povodom unošenja ispravki i dopuna u biografije narodnih heroja srednje Bosne, objavljene u knjizi *Narodni heroji Jugoslavije* drugo izdanje, 1982. godine.

Povodom unijetih ispravki i dopuna u 36 biografija narodnih heroja srednje Bosne, objavljenih prije dvadeset godina, u okviru dvotomne publikacije *Narodni heroji Jugoslavije* (drugo, dopunjeno i ispravljeno izdanje), - smatramo daje potrebno dati i određena objašnjenja.

Smatrali smo da 36 biografija narodnih heroja Jugoslavije, čije su životno djelo ili jedan dio njihovog života duboko povezani sa borbom naroda srednje Bosne za oslobođenje, u periodu 1941 - 1945. godine, treba uključiti u knjigu *-I zvijezde smo dosezali II, Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941 - 1945*, kao nezaobilazni, integralni dio sadržaja knjige.

Pri tom smo imali u vidu i dio *Pogovora* drugog izdanja publikacije *Narodni heroji Jugoslavije* u kome, između-ostalog, stoji i slijedeće:

„Nova istraživanja dovela su do potpunijih saznanja, koja su utkana u novi tekst biografija; greške u ranijem izdanju su otklonjene... Tekstove za biografije heroja, u naučnoj pripremi Instituta za savremenu istoriju iz Beograda, pisalo je 116 autora iz svih naših republika i pokrajina... To su, uglavnom, naučni radnici, istoričari i publicisti... No, bez obzira na izvesne manje nedostatke, smatramo da će ova reprezentativna publikacija o narodnim herojima biti dragocen i neophodan priručnik i potsetnik prosvjetnim, naučnim i javnim radnicima, i svedočanstvo koje će nadahnjivati književnike, umetnike, filmske radnike i ostale stvaraoce...“¹⁶⁸

Sve navedeno, iako napisano prije dvadeset godina u knjizi *Narodni heroji Jugoslavije*, nije ništa izgubilo od aktuelnosti. Ali, upravo u tome izdanju, sve greške koje su se potkrale u prvom izdanju, nisu otklonjene. Na-protiv! Stoga smo u ovom, u stvari, trećem prezentovanju javnosti biografija narodnih heroja srednje Bosne, nastojali otkloniti do sada uočene greške. To nam je bilo utoliko lakše, pošto su publicisti Slavko Odić i Slavko Komarica veliki dio toga posla završili. Ali, kako rezultate svoga rada nisu objavili to činimo u ovoj knjizi, uz odgovarajuće napomene i dopune.

Takosfio u radu na pripremi za objavljivanje biografija narodnih heroja srednje Bosne u ovoj knjizi:

- preuzeli osnovni tekst o narodnim herojima srednje Bosne iz knjige *Narodni heroji Jugoslavije*, drugo izdanje, 1982, sa unošenjem ispravki i dopuna;

- pri tom smo koristili „Građu sa istraženim rezultatima za pisanje kritičkog osvrta na objavljenu knjigu *Narodni heroji Jugoslavije* - rađenu

¹⁶⁸ *Pogovor*, Narodni heroji Jugoslavije, drugo izdanje, Beograd 1982, str. 596.

samo za narodne heroje srednje Bosne, koju su istražili i prikupili Slavko Odić i Slavko Komarica;⁶⁹

- koristili smo rezultate drugih relevantnih istraživanja;
- autorka ove knjige je koristila rezultate vlastitih istraživanja u vezi sa potrebom unošenja ispravki i dopuna u objavljene biografije narodnih heroja srednje Bosne u knjizi *Narodni heroji Jugoslavije*. Pri tom je dodato prvobitnom spisku narodnih heroja srednje Bosne još pet narodnih heroja. To su: Rajko Bosnić, prvi sekretar Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, Dragan Bubić iz Maslovara, komandir 2. odreda Prve čete Bosanske krajine, poginuo 24. septembra 1941. u napadu na Maslovare, zatim Miloš Dujić, komandir čete, potom komandant bataljona u srednjoj Bosni do kraja aprila 1942; streljali ga četnici avgusta 1942; Đurin Predojević, u srednjoj Bosni ratovao od ranog proljeća 1943. do oslobođenja i Ranko Sipka, stasao kao omladinac u revolucionarnom omladinskom pokretu Banjaluke u kojoj je primljen u SKOJ 1937, a u KPJ 1939. U drugoj polovini 1943. dolazi sa 5. kozarskom brigadom u srednju Bosnu, potom postaje zamjenik komandanta 11. divizije.

U dvotomnom izdanju *Narodni heroji Jugoslavije*, biografije narodnih heroja pisane na dva narječja stoje za naše područje uobičajeno i to:

Ijekavski:

Cvijović Rosa.....	2	biografije
Gaković Ljiljana	1	"
Išek Tomislav	4	
Kecman Vlado	1	
Obućina Branko	1	"
Žarić Slobodan	1	"
Vrdoljak Željka	1	
Ukupno autora 7:	11	biografija

Ekavski:

Brčić mr Rafael	6	biografija
Cepo Marica.....	1	
Damjanović Milica.....	2	
Gutić Mirko	3	
Janić Čedomir	1	
Kesić dr Stojan	1	

⁶⁹ S. Odić i S. Komarica namjeravali su da „Gradu sa istraženim rezultatima za pisanje kritičkog osvrta na knjigu *Narodni heroji Jugoslavije*“ objave u ediciji „Srednja Bosna u NOB“, knj. 4, ali kako se nisu stekli svi uslovi za objavljivanje ove knjige do sada, S. Odić je „Gradu...“ ustupio autoru ove knjige, radi njenog korištenja u ovoj knjizi.

Lukić Dragoje	9
Popović Slobodan	2
Šp.Z.....	1
Ukupno autora 9:	26 biografija

Ukupno 16 autora za 37 biografija narodnih heroja srednje Bosne.

Ne ulazeći u to daje pravo svakog autora da piše na narječju na kome želi, za očekivati je da autori koji i sami govore ijkavski tako i pišu, pogotovo kada pišu biografije o ljudima iz srednje Bosne za knjigu *Narodni heroji Jugoslavije*.

Međutim, od 16 autora koji su pisali biografije heroja srednje Bosne, dva autora, u odnosu na drugih 13, napisali su najveći broj biografija -ukupno 15. Iako potiču iz krajeva BiH gdje se govori ijkavski, biografije o ljudima iz srednje Bosne, koje su oni pisali, objavljene su na ekavskom narječju, pa uz sve navedene podatke ovo dajemo čitaocu samo kao napomenu.

NARODNI HEROJI SREDNJE BOSNE U OGLEDALU STATISTIKE:

Ime i prezime:	Roden	Poginuli ili umrli:	God. živ.:	Zanim.:	Autor biog.
1. Edo Antona Blažek	1920.	juni 1943.	23	radnik	Raf. B.
2. Rajko Jove Bosnić	19.8.1919.	1.4.1942.	23	srednj. polj.šk.	R. Cv.
3. Dragan Gostimir Bubić	1911.	24.9.1941.	30	radnik	S. Žar.
4. Miljenko D.Cvitković	1914.	1.6.1943.	29	student prava	T. Iš.
5. Rudi P. Čajavec	1.4.1911.	4.7.1942.	31	stud, pr., pilot	Če. M.
6. Zdravko Tome Čelar	1917.	1.4.1942.	25	viša korner, šk.	St. K.
7. Petar Ivana Dokić	10.10.1917.	3.1.1942.	25	stud, agronom.	M. Dam.
8. Miloš Teodora Dujić	21.1.1913.	avg.1942.	29	šumski radnik	Mir. Gu.
9. Pavle Đure Džever	1919.	4.6.1943.	24	poljoprivrednik	T. Iš.
10. Ahmet R.Fetahagić	14.5.1913.	25.12.1943.	30	stud, tehnike	T. Iš.
11. Kasim Hadžić	8.8.1904.	6.5.1942.	38	radnik	Raf. B.
12. Husein A. Hodžić	1914.	29.10.1942.	28	stud. polj. šum.fak.	M. Dam.
13. Ante Jure Jakić	11.7.1914.	maj 1942.	28	radnik	Raf. B.
14. O.H.Karabegović	7.9.1911.	25.6.1996	85	student veter. fak.	D.Lu.
15. Ilija Filipa Kostić	5.7. 1911.	10. 12. 1992.	81	dok. prav. nauka	Šp.Z.
16. Dragutin A. Lang	15.10.1921.	6.5.1942.	21	radnik	B. O.
17. Milan B. Ličina	1917.	1.4.1942.	25	viša. korner, šk.	Mir.G.
18. RadeN. Ličina	20.10.1913.	19.2.1942.	29	student	Raf. B.
19. ŠefketS. Maglajlić	21.4.1912.	29. 6. 1983.	71	radnik	T. Iš.
20. Vahida M. Maglajlić	17.4.1907.	1.4.1943.	36	domaćica	Lj. Ga.
21. Drago N. Mažar	16.8.1918.	9.11.1991.	73	zanatska škola	D.Lu.
22. Ivica N. Mažar	29.3.1915.	10.9.1941.	26	stud.Vis.kom.sk.	Raf. B.

23. Josip N.Mažar Šoša	18.9.1912.	okt. 1944.	32	viša šk. trg. mor.	D. Lu.
24. Esad M. Midžić	17.12.1921.	7.7.1942.	23	stud, prava	D. Lu.
25. Slob.L.Mitrov D.	11.2.1919.	jun 1942.	23	đak	D. Lu.
26. Vid L. Nježić	20.6.1903.	mart 1945.	42	trgovac	VI. Kc.
27. Novak S. Pivašević	1904.	jul 1942.	38	radnik (škriban)	Mir. G.
28. Đurđ M. Predojević	15.4.1913.	2000.	85	artilj. narednik	Ž. Vr.
29. Duro Milana Pucar	13.12.1899.	12.4.1979.	80	radnik	R. Cv.
30. Luka Ilije Radetić	15.3.1917	1982.	65	zemljoradnik	Raf. B.
31. Karlo Rud. Roje	11.10.1917.	maj 1942.	25	mašinista podm.	Raf. B.
32. Mladen S. Stojanović	7.4.1896.	2.4.1942	46	ljekar	D. Lu.
33. Fadil Muje Šerić	6.1914.	jun 1942.	28	učitelj	D. Lu.
34. Ranko Jovana Sipka	1.10.1917.	7.11.1944.	27	Ek.komer.vis.sk.	D.Lu.
35. Sava M.Vujanović ŽMĆa	1923.	1942.	19	fotograf	SI. Po.
36. Ratko B.Vujović Č.	16.12.1916.	29.10.1977.	61	student agron.	D.Lu.
37. Stanko R.Vukašinović	1923.	20.1.1944.	21	službenik	SI. Po.

Iz pregleda datih osnovnih podataka o narodnim herojima srednje Bosne vidi se:

1. Od ukupno 37 narodnih heroja 29 je poginulo, a 8 je dočekalo oslobođenje.

2. Prosječna starost svih 29 poginulih¹⁷⁰ je 29 godina, odnosno (28,76) godina.

3. Poginuli narodni heroji po godinama: u 1941. poginulo je.... 2; u 1942 18; u 19435; u 19443. i u 19451. Ukupno 29.

4. Prosječna starost 26 narodnih heroja poginulih u 1941. godini je 25 godina (25,27).

5. Prosječna starost 12 poginulih narodnih heroja je 23 godine.

6. Najmlađa su tri narodna heroja: Sava Vujanović Žuča, 19, Dragutin Lang Drago, 21 i Stanko Vukašinović 21 godinu.

7. Prosječna starost svih 37 narodnih heroja u 1941. godini bila je 27 (27,40) godina.

8. Od 37 narodnih heroja 1 je žena i 36 muškaraca.

9. Od 29 poginulih 1 je žena i 28 muškaraca.

10. Socijalna struktura poginulih narodnih heroja: studenata 8, radnika 9, sa završenom višom školom 3, sa srednjom 1, poljoprivrednik 1, đak 1, domaćica 1, mašinista 1, trgovac 1, učitelj 1, ljekar 1 i službenik 1.

11. Nacionalni sastav: Srba 19, Hrvata 8, muslimana 8 i Crnogoraca 2.

12. Dobrovoljni borci u Internacionalm brigadama za Špansku republiku bili su: Miljenko D. Cvitković, Slobodan Lazara Mitrov Danko, Ahmet Ramadana Fetahagić, Ratko Blaže Vujović Čoće

¹⁷⁰ Pod poginulim se podrazumijeva i ranjen pa kasnije umro (Vid Nježić), zatim dvojica koji su izvršili samoubistvo (Rudi Čajevec i Rudolf Roje Karlo).

GODINE ŽIVOTA POGINULIH NARODNIH HEROJA
SREDNJE BOSNE - POIMENIČNO:

1. Edo Antona Blažek	23	16. Rade Nikole Ličina.....	30
2. Rajko Bosnić.....	23	17. Vahida Maglajlić	36
3. Dragan G. Bubić	30	18. Ivica Nikole Mažar	26
4. Miljenko D. Cvitković	29	19. Josip Nikole Mažar	32
5. Rudi P. Čajevec	31	20. Esad Muharema Midžić ..	23
6. Zdravko Jove Čelar	25	21. Slobodan L. <i>Mitrov Danko</i> .	23
7. Petar Ivana Dokić	25	22. Vid Lazara Nježić	42
8. Miloš Teodora Dujić	29	23. Novak Spasoja Pivašević ..	38
9. Pavle Đure Džever	24	24. Karlo Rudolfa Roje.....	25
10. Ahmet Ramadana Fetahagić .	31	25. Mladen Sime Stojanović ...	46
11. Kasim Hadžić	38	26. Fadil Muje Šerić	28
12. Husein Adema Hodžić	30	27. Ranko Jovana Sipka.....	27
13. Ante Jure Jakić	28	28. Sava Vučanović Žuća	19
14. Dragutin Andrije Lang	21	29. Stanko Riste Vukašinović ..	21
15. Milan Borivoja Ličina	25		

**DVANAEST POGINULIH NARODNIH
HEROJA OD 19 - 25. GODINA:**

1. Edo Blažek	23	7. Milan Ličina.....	25
2. Rajko Bosnić	23	8. Esad Midžić	23
3. Zdravko Čelar	25	9. Slobodan Mitrov <i>Danko</i>	23
4. Pavle Džever	24	10. Rudolf Roje Karlo	25
5. Petar Dokić	25	11. Sava Vučanović Žuća	19
6. Drago Lang	21	12. Stanko Vukašinović	21

Prosječna starost: (23,08) 23 godine

OSLOBOĐENJE JE DOČEKALO 8 NARODNIH HEROJA:

1. Osman Karabegović	5. Đuro Pucar <i>Stari</i>
2. Ilija Kostić	6. Luka Radetić
3. Šefket Maglajlić	7. Đurad M. Predojević <i>Durin</i>
4. Drago Mažar	8. Ratko Vujošević <i>Čoče</i>

BROJ GODINA KOJE SU IMALI NARODNI HEROJI SREDNJE BOSNE,
KOJI SU PREŽIVJELI RAT, KAD SU UMRLI:

1. Osman Karabegović	85	5. Đurađ Predojević <i>Durin</i> . ,	85
2. Ilija Kostić.....	81	6. Duro Pucar <i>Stari</i>	80
3. Drago Mažar	73	7. Luka Radetić	65
4. Šefket Maglajlić	67	8. Ratko Vujović <i>toče</i>	61

Zbornik *Narodnih heroja Jugoslavije* objavljen je u Beogradu 1958. godine; izdavač „Omladina“, glavni i odgovorni urednik Slobodan Petrović, redaktor Dragi Stamenković.¹⁷¹

Orden narodnog heroja ustanovljeno je Uzakom Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije o odlikovanjima u Narodnooslobodilačkoj borbi od 15. avgusta 1943. godine. Njime se odlikuju borci i rukovodioci Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, koji su se istakli besprimjernim herojstvom u borbi protiv narodnih neprijatelja i kao takvi predstavljaju oličenje junaštva, ponosa i slave naše nove vojske i koji su po svojim karakternim osobinama čisti, svetli i omiljeni u vojsci i narodu.

Pre ustanovljavanja Ordena narodnog heroja postojalo je zvanje narodnog heroja koje je ustanovljeno u prvoj godini Narodnooslobodilačkog rata (Bilten Vrhovnog štaba br. 12-13. decembra 1941 -januar 1942. godine). Zvanje narodnog heroja dodeljeno je kao najveće priznanje borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima koji su se svojim junaštvom i samopregorom u Narodnooslobodilačkoj borbi naročito istakli.

Do Drugog zasedanja AVNOJ-a, 29. novembra 1943. godine, odluke o proglašenju narodnih heroja donosi je Centralni komitet KPJ na predlog Vrhovnog štaba, a posle toga AVNOJ na predlog Vrhovnog štaba. Od 1945. godine proglašavanje narodnih heroja vršio je Prezidijum Narodne skupštine FNRJ, a od početka 1953. godine Predsjedništvo FNRJ.

Od početka Narodnooslobodilačke borbe do ustanovljavanja Odreda, zvanje narodnog heroja imala su 22 pripadnika Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Uzakom o ustanovljavanju Ordena narodnog heroja istovremeno je rešeno da svi borci, komandiri, komandanti i politički komesari koji su do tada nosili zvanje narodnog heroja dobiju Orden narodnog heroja.

Za narodnog heroja Jugoslavije prvi je proglašen Petar Leković, kamenorezački radnik iz sela Rečica, kod Užičke Požege - februara 1942. go-

¹⁷¹ Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdavač „Omladina“, glavni i odgovorni urednik Slobodan Petrović, Beograd 1958, 1008 strana. (Tekstove pripremili: Slobodan Petrović, Ranišlav-Raša Lazarević, Aleksandar Petković i Dragan Vukobratović. Redaktor Zbornika bio je Dragi Stamenković, lektor Latinka Perović, likovni prilozi Pivo Karamatijević; tehnički urednik Branko Uzelac; ostali saradnici: Vera Dodić, službenik Istorijskog arhiva CK SKJ, Dragiša D. Perović, Mirko Miloradović, novinar. Tekst Zbornika objavljenje u 22 i po tabaka u ekavici).

dine. Do danas Ordenom narodnog heroja odlikovano je 1.307 boraca i rukovodilaca Narodnooslobodilačke vojske."

Autor *Uvoda* je Aleksandar Ranković „Na dužnosti svesno i do kraja.“ (Tekst *Uvoda* ima malo više od dvije strane).

Prvi narodni heroj u ovom Zborniku je Andrejević Simeona Jelisaveta *Aneta*, (l-923-1942), a posljednji Zvan Janeza Andrej *Boris*.

„Do 1957. godine za narodnog heroja proglašene su i dve organizacije Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) i Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR)."

Od februara 1942. do 1957. godine proglašeno je ukupno 1307 narodnih heroja.

Od ukupnog broja u 1957. godini bilo je 897 poginulih (i umrlih poslije rata), a živih 410. Od ukupno 1307 muškarci su 1220, žene 87; od 897 poginulih muškarci su 835, žene 62. Među živima od 410 narodnih heroja muškarci su 395, a žene 15.

VODEĆI KADROVI SKOJ-a I USAOJ-a SREDNJE BOSNE, ODNOSNO OKRUGA ZA BANJALUKU I PRNJAVOR, 1941-1945.^m

Sve do januara 1942. nije bio osnovan Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu. Do toga je došlo 7. januara poslije razvijene aktivnosti na osnivanju aktiva SKOJ-a i masovno-političkog rada sa omladinom u srednjoj Bosni od priprema za ustank, a posebno od druge polovine decembra 1941. Kako je u srednjoj Bosni, zahvaljujući rezultatima borbe prvih partizanskih snaga, već u drugoj polovini 1941. godine stvorena relativno velika slobodna teritorija, ta aktivnost se odvijala od prvih dana ustanka, posebno u varošicama i većim selima. I u nekim okupiranim gradovima srednje Bosne bile su razvijene aktivnosti među mladim antifašistima i organizovan rad SKOJ-a, čija aktivnost je u to vrijeme bila dragocjena za ustaničke snage zbog pribavljanja informacija obavještajnog karaktera, sanitetskog materijala za prve partizanske jedinice i partizanske bolnice, municije i oružja, soli, hartije i drugog materijala za potrebe boraca, komandi četa, štabova odreda, za izdavanje vijesti i biltena i slično. Kao rezultat navedene aktivnosti, dolazi do osnivanja Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu 7. januara 1942.

U Bosanskoj krajini, oktobra 1941., osnovani su okružni komiteti KPJ i SKOJ-a. Tada su za sekretare okružnih komiteta KPJ postavljeni za okruse: Bihać - Podgrmeč - Šefket Maglajlić, Drvar- Rudi Kolak, Kozaru - Branko Babić i Jajce - Kasim Hadžić, a za sekretare okružnih komiteta SKOJ-a: Bihać-Podgrmeč - Rada Vranješević, Drvar - Košta Bosnić, Kozara - Vladimir Nemec Braco i Jajce - Ahmet Hadžihalilović.¹⁷³

Od 18. oktobra 1941. područje djelovanja Okružnog komiteta KPJ i SKOJ-a za Jajce bila je velika teritorija djelovanja 3. KNOP odreda.

¹⁷² Ovaj dio je pored navedenih izvora rađen i na osnovu prikupljenih podataka u istraživačkom radu u: Arhivu SRJ, Arhivu CK SKJ, Arhivu Bosne i Hercegovine, Arhivu Bosanske krajine, Istoriskom odjeljenju i Institutu za proučavanje istorije radničkog pokreta BiH (IPIRPBiH Sarajevo), kao i na osnovu rada u posjedu autora: Nevenka Petrić - Mile Trnjaković *O osnovnim karakteristikama omladinskog pokreta u području oko Banjaluke 1941 - 1945*, neobjavljeni rad, pripremljen za ediciju Srednja Bosna u NOB, za knj. 5, te na osnovu autorizovanih kazivanja: Đorda Perovića, Safeta Fejzica, Mile Trnjakovića i Pere Kolundžije, i nekoliko kraćih radova Vlade Kecmana, čije fotokopije se nalaze u ličnoj arhivi autora, kao i drugih izvora.

¹⁷³ Osman Karabegović, *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*, str. 530-534. U ovoj knjizi nabrojani su prvi sastavi OK KPJ i OK SKOJ-a za: Drvar, Podgrmeč i Kozaru, a za Jajce naveden je sastav samo za OK KPJ. Naveden je samo Ahmet Hadžihalilović, sekretar OK SKOJ-a za Jajce u okviru sastava OK KPJ za Jajce. Osman Karabegović je za sastav OK KPJ Jajce naveo u fusnoti daje taj podatak preuzet od Š. Maglajlića, a to je izvor koji i mi u ovom radu koristimo (S. Maglajlić, *Reorganizacija partizanskih komandi i odreda*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 10 i 11).

„Operativna prostorija Trećeg krajiskog[^] NOP odreda obuhvatala je kako jajačko-mrkonjički sektor, tako i sektore Ribnika, Manjače i srednje Bosne"¹⁷⁴ - kaže dr Vaso Butozan, prvi politički komesar toga odreda, tako da se može zaključiti daje OK KPJ Jajce svojim djelovanjem teško dosezao i na područje srednje Bosne. Zato ćemo se zadržati na djelovanju OK SKOJ-a Jajce, s obzirom daje područje njegovog djelovanja bila i srednja Bosna.

Navodimo i već spomenuti rad Sefketa Maglajlića o osnivanju OK KPJ i OK SKOJ-a za Jajce u kome se kaže:

„Okružni komitet za teritoriju Trećeg KNOP odreda, koliko se sjećam, sačinjavali su Kasim Hadžić, sekretar, članovi komiteta: Muhamed Kazaz, Nemanja Vlatković, Stole Kovačević, Edhem Karabegović, Teufik Kadenić Cinkara i Ahmet Hadžihalilović (sekretar OK SKOJ-a)."¹⁷⁵

Na osnovu ovog izvora vidi se da je u prvom sastavu OK KPJ za područje 3. KNOP odreda prilikom formiranja Ahmet Hadžihalilović postavljen za sekretara OK SKOJ-a, pa je u tom svojstvu bio i član OK KPJ Jajce. To je bila uobičajena praksa pošto je tada, sve do postojanja SKOJ-a - do 1949, bilo pravilo da sekretar komiteta SKOJ-a bude i član najužeg sastava rukovodstva KPJ u oblastima, okruzima, srezovima i opštinama. Međutim, u istraživačkom radu nismo nigdje utvrdili ko je pored Ahmeta Hadžihalilovića, kao sekretara, bio član prvog OK SKOJ-a za Jajce, iako se u nekoliko izvora za okružne komitete SKOJ-a u Bosanskoj krajini u to vrijeme kaže da su postojali u sva četiri tadašnja okruga (kad se navode sastavi OK SKOJ-a, za okrug Jajce se ne navodi i sastav OK SKOJ-a, bez obrazloženja). To je slučaj i u posljednjoj knjizi Osmana Karabegovića *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*.¹⁷⁶ U radu Spire Jovisevića o OK SKOJ-a Jajce kaže se slijedeće:

„Osnivanjem OK SKOJ-a Jajce, početkom 1942., označen je proces omasovljenja omladinske i skojevske organizacije i intenziviranje politički rad u njima",¹⁷⁷ a pri tom se ne navodi ko subili njegovi članovi i sekretar (vjerujemo daje autor naišao na takav izvor daje osnovan OK SKOJ-a Jajce, početkom januara 1942, bez drugih podataka, a onaj osnovan oktobra 1941, i ne spominje, pošto to nije zabilježeno u odgovarajućim izvorima, pa to ni do danas istraživači nisu utvrdili). Iako bez podatka o sastavu komiteta, ovim se potvrđuje podatak daje OK SKOJ-a Jajce osnovan i početkom januara 1942. U još jednom radu Špire Jovisevića u vezi sa OK SKOJ-a se kaže:

¹⁷⁴ Dr Vaso Butozan, *Formiranje Trećeg krajiskog NOP odreda*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 7.

¹⁷⁵ Šefket Maglajlić, *Reorganizacija partizanskih komandi i odreda*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 10-11.

¹⁷⁶ Osman Karabegović, *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*, Prilog 1 Pregled sastava partijskog i skojevskog rukovodstva u Bosanskoj krajini od juna 1940. do kraja marta 1945. sa šemama, str. 526-547 (recenzenti Ahmet Džonlagić, dr Zdravko Antonić, dr Dušan Lukač; stručna redakcija i izbor tekstova dr Zdravko Antonić, dr Dušan Lukač).

¹⁷⁷ Spiro Jovišević, *Rad KPJ i SKOJ-a na širem jajačkom području od 1941. do jula 1942. godine*, „Skenderavukska konferencija '42", str. 354.

„Formiranjem Okružnog komiteta SKOJ-a za Jajce završeno je organizaciono ustrojstvo skojevske i omladinske organizacije na ovom području... U jednom izvještaju se kaže daje formiran u januaru 1942. i da mu se na čelu, kao sekretar, nalazio Bosnić (vjerovatno Rajko), ali se ne navode ostali članovi Okružnog komiteta.”¹⁷⁸

U cilju utvrđivanja podataka, da bi se uspostavio logičan kontinuitet u razvoju omladinskog pokreta na okrugu Jajce do februara 1942, obavljen je razgovor između autorke ove knjige i Mileta Perkovića (koji je u vrijeme o kome govorimo, kratko politički radio i na području 3. KNOP odreda) o OK SKOJ-a Jajce. U tom razgovoru, obavljenom 2. avgusta 2003, podrazumjevalo se da je Ahmet Hadžihalilović bio prvi sekretar OK SKOJ-a Jajce, pošto je ta činjenica poznata; zatim, daje početkom januara ponovo osnovan OK SKOJ-a za Jajce na čelu sa Rajkom Bosnićem, pošto je i to poznata činjenica. Nije utvrđeno, međutim, koje još bio u sastavu toga OK SKOJ-a, osnovanog i u decembru 1941. i u januaru 1942.

Za Rajka Bosnića postoji još jedan izvor o tome da je početkom januara 1942. postavljen za sekretara OK SKOJ-a Jajce¹⁷⁹. On na toj dužnosti ostaje veoma kratko - od početka do kraja januara 1942, pošto tada odlazi na dužnost sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajину, po odlasku Miljenka Cvitkovića sa te dužnosti.

Februara 1942. ponovo je osnovan OK SKOJ-a Jajce u slijedećem sastavu: Drago Lang, sekretar, a članovi Dušanka Ćumura¹⁸⁰ i Miko Zec.¹⁸¹ Prilikom navedenog razgovora Mile Perković je ukazao daje Dušanka Ćumura,

¹⁷⁸ Špiro Jovišević, *Revolucionarni omladinski pokret u Janju (1938-1942)*, Revolucionarni omladinski pokret u BiH, knj. 1, str. 287.

¹⁷⁹ *Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945*, str. 298. (Biografije) U biografiji Raja ka Bosnića navedeno je daje početkom januara 1942. postavljen za sekretara OK SKOJ-a Jajce.

¹⁸⁰ Dušanka Ćumura, predratni član SKOJ u Ženskoj ^gimnaziji Banjaluke, izrazito aktivna radila sa Zorom Kovačević, Zdravom Kordoni, Zumrom Cejan i dr. Prije izlaska iz Banjaluke u partizane završila je bolnički kurs koji je organizovan pod rukovodstvom MK KPJ Banjaluke. Iz Banjaluke otišla 9. oktobra 1941. u partizanski logor na Tisovcu. Neko vrijeme radila je u Partizanskoj bolnici u Čemernici (zajedno s Marom Mitrov, Panikom Bubić i dr.). Dok je radila u bolnici učestvovala je na zdravstvenom prosvećivanju stanovništva u obližnjim selima sa Sijdom Jelić (Persida Jelić, udata Marjanović *Sida*), Anicom Bubić, Zoricom Mitrov, Tvrtkom Matijevićem i dr. Na lijevu obalu Vrbasa na Čemernicu krenula je na politički rad, već krajem novembra. Poslije je kao politički radnik radila na terenu na osnivanju i unaprijeđenju NOSOBiH-a i SKOJ-a (u vrijeme njenog djelovanja na terenu osnovan je aktiv SKOJ-a u Aginom Selu i Bočcu u kojem je tada najaktivniji bio Mladen Popović), zatim u Han Kolima (gdje sekretar aktiva SKOJ-a postaje Milica Gajić, kćer Gojka Gajića). „Nema sela na Manjači kojoj Bosa Živković i ja nismo obišle , radeci sa omladinom i ženama” - kaže Dušanka (*Mara i Fanika*, Srednja Bosna 3, str. 55). Zatim, radila je u tadašnjoj štampariji sa Nikicom Pavlićem, Hasanom Kikićem i dr. U KPJ je primljena 31. decembra 1941. u manastiru Gomjenici (bili prisutni Muhamed Kazaz, Momir Kapor, Brane Morača, Miko i Slobodan Zec i dr). Ovaj teren Dušanka je napustila 19. maja sa Udarnim bataljonom i stigla na Kozaru. Preživila je rat i poslije oslobođenja obavljala je značajne političke funkcije. Danas živi u Sarajevu.

Miko Zec i njegov brat Slobodan Zec *Bodo*, prije izlaska iz Banjaluke u partizane bili su među poznatijim članovima SKOJ-a u Banjaluci. Uskoro po dolasku u partizane, primljeni su u KPJ i obojica postaju skojevski rukovodioци. I njihovi roditelji zbog ustaškog terora izbjegli su iz Banjaluke na slobodnu teritoriju, ali za vrijeme četničke vlasti četnici su ih ubili.

u januaru/februaru 1942, bila skojevski rukovodilac na terenu gdje je on tada radio sa Ahmetom Hadžihalilovićem i da je u februaru tu bio i Drago Lang. Na osnovu tih saznanja¹⁸² napravljena je logična veza i potvrđilo se: daje i u februaru (ne zna se tačno kada, ali vjerovatno neposredno pred održavanje, a možda i po završetku Skendervakufske konferencije) osnovan OK SKOJ-a Jajce u naprijed navedenom sastavu; daje, takođe u februaru, Đuro Pucar Stari, došavši s Perkovićem na ovaj teren, povezao Milu Perko-vića sa Ahmetom Hadžihalilovićem kao skojevskim rukovodiocem na ovom terenu, s kojim je Mile Perkoviće kraće vrijeme zajedno radio (Agino Selo, okolina Skender-Vakufa, Javorani i okolina i dr.) sve do početka Oblasne konferencije KPJ za Bosansku krajinu, u čijem radu učestvuju i Mile Perković i Ahmet Hadžihalilović i Drago Lang. Pri tom su uzeli riječ u diskusiji Ahmet, koji je govorio kao predstavnik okruga Jajce i Drago Lang, koji je govorio kao predstavnik okruga Podgrmeč, što se vidi iz zapisnika konferencije, pa bi se iz toga moglo zaključiti daje to treće osnivanje OK SKOJ-a Jajce uslijedilo neposredno po završetku Skendervakufske konferencije, ali to je samo prepostavka.

Zna se da je na kraju rada Oblasne konferencije KPJ za Bosansku krajinu: *prvo*, donijeta odluka o osnivanju Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, što znači da je tada došlo i do diobe dotadašnje teritorije - na OK KPJ Jajce i OK KPJ srednja Bosna. Prvi sastanak novoosnovanog OK KPJ za srednju Bosnu održanje tek 21. marta, skoro jedan mjesec poslije Konferencije u Skender-Vakufu (stoje već odavno istraživačima poznata činjenica); *drugo*, poslije podjele komiteta na dva - za Jajce i srednju Bosnu, suđeći po svemu, odmah je formiran novi OK SKOJ-a za Jajce, na osnovu kavizivanja Dušanke Ćumure autoru, kao i drugih izvora, a i OK KPJ za Jajce, što se vidi i u knjizi Osmana Karabegovića:

„XVIII U OK KPJ za Jajce, februar 1942, bili su poslije reorganizacije slijedeći članovi: Kasim Hadžić, sekretar; Teufik Kadenić „Cinkara"; Stole Kovačević; Nemanja Vlatković; Vojin Zirojević; Drago Lang, sekretar OK SKOJ-a.“¹⁸³

treće: kad je riječ o Ahmetu Hadžihaliloviću i njegovom zajedničkom radu sa Milom Perkovićem, ima osnova za zaključak da je, po dolasku Rajka Bosnića, januara 1942. Ahmet Hadžihalilović ostao u OK SKOJ-a da radi sa Rajkom, možda kao član OK SKOJ-a Jajce. Poslije kratkog boravka Rajka Bosnića na dužnosti sekretara OK SKOJ-a Jajce (od početka do kraja januara 1942), kad je on dobio zadatak da ide na dužnost sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu, vidimo daje Ahmet Hadžihalilović

¹⁸² Na sugestiju Mile Perkovića da se kontaktira Dušanka Ćumura, pošto mu je poznato da je ona u to vrijeme bila omladinski rukovodilac u tom kraju, u telefonskom razgovoru s njom, 2. avgusta 2003, Nevenka Petrić je saznaла da je u februaru osnovan OK SKOJ-a za Jajce - u navedenom sastavu.

¹⁸³ Osman Karabegović, *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*, str. 534.

produžio da radi u OK SKOJ-a Jajce, pa je stoga razumljivo da Ahmet i na Skendervakufskoj konferenciji govori u ime OK SKOJ-a Jajce i četvrtog, Đuro Pucar, januara mjeseca, kad je stigao sa Perkovićem u Šljivno (mjesto gdje su tada bili smješteni OK KPJ i OK SKOJ-a za Jajce) upoznaje Perkovića sa Ahmetom i Mile i Ahmet tokom februara rade zajedno na terenu do Skendervakufske konferencije, što ukazuje daje taj OK SKOJ-a Jajce tada djelovao i u srednjoj Bosni, kao i daje novi OK SKOJ-a za Jajce osnovan neposredno pred ili po završetku Skendervakufske konferencije. Ali, sve ove pretpostavke ne moraju biti tačne. Tačno je daje Ahmet bio sekretar OK SKOJ-a za Jajce od 18. oktobra 1941. do početka januara 1942, odnosno dolaska Rajka Bosnića; zatim, i dalje ne znamo da lije Ahmet ostao u OK SKOJ-a kad je došao Rajko Bosnić, i, treće, Đuro Pucar, u januaru 1942. povezuje Perkovića sa Ahmetom da rade zajedno „po omladinskim pitanjima”, što govori daje u to vrijeme Ahmet u radu na omladinskom sektoru, utoliko prije što i na Skendervakufskoj konferenciji govori u ime OK SKOJ-a Jajce, pa se može zaključiti daje Ahmet bio, vjerovatno, član OK SKOJ-a Jajce i tokom februara 1942, sve do osnivanja novog OK SKOJ-a od tri člana: Drage Langa, sekretara, Dušanke Ćumure i Mike Zeca. Ovo sve je rečeno da bi se objasnilo daje u biografiji Ahmeta Hadžihalilovića stavljeno daje „...vjerovatno od kraja januara i u februaru 1942. godine do osnivanja OK SKOJ-a Jajce, sa sekretarom Dragom Lang, bio u OK SKOJ-a Jajce, možda i sekretar“, bez našeg upuštanja u to da lije tada djelovao kao sekretar ili član OK SKOJ-a, pošto nema podataka da bi se to moglo pouzdano utvrditi.

Dakle, poslije diobe 3. odreda na 3. i 4. odred 6. februara u Agićima, uslijedila je i dioba teritorije koju je pokrivaо Okružni komitet KPJ i SKOJ-a za Jajce. Tada je, 23. februara 1942. na Oblasnoj konferenciji KPJ za Bosansku krajinu, osnovan Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu, a za sekretara je određen Rajko Bosnić. Nije isključena mogućnost da se tada saznaло da u srednjoj Bosni već postoji i djeluje Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu (duže od dva mjeseca), pa stoga u toj prilici o njemu nije ništa ni rečeno, bar se ne vidi iz dostupne literature. Tako su za dotadašnju teritoriju djelovanja OK KPJ za Jajce sada određena dva okružna komiteta KPJ - za Jajce i za srednju Bosnu. U dotadašnjem Okružnom komitetu KPJ za Jajce ostao je sekretar Kasim Hadžić, a sekretar OK SKOJ-a Drago Lang, a u novoformiranom OK KPJ za srednju Bosnu za sekretara određen je Rajko Bosnić a Safet Fejzić je, kao što se zna, još 7. januara 1942. određen za sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu, znatno ranije nego stoje donijeta odluka o formiranju Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu. Međutim, prilikom formiranja OK KPJ za srednju Bosnu, 21. marta 1942, sekretar OK SKOJ-a postaje Željo Barić stoga što je Safet Fejzić već bio raspoređen u Proleterski bataljon Bosanske krajine za rukovodioca SKOJ-a.

S obzirom na tešku vojnopolitičku situaciju, sa Udarnim (tzv. Protivčetničkim) bataljonom sa terena srednje Bosne, 19. maja 1942, krenuli su iz Skender-Vakufa svi koji su preživjeli četničke pučeve, a iz sastava OK SKOJ-a Jajce otišla je samo Dušanka Cumura, zato što su Miku Zeca, člana OK SKOJ-a Jajce, četnici uhvatili i ubili. Nešto kasnije, 6. maja 1942. četnici su ubili i Dragu Langa, sekretara OK SKOJ-a Jajce, zajedno sa Kasi-mom Hadžićem, sekretarom OK KPJ za Jajce, na njihovom povratku sa partijskog savjetovanja iz Gornjeg Ribnika. I Ahmeta Hadzihalilovića tada su uhvatili i ubili četnici, o čemu će biti više rečeno u njegovoj biografiji.

U istraženim izvorima nije zabilježeno koliko je aprila/maja 1942. bilo članova KPJ i SKOJ-a na odvojenim teritorijama ova dva nova odreda, odnosno okruga, već postoji samo ukupni zbir partijskih celija i članova KPJ za oba okruga zajedno, prije njihove diobe na dva:

„Na cijelom tom području Trećeg odreda krajem februara 1942. godine je djelovalo 35 celija, od kojih 20 u vojsci i 15 u pozadini, sa ukupno 208 članova KPJ. Prema procjenama koje su izvedene na temelju postojećih podataka može se zaključiti da je podjednak broj komunista bio na svakom ovom području, oko 100 članova. Ali, postojala je jedna kvalitetna razlika. Na području jajačkog okruga radio je podjednak broj celija i komunista u vojsci i pozadini dok je na području Okružnog komiteta za centralnu Bosnu većina celija i članstva bilo koncentrisano u vojnim jedinicama, a rad KPJ u oslobođenim selima i pozadini bio je vrlo slab.¹⁸⁴

O uzrocima ovakvog stanja na području centralne Bosne malo ima zapisanih podataka isto tako i memoara i naučnih obrada ovog fenomena. U objašnjavanju uzroka ovakvog stanja najdalje je otišao jedan od partijskih rukovodilaca Okružnog komiteta KPJ za centralnu Bosnu, Milan Radman, koji je herojski poginuo u borbi protiv četnika na dužnosti sekretara tog Okružnog komiteta. Kao osnovne i glavne uzroke za ovakvo stanje on traži u glomaznosti ranijeg Okružnog komiteta za Treći KNOP odred, zatim kasnom formiraju posebnog okružnog komiteta KPJ za centralnu Bosnu, tek 21. marta 1942., koji zbog četničkog puča i pogibije njegovog sekretara Rajka Bosnića nije mogao ni početi da radi, ali zbog sve teže situacije ni u tom se nije uspjelo.¹⁸⁵ Poslije su uslijedili novi pokušaji. Radman u svojim izvještajima konstatuje da je rad KPJ u selima u centralnoj Bosni bio slab...¹⁸⁶

Za bolje razumijevanje stanja na području djelovanja prвobitnog 3. KNOP odreda, odnosno Okružnog komiteta KPJ za Jajce (prije diobe na

¹⁸⁴ *Zbornik NOR*, tom IX, knj. 1, dok. 38, str. 133-134; AVII, reg. br. BiH 1/234-248. Takođe *Zbornik NOR*, tom IX, knj. 1, dok. 35, str. 114-126 i dr.

¹⁸⁵ Izvještaj sekretara Okružnog komiteta KPJ za centralnu Bosnu Milana Radmana od 1. juna 1942., kopija kod autora.

¹⁸⁶ Dr Dušan Lukač, *Razvoj, organizaciono ustrojstvo i unutarpartijsku rad KPJ u Bosanskoj krajini od ustanka do Skendervakufske konferencije*, str. 146.

dva), navećemo samo manji dio izvještaja Lepe Perović *Mare*, u ime Povjereništva Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosansku kрајину o radu KPJ, koji je upućen 5. marta 1942. Pokrajinskom komitetu KPJ za Bosnu i Hercegovinu. U njemu se, između ostalog, kaže:

„OK Jajce ima: 4 sreska komiteta (Jajce, Kupres, Livno i Glamoč); 20 јединица u vojsci, 15 јединица u pozadini, 208 чланова partije. Ovaj OK obuhvatao je dosada srezove: Jajce, Mrkonjić Grad, Glamoč, Kotor-Varoš, Teslić, Prnjavor i Derventa. Na tako velikome teritoriju drugovi iz OK se nisu mogli snaći. Zato je na savjetovanju odlučeno da se obrazuje novi OK koji će obuhvatiti: Kotor-Varoš, Teslić, Prnjavor i Derventu. Sekretar OK Jajce je Kasim (Hadžić, nap. aut.), radi prilično, ali se nije potpuno snašao. Iako je broj чланova partije priličan, uticaj partije je slab. Sekretar novoosnovanog OK¹⁸⁷ je Bosnić,¹⁸⁸ intelektualac, koji je došao u Obl(asni) SKOJ-a na mjesto Cvitkovića...¹⁸⁹

... SKOJ- OMLADINA

...OK SKOJ-a Jajce
Aktiva 14
Održali konferenciju 13.¹⁹⁰

U izvještaju Kasima Hadžića, sekretara OK KPJ Jajce podnijetom na Oblasnoj konferenciji KPJ za Bosansku kрајину u Skender-Vakufu se kaže:

„O m l a d i n a

U programu svog rada Okružni komitet je obuhvatio i rad s omladinom. Istina taj rad nije davao vidnijih rezultata ali ipak se je uspjelo da se na nekim sektorima ostvari organizacija SKOJ-a.

Održane su 2 šire omladinske konferencije na sektoru II i VI bataljona, izabrani su aktivi za vojsku i pozadinu.

Od ranije postojao je rad s omladinom na sektoru Glamočkom gdje je radio Okr. Komitet drvarski (Prekaja i druga sela).

Organizovanje omladinskog Okr. Komiteta preuzeo je na sebe član Obi. komiteta SKOJ-a, kome je naš Okr. Komitet stavio na raspoloženje aktivizirane omladince.¹⁹¹

U citiranih pet rečenica, koliko iznosi dio o omladini u ovom izvještaju od deset strana, vidi se da je djelovanje omladinske organizacije, 6-7

¹⁸⁷ Odnosi se na srednju Bosnu.

¹⁸⁸ Rajko Bosnić, narodni heroj.

¹⁸⁹ Odnosi se na Miljenka Cvitkovića.

¹⁹⁰ Zbornik NOR, IX/1, dok. 38, str. 132-138.

¹⁹¹ Izvještaj Okružnog komiteta KPJ za okrug Jajce od 20. februara 1942. Pokrajinskom komitetu KPJ za BiH o partijsko-političkom radu i četničkom rovarenju u Trećem krajiškom NOP odredu - / zvještaj Sekretara OKKPJ za Okrug Jajce o radu OK od dana 18/X.1941 do dana 20/II/1942 godine, Zbornik NOR, IV, knj. 3, dok. 76, str. 212-222.

mjeseci poslije dizanja ustanka, poražavajuće slabo, a iz konteksta proiz-ilazi da ni tada nije bio formiran OK SKOJ-a za okrug Jajce, o čemu se, uostalom, diskutovalo i na Oblasnoj konferenciji KPJ u Skender-Vakufu. Činjenica je daje u srednjoj Bosni OK SKOJ-a formiran 7. januara 1942. do čega je došlo na osnovu relativno razvijene aktivnosti na slobodnoj teritoriji srednje Bosne, uključujući određene antifašističke aktivnosti i rad aktiva SKOJ-a i u nekoliko gradova u kojim je još bila neprijateljska posada. Stoga, može se reći da je sigurno da u ovorn izvještaju nisu sadržani podaci o razvoju i radu omladinske organizacije u srednjoj Bosni, što je samo mala potvrda da OK KPJ Jajce, iz navedenih objektivnih razloga (glomaznost teritorije), u svome djelovanju nije dosezao i do srednje Bosne.

Svakako su oba navedena autora, pišući svoje izvještaje u razmaku od 13 dana pisali na osnovu dostupnih podataka i svojih saznanja, ali savreme-ni čitalac, pogotovo istraživač, kome su dostupni i drugi izvori, najbolje sa-gledava koliko su oba autora bili prikraćeni sa podacima o realnom stanju - prije svega zbog tada objektivno veoma teške situacije s obzirom na četničko rovarenje i već otvorenu izdaju.

Pišući o navedenim pitanjima namjera nam je da čitaocu još bolje dočaramo probleme formiranja okružnih komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, s obzirom na izuzetno tešku vojno-političku situaciju u srednjoj Bosni - od 1941. sve do kraja maja 1943, i pored rizika od ponavljanja nekih pitanja, koja su u ovoj knjizi ranije već obrađena. Smatrali smo da i u ovom dijelu, kao uvodu u biografije sekretara okružnih komiteta SKOJ-a za Jajce i srednju Bosnu, i za sastave okružnog komiteta SKOJ-a za područje djelovanja 3. odnosno 4. krajiškog NOP odreda u periodu od 1941. do 1945, treba još bolje istaći uslove i određene okolnosti, posebno u pojedinim periodima razvoja NOR-a, u kojim su navedeni okružni komiteti SKOJ-a formirani i djelovali.

Imajući u vidu sve iznijeto dajemo pregled vodećih ličnosti, sa kraćim biografijama, koje su bile sekretari okružnih komiteta SKOJ-a u srednjoj Bosni u okviru rukovodstava koja su bila nadležna i za srednju Bosnu (Okružni komitet SKOJ-a i KPJ Jajce), odnosno u srednjobosanskim rukovodstvima KPJ i SKOJ-a, u periodu 1941 - 1945. godine, i djelimično okružnih odbora USAOJ-a. Na samom kraju ovoga dijela, daje se pregled samo za jedan srez srednje Bosne - Kotor-Varoš, zato stoje na tom srezu osnovan prvi Sreski komitet SKOJ-a u srednjoj Bosni, kao i nešto podataka o opštinskim komitetima SKOJ-a na tome srezu, kao i tadašnjem srezu Travnik, pošto je u granicama ratnog sreza Travnik bilo skoro pola sreza Kotor-Varoš.

SEKRETARI OKRUŽNIH KOMITETA SKOJ-a
I PREDSJEDNICI OKRUŽNIH ODBORA USAOJ-a
U SREDNJOJ BOSNI 1941-1945.

Sekretari okružnih komiteta SKOJ-a za Jajce, odnosno srednju Bosnu od 1941. do maja 1945.

1. Ahmet Hadžihalilović, sekretar OK SKOJ-a za Jajce od 18. oktobra 1941. do početka januara 1942; vjerovatno i od kraja januara do kraja februara 1942. (do postavljanja Drage Langa na dužnost sekretara OK SKOJ-a za Jajce).
2. Rajko Bosnić, od početka do kraja januara 1942.
3. Safet Fejzić, od 7. januara do 21. marta 1942.
4. Drago Lang, februara (vjerovatno kraja), 1942.
5. Želimir Barić Željo, od 21. marta do pogibije, 31. marta 1942.
6. Đorđe Perović Đoko, od 2. maja 1942; sekretar Povjereništva OK SKOJ-a srednje Bosne od 8. do 18. januara 1943.
7. Pero Kolundžija, Povjereništvo OK SKOJ-a za srednju Bosnu od 18. januara 1942. do 29. maja 1943; OK SKOJ-a za srednju Bosnu 29. maj 1943-6. septembar 1944.
8. Veljko Vejinović od 6. septembra do kraja septembra 1944.
9. Mile Trnjaković, od 15. decembra 1944. do februara 1945.
10. Miloš Glišić, od februara do maja 1945.

*Sekretari OK SKOJ-a u srednjoj Bosni od razdvajanja na dva okruga - kraj septembra 1943, do spajanja ujedan okrug
15. decembra 1944.*

Okrug Kotor-Varoš - Banjaluka, odnosno Banjaluka
Veljko Vejinović, od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944.
Okrug Prnjavor
Mile Trnjaković, od kraja septembra 1943. do 5. decembra 1944.

Predsjednici Okružnog odbora USAOJ-a za Banjaluku, Prnjavor i srednju Bosnu.

Za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Banjaluku Nevenka Petrić je postavljena krajem 1943, a na Okružnoj konferenciji USAOJ

za okrug Banjaluka, održanoj 21. avgusta 1944. izabrana je za predsjednika i obavljala je tu dužnost do 15. decembra iste godine.

Za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Prnjavor izabran je Miloš Glišić juna 1944. i obavljao je tu dužnost do 15. decembra iste godine.

Za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu izabran je Miloš Glišić, a za sekretara Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu Nevenka Petrić, 27. decembra 1944. u Teslicu.

*Sekretari Okružnog komiteta SKOJ-a koji su bili članovi
Okružnog komiteta KPJ Jajce, odnosno Okružnog komiteta
KPJ za srednju Bosnu*

1. Ahmet Hadžihalilović, član OK KPJ Jajce od 18. oktobra 1941. do početka januara 1942. Vjerovatno je bio sekretar i od kraja januara do 23. februara 1942. ili je u ovom vremenu bio samo član OK SKOJ-a za Jajce.

2. Rajko Bosnić, član OK KPJ Jajce, od početka do kraja januara 1942.

3. Drago Lang, član OK KPJ Jajce, dio februara 1942.

4. Safet Fejzić, sekretar OK SKOJ-a za srednju Bosnu, 7. januara do 20. marta 1942. nije bio član OK KPJ u srednjoj Bosni, pošto još nije bio osnovan.

5. Želimir Barić Željko, član OK KPJ za srednju Bosnu, 21-31. marta 1942.

6. Đorđe Perović Đoko, član OK KPJ za srednju Bosnu od 2. maja 1942. do 8. januara 1943. Od 8- 18. januara 1943. član Povjereništva OK KPJ za srednju Bosnu.

7. Pero Kolundžija, Povjereništvo OK SKOJ-a za srednju Bosnu od 18. januara 1942. do 29. maja 1943; član OK KPJ za srednju Bosnu 29. maja 1943 - 6. septembra 1944.

8. Veljko Vejinović, OK KPJ Banjaluka, od 6. do kraja septembra 1944.

9. Mile Trnjaković, OK KPJ za srednju Bosnu, 15. decembra 1944 - februar 1945.

10. Miloš Glišić, OK KPJ za srednju Bosnu, februar - april 1945.

Sekretari OK SKOJ-a koji su dali život za svoje ideale

1. Ahmet Hadžihalilović

2. Rajko Bosnić

3. Drago Lang

4. Želimir Barić Željko

Sekretari OK SKOJ-a koji su proglašeni za narodne heroje

1. Rajko Bosnić
2. Drago Lang

Od ukupno deset sekretara OK SKOJ-a i dva predsjednika¹⁹² USAOJ-a bila je 1 žena i 10 muškaraca. Nacionalni sastav: Srba 6, Hrvata 2, muslimana 2 i Crnogoraca 1. Školska spremna: studenata 4, završena srednja škola 1, završena stručna škola 1, đaka 2, radnika 1 i zemljoradnika 2. Poslije rata, od 7 preživjelih dok su obavljali navedene dužnosti promjenili su obrazovni status 5 i to: 2 završili visoke vojne škole i 1 visoku političku školu u rangu fakulteta i 2 vanredno studirali i završili fakultet; 1 doktor nauka.

BIOGRAFIJE SEKRETARA OKRUŽNIH KOMITETA SKOJ-a¹⁹³

AHMET HADŽIHALILOVIĆ, sekretar OK SKOJ-a za Jajce od 18. oktobra 1941. do početka januara 1942. Vjerovatno je bio sekretar i od kraja januara do sredine februara 1942. ili je od kraja januara, možda, bio samo član OK SKOJ-a za Jajce do osnivanja novog OK SKOJ-a za Jajce sa sekretarom Dragom Langom.

Rođenje u Banjaluci 1919. godine. Sa 9 godina ostao je bez oca i rastao sa tri mlađe sestre uz brigu majke koja ih je izdržavala. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Banjaluci. Kao odličan đak oslobođenje i male i velike mature. Posebno se isticao u matematici, tako da je u Banjaluci upamćen kao jedan od najboljih đaka - matematičara. I francuskim jezikom vladao je odlično. Iz tih predmeta podučavao je đake i tako obezbjeđivao dodatna sredstva za život. Tako je dobio nadimak „Kliker“.

U gimnaziji se opredjelio za revolucionarni omladinski pokret i kao član SKOJ-a učestvovao je u njegovim aktivnostima. Svoje prvo komunističko opredjeljenje sticao je u đačkom literarnom udruženju „Mlada Jugoslavija“. ¹⁹⁴ Posebno se angažovao u radu Kluba akademičara Banjaluke (KAB-a), kao i u RKUD „Pelagić“, RSD „Borac“, „Prijateljima prirode“ i

¹⁹² Uzeto je 10 sekretara SKOJ-a i 1 predsjednik USAOJ-a (a ne dva) stoga što je jedan od predsjednika USAOJ-a bio i sekretar OK SKOJ-a. Dakle, računa se sve sa brojkom 11.

¹⁹³ Dio podataka za biografije u trećem dijelu knjige, preuzet je iz knjige *Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945. godine*, str. 295-333. i drugih izvora.

¹⁹⁴ Milan Vukmanović, *Sindikalni i komunistički pokret u Banjaluci 1931-1936. godine*, Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 2, str. 18. i 19, fus. 34. (U spisku od oko 125 banjalučkih mladih revolucionara ime Ahmeta Hadžihalilovića je pod br. 26.)

dr. U vrijeme Ahmetovog druženja sa prijateljima u Banjaluci, za Ahmeta Dušanka Kovačević kaže da je bio najbolji prijatelj Mirka Kovačevića, njenog mlađeg brata, koji je tada bio član Mjesnog komiteta SKOJ-a u Banjaluci, zatim da su se svako veće sastajali za vrijeme studentskih ljetnih raspusta, obavljali svoje skojevske poslove, a potom dugo noću ostajali uz gitaru i pjesmu kao većina mlađih Banjalučana toga vremena. „A uz Mirka i Ahmeta sjećam se, kao njihovog nerazdvojnog druga, stare gitare, koju su dugo morali svaki put popravljati i naštavljati da bi pomoću nje izlili čežnje i nade svoje mladosti.“¹⁹⁵

U to vrijeme Ahmet je je učestvovao u jednom specifičnom i veoma uspešnom obliku okupljanja siromašne radničke i seoske školske omladine koja je imala slabe ocjene iz pojedinih predmeta. Inicijatori ove aktivnosti bili su najistaknutiji banjalučki komunisti - Nikica Pavlić, Osman Karabegović, Dušanka Kovačević i dr., a instrukcije su davali Mirko Kovačević, Safet Fejzić, Ibro Sarač, Ahmet Hadžihalilović, Rifat Pašić, Ibro Ibrišagić i dr. U vrijeme tih i drugih aktivnosti Ahmet je primljen u SKOJ prije odlaska na studije.

Na studije u Beograd otiašao je 1939. godine. Studirao je građevinarstvo na Tehničkom fakultetu. Bio je poznat kao izuzetno dobar student. Za vrijeme studija nastavio je sa svojim aktivnostima u revolucionarnom studentskom pokretu i bio je povezan sa organizacijom SKOJ-a na Univerzitetu u Beogradu. Potpisnik je „Otvorenog pisma bosansko-hercegovačkih studenata“ o najezdi fašizma na svjetskoj sceni i potrebi priprema za očuvanje nezavisnosti zemlje.

O Prvoj oblasnoj konferenciji SKOJ-a Bosanske krajine, 15. septembra 1940, Hajro Kapetanović u objavljenom sjećanju, između ostalog, kaže:

„U Banjaluci nas je sačekao Ahmet Hadžihalilović. Srdačno smo se pozdravili i brzo sporazumjeli da ja krenem za njim na odstojanju od 50-100 metara, a tako redom svi ostali iza mene i da bez ikakvog zadržavanja u gradu stignemo na mjesto koje je određeno za Oblasnu konferenciju SKOJ-a.“¹⁹⁶

U proljeće 1941. godine vratio se u Banjaluku i kao član KPJ, povezavši se u Banjaluci sa mjesnom partijskom organizacijom, aktivno je nastavio sa radom. Zabilježeno je da su Ahmet Hadžihalilović, Niko Jurinčić i Munib Maglajlić, aprila 1941. godine, iz Banjaluke išli u sela Ravne i Vraniče, kod Kotor-Varoša, u kojima su održavali konferencije sa omladinom i govorili o potrebi otpora protiv fašizma.

„Narodnooslobodilačkom pokretu sam se približio zahvaljujući Muni-bu Maglaj licu, Ahmetu Hadžihaliloviću i Niki Jurinčiću, koji su dolazili u Ravne i Vraniče i održavali s nama mještanima sastanke.“¹⁹⁷ - kaže Munib Tatar, omladinac iz sela Ravne.

Dušanka Kovačević, *Banjalučko ljeto, „Srednja Bosna“*, knj. 1, str. 593.

¹⁹⁶ Hajro Kapetanović, *Prva oblasna konferencija SKOJ-a za Bosansku krajinu*, Revolucionarni omladinski pokret u BiH, knj. 1, str. 69.

¹⁹⁷ Munib Tatar, *Vojna obuka omladine*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 256.

Učestvovao je u radu skojevskog savjetovanja koje je održano između 18. u 20. juna 1941. u Banjaluci. U odsutnosti sekretara MK SKOJ-a Banjaluke savjetovanjem je rukovodio Ivica Mažar, sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu. Na ovo savjetovanje pozvani su:

„...članovi MK SKOJ-a, sekretari čelija i aktiva SKOJ-a, te mladi članovi KPJ kao što su: Barić Željo, Bukić Omer, Dervišić Mehmedalija - „Haberica”, Dragoinanović Zvonko, Đumrukčić Sadik, Đurica Nebojša, Filipović Ifet - „Šipka”, Galijašević Ziba i Šemska, Hadžihalilović Ahmet, Hercegovac Kasim, Ivanović Vlado, Kovačević Mirko, Korda Zdrava, Lang Drago, Lastrić Brane „Jegor”, Malkić Osman - „Maga”, Milivojević Mirkonko,¹⁹⁸ Nikolić Milan - „Koljka”, Odić Ivica - „Ića”... U diskusiji su, pored sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a Ivice Mažara, učestvovali: Nikolić Milan, Hadžihalilović Ahmet, Sarajlić Elmaz, Lang Drago, Filipović Ifet, Stupar Branko, Ivica Odić i drugi.”¹⁹⁹

U istraživanju nije utvrđeno kada i gdje je Ahmet Hadžihalilović primljen u KPJ - u Banjaluci ili u Beogradu za vrijeme studija. Ali nesporno je da je primljen u KPJ prije navedenog savjetovanja, što se vidi iz spiska učesnika mladih članova KPJ.

S obzirom na to da je bio registrovan kod policije kao simpatizer KPJ od povratka u Banjaluku 1941. Ahmet Hadžihalilović je pretežno živio ilegalno i aktivno je radio na tada najaktuelnijim zadacima na čijem sprovođenju je radila KPJ u Banjaluci, preko članova KPJ i SKOJ-a i široke mreže pripadnika i simpatizera NOP-a. U Banjaluci je Ahmet bio u grupi najistaknutijih aktivista na kurirskim poslovima.

„Među aktivistima su se posebno isticali Adem Bajagilović, Zdrava Korda, Zumra Čejvan, Nebojša Đurica, Bosa i Mara Kapor, Mara Opačić, Osman Malkić, Havka Sarač, Mahmut Duraković, Ahmet Hadžihalilović, Mileva Ljubotinja, Nada Čirski, Dušanka Perović, Rušid Džehverovic, Fahira Fejzagić, Grozda Bilanović, Pegan Anton, Muhamed Hadžihalilović, Željo Ba-rić, Dane Pavlić, Ante Jakić, Nevenka Ćuruvija, Nevenka Dadasović...”²⁰⁰

Osman Karabegović u vezi sa osnivanjem prvog partizanskog odreda pored Banjaluke,²⁰¹ nabrala borce u toj prvoj grupi Banjalučana u kojoj je i Ahmet Hadžihalilović i, između ostalog, kaže i slijedeće:

„Odmah poslije napada fašističke Njemačke na Sovjetski Savez i poziva Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije na oružani otpor okupatoru i kvizilinzima, partizanski kadrovi Banja Luke, počeli su da se oku-

¹⁹⁸ Vjerovatno se odnosi na Marinka Milojevića, napom. autora. ^{1,5}
Sehitluci '41, Banjaluka 1981, str. 248 - 249.

²⁰⁰ Dr Dušan Lukač, *Banja Luka i okolica u ratu i revoluciji 1941 - 1945*, str. 206.

²⁰¹ Slavko Odić, *Od sastanka u Dolama do partizanskog odreda*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 554. Slavko kaže: „Datum formiranja prvog partizanskog odreda u srednjoj Bosni nije nigdje pribilježen... Može se uzeti daje, najvjerovatnije, bio formiran 30. jula 1941. godine. Za ko mandira je postavljen Kasim Hadžić, a za političkog komesara Sefket Maglajlić, a pošto nije osnovan pismenom naredbom nikad nije ni dobio ime”.

pljaju u selima oko grada. Prvi oružani banjalučki odred sačinjavali su komunisti Banja Luke i bliže okoline."²⁰²

U partizansku jedinicu u okolini Banjaluke uključio se 17.7.1941, postav ši borac Banjalučkog partizanskog odreda „... koji su pretežno sačinjavali banjalučki komunisti, uglavnom partijci i skojevci, pored kojih je bilo i nešto ljudi s terena, iz sela na desnoj obali Vrbasa, u neposrednoj blizini Banjaluke...“²⁰³

U oktobru 1941. Ahmet Hadžihalilović odlazi sa Šefketom Maglajlićem, Kasimom Hadžićem, dr Vašom Butozanom i dr. u mrkonjičko-jajački sektor gdje je:

„Okružni komitet KPJ za Jajce i srednju Bosnu formiran oktobra 1941. godine u sastavu: 1. Kasim Hadžić, sekretar, 2. Nemanja Vlatković, 3. Teufik Kadenić *Cinkam*, 4. Vojin Zirojević, 5. Muhamed Kazaz, 6. Rade Ličina, 7. Stole Kovačević, 8. Edhem Karabegović *Leda*, 9. Ahmet Hadžihalilović, sekretar SKOJ-a. Ovaj Komitet je reorganizovan početkom 1942. god. Oformljena su dva okružna partijska rukovodstva i to: OK KPJ za Jajce i OK KPJ za Banjaluku i srednju Bosnu.“²⁰⁴

Iz izloženog se vidi da Ahmet Hadžihalilović postaje prvi sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Jajce i srednju Bosnu²⁰⁵ od oktobra 1941. godine. O tome Šefket Maglajlić kaže:

„Za komandanta Trećeg krajiškog NOP odreda bio je postavljen, odnosno određen, Danko Mitrov, za političkog komesara Rade Ličina, koji se u to vrijeme nalazio u srednjoj Bosni, a za njegovog zamjenika Nemanja Vlatković. Okružni komitet KPJ za teritoriju Trećeg krajiškog NOP odreda, koliko se sjećam, sačinjavali su Kasim Hadžić, sekretar, članovi komiteta: Muhamed Kazaz, Nemanja Vlatković, Stole Kovačević, Edhem Karabegović, Teufik Kadenić Cinkara, Rade Ličina i Ahmet Hadžihalilović (sekretar OK SKOJ-a).“²⁰⁶

²⁰² Osman Karabegović, *Krajina naputevima revolucije*, str.163. Citirani tekst ima fusnotu 51: „Gmpu su sačinjavali: Habija Bečirbašić, Vaso Butozan, Miloš Dujić, Petar Gajić, Kasim Hadžić, Edhem Leda Karabegović, Muhamed Kazaz, Slobodan Kokanović, Duško Košćica, Mirko Kovačević, Vaso Kukrika, Drago Lang, Rade Ličina, Idriz Maslo, Ivica Mažar, Veljko Mladenović, Jozo Nemeć, Ivica Odić, Aleksandar Braco Potkonjak, Zijad Kane Bektasović, Mijo Delić, Niko Jurinčić, Teufik Kadenić Cinkara, Rudi Kolak, Stojan Kovačević, Šefket Maglajlić, Slavko Odić, Mile Trkulja, Rajko Davidović, Ahmet Hadžihalilović, Vojin Hadžistević, Albert Trinki, Nada Mažar, Safet Fejzić i drugi“.

²⁰³ Slavko Odić, *Od sastanka u Dolama do partizanskog odreda*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 555. (Ime Ahmeta Hadžihalilovića u spisku boraca ovog odreda navedeno je u ovom radu pod brojem 16).

²⁰⁴ Osman Karabegović, *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*, str. 533-534 Na str. 533 je fusnota 4 u kojoj se naglašava da su podaci o sastavu OK KPJ Jajce preuzeti od S. Maglajlića. Ona glasi: „Prema pisaru Šefketa Maglajlića, koji je bio u društvu Đure Pucara kada se formirao Komitet, „Srednja Bosna u NOB“ str. 10. i 11., stubac III i I na str. 11“,

²⁰⁵ Zanimljivo je istaći daje ovde po prvi put u odnosu na drugu srodnu literaturu, Okružni komitet za Jajce nazvan „Okružni komitet KPJ za Jajce i srednju Bosnu,“ a, na narednoj strani, takođe, prvi put se uvodi naziv „Okružni komitet KPJ za Banjaluku i srednju Bosnu“. Primjećujući ovo nije nam namjera da naziv osporimo, već samo to konstatujemo, smatrajući da dobro odgovara suštini. Ali, u stvarnom životu takav naziv navedeni okružni komitetti KPJ nisu imali.

²⁰⁶ Š. Maglajlić, *Reorganizacija partizanskih komandi i odreda*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 8.

Novoosnovani OK KPJ za Jajce djelovao je na istom području na kome i 3. KNOP odred, bolje rečeno trebalo je da djeluje, pošto se u praksi pokazalo daje ta teritorija bila preglomazna, što se, između ostalog, odrazilo i na rad Ahmeta Hadžihalilovića u vezi sa djelovanjem SKOJ-a i NOSOBiH-a na tom području. Ipak, istraživanjem je, između ostalog, utvrđeno daje Ahmet, već 1941, 24. novembra, zakazao trima osobama, u okupiranom Kotor -Varošu, da budu u određeno vrijeme u Svinjari, pored Kotor-Varoša -Zdravki Novaković *Seku*, Mili Luburić i Stojanki Topolić, u kući Stojanke, s namjerom da formira aktiv SKOJ-a. Zbog iskrslih problema vojne prirode, Ahmet nije mogao doći, ali je stigla pismena poruka da su ovih troje pozvanih primljeni u SKOJ.²⁰⁷

U istraživanju nije utvrđen sastav OK SKOJ-a Jajce, iako se na više mjestu kaže da su osnovani OK KPJ i OK SKOJ-a za četiri okruga (Jajce, Podgrmeč, Kozara i Drvar). U svojoj knjizi O. Karabegović, navodeći sastav OK KPJ za tri novoosnovana okružna komiteta KPJ u Bosanskoj krajini, daje i sastav i sekretare okružnih komiteta SKOJ-a. Za okrug Jajce naveden je samo sastav OK KPJ u čijem je sastavu i Ahmet Hadžihalilović, a ne navodi se sastav OK SKOJ-a niti se daje ikakvo objašnjenje u vezi s tim. Nigdje u istraženoj literaturi nije dat sastav OK SKOJ-a za Jajce u periodu oktobar 1941 -kraj februara 1942, kada dolazi za sekretara Drago Lang, što, ipak, ne mora da znači da OK SKOJ-a za Jajce u tom periodu nije postojao. Ali, to u istraživanju nije utvrđeno.

Ahmet je bio učesnik u radu Oblasne konferencije KPJ za Bosansku krajinu, 21 - 23. februara 1942. u Skender-Vakufu na kojoj je diskutovao o radu SKOJ-a na okrugu Jajce, što se vidi iz zapisnika.

Ahmet Hadžihalilović je učestvovao u teškoj borbi za odbranu Centralne partizanske bolnice u Sljepurama na Cemernici, maja 1942. Sa nekoliko preživjelih boraca, među kojim su bili i Muharem Alibegović,²⁰⁸ Muharemovova supruga Temka i njena sestra Sida Agić, probijao se preko Baljvina. Iako im je u susret išla glavnina partizanskih snaga iz Skender-Vakufa, ova

²⁰⁷ *Zdmvka-Seka Novaković-Rahelić, Sanitetski materijal za partizane*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 625.

²⁰⁸ Muharem Alibegović je bio podvornik u Šumskoj direkciji u Banjaluci. Stanovao je ne-daleko od bolnice, sa suprugom Temkom, troje male djeće i Sidom Agić, ženinom sestrom. Pripadao je revolucionarnom radničkom pokretu u Banjaluci, a 1941. odmah se povezao sa ilegalnim pokretom u gradu, uključivši odmah u tu aktivnost i suprugu Temku i svastiku Sidu, omladinku. Muharemovu kućicu, uvučenu u uski sokak, daleko od centra grada, prvih dana priprema za ustank je sigurno mjesto gdje je Đuro Pucar više puta stanovao. Tada je Muharem bio veoma sposoban kurir. Hare Beganić za njega kaže: „Glavne kurirske veze“ druga Starog bile su preko: Muharema Alibegovića, Mustafe Kozaragića, Nade Đirski, Zumre Čejvan, Havke Šarac... porodica Gazić, Bukić, Delić, Sida Agić i Temke Alibegović, Franje Dostal...“ (Skender-vakufska konferencija '42, str. 586); Muharem je prvi uspjeo donijeti Đuri Pucaru izvještaj iz Drvara, 1941., (poslije nekoliko neuspjelih pokušaja drugih kurira). Takođe, Ljubo Babić, u vezi s tim kaže: „...jer sam upravo, po kuriru, bio otpremio izvještaj (sa datumom 2. septembar) za Đ. Pucara... Alibegović nije donio za mene bilo kakvu poštu, već je došao da bi odnio naš izvještaj za Pucara...“ (Ibid., str. 556). Muharem uskoro sa Sidom odlazi u partizane. I supruga Temka je moralu otici u partizane, tako daje njihove troje djece prihvatiла majka Ahmeta Halilovića i zajedno sa svojom djecom brinula o njima sve do septembra 1944., drugog napada na Banjaluku, kada je Temka uspjela da svoju djecu izvede na slobodnu teritoriju.

grupa se mimošla s njima, vjerovatno noću između 20. i 21. maja 1942. Probijajući se kroz četničke zasjede ginuli su i borci iz ove grupe. Tada je poginula i Sida Agić, omladinka, poznata kurirka Đure Pucara u ilegalnom NOP-u u Banjaluci, 1941. godine. Kako nisu uspjeli da se povezu s glavninom snaga, i dalje se probijajući kroz četničke zasjede, Ahmet Hadžihali-lović i Muharem Alibegović su otisli ispred glavnine partizanskih snaga, koje su takođe isle u smjeru Vrbasa, odnosno Kozare. Od 72 borca zaštitnice bolnice kroz zasjede se probilo samo 17. Kad su se sve partizanske snage prikupile priključile su se Udarnom bataljonu (s kojim je tada bio i Đuro Pucar Stari), koji se kretao u smjeru Baljvina, a potom Kozare.

Međutim, Ahmet Hadžihalilović i Muharem Alibegović, probivši se kroz sve četničke zasjede, ostali su sami. Preplivali su Vrbas pod oružjem. Kad su Ahmet i Muharem prešli Vrbas produžili su put do sela Draganića Podovi. Kad su sreli prvu patrolu, vjerujući da su to partizani, predstavili su se da su Banjalučani, zatim da su komunisti i muslimani. Ali, nisu znali daje nekoliko dana prije njihovog dolaska bio četnički puč u jedinici gdje su stigli. Ahmeta i njegovog saborca Muharema Alibegovića četnici su zaklali na Draga-niča-mostu, prema izjavama očevidaca toga gnusnog zločina.²⁰⁹ Dugo se nije znalo čija su dva groba koja su ostala posle ovog četničkog zločina. Vjerovalo se da su to dva proletera, koji su pobegli iz Jošavke one tragične noći između 31. marta i 1. aprila 1942. Poslije oslobođenja izvršena identifikacija i njihovi posmrtni ostaci su prenijeti na Partizansko groblje u Krupu na Vrbasu.

Na Partizanskom groblju u Banjaluci je simbolično obilježeno Ahmetovo ime. Na tom obilježenom mjestu piše: „Ahmet Hadžihalilović, član OK SKOJ-a Banjaluka i komesar čete.“²¹⁰

RAJKO BOSNIĆ, sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Jajce od početka do kraja januara 1942. Njegova biografija je u ovoj knjizi *Narodni heroji Jugoslavije u srednjoj Bosni*.

Rođenje u selu Vrtoče, Bosanski Petrovac, 1919. Prije Drugog svjetskog rata bio je poljoprivredni tehničar. U SKOJ je primljen početkom 1939., a član KPJ je od proljeća 1941. Još u toku školovanja istakao se kao napredan omladinac, djelujući u naprednom omladinskom pokretu Timočke krajine, gdje je pohađao i završio srednju poljoprivrednu školu u Bukovu kod Negotina.

Vratio se u rodni kraj 1940. i uključio se u rad SKOJ-a i KPJ. U pripremama ustanka 1941. učestvuje od početka. Od devetoro braće i dvije sestre šestoro su bili aktivni borci NOR-a, a svi članovi porodice su poma-

²⁰⁹ Kazivanje Vojina Hadžistevića o pogibiji Ahmeta Hadžihalilovića i Muharema Alibegovića - autoru.

²¹⁰ Kazivanje Himke Maglajlić, Ahmetove sestre, autoru.

gali NOP. Organizovao je aktive SKOJ-a u svom kraju. U ustanku je postavljen za sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a za Drvar i Bosansko Grahovo, a zatim, početkom januara 1942, za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Jajce. U to vrijeme srednja Bosna je bila područje djelovanja 3. KNOP odreda, a istovremeno i područje djelovanja OK KPJ i OK SKOJ-a Jajce, što znači daje i srednja Bosna bila dio toga područja. Interesantno je istaći daje 7. januara 1942. osnovan i OK SKOJ-a za srednju Bosnu.

Na vojnom savjetovanju, održanom u Aginom Selu 6. februara 1942, pristupilo se podjeli teritorije - od 3. KNOP odreda formirana su dva nova -3. i 4. KNOP odred. Krajem istog mjeseca došlo je do diobe Okružnog komiteta KPJ za Jajce na dva okružna komiteta KPJ - OK KPJ za Jajce i OK KPJ za srednju Bosnu. Poslije diobe Rajko Bosnić je postavljen za sekretara OK KPJ za srednju Bosnu. Ne postoje brojčani podaci za svako ovo područje, već samo zajednički.

Na Oblasnoj konferenciji KPJ za Bosansku krajinu, u Skender-Vakufu 21-23. februara 1942, Rajko Bosnić je učestvovao kao predstavnik Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu.²¹¹ Kako je četvrta tačka dnevnog reda Oblasne konferencije bila o radu SKOJ-a, podnijeo je izvještaj „...naglasivši da nije u mogućnosti da podnese cijelovit izvještaj iz razloga što drugi član komiteta nije došao, a ja nisam obišao čitavu našu teritoriju.“²¹² Rada Vranješević i Braco Nemet su, kao i Rajko, podnjeli usmene izvještaje za svoj sektor i pismeni izvještaj.²¹³ Za sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu je došao kad je iz tog komiteta otišao Miljenko Cvitović.²¹⁴ Kao iskusnog omladinskog i partijskog radnika Oblasni komiteta KPJ ga krajem januara 1942. upućuje na politički rad u srednju Bosnu.

Na Oblasnoj konferenciji KPJ u Skender-Vakufu od 21. do 23. februara 1942, poznatoj kao Skendervakufska konferencija KPJ, 1942, određenje na dužnost sekretara Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu.²¹⁵ S obzirom na ratne okolnosti, prva sjednica toga komiteta održana je 21. marta 1942.

U četničkom puču u Jošavci svirepo su ga ubili četnici, samo deset dana poslije prve sjednice Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosni, noću između 31. marta i 1. aprila 1942. Te tragične noći četnici su ubili još 25 partizanskih boraca, među kojima su bili dr Mladen Stojanović, zamjenik komandan-

²¹¹ Dragan M. Davidović, *Osvrt na neke arhivske i druge izvore za Oblasnu konferenciju KPJ za Bosansku krajinu februara 1942. godine u Skender-Vakufu*, Skendervakufska konferencija '42, str. 27.

²¹² Zapisnik sa Oblasne konferencije KPJ za Bosansku krajinu, održane u Skender-Vakufu 21-23. februara 1942, str. 13. i 14.

²¹³ Ibid., str. 14.

²¹⁴ Dragan M. Davidović, *n. d.*, str. 70. U fusnoti 196 piše: „Rajko Bosnić je zamjenio Miljenka Cvitovića. Na konferenciji je odlučeno da se formira OK KPJ za sektor Četvrtog KNOP odreda, a za sekretara je izabran Rajko Bosnić. Vidi biografiju: Vojna enciklopedija, tom V, str. 736a.“

²¹⁵ Ima indicija da je Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu formiran na Oblasnoj konferenciji u Skender-Vakufu.

danta Štaba Operativne zone Bosanske krajine, sekretar toga Štaba Milan Ličina i drugi.

Rajko Bosnić je proglašen za narodnog heroja 24. jula 1953. godine.

DRAGO LANG, sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Jajce od kraja februara do 6. maja 1942. Njegova biografija je u ovoj knjizi - *Narodni heroji Jugoslavije u srednjoj Bosni*.

SAFET FEJZIĆ, sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu od 7. januara 1942.²¹⁶ do 21. marta 1942. Rođenje u Banjaluci 1922. godine. Major je u rezervi. Prije rata pripadao je generaciji napredne srednjoškolske omladine i veoma aktivno je učestvovao u revolucionarnom omladinskom pokretu u Banjaluci. Po završetku srednje škole bio je student Ekonomskog fakulteta u Beogradu gdje je aktivno učestvovao u revolucionarnom studentskom pokretu. Kao student bio je član Akcionog odbora Stručnog studentskog udruženja u Beogradu. Na studentskom raspustu u Banjaluci je bio vrlo aktivan u radu SKOJ-a. Tada se uključivao u rad KAB-a, RKUD „Pelagić“ i dr.

Član SKOJ-a je od jula 1938., a član KPJ od novembra 1940. U vrijeme pripreme ustanka 1941. vršio je veoma odgovorne zadatke KPJ u Banjaluci, a posebno u Činovničkoj menzi u Banjaluci, tada poznatom partijskom i obavještajnom punktu. Član Mjesnog komiteta KPJ Banjaluke postao je 1941. godine.

Među prvim Banjalučanima-komunistima izlazi iz Banjaluke i pridružuje se grupi partizana, koja je, u stvari, bila prvi Partizanski odred srednje Bosne, ali ta jedinica nije osnovana pismenom naredbom, pa nikad nije zva-nično ni dobila ime. Ime Safeta Fejzića zabilježeno je u toj prvoj grupi partizana pored Banjaluke u poznatim radovima Slavka Odića, kao i u knjizi Osmana Karabegovića.²¹⁷

Prvih ustaničkih dana, kada su osnovane partizanske jedinice, bio je sekretar partijske organizacije u Jošavačkoj partizanskoj četi. Kako je prije rata bio veoma aktivan u revolucionarnom omladinskom pokretu Banjaluke i revolucionarnom studentskom pokretu za vrijeme studija u Beogradu,

²¹⁶ Veći dio podataka za ovu biografiju preuzet je iz knjige *Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945. godine*, str. 302. i knjige Save Trikića i Dušana Repajića *Proleterski bataljon Bosanske krajine*, str. 27.

²¹⁷ Osman Karabegović, *Krajina naputevima revolucije*, fusnota 51, str. 261.

našavši se na slobodnoj teritoriji srednje Bosne, prvih ustaničkih mjeseci, kao komesar Partizanske čete u Jošavci angažuje se u radu sa omladinom i posebno se uključuje u masovno-politički rad, održava omladinske konferencije i osniva i sarađuje u osnivanju aktiva SKOJ-a na terenu i u vojsci.

Kada je pokrenuta inicijativa za formiranje Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, održana je Prva okružna konferencija SKOJ-a za srednju Bosnu u selu Karač, 7. januara 1942. U njenim pripremama, kao i u samom radu Safet se posebno angažuje. U pripremama konferencije i u njenom radu učestvuje i Mile Perković, tada član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu. Na ovoj konferenciji Safet Fejzić je određen-izabran za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu. Poslije te konferencije došlo je do daljeg razmaha u radu omladinskog pokreta na slobodnoj teritoriji srednje Bosne. Na konferenciji u Karaču su određeni-izabrani sekretari opštinskih komiteta SKOJ-a za šest opština u srednjoj Bosni i to: za opštinu Hrvaćane - Jovanka Bojić, za opštinu Lišnju - Ziba Galijašević, za opštinu Crni Vrh - Osman Malkić *Maga*, za opštinu Maslovare - Dušanka Petrić, za opštinu Jošavku - Dane Pavlić i za opštinu Slatina - Živko Stojanović. Ubrzano se radilo i na osnivanju opštinskih komiteta SKOJ-a, po povratku delegata sa konferencije u Karaču. Zatim, trebalo je raditi na zadacima koje su vodili novi organi vlasti, u kojim je omladina imala najvažniju ulogu - obezbijedenje ishrane i drugih potrepština za partizanske jedinice i bolnicu, odnosno ambulantu, kurirski poslovi, vojna obuka za mušku omladinu. U srednjoj Bosni u prvim ustaničkim danima pridavanje poseban značaj kultumoprovjetnom radu, kao značajnom vidu okupljanja omladine. To je doprinosilo razvijanju antifašističke svjesti kod omladine, pripremanju najaktivnijih članova NOSOBiH-a, koji je januara 1942. godine počeo da se osniva i u srednjoj Bosni - za prijem u SKOJ, a prije svega pripremi omladine za stupanje u borački sastav partizanskih jedinica itd. Omladinska organizacija je imala pune ruke posla i rad sa omladinom u to vrijeme bio je veoma dobro razvijen i masovan. Tom cijelokupnom aktivnošću tada je rukovodio u srednjoj Bosni Okružni komitet SKOJ-a čiji je sekretar bio Safet Fejzić, a članovi: Želimir Barić *Željo*, Mira Jotanović, Dane Pavlić, Lazo Vidović i Stanko Vukašinović. Pored njih bilo je još nekoliko veoma iskusnih ličnosti u radu sa omladinom, mladih ljudi, članova KPJ kao što su bili Đorđe Perović *Doko* i Marinko Milojević u Maslovarama, Vlado Iva-nović u Skender-Vakufu, Davorin Zekić *Koko* za Siprage (Imljani, Kruševo Brdo i Grabovica) i dr.

Poslije Prve okružne konferencije SKOJ-a, održane u selu Karač, u cijeloj Bosanskoj krajini vršene su pripreme za održavanje okružnih konferencija SKOJ-a na svim okruzima Bosanske krajine od 1. marta do 4. aprila, prema rasporedu koji je napravio Oblasni komitet SKOJ-a za Bosansku krajinu i to: Jajce 1. marta, Kozara 3. marta, srednja Bosna 17. i 18. marta, Podgorieč do 4. aprila i Drvar 4. aprila. U srednjoj Bosni po selima i opštinama

su vršene pripreme za Drugu okružnu konferenciju SKOJ-a, koja je održana u Branećima 17. i 18. marta 1942, a u čijem radu su učestvovale, pored skojevskih delegata iz opština, i vodeće ličnosti u srednjoj Bosni, a među njima i Rajko Bosnić, sekretar Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu i Lepa Perović, član Povjereništva PK KPJ BiH za Bosansku krajinu. U pripremama ove konferencije SKOJ-a Safet Fejzić je veoma aktivno učestvovao, kao i cijeli Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu. Na kraju rada konferencije Safet je opet izabran za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, a za članove su ponovo izabrani isti članovi koji su izabrani na Prvoj konferenciji SKOJ-a u selu Karač. Izabrana su i nova dva člana - Đorđe Perović *Đoko* sa područja Maslovara i Dane Pavlić sa područja Jošavke.

Samo tri dana poslije konferencije u Branećima, 21. marta 1942, konstituisan je Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu u čijem sastavu je Želimir Barić *Željo* član OK KPJ, određen za sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu, postoje Safet Fejzić već bio raspoređen na novu dužnost za rukovodjoca SKOJ-a u Proleterskom bataljonu Bosanske krajine, čije osnovanje je uslijedilo 25. marta 1942. u Čelincu. U Proleterskom bataljonu, kasnije je postavljen za komesara Kozarske čete.

U januaru 1943. postao je sekretar Sreskog komiteta KPJ za Kotor-Vašta, a kada je obnovljen 4. krajiski NOP odred, 3. februara 1943, postavljen je za zamjenika političkog komesara Prvog bataljona u tom odredu.

Poslije osnivanja Banjalučkog NOP odreda, juna 1943, postavljenje za zamjenika političkog sekretara odreda. U maju 1944. upućen je na dužnost u Oznu za Bosnu i Hercegovinu u Jajce, a potom u Udbu za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevo. Sada živi u Sarajevu i veoma je aktivan u radu SUBNORA.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, više ratnih i mirnodopskih odlikovanja i društvenih priznanja.

ŽELIMIR BARIĆ *ŽELJO*, sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu od 21. marta do pogibije 31. marta 1942.

Rodenje u Bosanskoj Gradišci 1921. godine. Prije rata aktivno je bio uključen u revolucionarni omladinski pokret u Banjaluci u Realnoj gimnaziji. Bio je posebno aktivna u đačkom literarnom udruženju „Mlada Jugoslavija“, zajedno sa bratom Branimiroom, u kome su, kao i mnogi drugi Banjalučani sticali svoje prvo komunističko opredjeljenje, zatim u KAB-u, RKUD „Pelagić“, kao i u sportskim organizacijama.

Član SKOJ-a je od 1939. godine, a KPJ od 1940. Neposredno pred rat bio je član Mjesnog komiteta SKOJ-a u Banjaluci. O predratnoj aktivnosti

Banjalučana članova SKOJ-a i mladih članova KPJ govori Vojin Hadžistević u nekoliko svojih radova, pa tako i o Željkovoj:

„U našem krugu, koji su činili drugarice i drugovi što su u redove SKOJ-a stupili tokom nekoliko posljednih godina pred rat: Adem Bajagilović, Branimir i Želimir-Željko Barić, Mustafa Baručija, Rade Bašić...”²¹⁸

Poslije odlaska na studije prava u Zagreb, bio je politički izrazito aktivan, a za vrijeme ljetnih i zimskih ferija opet se uključivao u politički rad sa mladima u Banjaluci gdje, moglo bi se reći, nije ni prekidao svoju aktivnost.

U našem istraživanju našli smo na slijedeći podatak o Željinoj aktivnosti na Pravnom fakultetu u Zagrebu:

„Na Pravnom je fakultetu zatim osobito aktivan Nikica Pavlić, a nešto kasnije Željo Barić.“ - kaže Ivan Jelić.²¹⁹

Njegov brat Branimir Barić *Brano*²²⁰ bio je takođe veoma aktivan u revolucionarnom omladinskom pokretu u Banjaluci. Sa dvojicom braće Barić družila se, između ostalih, i Dušanka Ćumura. Kada je Željo pošao u partizane ona mu je poklonila pištolj svoga oca (koji su ona i majka, dolaskom NDH, bile zakopale).

U NOB-u je od početka ustanka 1941. godine, „Željko Barić bio je komesar Blatničke čete krajem 1941. godine.“²²¹ Navodimo još nekoliko podataka koji ukazuju na određene Željkove aktivnosti: „Novogodišnja priredba je izvanredno uspjela. Ljudi su se natiskali u dupke punu dvoranu. Poslije Idriza Masle govorio je Željko Barić, a zatim je prikazan program poslije kojega smo zajednički pjevali radničke i partizanske pjesme, zatim pjesme koje su se i inače pjevale u ovom kraju...“²²² O istom događaju o Željku se govori i u drugom izvoru: „Svaka priredba, igranka, veselo veče i sli. imala je na početku političko-informativni dio programa. Obično su prisutnim govorili o dnevnoj političkoj situaciji, o radio-vijestima, o revoluciji, i sli. Idriz Maslo, Željo Barić, Đoko Perović, Vaso Kapor i Milan Bubić. Maslovarski kulturni program uvrstio je i populurnog 'Vrapca'...“²²³ „U Če-čavi sam krajem oktobra 1941., našao i Novaka Pivaševića, komandira Prnjavorke čete. Ostavio je na mene snažan utisak. Odlučan i neposredan, ponašao se kao da se pozajemo odavno, iako smo se prvi put u životu sreli. Na njegovo traženje prekomandovan sam u Prnjavoršku četu za partijskog rukovodioca, dok je umjesto mene za političkog komesara Blatničke čete,

²¹⁸ Vojin Hadžistević, *Skajevska biblioteka, 'zablude'zbog konspiracije, umnožavanje /sto rije SKP(b)*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 110.

²¹⁹ Dr Ivan Jelić, *O vezama komunista Banjaluke i Zagreba 1934 - 1941*, Banjaluka u no vijoj istoriji (1878-1945), str. 436.

²²⁰ Branimir Barić *Brano* je zarobljen u kozarskoj ofanzivi. Kasnije je ubijen u logoru Jasenovac.

²²¹ Branko Bokan, *Kroz srednju Bosnu i Bosansku krajinu*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 24, fuznota 3.

²²² Viktorija Glavaš, *U oslobođenim Maslovarama*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 252.

²²³ Dr Rajko Kuzmanović, *Kulturno-obrazovni rad na oslobođenom području Bosanske krajine 1941-1942. godine*, Skenderbavufska konferencija'42, str. 365.

koja je u međuvremenu izrasla iz Blatničke grupe, postavljen Željko Barić.²²⁴

Biran je za člana Okružnog komiteta SKOJ-a na Prvoj konferenciji SKOJ-a srednje Bosne, u selu Karač, 7. januara 1942. I na Drugoj konferenciji SKOJ-a za srednju Bosnu, održanoj u Branescima 17. i 18. marta 1942, biranje za člana Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu.

Prilikom formiranja Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, na njegovoj prvoj sjednici, održanoj 21. marta 1942, Želimir Barić Željo postavljen je za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu i člana Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu²²⁵.

Navodimo još jedan izvor koji govori o Željinoj aktivnosti, u danima neposredno pred tragični završetak njegovog života.

„Dvadeset sedmog marta u Motajičku četu je stigao sekretar OK SKOJ-a Željo Barić, koji je za 28. mart pripremao omladinski zbor u Martincu. Zboru je prisustvovala omladina svih susjednih sela: Otočivaljke, Husrpo-vaca, Nožičkog, Novog Martinca, Šeškovaca, Kriškovaca i drugih sela prema Srpcu. Tada je u Martincu formiran i aktiv SKOJ-a, čiji je sekretar postao Đuro Kasalović, rodom iz Nožičkog. Željo je ovaj aktiv formirao na prijedlog Adema Hercegovca, koji je još ranije radio na tom terenu kao politički komesar Motajičke partizanske čete i poznavao raspoloženje mladih.“²²⁶

Samo deset dana po prijemu ove dužnosti, Želimira Barića Želju svirepo su ubili četnici. O njegovom ubistvu zabilježeno je slijedeće:

„Rajko Bosnić je ubijen 1. aprila 1942. godine u šumi na Ravnoj Gori kod sela Skatavice. Bio je tada sekretar Okružnoj; komiteta KPJ-a za srednju Bosnu. Četnici su tada ubili na istom mjestu i Željka Barića, člana OK KPJ i sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu, a u blizini i Edhema Ledu Karabe-govića.“²²⁷

²²⁴ Adem Hercegovac, *Ustaničke grupe prerasle su u čete*, Srednja Bosna, knj. 2, str. 297.

²²⁵ AVII, Beograd, mikrofilm IRP BiH, 1/632. Prema ovom izvoru OK KPJ za srednju Bosnu formiranje 21. marta 1942. od 5 članova, od kojih je Željo Barić bio zadužen za SKOJ, a dotadašnji sekretar S. Fejzić otisao je prije 25. marta 1942. za sekretara SKOJ-a u Proleterski bataljon Bosanske krajine; dr Nevenka Petrić *Djelatnost SKOJ-a u prvim danima ustanka*, Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u, 1941 - 1945, str 188.

²²⁶ Miloš Glišić, *Ubistvo Rajka Bosnića i Želje Barića*, Srednja Bosna, knj. 4 (u pripremi).

²²⁷ Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 2, str. 169, fus. 24.

DORĐE PEROVIĆ ĐOKO (Đorđe Ranković, *Crnogorac*), sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu od 2. maja 1942. do 18/19. januara 1943.

Roden je u Plješevcima, Nikšić, 1919. godine. Prije rata bio je student na Sveučilištu u Zagrebu. Kao srednjoškolac uključio se u revolucionarni omladinski pokret. Po dolasku na studije bio je veoma aktivan u revolucionarnom studentskom pokretu u Zagrebu gdje je 1939. primljen u SKOJ, a 1940. godine u KPJ.

U narodnooslobodilačku borbu stupio je 1941. godine u Partizansku četu u planini Borje kod Maslovara. Kako se sticajem okolnosti 1941. godine našao u Kotor-Varošu, preko ilegalnih veza, a uz neposrednu pomoć Ljube Tešića, došao je na Borje. Kao učesnik u NOB-u od ustanka 1941. godine, na području srednje Bosne, živio je i radio pod pseudonimom Đorđe Ranković *Crnogorac*.

Kao vrsni organizator masovno-političkog rada, sa bogatim iskustvom iz revolucionarnog omladinskog i studentskog pokreta u predratnom periodu, u radu sa omladinom u ustaničkim danima na području djelovanja Borjanske čete, *Đoko* je imao odlične rezultate. Bio je omiljen među omladinom i svojim saradnicima u četi, a početkom 1942. godine politički radi na širem području Maslovara sa okolinom, Grabovice sa okolinom, Sipraga sa okolinom (Kruševo-Brdo, Imljani, Corkovići i dr.), poslije i na području Skender-Vakufa. Đepko Perović je učestvovao u radu Prve okružne konferencije SKOJ-a za srednju Bosnu u selu Karač,²²⁸ 7. januara 1942. Poslije konferencije radilo se na sprovođenju utvrđenih zadataka. Jedan od njih bio je osnivanje Narodnooslobodilackog saveza omladine Bosne i Hercegovine (NOSOBiH-a). Oko januara 1942. Pokrajinski komitet SKOJ-a Bosne i Hercegovine uputio je pismo, u kome se zahtjeva otklanjanje svih nedostataka i grešaka, zatim da „SKOJ u Bosni i Hercegovinu uloži sve snage da se što prije raširi i učvrsti oslobođilački savez omladine Bosne i Hercegovine... Skoj u potpunosti stupa u NOSOBiH, ali to ne znači da on kao organizacija prestaje da postoji...“²²⁹ Zaključci sa Prve konferencije SKOJ-a, citirano pismo PK SKOJ-a i druge direktive koje su često stizale, i pored izuzetno slabih veza u to vrijeme, takvoj ličnosti kao stoje bio Đorđe Perović značile su da se mora raditi neprekidno. I, zaista, krajem 1941., i u periodu sve do privremenog uspostavljanja četničke vlasti, aprila 1942. godine, u Maslovarama, Grabovici, Šipragama i njihovom okruženju, zatim u Skender-Vakufu i šire, radilo se neprekidno! Neposredan podsticaj izuzetnoj ponijetosti omladine u izvršavanju svih zadataka na čijoj realizaciji je radio Đorđe Perović, a pomagali su mu saradnici Marinko Milojević, zatim jedno

²²⁸ Selo Karač je na putu od Branešaca prema planini Uzlomac.

²²⁹ Pismo PK SKOJ-a svim okružnim, sreskim i mjesnim organizacijama SKOJ-a.

vrijeme i Željo Barić i Lazo Vidović u Maslovarama, Rodoljub Miljanović *Rode* u Grabovici, Davorin Zekić *Koko* i Slavica Grubor u Šipragama i okolini itd. - davao je on sam entizijazmom revolucionara prekaljenog u revolucionarnom omladinskom i studentskom pokretu, koji je znao kako treba organizovati i voditi, a isto tako i vezati mlade ljudi za narodnooslobodi-laćki pokret.

Za Drugu okružnu konferenciju SKOJ-a, koja je održana 17. i 18. marta 1942. u Branešcima, Đorđe Perović je organizovao veću grupu omladine sa područja na kome je radio. Na ovoj konferenciji biranje za člana Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu.

U jednom izvoru se navodi daje Đoko Perović na prvoj sjednici OK KPJ za srednju Bosnu, 21. marta 1942. u Jošavci, prisustvovao kao član OK KPJ. U radu Miloša Glišića *Formiranje Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu*, između ostalog se kaže:

„...Kada su njih dvoje (Osman i Lepa, nap. aut.) izložili cilj formiranja OK KPJ, prešlo se na formiranje Komiteta i za sekretara Komiteta je određen Rajko Bosnić, a za članove Milan Radman, Željo Barić, Đoko Perović, drugarica Mala, za koju je rečeno da treba da stigne iz Banjaluke, i ja... Na sastanku je svaki od nas odmah preuzeo jasno određeno zaduženje. Milan Radman je dobio zadatak da se vrati na tesličko-dobojsko područje, gdje je, zbog četničkih pučeva koji su već bili izbili u nekim partizanskim četama, stanje bilo prilično teško. Željo Barić je zadužen da članovima Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, pošto taj Komitet bude formiran, u vezi sa situacijom na terenu i u jedinicama, saopšti uputstva za rad s omladinom na terenu. Đoko Perović je dobio zadatak da formira Agitprop Okružnog komiteta KPJ, koji će biti uz Štab 4. krajiškog NOP odreda, da rukovodi njim, da priprema propagandni materijal. Ja sam dobio zadatak da odem na teren 3. bataljona i obidem Prnjavoršku, Motajičku i Crnovršku partizansku četu...“²³⁰

Još jedan podatak, od istog autora, ukazuje na to da je Đoko Perović bio član OK KPJ od njegovog formiranja 21. marta do 2. maja 1942. i dalje. (Mi ovde dodajemo i od 8. januara 1943. je član Povjereništva OK KPJ za srednju Bosnu). Spomenuti podatak se nalazi u slijedećem izvoru:

„U vezi sa tragedijom u Jošavci, noću između 31. marta i 1. aprila 1942. godine, kada je izvršen četnički puč i kada je došlo do stradanja brojnih kadrova srednje Bosne i boraca 4. krajiškog NOP odreda i Proleterskog bataljona Bosanske krajine, i Milan Radman trebalo je da prisustvuje sastanku OK KPJ za srednju Bosnu, koji je bio zakazan za 1. april 1942. godine, što se vidi iz slijedećeg izvora: „Trebalo je da Milan Radman također dođe na sastanak, ali on nije na vrijeme stigao u Jošavku zbog lošeg stanja u Rastuši. A kada je sa zakašnjnjem stigao iz Pojezne i Vijačane, obavjestili su ga o

²³⁰ Miloš Glišić, *Formiranje Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu*, rad pripremljen za ediciju Srednja Bosna u NOB, lična arhiva Slavka Odića, 5 str.

događajima u Jošavci. Radman je odmah krenuo u Crno vršku četu i tu smo se sastali on, Đoko Perović i ja, trojica preživjelih članova OK KPJ za srednju Bosnu. Održali smo sastanak i za sekretara OK izabrali Milana Rad-mana, koji je zatim napisao opširan izvještaj o četničkom puču, ubistvu Raj-ka Bosnića, Želje Barića, Mladena Stojanovica i ranjenih boraca Proleterskog bataljona i Četvrtog krajiškog NOP odreda. Izvještaj smo poslali Po-krajinskom komitetu KPJ Bosne i Hercegovine.²³¹

Perović se ozbiljno angažovao u organizaciji Smotre kulturnoprosjetnog rada omladine srednje Bosne, 5, 6. i 7. aprila u Skender-Vakufu. Smotra je veoma uspjela - došle su delegacije/kulturne grupe iz svih krajeva srednje Bosne. Međutim, to je bilo vrijeme kada se nad srednjom Bosnom sve više nadvijala opasnost od četničke najeze. Kako se u Maslovarama nalazila Tehnika i arhiva OK SKOJ-a za srednju Bosnu, Đorđe Perović je odredio da Nevenka Petrić tu arhivu prenese u Šiprage, pošto se tih dana očekivao napad četnika na Maslovare. Kako su delegaciju omladine Maslovara, na povratku sa smotre iz Skender-Vakufa, sačekali četnici u zasjedi, postoje noću između 7. i 8. aprila izvršen četnički puč u Maslovarskoj partizanskoj četi, arhiva nije prenijeta u Šiprage, uslijed toga što je Nevenka dospjela u četnički zatvor, zatim kućni pritvor itd. Ali, arhiva OK SKOJ-a za srednju Bosnu uspješno je sačuvana od četnika.

Na sastanku 2. maja 1942, ponovo je formiran Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu (pošto prethodni, formiran 21. marta iste godine zbog izuzetnih prilika nije ni počeo da radi) u sastavu: Milan Radman, sekretar, Zaga Umičević, Miloš Glišić, Đoko Perović (omladina).²³²

Kada su od preostalih boraca 4. krajiškog NOP odreda, juna 1942. godine, osnovane četiri gerilske grupe u grupi u kojoj je Mile Trkulja bio komandir nalazio se i Đorđe Perović. On se razbolio od tifusa i bolovao je u kući Vase i Natalije Petrić u Maslovarama. I pored svakodnevnih prijetnji i opasnosti za njegov život, uz požrtvovanu brigu i njegu Natalije i Vase Petrića, njihovih kćeri i dvije skojevke, koje su s njim bile u gerilskoj grupi, Ankice i Fanike Bubić, prebolio je tifus i, preko odgovarajućih veza, uspješno se prebacio na slobodnu teritoriju u oslobođeno Jajce.

Sa proleterskim jedinicama u srednju Bosnu došao je i Đorđe Perović. Na drugoj sjednici Povjereništva OK KPJ-a za srednju Bosnu u Lađevcu 8. i

²³¹ Miloš Glišić, *Ubistvo Rajka Bosnića i Želje Barića*, rad pripremljen za ediciju Srednja Bosna u NOB, ukupno str. 6, citirani pasus na str. 4. Lična arhiva Slavka Odića. *Zbornik NOR*, VII, tom IV, knj. 3, dok. 43, str. 132-136 („Svim okružnim, sreskim i mjesnim organizacijama SKOJ-a

Dragi drugovi,

Promotriši stanje naših organizacija u Bosni i Hercegovini utvrdili smo izvjesne nedostatke i greške koje moramo što prije ispraviti, ako hoćemo da SKOJ postane prava revolucionarna organizacija omladine... Na frontu i u pozadini, u oslobođenim i neoslobodenim krajevima, treba, treba još više mobilisati snage u borbi protiv morskog neprijatelja...".

²³² Izvještaj Milana Radmana od 2. maja 1942. u kome izvještava daje 2. maja ponovo formiran OK KPJ za srednju Bosnu u kojem je Đoko Perović zadužen za rad sa omladinom i SKOJ-em, AVII, mikrofilm IRP BiH 1/632.

9. januara 1943, postavljenje za člana Povjereništva OK KPJ za srednju Bosnu, u kom je bio zadužen za rad sa omladinom i SKOJ-em.²³³ S njim su u Povjereništvo OK SKOJ-a za srednju Bosnu postavljeni Mira Jotanović i Vlado Ivano vic.²³⁴

Već u drugoj polovini januara (prije 18. januara) 1943. Đorđe je određen za rukovodioca Obavještajnog centra 4. krajiškog NOP odreda, obnovljenog januara 1943, koji je održao smotru 3. februara iste godine.

Poslije rata bio je na dužnostima u saveznim organima za unutrašnje poslove. U veoma uspješnoj radnoj karijeri posljednje godine života radio je kao pukovnik UDB-e u Saveznom ministarstvu unutrašnjih poslova u Beogradu. Umro je u Beogradu 1965. godine.

Bio je nosilac Partizanske spomenice 1941, više ratnih i mirnodopskih odlikovanja i društvenih priznanja.

PERO KOLUNDŽIJA, sekretar Povjereništva Okružnog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš od 18. januara 1943.²³⁵ do 29. maja 1943, a potom sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a od 29. maja 1943. do 6. septembra 1944 (tada je već naziv bio Okružni komitet SKOJ-a za Banjaluku).

Rođenje u Krnjeuši, Bosanski Petrovac, 12. jula 1924.

Do rata završio je pet razreda Gimnazije u Bihaću.

Učesnik NOB od 1941, a prva jedinica u koju je stupio bila je Krnjeuška četa. U SKOJ je primljen 1941, a 27. januara 1942. postao je član KPJ. Iste godine postaje član Sreskog komiteta SKOJ-a za Bosanski Petrovac. Po odlasku Miće Rakića sa dužnosti sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a za srez Bosanski Petrovac tu dužnost preuzima Pero Kolundžija. Zatim postaje član OK SKOJ-a za Drvar, a potom sekretar toga komiteta. Krajem 1942. učestvovao je u radu Prvog kongresa USAOJ-a, održanog u Bihaću od 27. do 29. decembra 1942. U januaru 1943. iz Bosanske krajine upućen je na politički rad sa omladinom u srednju Bosnu.

U pismu Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu od 17. januara 1943, najavljuje se dolazak dva omladincu za rad sa omladinom: „Sa istim kuririma Oblasni SKOJ-a upućuje dva druga omladincu (SKOJ-evca) koji će na tome terenu raditi po omladinskoj liniji.“²³⁶ Tada su došli Pero Kolundžija i Vlado Kecman u srednju Bosnu na rad sa omladinom.

²³³ Biografije Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u, 1941 - 1945, str. 318.

²³⁴ IPIRP BiH, Sarajevo, Fond OK KPJ Banja Luka, br. 28, 1, izvještaj Mirka (Šefketa Maglajlića) upućen Oblasnom komitetu KPJ Bosanske krajine. Izvještaj je upućen iz Šnjegotine.

Komitet je tokom 1943. mjenjao naziv.²³⁶ Đuro Pucar Stari, *Dokumenti i članci*, knj. II/I, str. 477, Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu u pismu Povjereništvu OK KPJ za srednju Bosnu, od 17. januara, obavještava da sa istim kuririma Oblasni SKOJ-a upućuje omladince - Peru Kolundžiju i Vladu Kecmana, za rad „po omladinskoj liniji“.

Nešto prije njihovog dolaska u srednju Bosnu, na drugoj sjednici tek formiranog Povjereništva OK KPJ za Kotor-Varoš, održanoj 8. i 9. januara u Lađevcu u Povjereništvo Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu određeni su: Đorđe Perović *Doko*, sekretar, Mira Jotanović i Vlado Ivanović. Šefket Maglajlić, tada sekretar Povjereništva OK KPJ za Kotor Varoš i područje oko Banjaluke, u vezi sa ovim piše: „... postavili smo OK SKOJ-a u koji su ušli samo 3 druga (radi pomanjakanja drugova): Đorđe Perović, Vlado Ivanović i Mira Jotanović, s tim da se ovo rukovodstvo proširi u najskorije vrijeme.”²³⁷ Za sekretara Povjereništva OK SKOJ-a postavljen je Đorđe Perović. Na tu dužnost OK SKOJ-a za srednju Bosnu postavljenje prvobitno 2. maja 1942, poslije pogibije sekretara OK SKOJ-a Želimira Ba-rića *Želje*, 31. aprila 1942.

Ubrzo u sastavu OK SKOJ-a za Kotor-Varoš dolazi do promjene. Đorđe Perović odlazi sa dužnosti sekretara OK SKOJ-a za rukovodioca obavještajne službe u obnovljeni 4. krajiski NOP odred, a i Vlado Ivanović odlazi na novu dužnost - za političkog komesara 2. čete istog odreda. Za sekretara Povjereništva OK SKOJ-a Kotor-Varoš i područje oko Banjaluke postavljen je Pero Kolundžija 18. januara 1943.

Sastanku Povjereništva Okružnog komiteta KPJ za Kotor-Varoš, održanom u Kotor-Varošu početkom januara, prisustvovali su: Šefket Maglajlić, sekretar, Vojo Stupar, Zaga Umičević, Duško Josipović i Đorđe Perović, koji je tada postavljen za sekretara Povjereništva OK SKOJ-a za Kotor-Varoš. Poslije dolaska Pere Kolundžije, kada je održan sastanak Povjereništva Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, 18. i 19. januara, on je preuzeo dužnost sekretara od Đoke Perovića, pa je sastanak održan u sastavu: Pero Kolundžija, sekretar, Mira Jotanović, Branko Fistrić *Malac*, Vlado Kecman, sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš, Stanko Vuka-šinović, sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a za Prnjavor. Drugi sastanak ovog Povjereništva OK SKOJ-a održan je u Sipragama, pred povlačenje partizanskih snaga prema Končanima, januara 1943. Prisustvovali su Zaga Umičević, član Povjereništva OK KPJ i Mile Culibrk iz Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu.

Pero Kolundžija je bio delegat i na Drugom kongresu USAOJ-a u Drvaru. Sa dužnosti sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Banjaluku, 6. septembra 1944, odlazi u Bosansku krajinu na novu dužnost. Centralni komitet SKOJ-a, nešto prije oslobođenja zemlje, uputio ga je da preuzme dužnost sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Kosovo i Metohiju. Poslije rata obavljao je više značajnih političkih i društvenih dužnosti.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, više ratnih i mirnodopskih odlikovanja i društvenih priznanja. Živi u Beogradu.

²³⁷ IPIRP BiH, Sarajevo, Fond OK KPJ Banja Luka br. 28, 1. Izvještaj *Mirka* (Šefketa Maglajlića) upućen Oblasnom komitetu KPJ Bosanske krajine, 14. februar 1943, str. 1. Izvještaj je upućen iz Snjegotine.

VELJKO VEJNOVIĆ, sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za okrug srednje Bosne od 6. septembra do kraja istog mjeseca 1944.

Rođen je u mjestu Mala Krupska Rujiška, Bosanski Novi 1921. Prije rata bio je zemljoradnik. Član SKOJ-a je od 1941, a KPJ od 1942. godine. U NOB je stupio prvih ustaničkih dana 1941.

Do avgusta 1944. bio je na raznim vojnim i političkim dužnostima u Bosanskoj krajini, a poslije toga došao je u srednju Bosnu za člana Okružnog komiteta SKOJ-a za okrug Banjaluka. Poslije odlaska Pere Kolundžije, dotadašnjeg sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu, 6. septembra 1944, Veljko je postavljen za sekretara OK SKOJ-a Banjaluka - tj. komiteta koji je do kraja septembra i dalje djelovao na cijelom području srednje Bosne, a od kraja septembra do 15. decembra iste godine bio je sekretar OK SKOJ-a za Banjaluku.

Poslije osnivanja Okružnog komiteta SKOJ-a za cijelu srednju Bosnu, 15. decembra 1944, postavljenje za organizacionog sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu. Tu dužnost je obavljao do kraja januara 1945, kada odlazi na novu dužnost u JNA.

Po oslobođenju zemlje na dužnostima je u JNA, a radnu karijeru završio je u činu pukovnika. Umro u Beogradu 2002.

Bio je nosilac Partizanske spomenice 1941. i drugih ratnih i mirnodopskih odlikovanja i društvenih priznanja.

MILE TRNJAKOVIĆ, sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu od 15. decembra 1944. Rođenje u Reveniku, Bosanski Petrovac, 1924. godine. Prije rata završio je Vojnotehničku školu u Kragujevcu. Član je SKOJ-a od 1941, a KPJ od 1942. godine. Učesnik je NOB-a od prvih ustaničkih dana 1941. Pred kraj iste godine postaje sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a u Bjelaju, a 1942. član, a potom i sekretar SK SKOJ-a za Bosanski Petrovac i član Okružnog komiteta SKOJ-a za Drvar. Iste godine stupa u 4. krajisku NOP udarnu brigadu, u kojoj je bio brigadni rukovodilac SKOJ-a i s njom dolazi u srednju Bosnu.

Krajem maja 1943. godine, na traženje Pere Kolundžije, sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš - Banjaluku, iz 4. krajiske NOU brigade dolazi na politički rad u srednju Bosnu, gdje ostaje do februara 1944. Za sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a Kotor-Varoš postavljen je 29. maja 1943. U komitetu su, na prvom sastanku, odnosno ponovnom formiranjem SK SKOJ-a za Kotor-Varoš, bila dva člana još od decembra 1942, sestre Dušanka i Nevenka Petrić. Mile je u svojstvu sekretara SK SKOJ-a za Kotor-Varoš postao i član OK SKOJ-a Banjaluka - Kotor-Varoš. Na du-

žnosti sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš ostao je nepuna četiri mjeseca.

U drugoj polovini septembra 1943, poslije diobe okruga koji je djelovao na cijelom području srednje Bosne - na dva, postavljen je za sekretara novoosnovanog Okružnog komiteta SKOJ-a za okrug Prnjavor. U vrijeme kada dolazi na novu dužnost, na jugoslovenskoj i na svjetskoj sceni jača antifašistički front.

Na okrugu Prnjavor osnivaju se radne brigade, dolazi do uspona NOV i POJ i stvaranja daleko veće slobodne teritorije u cijeloj zemlji, pa i na okrugu Prnjavor, zatim do masovnijeg stupanja omladine u partizanske jedinice, a u sklopu toga i do masovnog i svestranog učešća omladine u radu SKOJ-a i USAOJ-a na ovom okrugu. Obnavlja se nekoliko sreskih komiteta SKOJ-a, koji su postojali u januaru 1943, osnivaju se novi komiteti. Dolazi do osnivanja mreže opštinskih komiteta SKOJ-a i opštinskih odbora USAOJ-a, osnivanja omladinskih radnih brigada, razvijanja bogate aktivnosti u oblasti kulturno-prosvjetnog rada. Uopšte, masovno-politički rad sa mladima dobio je nove impulse. Oni koji su poznavali Milu Trnjakovića, uvjek su bili skloni da vjeruju da su tome bitno dopriniseli njegov žar i polet, koji su ga krasili kao omladinskog rukovodioca.

Poslije diobe okruga koji je obuhvatao cijelu srednju Bosnu na dva -prvi Kotor-Varoš i Banjaluka i, drugi, Prnjavor, na oba okruga došlo je do ubrzanijeg razvoja, do stvaranja široke mreže institucija političkog sistema i boljih uslova za povoljniji razvoj narodnooslobodilačke borbe u drugoj polovini 1943. Postoje tada više odgovaralo ukrupnjavanje teritorija u organizovanju pozadinskih vlasti dolazi do spajanja dva okruga u srednjoj Bosni. Tako se krajem 1944. godine osniva jedan okrug za srednju Bosnu. U okviru osnivanja institucija vlasti i političkog organizovanja, Mile Trnjako-vić je postavljen za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za novoosnovani okrug srednje Bosne sa sjedištem u Teslicu, gdje su bile smještene sve ostale institucije novoga okruga. Svi koji su bili određeni da budu članovi Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, bili su u Teslicu dan prije 15. decembra, postoje bilo predviđeno da se tada konstituišu sve institucije novog okruga. Sjednica Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu iz nekih razloga održana je 27. decembra 1944, kada je Mile Trnjaković preuzeo dužnost sekretara. Na toj dužnosti je ostao do februara 1945, kada odlazi u vojsku na novu dužnost.

Poslije rata ostao je na vojnim dužnostima u JNA, završivši visoka vojna učilišta. Umro je u Beogradu 1978. godine, kao pukovnik u penziji.

Bio je nosilac Partizanske spomenice 1941. i više ratnih i mirnodopskih odlikovanja i društvenih priznanja.

MILOŠ GLIŠIĆ je izabran za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Prnjavor, juna 1944. Poslije spajanja okružnih odbora USAOJ-a za Banjaluku i Prnjavor (kada je izvršeno spajanje ova dva okruga u Okrug za srednju Bosnu), Miloš Glišić izabran je za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu, na zajedničkoj sjednici okružnih odbora USAOJ-a za Banjaluku i Prnjavor, koja je bila izbornog karaktera, održanoj u Teslicu 27. decembra 1944.

Rođenje 22. decembra 1920. u Blaškom. Unarodnooslobodilačkoj borbi je od 1941. godine. Kako je prije rata završio jednomjesečni bolnički kurs već u ustanku bio je upravnik partizanske ambulante u Čardačanima, odnosno u Crnovrškoj četi.

Neposredno pred rat, 1941. godine, održavao je izvjesne kontakte sa pripadnicima revolucionarnog omladinskog i radničkog pokreta u Banjaluci. Tada je Milan Radman s njim saradivao na određenim pitanjima. U SKOJ je primljen početkom ustanka, a u KPJ primio gaje Milan Radman, septembra 1941.

Na prvoj sjednici Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, održanoj 21. marta 1942, postao je član toga komiteta, kadajeRajkoBosnić došao na dužnost sekretara komiteta. Tada su članovi komiteta još bili Milan Radman, Zaga Umičević i Željo Barić. U vezi sa ovim sastankom, u svom neobjavljenom sjećanju, pripremljenom za ediciju „Srednja Bosna u NOB”, Miloš Glišić, između ostalog, kaže da je predao dužnost upravnika ambulante Crnovrške partizanske čete i krenuo po dubokom snijegu 20. marta 1942. godine, s Lepom Perović i Osmanom Karabegović iz Kadinjana, preko Crnog Vrha u Jošavku na prvu sjednicu OK KPJ za srednju Bosnu. Ovoj sjednici prisustvovali su i Lepa Perović i Osman Karabegović.

Poslije tragedije u Jošavci, noću između 31. marta i 1. aprila 1942, kada su četnici na zvijerski način ubili Rajka Bosnića i Zelimira Barića *Zeljka*, u novom sastavu OK KPJ za srednju Bosnu, na čelu sa Milanom Radmanom, od 2. maja 1942. godine, Miloš Glišić ostaje član komiteta, zajedno sa Zagom Umičević i Đordjem Perovićem *Dokom*.

Do četničkih pučeva, radi uspostavljanja kontakata sa ilegalnim pokretom, odlazio je po zadatku u nekoliko srednjobosanskih gradova (Derventa, Žepče, Maglaj, Tešanj, Doboј). Istovremeno je donosio sanitetski materijal, hartiju i dr. za štampanje vijesti i dr.

Kad je osnovan OK SKOJ-a za Prnjavor, krajem 1943. godine, Miloš Glišić je postao član komiteta, a juna mjeseca na Okružnoj konferenciji USAOJ-a za Prnjavor izabran je za prvog predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za Prnjavor (poslije ove Okružne konferencije do spajanja okruga Banjaluka i Prnjavor nije održavana izborna okružna konferencija za okrug Prnjavor).

U drugoj polovini decembra 1944. postao je član Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu. Istovremeno je biran za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu, a od februara do aprila 1945, po odlasku Mile Trnjakovića sekretara OK SKOJ-a, koji je otisao na dužnost u jedinicu, Miloš je postavljen za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu. U februaru 1945. godine, kada je primio dužnost sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu, postao je i član OK KPJ za srednju Bosnu.

Poslije oslobođenja zemlje raspoređen je na rad u Banjaluku za člana OK KPJ Banjaluka. Tokom 1948. godine završio je jednogodišnju partisku školu „Đuro Đaković“ u Beogradu.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, više ratnih i mirnodopskih odlikovanja i društvenih priznanja. Živi u Banjaluci.

Prvi predsjednici okružnih odbora USAOJ-a u srednjoj Bosni za okruge srednju Bosnu, Banjaluku i Prnjavor

NEVENKA PETRIĆ je postavljena za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Banjaluku, osnovanog krajem 1943. godine, kao inicijativni odbor koji je djelovao posebno na unapređenju rada i osnivanju novih odbora USAOJ-a. Taj okružni odbor USAOJ-a za Banjaluku naveden je u izvještaju Okružnog komiteta KPJ za Banjaluku u kome između ostalog stoji: „Rad SKOJ-a na našem terenu još uvijek ne zadovoljava.

Omladinski rad nema širinu mada uslovi za masovni omladinski rad postoje... Postoji OK SKOJ-a sa 4 člana, SK SKOJ-a sa 5 članova, Okružni i Sreski odbor USAOJ-a...”²³⁸ O osnivanju ovog Okružnog odbora USAOJ-a, krajem 1943. godine govori i Pero Kolundžija, navodeći da je Dušan Josipović *Duško*, član Okružnog komiteta KPJ za Banjaluku, naročito insistirao na tome da se prvo osnuje Okružni odbor USAOJ-a za okrug Banjaluka, kako bi se više radilo na omasovljavanju USAOJ-a na okrugu i da se počne sa pripremama za održavanje okružne izborne konferencije USAOJ-a.²³⁹ Taj Okružni odbor USAOJ-a djelovao je do Okružne izborne konferencije USAOJ-a za okrug Banjaluku, koja je održana 21. avgusta 1944. godine, kada je Okružni odbor USAOJ-a za okrug Banjaluka izabran, a za njegovog predsjednika potvrđena Nevenka Petrić.

²³⁸ Izvještaj Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu od 19. decembra 1943, IPIRP BiH Sarajevo, kutija OK KPJ Banja Luka/1943.

²³⁹ Kazivanje Pere Kolundžije autoru.

Nevenka Petrić rođena u Maslovarama, Kotor-Varoš, 11. marta 1927. Diplomirala je jugoslovensku književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu, 1963. godine. Pored toga diplomirala je na visokoj političkoj školi „Đuro Đaković“ (dvogodišnjoj) u Beogradu (1951-1953), Doktor je političkih nauka.

Prije rata učenica. U NOB-u od prvih ustaničkih dana 1941. Član SKOJ-a od 20. decembra 1941, a KPJ od 25. aprila 1943.

U januaru 19427-&ekretar je aktiva SKOJ-a i član Opštinskog komiteta SKOJ-a u Maslovarama. Decembra iste godine sekretar je Opštinskog komiteta SKOJ-ja u Maslovarama i član Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš.

Početkom 1943. borac je obnovljenog 4. krajiškog NOP odreda (2. februara 1943. održana je smotra odreda na Petrovu Polju). U određuje sekretar aktiva SKOJ-a 3. čete i član Bataljonskog komiteta SKOJ-a, a istovremeno i dalje je član Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš, do čijeg ponovnog formiranja dolazi 29. maja iste godine. Za sekretara obnovljenog Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš došao je Mile Trnjaković, a članovi su bile sestre Dušanka i Nevenka Petrić.

Novembra 1943. postavljena je za sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a Travnik i istovremeno za člana SK KPJ Travnik i člana OK SKOJ-a za Banjaluku. Bila je delegat Drugog kongresa USAOJ-a, održanog 2, 3. i 4. maja 1944. u Drvaru i, iste godine nešto kasnije, na Oblasnom savjetovanju SKOJ-a u Lušci Palanci.

Na okružnoj izbornoj konferenciji USAOJ-a za okrug Banjaluka, održanoj 21. avgusta 1944, u školskoj zgradi u Grabovici, izabrana je za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Banjaluka.²⁴⁰

Od avgusta 1944. do spajanja okruga Banjaluka i Prnjavor, Nevenka je, predavši dužnost sekretara SK SKOJ-a za Travnik Marku Zecu, bila član Okružnog komiteta SKOJ-a za Banjaluku i tada je dosta radila na organizaciji i održavanju skojevskih kurseva na okrugu, kao i na pripremi i izdavanju Brošure,²⁴¹ koju je, bez navođenja autora, pred kraj 1944. godine, izdao Okružni odbor USAOJ-a za Banjaluku.

Poslije spajanja okružnih odbora USAOJ-a za Banjaluku i Prnjavor (kada je izvršeno spajanje ova dva okruga u Okrug za srednju Bosnu), Nevenka je član Okružnog komiteta SKOJ-a i izabrana je za sekretara Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu, na zajedničkoj sjednici okružnih

²⁴⁰ Kratko vreme poslije Okružne konferencije USAOJa za okrug Banjaluku, iste godine održana je i Okružna konferencija AFZ za okrug Banjaluka, na kojoj je za predsjednika izabrana Natalija Petrić, Nevenkina majka. „Natalija Petrić (Zvornik, 1898 - Beograd, 1978), prije rata učiteljica. Učesnica NOB-a od prvih ustaničkih dana 1941, zajedno sa svojim mužem Vašom i svojom djecom: Viktorijom, Radojkom, Dušankom, Nevenkom, sinom Vojislavom i Smiljom. Birana je za člana prvog Sreskog NOO-a Kotor Varoš (1943), a na prvoj Okružnoj konferenciji AFŽ (1944) za okrug Banjaluka izabrana je za predsjednicu Okružnog odbora AFŽ. U NOB-u je izgubila supruga Vašu i troje djece: Radojku, Dušanku i Vojislava. Poslije rata živjela u Banjaluci i Beogradu.“ (Biografija preuzeta iz *Kotor- Varoš i Skender- Vakufu NOB-u 1941-1945*, 318).

²⁴¹ Arhiv IRIRP Sarajevo, 278/1944, pismo OK SKOJ-a za Banjaluku od 1. decembra 1944.

odbora USAOJ-a za Banjaluku i Prnjavor, održanoj u Teslicu oko 27. decembra 1944. godine.

Poslije oslobođenja, od 30. maja 1945, bila je sekretar Gradskog komiteta SKOJ-a za Banjaluku do 15. decembra 1948, a 1950. izabrana je za predsjednika Oblasnog odbora Narodne omladine za Bosansku krajinu.

Objavila je desetak knjiga i druge brojne rade, koautor je dvadesetak knjiga. Bila je ekspert u UN i predstavnik Jugoslavije u Međunarodnoj federaciji za planiranje porodice duže od decenije (organizacija u sistemu UN). Od 1997. do 2004. bila je izabrani predstavnik SUBNOR-a Republike Srpske u Svjetskoj federaciji boraca, i član Generalnog savjeta iste Federacije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, više ratnih i mirnodopskih odlikovanja i društvenih priznanja. Živi u Beogradu.

MILOŠ GLIŠIĆ je izabran za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Prnjavor, juna 1944. Poslije spajanja okružnih odbora USAOJ-a za Banjaluku i Prnjavor (kada je izvršeno spajanje ova dva okruga * u Okrug za srednju Bosnu) izabran je za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu, na zajedničkoj sjednici okružnih odbora USAOJ-a za Banjaluku i Prnjavor, koja je bila izbornog karaktera u Teslicu 27. decembra 1944. Biografija Miloša Glišića je u biografijama sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu.

SEKRETARI OKRUŽNOG KOMITETA KPJ ZA JAJCE I SREDNU BOSNU 1941-1945.

1. Kasim Hadžić, sekretar Okružnog komiteta KPJ za Jajce od 18. oktobra 1941. do 23. februara 1942.²⁴²
2. Rajko Bosnić, sekretar OK KPJ za srednju Bosnu od 23. februara do 31. marta 1942.
3. Milan Radman, sekretar OK KPJ za srednju Bosnu od 2. maja do jula 1942.
4. Đorđe Perović *Doko*, sekretar Partijskog rukovodstva za teren bivšeg
4. KNOP odreda od decembra 1942. do 15. januar 1943.
5. Šefket Maglajlić, sekretar Povjereništva OK KPJ za srednju Bosnu od 8. januara do 29. maja 1943.
6. Ilija Kostić, sekretar Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu od 29. maja do kraja septembra 1943.

²⁴² Kasim Hadžić bio je sekretar OK KPJ za Jajce, odnosno područje djelovanja 3. krajiškog NOP odreda, koje je obuhvatalo i srednju Bosnu.

7. Miloš Stoj ako vić, sekretar OK KPJ za srednju Bosnu od 15. decembra 1944. do aprila 1945.

Sekretari OK KPJ za Banjaluku od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944.

1. Dušanka Kovačević, sekretar OK KPJ od kraja septembra 1943. do juna 1944.

2. Vojo Savić, sekretar OK KPJ za Banjaluku od juna do 15. decembra 1944.

Sekretari OK KPJ Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944.

1. Ilija Kostić, sekretar OK KPJ od kraja 1943. do 1. februara 1944.

2. Miloš Stojaković, sekretar OK KPJ od 1. februara do 15. decembra 1944.

Sekretari OK KPJ koji su dali život za svoje ideale Kasim

Hadžić, Rajko Bosnić, Milan Radman

Sekretari OK KPJ proglašeni za narodne heroje Kasim

Hadžić, Rajko Bosnić, Šefket Maglajlić, Ilija Kostić

Od ukupno 8 sekretara OK KPJ bili su 1 žena i 7 muškaraca. Nacionalni sastav: 4 Srbin, 2 muslimana, 1 Hrvat i 1 Crnogorac. Školska spremam: 1 fakultetski obrazovan, 3 studenta, 1 završena srednja škola, 2 kvalificirani radnika i 1 niža školska spremam.

BIOGRAFIJE SEKRETARA OKRUŽNIH KOMITETA KPJ 1941 - 1945.²⁴³

KASIM HADŽIĆ, sekretar OK KPJ za Jajce²⁴⁴ od 18. oktobra 1941 koji je djelovao i u srednjoj Bosni do osnivanja OK KPJ za srednju Bosnu. Njegova biografija je u dijelu knjige *Narodni heroji Jugoslavije u srednjoj Bosni*.

RAJKO BOSNIĆ, sekretar Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu od 23. februara do 31. marta 1942. Njegova biografija je u dijelu knjige *Narodni heroji Jugoslavije u srednjoj Bosni*.

MILAN RADMAN, sekretar Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu od 2. maja do početka jula 1942.

Roden je u Banjaluci 1918. godine.

Bio je aktivna učesnik revolucionarnog omladinskog pokreta u Banjaluci. Kao đak Realne gimnazije u Banjaluci isticao se u đačkom literarnom udruženju „Nova Jugoslavija“ u čijem radu je učestvovao dvojako: i literarnim prilozima i aktivnim političkim djelovanjem. I u drugim oblicima masovnog okupljanja banjalučke napredne omladine aktivno je učestvovao - u RKUD „Pelagić“, Turističkom društvu „Prijatelji prirode“, sportskom životu - u podmlatku „RSK „Borac“, šahovskom klubu itd. Tokom 1935. godine u 6. razredu gimnazije bio je u grupi naprednih đaka sa Dragom Radovanovićem, Duškom Džepi-nom i Slobodanom Gajićem koja je izučavala literaturu dobijenu od drugova iz starijih razreda. Sa njima je radila Dušanka Kovačević. U „Novoj Jugoslaviji“ borili su se da na izborima za novu upravu prođu kandidati koje je kandidovao revolucionarni omladinski pokret. Sa istom grupom odlazi na

²⁴³ Dio podataka za biografije u trećem dijelu, preuzet je i iz knjige *Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945. godine*, str. 295 - 333.

U navedenom periodu Okružni komitet KPJ za Jajce djelovao je i na području srednje Bosne.

KAB-ova predavanja, učestvuju u radničkim manifestacijama koje su organizovali URS-ovi sindikati i KPJ, itd.

Kad ih je Dušanka Kovačević pozvala da učestvuju na Hođerinom zboru, održanom na Govedarici u Banjaluci, na kome su napredne snage snažno protestovale, tako da se umješala policija, sutradan, poslije istrage u školi, cijeli događaj se okončao na štetu đaka.

„Nastavničko vijeće je odlučilo da se iz škole isključe Milan Radman, Dušanka Kovačević, Duško Džepina, Slobodan Gajić i Dušan Drča...U gradu je pripremljen svečani ispraćaj isključenih; na željezničkoj stanici okupila se sva napredna radnička, studentska i srednjoškolska omladina Banjaluke. Mislim da je tada Veljko Đorđević održao kratak govor i poželio srećan put našim drugovima i uspjeh u novim školama.“²⁴⁵

Prije rata bio je student prava na Univerzitetu u Zagrebu. Interesantno je sjećanje Josipa Granica *Fiće* iz studentskih dana, koji, između ostalog, kaže:

„Svom prijatelju Nikici Pavliću dao sam ključeve od tavana na kojem je sklanjao ilegalni partijski materijal. Kad se Nikica nalazio u zatvoru, ključeve od tavana držao je Milan Radman...“²⁴⁶

„Uoči fašističke opasnosti, ove grupe su prerasle u kružoke za narodnu vojnu izobrazbu. U te oblike rada bili su aktivno uključeni Karlo Roje, Brana Perović, Milan Radman, Zdrava Korda, Ljubica Pejičinović, Dušanka i Jelena Perović, Ziba Galijašević, Drago Lang, Lazo Vidović i mnogi drugi. I pored veoma živog rada ove grupe nisu nikad bile provaljene, što ukazuje na dobру organizaciju u pripremama i tokom rada. Iz ovih ilegalnih grupa, koje su nastavile da djeluju sve do 1941, politički su pripremani omladinci za prijem u SKOJ i KPJ... uzgred rečeno od juna 1940. se manje sektašilo pri prijemu u KPJ politički borbenih i provjerjenih članova SKOJ-a koji su se godinama kalili pod budnim okom Partije u mnogim aktivnostima sindikata, radničkih društava, klubova i udruženja. Većina od tih omladinaca bila je u ilegalnim borbenim grupama 1941.,“²⁴⁷

Iz jednog izvora može se zaključiti daje Milan Radman primljen u KPJ relativno rano - sa 17 godina. Ivica Makor u objavljenom sjećanju, između ostalog, kaže:

„Na partijskim sastancima razmatrali smo učinke u vezi sa okupljanjem grupa simpatizera. Tako sam ja obrazovao grupu simpatizera s kojom sam radio, a koju su sačinjavali Tone Gazić, Ludvik Jurić, Josip Smok, Milan

²⁴⁵ Drago Radovanović, *Rad napredne omladine banjalučke gimnazije*, Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 2, str. 231. (Svi daci izbačeni iz škole, osim Dušana Džepine koji je otisao u Pančevo, produžili su školovanje u Sisku, napom. autora).

²⁴⁶ Josip Granić *Fiće*, *Banjalučki gimnazijalci su pripadali grupi naprednih studenata*, Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 2, str. 249.

²⁴⁷ Drago Slunjski, *Sjećanje na Dragu Langa*, Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 2, str. 257.

Radman i još jedan stolarski radnik čijeg imena se ne sjećam. Jednom prilikom je Veljko Đorđević održao ovoj grupi predavanje o istoriji radničkog pokreta Jugoslavije i sadržaju klasne borbe; predavanje je održano na Santraču na Vrbasu. Jurić i Radman su nešto kasnije postali članovi KPJ... "²⁴⁸

Još jedan izvor dopunjava sliku o Milanu Radmanu kao revolucionaru. Veljko Vidović u objavljenom sjećanju kaže:

„Karlo (misli se na Karla Rojca, napom. autora) je potom otisao u Pomošku akademiju. S njim sam se ponovo sreto tek poslije puštanja s robije. Mislim daje to bilo 1938. ili 1939. godine. Znam samo da se s njim od dolaska u Banjaluku družio moj mlađi brat Lazo (Vidović, napom. aut.). Iz pojedinih razgovora saznao sam da Karlo okuplja oko sebe omladince s područja Bojica Hana, Rosulja, Pilane i Predgrađa. Međutim, nije mi poznat njegov politički rad iz toga vremena. Jedino znam daje često dolazio u Radnički dom, stalno se družio s Milanom Radmanom, sve dok iz Banjaluke nije otisao u Slavonski Brod.“²⁴⁹

U jednoj bilješci (br. 291), u istoj knjizi o Laži Vidoviću, Milan Vukmanović o Milanu Radmanu kaže:

„Lazar-Lazo Vidović, rođen 1920., učesnik u komunističkom pokretu od 1938., nosilac Partizanske spomenice 1941., general .INA. Politički su ga izgradivali Milan Radman i Karlo Roje, a sa njima je djelovao u godinama uoči aprilske rata i prvim mjesecima okupacije do odlaska u partizane 1941. godine.“

Između mnogobrojnih aktivnosti u pripremama ustanka Milan Radman je u grupi sa Karлом Rojem i Mirkom Bobanom bio angažovan na vađenju oružja iz Vrbasa, koje su prilikom kapitulacije Kraljevine Jugoslavije bacali vojnici. To oružje nosili su na groblje i sakrivali u porodičnu grobnicu Conđrić, a kad je došlo vrijeme oružje je noću ručno prebacivano na Sehitluk i šire u okolinu Banjaluke.

Kako je Milan Radman u ljeto 1941. bio u ustaškom zatvoru u Banjaluci, organizovao je bjekstvo u noći između 17. i 18. septembra 1941. i uspešno su pobegli: Milan Radman, Jozo Nemeć, Ivica David, Ante Marinić i Ljubo Gotovac.²⁵⁰

„Kad smo krenuli s ušća Turjanice, Milan mi je ispričao kako mu je pošlo za rukom da se 'iščupa' iz ustaškog zatvora, rekavši mi da gaje Pavo Radan nasavjetovao kako će pobjeći...“²⁵¹

²⁴⁸ Ivica Makor, *KPJ poslije zavodenja diktature*, Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 1, str. 217 - 228. Citirani dio je na str. 225-226. U ovom sjećanju vidi se daje Ivica Makor bio u čeliji KPJ sa Vilkom Vinterhalterom, pročelnikom, tj. sekretarom čelije, Tankredi-Edi Solarom i Marjanom Podgomikom, a član KPJ je od aprila 1931. godine. Sve ovo objavljeno je u knjizi za koju je redaktor bio Milan Vukmanović, tako daje sve objavljeno kritički ocijenjeno.

²⁴⁹ Veljko Vidović, *Školski dani s Karлом Rojcom*, Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 1, str. 177.

²⁵⁰ Zvonko Odić, *Nisam uspio pobjeći*, Srednja Bosna, knj. 2, str. 533.

²⁵¹ Trivo Lunić, *SRadmanom do Vrbanje*, Srednja Bosna, knj. 2, str. 398.

Kao i svi pripadnici revolucionarnog omladinskog i radničkog pokreta u Banjaluci i Milan je bio uključen u organizovani rad na teoretskom uzdizanju članstva. Ali, pada u oči njegovo angažovanje na teoretskom uzdizanju i u partizanskom šatoru, prvih ustaničkih dana.

„Sunce je već dobro bilo zagrijalo i odskočilo kad me brat zovnu: - Ho-di da čitamo - reče, jer je u šatoru bilo i nešto literature. Sjedosmo kraj šatora. Milan je čitao Marksov Manifest. Jedva sam držao otvorene oči zbog umora od neprospavane noći i psihičke napetosti tih dana, ali sam ga ipak slušao i nastojao da pratim i pamtim. Bio sam već navikao na disciplinu u SKOJ-u i sa starijim drugovima, a i svijestan daje i znanje potrebno kao i oružje...“²⁵²

Njegova supruga Ljubica Pejčinović-Radman je prije rata bila pripadnik revolucionarnog omladinskog i komunističkog pokreta u Banjaluci, a najviše se angažovala u grupi koja je djelovala u Bojica Hanu, posebno u pripremama ustanka, 1941. godine, sve do hapšenja. Zbog izuzetne aktivnosti primljena je u KPJ već u 1941. godini. Uhapšena je u Banjaluci 31. jula

1941. Iako se u zatvora porodila nije puštena na slobodu sve do 23. marta 1942, kada se opet aktivno uključuje u rad. Poslije oslobođenja radila je neko vrijeme u Banjaluci, a potom je bila profesor Univerziteta u Sarajevu.

Milan Radman u NOB-i učestvuje od prvih ustaničkih dana 1941. Iste godine je politički komesar Jošavačke, a potom Crnovrške partizanske čete. Član Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu postao je 21. marta 1942, a sekretar toga komiteta 2. maja iste godine. Poznata su njegova dva pisma - izvještaja od 2. maja i 1. juna 1942. U njima je vjerno dat prikaz teškog stanja u srednjoj Bosni u kome su tada bili 4. krajiški NOP odred i Prvi proleterski bataljon Bosanske krajine.

U vezi sa tragedijom u Jošavci, noću između 31. marta i 1. aprila 1942, kada je izvršen četnički puč u kojem su stradali brojni kadrovi srednje Bosne i borci 4. krajiškog NOP odreda i Proleterskog bataljona Bosanske krajine, Milan Radman trebalo je da prisustvuje sastanku OK KPJ za srednju Bosnu, koji je bio zakazan za 1. april 1942, što se vidi iz slijedećeg izvora:

„Trebalo je da Milan Radman također dode na sastanak, ali on nije na vrijeme stigao u Jošavku zbog lošeg stanja u Rastuši. A kada je sa zakašnjnjem stigao iz Pojezne u Vijačane, obavjestili su ga o događajima u Jošavci. Radman je odmah krenuo u Crnovršku četu i tu smo se sastali on, Đoko Perović i ja, trojica preživjelih članova OK KPJ za srednju Bosnu. Održali smo sastanak i za sekretara OK izabrali Milana Radmana, koji je zatim napisao opširan izvještaj o četničkom puču, ubistvu Rajka Bosnića, Želje Barića, Mladena Stojanovića i ranjenih boraca Proleterskog bataljona i Četvrtog krajiškog NOP odreda. Izvještaj smo poslali Pokrajinskom komitetu KPJ Bosne i Hercegovine preko Banjaluke i tražili da iz Banjaluke dode drugarica Zaga Umičević Mala, član OK KPJ za srednju Bosnu. Na

²⁵² Bozo Radman, *Do bijelog partizanskog šatora*, Srednja Bosna, knj. 2, str. 401. 130

istom sastanku smo odlučili da sjedište OK KPJ bude u Vijačanima, gdje se tada nalazio i štab Četvrtog krajiskog NOP odreda..."²⁵³

Milana Radmana ubili su četnici u borbi, u selu Boškovići kod Banjaluke, početkom jula 1942.

DORDE PEROVIĆ *Doko*, sekretar Okružnog partijskog rukovodstva za područje djelovanja 4. KNOP odreda. Njegova biografija je u ovoj knjizi - Sekretari OKSKOJ-a.

SEFKET MAGLAJLIC, sekretar Povjereništva Pokrajinskog komiteta KPJ Bosne i Hercegovine za Bosansku krajinu od 14. januara do 29. maja 1943. Njegova biografija je u ovoj knjizi - *Narodni heroji Jugoslavije u srednjoj Bosni*.

ILIJA KOSTIC, sekretar Okružnog komiteta KPJ za Kotor-Varoš i područje oko Banjaluke od 29. maja do kraja septembra 1943. Njegova biografija je u ovoj knjizi - *Narodni heroji Jugoslavije u srednjoj Bosni*.

MILOŠ STOJAKOVIC, sekretar Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu od 15. decembra 1944.

Rođenje 1915, u Bosanskoj Kostajnici (prema nekim izvorima 1916). Prije Drugog svjetskog rata završio je Građansku školu trgovackog smjera u Bosanskoj Kostajnici. Prvo zapošljjenje bilo mu je u Opštini Bosanska Kostajnica u svojstvu činovnika. Kao 25-godišnjak prvih dana ustanka uključio se u NOR.

Miloš Glišić, *Ubistvo Rajka Bosnića i Želje Barića*, Srednja Bosna, knj. 4, str. 4 (u pri-premi).

Krajem 1941. godine postao je sekretar Sreskog komiteta KPJ za Bosanski Novi.

Kada je održano Okružno savjetovanje KPJ za Kozaru, 21. i 22. septembra 1942, u vezi sa političkom ocjenom ofanzive, odnosno organizovanja odbrane Kozare i Knežpolja za vrijeme te ofanzive, ljeta 1942. godine, postao je član Okružnog komiteta KPJ za Kozaru. Za članove Plenuma istog komiteta primljeni su Lazo Vukota, Radoje Batos, Dušan Stojnić i dr. Za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Kozaru postavljenje krajem 1942. To se vidi, između ostalog, iz pisma Đure Pucara Starog, upućenog Centralnom komitetu KPJ 15. decembra 1942, u kome, između ostalog, stoji: „Istovremeno vam upućujemo i jedan primjerak izvještaja novostvorenog Okružnog komiteta (KPJ napom. aut.) za Kozaru kako bi bili upoznati i sa stanjem na tome terenu...”²⁵⁴ Navodimo samo nekoliko rečenica spomenutog izvještaja:

„Okružni komitet KPJ za Kozaru
10.XII 1942. god.

OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA BOSANSKU KRAJINU

Dostavljamo izvještaj o opštem stanju kao i o stanju partijskih organizacija na terenu Kozare prema izvještajima drugova koji su došli sa toga terena i upućivani na partijski kurs. Prema njihovim izvještajima stanje je otprilike ovako:

Poslije napuštanja terena Kozare od strane naših snaga, neprijatelj je pretresao Kozaru (šumu) a ostale krajeve je prošao u kolonama ne zadržavaći se. Osim u Palančistu, gdje je poklano oko 450 stanovnika (uglavnom žena i djece) neprijatelj nije činio veća zvjerstva kao ni pljačku i paljenje... Mi se danas nalazimo uz brigadu, čim se ukaže prilika preći čemo na teren. Uz drugarski pozdrav

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

ZA OK sekretar:
Mil. M. Stojaković, s. r.”²⁵⁵

Još dok je Ilija Kostić bio sekretar Okružnog komiteta KPJ za Prnjavor Miloš Stojaković je 16. decembra 1943.²⁵⁶ došao za člana ovog komiteta.

Sekretar je Okružnog komiteta KPJ za Prnjavor od 1. februara do 15. decembra 1944. Po odlasku Ilije Koštica na novu dužnost, 1. februara 1944, za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Prnjavor postavljenje Miloš Stojaković.

²⁵⁴ Đuro Pucar Stari, *Dokumenti i članci (1926 - 1945)*, str. 389.

²⁵⁵ Ibid., Prilog 2, Izvještaj OK KPJ Kozare; u potpisu Miloš M. Stojaković, str. 395-397.

²⁵⁶ Osman Karabegović, *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*, str. 532.

Kad je došlo do spajanja OK KPJ Prnjavor i OK KPJ Banjaluka, odnosno dva okruga srednje Bosne - za Banjaluku i za Prnjavor u jedan, sa sjedištem u Teslicu, Miloš Stojaković postavljen je 15. decembra 1944. za sekretara Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu.

Na toj dužnosti ostao je do aprila 1945, kadaje premješten u Prijedor na dužnost sekretara Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kozaru.

Poslije oslobođenja Banjaluke, 22. aprila 1945, prelazi u Banjaluku gdje je postavljen za člana Okružnog komiteta KPJ za Banjaluku. Istovremeno je bio i na dužnosti sekretara Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za okrug Banjaluku. Kasnije je prešao u Sarajevo gdje je obavljao više državnih funkcija do 1948. godine.

Poslije izjašnjenja za Rezoluciju Informbiroa, 1948. godine, zatvoren je u Sarajevu, gdje je njegov život tragično okončan.

Napomena: Inicijativa za diobu područja srednje Bosne na dva okruga i osnivanje dva okružna komiteta KPJ u srednjoj Bosni, pokrenuta je 31. avgusta 1943. za: Okrug Kotor-Varoš i područje oko Banjaluke i Okrug Prnjavor.

Za sekretara Okružnog komiteta KPJ Kotor-Varoš i područje oko Banjaluke postavljena je Dušanka Kovačević, a za sekretara OK KPJ Prnjavor Ilija Kostić. To je sprovedeno u drugoj polovini septembra 1943.

Poslije odlaska Dušanke Kovačević, juna 1944, za sekretara OK KPJ Kotor-Varoš i područje oko Banjaluke došao je Vojo Savić.

Poslije odlaska Ilike Koštice, 1. februara 1944, Miloš Stojaković postaje sekretar OK KPJ za Prnjavor, a već je bio član toga komiteta. Stoga ovde dajemo još dvije biografije - za sekretare OK KPJ u srednjoj Bosni i to za: Dušanku Kovačević i Voju Savić (s napomenom da su njih dvoje bili sekretari OK KPJ okruga u srednjoj Bosni, a ne za srednju Bosnu).

DUŠANKA KOVAČEVIĆ, sekretar Okružnog komiteta KPJ za Okrug Banjaluka - Kotor-Varoš od kraja septembra 1943.

Rodjena je u Banjaluci 22. aprila 1917, a umrla u Sarajevu 1985. godine. Prije rata bila je apsolvent na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Član SKOJ-a je od 1937, a KPJ od 1940. Aktivnost u revolucionarnom omladinskom pokretu u Banjaluci započela je u Realnoj gimnaziji gdje je bila istaknuti aktivista. Posebno se angažovala u đačkom literarnom udruženju „Nova Jugoslavija“, a krajem srednjoškolskog školovanja bila je izuzetno aktivna i u naprednom ženskom pokretu - jedan je od osnivača omladinske sekcije ženskog pokreta u Banjaluci. U 1937. godini zbog revolucionarne aktivnosti sa grupom drugova, saradnika u radu, isključena je iz Realne gimnazije i sa istom grupom nastavila školovanje u Sisku. Iako njena porodica nije imala materijalne mo-

gućnosti, Dušanka je otišla na studije u Beogradu, zahvaljujući odlučnoj namjeri da se i sama snađe za sredstva za život preko studentske organizacije, i u tome je uspjela.

U vrijeme priprema za ustanak 1941. godine bila je član Mjesnog komiteta KPJ u Banjaluci. Učesnik je NOB-aod 1941. Do ljeta 1943. bila je na dužnostima: člana OK KPJ za Podgrmeč i OK KPJ za Drvar. U oktobru 1942. izabrana je za sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu. Početkom 1943. bila je član Politodjela 7. krajiske udarne brigade.

U srednju Bosnu došla je krajem septembra 1943. za sekretara Okružnog komiteta KPJ za okrug Banjaluka - Kotor-Varoš. Juna 1944. postala je član Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, kada je otišla iz srednje Bosne.

Poslije rata bila je na više značajnih partijskih i državnih funkcija u Banjaluci, SR Bosni i Hercegovini i federaciji.

Bila je nosilac Partizanske spomenice 1941, više ratnih i mirnodopskih odlikovanja i priznanja.

VOJO SAVIĆ, sekretar Okružnog komiteta KPJ za okrug Banjaluka - Kotor-Varoš od juna do polovine decembra 1944.

Rođenje u Prekaji, Drvar, 1922. godine. Prije rata bio je student. Član je KPJ od 1941, prije početka rata. Sekretar Sreskog komiteta KPJ za Glamoč postao je 1941. Član Okružnog komiteta KPJ za Glamoč-Livno je od osnivanja 1942. Do 1944. obavljao je i druge dužnosti u Bosanskoj krajini. Poslije toga je po odluci Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu došao za organizacionog sekretara u Okružni komitet KPJ za Prnjavor. Juna 1944. postavljen je za sekretara Okružnog komiteta KPJ za okrug Banjaluka - Kotor-Varoš. Polovinom decembra iste godine postavljen je za organizacionog sekretara Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, kad je osnovan, u Teslicu. Januara 1945. postavljen je na dužnost u OK KPJ Livno. Poslije rata pretežno je radio u Sarajevu na odgovornim društveno-političkim funkcijama. Jedno vrijeme bio je i u diplomatskoj službi.

Bio je nosilac Partizanske spomenice 1941, više ratnih i mirnodopskih odlikovanja i društvenih priznanja.

Napomena: Kako smo u istraživačkom radu naišli na neobjavljeni rad Miloša Glišića, rađen za ediciju „Srednja Bosna u NOB”, u kome je dat kraći prikaz prve sjednice OK KPJ za srednju Bosnu, održane 21. marta 1942. u Jošavci, tadašnjem sjedištu nekoliko značajnih institucija srednje Bosne i Bosanske krajine, taj rad navodimo, sa manjim skraćenjima, radi potpunije slike o tom značajnom dogadaju. Iako je o njemu dosta pisano, u članku se, vjerujemo, nalazi nekoliko novih podataka:

„Formiranje Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu

Predavši dužnost upravnika Ambulante Cmovačke partizanske čete, krenuo sam istoga dana, 20. marta 1942. godine, oko 10 sati prije podne, zajedno s Lepom Perović i Osmanom Karabegovićem, iz Kadinjana, preko Crnog Vrha u Jošavku. Snijeg je bio dubok... Kad smo stigli u rejon jošavačke crkve i crkvene kuće, tu smo zatekli Rajka Bosnića, Doku Perovića i Zelju Barića..." a nešto kasnije su stigli i Lazo Vidović i Mira Jotanović, koji će sutradan biti izabrani u OK SKOJ-a za srednju Bosnu... Sutradan u 8. sati počeo je sastanak kojem su prisustvovali: Rajko Bosnić, Đoko Perović, Željo Barić, Milan Radman i ja, a trebalo je da bude prisutna i Mala.²⁵⁷ Na dnevnom redu toga sastanka bilo je:

- formiranje OK KPJ i izbor sekretara
- formiranje OK SKOJ-a i izbor sekretara OK SKOJ-a
- izvještaj o vojno-političkoj situaciji na području srednje Bosne i
- zadaci OK KPJ i raspored terena na kojem će raditi pojedini članovi OKKPJ.

Prije početka sastanka vladala je prava revolucionarna atmosfera. Svi smo bili ponosni što će biti formiran OK KPJ za srednju Bosnu i jedva čekali da se odredi ko će na kojem terenu da radi. Pored nas koji ćemo biti izabrani u OK sastanku su prisustvovali i Lepa i Osman, i odmah se prešlo na prvu tačku dnevnog reda; govorio je prvo Osman, a zatim Lepa. Njihovo izlaganje se odnosilo na cilj osnivanja OK KPJ za srednju Bosnu i ulogu komiteta u daljem razvoju narodnooslobodilačkog pokreta na tom području. Kad su njih dvoje izložili cilj formiranja OK KPJ, prešlo se na formiranje Komiteta i za sekretara Komiteta određenje Rajko Bosnić, a za članove Milan Radman, Željko Barić, Đoko Perović, drugarica Mala, za koju je rečeno da treba da stigne iz Banjaluke, i ja.

Odmah po formiranju OK KPJ za srednju Bosnu prešlo se na formiranje OK SKOJ-a; složili smo se da sekretar OK SKOJ-a bude Željo Barić, a članovi Lazo Vidović, Mira Jotanović i Stanko Vukašinović. Lazo, Stanko i Mira nisu prisustvovali ovom sastanku, ali kada se sastanak OK KPJ završio, oni su bili pozvani - bilo je to istog dana poslije podne - i Željo Barić je s njima održao poseban sastanak, kojem su prisustvovali još i Lepa, Osman i Rajko Bosnić. Ja nisam bio na tom sastanku.

Pošto je razmotrena problematika prve tačke dnevnog reda sastanka na kojem je formiran OK KPJ, prešli smo na drugu tačku: vojno-politička situacija. Rukovođenje sastankom preuzeo je Rajko Bosnić i on je podnio izvještaj o vojno-političkoj situaciji u srednjoj Bosni, a potom su o prilikama u srednjoj Bosni opširno govorili Osman i Lepa. Pohvalno su se izrazili o političkom stanju na području Crnovrške partizanske čete. Meni je tada mno-

²⁵⁷ Odnosi se na Zagorku Umičević Zagu, koja je tada još bila u okupiranoj Banjaluci sekretar Mjesnog komiteta KPJ za Banjaluku.

go toga postalo jasno, jer sam partijski i politički bio vezan samo za Crnovršku partizansku četu i teren koji je ona pokrivala i branila od neprijatelja...

Pod trećom tačkom dnevnog reda razgovarali smo o zaključcima Oblasne partijske konferencije, održane u Skender-Vakufu, posebno o onim zaključcima koji su se odnosili na rad u jedinicama Četvrtog krajiškog NOP odreda u vezi sa aktivnošću Dražinih emisara i špijuna, koje su ubacivali ustaše i Nijemci.

Na sastanku je svaki od nas odmah preuzeo jasno određeno zaduženje. Milan Radman je dobio zadatak da se vrati na tesličko-dobojsko područje, gdje je zbog četničkih pučeva, koji su već bili izbili u nekim partizanskim četama, stanje bilo prilično teško. Željo Barić je zadužen da članovima Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, pošto taj komitet bude formiran, u vezi sa situacijom na terenu i u jedinicama, da saopšti uputstva za rad s omladinom na terenu. Đoko Perović je dobio zadatak da formira Agitprop Okružnog komiteta KPJ, koji će biti uz Štab 4. krajiškog odreda, da rukovodi njim, da priprema propagandni materijal. Ja sam dobio zadatak da odem na teren 3. bataljona i obidem PrnjavorSKU, Motajičku i Crnovršku partizansku četu.

Prije mog polaska iz Jošavke u Vijačane Rajko Bosnić me pozvao da zajedno s njim prisustvujem sastanku partijske ćelije pri Štabu 4. krajiškog NOP odreda. Prisustvovali su i politički komesari četa, a sastankom je rukovodio sekretar OK YJ*J za srednju Bosnu Rajko Bosnić. Ne sjećam se koje bio sekretar štapske ćelije, koji je otvorio sastanak, ali dobro pamtim uvodno izlaganje Rajka Bosnića. Govorio je jasno i ubjedljivo o situaciji u svijetu i kod nas, a onda je Radi Radiću, koji je također bio prisutan, obrazlagao značaj funkcije savjetnika u Štabu odreda, koja mu je upravo bila dodjeljena. Uvjeravao gaje da kao komunista mora tu časnu funkciju ozbiljno shvatiti i posvetiti se radu. Rade je čutao, čini mi se da ni riječi nije pro-
govorio..."²⁵⁸

OKRUŽNI KOMITET SKOJ-a ZA JAJCE, ODNOSNO ZA SREDNU BOSNU, 1941 - 1945.

Sastavi OK SKOJ-a za: Jajce u 1941. i 1942; srednju Bosnu od 7. februara 1942. do kraja septembra 1943.²⁵⁹ i 15. decembra 1944 - 15. maja 1945. Zatim, sastavi OK SKOJ-a za Banjaluku i Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944. zasebno za svaki okrug.

²⁵⁸ Miloš Glišić, *Formiranje Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu*, neobjavljen rad u ličnoj arhivi Slavka Odića - pozajmljen autoru da koristi po ličnom nahodenju.

²⁵⁹ U istraživanju je utvrđeno da je Ahmet Hadžihalilović postavljen za sekretara OK SKOJ-a za Jajce 18. oktobra 1941; međutim, nije utvrđeno daje osnovan i OK SKOJ-a, iako se spominje u pojedinim izvorima.

Okružni komitet SKOJ-a Jajce 1941. i 1942.

Već je navedeno da smo, između ostalog, istraživali kada je osnovan i ko su bili sekretari i članovi Okružnih komiteta SKOJ-a u srednjoj Bosni, pa tako i za OK SKOJ-a Jajce, koji je, vjerovatno do kraja, a možda i do sredine februara 1942. godine bio nadliježan i za djelovanje SKOJ-a u srednjoj Bosni. U nekoliko navedenih izvora, sve je rečeno do kojih podataka se došlo u istraživanju, pa sada dajemo samo sastave okružnih komiteta, odnosno povjereništava SKOJ-a u pojedinim periodima:

Okružni komitet SKOJ-a za Jajce, oktobra 1941. 1.
Ahmet Hadžihalilović, sekretar

Napomena: ima indicija daje A. Hadžihalilović bio sekretar i jedan dio februara 1942.

Okružni komitet SKOJ-a Jajce od početka do kraja januara 1942.

1. Rajko Bosnić, sekretar
- ? ...

Okružni komitet SKOJ-a Jajce februara (vjerovatno kraj), 1942.

1. Drago Lang, sekretar
2. Dušanka Cumura
3. Miko Zec

Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu od 7. januara 1942. osnovan na Prvoj okružnoj konferenciji SKOJ-a za srednju Bosnu u selu Karač do kraja septembra 1943.

Okružni komitet SKOJ-a osnovan u selu Karač, 7. januar 1942.

1. Safet Fejzić²⁶⁰, sekretar
2. Želimir Barić *Željo*
3. Mira Jotanović
4. Đorđe Perović *Đoko*
5. Vlado Ivano vic
6. Stanko Vukašinović
7. Lazar Vidović

²⁶⁰ Safet Fezić, *U Okružnom komitetu SKOJ-a za srednju Bosnu*, Srednja Bosna, knj. 4 (u pripremi). Autor, između ostalog, kaže: „Osim mene, kao sekretara, u taj komitet su ušli: Željko Barić, Mira Jotanović, Lazo Vidović i Stanko Vukašinović”.

Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu, -osnovan na Drugoj okružnoj konferenciji SKOJ-a za srednju Bosnu, održanoj 17. i 18. marta 1942. u Branešcima:

1. Safet Fejzić, sekretar
2. Želimir Barić, *Željo*
3. Mira Jotanovic
4. Đorđe Perović *Doko*
5. Stanko Vukašinović
6. Lazo Vidović
7. Vlado Ivanović
8. Dane Pavlić

„Odmah po formiranju OK KPJ za srednju Bosnu (OK KPJ je formiran 21. marta 1942, napom. aut.) prešlo se na formiranje OK SKOJ-a; složili smo se da sekretar OK SKOJ-a bude Željo Barić... ali kada se sastanak OK KPJ završio, oni su bili pozvani - bilo je to istog dana poslije podne - i Željo Barić je s njima održao poseban sastanak, kojem su prisustvovali još i Lepa (Perović), Osman (Karabegović) i Rajko Bosnić. Ja nisam bio na tom sastanku.”²⁶¹

Safet Fejzić je postavljen za sekretara SKOJ-a u Proleterskom bataljonu Bosanske krajine, koji je bio u osnivanju, a osnovan je 25. marta 1942. U Proleterski bataljon su raspoređeni i Petar Petrović, Osman Malkić *Magaj*, tada sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a za Crni Vrh i Nenad Krajišnik²⁶²

21. marta 1942. Želimir Barić *Željo* postao je sekretar OK SKOJ-a za srednju Bosnu.

Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu od 21. marta 1942. po odlasku Safeta Fejzića u Proleterski bataljon Bosanske krajine:

1. Želimir Barić *Željo*
2. Vlado Ivanović²⁶³
3. Mira Jotanović
4. Đorđe Perović *Doko*
5. Stanko Vukašinović
6. Lazo Vidović
7. Dane Pavlić

²⁶¹ Miloš Glišić, *Formiranje Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu*, Srednja Bosna, knj. 4 (u pripremi).

²⁶² Safet Fejzić, *U Okružnom komitetu SKOJ-a za srednju Bosnu*, Srednja Bosna, knj. 4 (u pripremi).

²⁶³ Kazivanje Vlade Ivana vica autoru da je bio član OK SKOJ-a u navedenom sastavu. Safet ne navodi Vladu Ivanović, a mi ga navodimo na osnovu kazivanja Vlade Ivanovića autoru, 1984. godine u proljeće, u Kotor-Varošu.

Dakle, tri dana poslije savjetovanja u Branećima došlo je do izbora Želje Barića za sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu, pošto je Safet Fejzić od 25. marta postao sekretar SKOJ-a u Proleterskom bataljonu Bosanske krajine...²⁶⁴

Okrugni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu, osnovan 2. maja 1942:

1. Đorđe Perović, *Đoko*, sekretar
2. Mira Jotanović
3. Vlado Ivanović

,,2. maja 1942. Milan Radman izvještava da je 21. marta formiran Okrugni komitet KPJ u sastavu Rajko Bosnić, sekretar, Zaga Umičević, Milan Radman, Miloš Glišić i Željo Barić (sekretar) ali da taj komitet nije zbog izuzetnih prilika djelovao, te daje ponovo formiran 2. maja u sastavu Milan Radman, sekretar Zaga Umičević, Miloš Glišić, Đoko Perović (omladina)...“²⁶⁵

U međuvremenu, prije osnivanja Okrugnog komiteta SKOJa- za srednju Bosnu, život su izgubili - svirepo ubijeni od četnika, Rajko Bosnić, sekretar OK KPJ za srednju Bosnu, Želimir Barić *Željo*, sekretar OK SKOJ-a i Dane Pavlić, član OK SKOJ-a za srednju Bosnu.

,,U zgradi žandarmerijske stanice pohvatani su Rajko Bosnić, sekretar OK KPJ i Željo Barić, član OK KPJ za srednju Bosnu, Leda Karabegović, i još 5 omladinskih rukovodilaca. Iste noći odvedeni su u selo Skatavici i poubijani u šumi na Ravnoj Gori, 500 metara sjeverno od tt 541, dok je Leda Karabegović ubijen odmah čim su krenuli prema Skatavici, pored samog puta, oko 100 metara daleko od crkve.“²⁶⁶

Povjereništvo Okrugnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, osnovano 8/9. januara 1943, poslije dolaska proletera u srednju Bosnu:

1. Đorđe Perović, *Đoko*, sekretar
2. Vlado Ivanović
3. Mira Jotanović

Povjereništvo Oknižnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu od 18. januara 1943.²⁶⁷

1. Pero Kolundžija, sekretar,
2. Mira Jotanović,

²⁰⁴ Safet Fejzić, *Djelatnost SKOJ-a i Partije na području Bosanske krajine*, 21. jun 1959. godine, str. 7, Arhiv Bos. krajine, Banjaluka (ABK), 209-146-11/79. ²⁶⁵ Regesta dokumenata o srednjoj Bosni u NOB, str. 33, (br.067).

²⁶⁶ Savo Trikić, Dušan Repajić, *Proleterski bataljon Bosanske krajine*, str. 75.

²⁶⁷ IPIRP BiB, Sarajevo, Fond OK KPJ Banjaluka, br. 28, 1, Izvještaj *Mirka* (Šefket Mađajlić) upućen Oblas. kom KPJ Bos. krajine, 14. februara 1943. Izvještaj poslan iz Snjegotine.

3. Branko Fistrić *Malac*, sekretar Bataljonskog komiteta SKOJ-a 2. bat.

4. KNOP odreda

4. Vlado Kecman, sekretar SK SKOJ-a Kotor-Varoš i Bataljonskog komiteta SKOJ-a 1. bataljona 4 KNOP odreda

5. Stanko Vukašinović

Cijelo Povjereništvo OK SKOJ-a za srednju Bosnu, s obzirom na početak četvrte ofanzive, stupilo je u 4. krajiski NOP odred, 3. februara 1943. Uskoro, za vrijeme epidemije pjegavog tifusa u 4. krajiskom NOP odredu Mira Jotanović se razbolila i umrla u Partizanskoj bolnici u Baltićima, Gonji Korićani, u proljeće 1943. gdje je i sahranjena.

Dotadašnji sekretar Povjereništva OK SKOJ-a za srednju Bosnu Đorđe Perović *Doko* otišao je za rukovodioца Obaveštajnog centra 4. krajiskog NOP odreda.

Vlado Ivanović, dotadašnji član OK SKOJ-a za srednju Bosnu, u decembru 1942. neko vrijeme je bio sekretar SK SKOJ-a Kotor-Varoš. Nije ušao u novoosnovano Povjereništvo OK SKOJ-a za srednju Bosnu, postoje tražio da ide u vojsku, pa je u januaru 1943. razriješen dužnosti sekretara SK SKOJ-a Kotor-Varoš, a na njegovo mjesto je došao Vlado Kecman.²⁶⁸

Povjereništvo OK SKOJ-a za srednju Bosnu održalo je četiri sastanka: prvi: prilikom formiranja, 8/9. januara 1943, poslije sastanaka Povjereništva OK KPJ za srednju Bosnu, održanog u Lađevcu; drugi između 18. i 20. januara 1943. u Kotor-Varošu; treći, krajem januara u Sipragama, a sastanku su prisustvovali Zaga Umičević, član Povjereništva OK KPJ za srednju Bosnu i Mile Ćulibrk, član Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu, i četvrti, u proljeće 1943. negdje u Mladikovini. Napravljena su zaduženja da: Mira radi pretežno sa četom u kojoj ima najviše Teslićana, *Malac* u Prnjavorском bataljonu i Vlado u Prvom, odnosno tzv. Banjalučkom bataljo-nu; i još jedan, kasnije u Cudniću. Prisustvovao je Adem Hercegovac. To je poslednji sastanak ovog Povjereništva. Uskoro, 29. maja 1943. godine Povjereništvo je preraslo u Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu. Istovremeno i Povjereništvo OK KPJ za srednju Bosnu preraslo je u Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu (suštinski, a formalno se zvalo OK SKOJ-a i KPJ za Kotor-Varoš i Banjaluku).²⁶⁹

Okružni komitet SKOJ-a za Kotor-Varoš - Banjaluku od 29. maja do kraja septembra 1943:

1. Pero Kolundžija, sekretar

2. Ajša Miličević

3. Dušan Vidović *Dule*

4. Mile Trnjaković, sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš.²⁷⁰

²⁶⁸ P. Kolundžija, *Sjećanje...*, str. 7-15.

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ Izvještaj OK KPJ za srednju Bosnu od 16. juna 1943, IPIRP BiH, Sarajevo, 38/247; P. Kolundžija, *Sjećanje...*, str. 16 i 19.

U izvještaju OK KPJ za srednju Bosnu od 16. juna 1943. navodi se daje formiran i OK SKOJ-a Kotor-Varoš (3 člana).²⁷¹ Međutim, krajem maja došao je Mile Tmjaković iz 4. krajiške NOP brigade za sekretara SK SKOJ-a Kotor-Varoš i postao je i član OK SKOJ-a. Dule Vidović je otišao, pa su ostala samo tri člana: Pero Kolundžija, Ajša Miličević i Mile Tmjaković (4. jula 1943). Miloš Milaković je došao prije 5. ofanzive, a Drago Stojović ne-posredno poslije ove ofanzive. Uskoro dolazi i Nada Podgomik.

Okružni komiteti SKOJ-a Banjaluka i Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944.

Krajem septembra 1943, formirana su dva komiteta - OK KPJ za Prnjavor i OK KPJ za Banja Luku - Kotor Varoš, na osnovu odluke Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu od 8. septembra 1943. godine²⁷² i došlo je do formiranja oba OK SKOJ-a. Prvo dajemo podatke za Okružni komitet SKOJ-a Banjaluka - Kotor-Varoš, a potom za Prnjavor.

*Okružni komitet SKOJ-a Banjaluka-Kotor- Varoš od
ljeta 1943. do 15. decembra 1944.*

Okružni komitet SKOJ-a za Banjaluku - Kotor-Varoš, osnovan ljeto 1943:

1. Pero Kolundžija, sekretar
2. Nada Podgomik, član
3. Miloš Milaković

Već u avgustu 1943. Miloš Milaković je otišao u SK KPJ Kotor Varoš, za sekretara gdje ostaje sve do odlaska u SK KPJ Banja Luka, pred kraj 1943. godine. Povjereništvo SK KPJ Banja Luka bilo je u sastavu: Miloš Milaković, sekretar i članovi Stojko Vranješ i Dušan Stanarević, ali ovaj Sreski komitet KPJ Banja Luka nikada nije definitivno formiran. Tako se Miloš Milaković opet vratio na dužnost člana OK SKOJ-a Banja Luka. U zimu 1944. postavljen je za sekretara Sreskog komiteta KPJ za Teslić.

Okružni komitet SKOJ-a za Banjaluku - Kotor-Varoš od početka novembra 1943:

1. Pero Kolundžija, sekretar
2. Miloš Milaković, organizacioni sekretar
3. Nevenka Petrić, sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a za Travnik.

"I IIPR BiH. Sarajevo 38/247; P. Kolundžija, *Sjećanja...* str. 18 i 19. ¹¹² Izvještaj OK SKOJ-a Banjaluka upućen Oblasnom komitetu SKOJ-a za Bos. krajinu 1. decembra 1943, IIPR Sarajevo BiH, stara sign. 1/17148, nova sign. 158/2.

Formiranjem Sreskog komiteta KPJ za Travnik, početkom novembra 1943, Nevenka Petrić je istovremeno postala i član Sreskog komiteta KPJ za Travnik u svojstvu sekretara SKOJ-a. U proljeće 1944, odlukom Oblasnog komiteta SKOJ-a na rad u OK SKOJ-a Banja Luka su došli Pero Divjak i Milan Marčeta, a nešto docnije i Veljko Vejinović.

Okružni komitet SKOJ-a Banja Luka, od proljeća do 6. septembra 1944:

1. Pero Kolundžija, sekretar
2. Nevenka Petrić
3. Pero Divjak
4. Milan Marčeta
5. Veljko Vejinović
6. Milka Pilipović, sekretar SK SKOJ-a Kotor Varoš

U izvještaju OK SKOJ-a Banja Luka, od 18. jula 1944. stoji: „Što se tiče samog Okružnog komiteta članovi se prilično snalaze i to naročito drug Milaković i drug Marčeta. Jedino drugarica Milka nije se ponajbolje snašla na terenu... Što se tiče Sreskog komiteta Travnik on može da zadovolji s te strane što su ljudi poletni, prilično uporni u radu i disciplinovani. Što se tiče Sreskog komiteta SKOJ-a Kotor Varoš mi još nismo drugaricu Milku riješili dužnosti sekretara istog iz razloga toga što dužnost sekretara je jedino u stanju da primi drugarica Boja, ...“²⁷³

Okružni komitet SKOJ-a za Banja Luku od 6. septembra 1944. do 15. decembra 1944 - spajanja sa OK SKOJ-a Prnjavor u OK SKOJ-a za srednju Bosnu

1. Veljko Vejinović, sekretar
2. Milan Marčeta
3. Nevenka Petrić
4. Milka Pilipović

U izvještaju OK SKOJ-a Banja Luka, oktobar 1944. se kaže: „Okružni komitet SKOJ-a broji 4 člana, i to 2 druga i 2 drugarice. Socijalni sastav: 3 seljaka i 1 đak (Nevenka). U Plenumu našeg OK SKOJ-a unišla je drugarica Boja Vučković, sekretar SK SKOJ-a Kotor Varoš i drug Marko Zec, koji je sada privremeno na Zeničkom terenu.“²⁷⁴

²⁷³ ibid.

²⁷⁴ Ibid.

*OK SKOJ-a za Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15.
decembra 1944.*

Okružni komitet SKOJ-a za Prnjavor od kraja septembra 1943.

1. Mile Trnjaković, sekretar
2. Dušan Vidović *Dule*
3. Drago Stojović
4. Mićo Jovanović *Korčagin*.

Okružni komitet SKOJ-a za Prnjavor početkom 1944.

1. Mile Trnjaković, sekretar
2. Dušan Vidović *Dule*
3. Miloš Glišić
4. Drago Subotić *Pitanče*
5. Fahrija Jovanović.

Dušan Vidović *Dule* uskoro je otišao u 5. kozarsku brigadu, Fahrija Jovanović je, takođe, uskoro otišla na novu dužnost. Drago Subotić *Pitanče* otišao je Motajički odred za pomoćnika političkog komesara odreda, Mićo Jovanović *Korčagin* otišao je u Srbiju na novu dužnost.

Okružni komitet SKOJ-a za Prnjavor krajem 1944.

1. Mile Trnjaković, sekretar
2. Miloš Glišić
3. Rada Ostojić
4. Mirko Sančanin.

U ovom sastavu OK SKOJ-a Prnjavor integrisao se, (poslije spajanja okruga Banjaluka i okruga Prnjavor) u novoosnovani Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu.

U 1944. godini sekretari sreskih komiteta SKOJ-a na okrugu Prnjavor bili su: Savko Jenjić za Prnjavor, Tahir Imamović za Tešanj, Mladen Janjić početkom juna je bio sekretar za Prnjavor, u drugoj polovini 1944. sekretar za Teslić i Todor Dukić za Derventu.²⁷⁵

Mile Trnjaković, *Neka sjećanja...*, str. 17 - 20.

*OK SKOJ-a za srednju Bosnu od 15. decembra 1944, poslije
spajanja okruga za Banjaluku i Prnjavor u okrug za srednju
Bosnu*

Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu, osnovan 27. decembra 1944:

1. Mile Trnjaković, sekretar
2. Veljko Vejinović, organizacioni sekretar
3. Miloš Glišić, predsjednik Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu
4. Nevenka Petrić, sekretar Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu
5. Rada Ostojić
6. Milka Pilipović
7. Mirko Sančanin²⁷⁶

Do sastava ovog OK SKOJ-a za srednju Bosnu došlo je poslije spajanja okruga Banjaluka i okruga Prnjavor. Iz sastava komiteta vidi se da iz okruga Banjaluke uključena tri, a iz okruga Prnjavor četiri člana komiteta.

Veljko Vejinović je uskoro prešao u 9. krajišku NOPU brigadu. Mile Trnjaković je u februaru otišao u JNA, a uskoro je i Milka Pilipović otišla na novu dužnost.

Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu od februara do 15. maja 1945.

1. Miloš Glišić, sekretar
2. Nevenka Petrić
3. Rada Ostojić
4. Mirko Sančanin

Na dužnost sekretara OK SKOJ-a postavljen je Miloš Glišić koji je ostao na toj dužnosti do prelaska na novu, krajem aprila, u oslobođenoj Banjaluci. Poslije Prvog kongresa USAOBiH-a u Sarajevu, gdje su kao delegati učestvovala tri člana OK SKOJ-a raspoređeni su na ovu dužnost: Rada Ostojić u Sarajevo, Mirko Sančanin u Srbac, a Nevenka Petrić na dužnost sekretara Gradske komitete SKOJ-a za Banjaluku.

²⁷⁶ Mile Trnjaković, *Neka sjećanja na rad SKOJ-a i omladine u centralnoj Bosni, (maj 1943 - februar 1945. godine)*, Srednja Bosna, knj. 4, 21 str., (u pripremi za štampu). Spisak je naveden prema ovom radu Mile Trnjakovića; Izvještaj OK KPJ za srednju Bosnu od 16. decembra 1944, IPIRP Sarajevo, 30. decembar 1944, stara sign. 172/20271.

OK KPJ ZA JAJCE, ODNOSNO SREDNU BOSNU 1941 -1945.

Partijsko rukovodstvo od 28. avgusta 1941.

„Partijsko Rukovodstvo sa pet drugova, sa sekretarom drugom Hadžijom"²⁷⁷

U izvještaju Kasima Hadžića ukazuje se na to daje 28. avgusta 1941. kada je formirana Prva četa Bosanske krajine, osnovano i Partijsko rukovodstvo sa pet drugova, sa sekretarom drugom Hadžijom. Ne zna se ko su bila ostali članovi tog rukovodstva. Ali, ono u tom sastavu nije do ni djelovalo. Vjerovatno je rasformirano odlaskom Kasima Hadžića s Tisovca na Manjaču. Dakle, činjenica je daje postojalo. S tim u vezi Slavko Odić²⁷⁸ navodi da nije tačna tvrdnja Sefketa Maglajlića da sve do osnivanja Okružnog komiteta KPJ za Jajce, 18. oktobra 1941. godine, nije postojalo partijsko rukovodstvo koje je djelovalo na jajačkom području i u srednjoj Bosni. Međutim, tačno je da je formiran Okružni komitet KPJ za područje 3. krajiškog NOP odreda, za čijeg sekretara je, takođe, postavljen Kasim Hadžić. Ali, po redoslijedu osnivanja ovo nije prvo već drugo partijsko rukovodstvo, osnovano 18. oktobra 1941. za ovo područje, postoje, kako smo naveli, prvo osnovano 28. avgusta 1941.²⁷⁹

Iz svega se vidi daje Šefket Maglajlić u svom radu *Reorganizacija partizanskih komandi i odreda* (Srednja Bosna, knj. 3, str.10), pošto ne spominje Partijsko rukovodstvo, osnovano 28. avgusta 1941, previdio njegovo postojanje, čiji je sekretar, takođe, bio Kasim Hadžić, koji se tada potpisivao Hadžija.²⁸⁰

²⁷⁷ Kasim Hadžić, *Izvještaj polit. komesara I. čete*. Izvještaj je kucan na pisaćoj mašini črnicom na tri lista veličine 20x34. U lijevom gornjem uglu je zaglavljje *Štab Prve čete za Bosansku krajinu iprištapske službe*, Srednja Bosna, knj. 2, str. 55-61. (Naveden opis izvještaja sa držan je u fusnoti 1, na str. 61, Srednja Bosna, knj. 2. kao *Napomena Redakcije*).

²⁷⁸ Slavko Odić u fusnoti 2 uz rad Š. Maglajlića „Reorganizaciju partizanskih komandi i odreda," kaže: „Autorovo sjećanje ne odgovara stvarnosti jer je postojalo partijsko rukovodstvo od pet članova, formirano 28. avgusta 1941. godine i sekretar tog rukovodstva bio je Kasim Hadžić. Ko su bila ostala četvorica članova tog rukovodstva nije poznato, ali to rukovodstvo u tom sastavu nije dugo ni funkcionisalo. Vjerovatno je bilo rasformirano odlaskom Kasima Hadžića s Tisovca na Manjaču i formiranjem Okružnog komiteta KPJ za područje 3. krajiškog NOP odreda, za čijeg sekretara je postavljen Kasim Hadžić. Napomena Redakcije.", Srednja Bosna, knj. 3, str. 8—12, citirana fusnota str. 11.

²⁷⁹ Vidi fusnotu 2, u stvari *Napomenu Redakcije* u „Srednja Bosna u NOB", knj. 3, str. 11.

²⁸⁰ Špiro Jovišević, *Rad KPJ i SKOJ-a na širem jajačkom području od 1941. do jula 1942. godine*, Skenderbavukska konferencija '42, str. 347.

OK KPJ za Jajce, odnosno za srednju Bosnu od 1941. do kraja septembra 1943. —

Okružni komitet KPJ za okrug Jajce, osnovan 18. oktobra 1941.

1. „Kasim Hadžić, sekretar
2. Muhamed Kazaz
3. Nemanja Vlatković
4. Stole Kovačević
5. Edhem Karabegović
6. Teofik Kadenić *Cinkara* 7'.
Rade Ličina i
8. Ahmet Hadžihalilović (sekretar SKOJ-a)."²⁸¹

Odluku o osnivanju Okružnog komiteta KPJ za Jajce donijeo je Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu u oktobru 1941. U isto vrijeme Štab NOP odreda Bosanske krajine osnovao je Štab 3. NOP odreda. Navedeni sastav OK KPJ Jajce ostao je samo do kraja godine. „Osnivanjem OK SKOJ-a za Jajce, početkom 1942. označen je proces omasovljenja omladinske i sko-jevske organizacije i intenziviranje rad u njima.“²⁸² Tada je za sekretara OK SKOJ-a i člana OK KPJ za Jajce došao Rajko Bosnić i angažovanjem političkih snaga iz SKOJ-a i KPJ na tom terenu došlo je do daljeg razvoja revolucionarnog omladinskog pokreta na području djelovanja OK KPJ i OK SKOJ-a za Jajce.

OKKPJ za Jajce od polovine januara 1942.

1. Kasim Hadžić, sekretar
2. Teofik Kadenić *Cinkara*
3. Stole Kovačević
4. Rajko Bosnić, sekretar OK SKOJ-a (od početka do kraja januara 1942)

Krajem februara dolazi do diobe dotadašnjeg područja djelovanja OK KPJ za Jajce, s obzirom na to da je 6. februara na savjetovanju u Agićima osnovan 4. krajiški NOP odred, pa je izvršena podjela područja njihovog djelovanja na 3. i 4. krajiški NOP odred. Analogno tome, na Oblasnoj konferenciji KPJ za Bosansku krajinu, na završetku rada 23. februara 1942, donijeta je odluka da se za područja djelovanja 3. i 4. krajiškog NOP odreda osnuju dva okružna komiteta KPJ i to je sprovedeno: osnovan je Okružni komitet KPJ za Jajce i Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu.

²⁸¹ Šefket Maglajlić, *Reorganizacija partizanskih komandi i odreda*, Srednja Bosna, knj. 3, 10.

²⁸² Špiro Jovišević, *Rad KPJ i SKOJ-a na širem jajačkom području od 1941. do jula 1942. godine*, str. 354.

Okružni komitet KPJ za Jajce - još jedan izvor o ovom komitetu:

1. Kasim Hadžić, sekretar
2. Teufik Kadenić *Cinkara*
3. Stole Kovačević .
4. Nemanja Vlatković
5. Vojin Zirojević i
6. Drago Lang, sekretar OK SKOJ-a Jajce.²⁸³

Kasnije, kada su poginuli Kasim Hadžić i Drago Lang, 6. maja 1942. dužnost sekretara OK KPJ preuzeo je Gojko Rodić. U toku NOR-a bili su članovi OK KPJ Jajce slijedeći drugovi i drugarice:

1. Vera Crvečanin
2. Budo Miličević
3. Ilija Kostić (zamjenio Gojka Rodica kao sekretar)
4. Radomir Mitrić
5. Miloš Polić
6. Mićo Rakić (SKOJ)
7. Pero Divjak, sekretar OK SKOJ-a²⁸⁴

Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu od 21. marta 1942. do kraja septembra 1943.

- 1; Rajko Bosnić, sekretar
2. Zaga Umičević
3. Milan Radman
4. Đorđe Pero vić *Doko*
5. Miloš Glišić²⁸⁵
6. Želimir Barić *Željo* (SKOJ)²⁸⁶
7. Mlado (nije utvrđeno puno ime ovog člana komiteta).

²⁸³ Osman Karabegovic, *Bosanska krajina nepresušivi izvor revolucionarnih snaga*, Prilog 1. str. 534.

²⁸⁴ *Ibid.*

²⁸⁵ Miloš Glišić, *Formiranje Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu*, Srednja Bosna, knj. 4, (u pripremi). Autor, između ostalog, kaže: „U crkvenoj kući smo prenoćili i sutradan, 21. marta 1942. godine ujutro, u osam sati, počeo je sastanak kojem su prisustvovali: Rajko Bosnić, Đoko Perović, Željko Barić, Milan Radman, i ja, a trebalo da bude prisutna i Mala (tj. Zaga Umiče vić, koja je tada živila ilegalno u Banjaluci i bila sekretar MK KPJ za Banjaluku, a na slobodnu teritoriju je stigla 25. maja 1942. - napomena N. P.). Na dnevnom redu tog sastanka bilo je: - formiranje OK KPJ i izbor sekretara OK KPJ; -formiranje OK SKOJ-a i izbor sekretara OK SKOJ-a; -izveštaj o vojno-političkoj situaciji na području srednje Bosne; - zadaci OK KPJ i raspored terena na kojem će raditi pojedini članovi OK KPJ... Pored nas koji ćemo biti izabrani u OK KPJ prisustvovali su i Lepa (Perović) i Osman (Karabegovic)... Prvo je govorio Osman, a zatim Lepa... prešlo se na formiranje Komiteta i za sekretara Komiteta određenje Rajko Bosnić, a za članove Milan Radman, Željko Barić, Đoko Perović, drugarica Mala, za koju je rečeno da treba da stigne iz Banjaluke, i ja.”

²⁸⁶ Izveštaj Milana Radmana, sekretara OK KPJ za srednju Bosnu, od 2. maja 1942, AVII, mikrofilm IPIRPPBiH, Sarajevo, 1/632.

U navedenom sastavu ovaj OK KPJ djelovao je od 21. marta, kada je održana prva sjednica do 31. marta. Samo poslije deset dana Rajko Bosnić, sekretar OK KPJ i Želimir Barić *Željo*, član OK KPJ i sekretar OK SKOJ-a za srednju Bosnu, mučki su ubijeni u noći između 31. marta i 1. aprila 1942. u Jošavci za vrijeme četničkog puča sa još 5 omladinskih rukovodilaca, kao i više ranjenika - boraca Prvog proleterskog bataljona Bosanske krajine i 4. krajiskog NOP odreda.

Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu, osnovan 2. maja 1942.

1. Milan Radman, sekretar
2. Zaga Umičević
3. Miloš Glišić
4. Đoko Perović (omladina)²⁸⁷
5. Mlado (nije utvrđeno koje ova ličnost)

OK KPJ u ovom sastavu djelovao je u izuzetno teškim uslovima. Već u julu Milan Radman, sekretar ovog OK KPJ je poginuo u borbi s četnicima. Ostala tri člana bili su u raznim djelovima srednje Bosne u izuzetno teškim uslovima za političko djelovanje. Ali, ostali su živi, i pored toga, i po dolasku proleterskih jedinica u srednju Bosnu došli su s njima ili su im se priključili.

„Okružni komitet za Banjaluku i srednju Bosnu, formiran februara 1942.

1. Rajko Bosnić, sekretar
2. Milan Radman, organizacioni sekretar
3. Želimir Barić *Željo*

Koncem marta 1942. poginuli su Rajko Bosnić, a nešto kasnije i Željko Barić, pa su OK KPJ sačinjavali:

1. Milan Radman, sekretar
2. Zagorka Umičević, organizacioni sekretar
3. Đorđe Perović, sekretar SKOJ-a
4. Miloš Glišić

Juna 1942. poginuo je i Milan Radman. Kontinuitet partijskog rada održala je Zagorka Umičević. Osnovano je Okružno partijsko rukovodstvo: Đorđe Perović *Đoko*, sekretar, Adem Hercegovac i Dušan Josipović *Duško*, koje djeluje sve do formiranja Povjereništva Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu.²⁸⁸

²⁸⁷ Izvještaj Milana Raclmana, sekretara OK KPJ za srednju Bosnu, od 2. maja 1942', AVII, mikrofilm IRP BiH 1/632.

²⁸⁸ O. Karabegović, *n. d.*, str. 534-535.

Partijsko rukovodstvo za teren bivšeg 4. krajiškog NOP odreda, osnovano sredinom decembra 1942.

1. Đorđe Perović, sekretar
2. Adem Hercegovac
3. Dušan Josipović *Duško*

Navedeni sastav se vidi iz izvještaja-pisma Duška Josipovića od 27. decembra 1942. On, između ostalog, kaže: „Mi smo odmah po dolasku na ovaj teren zajedno i po direktivama politkomesara I proleterske divizije formirali partijsko rukovodstvo za teren bivšeg IV odreda u koji su ušli tri druga (Perović (Đorđe - napom. aut.), Adem (Hercegovac - napom. aut.) i dr.). Poslije toga formirali smo partijsko rukovodstvo za srez kotorvaroški...”²⁸⁹

Povjereništvo Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, osnovano 8/9. januara 1943.

1. Šefket Maglajlić, sekretar
2. Adem Hercegovac
3. Dušan Josipović *Duško*
4. Đorđe Perović *Doko* (SKOJ)
5. Vojo Stupar
6. Zagorka Umičević *Zaga*

Od 3. februara 1943. sastav Povjereništva je sužen:

1. Šefket Maglajlić, sekretar
2. Dušan Josipović *Duško*
3. Zagorka Umičević *Zaga*

Do ove promjene je došlo poslije obnavljanja 4. krajiškog NOP odreda kada su Vojo Stupar, Đorđe Perović *Doko* i Adem Hercegovac otišli na dužnost u odred i to: Vojo Stupar za političkog komesara 4. krajiškog NOP odreda, Đoko Perović za rukovodioca Obavještajnog centra u odredu i Adem Hercegovac za političkog komesara 2. bataljona istog odreda.

Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu,-osnovan 29. maja 1943:

1. Ilija Kostić, sekretar
2. Dušan Josipović *Duško*
3. Vera Crvenčanin

²⁸⁹ Đuro Pucar Stari, *Dokumenti i članci* (1926 - 1945), dok. 177, str. 480-483 (*Izvještaj s onu stranu Vrbasa*, pisao Dušan Josipović 27. decembra 1942. u Skender-Vakufu. Ovaj izvještaj Đ. Pucar je priložio kao aneks uz svoj izvještaj (dokumenti 77), koji je poslao CK KPJ 20. januara 1943. (Zbog svojevrsne skromnosti Josipović nije rekao da je on treći član Partijskog rukovodstva).

4. Niko Jurinčić
5. Pero Kolundžija (SKOJ)

Poslije mjesec dana iz ovog sastava je otišao Niko Jurinčić, a došao Dušan Misirača. Krajem avgusta otišla je i Vera Crvencanin, a za članove su došli Živanka Vićentijević *Seka* i Aleksandar Čizmić.

OKKPJza Banjaluku-Kotor-Varoš i OK KPJ za Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944.

Okružni komitet KPJ za okrug Banjaluka - Kotor-Varoš, osnovan oktobra 1943.

1. Dušanka Kovačević, sekretar
2. Aleksandar Čizmić *Aco*
3. Dušan Josipović *Duško*
4. Pero Kolundžija, (SKOJ)
5. Dušan Misirača
6. Nevenka Novaković

Juna 1944. iz ovog sastava otišla je Dušanka Kovačević, a za sekretara OK KPJ je došao Vojo Savić. Početkom 1944. otišli su Nevenka Novaković i Aleksandar Čizmić *Aco*, a tokom ljeta iste godine i Dušan Misirača, umjesto koga je u OK došao Dušan Šobot - za političkog komesara Komande područja Banjaluka.

Okružni komitet KPJ za okrug Banjaluka od juna do 15. decembra 1944.

1. Vojo Savić, sekretar
2. Dušan Josipović
3. Dušan Šobot
4. Judita Alargić
5. Pero Kolundžija (SKOJ)

OKKPJza Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944. '

Okružni komitet KPJ za okrug Prnjavor od septembra 1943. do 1. februara 1944.

1. Ilija Kostić, sekretar
2. Zdravko Preradović *Braco*
3. Edhem Pobrić
4. Mile Trnjaković, SKOJ

5. Živanka Vićentijević *Seka*
6. Miloš Stojaković (došao kasnije)

Okružni komitet KPJ za Prnjavor od 1. februara 1944. do 15. decembra 1944.

1. Miloš Stojaković, sekretar
2. Zdravko Preradović *Braco*
3. Edhem Pobrić
4. Mile Trnjaković
5. Živanka Vićentijević *Seka*

Prvog februara 1944. Ilija Kostić je otišao na novu dužnost, a za sekretara je postavljen Miloš Stojaković koji je prije dolaska u Prnjavor bio sekretar OK KPJ za Kozaru od kraja 1942. godine.

Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu od 15. decembra 1944. do oslobođenja 1945.

Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu, osnovan 15. decembra 1944:

1. Miloš Stojaković, sekretar
2. Vojo Savić, organizacioni sekretar
3. Dušan Josipović *Duško*
4. Rade Kantar
5. Edhem Pobrić
6. Zdravko Preradović *Braco*
7. Mile Trnjaković, SKOJ
8. Živanka Vićentijević *Seka*
9. Derviš Gazić *Dedo* (član Plenuma OK KPJ), sekretar SK KPJ za Tešanj.

Većina članova ovog Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu ostali su na radu u Teslicu do oslobođenja izuzev Mile Trnjakovića, koga je na dužnosti sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu zamjenio Miloš Glišić, koji je istovremeno postao i član OK KPJ za srednju Bosnu. Dušan Josipović *Duško* je otišao u Banjaluku, čim je oslobođena, na dužnost sekretara Mjesnog komiteta KPJ za Banjaluku od 22. aprila 1945. Miloš Stojaković je aprila 1945. otišao u Prijedor na dužnost sekretara Okružnog NOO za Kozaru.

SRESKI KOMITET SKOJ-a ZA KOTOR-VAROŠ, 1941-1945.

Kako je Sreski komitet SKOJ-a za Kotor-Varoš prvi sreski komitet SKOJ-a koji je osnovan na području srednje Bosne (decembra 1942), a raspolažemo odgovarajućim podacima, navodimo i te podatke:

Sreski komitet SKOJ-a Kotor Varoš osnovan decembra 1942.²⁹⁰

1. Pepi Tvrz, sekretar
2. Dušanka Petrić
3. Nada Mažar
4. Nevenka Petrić

Sreski komitet SKOJ-a Kotor-Varoš decembra-januara 1942.

1. Vlado Ivanović, sekretar
2. Dušanka Petrić
3. Nada Mažar
4. Nevenka Petrić
5. Rajko Dukić

Vlado Ivanović na svoje traženje odlazi sa dužnosti sekretara 18. januara 1943, a za sekretara dolazi Vlado Kecman.

Sreski komitet SKOJ-a Kotor-Varoš od 18. januara 1943.²⁹¹

1. Vlado Kecman, sekretar
2. Dušanka Petrić
3. Nada Mažar
4. Nevenka Petrić
5. Rajko Dukić
6. Lazo Gajić

S obzirom na to daje ofanziva počela 16. februara 1943, partizanske snage su se povukle iz oslobođenog Kotor-Varoša 31. januara 1943. i dolazi do obnavljanja 4. krajiškog NOP odreda. U ovaj odred stupa cijeli SK SKOJ-a za Kotor-Varoš, s tim što su njegovi članovi raspoređeni i za sekretare aktiva SKOJ-a po četama, a sekretar Vlado Kecman za sekretara Batal-jonskog komiteta SKOJ-a (Nada Mažar u I, Dušanka Petrić u II, a i Rajko Dukić je otišao u II za zamjenika političkog komesara, Nevenka Petrić za sekretara aktiva SKOJ-a u III četu -I (Banjalučkog) bataljona, 4. krajiškog NOP odreda. Zadatak članova Sreskog komiteta SKOJ-a je bio da politički djeluju i na terenu, a to je bio i zadatak odreda u cjelini.

²⁹⁰ Kazivanje Pepi Tvrza i Vlade Ivana vica autoru.

²⁹¹ Kazivanje Vlade Ivanovića, Pere Kolundžije i Vlade Kecmana autoru.

Sreski komitet SKOJ-a Kotor-Varoš osnovan krajem maja 1943.²⁹²

1. Mile Trnjaković, sekretar
2. Dušanka Petrić
3. Nevenka Petrić

Došavši na dužnost sekretara SK SKOJ-a Kotor-Varoš, Mile Trnjaković kaže: „Bivši Sreski komitet SKOJ-a se takođe rasuo. Predviđeno je da ostanu Dušanka i Nevenka Petrić, a Rajko Dukić je primio novu dužnost, tako da sam se ja našao u ulozi ponovnog formiranja Sreskog komiteta SKOJ-a za srez Kotor Varoš. U komitetu SKOJ-a sa mnom ostaju sestre Dušanka i Nevenka Petrić. Tih dana sam ih prvi put sreo i istini za volju stekao sam utisak da će mi to biti stvarno dobri saradnici.“²⁹³

Sa 2. krajiškom NOPU brigadom u srednju Bosnu je došao Reuben Mavorah, koji je raspoređen na rad u SK SKOJ-a Kotor-Varoš. Radeći na terenu Kotor-Varoša, najveći dio svoga djelovanja proveo na području Skender-Vakufa.²⁹⁴ Član SK SKOJ-a Kotor-Varoš postao je poslije 4. jula 1943. godine.²⁹⁵

Sreski komitet SKOJ-a Kotor Varoš od oktobra 1943. do januara 1944.²⁹⁶

1. Jusuf Skorup, sekretar
2. Čedo Marjanović
3. Pavle Jovetić
4. Živko Arsenić
5. Milica Bajić-Arsenić *Mika*

Jusuf Skorup je bio sekretar komiteta do 5. januara 1944, odnosno do šeste neprijateljske ofanzive.²⁹⁷

Sreski komitet SKOJ-a Kotor-Varoš poslije šeste ofanzive²⁹⁸

1. Milka Pilipović, sekretar
2. Boja Vučković
3. Luka Stojaković
4. Stevka Jelčić *Ćuka*
5. Mileva Kovačević

²⁹² M. Trnjaković, *n. d.*

²⁹³ *Ibid.*, str. 5.

²⁹⁴ *Ibid.*, str. 7.

²⁹⁵ Izveštaj OK KPJ za srednju Bosnu od 4. jula 1943. u kome se, na str. 2 kaže: „SK SKOJ-a Kotor-Varoš postoji (3 člana), dok za Prnjavor još nije formiran.“(iPIRP Sarajevo, stara sign. 80/8416).

²⁹⁶ Kazivanje Jusufa Skorupa autoru.

²⁹⁷ *Ibid.*

²⁹⁸ Izveštaj OK SKOJ-a Banjaluka od 18. jula 1944, kat. br. 5341. inv. br. 16226, str. 1 (lična arhiva Pere Kolundžije).

U izveštaju OK KPJ Banja Luka od 6. avgusta 1944. godine se kaže: „Napredak u omladinskom radu osjetio se sa strane što omladina sada mnogo masovnije posjećuje zborove i što se kroz različite forme rada uspio okupiti veći broj omladine. Glavni su nedostaci u radu s omladinom što se nije uspio ostvariti neki jači politički uticaj i što omladina još uvijek ne pomaže dovoljno Narodnu vlast u riješavanju njenih zadataka. Na cijelom okrugu, u vojsci i na terenu, ima 18 aktivnih sa 115 skojevaca. U vojsci je rad aktivna mnogo bolji, nego na terenu. Kroz različite forme rada i organizacije okupljeno je oko 600 omladine. Na terenu imaju 2 SK SKOJ-a sa 7 članova. Travnički Sreski komitet je priličan, dok kotorovaroški ne može zadovoljiti“²⁹⁹

U ovom sastavu Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš nije bio ni jedan član rodom sa sreza Kotor-Varoš. U jednom izveštaju Oblasnog komiteta SKOJ-a upućenom Centralnom komitetu SKOJ-a se kaže: „U Bosanskoj krajini imademo 9 okružnih komiteta SKOJ-a sa ukupno 43 člana. Naši rukovodioci u Podgrmečkom, Drvarskom, Kozarskom i Ključkom okrugu snalaze se u radu. Međutim, i u ovim okruzima gdje je razvijen omladinski pokret kadrovi nisu pravilno uzdizani i nije im se posvjećivala dovoljna pažnja, što se najbolje vidi iz toga daje priličan broj rukovodilaca iz ovih krajeva otisao u centralnu Bosnu gdje su se vrlo teško snalazili i nisu mogli odgovoriti zadacima. Najtipičniji primjer slabog posvjećivanja pažnje odgoju i izdizanju kadrova je centralna Bosna, gdje se za preko godinu dana nije uspio izdignuti gotovo ni jedan domaći rukovodilac niti stvoriti OK SKOJ-a od domaćih kadrova, ma daje za to bilo uslova. To se najbolje vidi u Kotor Varoškom okrugu...“³⁰⁰

Sreski komitet SKOJ-a Kotor-Varoš od oktobra 1944.³⁰¹

1. Boja Vučković, sekretar
2. Mileva Kovačević
3. (drug)
- 4.(drug)
5. (drug)

²⁹⁹ Izveštaj OK KPJ Banja Luka od 6. avgusta 1944, IPIRP Sarajevo, stara sign.28/2628.

³⁰⁰ Izveštaj Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu upućen CK SKOJ-a, Arhiv CK SKJ, CK SKOJ-a, 1944/116. (Citirano sadržaju može se dodati i slijedeće: od januara 1943. do oslobođenja u Sreskom komitetu SKOJ-a za Kotor-Varoš nikada nije bio sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš koji je rodom, odnosno koji je živio na ovom srezu. Kad je po kadrovskoj procjeni jedan član SK ŠKOJ-a Kotor-Varoš bio dorastao da može biti sekretar sreskog komiteta SKOJ-a, tada je, iz sastava Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš u kome je tada bio član, postavljen za sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a za srez Travnik. Od januara 1943. do oslobođenja u srezu Kotor-Varoš nije bio nijedan sekretar SK SKOJ-a od, kako se to govorilo, domaćih kadrova. Slično je i sa OK SKOJ-a za srednju Bosnu, odnosno Banjaluku. U OK SKOJ-a za srednju Bosnu, odnosno Banjaluku, postao je jedan član iz domaće sredine od novembra 1943, ali, više po automatizmu - zato što je postao sekretar SK SKOJ-a za Travnik. Taj, samo jedan član OK SKOJ-a iz domaće sredine, ostao je do spajanja dva OK SKOJ-a u OK SKOJ-a za srednju Bosnu, tj. do 27. decembra 1944, kao do oslobođenja.

³⁰¹ Izveštaj OK SKOJ-a za mjesec oktobar 1944, nova sign. 8/2.

U izvještaju OK SKOJ-a od oktobra 1944, kaže se da u SK SKOJ-a Kotor-Varoš ima 5 članova i to dvije drugarice i tri druga.³⁰² U ovom SK SKOJ-a do oslobođenja su bili još i sekretari opštinskih komiteta SKOJ-a za Sken-der-Vakuf Dušan Stanarević, za Maslovare Smilja Petrić i za Šiprage Dimitrije Grubač.

Sreski komitet SKOJ-a Kotor-Varoš od novembra 1944.

1. Boja Vučković, sekretar
2. Mileva Kovačević
3. Dimitrije Grubač, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a Šiprage
4. Smilja Petrić, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a Maslovare
5. Dušan Stanarević, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a S. Vakuf
6. Mustafa Karaselimović

Na sastanku SK SKOJ-a Kotor-Varoš, održanom 13. novembra 1944, iz podjele zadataka vidi se daje tada SK SKOJ-a Kotor-Varoš bio u sastavu kako je gore navedeno³⁰³

Sreski komitet SKOJ-a Kotor-Varoš do oslobođenja 1945.

1. Boja Vučković, sekretar
2. Dušan Stanarević
3. Dimitrije Grubač, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a Šiprage
4. Smilja Petrić, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a Maslovare
5. Mustafa Karaselimović.

U jednom dokumentu koji se nalazi u Institutu za proučavanje istorije radničkog pokreta stoji da poslije oslobođenja SK SKOJ-a treba da bude u slijedećem sastavu: Nevenka Petrić, đak, sekretar, Boja Vučković, seljak, Mustafa Karaselimović, trg. pomoćnik, Dimitrije Grubač, seljak.³⁰⁴ Međutim, SK SKOJ-a Kotor-Varoš poslije oslobođenja ostao je u istom sastavu, a Nevenka Petrić je, po završetku Prvog kongresa USAOBiH-a u Sarajevu, 9. maja 1945, dobila raspored da ide u Banjaluku za sekretara Mjesnog komiteta SKOJ-a.

³⁰² ibid.

³⁰³ N. Petrić, *Ratne pribilješke*, I, str. 92.

³⁰⁴ IPIRP Sarajevo, Fond Oblasnog komiteta SKOJ-a, 1944. godine, nova sign. 15/2. U ovom dokumentu rukom je napisan sastav svih sreskih i svih okružnih komiteta SKOJ-a u Bosni i Hercegovini - fotokopija uz radnog notesa Zage Umičević. Za srez Kotor-Varoš napisan je sastav koji u praksi nije realizovan. Za sekretara SK SKOJ-a Kotor-Varoš bila je predviđena Nevenka Petrić, ali to nije realizovano, postoje odmah po oslobođenju raspoređena na dužnost sekretara Gradskog komiteta SKOJ-a grada Banjaluke. Boja Vučković je i poslije oslobođenja ostala na dužnosti sekretara SK SKOJ-a za Kotor-Varoš.

SRESKI KOMITET KPJ KOTOR-VAROŠ 1942-1945.

Sreski komitet KPJ, odmah poslije oslobođenja Kotor-Varoša, 4. decembar 1942.

1. Vaso Kapor, sekretar
2. Galib Fazlić
3. Ilija Slavnić
4. Mile Trkulja
5. Josip Tvrz *Pepi*, sekretar SK SKOJ-a

Sreski komitet KPJ Kotor-Varoš oko 10. januara 1943.

1. Safet Fejzić, sekretar
2. Vukašin Vujačić (proleter iz 5. crnogorske udarne brigade 3. divizije)
3. Josip Tvrz *Pepi*, sekretar SK SKOJ-a

U Plenum ovog komiteta ušli su: Galib Fazlić, Vaso Kapor i Ilija Slavnić.

Zbog četvrte neprijateljske ofanzive partizanske snage se povlače iz Kotor-Varoša. Prikupljaju se snage za obnavljanje 4. krajiškog NOP odreda. Kad je odred obnovljen i održana njegova smotra, 2. februara 1943, osnovana je tehnika u kojoj su tada (ili kasnije, duže ili kraće) radili: Milan Gavrić, Edhem Pobrić, Viktorija Petrić-Kapor, Vlado Ivanović, Ante Santić, Ismet Mujezinović, Vuka Simić, Alojz Dujmić, Ratko Tomić i dr. Izdavane su i umnožavane radio-vijesti na bazi preuzimanja pretežno vijesti s bojišta i raznih informacija Radio-stanice Nova Jugoslavija, kao i dio vijesti Radio-stanice Moskva i Glas Amerike.

Sreski komitet KPJ Kotor-Varoš, obnovljen 29. maja 1943.

1. Milorad Marković, sekretar (proleter iz Crne Gore)
2. Mile Trnjaković, sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a
3. Mihajlo Pavlović

Sreski komitet KPJ Kotor-Varoš avgusta 1943.

1. Rako Tanović, sekretar
2. Mihajlo Pavlović
3. Nevenka Novaković
4. Mile Trnjaković, sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a

Sreski komitet KPJ Kotor-Varoš od novembra 1943.

1. Mileva Ljubotinja, sekretar
2. Safet Fejzić
3. Mihajlo Pavlović

4. Slavko Popović
 5. Jusuf Skorup

Sreski komitet KPJ Kotor-Varoš od kraja februara 1944.

1. Jaša Rajter, sekretar (poznat kao Luka Rajić)
2. Jovo Bjelić
3. Dušan Borić *Duško*
4. Jovanka Crnomarković Trkulja
5. Vlado Ivanović
6. Živka Kukolj
7. Milka Pilipović, sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a

U toku ljeta sa dužnosti sekretara odlazi Jaša Rajter, a umjesto njega dolazi Šaćir Maslić, koji sa te dužnosti odlazi krajem ljeta, a za sekretara SK dolazi Miloš Milaković. Kasnije za člana dolaze Simonida Jelić-Marjanović *Sida*, Boja Vučković, Jovanka Crnomarković-Trkulja i Ibro Sarač.

Sreski komitet KPJ Kotor-Varoš od novembra 1944.

1. Vlado Ivanović, sekretar
2. Jovo Bjelić
3. Dušan Borić *Duško*
4. Jovanka Crnomarković Trkulja
5. Drago Radmanović, polit, komesar Komande mjesta u Maslovarama
6. Jovo Bjelić, polit, komesar Komande mjesta u Skender-Vakufu
7. Boja Vučković, sekretar SK SKOJ-a

U januaru 1945. u ovaj komitet uključena je Viktorija Petrić-Kapor. U tom sastavu Sreski komitet KPJ Kotor-Varoš djelovao je do oslobođenja.³⁰⁵

„Kako je izgledala partijska organizacija u 1944. godini najbolje se vidi iz dokumenata koji su nastali u tom periodu. U Izvještaju Okružnog komiteta KPJ za Banjaluku za novembar 1944. godine izneseno je slijedeće organizaciono stanje:

SK KPJ Kotor-Varoš	17 celija,	102 člana,	12 kandidata
Ćelije vezane za OK KPJ	2 celije	8 članova,	5 kandidata
Banjalučki NOP odred	9 celija	43 člana,	5 kandidata
Uzlomački NOP odred	3 celije	14 članova	2 kandidata
Vlašićki NOP odred	5 celija	31 član	5 kandidata
OK KPJ i OK SKOJ-a	8 članova	—	—
S v e g a	36 celija	206 članova	29 kandidata

Pored ovih postojale su celije u Bolnici sa 9 članova.”³⁰⁶

³⁰⁵ Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf NOB-u 1941-1945 god, str. 62-82 i 360-361. TM
Ibid., str. 81-82.

PRILOZI

**SEKRETARI OK SKOJ-a ZA JAJCE I SREDNU BOSNU
PREDSJEDNICI OKRUŽNOG ODBORA USAOJ-a**

1. Ahmet Hadžihalilović, sekretar OK SKOJ-a¹ i član OK KPJ Jajce od 18. oktobra 1941. do početka januara 1942. Vjerovatno je bio sekretar i od kraja januara do 23. februara 1942. ili je u ovom vremenu bio samo član OK SKOJ-a za Jajce.
2. Rajko Bosnić, sekretar OK SKOJ-a i član OK KPJ Jajce, od početka do kraja januara 1942.
3. Drago Lang, sekretar OK SKOJ-a i član OK KPJ Jajce bio je dio februara 1942.
4. Safet Fejzić, sekretar OK SKOJ-a za srednju Bosnu od 7. januara do 20. marta 1942 (nije bio član OK KPJ u srednjoj Bosni, pošto još nije bio osnovan).
5. Želimir Barić *Željko*, sekretar OK SKOJ-a i član OK KPJ za srednju Bosnu, 21-31. marta 1942.
6. Đorđe Perović *Doko*, sekretar OK SKOJ-a i član OK KPJ za srednju Bosnu od 2. maja 1942; sekretar Povjereništva OK SKOJ-a 14-18. ili 20. januara 1943.
7. Pero Kolundžija, sekretar Povjereništva OK SKOJ-a za srednju Bosnu od 18. ili 20. januara 1942. do 29. maja 1943. i sekretar OK SKOJ-a i član OK KPJ za srednju Bosnu 29. maj 1943 - 6. septembar 1944.
8. Veljko Vejinović, sekretar OK SKOJ-a i član OK KPJ Banjaluka od 6. do kraja septembra 1944, odnosno do razdvajanja okruga Banjaluka na dva okruga - Banjaluka i Prnjavor.
9. Mile Tmjaković, sekretar OK SKOJ-a za srednju Bosnu i član OK KPJ za srednju Bosnu 15. decembar 1944 - februar 1945.
10. Miloš Glišić, sekretar OK SKOJ-a i član OK KPJ za srednju Bosnu februar-april 1945.²

Predsjednici Okružnih odbora USAOJ-a u srednjoj Bosni

1. Nevenka Petrić je predsjednik Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Banjaluku od kraja 1943, a na Okružnoj konferenciji USAOJ-a za okrug

¹ Ahmet Hadžihalilović je bio sekretar OK SKOJ-a za Jajce, odnosno područje djelovanja 3. krajiskog NOP odreda, koje je obuhvatalo i srednju Bosnu.

² Naziv Okružnog komiteta SKOJ-a i KPJ za srednju Bosnu mijenjao se od početka 1943. do oslobođenja nekoliko puta, ali u suštini uvijek je djelovao na području srednje Bosne.

Banjaluku, 21. avgusta 1944, Nevenka je izabrana za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Banjaluku i tu dužnost je obavljala do 15. decembra 1944.

Miloš Glišić je izabran za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za okrug Prnjavor juna 1944. i obavljao je tu dužnost do 15. decembra iste godine, odnosno do spajanja dva okruga srednje Bosne - okruga Banjaluka i Prnjavor.

*Predsjednik i sekretar Okružnog odbora USAOJ-a za
srednju Bosnu*

Miloš Glišić je izabran za predsjednika a Nevenka Petrić za sekretara Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu na sjednici Predsjedništva Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu, 27. decembra 1944. u Teslicu.

**2 SEKRETARI
OKRUŽNOG KOMITETA KPJ ZA JAJCE I
SREDNJU BOSNU 1941-1945.**

1. Kasim Hadžić, sekretar Okružnog komiteta KPJ za Jajce od 18. oktobra 1941. do 23. februara 1942.³
2. Rajko Bosnić, sekretar OK KPJ za srednju Bosnu od 23. februara do 31. marta 1942.
3. Milan Radman, sekretar OK KPJ za srednju Bosnu od 2. maja do jula 1942.
4. Đorđe Perović *Doko*, sekretar Partijskog rukovodstva za teren bivšeg 4. KNOP odreda od početka decembra 1942. do 8. ili 9. januara 1943.
5. Šefket Maglajlić, sekretar Povjereništva OK KPJ za srednju Bosnu od 8. ili 9. januara do 29. maja 1943.
6. Ilija Kostić, sekretar Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu od 29. maja do kraja septembra 1943.
7. Miloš Stojaković, sekretar OK KPJ za srednju Bosnu od 15. decembra 1944. do aprila 1945.

³ Kasim Hadžić je bio sekretar OK KPJ za Jajce, odnosno područje djelovanja 3. krajiskog NOP odreda, koje je obuhvatalo i srednju Bosnu.

SEKRETARI OK KPJ U SREDNJOJ BOSNI OD KRAJA
SEPTEMBRA 1943. DO 15. DECEMBRA 1944.

*OKKPJ za Banjaluku od kraja septembra 1943. do 15.
decembra 1944.*

1. Dušanka Kovačević, sekretar OK KPJ za Banjaluku od kraja septembra 1943. do juna 1944.
2. Vojo Savić, sekretar OK KPJ za Banjaluku od juna do 15. decembra 1944.

*OK KPJ za Prnjavor od kraja septembra 1943. do
15. decembra 1944.*

1. Ilija Kostić, sekretar OK KPJ za Prnjavor od kraja 1943. do 1. februara 1944.
2. Miloš Stojaković, sekretar OK KPJ Prnjavor od 1. februara do 15. decembra 1944.

NARODNI HEROJI SREDNJE BOSNE

Ime i prezime:	Rođeni	Poginuo ili umro:	God. živ.:	Zanimanje
1. Edo Antona Blažek	1920.	juni 1943.	23	radnik
2 Rajko Jove Bosnić	19.8. 1919.	1.4. 1942.	23	srednja polj. šk.
3 Dragan Gostimira Bubić	1911.	24.9. 1941.	30	radnik
4 Miljenko D.Cvitković	1914.	1.juni 1943.	29	student prava
5 Rudi P. Čajavec	1.4. 1911.	4. juli 1942.	31	stud, prava, pilot
6 Zdravko Tome Čelar	1917.	1.aprii 1942.	25	viša korner, šk.
7 Petar Ivana Dokić	10. 10. 1917.	3. januar 1942.	25	stud, agronom.
8 Miloš Teodora Dujić	21. 1. 1913.	avgust 1942.	29	šum. radnik
9 Pavle Đure Džever	1919.	4. juni 1943.	24	poljoprivrednik
10. Ahmet R.Fetahagić	14.5. 1913.	25. 12. 1943.	30	student tehnike
11. Kasim Hadžić	8. 8. 1904.	6. 5. 1942.	38	radnik
12. Husein A. Hodžić	1914.	29. 10. 1942.	28	stud. polj. šum. fak.
13. Ante Jure Jakić	11.7. 1914.	maja 1942.	28	radnik
14. O. H. Karabegović	7.9. 1911.	25.6. 1996.	85	student veter. fak.
15. Ilija Filipa Kostić	5.7. 1911.	10. 12. 1992.	81	dok. prav. nauka
16. Dragutin A. Lang	15. 10. 1921.	6. 5. 1942.	21	radnik
17. Milan B. Ličina	1917.	1.4. 1942.	25	viša. korner, šk.
18. Rade N. Ličina .	20. i0. 1912.	19.2. 1942	30	student
19. Sefket S. Maglajlić	21.4. 1912.	1983.	71	kvalifikov. radnik
20. Vahida M. Maglajlić	17.4. 1907.	1.4. 1943.	36	zanatska škola
21. Drago N. Mažar	16.8. 1918.	9. 11. 1991.	73	zanatska škola
22. Ivica N. Mažar	29.3. 1915.	10.9. 1941.	26	stud.Vis.komer.sk.
23. Josip N.Mažar <i>Sosa</i>	18.9. 1912.	20/21. 10. 1944.	32	viša šk. trg. mor.
24. Esad M. Midžić	17. 12. 1921.	17. 7. 1942.	23	stud, prava
25. Slob.L.Mitrov <i>Danko</i>	11.2. 1919.	juni 1942.	23	đak
26. Vid L. Nježić	20.6. 1903.	mart 1945.	42	trgovac
27. Novak S. Pivašević	1904.	juli 1942.	38	radnik (škriban)
28. Đurad M. Predojević>«mz	15.4. 1913.	2000.	85	artiljer. narednik
29. Đuro Milana Pucar	13. 12. 1899.	12.4. 1979.	80	radnik
30. Luka Ilije Radetić	15.3. 1917.	1982.	65	zemljoradnik
31. Karlo Rudija Roje	11. 10. 1917.	maj 1942.	25	maš. podmornice
32. Mladen S.Stojanović	7.4. 1896.	2.4. 1942.	46	ljekar
33. Fadiil Muje Šerić	juni 1914.	juni 1942.	28	učitelj
34. P.anko Jovana Šipka	1. 10. 1917.	7. 11. 1944.	27	ekon. kom. viša šk.
35. Sava M.Vujanovic Žuča	1923.	1942.	19	fotograf
36. Ratko B.Vujović Čoče	16. 12. 1916.	29. 10. 1977.	61	student agronomije
3 7. Stanko R.Vukašinović	1923.	20. 1. 1944.	21	službenik

**OPŠTINSKI KOMITETI SKOJ-a I KPJ ZA SREZ
KOTOR-VAROŠ I SRESKI KOMITETI SKOJ-a I KPJ
ZA SREZ TRAVNIK**

Opštinski komiteti SKOJ-a u srezu Kotor-Varoš, od 1942. do 1945. i neke opštinske konferencije SKOJ-a

Opštinski komitet SKOJ-a Maslovare, januar 1942.

1. Dušanka Petrić, sekretar
2. Marinko Milojević
3. Koviljka Petković
4. Nevenka Petrić

U jednom radu Safeta Fejzića stoji: „U isto vrijeme formirani su opštinski komiteti SKOJ-a i to: za Jošavku, sekretar Pavlić Dane, za Crni Vrh -sekretar Malkić Maga, za Maslovare - sekretar Petrić Dušanka, za Slatinu -sekretar Stojanović Živko, za Lišnju sekretar - Galijašević Ziba, za Dra-gović sekretar - Jovanka Bojić.“⁴

Marinko Milojević je u to vrijeme radio u Maslovarama, isključivo po omladinskim pitanjima kao saradnik Đoke Perovića i bio je član Opštinskog komiteta Maslovare. Postoje Nevenka Petrić postala sekretar aktiva SKOJ-a u Maslovarama, kada je Dušanka Petrić postavljena za sekretara Opštinskog komiteta SKOJ-a, i ona je od tada bila član toga Opštinskog komiteta SKOJ-a.

Nije se moglo utvrditi da su u to vrijeme postojali opštinski komiteti SKOJ-a u Sipragama i Skender-Vakufu. Međutim, ako nisu formalno osnovani bilo se sasvim blizu toga, s obzirom na to daje Vlado Ivanović, član OK SKOJ-a za centralnu Bosnu djelovao stalno na području Skender-Vaku-fa, a Davorin Zekić *Koko* na području Imljana, Sipraga i Grabovice. Obojica su radili po tzv. omladinskim pitanjima.

Opštinski komitet SKOJ-a Šiprage, osnovan 13. oktobra 1944.

1. Dimitrije Grubač, sekretar
2. Arso Benić
3. Milan Pajić
4. Mirko Škeljić

Na sastanku SK SKOJ-a Kotor-Varoš, održanom 1. oktobra 1944, zaključeno je, između ostalog: „Slijedi formiranje Opštinskog komiteta SKOJ-a. Za sekretara Dimitrije.“⁵

⁴ Safet Fejzić, *Djelatnost SKOJ-a i Partije na području Bosanske krajine*, pisano 2. juna 1959, Arhiv Bosanske krajine 209-146-11/79

⁵ N. Petrić, *Ratne pribilješke I*, str. 61.

Na sastanku OK SKOJ-a Banja Luka, održanom 9. oktobra 1944, zaključeno je da se formira Opštinski komitet SKOJ-a Šiprage u sastavu kako je gore navedeno - od četiri člana.⁶

Na sastanku SK SKOJ-a Kotor Varoš, održanom 13. oktobra 1944, zaključeno je da u Opštinski komitet SKOJ-a Šiprage uđu još i Mihajlo Marić, tada sekretar aktiva SKOJ-a u Imljanima (odnosno Benićima), Alekса Panić i Hakija Lozić.⁷

Opštinski komitet SKOJ-a Skender-Vakuf od 13. oktobra 1944.

1. Dušan Stanarević, sekretar
2. (neko iz Komande mesta)
3. Dane Dukić
4. Savo Popović
5. Đoko Popović

Na sastanku OK SKOJ-a Banja Luka, održanom 9. oktobra 1944, zaključeno je da se formira Opštinski komitet SKOJ-a Skender-Vakuf u sastavu, kako je gore navedeno.⁸

Na sastanku SK SKOJ-a Kotor-Varoš, održanom 13. oktobra 1944, između ostalog, zaključeno je da u Opštinski komitet SKOJ-a Skender-Vakuf uđe Teodor (vjerovatno Todor Dukić).⁹

Opštinski komitet SKOJ-a Maslovare od 10. novembra 1944.

1. Mileva Kovačević, sekretar
2. Edhem Džabić *Kampo*
3. Asima Karaselimović
4. Smilja Petrić
5. Branko Miličević

Na sastanku OK SKOJ-a Banja Luka održanom 10. novembra 1944, zaključeno je da se oformi Opštinski komitet SKOJ-a u sastavu kako je gore navedeno.¹⁰

Opštinske konferencije SKOJ-a

Na sastanku OK SKOJ-a Banja Luka, održanom 17. oktobra 1944, zaključeno je, između ostalog, da se slijedeće nedelje održe opštinske konferencije SKOJ-a na svim opštinama i utvrđen je slijedeći:

⁶ *Ibid.* str. 69.

⁷ *Ibid.*, str. 98 (Postoji posebna zabilješka o tome da Alekса Panić, po ovoj odluci nije ušao u Opštinski komitet SKOJ-a Šiprage, već tek 10. novembra 1944).

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.* str. 100.

¹⁰ *Ibid.*

Dnevni red: 1.

Politička situacija

a) U najvažnijim crtama novi događaji Srbija, Draža, Nedić, Sporazum Nac. kom i (nečitko)(S. Savez), Sporazum Tito-Subašić.

b) UNRA

c) Obnova Jugoslavije, pomoć od dužnika

2/ Zaključci savjetovanja

3/1 Kongres BiH

4) Razno

a) zadatak nošenja ranjenika

b) zbor za biranje delegata u iduću nedelju.

Postoji zabilješka da treba da se održe opštinske konferencije SKOJ-a 2. novembra 1944. u vezi sa okupljanjem omladine i teoretskim uzdizanjem članova SKOJ-a.¹¹

Opštinski komitet SKOJ-a Maslovare, od 9. februara 1945.

1. Smilja Petrić, sekretar

2. Vojo Kerezović

3. Tić Aganbegović

4. Vojo Petrić

Na sastanku SK SKOJ-a Kotor-Varoš, održanom 8. ili 9. februara 1945, zaključeno je da se formira Opštinski komitet SKOJ-a Maslovare u sastavu kako je gore navedeno.

Sa istog sastanka postoji zabilješka: „S Vojom Petrić razgovarati i postaviti ga za sekretara aktiva. Asima za sekretara aktiva u Gariće i formirati aktiv.“¹²

Opštinski komitet SKOJ-a Maslovare od 18. februara 1945.

1. Smilja Petrić, sekretar

2. Sredo Koričanac

3. Mirko Jerasimović

4. Asima Karaselimović

5. Vojo Petrić

Na vanrednom sastanku SK SKOJ-a Kotor-Varoš održanom 18. februara 1945, zaključeno je da se formira Opštinski komitet SKOJ-a Maslovare u sastavu kako je gore navedeno.¹³

¹ *Ibid.*, str. 86 i 88.

¹² *Ibid.*

¹³ N. Petrić, *Ratne pribilješke II*, str. 96.

OPŠTINSKI KOMITETI KPJ SREZA KOTOR-VAROŠ 1944-1945.

Opštinski komitet KPJ Maslovare - Vrbanjci

1. Viktorija Petrić-Kapor, sekretar
2. Avgusta Filipović
3. Mileva Kovačević, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a

Opštinski komitet KPJ Skender-Vakuf

1. Slavko Popović, sekretar
2. Živka Kukolj
3. Dušan Stanarević, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a

Opštinski komitet KPJ Kruševa Brdo

1. Zehra Mujdović, sekretar
2. Dušanka Petrić
3. Ljuboje Arsenić
4. Milica Bajić-Arsenić *Mika*

Zehra Mujdović je ostala veoma kratko na dužnosti sekretara, pa je Dušanka Petrić preuzeila tu dužnost. Nju su 4. oktobra 1944. godine (na 20-ti rođendan) na zvijerski način ubili četnici.

Nesto kasnije osnovan je Opštinski komitet KPJ Siprage čiji sekretar je bio Đurad Marić.¹⁴

SRESKI KOMITET SKOJ-a ZA SREZ TRAVNIK OD NOVEMBRA 1943. DO MAJA 1945.

Kako su Sreski komitet SKOJ-a i Sreski komitet KPJ za Travnik djelovali na području djelovanja Okružnog komiteta KPJ i SKOJ-a za srednju Bosnu, od novembra 1943. do oslobođenja, a područje djelovanja Sreskog komiteta SKOJ-a i Sreskog komiteta KPJ Travnik dobrim dijelom bilo je dotadašnje područje djelovanja Sreskog komiteta SKOJ-a i Sreskog komiteta KPJ Kotor-Varoš, dajemo i njihove sastave:

Sreski komitet SKOJ-a Travnik od novembra 1943. do avgusta 1944.

1. Nevenka Petrić, sekretar
2. Marko Zec
3. Luka Stojaković

"■ Navedeni su podaci za sastave opštinskih komiteta na srezu Kotor-Varoš prilikom njihovog osnivanja, pošto ne raspolažemo sastavima tih komiteta za kasniji period - do oslobođenja.

Početkom februara 1944, u ovaj komitet za člana je došao Jusuf Skorup, a 12. maja, kada je formiran Vlašićki odred, otisao je na dužnost zamjenika političkog komesara ovog odreda.

Sreski komitet SKOJ-a Travnik od avgusta 1944.

1. Marko Zec, sekretar
2. Luka Stoj ako vić
3. Dimitrije Grubač
4. Mika Bajić

Sreski komitet SKOJ-a Travnik poslije odvajanja od okruga Banja Luka

1. Marko Zec, sekretar
2. Luka Stoj ako vić
3. Ivan Magi
4. Mika Bajić-Arsenić

SRESKI KOMITET KPJ ZA SREZ TRAVNIK OD NOVEMBRA 1943. DO MAJA 1945.

Sreski komitet KPJ za Travnik od novembra 1943.

1. Rako Tanović, sekretar od novembra 1943.
2. Derviš Gazić *Dedo*
3. Pero Slavnić
4. Nevenka Petrić, sekretar SK SKOJ-a

U ovaj komitet nešto kasnije dolazi Simonida Marjanović *Sida*, a u januaru 1944. Jovanka Trkulja. Kad je Rako Tanović otisao na dužnost u 18. srednjobosansku brigadu za sekretara dolazi Jaša Rajter (zvani Luka Rajić).

Sreski komitet KPJ za Travnik od ljeta 1944.

1. Luka Rajić (Jaša Rajter), sekretar
2. Sida Marjanović
3. Dedo Gazić
4. Ibro Sarač
5. Pero Slavnić
6. Jovanka Trkulja
7. Stojan Simić, polit, komesar Komande mjesta u Šipragama
8. Nevenka Petrić, sekretar SK SKOJ-a

Sreski komitet KPJ za Travnik od avgusta 1944.

1. Luka Rajić (Jaša Rajter), sekretar
2. Ibro Sarač

3. Jefto Slavnić
4. Jovanka Trkulja
5. Stojan Simić, polit, komesar Komande mjesta Šiprage
6. Pero Slavnić
7. Marko Zec, sekretar SK SKOJ-a

Sreski komitet KPJ Travnik pred odlazak u Dub, oko 15. decembra 1944.

1. Šaćir Maslić, sekretar
2. Pero Slavnić
3. Jefto Slavnić
4. Alojz Dujmić
5. Marko Zec, sekretar SK SKOJ-a

Okružni komitet KPJ Banjaluka-Kotor-Varoš u oktobru 1944. predao je Sreski komitet KPJ i Sreski komitet SKOJ-a Sreskom komitetu KPJ za Travnik, koji je tada pripadao Okružnom komitetu KPJ za Jajce. Tada su predate okružnim institucijama okruga Jajce i druge odgovarajuće institucije dotadašnjeg sreza Travnik. Dio zeničkog terena predat je Okružnom komitetu KPJ za Sarajevo.

U vezi sa navedenim u Arhivu CK SKBiH pronađeno je slijedeće:

„Posljednjih 10 mjeseci ovaj Komitet je uspostavio vezu sa najaktivnijim drugovima u Zenici, a koji su i prije toga samoinicijativno ponešto radili. Prije 4-5 mjeseci pozvali smo sve naše simpatizere da izađu, a jedino da u gradu ostanu tri druga, koji će i dalje raditi. Drugovi koji su izlazili na naš poziv, a i oni koji su ih slali, većinom su odlazili u Vlašićki odred. Prije mjesec dana formirali smo partijsku ćeliju od četiri druga koja je imala da radi na terenu Zenice uporedo sa Vlašićkim odredom i u selima gdje se može zalaziti sa ove strane. Tu ćeliju sačinjavali su: Marko Zec, sekretar, koji je tu postavljen samo privremeno, dok ćelija otpočne rad, a inače do tada bio je sekretar SK SKOJ-a Travnik... Drugi član ćelije, inače kadija je Edhem Pašalić... Treći drug je Šukrija Uzunović iz Zenice... Još je u toj ćeliji Adem Fehimović, koji je sa Šukrijom radio u Zenici, a primljen je kada i Šukrija.”¹⁵

¹⁵ Arhiv CK SKBiH, Fond OK KPJ BL, sign. 5/1, pismo Voje Savića od 12. novembra 1944. upućeno Okružnom komitetu KPJ za Sarajevo.

NEPOTPUNI SPISKOVNI DJECE BORACA OPŠTINA
KOTOR-VAROŠ¹⁶ I SKENDER-VAKUF¹⁷
I SREDNJE BOSNE¹⁸

*Spisak 143 djece - boraca NOR-a opštine Kotor-Varoš
stare oko 13 ili nešto više godina koji nisu
postali punoljetni u NOR-u*

1. Lugić (Spase) Miloje - rođen 1927. u Kruševu Brdu, stupio maja 1943. u Vlašićki odred kao 16-godišnjak.
2. Petrović (Milana) Simeun - rođen 1928, stupio septembra 1944. u Komandu mjesta Šiprage.
3. Stojanović (Danila) Vbjko - rođen 1927, stupio oktobra 1943. u Vlašićki odred.
4. Botić (Stjepana) Sretomir - rođen 1927, stupio oktobra 1943. u Vlašićki odred.
5. Jusufović (Avde) Smajo - rođen 1928, stupio aprila 1943. u Banjalučki odred.
6. Panić (Nede) Dušan - rođen 1928, stupio juna 1944. u Vlašićki odred.
7. Petrović (Luke) Obrad - rođen 1927. u Kruševu Brdu, stupio februara 1943. u Zaštitnicu Komande mjesta Šiprage.
8. Trifunović (Mihajla) Stojan - rođen 1927. u Kruševu Brdu, stupio februara 1943. u Zaštitnicu Komande mjesta Šiprage.
9. Milić (Milana) Slavko - rođen 1928. u Kruševu Brdu, stupio marta 1944. u Vlašićki odred.
10. Petrović (Petra) Stojan - rođen 1929. u Kruševu Brdu, stupio aprila 1944. u Zaštitnicu Komande mjesta Šiprage.
11. Kalaković (Mulke) Rašid - rođen 1928. u Sipragama, stupio februara 1943. u Vlašićki odred.
12. Fazlić (Muje) Hamid - rođen 1929. u Sipragama, stupio decembra 1943. u Zaštitnicu Komande mjesta Šiprage.

¹⁶ Spisak je sačinila N. Petrić u saradnji sa Opštinskim odborom SUBNOR-a Kotor-Varoš i opštinskim omladinskim aktivistima u NOR-u, 1980.

¹⁷ Spisak su sačinili: Todor Dukić, Branko Bojić, Momčilo Obradović i Slavko Reljić iz Skender-Vakufa i Đuro Savić iz Imljana, aktivisti Opštinskog, odnosno mjesnih organizacija SUBNOR-a opštine Skender-Vakuf, 1980.

¹⁸ Treći spisak je sačinila N. Petrić uz pomoć saradnika. Navedeni spiskovi objavljeni su u radu N. Petrić u knjizi *Deca, rat, revolucija*, str. 431 - 458.

13. Kuzmić (Pavla) Dušan - rođen 1927. u Grabovici, stupio maja 1944. u 14. NOU brigadu.
14. Smiljić (Nede) Petar - rođen 1927. u Maslovarama, stupio aprila 1945. u 18. srednjobosansku brigadu.
15. Pavlović (Lazara) Cvijko - rođen 1929. u Maslovarama, stupio aprila 1945. u Uzlomački odred.
16. Jošić (Branka) Stanko - rođen 1930. u Maslovarama, stupio avgusta 1944. u Zaštitnicu Komande mjesta Maslovare.
17. Bojić (Đordja) Đuro - rođen 1928. u Maslovarama, stupio avgusta 1944. u 18. srednjobosansku brigadu.
18. Lakić (Mile) Nenad - rođen 1927. u Borcima, stupio avgusta 1944. u 5. kozarsku NOU brigadu.
19. Kuzmić (Bože) Milan - rođen 1930. u Maslovarama, stupio aprila 1944. u Uzlomački odred.
20. Kurbegović (Šerifa) Izet - rođen 1929.
21. Smiljić (Jovana) Dragan - rođen 1927. u Maslovarama, stupio oktobra 1944. u 5. NOU kozarsku brigadu.
22. Popović (Ilije) Nenad - rođen 1930. u Kotor-Varošu, stupio jula 1944. u Zaštitnicu Komande mjesta.
23. Novaković (Milana) Jovo - rođen 1929. u Kotor-Varošu, stupio oktobra 1944. u Uzlomački odred.
24. Novaković (Đurana) Stojko - rođen 1929. u Kotor-Varošu, stupio januara 1944. u Uzlomački odred.
25. Mutić (Cvije) Milan - rođen 1928. u Kotor-Varošu, stupio oktobra 1943. u Zaštitnicu Komande mjesta Maslovare.
26. Kerezović (Lazara) Vojin - rođen 1928. u Rastiku, stupio septembra 1943. u Zaštitnicu Komande mjesta Maslovare.
27. Mutić (Dujka) Bogdan - rođen 1929. u Vrbanjcima, stupio marta 1944. u Komandu banjalučkog područja.
28. Đurić (Stanka) Vlado - rođen 1927. u Vrbanjcima, stupio jula 1943. u 12. krajišku NOU brigadu.
29. Satara (Save) Đorđe - rođen 1927. u Vrbanjcima, stupio juna 1943. u 12. krajišku NOU brigadu.
30. Vasiljević (Jovana) Tihomir - rođen 1928. u Vrbanjcima, stupio marta 1944. u Uzlomački odred.
31. Popović (Ilije) Milan - rođen 1928. u Donjem Obodniku, stupio 1943. u Banjalučki odred.
32. Mijatović (Alekse) Nedeljko - rođen 1928. u Boljanićima, stupio juna 1943. u 14. NOU brigadu.

33. Bibić (Teodora) Lazar - rođen 1927. u Vaganima, stupio maja 1945. u 14. NOU brigadu.
34. Eskić (Tome) Krsto - rođen 1928. u Vaganima, stupio maja 1944. u Banjalučki odred.
35. Markušić (Ante) Mato - rođen 1927. u Jakotini, stupio februara 1945. u 14. NOU brigadu.
36. Avdić (Avde) Faik- rođen 1927. u Kotor-Varošu, stupio u NOR 1942, bio u četvrtoj ofanzivi na Neretvi i u ofanzivi na Sutjesci.
37. Tuzlić (Fejze) Asim - rođen 1928. u Kotor-Varošu, stupio januara 1943. u Komandu mjesta Maslovare.
38. Vilić (Hamida) Adem - rođen 1928. u Kotor-Varošu, stupio marta 1945. u Štab 53. divizije.
39. Korić (Kasima) Hamzalija - rođen 1927. u Kotor-Varošu, stupio novembra 1944. u Komandu banjalučkog područja.
40. Šugić (Šćera) Leonid - rođen 1931. u Kotor-Varošu, stupio januara 1942. u 4. krajiski odred.
41. Šugić (Šćera) Larisa - rođena 1927. u Kotor-Varošu, omladinski rukovodilac Artiljerijske brigade 51. vojvođanske divizije; poginula 20. januara 1945. u Podravskoj Slatini.
42. Šugić Melanija - rođena 1924. u Kotor-Varošu. Borac Skendervakufske partizanske čete od 1941. Umrla 1942. na Manjači.
43. Šugić Košta, rođen u Kotor-Varoš, stupio u partizane kao dijete-borac.
44. Hrnjez (Milana) Milenko - rođen 1928. u Tešanjima, stupio jula 1943. u 12. krajisku NOU brigadu.
45. Zeljković (Mirka) Jovan - rođen 1928. u Tovladiću, stupio avgusta 1943. u 12. krajisku NOU brigadu.
46. Simunović (Ilije) Petar - rođen 1930. u Zabrdju, stupio decembra 1943. u Prnjavorški odred.
47. Grgić (Mate) Jure - rođen 1932. u Podbrđu, stupio avgusta 1943. u Banjalučki odred.
48. Imamovic (Muje) Edhem - rođen 1929. u Kotor-Varošu, stupio marta 1945. u 19. srednjobosansku udarnu brigadu.
49. Gavrić (Dujka) Zdravko - rođen 1928. u Zaselju, stupio maja 1944. u 14. NOU brigadu.
50. Grgić (Stipe) Pero - rođen 1927. u Jakotini, stupio septembra 1944. u 8. brigadu.
51. Raca (Save) Drago - rođen 1927. u Obodniku, stupio u NOR juna 1943.
52. Jovičić S. Nikola - rođen 1927. u Grabovici, stupio marta 1945. u Zaštitnicu Komande mjesta Šiprage.

53. Gelić (Pere) Jordana - rođena 1927. u Kruševu-Brdu, stupila juna 1943. u 5. kozarsku NOU brigadu.
54. Bubić M. Nedeljko - rođen 1929. u Maslovarama, stupio 1944. u Vlašićki odred.
55. Panić S. Gavro - rođen 1928, stupio 1943. u Zaštitnicu Komande mesta Šiprage.
56. Milosevic J. Jovan - rođen 1927. u Grabovici, stupio 1943. u Banjalučki odred.
57. Topolić-Borić (Lazara) Dušanka - rođena 1927. u Kotor-Varošu, stupila u NOR avgusta 1943.
58. Mujidža Hanča-rođena 1929. u Kotor-Varošu, stupila avgusta 1943. u Banjalučki odred.
59. Verić Đoko - rođen 1928. u Kotor-Varošu, stupio maja 1943. u 12. KNOU brigadu.
60. Eskić Danica - rođena 1927. u Vaganima, stupila decembra 1942. u 10. krajišku brigadu.
61. Arsenić Jovanka - rođena 1927. u Laktašima, stupila jula 1943. u 5. kozarsku NOU brigadu.
62. Hadžiselimović Sajdo - rođen 1928. u Kotor-Varošu, stupio u 3. sandzačku proletersku brigadu. Poginuo na Drini u petoj ofanzivi.
63. Fifić Asim - rođen 1927. u Kotor-Varošu, stupio u 3. sandzačku proletersku brigadu. Poginuo na Sutjesci.
64. Đuvelek Mehо - rođen 1927. u Kotor-Varošu, stupio u 3. sandzačku proletersku brigadu.
65. Fifić Behrem - rođen 1927. u Kotor-Varošu, stupio u 14. srednjobosansku NOU brigadu.
66. Fifić (Saliha) Halil, rođen 1928. u Kotor-Varošu, stupio jula 1943. u 14. srednjobosansku NOU brigadu. Poginuo u šestoj ofanzivi u Liplju.
67. Sipraga (Muje) Mustafa - rođen 1927. u Sipragama, stupio aprila 1943. u Zaštitnicu Komande mesta Šiprage. Poginuo kao borac navedene Zaštitnice.
68. Petrušić (Stanka) Sredo - rođen 1928. u Maslovarama, stupio decembra 1943. u 12. krajišku NOU brigadu, poginuo kao borac ove brigade.
69. Serdar (Nike) Stojko - rođen u Dabovcima, stupio decembra 1944. u 14. srednjobosansku NOU brigadu. Poginuo 1945. u istoj brigadi.
70. Josipović (Vase) Đuro - rođen 1927. u Obodniku, stupio decembra 1944. u Banjalučki odred. Poginuo 1945. u istoj brigadi.
71. Marić (Luke) Grgo - rođen 1927. u Vrbanjcima, stupio marta 1943. u 14. srednjobosansku NOU brigadu.

72. Ramić (Čamila) Azit - rođen 1928. u Večićima, stupio avgusta 1943. u 12. krajšku NOU brigadu.
73. Đurić (Cvij ete) Danica - rođena 1927. u Kotor-Varošu, stupila j anuara 1943. u 3. sandžačku proletersku brigadu. Poginula 1943. na Sutjesci.
74. Antunović (Stojana) Mitar-rođen 1928. u Tovladiću, stupio jula 1943. u 12. krajšku NOU brigadu.
75. Marić Anda - rođena u Imlj anima, stupila u 1943. u Banjalučki odred .
76. Ponorac Alekса.
77. Lozić Hakija - iz Sipraga.
78. Arsenić (Nede) Nikola - rođen u Kruševu Brdu, stupio u Banjalučki odred. Poginuo u Gelićima, februara 1945.
79. Avdić Esad - rođen 1929. u Kotor-Varošu, stupio avgusta 1943. kao kurir pri Komandi mesta Kotor-Varoš
80. Božičković Božana - rođena 1930. u Šipragama, stupila u NOR krajem 1942.
81. Božičković Žarko - rođen 1929. u Šipragama, stupio u NOR krajem 1942.
82. Trkulja Jovica - rođen 1927. u Lipovcu. Od avgusta 1941. borac prve partizanske jedinice na Tisovcu. Poginuo 16. aprila 1945. kao zamjenik komandanta 1. bataljona 14. srednjjobosanske brigade kod Putnikovog Brda (Doboj).
83. Bubić Tomislav *Tomica* - rođen 1929. u Maslovarama, stupio 1943. u 1. četu 1. bataljona 4. KNOP odreda.
84. Berak Luka - rođen 1927. u Grabovici, stupio januara 1943. u 4. KNOP odred.
85. Đurić Vlado - rođen 1928. u Vrbanjcima, stupio u partizane 1943.
86. Sajan, kurir u Okružnom komitetu SKOJ-a, poginuo kao 13-godišnjak.
87. Kršić (Jove) Rajko - rođen 1925. u Maslovarama.
88. Božičković (Zlatana) Čedo - stupio u partizane kao 16-godišnjak, poginuo na Borju.
89. Nović (Jove) Drago iz Maslovara.
90. Tovilović (Stojana) Rajko iz Maslovara.
91. Ključević (Todora) Ljubo iz Maslovara.
92. Ključević (Sime) Nedeljko iz Maslovara.
93. Čolić (Todora) Dušan iz Maslovara.
94. Slavnić (Ilije) Ilijica, 14 godina, borac Banjalučkog odreda.
95. Popović Vlado, 14 godina, iz Kukavica kod Maslovara.
96. Gajić Dušan iz Lipovca, stupio u partizane mlađi od 15 godina.
97. Mladen Vranješ, Jagare kod Karanovca.

98. Šimunović Petar iz Zabrđa, Kotor-Varoš.
99. Brborović Drago iz Tovladića, Kotor-Varoš.
100. Zeljković Jovan iz Tovladića, Kotor-Varoš.
101. Marić (Vukana) Ivo, stupio u partizane kao 15-godišnjak, poginuo.
102. Šipraga Omer, stupio u partizane sa 15 godina.
103. Mirić (Dragana) Milan-rođen 1925. u Maslovarama, stupio u 2. odred Prve čete Bosanske krajine u Borju, avgusta 1941. Poginuo krajem 1941.
104. Mirić (Dragana) Bosa - rođena 1926. u Maslovarama, stupila u partizane 19. septembra 1941.
105. Pilić Tilda - rođena 1927. u Maslovarama. U NOR od 1941, sa 15 godina stupila u Udarni protivčetnički bataljon aprila 1942.
106. Petković (Steve) Nevenka - rođena 1923. u Maslovarama. U NOP-u od 1941. U 3. sandžačkoj NOU proleterskoj brigadi poginula u bici na Sutjesci juna 1943.
107. Olgica (Ivana) Pušić - rođena 1922. u Maslovarama. Stupila u NOR 1941, umrla od pjegavog tifusa 1942. u 19. godini.
108. Zora (Nikola) Dujić - rođena 1923. u Maslovarama. Stupila u 1. proletersku udarnu brigadu decembra 1942. Poginula 29. novembra 1943. kod Travnika.
109. Bubić (Gostimira) Đoko - rođen 1924. u Maslovarama. Stupio u NOR 1941.
110. Bubić (Gostimira) Pero - rođen 1926. u Maslovarama. Stupio u NOR 1941, Nijemci ga zarobili i stradao u zarobljeništvu u Njemačkoj.
111. Radojka (Vase) Petrić - rođena 1922. u Maslovarama, stupila u NOR 19. decembra 1941. u Borjansku četu.
112. Dušanka (Vase) Petrić - rođena 1924. u Maslovarama, stupila u NOR 1941. sa 16 godina. Poslije zločinačkog mučenja zaklali je četnici 4. oktobra 1944. u Kruševu Brdu.
113. Nevenka (Vase) Petrić - rođena 1927. u Maslovarama, stupila u NOR 1941. sa 14 godina. Radila sa omladinom i u SKOJ-u i bila borac 4. krajiškog NOP odreda. Živi u Beogradu.
114. Vojislav (Vase) Petrić *Vojo* - rođen 1928. u Maslovarama, stupio u NOR 1941. sa 13 godina. Poginuo je kao borac Zaštitnice Komande mesta Maslovare, 30. maja 1945. sa 16 i po godina.
115. Smilja (Vase) Petrić - rođena 1930. u Maslovarama, stupila u NOR sredinom 1943. sa 13 godina.
116. Petar Pešević - rođen u Lauševićima, Maslovare 1926. Stupio u Zaštitnicu Komande mesta Maslovare 1943.
117. Luka Kragić - rođen u Obodniku 1924. Član SKOJ-a od 1941.

118. Sredo Koričanac - rođen u Lauševićima, Maslovare. Stupio u NOR 1943.
119. Milica Trifković - rođena u Trifkovićima, Maslovare. Stupila u NOR 1943.
120. Mirko Jerasimović - rođen u Raštanima, Maslovare. Stupio u NOR 1944.
121. Antonić Stojan - rođen 1928. u Tovladiću. Stupio 10. jula 1943. u 12. krajišku NOU brigadu. Poginuo 1945. na Sremskom frontu.
122. Đurić Danica - rođena 1927. u Kotor-Varošu. Stupila decembra 1942. u 3. sandžačku NOU proletersku brigadu. Poginula juna 1943. na Sutjesci.
123. Eskić Miljka - rođena 1927. u Vaganima. U NOVJ od marta 1942. kao borac 4. KNOP odreda. Poginula maja 1944. u Bilicama kod Kotor-Varoša.
124. Hadžiselimović Salih-rođen 1924. u Kotor-Varošu. U NOVJ od 1941. Poginuo 1942. na Motajici, kao borac Proleterskog bataljona Bosanske krajine.
125. Hadžiselimović Said-rođen 1925. u Kotor-Varošu. UNOVJod 1942. kao borac 3. sandžačke NOU brigade.
126. Tešić Aleksandar - rođen 1924. u Bilicama. U NOVJ od 19. februara 1942. Uhvaćen i streljan kao partizanski kurir 5. januara 1942. u Lipovcu.
127. Topolić Stojanka - rođena 1924. u Zabru kod Kotor-Varoša. Organizovano radila za NOR od 1941. Umrla kao borac 14. NOU brigade oktobra 1943. na Vučjaku kod Prnjavora.
128. Davorin Zekić *Koko* - rođen 1923. u Kotor-Varošu. U NOVJ od 1941. kao borac Imljanske čete. Poginuo maja 1943. u Bastajima kod Skender-Vakufa.
129. Grubor (Jove) Slavka - rođena 1921. Bila učiteljica u Kruševu Brdu. Borac Imljanske čete od 1941. Ranjena februara 1943. kod Benkovca, a poginula kao teški ranjenik na Sutjesci, juna 1943. Prije ranjavanja bila politički komesar 2. čete 3. bataljona 2. krajiške NOU brigade.
130. Palić Šaban - rođen 1925. u Prisečkoj. Stupio u Banjalučki NOP odred jula 1943. Poginuo početkom 1944. u Liplju.
131. Božičković Čedomir - rođen 1927. u Maslovarama. U Prvu proletersku NOU brigadu stupio decembra 1942. Poginuo na Uzломcu februara 1943.
132. Miljanović (Ljubo) Rodoljub - rođen 1922. u Maslovarama. Borac Borjanske čete od 1941. Poginuo na Kozari 1942.

133. Miljanović (Ljube) Nada - rođena 1924. u Maslovarama. U NOP-u od 1941. Borac 3. sandžačke NOU proleterske brigade od decembra 1942. Poginula 1943. na Sutjesci.
134. Miljanović (Ljube) Branka *Dada* - rođena 1927. u Maslovarama. U NOP-u od 1941. Borac 3. sandžačke NOU proleterske brigade od decembra 1942. Živi u Beogradu.
135. Novković Milana Zdravka *Seka* - rođena 1925. u Kotor-Varošu. Član SKOJ-a od januara 1942. Aktivan saradnik NOR-a od 1941.
136. Nušinović Idriz - rođen 1925. u Garićima. U NOVJ od ljeta 1943. kao borac Komande mjesta Maslovare.
137. Smiljić Milan - rođen 1923. u Maslovarama. U NOP-u od 1941. Decembra 1942. postaje borac 3. sandžačke NOU proleterske brigade. Poginuo 1943. na Šator-planini.
138. Tovilović Milan - rođen 1926. u selu Borci, Maslovare. Stupio u 12. krajišku NOU brigadu marta 1943. Poginuo u napadu na Banjaluku septembra 1944.
139. Šipraga Mustafa - rođen 1927. u Šipragama. U NOVJ od decembra 1942. kao borac 4. KNO odreda. Poginuo maja 1943. u Kotor-Varošu.
140. Ramić Aziz - rođen 1928. u Većićima. U NOVJ od avgusta 1943. Poginuo maja 1945. u Maglaju.
141. Sakan Kostadin - rođen 1926. u Vrbanjcima. U NOVJ od decembra 1942. kao borac pri Komandi mjesta Kotor-Varoš. Poginuo septembra 1944. kao politički komesar čete u 14. srednjobosanskoj brigadi u napadu na Banjaluku.
142. Serdar Stojko - rođen 1928. u Dabovcima. Stupio u 18. srednjobosansku udarnu brigadu septembra 1944. Poginuo oktobra 1944. u Prnjavoru.
143. Vučenović Gostimir - rođen 1926. u Hrvaćanima. Stupio u 3. sandžačku NOU proletersku brigadu decembra 1942. Poginuo u maju 1943. na Sutjesci i dr.

**NEPOTPUNI SPISAK 115 DJECE-BORACA NOR-a
SA OPŠTINE SKENDER-VAKUF STARE OKO 13 I NEŠTO
VIŠE GODINA KOJA NISU BILA PUNOLJETNA**

Bastaji

1. Dukić (Save) Rajko - rođen 1928. u Bastajima. Stupio u Prvu proletersku diviziju 1942. Poginuo na Sutjesci 1943. u 15. godini.
2. Dukić (Đure) Stojko - rođen 1928. u Bastajima. Stupio u 12. krajisku NOU brigadu. Poginuo na Sremskom frontu kao vodnik 1944. u 16. godini.
3. Mirjanić (Tode) Branko - rođen 1928. u Bastajima. Stupio 1943. u Banjalučki NOP odred. Poginuo 1943. u 15. godini u Skender-Vakufu.
4. Pikelja (Save) Dane - rođen 1928. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Poginuo 1944. u 16. godini u Dabovcima kod Vrba-njaca.
5. Marković (Marka) Dane - rođen 1927. u Bastajima. Stupio u 4. krajiski NOP odred 1942. Poginuo u 17. godini 1944. na Lipovcu kao vodnik.
6. Pavlović (Đure) Dane - rođen 1926. u Bastajima. Stupio u 4. krajiski NOP odred 1942. Živi u Sarajevu, rezervni oficir.
7. Dukić (Tejina) Branko - rođen 1926. u Bastajima. Stupio u 4. krajiski NOP odred 1942. Umro 1969. u Skender-Vakufu.
8. Marinković (Dujka) Zdravko - rođen 1926. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred.
9. Bunić (Đura) Stojko - rođen 1929. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Gmbišnom Polju.
10. Bunić (Luke) Branko - rođen 1928. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Hetinu.
11. Svjetlanović (Simeuna) Niko - rođen 1928. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Umro poslije rata u Kotor-Varošu.
12. Dukić (Teina) Todor - rođen 1928. u Bastajima. Sekretar aktiva SKOJ-a 1943. u Bastajima i član Opštinskog komiteta SKOJ-a Skender-Vakuf. Do oslobođenja radio kao skojevski-omladinski rukovodilac. Živi u Skender-Vakufu.
13. Marinković (Dujka) Vukica - rođena 1927. u Bastajima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Cesteregu.
14. Dukić (Petra) Jovanka - rođena 1927. u Bastajima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Golom Brdu.
15. Milovanović (Save) Mitar - rođen 1928. u Bastajima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Skender-Vakufu.

16. Svetlanović (Antonij a) Alekса-rođen 1927. u Bastajima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Banjaluci.
17. Milovanović (Lazara) Milan-rođen 1926. u Bastajima. Stupio u 4. krajški NOP odred 1943. Umro poslije rata u Skender-Vakufu.
18. Milovanović (Dujka) Rajko - rođen 1926. u Bastajima. Član SKOJ-a od 1943. Umro poslije rata u Bastajima.
19. Marković (Ignje) Mikajilo - rođen 1927. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Skender-Vakufu.
20. Svetlanović (Gojka) Zdravko - rođen 1927. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Umro poslije rata u Skender-Vakufu.
21. Lazarević (Duke) Vlado - rođen 1928. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Bastajima.
22. Lazarević (Peje) Blažo - rođen 1928. u Bastajima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Bastajima.
23. Dukić (Gojka) Slavko -rođen 1930. u Bastajima. Član SKOJ-a od 1943. Bio kurir od 1943. Živi u Bokanima.
24. Svetlanović (Mikaila) Savka-rođena 1928. u Bastajima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Skender-Vakufu.
25. Dukić (Tejina) Vukica - rođena 1927. u Bastajima. Član SKOJ-a od 1943. Umrla 1975. u Bastajima.

Bokani

26. Sevarika (Gojka) Čedo - rođen 1928. u Bokanima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Poginuo na Lipovcu 23. februara 1944. kao vodnik u 16. godini života.
27. Sevarika (Blaže) Radomir - rođen 1928. u Bokanima. Stupio u Prvu proletersku diviziju 1942. Poginuo na Sutjesci 1943. u 15. godini života.
28. Dukić (Spašena) Đuro - rođen 1928. u Bokanima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Poginuo na Lipovcu 1944. u 16. godini života.
29. Sevarika (Petra) Svetko - rođen 1927. u Bokanima. Stupio u Prvu proletersku diviziju 1942. Živi u Sarajevu, rezervni oficir JA,
30. Sevarika (Dušana) Radovan - rođen 1926. u Bokanima. Stupio u Prvu proletersku diviziju 1942. Živi u Sarajevu, rezervni oficir JA.
31. Ćelić (Cvije) Rajko - rođen 1928. u Bokanima. Stupio u banjalučki NOP odred. Poginuo u Javoranima 1943. u 15. godini.
32. Dukić (Nikole) Vladimir - rođen 1926. u Bokanima. Omladinski i skojevski rukovodilac od 1942. Stupio u NOV 1944. Živi u Skender-Vakufu.

33. Panic (Damjana) Dušan - rođen 1927. u Bokanima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Banjaluci, rezervni oficir JA.
34. Ševarika (Gojka) Nikola - rođen 1928. u Bokanima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Bokanima.
35. Ćelić (Stanka) Zdravko - rođen 1928. u Bokanima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Bokanima.
36. Ševarika (Bože) Tomo - rođen 1927. u Bokanima. Stupio u Prvu proletersku diviziju 1942. Živi u Skender-Vakufu.
37. Ćelić (Goje) Alekса - rođen 1926. u Bokanima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Skender-Vakufu.
38. Glamočić (Mitra) Cvijо - rođen 1926. u Bokanima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Skender-Vakufu.
39. Glamočić (Sime) Slavko - rođen 1928. u Bokanima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Skender-Vakufu.
40. Dukić (Save) Vasilija- rođen 1928. u Bokanima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Bokanima.
41. Dukić (Todora) Rade - rođen 1927. u Bokanima. Član SKOJ-a od 1943. Stupio u Banjalučki NOP odred 1944. Živi u Bokanima.
42. Dukić (Vida) Mitar - rođen 1928. u Bokanima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Bokanima.

Borak

43. Sodolović (Mihaila) Mikajlo - rođen 1928. u Borku. Stupio u 12. krajisku NOU brigadu. Poginuo na Sremskom frontu u 16. godini života.
44. Bojić (Petra) Branko - rođen 1926. u Borku. Kurir i član SKOJ-a od 1942. Stupio u 12. krajisku NOU brigadu. Bio omladinski i skojevski rukovodilac do 1945. Živi u Skender-Vakufu.
45. Bojić (Marka) Đuro - rođen 1929. u Borku. Član SKOJ-a 1943. Živi u Borku.
46. Sodolović (Obrada) Luka - rođen 1928. u Borku. Stupio u 12. krajisku NOU brigadu 1943. Poginuo na Sremskom frontu 1944. u 16. godini.
47. Bojić (Petra) Ljubo - rođen 1928. u Borku. Član SKOJ-a 1943 -1945. Živi u Beogradu.
48. Vasiljević (Tihomira) Stojko - rođen 1928. u Borku. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Borku.
49. Bojić (Nikole) Georgina - rođena 1927. u Borku. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Borku.

50. Bojić (Marinka) Vukašin - rođen 1929. u Borku. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Skender-Vakufu.
51. Vranješ (Lazara) Todor - rođen 1927. u Borku. Stupio u Banjalučki NOP odred. Živi u Skender-Vakufu.
52. Vasiljević (Milana) Vajo - rođen 1927. u Borku. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Banjaluci.
53. Vranješ (Trive) Petko - rođen 1928. u Borku. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Banjaluci.
54. Vranješ (Mitra) Mirko - rođen 1926. u Borku. Član SKOJ-a od 1943. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Borku.
55. Šodolović Čedo - rođen u Borku. Stupio u 4. krajiški NOP odred 1943.

Carići - Paunovići

56. Verić (Dušana) Pantelija - rođen 1926. u Carićima. Stupio u Prvu proletersku diviziju 1942. Poginuo na Sutjesci 1943. u 17. godini života.
57. Verić (Milana) Milorad - rođen 1926. u Carićima. Stupio u 12. krajiški NOU brigadu 1943. Poginuo na Sremskom frontu 1945. u 19. godini.
58. Raljić (Vaskrsija) Luka - rođen 1928. u Paunovićima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Banjaluci.
59. Verić (Blaže) Milja - rođena 1927. u Carićima. Stupila u Banjalučki NOP odred 1943. Umrla poslije rata u Zenici.
60. Vujančević (Blagoja) Dušan - rođen 1927. u Paunovićima. Stupio u 12. krajišku NOU brigadu 1943. Poginuo kod Klašnica 1944. u 17. godini života.
61. Đekanović (Vaskrsija) Vojko - rođen 1927. u Carićima. Stupio u 12. krajišku NOU brigadu 1943. Živi u Bjelovaru.
62. Smiljanić (Sime) Dušan - rođen 1927. u Carićima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Bjelovaru.
63. Četković (Luke) Vaskrsija - rođen 1928. u Carićima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Carićima.
64. Raljić (Petka) Slavko - rođen 1928. u Paunovićima. Stupio u 12. krajišku NOU brigadu. Živi u Skender-Vakufu.
65. Raljić (Petrica) Spasoje - rođen 1927. u Paunovićima. Stupio u 4. krajiški NOP odred 1942. Živi u Skender-Vakufu. Rezervni oficir JA.
66. Makarić (Vaskrsija) Aleksa - rođen 1928. u Paunovićima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Paunovićima.
67. Raljić (Laze) Milorad - rođen 1928. u Paunovićima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Skender-Vakufu.

68. Raljić (Ilije) Milja - rođena 1928. u Paunovićima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Bokanima.
69. Raljić (Mile) Milovan - rođen 1928. u Paunovićima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Paunovićima.

Koštici

70. Đurić (Ilije) Čedo -rođen 1928. u Kostićima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Visokom.
71. Obradović (Dušana) Damljen - rođen 1930. u Kostićima. Član SKOJ-a od 1944. Živi u Česteregu.
72. Obradović (Nikole) Momčilo -rođen 1932. u Kostićima. Član SKOJ-a i kurir od 1944. Živi u Skender-Vakufu.
73. Obradović (Laze) Pantelija - rođen 1928. u Kostićima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Česteregu.
74. Obradović (Dušana) Simeun - rođen 1928. u Kostićima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Česteregu.
75. Udovčić (Laze) Drago - rođen 1928. u Kostićima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Kostićima.
76. Obradović (Nikole) Boja - rođena 1928. u Kostićima. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Banjaluci.
77. Obradović (Svetka) Aleksa - rođen 1928. u Kostićima. Sekretar aktiva SKOJ-a u Kostićima od 1943. Živi u Hetimu.

Kobilje

78. Đukarić (Srede) Slavko - rođen 1927. u Kobilju. Stupio u 4. krajiški NOP odred 1941. Poginuo na Kotor-Varošu 19. februara 1942. u 15. godini života.
79. Đukarić (Srede) Nedeljko - rođen 1931. u Kobilju. Član SKOJ-a i kurir od 1943. Živi u Banjaluci.
80. Đukarić (Srede) Jelenko - rođen 1929. u Kobilju. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Bjelovaru.
81. Đukarić (Gavre) Pero - rođen 1928. u Kobilju. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Zagrebu.
82. Ćoralić (Boška) Janko - rođen 1927. u Kobilju. Član SKOJ-a od 1941. Ubili ga četnici na povjerljivom zadatku u Vrjačanima, 1942.

83. Milojević (Marka) Milorad - rođen 1927. u Kobilju. Stupio u 12. krajšku NOU brigadu 1943. Poginuo na Sremskom frontu 1944. u 17. godini.
84. Paripović (Cvije) Mirko - rođen 1927. u Kobilju. Stupio u 12. krajšku NOU brigadu 1943. Poginuo na Ugru 1. januara 1944. u 17. godini.
85. Zlovvarić (Jove) Blažo - rođen 1927. u Kobilju. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Kobilju.
86. Milojević (Gojka) Slavko-rođen 1928. u Kobilju. Stupio u 12. krajšku NOU brigadu 1943. Poginuo na Sremskom frontu 1944. u 16. godini.
87. Đukarić (Trive) Simeun -rođen 1928. u Kobilju. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Kobilju.
88. Sukur (Boška) Slavko - rođen 1928. u Kobilju. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Borku.

Skender-Vakuf

89. Porča (Omera) Nezir - rođen 1928. u Skender-Vakufu. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Poginuo na Lipovcu 1944. u 16. godini.
90. Salko (Šerifa) Zaim - rođen 1926. u Skender-Vakufu. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Poginuo na Maglaju 1944. u 18. godini života.
91. Krkić (Muharema) Nazif- rođen 1926. u Skender-Vakufu. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Poginuo u Sokolinama 1944. u 17. godini.
92. Mušanović (Mahmuta) Pašo - rođen 1927. u Skender-Vakufu. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Bosanskoj Gradišci.
93. Imamo vić (Hasana) Ramo - rođen 1927. u Skender-Vakufu. Stupio u Banjalučki NOP odred. Umro poslije rata u Skender-Vakufu.
94. Memić (Ahmeta) Ale - rođen 1927. u Skender-Vakufu. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Banjaluci.
95. Crnomarković (Branka) Strajo - rođen 1927. u Skender-Vakufu. Aktivno radio za NOP od 1942. Član SKOJ-a od 1943. Stupio u NOV 1943. Živi u Beogradu.
96. Čorbić (Hasana) Osman- rođen 1928. u Skender-Vakufu. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Skender-Vakufu.
97. Porča (Omera) Hadžo - rođen 1926. u Skender-Vakufu. Aktivno radio za NOP od 1942. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Skender-Vakufu.
98. Mušanović (Iske) Sabit - rođen 1927. u Skender-Vakufu. Aktivno radio za NOP od 1942. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Skender- Vakufu.
99. Mušanović (Mustafe) Nedžib - rođen 1926. u Skender-Vakufu. Stupio u 4. krajški NOP odred 1942. Poginuo 1944. kod Maglaja u 18. godini.

100. Musanović (Mustafe) Idriz - rođen 1930. u Skender-Vakufu. Kurir od 1943. Član SKOJ-a od 1944. Živi u Skender-Vakufu.
101. Crnomarković (Branka) Jovanka - rođena 1922. u Skender-Vakufu. Omladinski i skojevski rukovodilac od 1941. Obavljala i druge dužnosti tokom NOR-a.

Bregovi i Mokri Lug

102. Panić (Dujka) Milovan - rođen 1927. u Bregovima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Beogradu.
103. Erak (Pante) Rajko - rođen 1926. u Bregovima. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Zenici.
104. Laketić (Bože) Aleksa - rođen 1927. u Mokrom Lugu. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Poginuo na Sokolinama 1943. u 16. godini.
105. Vuković (Mile) Cvijko - rođen 1926. u Mokrom Lugu. Stupio 1943. u Banjalučki NOP odred. Poginuo u napadu na Kotor-Varoš 1944. u 18. godini života.
106. Vuković (Mile) Blagoje-rođen 1928. u Mokrom Lugu. Stupio 1943. u Banjalučki NOP odred. Živi u Sremskoj Mitrovici.
107. Solarević (Jovana) Marinko - rođen 1928. u Mokrom Lugu. Stupio 1943. u Banjalučki NOP odred. Živi u Sremskoj Mitrovici.

Živinice

108. Popović (Vasilija) Savo -rođen 1928. u Zivinicama. Član SKOJ-a od 1943. Stupio u Banjalučki NOP odred 1944. Živi u Kikindi.
109. Blagojević (Duke) Vojko - rođen 1927. u Zivinicama. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Česteregu.
110. Popović (Jove) Branko - rođen 1928. u Zivinicama. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Zivinicama.
111. Pavlović (Janka) Savka - rođena 1928. u Zivinicama. Član SKOJ-a od 1945. Živi u Novoj Gradišci.
112. Vuković (Todora) Boro - rođen 1926. u Zivinicama. Stupio u Banjalučki NOP odred. Živi u Bihaću.
113. Bekić (Tome) Milan - rođen 1926. u Zivinicama. Stupio u Banjalučki NOP odred 1943. Živi u Beogradu.
114. Radić (Jefte) Mirko - rođen 1926. u Zivinicama. Aktivno radio za NOP od 1942. Član SKOJ-a od 1943. Živi u Zivinicama.
115. Đukarić Perica, Kobilja, Skender-Vakuf i dr.

**SPISAK 43 DJECE - BORACA IZ SREDNJE BOSNE
SAČINJEN 1980. NA OSNOVU POJEDINAČNIH
KONSULTACIJA (DJELIMIČNI PODACI)**

1. Jovanović Vera - rođena u Banjaluci 1928. Stupila u partizane 1943. sa 15 godina. Borac NOR-a u srednjoj Bosni do oslobođenja.
2. Jovanović Spaso - rođen 1929. u Banjaluci. Stupio u partizane 1943. sa 14 godina. Borac NOR-a u srednjoj Bosni do oslobođenja.
3. Jovanović Milan - rođen u Banjaluci 1930. Stupio u partizane 1943. sa 13 godina. Borac u srednjoj Bosni do oslobođenja.
4. Popović Pero *Perica* - rođen 1929. u Rebrovcu. Stupio u partizane januara 1943. sa 14 godina. Bio borac 4. krajiskog NOP odreda.
5. Vasić Milorad- rođen 1928. u Slatini. Borac - kurir u Štabu 1. bataljona 4. krajiskog NOP odreda. Poginuo kao 15-godišnjak na Lisini u borbi protiv četnika.
6. Durut Đula - kako je cijela porodica Durut stupila u partizane i Đula je kao sasvim mlada djevojčica postala vojnik u 1. proleterskoj brigadi. Do oslobođenja, radila je na terenu sa omladinom.
7. Kuljčicki Jovica iz okoline Prnjavora, po nacionalnosti Poljak. Kao 12-godišnji dječak postaje kurir 14. srednjobosanskoj NOU brigadi. Živi u Poljskoj.
8. Tešanović Rade, sa 11 godina postaje borac Prnjavorskog bataljona 4. krajiskog NOP odreda.
9. Mihić Maksim, 15-godišnjak, stupio u Prnjavorski odred, 1943. Poginuo 8. februara 1945. kao potporučnik.
10. Aksenić (Slavka) Spasoje iz Miškovca. Stupio u Prnjavorski odred sa 15 godina. Poginuo na Pojezni kod Dervente, januara 1945, kao borac 14. srednjobosanske NOU brigade.
11. Simić Jovica *Dardin* iz Luga kod Dervente, sa 12 godina stupio u 14. srednjobosansku NOU brigadu.
12. Hajdić (Boško) Slobodan iz Male Sočanice, kao 14-godišnjak stupio u 14. srednjobosansku NOU brigadu.
13. Simić Danica, kao 15-godišnja djevojčica januara 1943. stupila u 3. četu 1. bataljona 4. krajiskog NOU odreda.
14. Mavoraj Reuben (Petrović Petar), rođen 1927, borac 2. čete 1. bataljona 4. krajiskog NOU odreda.
15. Gazić Muhamed, rođen 1928. u Banjaluci. Borac u Zaštitnici Komande područja u Teslicu, 1944.
16. Mikić Nada iz Srpsca, postaje borac Motajičkog odreda sa 16 godina.
17. Mikić Soka iz Srpsca, postaje borac Motajičkog odreda sa 16 godina.

18. Matovalj Stanko, iz Teslica, sa 14 godina postaje borac.
19. Mikić Živko, rođen 1928. u Kaocima, postaje borac sa 15 godina.
20. Davidović Ruža, rođena 1928. u Kaocima, postaje borac sa 16 godina.
21. Jovanović Lazar, rođen 1926. u Seferovićima, postaje borac.
22. Jovanović Dušan, rođen 1928. u Seferovićima, postaje borac.
23. Kecman Dušanka, rođena u Srpskom Vakufu, kao djevojčica postaje borac.
24. Kecman Koviljka, rođena u Srpskom Vakufu, kao djevojčica postaje borac.
25. Kecman Branko, rođen u Srpskom Vakufu, kao dječak postaje borac.
26. Dardić Stojan, rođen u Karajizovcima, kao dječak postaje borac.
27. Dardić Brana, rođen u Karaj izovcima, kao dječak postaje borac.
28. Karapetrović Jovanka *Joja*, rođena 1926. u Kosjerovu, postaje borac 1942.
29. Karapetrović Desanka, rođena 1932. u Kosjerovu, iako djete radi kao kurir.
30. Šušnjar Zora, rođena 1926. u Karajizovcima, aktivno uključena u ilegalne aktivnosti NOR-a.
31. Dodik Zagorka, rođena 1930. u Srpskom Vakufu, uključena u ilegalni rad za NOR.
32. Maštalo Milovan, rođen 1926. u Srpskom Vakufu, uključen u ilegalni rad za NOR.
33. Trkulja Zdravko, rođen 1925. u Srpskom Vakufu, uključen u ilegalni rad za NOR.
34. Stojović Dušanka iz Prnjavora, uključena u ilegalni rad. Živi u Titogradu.
35. Topić Nada, rođena 1926. u Blatnici, borac 5. crnogorske proleterske brigade od decembra 1942.
36. Topić Dragica, rođena 1922. u Blatnici, borac 5. crnogorske proleterske brigade od decembra 1942.
37. Mirko Sančanin, rođen 1923. u Kaocima, u ilegalnom radu za NOR od marta 1943. Stupio u Motajički odred 11. novembra 1943.
38. Sabira Mulabećirović, rođena 1926. u Tešnju, borac od 1944.
39. Dječak zvani „Kozara“, borac 4. krajiškog NOU odreda od 3. februara 1943 (kasnije bio pratilec Đoke Pstrockog).
40. Bogučević Novo iz Mraviće, postaje borac sa 13 godina, 1943.
41. Turudija Milan iz Galjipovaca, rođen 1927. Stupio u 1. proletersku brigadu januara 1943. Ubili ga četnici 1945.
42. Vasić Jovan iz Galjipovaca, rođen 1928. Stupio u Prnjavorski odred maja 1944.
43. Petrović Lela iz Teslica, rođena 1927. Stupila u partizane januara 1943. sa 16 godina. Ubili je četnici juna 1943.

6 „PITANJA ZA PRIJEM U SKOJ I KPJ¹⁹

1. Štajeto SKOJ?

SKOJ je Savez komunističke omladine Jugoslavije i on je rezerva KPJ iz koje se neposredno prima u članstvo Partije. Prema tome SKOJ je samostalna organizacija mladih komunista i ima svoj regionalni sistem organizacije. SKOJ ima svoj Centralni, pokrajinski, oblasni, sreski i općinski komitet.

Općinski komitet ima svoje aktive SKOJ-a od 3-9 članova SKOJ-a. Sekretari aktivna mogu organizovati razne omladinske grupe od članova rođoljubive omladine. Ove grupe u koje ulaze i organizovani članovi SKOJ-a imaju zadatku organizovanja: čitalačkih grupa, kulturno-za-bavnih /igranke, čajanke, vesele večeri, izleti, sportska takmičenja i sl./ primjenjujući naučni socijalizam.

2. Kad je formiran /organizovan/ SKOJ?

SKOJ je formiran neposredno poslije I svjetskog rata 1919. godine u neposrednom dogovoru sa Radničkom partijom /komunista/, odnosno KPJ.

3. Štaje to KPJ?

KPJ je Komunistička partija Jugoslavije. To je politička revolucionarna stranka, koja se bori za prava radnika i seljaka kao i svih obespravljenih ljudi u našoj zemlji. Partiju pretežno čini proletarijat, tj. izrabljivana radnička klasa. U svom radu primjenjuje Marksizam-Lenjinizam.

4. Kako se ljudsko društvo dijeli?

Ljudsko društvo se dijeli na dvije klase i to: klasa izrabljivanih i klasa izrabljivača. U klasu izrabljivanih spadaju radništvo i seljaštvo, a u klasu izrabljivača spadaju svi oni ljudi koji žive na račun drugog, tj. oni za koje drugi rade.

5. Zašto se članovi KPJ i SKOJ-a bore i kako su organizovani?

Članovi KPJ i SKOJ-a se bore: Za *socijalizam i komunizam* u našoj zemlji. Oni su organizovani u cilje i aktive SKOJ-a i plaćaju članarinu 1-3 dinara.

6. Staje to socijalizam a šta komunizam?

Socijalizam je društveno uređenje i poredak gdje prestaje izrabljivanje čovjeka po čovjeku. U socijalizmu radni čovjek /radnik, seljak, intelektualac/ pored pomoći i podrške države /društva/ može da privatno ima

¹⁹ Prilog je dobiten od Vojina Hadžistevića, 5. oktobra 2003. On gaje 7. decembra 1992. dobio od Jusufa Selmana, pukovnika u penziji, veoma aktivnog učesnika revolucionarnog omladinskog pokreta prije Drugog svjetskog rata u Banjaluci i šire (nap. aut.).

svoju ličnu kuću /okućnicu/, baštu, živad, blago i sli. tj. onoliko koliko on i članovi porodice mogu sami da obrade ali da nikog ne eksplatišu. *Komunizam* je viši oblik ljudskog društva od socijalizma. U komunizmu nema eksplatacije čovjeka po čovjeku. U njemu je produktivnost rada toliko razvijena - da društvo bez ograničenja može da zadovolji svakog prema njegovim potrebama i to u materijalnim, obrazovnim, kulturnim, sportskim i svim drugim potrebama. U komunizmu nema potrebe za privatnom svojinom.

7. Staje Komunistička intemacionala?

Komunistička intemacionala ili kraće Komintema je međunarodni savez komunističkih partija i organizacija čitavog svijeta. Treća intemacionala je obrazovana 1919. godine, poslije uspješno sprovedene oktobarske revolucije u SSSR, prvoj zemlji socijalizma.

8. Staje to SSSR?

SSSR je Savez sovjetskih socijalističkih republika.

9. Koji su simboli i znamenja /grbovi/ na zastavama SSSR?

Zastava SSSR je crvene boje sa srpom i čekićem zbog toga što crvena boja predstavlja slobodu, radost, veselje i što se to sve postiglo u borbi gdje je prolivena krv radnika, seljaka i poštene inteligencije. Petokraka zvijezda znači da će tu pobjedu izvojevati svi narodi svijeta, tj. svih pet kontinenata /Evrope, Azije, Afrike, Amerike i Australije/. Čekić predstavlja /simbolizuje/ sve radnike svijeta, a srp predstavlja /simbolizuje/ sve seljake svijeta. Intemacionalu pjevaju svi radnici svijeta pa i SSSR. Ona je potekla u francuskoj revoluciji 1879. g.

10. Staje to SKP /b/ a staje KOMSOMOL?

SKP *Iblje* Svesavezna komunistička partija /boljševika/ u SSSR-u /naziv boljševika dobila po osnovu Lenjinove većine na II Kongresu RSDRP, 1903. g.

11. Kakva je razlika između omladine koja se bori za socijalizam i omladine koja se bori za kapitalizam?

Razlika je u tome što se komunistička omladina bori i odgaja u duhu pravde, jednakosti, prijateljstva i poštenja, dok se omladina koja je na strani kapitalizma i fašizma odgaja i vaspitava u duhu mržnje prema svim rodoljubivim narodima svijeta.

Članovi Komsomola i SKOJ-a se odgajaju u duhu pravde, poštenja, prijateljstva i saradnje sa svim omladincima svijeta.

12. Staje to kapitalizam?

Kapitalizam je društveno uređenje zasnovano na eksplataciji jedne klase po drugoj. U kapitalizmu sva sredstva proizvodnje pripadaju ma-njini-klasi kapitalista, a radnik je lišen tih sredstava.

13. Staje to imperijalizam?

Imperijalizam je najviši stupanj kapitalizma, nastao početkom ovog vijeka (XX). To je koncentracija proizvodnje i kapitala; izvoz kapitala; monopolistički savezi kapitalista - podjela zemlje među najveće kapitalističke države, pa je moguća pobjeda socijalizma i u jednoj zemlji.

14. Ko su neprijatelji komunizma?

Neprijatelji komunizma su svi kapitalisti, fašisti, nacionalsocijalisti i njihovi saradnici.

15. Ko su neprijatelji KPJ i SKOJ-a u našoj zemlji?

Najveći neprijatelji KPJ i SKOJ-a su: fašističke organizacije kao što su: *zboraši, borbaši, četnici, križari, ustaše, mladomuslimani*, kao i sve političke partije koje podržavaju kralja i njegovu dinastiju, koji progone komuniste i druge rodoljubive snage i ako nisu pristalice komunista.

Napomena: Za prijem mlađih članova u KPJ obavezni su da prouče Istoriju SKP *Ibl.*

Isto tako kao minimum pročitati slijedeću literaturu: *Mati, Gvozdena peta, Žerminal* i slično.

Ovo ne smije pasti u ruke policije i žandarmerije. Za ovo su odgovorni sekretari aktiva SKOJ-a i celija.

P. S.

Ova pitanja i odgovore pisali su Ivica Mažar i Živo Preradović 1940. g. Muzeju Bosanske krajine predao /ustupio/ Jusuf Selman u čijoj kući /zidu/ je bio skriven, kao i dio „Pelagićeve“ literature, dve šah garniture, neke fotografije i pisani materijal, koji su takođe predati Muzeju u Banjaluci / poseduje zahvalnice-potvrde prijema/.²⁰

²⁰ Prilog, odnosno upitnik, kao stoje navedeno u gornjem post skriptumu, sastavili su Ivica Mažar, sekretar MK SKOJ-a za Banjaluku i prvi sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu i Živojin Preradović Živo, višegodišnji predратni član SKOJ-a u Banjaluci, a u KPJ je primljen 1940 (rodom iz Vijačana, ali je godine školovanja proveo u Banjaluci). Ovaj upitnik, prema kazivanju Vojina Hadžistevica, sastavljen je i pripremljen 1940. godine kao materijal za višednevni teoretski rad sa članovima SKOJ-a Banjaluke - na skupu koji je ilegalno održavan u Trapistima u Banjaluci, 1940. godine. Predavši ovaj dokument Muzeju Bosanske krajine u Banjaluci Jusuf Selman je dobio zahvalnicu, odnosno potvrdu za sve sačuvano u zidu svoje kuće tokom rata (nap. aut.).

ODLUKA ČETNIČKIH ODREDA O SARADNJI SANDH,
 ZAPISNIK SA ČETNIČKE KONFERENCIJE ODRŽANE
 7. JUNA 1942. U JAVORANIMA

Zapisnik²¹

konferencije predstavnika vojno-četničkih odreda sa leve strane²² reke Vrbasa, održane 7. lipnja 1942. u selu Javoranima, srez kotor-varoški.

Konferenciji su prisutni:

Komandant vojno-četničkih odreda sa sektora Borja Rade Radić sa načelnikom štaba Svetom Mitrovićem, Vidom Vidovićem, Milanom Stankovićem za bataljon „Petar Mrkonjić“, Dragoljubom Satarom za bataljon „Karadordje“ i Stankom Grabovcem za bataljon „Tankosić“.

Komandant vojno-četničkog odreda sa sektora Cemernica Lazo Tešanović sa Mladenom Milovanovićem, Simeunom Obradovićem i Filipom Đukanovićem;

Komandant vojno-četničkog odreda sa sektora Manjača Vukašin Marčetić, sa Jovanom Mišićem komandantom bataljona, Branislavom Lazičićem i Vojinom Jovićem.

Komandant bataljona „Kočić“ Uroš Drenović i komandant „Gvozdenog bataljona“ Mitar Trivunčić sa sektora Lisina.

Konferenciju otvara Lazo Tešanović kao domaćin i pozdravlja prisutne dobrodošlicom. Istiće da su inicijativu za ovu konferenciju dali predstavnici Manjače, a on je istu rado prihvatio jer je nastala neodloživa potreba da se sastanemo i upoznamo, da resimo neka pitanja organizacije i stvaranja boljih veza, da utvrdimo dalje smernice rada i najzad da odredimo i svoj stav prema Nezavisnoj državi Hrvatskoj, pri čemu treba da radimo sporazumno i da smo svi solidarni.

Zatim daje reč Branislavu Lazičiću, adv. pripravniku, koji u poduzeću referatu izlaže događaje od početka borbe do danas. Naročito naglašava da su se Srbi digli na ustank, jer su bili napadnuti samo zato što su bili Srbi, i kao Srbi hteli su da se brane, da bi sačuvali svoje živote, svoje ime, svoju čast svoju veru i svoje nacionalne tradicije. Međutim, sticajem prilika u redove Srpskih boraca uvukli su se sumnjivi ljudi, kojima narod nije znao ni poreklo ni prošlost, a koji su se pod lažnim imenom nametali da se vode Srbima borcima. Ti ljudi htjeli su da Srpsku narodnu borbu skrenu sa njegovog pravog puta i daje potčine interesima jedne partije. U tom cilju oni su poče-

²¹ Branko Latas, *Suradnja četnika Draže Mihajlovića sa okupatorima i ustašama (1941-1945)*, Dokumenti, Beograd 1999, str. 45-48.

²² Selo Javorani se nalazi na desnoj strani Vrbasa (greška u zapisniku) - nap. aut.

li razoružavati i ubijati najistaknutije borce, a da i ne govorim o pljački i svim mogućim vrstama nasilja koja su oni počinili prema Srpskom narodu. Usled toga moralno je neminovno da dođe do cepanja jedinstvene narodne borbe. Nastala je potreba da se Srpski narod brani od nasilja proleterских udarnih bataljona, jednako kao i od ustaša. Jer, kad god su prolazili ti udarni bataljoni, svoj trag obeležavali su mnogobrojnim grobovima nevinih Srba. Otvorena je bratoubilačka borba i novo krvarenje, pri čemu su proleterске jedinice uvek bile napadači, a četnici su se uvek nalazili u stavu odbrane svojih i narodnih života. Mnogi od nas nastojali smo svim silama da se do konca rata potpuno očuva jedinstvo borbenih redova, da se ne postavljuju nikakva stranačko politička pitanja, nego da najpre očistimo zemlju od neprijatelja, da srpski narod izvojuje svoju slobodu, pa da onda, tako slobodan, i sa oružjem u ruci traži sebi vlast i upravu kakvu želi da ima. Komunisti nisu to hteli, nego su, pošto su Srbi suzbili Hrvate, mislili daje vreme da „prečiste pozadinu“, da uzmu svuda komandu u svoje ruke i da se na koncu rata proglose isključivim gospodarima Srpske zemlje, ne vodeći ni malo računa o istinskim težnjama i stvarnim životnim potrebama srpskog naroda.

Ovaj otvoren sukob u redovima Srba boraca, koji su izazvali komunisti, prisilio je vođe vojno-četničkih odreda da se osiguraju bar prema Hrvatima i da na taj način zaštite narod od daljnog klanja i uništavanja narodne imovine pljačkom i paljevinama. Tako su sklopljeni izvesni ■ sporazumi sa Hrvatskim vlastima u Mrkonjić gradu od strane Uroša Drenovića, u Banjoj Luci od strane Drenovića i Marčetića, te je i Tešanović naknadno načinio takav sporazum za svoj sektor. Tekstualno ti sporazumi nisu mi poznati, ali koliko sam obavešten, u njima je priznata Nezavisna država Hrvatska. To je ono, što po mome mišljenju, nije trebalo učiniti posle svega što su Hrvati počinili prema srpskom narodu, posle tolikih borbi i žrtava, i gotovo pred slomom te tobožnje države koja još ne priznaje srpskog naroda, i koji se u njoj nalazi van zakona, ali bila je nevolja i zato su krivi komunisti. Međutim, mi ne možemo preći tako olako preko svih zločinstava koje su ustaše izvršile nad Srbima. Oni to moraju platiti kad-tad. U potpisne i obećanja predstavnika N.D.H. mi ne možemo imati nikakva poverenja, jer prema informacijama koje imamo, oni žele da najpre uz našu saradnju razbiju partizane, a posle da se okrenu protiv nas. Toj njihovoj namjeri mi ne smemo nasesti, pa moramo prema njima biti stalno na oprezu. U sukobima sa partizanima treba štedeti živote Srba boraca, nastojati da se oni propagandom pridobiju u naše redove i tako pojačamo svoje snage za konačni obračun sa Hrvatima.

Pred nama je Vidovdan. To je dan koji je Srbe uvek opominjao da treba da mobilišu sve svoje snage u borbi za slobodu. Treba da pregledamo svoje snage, pa da za taj dan spremimo opšti napad na ustaše, ili ako to ne bi bilo moguće iz bilo kojih razloga, da bar toga dana izvršimo što snažniju propagandu svojih ideja i ciljeva u narodu.

Najzad Branislav Lazić ističe potpuno pomanjkanje veza između naših pojedinih odreda, a onda i veza sa Srbijom, stoje upravo greh; soubina Srbije je i naša soubina, jer je i ovo srpska zemlja na kojoj mi živimo. To su pitanja o kojima uglavnom treba danas da se sporazumemo.

Komandant Marčetić objašnjava zastoje došlo do sporazuma sa Hrvatima. Proletos su komunisti napustili položaj koji su držali tokom zime i pošli da teraju naše četničke jedinice, a Hrvati su pošli da pale i pljačkaju naša srpska sela. Prva potreba je bila da se zaštitи narod. Predsednik vlade u Londonu g. Slobodan Jovanović je rekao preko radia da treba čuvati živote naših ljudi. Drugi cilj bio nam je da izvučemo one mnogobrojne Srbe koji su trunuli po hrvatskim tamnicama. Treći razlog bio je pitanje hrane, i najzad pored svega toga sada je za nas najvažnije pitanje dobavljanje municije. Ja sam do sada od Hrvata izvukao veliku količinu municije, a to će nam izgleda trebati baš za njih. Sada možemo upoznati njihove snage i način borbe. Oni više nemaju stare taktike. Treba upoznati njihove položaje i kretanje, te uhvatiti naročite veze sa jugoslovenskim oficirima u Hrvatskoj vojsci. Poštene muslimane i Hrvate treba pridobiti za nas, jer su komunisti uspeli svojom propagandom kod muslimana, tako da nas oni smatraju za zverove, pa su zato mnogi njihovi ljudi bežali u komuniste, a danas to treba da otpadne. Ministar Bešlagić vodi sada neku nacionalnu akciju među muslimanima.

Borbu sa Kozarom i Grmečom, gdje su sada grupisani komunisti, ne treba shvatiti kao borbu protiv ustaša. Njih treba da radimo da one ljude koji su zavedeni privučemo u svoje redove. Mislim da treba ići dalje za onim za čim smo pošli.

Što se tiče Vidov dana, treba preduzeti akciju, ako nam to dozvole prilike spolja i iznutra. Mi Hrvatima ne možemo verovati, jer nam oni već postavljaju pitanja koja mi nećemo moći prihvati. Oni hoće da mi svoje četničke organizacije pretvorimo u dobrovoljačke bojne i da položimo zakletvu Paveliću, što mi nećemo nikada učiniti. Mi treba da iskoristimo jedino što više oružja i municije. Veliki župan u Banja Luci, tražio je od mene predračun za plate našim vojnicima i ja sam to odbio.

Smaram da su Bosna i Srbija jedna zemlja i nadam se da će se iz Bosne očistiti sve što nije srpsko. Treba što pre uspostaviti veze sa Istočnom Bosnom i Srbijom i saznati za namere naše vlade u Londonu.

Komandant Tešanović čita tekst sporazuma koji je on zaključio sa hrvatskim vlastima u ime svoga sektora, a koji se u prepisu prilaže ovom zapisniku. Zatim kaže da je to nezgodno što je potpisano - jer znači da smo nakon 10 mjeseci borbe priznali N.D.H. Težište čitave ove stvari je u tome što mi nismo mogli da se borimo na dve strane. Sto se tiče moga sektora, imao sam jedanaest sela koja su bila izbačena iz svojih domova, a sve su to sela koja su nas hranila. Taj narod trebalo je spasiti, a kavgu su zametnuli komunisti. Ovim potpisom sav je taj narod vraćen na svoje mesto i time se to može pravdati. Ako smo se borili, borili smo se za narod, i ja ni ovo nisam

učinio protiv volje naroda, nego baš zato stoje to bila narodna potreba i što je to narod htio.

Zatim uzima reč komandant Uroš Drenović, koji između ostalog kaže: Ja sam odmah u početku i prvi slao svoje kurire u Srbiju. Pošto su na mom sektoru bili Talijani, moja komanda mi je naredila da radim sporazumno sa fašistima, ja sam to i radio jer sam dobio takva uputstva. Mi svoja dela imamo da pravdamo sa narodom i zato ja kažem da se uvek treba obazirati na narod i njegove potrebe. Narod treba što više čuvati ja sam tako i radio. Zato su partizani naročito o meni pisali da sam talijanski plaćenik i t.d. Bilo je došlo dotle daje Mrkonjić grad trebao da se preda meni u ruke. Komunisti su došli i zato, i kad sam ja ležao ranjen bili su došli da me ubiju i morao sam da se sklonim. Narod i vojska naučili su na mene. Kao ranjen ja sam prepustio komandu drugima, a oni nisu znali, pa je vojska bila razjurenata. Kad sam ozdravio okupio sam opet vojsku i počeo čistiti. Italijani su pošli da napuštaju Mrkonjić grad. Ja sam morao naći načina da sačuvam i pozadinu i vojsku. I Draža Mihajlović je 1. marta napravio sporazum sa Hrvatima i Slovencima. Taj zapisnik nije daleko od ovoga našega. Verujte, da nije u Mrkonjić gradu nekoliko Hrvata koji su dobri ljudi, ni ja nebi potpisao zapisnik. Mi smo se sporazumeli da Ustaški tabor u Mrkonjić gradu razbijemo. Sada, razno se komentariše. Ustaše kažu da smo mi predali, a partizani kažu da smo mi izdali narodnu borbu i da smo srpske ustaše. Partizani su nabili zve-zde da mogu što više da ubijaju i pljačkaju. Mi nismo pošli da otimamo da poubijamo partizane. Ima tu ljudi koji su zavedeni, neki su tamo od straha, a neki plaćenici i potkuljeni. One koje smo do sada pohvatili puštali smo, ako za njih nije bilo bar dokaza da su vršili zločine. U pogledu akcije protiv Hrvata prosta je stvar - dokle je jak vanjski front, mi ne možemo ništa, jer će im njihovi saveznici pomoći i mi moramo biti oprezni. Da smo nastavili borbu, sada bi ovuda šetali avioni i tukli naš svet. Sada je vreme da narod treba nešto da radi, jer ja ne mogu lagati narodu da će nešto doći narodu i da će neko poslati, i ja računam samo sa onim što mi imamo. Već radi toga ovaj naš postupak prema Hrvatima može se opravdati. Mi moramo što dalje izigravati ovu politiku, dok ne pukne front, a onda...

Mi sve svoje odrede treba da što čvršće povežemo i da pomažemo jedni drugima gde to treba. Kad bude došlo pitanje predaje oružja doći će do loma, pa kad jedan dođe u opasnost treba svi da krenemo zajednički. Pojedini naši odredi ne moraju da priznaju ove naše sporazume. Što se tiče novca, ja stojim na stanovištu da sada od Hrvata treba uzeti sve što se može.

Kod ovih reci većina učesnika ističe suprotno mišljenje, jer da bi to stvarno značilo biti plaćenik, te se zaključuje da se novac ne može primati od Pavelićeve države.

Dalje ističe da bi Istočna Bosna morala imati vezu sa Srbijom pa bi naše stanje što pre trebalo referisati Srbiji. Treba ih obavestiti, daje akcija čišćenja komunista sada došla u Bosansku krajinu gde su se zbili ostaci njihovih

razbijenih jedinica. Treba tražiti da iz Srbije pošalju ljudi ili se upoznaju sa stanjem u našim krajevima. Propagande nema uopšte kod nas. Partizani govore daje njihova čitava Bosna. Narodu se može izložiti i lepo kazati sve što je na stvari. Pozadina mora razumevati naš rad, a rad u pozadini mora da bude organizovan. Dalje referiše o stanju partizana koji su se sada grupisali u Kozari i Grmeču. Na njih će napasti, prema obaveštenjima koja on ima, biti izvršena ofanziva 14. ov.mj. Hrvati će biti naročito oprezni oko Vidov dana, a i iz Londona putem radija poručuju da borba za sad stane. Mislim daje narod jedino na taj način spašen, što smo zaključili ovaj sporazum.

Sveta Mitrović ističe daje video nacrt sporazuma koji je trebalo da se zaključi sa „Ozrenom“. Poglavnik je tražio da se četnici razoružaju.

Komandant Rade Radić kaže: da se mi nismo digli protiv komunista, došle bi u pitanje i naše glave. Oni su kod nas u Jošavci doveli proletere i počeli praviti nečuvena bezakonja. Za kratko vreme ubili su petnaestak ljudi, i to ubili bez ikakvog pitanja naroda, pa su činili i druga bezakonja. Najzad su počeli da rade i protiv nas i odreda. Doktor Stojanović je govorio da treba ubiti više od 10% ljudi dok sve ne dođe na pravu liniju, a jedan njihov odrpanac mi je rekao da će on sve to udesiti. Kad smo pohvatili neke njihove tajne stvari videli smo o čemu se radi. Vojnici su sami bacali crvene zvezde, a ja sam ih nagovarao da ih nose, da se oni ne bi setili. Omladinski časovi bili su leglo nemoralia. Izlaza drugog nije bilo, i mi smo izvršili udar, pa ih rasterali i pobili. Oni mene lažno optužuju da sam pobijeo njihove ranjenike. Ne, to nisu bili ranjenici nego zdravi proletari, a doktor Stojanović je bio potpuno ozdravio i primio komandu.

Sto se tiče odnosa prema N.D.H. neki moji ljudi su bili nešto ugovorili, ali ja nisam bio, već sam izbegavao, i ako me stalno traže. Ozrenski odred je jak i ima preko 70 mitraljeza. Mi smo sa njima ustanovili neku vrstu komande. Njihov pravni savetnik je rekao daje priznanje N.D.H. pitanje više formalne naravi i da će to za kratko vreme otpasti. Ja sam se do sada držao Bratina pisma, da ne treba priznavati hrvatske države, jer Hrvati ne priznaju Srpskog naroda.

Mi smo stupili u vezu sa Ozrenom i Majevicom i imali smo dogovore, pa smo se sporazumeli da naši odredi i vaši s druge strane Vrbasa održe jednu zajedničku konferenciju. Sto se tiče komunista njih sada ima kod Vijačana²³ u szetu Prnjavorском oko 200 do 250, ali oni su u raspadanju. Na njih su baš jučer krenule naše čete, oko 800 ljudi, i ja računam da ozbiljne borbe neće ni biti. Dalje Rade Radić ističe da se naša vojska mora disciplinovati. Trebalo bi stvoriti pravu vojsku, sposobnu i za najteže zadatke, jer vojska koja ide u pljačku i kojoj treba tri sata da se sakupi, nije za to sposobna, što se tiče hrane, naš odred ima je dosta.

²³ Zbog štamparske greške u originalu piše Biočana.

Marčetić ističe da je greška u pogledu discipline što nemamo više komande koja može da primeni i stroge kazne.

Vid Vidović kaže da treba resiti pitanje da li njihov odred može da potpiše sporazum sa hrvatskim vlastima da bi mogao iskorištavati municipaliju, a eventualno i oružje. Odlučuje se da postupi kao i ostali susedni odredi. Posle ovog napravljen je duži odmor za vreme kojega su učesnici konferencije održali mnogobrojnom okupljenom narodu govore o političkoj situaciji i upoznali ga sa stanjem stvari. Narod je pažljivo saslušao i srdačno pozdravio govornike i klicao Kralju Petru Drugom i srpskoj slozi.

U nastavku rada, posle odmora, na konferenciji su jednoglasno doneseni sledeći zaključci:

1. Po predlogu Rade Radića treba da se održi zajednička konferencija sa Ozrenom i Majevicom na dan 21. juna o. g. u Jošavci, s tim da odrede s desne strane Bosne pozove Rade Radić, a sa Glamočkog sektora Drenović i Trivunčić;

2. Da se održava svakodnevna veza između pojedinih odreda Borja, Čemernica, Lisina, Manjače i nazad;

3. U slučaju traženja pomoći dužan je jedan odred da se drugome odaže;

4. Da se prepis zapisnika pošalje Vrhovnoj četničkoj komandi u Srbiji sa referatom o našim prilikama, a ujedno da se zatraže iz Srbije ljudi sposobni za vojne instrukcije, i to prvenstveno po rodu iz Bosanske krajine; i

5. Predlog Trivunčića zaključuje se da odredi na levoj strani Vrbasa osnuju zajedničku višu komandu za svoj sektor i da se na konferenciji od 21. juna istupi kao jedinstven odred.

Zaključeno i potpisano.

Zapisničar:

Predsednik:

Zbornik NOR XIV, 1, str. 311-318.

**SPORAZUM ČETNIČKOG ODREDA „BORJE“
I PREDSTAVNIKA NDH O SARADNJI**

Zapisnik²⁴

Sastavljen u velikoj župi Sana i Luka, između predstavnika državnih vlasti Nezavisne Države Hrvatske: velikog župana Dr. Petra Gvozdića, vojnog zapovjednika, pešačkog pukovnika Brozovića Ivana i stožemika Be-ljana Mirka, s jedne i zapovjednika četničkih postrojbi Radoslava Radića, s druge strane.

Na sastanku je zaključeno sljedeće:

Toč. 1. Pripadnici četničkih postrojbi (vojno četničkog odreda „Borja“) sa prostorije: rijeka Vrbas od Štrbac do Gumjere - Jaružani - Crni Vrh -Strbce - Opsječko - Marjanovo Gnijezdo - Dabovci - Latkovići - Imljani -sjeverna strana Vlašića do rijeke Bosne - Komušina - Vlajići - Čečava -Gajkovac - Bukovica - Rudanka - Pojezna - Ljubić - Vijačani - Gradina -Motajica (do ceste Prnjavor - Derventa), priznaju vrhovništvo Nezavisne Države Hrvatske i kao pripadnici Nezavisne Države Hrvatske izjavljuju privrženost i odanost državi Hrvatskoj.

Toč. 2. Radi toga, obavezuju se predstavnici četničkih postrojbi sa svojim postrojbama, sa današnjim danom prekinuti sva neprijateljstva prema vojnim i građanskim vlastima Nezavisne Države Hrvatske.

Toč. 3. U tu svrhu na gore opisanom području hrvatskog državnog vrhovništva, hrvatske državne vlasti uspostavljaju i faktično svoju redovitu vlast i upravu.

Toč. 4. Predstavnici četničkih postrojbi stavljaju sljedeće primjedbe: a) Da se očituje privrženost i odanost, koja je spomenuta u toč. zapisnika, žitelji sa označenog područja žele imati upravu svojih općina.

B. Latas, *n. cl*, str. 49-50.

Radi toga. Pri imenovanju obćinskih uprava žele da budu saslušavani i predstavnici gornjih žitelja, a njihovi prijedlozi uvaženi pod pretpostavkom da predloženi ljudi budu ispravni državljeni Nezavisne Države Hrvatske. Odgovornost u prednjem pravcu nosit će lično gornji predstavnik.

- b) Da u vezi sa hrvatskom oružanom snagom sudjeluju dobrovoljno na suzbijanju i uništavanju komunističko-boljševičkih bandi, te da u tu svrhu zadrže oružje.
- c) Da se vraćenom pučanstvu, koje pokaže privrženost prema državi i državnim vlastima, pruži državna potpora, kao i naknada šteta učinjenih u toku operacije, a napose da se onim udovicama i siročadi, čiji hranioc pogine u toku akcija oko suzbijanja komunističko-boljševičkih bandi dodjeli odmah potpora sa strane države, a sve u smislu postojećih zakonskih propisa, koji vrijede za sve državljanе.
- d) Da obitelj čiji su hranioci u zarobljeništvu, a koji ne pripadaju komunističkoj partiji, dobivaju potporu u smislu postojećih odredaba i to na ženu po 16 kn a za dijete po 10 kn. dnevno.
- e) Da se i dosadašnjim pripadnicima četničkih postrojbi prizna pravo na odlikovanje i nagradu, u koliko se osobito istaknu u borbama protiv komunista.
- f) Da se omogući pravoslavnom življu prednjeg područja, u koliko bude ispravnog vladanja, zaposlenje i zarada na državnim i drugim javnim radovima, isповjedanje njihove vjere u smislu postojećih zakona.
- g) Da se stanovnicima pravoslavne vjere zajamči potpuno slobodno isповjedanje njihove vjere u smislu postojećih zakona.
- h) Da se dozvoli ulazak u grad žiteljima pravoslavne vjere radi podmirenja svojih životnih potreba.

Toč. 5.

Gore imenovani predstavnici hrvatske državne vlasti prihvaćaju gornje primjedbe navedenog predstavnika četničkih postrojbi, s tim, da će hrvatska oružana snaga kao i građanske vlasti pružiti pravoslavnom življu punu zaštitu osobne slobode, sigurnost i njihove imovine.

Četničke postrojbe sudjelovat će dobrovoljno u suzbijanju i uništavanju komunističko boljševičkih bandi zajedno sa ostalom oružanom snagom, pri čemu će zapovjednici četničkih postrojbi zapovjedati svojim postrojbama.

Četničke postrojbe mogu izvoditi samostalno neophodno potrebne akcije mjesnog značaja, no o svemu će na vrijeme izvestiti zapovjednika oružanih snaga.

Dolazak u grad dozvoljava se samo potpuno lojalnim građanima sa dozvolama, koje će izdavati redovite upravne vlasti prema postojećim propisima, a na temelju svjedožbe o ispravnosti pojedinih lica izdatih od strane dotične obćinske uprave.

Toč. 6. Četničke postrojbe sa svojim predstavnicima obavezuju se u svakom pravcu pomagati državne vlasti Nezavisne Države Hrvatske u sređivanju obćih prilika na ovome dijelu državnog područja, te im u tu svrhu pmžiti svaku pomoć, dok se vojne vlasti obavezuju pružati oružje i streljivo kao i ostalim vojnim jedinicama.

Toč. 7. Prednje odredbe stupaju na snagu odmah po potpisivanju.

U Banjoj Luci, dne 9. lipnja 1942. godine.

Zapovjednik čet. postrojbi „Borje“ Veliki Župan župe Sana i Luka
Radoslav Radić, v. r. Dr. Gvozdić, v. r.

Zapovjednik banjalučkog zdruga:
Brozović Ivan, v. r.

Ustaški stožernik:
M. Beljan, v. r.

Daje prepis suglasan sa izvornikom potvrđuje:

Tajnik Velikog Župana: Maglajlija M.P.

Zbornik NOR XIV, 1, str. 335-338.

**PROMOCIJA KNJIGE - Dr NEVENKA PETRIĆ
BIOBIBLIOGRAFIJA 1945-1955,
PRIREDIO MR VOJSLAV LALIĆ PETRIĆ**

Promocija je održana 11. aprila 1998. u Domu sindikata u Beogradu

MILORAD GONČIN, književnik

Poštovani gosti,
Dragi prijatelji,

Zamoljen sam da vodim ovu promociju, kao Nevenkin zemljak, zatim njen ratni drug, njen kolega, pošto smo dugo radili zajedno u istoj instituciji i vrlo blisko sarađivali i, konačno, kao Nevenkin prijatelj.

Želim da kažem da mi je zadovoljstvo i čast da vodim ovu promociju knjige *Dr Nevenka Petrić: Biobibliografija 1945-1995*. koju je priredio Vojislav Lalić - Petrić, a izdala „NIP Radnička štampa“ uz saradnju sa Jugoslovenskim bibliografsko - informacijskim institutom i Udruženjem za planiranje porodice Jugoslavije.

Prvo želim da se zahvalim svima koji su se odazvali našem pozivu i danas prisustvuju ovoj promociji.

Kratko, samo kao uvod za promociju ove knjige, želim da kažem sledeće:

Knjiga ima 371 stranu. Predgovor je napisao dr Luka Todorović, tada predsednik Udruženja za planiranje porodice Jugoslavije, koji, između ostalog, kaže: „Nevenka je dala značajan doprinos našem zakonodavstvu u formulisanju stavova u ovoj oblasti. (...) Zajedno sa ostalim saradnicima, koje je znala da okupi i mobilise, značajno je doprinela da planiranje porodice u Jugoslaviji postane potrebita sa kontinuitetom, koji se održao do današnjih dana i sa perspektivama koje su neosporne.“ Uvod je napisao mr inž. Vojislav Lalić - Petrić, koji je knjigu priredio za objavljivanje. On između ostalog kaže „...znam da nisam uspeo da sakupim sve Nevenkine objavljene radove, ali verujem da najvažnije jesam, oslonivši se na izvore koje sam naveo, kao i radove koje nije ona stavila na raspoloženje...“

Recenzenti knjige su prof, dr Dušan Breznik, profesor demografije na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu - u penziji i prof, dr Rade Delibašić, profesor pedagogije na Fakultetu pedagoških nauka u Nikšiću, Univerziteta u Podgorici - takođe u penziji.

Knjiga je podeljena na tri dela: prvi, biografski prilozi; drugi, promocija tri zbirke poezije Nevenke Petrić i treći, bibliografija. Želim samo da dam nekoliko podataka za treći deo. Bibliografskih jedinica u knjizi ima 833, i u Dopuni, zaključno sa novembrom 1997. godine, još 60, tako da ukupno ima 893 bibliografske jedinice koje su raspoređene u 12 glava. U sedam, od ukupno 12 glava, u podnaslovu je stavljeno daje to samo delimični pregled, što na svoj način govori da se nisu uspeli sakupiti svi podaci za ovu knjigu, što, zaista, i nije lako. Utoliko pre se mogu uputiti svi komplimenti za ovo stoje sakupljeno. Želim, takode, da kažem daje Nevenki objavljeno ukupno 9 knjiga, od kojih je jedna na engleskom jeziku. Zatim, Nevenkaje koautor u 19 knjiga od kojih je 8 na engleskom jeziku. Knjiga ima i tri priloga.

Značajno je istaći da će se ova knjiga moći koristiti u naučnim i stručnim krugovima van naše zemlje, pošto su na engleski prevedene 93 strane knjige, za šta ima posebnu zaslugu gospoda Sanja Miljanović, koju pozdravljam. Prevedeno je: čela 5. glava na 42 strane sa 122 bibliografske jedinice na engleskom (samo nekoliko na francuskom) i Dopuna knjige na 4 strane sa 20 bibliografskih jedinica na engleskom što znači ukupno 142 bibliografske jedinice na 46 strana na engleskom jeziku (u okviru ovog dela je i 18 pesama na engleskom), zatim Summary je na 46 i sadržaj na 5 strana što ukupno iznosi (46 +51) 97 strana na engleskom jeziku. Ovo je impozantan i broj stranica i sadržaj, tako daje knjiga dostupna stranom čitaocu.

Kao što ste iz poziva videli, danas će govoriti uvažene ličnosti iz našeg javnog života, koje posebno pozdravljam i to redom kako će danas govoriti. To su:

dr Radomir Glavički, direktor Jugoslovenskog bibliografsko-informatičkog instituta - ovaj Institut je, u procesu rada na knjizi, dao dragocenu stručnu pomoć, stoje i u knjizi zabeleženo - gospoda Vera Stojadinović kao stručni konsultant, koju takođe pozdravljam;

drugarica Danica Abramović, istoričar umetnosti, poznati muzeolog kod nas i u svetu, legendarni borac legendarne Prve proleterske brigade;

gospodin Predrag Veselinović, direktor NIP Radnička štampa, poznatog i uspešnog izdavačkog preduzeća, koji je, zajedno sa saradnicima, imao sluha za pravu stvar, pošto su, i pored teške materijalne situacije, izdali ovu knjigu;

dr Luka Todorović, član Predsedništva Udruženja za planiranje porodice, s kojim smo ostvarili uspešnu saradnju;

drug Dragan Kolundžija, književnik, koji će nam prezentovati poetesu Nevenku i njene objavljene četiri zbirke poezije i

prof, dr Milosav Milosavljević, profesor Fakulteta političkih nauka na Univerzitetu u Beogradu, koji će danas govoriti kao recenzent ove knjige u svojstvu eksperta Saveznog ministarstva za razvoj, nauku i čovekovu sredinu.

Gospodin Vico Dardić, dramski umetnik, koga takođe pozdravljam, danas će nam čitati Nevenkine pesme, koje su objavljene u ovoj knjizi - u delovima gde su se sadržajno uklapale.

Gospodin Dardić će, pročitati reč mr inž. Vojislava Lalića - Petrića, koji je ovu knjigu (kao što smo već rekli) priredio za objavljanje, a koji iz objektivnih razloga nije mogao da doputuje na ovu promociju.

Dr RADOMIR GLAVICKI, direktor Jugoslovenskog bibliografsko-informacijskog instituta

Neki kažu da su bibliografije suvoparne i dosadne. S tim se svakako neće složiti ovde prisutna saradnica u izradi knjige Vera Stojadinović iz našeg Instituta, ni ja kao direktor u proteklih osam godina. Mi garantujemo da sii to interesantne knjige.

Ja verujem u hipotezu da ništa nije slučajno, tj. da je slučaj samo reč kojom označavamo nedostajanje informacija odnosno znanja o bilo čemu. Upravo je bibliografija jedan od takvih sistematizovanih skupova informacija putem kojih racionalno proširujemo naše znanje i smanjujemo do-men slučajnosti. Činjenica je da su bibliografske informacije i baze podataka dominantne u svetskim razmerama u odnosu na sve druge izvore informacija i da će po svojoj prirodi to morati ostati i dalje.

U okviru osnovnih tipova i vrsta bibliografija kao što su tekuće i retrospektivne, bibliografije knjiga, periodike, članaka i slične izrađuju se i različite specijalne bibliografije po različitim osnovama - između kojih su i autorske bibliografije. Te specijalne bibliografije, uključujući autorske, izvlače se po pravilu iz osnovnih tipova i vrsta bibliografija - pod uslovom da su one potpune. To, međutim, nije uvek moguće iz objektivnih razloga o čemu ovde ne bih govorio.

Izrada autorske bibliografije je poseban poduhvat u kome najveći doprinos daje sam autor ili drugi posebno zainteresovani subjekti, zbog čega su i relativno najpotpunije. Autorske bibliografije nisu standardni izvori informacija kao što su to, na primer, opštete i tematske bibliografije zbog same činjenice daje reč isključivo o jednom autoru.

Biobibliografija (što znači i knjiga o kojoj danas govorimo) je veliki korak dalje odnosno značajno proširenje u odnosu na autorske bibliografije jer pretenduje ne samo na obuhvatanje formalno objavljenih radova odre-

đenog autora, već celokupnog njegovog stvaralaštva kao i na obuhvatanje bar najznačajnijih činjenica, radova i mišljenja koja se odnose na tog autora - što znači sve ono najvažnije što su drugi rekli o njemu. Logično se nameće zaključak daje biobibliografija svojevrsno personalno priznanje za život i delo odnosno jedan od načina da se to učini. Tako ja doživljavam ovu knjigu i njenu promociju danas.

Knjige ovakvog tipa su veoma retke. Pregledom baza podataka našeg Instituta i Narodne biblioteke Srbije, za proteklih deset godina pronašli smo svega osam takvih naslova. Mada nisam u mogućnosti da vršim poređenja sa tim publikacijama uveren sam daje ova biobibliografija u samom vrhu po kvalitetu i blizu maksimuma kad je reč o potpunosti podataka. Jedino što nedostaje, a na šta sam skrenuo pažnju Nevenki, jesu izlaganja putem radija i televizije. Ona je, naravno, bila svesna te činjenice, ali do predaje knjige u štampu taj materijal nije mogao biti prikupljen u zadovoljavajućem obliku.

Podrazumeva se daje sama bibliografija (u okviru ove knjige) izradena po međunarodnim standardima za bibliografski opis monografskih i serijskih publikacija koji se u Jugoslaviji primenjuju neposredno posle njihovog donošenja od strane Međunarodne federacije bibliotečkih saveza 1974. godine. Pored takvih standardnih u knjizi ima i veći broj svojevrsnih biobibliografskih zapisu, koji predstavljaju specifičnu sintezu između biografije i biobibliografije (str. 219-287).

Ovo je povod da se vratim na meni blisku hipotezu da ništa nije slučajno, a pogotovo u jeziku i značenju pojedinih reči. Napomenuo sam daje svaka autorska bibliografija deo nečije biografije odnosno odgovarajuće biobibliografije. Bar u formalno lingvističkom smislu, biografija je deo bibliografije, jer je sadržana u toj reči, kako u pojedinim svetskim jezicima tako i sledstveno i u srpskom. Verovatno nije slučajno, ali je svakako simbolično da je ovu knjigu objavila upravo „Radnička štampa“ i da se promocija te knjige održava u Domu sindikata, odnosno radničkoj kući. Sigurno nije slučajno da je gospođa Nevenka Petrić, odnosno drugarica Nevenka učestvovala u narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji kao poduhvatu kojim radnici u najširem smislu ostvaruju svoja društvena i ljudska prava - i da već decenijama daje stvaralački doprinos u različitim oblastima.

Malo je, nažalost, prilika u kojima se mogu upotrebiti reči logično i pravedno. Ovo je jedna od takvih. Mislim da je logično i pravedno što je objavljena ova knjiga.

Želim, najzad, Nevenki Petrić da i ova knjiga i ova promocija budu deo nekog novog i dopunjeno izdanja njene biobibliografije.

Hvala.

DANICA ABRAMOVIĆ, istoričar umetnosti

Poštovane gospođe i gospodo,
Dragi drugovi i drugarice,

Imam prijatnu dužnost i zadovoljstvo da govorim o knjizi *Dr Nevenka Petrić - Biobibliografija, 1945-1995.* koju je priredio mr inž. Vojislav Lalić-Petrić.

To zadovoljstvo mi je utoliko veće što Nevenku Petrić dugo poznajem, a naši putevi su se susretali i u vreme narodnooslobodilačkog rata, pošto smo jedno vreme bile i u istoj brigadi.

Moj zadatak danas je da predstavim doprinos pet autora koji su za ovu knjigu napisali biografske priloge, koje će predstaviti redom kako se nalaze u knjizi: Momir Kapor, poznati društveni radnik iz Bosne i Hercegovine, Dragana Nešković, profesor književnosti i novinar, Mile Trkulja, general JNA u penziji, dr Rade Delibašić, profesor pedagogije na Univerzitetu u Podgorici i Danica Šašić, profesor srpskog jezika i dugogodišnji društveni radnik. Napominjem da su svi ovi prilozi ilustrovani Nevenkinim pesmama, ali nemamo vremena da i o tome govorimo (iako bi i to bilo zanimljivo).

MOMIR KAPOR ističe daje Nevenku i njenu porodicu upoznao pred Drugi svetski rat, a u toku NOR-a i posle bio je s njom u istim jedinicama, odnosno u istim institucijama u kojim je i ona bila. Zbog ekonomisanja sa vremenom, pročitaču nekoliko kraćih odlomaka iz njegovog priloga:

„U prvim aktivnostima pokreta otpora protiv okupatora, već 1941. godine, svi članovi porodice Vase i Natalije Petrić, uključili su se u borbu protiv fašizma. Tako, pored svih odraslih članova i Nevenka, kao i njen još mlađi brat Vojislav, iako još deca, bili su u određenim akcijama - kurirskim, prenošenjem usmenih i pismenih poruka, donosili su borcima bombe, municiju, sanitetski materijal, hranu i slično. Takav njihov doprinos, u to vreme, bio je, zaista, dragocen.

Za vreme NOR-a, dok je bila u vojnoj jedinici, Nevenka je pored vojnih obaveza koje je imao svaki borac, radila sa omladinom, kako u jedinici, tako i na terenu. Bila je, između ostalog, predsednik omladine: sreza Travnik, potom okruga Banja Luka, a pred oslobođenje predsednik omladine centralne Bosne, što govorи o njenom ozbiljnном angažovanju, u tim teškim uslovima života i rada, posebno kada se imaju u vidu njene tadašnje godine... A pošto borbe nema bez žrtava, u toku NOB-a Nevenka je izgubila četiri člana svoje porodice: oca Vašu, sestre Radojku i Dušanku i brata Vojslavu.“

„Odmah po oslobođenju, Nevenka je izabrana za prvog predsednika omladine grada Banja Luke, a narednih godina na druge poslove u omlad-

inskom pokretu i u drugim područjima rada. U 1951. godini Nevenka je započela studije političkih nauka koje je završila sa odličnim uspehom."

Na kraju, Kapor kaže: „U njenom političkom angažovanju, za sve vreme naše zajedničke borbe, odnosno rada u posleratnim uslovima, Nevenka je sledila revolucionarne tradicije najprogresivnijih snaga našeg društva... što odslikava osobu koja se celog života borila za bolji život čoveka.“

DRAGANA NEŠKOVIĆ u svom prilogu obrađuje zajedničke godine studiranja i druženja, pošto je Nevenku upoznala na Fakultetu filoloških nauka u Beogradu. „Zajedno smo učile i, posle svih položenih ispita, istoga dana smo diplomirale u klasi akademika Velibora Gligorića.“ kaže Dragana.

Dragana dalje ističe: „Ugradivši svoj doprinos u brojna savetovanja i simpozijume u vezi s društvenim položajem žene Nevenka je postigla za-pažene rezultate, ali je posebno u oblasti planiranja porodice postala jedan od pionira u ovom području i, bez sumnje, veoma priznata i u svetu i kod nas... posebno kao entuzijasta u pokretanju i oživotvorenju novih i svežih ideja.“

S Nevenkom sam radila u Konferenciji za društvenu aktivnost žena Jugoslavije... I kasnije, kada je prešla na poslove obrazovanja, nauke i kulture blisko smo saradivale, kao i posle...“

„Za proteklih četrdesetak godina s Nevenkom sam sarađivala na mnogim poslovima...“I pored ozbiljnog i stalnog angažovanja u svim navedenim oblastima, Nevenka je uvek bila vezana za književnost, muziku, slikarstvo i celokupnu umetnost... Za razliku od mnogih ličnosti koje su se bavile samo politikom ili samo naukom, Nevenka je uvek imala sluha za lepu reč, posebno za poeziju. U toku naših studija, na jugoslovenskoj i svetskoj književnosti, Nevenka je poeziju pisala, ali je nije objavljivala. U pesme je unosiла svoja najtananjija osećanja i treptaje celog bića. Njene pesme su duboko osecajne, doživljene i pune vere u čoveka i ljubav... Složenost njene ličnosti se može bolje sagledati ako se zna daje od svojih najmladih dana drugovala s muzikom, (dugo je uzimala privatne časove klavira, što se ogleda i u njenoj poeziji, a to se posebno vidi u nekim njenim pesmama: (On, muzika i ja, Praznik zvuka, Zasvirah Mocarta i dr.)."

Na kraju, Dragana kaže: „Gledajući iz današnje perspektive knjigu Dr Nevenka Petrić: Biobibliografija, 1945 -1995., sa sigurnošću se može reci da nam ona otkriva i prezentuje izuzetno uspešan i veoma bogat život čoveka borca, pregaoca i stvaraoca.“

MILE TRKULJA, takođe, govori o porodici Nevenke Petrić, posebno o njenim roditeljima: „Natalijine i Vasine četiri kćeri, odmah 1941. godine, uključile su se u NOB: Viktorija, Radojka, Dušanka i Nevenka, koja je,

takoreći, još bila dete. Nešto kasnije i dvoje mlađe dece Smilja i Vojo su se uključili u NOB. Njihov jedini brat Vojo, rođen 1928. godine, u toku rata borio se s puškom u ruci, dočekao je slobodu, ali je poginuo od četnika 30. maja 1945. godine. Imao je samo 16 godina. A Dušanku, jednu od sestara, četnici su 1944. godine, na najsvirepiji način mučili i zaklali. Porodica Petrić, počev od Vase i Natalije, zajedno sa svojom decom, dala je neprocenjiv doprinos narodnooslobodilačkoj borbi."

Trkulja dalje kaže: „Nevenku sam upoznao prvih ustaničkih dana kao sasvim mladu devojku... U toku narodnooslobodilačke borbe Nevenka je bila veoma odvažna, uporna i smeо borac... Od oslobođenja naše zemlje, prvih desetak godina, bila je angažovana u Banja Luci na brojnim aktuelnim zadacima toga vremena. Posle 1956. godine Nevenka je u Beogradu, gde uz posao završava Filološki fakultet, doktorira i obavlja razne društvene i političke dužnosti u gradu Beogradu i u Federaciji.“

Na kraju, Trkulja navodi: „Mora se istaći daje Nevenka bila posebno uporna u radu na svom ličnom obrazovanju i to uz rad. Njena upornost nema granica. Tako nam je pripremila ugodno iznenadenje i objavlјivanjem prve tri zbirke svojih pesama, a posebno zbirkom koja se odnosi na NOB.“

•Dr RADE DELIBAŠIĆ, svoj prilog počinje recima: „Gospođu Nevenku Petrić sam upoznao u vreme kada se u Jugoslaviji vrlo aktivno radilo na humanizaciji odnosa među polovima i pripremanju mlađih za odgovorno roditeljstvo, posebno putem inoviranja nastavnih programa na svim nivoima školovanja...

Naša saradnja je naročito intenzivirana i obogaćena novim sadržajima i oblicima u radu na naučno-istraživačkom projektu, organizovanom zajedno sa Populacionim fondom Ujedinjenih nacija, na temu „Ugrađivanje sadržaja o humanizaciji odnosa među polovima u nastavne programe na svim nivoima školovanja i osposobljavanja mlađih za odgovorno roditeljstvo“ koji je realizovan u Crnoj Gori, u petogodišnjem trajanju, počev od 1980.

Na našu molbu gospoda Petrić se višestruko uključila u ovaj projekt, kao predavač, autor priloga i recenzent... Svojim racionalnim, blagovremenim i naučno zasnovanim sugestijama, savetima, predlozima i prilozima dala je značajan doprinos uspešnom i kvalitetnom završetku svih poslova oko realizacije tako obimnog i složenog projekta. Inventivnošću, znanjem, dugogodišnjim iskustvom i nesebičnim angažovanjem, podsticajno je delovala na sve saradnike projekta da istraju u složenim i ozbiljnim poslovima. U svojstvu recenzenta gospoda Petrić je završetku projekta doprinela poboljšanju njegovog kvaliteta... Po izlasku studije iz štampe ona aktivno radi na njenom predstavljanju u zemlji i inostranstvu, zbog čega je interesovanje za nju stalno raslo. Pored ostalog, to je u znatnoj meri uticalo da se studija štampa i na engleskom jeziku i tako učini pristupačnom širokom krugu

naučnika i prosvetnih radnika iz više zemalja Evrope i šire. Poseban interes za nju pokazali su Vlada Švedske (Univerzitet iz Upsale), Svetska zdravstvena organizacija - Evropski region, Populacioni fond Ujedinjenih nacija iz Njujorka i dr.

Nevenka je predavala, na engleskom jeziku, na Univerzitetu u Sarajevu, na Međunarodnom kursu Ujedinjenih nacija, za učesnike iz zemalja u razvoju, čiji je bila direktor, pet godina. Takođe je predavala na nekoliko univerziteta u Jugoslaviji, po pozivu u: Sarajevu, Zagrebu, Skopju, Podgorici, Banja Luci, kao i u Atini.

I posle razbijanja SFR Jugoslavije gospođa Petrić se aktivno angažuje na formiranju novih društvenih asocijacija. Tako je, na njenu inicijativu i uz punu podršku nas, njenih ranijih saradnika, došlo do osnivanja Udruženja za planiranje porodice Jugoslavije, 1992. i Udruženja za planiranje i brigu o porodici Crne Gore, 1994. godine, a zalaže se i za dalje osnivanje ovog udruženja u SRJ."

Delibašić ukazuje da: „Kad je reč o saradnji sa gospodom Nevenkom Petrić treba istaći, pored njenog naučnog i praktičnog rada, i drugu, suštinsku stranu njene ličnosti - čovečnost. Ona je, kao stoje poznato, po prirodi svoga bića veliki humanista i neumoran borac za plemenite i humane ideje... Svoje mladalačko opredeljenje borca sledila je tokom celog života, a sledi ga i danas. Zato je sasvim prirodno što je ona među prvima, u prethodnoj Jugoslaviji, podsticala aktivnosti na unapređenju humanizacije odnosa među ljudima, a u okviru toga odnosa među polovima. Bila je i prvi pokretač konkrenih akcija u ovoj oblasti, inicirajući brojne skupove i naučne projekte. Umela je da oko njih okupi najeminentnije naučnike i stručne radnike iz čele naše zemlje, nezavisno od njihove nacionalne, političke i verske opredeljenosti... Na međunarodnom planu - aktivnosti od nacionalnog značaja povezuje sa evropskim i svetskim dostignućima, stičući tako i svetsku reputaciju - postavši i ekspert Populacionog fonda Ujedinjenih nacija za oblast položaja žene i planiranja porodice.

Na kraju, Delibašić kaže: „Put za pobedu ljudskog u pojedincu i humanog u društvu - njeno je životno opredeljenje. Zato taj put ne bi menjala ni kada bi živila više života, o čemu govori u svojoj pesmi „Per aspera ad astra.”

DANICA ŠAŠIĆ u svom prilogu ističe da je sa Nevenkom radila tridesetak godina i postala joj blizak saradnik: „Za sve ove godine nikada od Nevenke nisam čula da se nešto ne može završiti. Radila je do šesnaest, sedamnaest sati dnevno i taj trud se isplatio... U navedenom periodu bila je na izbornim funkcijama potpredsednik, predsednik i član Predsedništva Saveta za planiranje porodice Jugoslavije, ali sve ovo vreme suštinski je bila akter svih njegovih glavnih aktivnosti.”

Pored toga, Danica ističe daje Nevenka bila veoma aktivna na međunarodnom planu, u svojstvu predstavnika Jugoslavije u Evropskom savetu Međunarodne federacije za planirano roditeljstvo 1967-1986. godine. U tih dvadesetak godina bila je u tri mandata član Izvršnog komiteta Evropskog regiona ove Federacije, a za člana Centralnog saveta na globalnom planu, kao predstavnik Evrope, birana je u dva mandata. Zatim, birana je za predsednika Evropskog komiteta za obrazovanje i informisanje u dva mandata, a u isto vreme bila je u dva mandata, kao predstavnik Evrope, i član odgovarajućeg komiteta za obrazovanje i informisanje na globalnom planu.

„Na sve ove funkcije, Nevenka je birana tajnim glasanjem u uslovima kada se za svaku funkciju kandiduje više kandidata, što za svakog, pa i Nevenku, predstavlja određeni domet postignutog ugleda i poverenja u sredini veoma kritičnih Evropljana. Tako stečene šanse Nevenka je maksimalno iskoristila... za afirmaciju stavova svoje zemlje.

Brojni naučni simpozijumi, organizovani u toku našeg zajedničkog rada, izbacili su Nevenku u sami vrh pregaoca koji, ne žaleći trud, daje sve od sebe za ono za šta se zalaže.“

Danica Šašić, na kraju, ukazuje da je Nevenka bila koordinator svih naučno - istraživačkih projekata u Jugoslaviji koji su realizovani u saradnji između Jugoslavije i Populacionog fonda UN, stekavši i status eksperta toga fonda. U finansiranju ovih projekata spomenuti fond učestvovao je sa preko 1,000.000 američkih dolara.

Završavajući ovo moje izlaganje, želim istaći da su autori biografskih priloga koje sam predstavila, svoje rukopise za ovu knjigu predali u proleće 1995. godine. Čitajući ovu knjigu, u njenoj Dopuni za period od 1995-1997 (meseca novembra), kada je Dopuna priključena rukopisu, u dodatih 60 novih bibliografskih jedinica, utvrdila sam da se Nevenkina aktivnost živo nastavlja: u Udrženju za planiranje porodice Jugoslavije, gde se angažuje u predavačkoj i drugim aktivnostima, kao i u Republičkom odboru SUBNORA u Republici Srbkoj, pretežno - na međunarodnom planu. Iz te Dopune se vidi daje Nevenka, novembra prošle godine, izabrana za člana Generalnog saveta Svetske federacije boraca i za člana Komiteta za žene iste Federacije.

Nevenki i ubuduće želimo još mnogo novih uspeha u radu i životu!

PREDRAG VESELINOVIĆ, direktor NIP „Radnička štampa“

Dragi gosti,

„Radničkoj štampi“ je čast što je jedan od izdavača, potpisana na ovoj knjizi - *Dr Nevenka Petrić: Biobibliografija 1945 - 1995*.

To je knjiga o jednom časnom životu i o jednom izvanredno vrednom delu. Zato se mi u „Radničkoj štampi“ nismo ni časa dvoumili da li da prihvatimo rukopis, kada smo ga dobili. Međutim, ovo sirotinjsko vreme učinilo je da se rad na štampanju knjige otegao, sve do nedavno, kada je knjiga štampana. Iako je to bio razlog, ipak ostane sumnja daje bilo i nešto drugo. Zato se ja danas izvinjavam Nevenki Petrić, što je knjiga Čekala na štampanje.

Kako je vreme prolazilo, duže radeći na knjizi videli smo da od Nevenke možemo i nešto da naučimo: npr. šta znači biti uporan ili šta znači biti strpljiv, a naročito šta znači biti i uporan i strpljiv.

Na kraju, imamo jednu želju: da se 2.001 (a ne 2.003) okupimo oko dragog, dopunjeno izdanja ove knjige. Biće to knjiga „Dr Nevenka Petrić: Biobibliografija 1945 - 2.000.“ Ja ne sumnjam da će biti materijala za to novo, dopunjeno izdanje ove knjige.

Čestitam Nevenki Petrić na ovoj vrednoj knjizi!

Dr LUKA TODOROVIC

Kao što ste čuli ja sam autor predgovora knjige *Dr Nevenka Petrić, Biobibliografija 1945-1995.* i, zaista, bila mi je čast što sam dobio taj nimalo lak zadatak, pošto se radi o vrlo složenom poslu, o jednoj mnogostranoj ličnosti, čiji rad je trebalo makar malo osvetliti u tom predgovoru.

Prva verzija ovoga moga predgovora imala je naslov „Sve moje drugarice dame“ i to ima svoju malu predistoriju, što sam objasnio u predgovoru. Postoji i u svetu i kod nas neko malo pravilo da u oblasti socijalne zaštite, dečje zaštite, socijalnog osiguranja i slično veliki broj žena, koje se često bave ne samo politikom već i naukom, pa ako budete u prilici pročitajte ga. To nije dugačak tekst.

Ja sam svoje životno opredeljenje, kao pravnik, sticajem okolnosti, vezao za socijalnu politiku, socijalno osiguranje, socijalnu zaštitu, dečju zaštitu, pa sam se našao u društvu vrlo prilježnih i umnih žena od kojih sam, zaista, mnogo naučio. Jedna od njih bila je i Nevenka Petrić. Evo, i u ovoj sali ima ih još. Vidim: Milu Đordić, Jelku Ilić, Danicu Šašić, Danu Milosav-ljević, Natašu Đurić. Žao mije što sada ne mogu da se setim mnogih drugarica sa kojim sam radio, pa se izvinjavam što ih nisam spomenuo, kao i drugaricama koje su ovde u sali, a koje nisam spomenuo. Jako mije drago što sam se danas ovde s nekim od njih sreoo, povodom Nevenkine knjige. Dakle, u to vreme sve su bile drugarice, a ja sam ih već u to vreme smatrao damama. A sada znam da su to drugarice - dame.

Povod za moj kontakt sa Nevenkom je njen rukovođenje Saveznim savetom za planiranje porodice Jugoslavije. Ja sam jedno vreme bio član toga Saveta, kao predstavnik Jugoslovenske konferencije za socijalnu delat-

nost, u kojoj sam radio, a kasnije sam bio biran u taj Savet i jako dugo sam saradivao s njom. I znam, kad bi se sada radila bibliografija o radu Saveznog saveta za planiranje porodice, da bi se u ovoj knjizi našlo više od 60 % bibliografskih jedinica, od svega stoje na tu temu u Jugoslaviji bilo objavljeno, a koje po svom sadržaju predstavljaju delovanje toga Saveta. Da je bibliografija o radu Saveta rađena ranije, u vreme njegovog postojanja, taj procenat bi bio mnogo veći.

Imao sam priliku da Nevenku vidim kao naučnog radnika, budući da sam vodio Institut za socijalnu politiku, koji je imao i jedan međunarodni projekat, koji smo radili zajedno sa Fondom Ujedinjenih nacija za populacione aktivnosti i mogu da kažem sa kakvom strogosti i disciplinom je od nas tražila da na vreme izvršavamo obaveze, predajemo izveštaje i sli. i sa koliko odgovornosti se odnosila prema tom radu. Mislim da se ona tako odnosila prema svim projektima, kojih je bilo 18 u svim republikama i pokrajinama. Sa Nevenkom sam uspešno sarađivao na tom projektu, pošto je to bio jedan od projekata koji su rađeni u saradnji sa spomenutim Fondom UN, a Nevenka je koordinirala rad svih tih projekata. Svi projekti su uspešno završeni izuzev jednog: to je projekat o planiranju porodice na Kosovu, koji ni do danas nije završen.

Posle smo se sretali osnivajući novo Udruženje za planiranje porodice Jugoslavije. Radili smo zajedno na izradi dokumenta za osnivačku skupštinu, zakazivanju prve sednice, registraciji i dr. i imao sam zadovoljstvo da s njom sve pripremam za tu skupštinu.

Spremali smo zajedno nekoliko naučnih skupova - npr. naučni skup „Porodica, prava deteta i razvoj u Saveznoj Republici Jugoslaviji“, koji smo održali u Palati federacije, 1994. godine. Sa ovog skupa objavljen je jedan obiman i dobar zbornik radova, koji nije dovoljno valorizovan u javnosti. Ali, moram da kažem da je taj projekat bio preteča za izradu Nacionalnog programa akcije za decu do 2.000. godine. Jer, to što smo mi rekli u dokumentima toga naučnog skupa samo je ponovljeno od strane jedne sasvim druge ekipe, kojoj je naš zbornik poslužio kao osnova za rad, pošto su smatrali da ima sve elemente za izradu Nacionalnog programa akcije za decu do 2.000. godine.

Poznato je da stručna i naučna supstanca daje kvalitet radovima, dok se ranije smatralo daje važan samo naučni ili samo stručni pristup. Najčešće istorija prihvati ono što se smatra suštinskim. Ali, uspešan spoj stručnog i naučnog rada je kvalitet naučnog rada. Mislim daje to Nevenka uspela u svojim radovima. Kad sam radio svoju doktorsku disertaciju imao sam priliku da pogledam Nevenkinu doktorsku disertaciju. Jednostavno, kad tu knjigu pogledate vidite da je na jedan vrlo ozbiljan način obrađena, za sasvim pragmatične potrebe - za staje i rađena ova disertacija. Tu je i istorijska dimenzija, ruje i međunarodna dimenzija, ruje i ideološka dimenzija, tu su naučni pristupi. Tu se, kad tu knjigu pročitate, nema šta dodati.

Na kraju, ja se pridružujem mišljenju direktora „Radničke štampe”, gospodina Predraga Veselinovića da se 2001. godine izda drugo izdanje bio-bibliografije Nevenke Petrić za period 1945-2000. Ja nisam mnogo pomogao „Radničkoj štampi” u zatvaranju finansijske konstrukcije da se izda prvo izdanje, ali sam se trudio. Panas obećavam da će se truditi mnogo za izdavanje drugog, dopunjeno izdanja ove knjige, 2.001. godine, dakle knjige „Dr Nevenka Petrić, Biobibliografija 1945-2.000.”

Već sam najavio da je danas među nama naš uvaženi, cenjeni pesnik Dragan Kolundžija. Dajem mu reč. On je, inače, imao tu čast da ranije promoviše Nevenkine zbirke pesama.

DRAGAN KOLUNDŽIJA

Ja sam dva puta govorio o poeziji drugarice, gospode, koleginice, pesnkinje Nevenke Petrić. Šteta je stoje Nevenka Petrić poeziju stavila na sporedni put. Prosto, vreme za rad na poeziji ostavljala je za posle, pošto su postojale druge delatnosti kojim se bavila - naučni i politički rad.

Zahvalan sam Nevenki Petrić što sam opet uključen da govorim o njenoj poeziji - na promociji ove knjige. To je za mene čast i odgovornost.

Kao što rekoh, dva puta sam govorio o Nevenkinoj poeziji. Ali, ovo danas više nije samo poezija već obiman naučni rad - u naziv ove knjige *Dr Nevenka Petrić - Biobibliografija 1945-1995*. uključeno je i ime Nevenke Petrić.

Nisam kritičar pa neću ni govoriti kao kritičar, već će moje kazivati moje viđenje poezije Nevenke Petrić, ono što sam poverio svom dnevniku, ovde među vama, danas, dok sam slušao vas, ličnosti, koje su inspirisano, znalački govorile o knjizi koja se danas promoviše. Dakle, na ovoj promociji ja će govoriti iz ugla moga doživljaja poezije Nevenke Petrić, a u vezi knjige koja se promoviše.

Ja sam zamolio moga kolegu Milorada Gončina, koji vodi ovu promociju, da neke fragmente, neke ocene iz mojih ranijih izlaganja o poeziji Nevenke Petrić pročitam na ovoj promociji.

Pročitaču nekoliko odlomaka o njenoj poeziji iz mojih beležaka, zatim moga kazivanja pod krovom Doma vojske Jugoslavije, 1994. godine, na promociji njene tri pesničke zbirke, kao i moga kazivanja o njenoj poeziji na prošlogodišnjem Međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu, na promociji njene nove zbirke poezije „Kap rose na cvetu”.

Kada bismo poeziju Nevenke Petrić doveli u vezu s vremenom u kome njen poezija nastaje onda bismo za pesnikinjino, Nevenkino vreme, koje je i naše vreme u kome živimo, mogli reći daje, za razliku od ove poezije koja je sva okrenuta humanosti, čoveku, ljubavi, dobroti, toleranciji, u ovom vremenu netolerancije, netrpeljivosti i mržnje, njena poezija sva okrenuta Iju-

bavi. Dakle, uprkos toj mržnji u okruženju, i u prošlosti i u sadašnjem vremenu, njena poezija, kao i njen naučni i politički rad su inspirisani i nadahnuti ljubavlju. Okrenuti su ljubavi.

Ja sam to, ljubavlju mereno vreme, našao u poeziji Nevenke Petrić. Ona je emotivno odmerena, zdrava. Ume da prašta. Jer, mržnja je bolest.

Na onim poetskim putevima, na čijim pesmama smo se i mi učili spomenuću samo dve pesnikinje - Desanku Maksimovic i Vesnu Parun. Upravo danas sam dobio novu knjigu pesnikinje Vesne Parun „Smeđe je od smrti jači“. Kad govorimo o poeziji Nevenke Petrić za nju bi se moglo reći „Ljubav je od smrti jača.“ To bi danas Nevenka Petrić mogla da potpiše.

Kad sam prvi put govorio o poeziji Nevenke Petrić bile su u pitanju tri zbirke poezije. Uz svaku zbirku pesama stavio sam šta jenjena suština, ali i staje zajedničko za sve tri knjige. To je jedno poštenje, jedna moralnost, jedna dobrota. Dobar čovek ne mora biti veliki pesnik, ne mora biti ni prošek. Ali, pesnik je samim tim stope dobar čovek, što voli, što ume da voli.

Svaki pesnik u svojoj poeziji kaže svoj kredo, svoj veruju. On toga nije ni svestan u kojoj pesmi, i kojem stihu to kaže. Nevenka Petrić je to svoje veruju jasno rekla u prvom stihu pesme „Partizanska kolona“:

„Partizanska kolona je moje bitisanje.“

Verujem da smo mi danas ovde zbog tog stiha. Eto, to su razlozi koji su nju rukovodili da počne pisati odmah, posle tog velikog obavljenog posla u kome je učestvovao najveći broj vas, ovde prisutnih boraca. Vidim da su danas ovde prisutni mnogi koji su prošli kroz partizansko ratovanje - naši borci, naši generali. Kada ste ostvarivali slobodu i Nevenka Petrić je krenula u izbor, tražeći svoj ljudski, poetski izraz.

Biti pesnik je posao koji se ne isplati materijalno, ali ima duhovne i neke druge prednosti, a to je da piše, da se ogleda u svom jeziku, recima, da se ogleda nad listom papira, nad tim ponorom beline papira, da kaže istinu svog pređenog puta. Veoma je dragoceno tu neposrednu stvarnost, koju smo preživeli, uneti u poeziju. A da li ćemo imati snage da je pretočimo u stihove, to je pitanje dara, pitanje moći. U velikom broju stihova Nevenka Petrić je to uspela, na svoj način. Taj realistički, skromni pristup, to je njen dar. Ona je toga svesna. Zato se tako kasno i pojavljuje, bojažljivo, sa tri knjige, ali na kraju, kad svodimo račune, U poeziji, istina, nikada nije kasno. Počinje se rano, završava u srednjem dobu, ali ipak, obično sa krajem života dolaze i najbolji plodovi.

Nevenka Petrić je od onih mudrih pesnika, pametnih, obrazovanih, koja tom pozivu pesnika nije žrtvovala sebe, svoju pamet, svoje zdravlje, svoju akciju. I, utoliko je to lepše.

Da se vratimo pesnikinji Nevenki Petrić. Rekao sam daje taj njen kredo u stihu:

"Partizanska kolona je moje bitisanje."

Taj stih je odredio njenu sudbinu. A, ako bih pokušao da u jednoj reci kažem, što je moguće, sadržaj četirvzbirke pesama Nevenke Petrić on je u najlepšoj reci našeg jezika, u reci voleti. Ima i jedna Nevenkina pesma o tome u zbirci *Zapis na vetru*. Ova pesma je u mome izboru, a glasi:

VOLIM

Pesma je jedna ispevana,
Čežnja je jedna izatkana.
Duša je jedna razdragana.
Bogove sam zamolila
Da ljubav mi uzmu
Pod svoj skut. A ljudi?
Ovo se njih ne tiče.
Oni s posla idu
Umorni. Sumorni. Tmurni.
Svako zauzet sobom.
Samo poneka ptica ili cvet
Možda će da oseti
Kud se moja čežnja zaputila.

Nevenka je našla utehu u malim stvarima. Ako bismo poeziju Nevenke Petrić ocenili u samo nekoliko rečenica, rekao bih: sreća Nevenke Petrić je u tome što se ona vraća tom leptiru, cvetu. Blago onom ko s cvetom razgovara, ko u cvetu nađe razlog za svoju utehu, ključ za svoju samoću, a žalim one koji ne vide ni drvo u svojoj ulici. Eto, u tome je dar pesnika da te sitne stvari otkrije u svojoj blizini, zavoli ih i s njima povede dijalog. Nevenka Petrić ima taj dar! On se pokazao! Ali, mene je opčinila i iskrenost u njenoj poeziji. A ako išta krasi čoveka to je iskrenost. I ja o tome govorim s poštovanjem.

U vezi s knjigom *Tražih tračak sunca pogledom* zapisao sam „Poezija je ništa drugo nego to traženje malo sunca u nama.“ Između korica ove zbirke pesama opevani su mirisi i junaci ove poezije iz rata i ratnih zatvora. Njihova imena nalazimo u završnoj pesmi ove zbirke „Moje opelo njima“. Svi su partizanski borci: Radojka, Dušanka, sestre pesnikinje, njen otac Vaso i brat Vojislav, zatim Jovica i Rajko. Ove pesme su tu da se sačuva uspomena na jedno teško ratno vreme. Ja kroz taj rat nisam prošao, kao vi, s puškom u ruci, pošto sam bio dete od četiri godine, pa zato ne mogu da osećam isto

kao što osećate vi, koji ste ga prošli. To je za vas nešto dublje. Dublja istina. Stoga ja poštujem istinu u ovoj poeziji i skromnost Nevenke Petrić.

U zbirkama *Zapis na vetru* i *Prolećni akordi* zabeležio sam da se u Nevenkinim ljubavnim pesmama voli, diskrecija je potpuna. Onaj ko voli je daleko i pesma je tu da se dođe do te osobe, koja se poštije. Zamenica ti, piše se velikim slovom. U tim zbirkama pesme su pisane između osluškivanja. U tuzi, pesnikinji je bilo ponestalo radosti, stoje sasvim prirodno. To su pesme između istine i čežnje. U ovoj se poeziji ne podvaljuje, ne laže. A to treba pozdraviti.

Kad bih pripremao antologiju ljubavne poezije sigurno bih u nju uvrstio Nevenkinu pesmu, koja je pisana posebno istaćano, tananim nadahnućem. Ta pesma je:

MOJA IMAGINACIJA

Često se pitam da li postojiš
Onakav kakvog Te volim?
Možda sam Te samo izmisnila
I poverovala da me voliš.
Ako je tako onda svakako
To mora imati kraj.
Kako u beskraj voleti izmišljeno?
I ja takve likove
Stavljam u snove ili slikove.
Šta s umišljanjem?
Groblje snova imam.
Obogatiću ga novim likom
Cavrilaču s njim svakom prilikom.
Na groblju mojih snova
Imaj os likova.
Zato sam tu često.

VICO DARDIĆ, recitator, koji je na promociji između izlaganja govornika, čitao pesme iz zbirki pesama Nevenke Patrić, posle pet replika, na kraju promocije, rekao je da želi, pre čitanja poruke Vojislava Lalića - Petrića, priređivača knjige *DrNevenka Petrić: Biobibliografija 1945-1995*, da pročita i Nevenkinu pesmu, posvećenu sinu Vojislavu. Pesma glasi:

VOJISLAVU

Protekle su mnoge burne i lepe godine!
Posle svega sad sam u tom i tom letu.
Tad svako svodi svoje račune. Pitam se:
staja uradih na ovome svetu?

Kao dete borih se protiv fašizma za slobodu,
A posle, za bolje uslove života mlađih i žena.
Okrenuh se i sebi, u narednom periodu,
Stekoh Tebe i radost bese puna. Nezmerna.

Uvek smo jedno drugom nedostajali.
Dok sam opsežnu knjigu pisala, Moji se
radovi umnožili, Tad sam najmanje Tebi
pripadala.

A Ti si želeo mamu samo za sebe, Kao svako
voljeno, milo dete. Napokon, stigoh da budem
više uz Tebe, Al otkrih, odlaziš od mene,
godine lete.

Sad si odrastao. Ostale su nam uspomene. Oboje
nosimo svoje obaveze. Radujem se svakom Tvom
pismu, pozivu iz daljine, Dok godine nezaustavno brzo
prolaze.

Moj život i dalje bujno teče!
Ali me ponekad neke brojke zbune.
Ništa bitno još ne ističe!
Nek digitron svodi i životne račune.

(Beograd, 7. decembar 1992. - sinu za 26. rođendan).

PORUKA VOJISLAVA LALICA-PETRICA ZA PROMOCIJU KNJIGE
Dr Nevenka Petrić: Biobibliografija 1945 - 1995.

„Mogao bih reći daje ova knjiga napisana da bi se formalno zabeležio
jedan period radnog života moje majke dr Nevenke Petrić.

Bilo mi je zadovoljstvo da se na ovaj način bavim onim što je moja majka stvorila, jer vremenom počinjem da tu dimenziju njenog bića dodajem celokupnoj slici o njoj.

Ja sam inspirisan.

Ova knjiga nije nastala ni zbog Nevenke, ni zbog čitalaca. Nastala je zbog mene.

Ja sam bio inspirisan svojom majkom.

Sa godinama se moj odnos i ljubav prema majci razvijaju i šire u novim dimenzijama i prateći ih dolazim do novih otkrića. Ovoga puta do knjige.

To je knjiga koja je, u procesu stvaranja, meni donela neopisivu ličnu satisfakciju i zadovoljstvo.

Prišao sam tom prošlom vremenu života moje majke sa nove distance i vidim ga u novom kvalitetu, drugačije nego što sam mogao kada sam bio mlađi. Drugim recima, ovu sam knjigu priredio da bih ostvario još jedan novi, dodatni kontakt sa svojom dragom mamom.

Naravno, pokretač ove pažnje koju imam prema majci je sama moja majka. Potpuno izuzetna majka, majka koja pokreće i majka koja me inspiriše.

. Nevenka, Tebi, uz neizrecivu ljubav

Vojkan"

NEVENKA PETRIC

Poštovane gospode i gospodo,
drage drugarice i drugovi i dragi prijatelji,

Posle svega stoje danas rečeno na ovoj promociji meni ostaje da se zahvalim, posebno zato što iz objektivnih razloga, Vojislav Lalić-Petrić nije danas prisutan.

1. Zahvaljujem se autorima biografskih priloga - navešću redom kako se prilozi nalaze u knjizi:

- a) Momiru Kaporu
- b) Dragani Nešković
- c) Miletu Trkulji
- d) prof, dr Radetu Delibašiću
- e) Danici Šašić, zatim
- f) dr Luki Todorović, piscu predgovora i
- g) recenzentima prof, dr Dušanu Brezniku i prof, dr Radetu Delibašiću.

2. Zahvalujem se gospođi Veri Stojadinović iz Jugoslovenskog bibliografsko-informacijskog instituta - konsultantu u pripremi rukopisa ove knjige za objavljanje, koja je dala dragocjenu pomoć.

3. Takođe se zahvaljujem gospođi Sanji Miljanović, prevodiocu na engleski jezik, koja je s posebnom ljubavlju prevela gotovo 100 stranica ove knjige.

4. Veliko hvala predstavnicima „Radničke štampe”, izdavaču knjige, Predragu Veselinoviću, direktoru i Živadinu Stojanoviću, glavnom i odgovornom uredniku, odnosno zameniku direktora, koji su bez reč obrazlaganja ili ubeđivanja prihvatali da ovu knjigu izdaju.

5. Teško mi je pronaći prave reci da se zahvalim govornicima na ovoj promociji na svemu što su rekli - navodim ih redom izlaganja:

- a) drugu Miloradu Gončinu, književniku,
- b) dr Radomiru Glavičkom, direktoru Jugoslovenskog bibliografsko-informacijskog instituta,
- c) drugarici Danici Abramović.
- d) gospodinu Predragu Veselinoviću i
- e) drugu Draganu Kolundžiji, književniku.

6. Gospodin Vico Dardić, svojim čitanjem je, zaista, ulepšao ovu promociju i ja mu zahvalujem na tom doprinosu. .

7. Kako su se iz publike javili Momir Kapof, Radonja Vešović, književnik, Rajko Božić, Vaso Pesterac, književnik i Duška Pantović-Vrhovac, književnik, ja im se toplo zahvaljujem na recima koje su danas ovde rekli.

8. Vojkanu hvala za celokupan doprinos da se knjiga pripremi za objavljanje, ali najviše mu hvala za reci koje mi je danas uputio.

9. Svima vama koji ste se danas odzvali pozivu da prisustvujete ovoj promociji ja se, u ime organizatora i svoje ime, od srca zahvalujem.

MOMIR KAPOR

Poštovane gospođe i gospodo,
Dragi drugovi i prijatelji,

Osnovni elementi ličnosti Nevenke Petrić imaju korijen u porodičnom vaspitanju. Svi sedmero svoje djece Nevenkini roditelji - Vaso i Natalija - upućivali su, prije svega, na rad i naučili ih da rade, a naročita zasluga pripada majci, koja je kod svoje djece razvila sklonost prema knjizi.

Porodica Petrić je spadala među najuglednije u srežu Kotor-Varoš. Svi članovi porodice Petrić bili su uvijek usmjereni prema prosvjećenim i naprednim sredinama stope bilo od velikog značaja da se svaki član porodice Petrić našao na pravom mjestu i u pravoj ulozi.

S obzirom da sam sa Nevenkom bio u neprekidnom kontaktu, saradnji i borbi od poslednjih godina pred Drugi svjetski rat, pa, eto, do jeseni našeg života i to stalno u nekom paralelnom odnosu, mogu da kažem daje Nevenka cijelog života istovremeno učila i radila veoma odgovorne poslove.

U partizanskoj borbi Nevenka je radila sa omladinom, kako u vojsci, tako i na terenu. Već u tim ratnim uslovima je počela da piše pjesme. Među objavljenim zbirkama pjesama Nevenka je objavila i zбирku koja se odnosi na period NOB-a, na što smo mi borci ponosni.

Neka mi se ne zamjeri što ču unijeti malo intime u ove riječi. Imam utisak da se u Nevenkinom životu ispoljava mnogo više sreće i vedrine otkako je ušla u brak, a naročito kada je postala majka. S tim je nastao jedan novi izvor emocija i bogatstvo inspiracija.

Najtoplje riječi i najprefinjenije emocije Nevenka je unijela u stihove posvećene sinu Vojislavu, kao i cijenjenom i voljenom suprugu. Ali, ko zna koliko će Nevenka još morati da napiše stihova da bi sve rekla što se može da kaže o tako dobrom djetetu kao što je Vojislav. Posebno bi bilo teško procjeniti i reći koliki je njegov talent i koliko je on vrstan stručnjak u izvršavanju zadataka u poslu koji je izabrao.

I ovaj naš današnji skup djelo je njegove ljubavi prema roditeljima i njegove spremnosti i sposobnosti da u ovom konkretnom slučaju podrži majku u njenom literarnom i naučnom stvaralaštву.

Na kraju, u ime prisutnih boraca, kao i nekih koji nisu tu i u svoje lično ime čestitam Nevenki na postignutim rezultatima, koji su najочitije predočeni u ovoj bibliografiji i da joj poželim još novih ostvarenja.

RADONJA VEŠOVIĆ, književnik, akademik CANU

Iako je to riječju teško sažeti u pravo značenje, ja sam već u mislima izrekao svoje divljenje Nevenkim stihovima. Jednostavno, zapise bosanske djevojčice u partizanskoj koloni, vrijeme je nalilo smislom ondašnje naše borbe. Zadivila me zato današnja mladost ovih stihova, i to što je Nevenka uspjela da sačuva cijelu sebe u vremenu koje je učinilo da te naše ideje „zastare”, a da se „podmlade” i ideje i snage naših neprijatelja. Koliko je to veliko ukazuje jedna pitoma rezonanca koja dopire i nosi svakoga ko god iole otresitije razmišlja o ovom sadašnjem našem trenutku. To osjećanje sigurnosti u koloni, osjećanje pouzdanog druma, u sebi i u vremenu, po cijenu sopstvene pogibije, učinilo je da i u stihu vjera u riječ sačuva, kroz sve protekle decenije, punoču doživljaja u ljepoti jednostavnosti.

Mi smo u takozvanom međuvremenu dospjeli, a i sada smo, u vlasti sopstvenih stranputnica. Ne samo mi. Cijela Evropa je u stanju jedne melanolikične izgubljenosti. Zato se sada vrlo rado vraćamo na taj svoj put, naravno ko gaje u sebi sačuvao. To znači da se mi vraćamo po budućnost, po

već davno osvojenu budućnost, po onu koja je masovno rađala heroje, narode, pjesnike, strasne naučnike; činimo to u teškom svome času koji nas, kao 1941. godine, sučeljava sa dilemom: ili ćemo da srljamo i dalje za nacionalizmima u sve opasnije neizvjesnosti, ili ćemo se vratiti na provjereni drum čovječnosti sa koga nas je stranputica iznutra podmuklo gurnula u orkane bezumlja i međusobnog zatiranja, pošto nas je prvo idejno pomela i izbrisala iznutra. Iz dana u dan to biva sve jasnije: ukoliko se budemo dalje prepuštali nacionalističkim stranputnicama - u Hrvatskoj, u Srbiji, itd. - mi ćemo sve više biti izgubljeni. A izgubljen narod ne može da se brani, ne može da gradi. Ne može da mašta ni da pjeva radosno. Nema čime da živi. Mi smo u ovo stanje gurnuti, izdani od svojih „vrhova“. Četrdeset godina neki naši ratni idoli: komesari, komandanti divizija, armija, gledaju mirno to naše klizanje za stranputnicom u raspad, u praistoriju. I dok su se oni smanjivali, venuli, Nevenka je rasla u sebi, punoča antifašističkog smisla činila je da vrijeme utiče u njene stihove a ne da ih prazni.

Bio sam zahvalan Nevenki za ovaj doživljaj, što se, nažalost, ne dešava ovako potpuno i često. Stoga, vjerujem da ona ima čime da bude istinski radosna, ali i istinski očajna pred onim što nam se dogada.

Pitao sam se: čime je ona to u sebi sačuvala, kad su me neki, inače pričično obrazovani ratni drugovi, davno „savjetovali“ da su te naše ideje „zastarile“, što sam ja doživljavao kao svjedočenje o njihovom duhovnom skončanju. Neko je danas rekao da su Nevenki išle na ruku sređene porodične okolnosti. Pa i većina ovih ljudi, koje spomenuh prosto je „plivala“ u odličnim, glavarskim prilikama! Čini mi se da je u Nevenkinom primjeru presudnu ulogu imalo više činilaca, ponajprije karakterna temeljitost, lična kultura i bavljenje naučnim radom direktno humanističke prirode.

Jer, oko nas, danas kad se bolje zagledamo, još nema istinski revolucionarne snage, na nivou ovih prilika. Jedino su revolucionarne nauke i one guraju razvoj opasno skokovito. A nauke nemaju opšte svijesti, one su parcijalizovana svijest. Stoga sad jedino iz onog našeg partizanskog, humanizmom i naukama povezanog iskustva, može da se rodi jedan takav, snažno objedinjavajući novi pokret, koji bi mogao da onu široku snažnu svijest, koju smo mi stvarali u borbi protiv fašizma, ponovo utemelji i izgradi, na ste-penu ovih mnogo složenijih prilika kad se vrši redefinisanje i samog pojma čovjeka.

Eto, u tome je veličina ovog našeg skupa. NEVENKA gaje takvim učinila. Hvala joj na tome!

RAJKO BOŽIĆ, generalni sekretar Humanitarnog udruženja SRJ „Solidarnost“

Kao dečak iz kolone naše drage Nevenke Petrić ja hoću da nešto kažem, pored svega onog što je o Nevenki već danas ovde rečeno. Rečeno je o Nevenki kao pesniku, društvenom radniku, naučniku i borcu. Nevenka nije samo borac nego je i humanista, pa hoću da kažem nešto iz sadašnjeg, savremenog ugla gledanja. Ona se i danas angazuje da se zaštite oni iz kolone. Posebno podržavam ono što je rekao Momir Kapor da nije važno samo obrazovanje već i ono kućno - vaspitanje u porodici. To je u Nevenkinom slučaju posebno prisutno.

Ja se Nevenki, u ime onih iz kolone, zahvaljujem na njenoj upornosti da se naši drugovi iz kolone danas zaštite od raznih problema i nasrtaja.

Ona je danas angažovana i u radu Humanitarnog udruženja SRJ „Solidarnost“ u kome radimo zajedno, štiteći interes onih iz kolone. I u njenom sadašnjem radu kod Nevenke je izražena humanost, nepokolebljivost, borački duh i ja joj, u ime onih iz kolone, i starijih i mlađih u koje ja spadam, zatim u ime invalida i porodica iz Republike Srpske zahvaljujem i čestitam na svemu što je uradila u životu, kao i za ono na čemu se danas angazuje da se zaštite interesi boraca, pošto se, kao humanista, i danas bori na pravi način za razrešavanje aktuelnih problema.

VASO PEŠTERAC, predsjednik Udruženja pisaca Srbije

Na ovoj promociji bačen je akcenat na poeziju Nevenke Petrić iz narodnooslobodačkog rata. Međutim, Nevenka Petrić postigla je najveći domet u ljubavnoj lirici.

Kad je ona došla u Udruženje pisaca Srbije mi nismo ni znali daje bila borac, daje doktor nauka, daje naučni radnik, daje napisala to kapitalno de-lo o planiranju porodice, koje ljudi nisu znali da prihvate, a znamo da u Srbiji hara tzv. bela kuga i da u nas u nekim krajevima u poslednjih dvadeset godina nije se rodilo nijedno dete, zatim znamo kakvi su u nas problemi u vezi sa veoma visokim natalitetom, posebno na Kosovu. Ali, ja neću govoriti o tome. Vratiću se na poeziju Nevenke Petrić

Kao što rekoh, kad je Nevenka Petrić došla kod nas u Udruženje pisaca Srbije mi nismo uopšte znali staje ona već smo je gledali samo kao pesnika. I upravo njena ljubavna poezija je odlučila daje odmah primimo u Udruženje pisaca Srbije.

DUŠKA PANTOVIC-VRHOVAC

Ja nisam imala nameru da govorim, ali sam inspirisana recima koje sam čula iz publike, sa svim uvažavanjem svih reci izrečenih na ovoj promociji. Ja mislim da se značaj dela upravo meri reakcijom na njega. Znači, ne bih skraćivala ovaj dodatni deo i ove ljude iz publike koji su u ovom trenutku osetili potrebu da nešto kažu, jer je to jako važno. Jer, upravo, po tome se meri vrednost dela. To je prvi odjek te knjige o kojoj ste vi svi do sada ovde govorili. Možda je to odlučilo da se i ja javim da kažem nekoliko reci.

Ja spadam u one rođene posle rata u kome ste vi učestvovali. Dakle, to je jedna ravan koja nam nije zajednička. Možda je to odlučilo da kažem nekoliko reci.

Veličina svega ovoga što je Nevenka Petrić uradila - ja, dakle, nisam poklonik Nevenke Petrić - nego se javljam kao neko koje čitao njene knjige, neko koje slušao i delom se upoznao sa njenim naučnim i društvenim radom i kao neko ko se medu prvima upoznao sa njenom poezijom. Zaključila sam dve stvari koje mi se čine veoma važne. Prvo, ne liči mi ovo na zaokruživanje Nevenkinog dela i ne želim da to bude, i, drugo, liči mi ovo na ocenu jednog zrelog rada, od recimo, toliko godina koliko ih ja sada imam, a Nevenka je sve te godine radila. Zato ovo vidim kao zrelo doba pred kojim je sada novi rad.

Zašto sam se još javila? Zato što Nevenka Petrić spada u one ljude koji su odani idealima svoje mladosti i koji imaju želju da to svoje vreme sačuvaju. Nevenka ima svoje ideale i svoju mladost. Mi smo svi imali svoje ideale i svoje mladosti. To je to što nam nije zajedničko. Vreme moje mladosti je potpuno drukčije. To je 1968, drukčija revolucija. Vi ste imali svoju, 1941. godinu. Svako ima svoju mladost i svoju revoluciju. Dakle, mi smo svi imali ideale svoje mladosti, svoje revolucije. Ali, odanost idealima mladosti se trajno zadržava samo kod trajno izgrađenih ljudi koji su, u stvari, odani ljudskim idealima, a to su ti čisti ideali ljubavi prema čoveku. A sa te dve odanosti - takav čovek oseća i vreme. Nevenka nije stala u svom vremenu i ne želim da to bude. Eto, to je ono zbog čega sam želeta da nešto danas kažem. Dakle, Nevenka nije stala i u ovom vremenu. Ona i u ovom vremenu korača, nosi se, ima osećaja i osećanja i za ovo vreme, i pored bezbroj razlika, od kojih su najmanje one generacijske. Takav čovek oseća vreme kroz koje ide, pa i ovo naše današnje vreme. Ima dovoljnu meni razumevanja i tolerancije, daje uspela,' eto, i mene da uvuče u svoje poslove - rad na planiranju porodice u Jugoslaviji.

I, Nevenki Petrić, pre svega, želim da, pored toga što je uradila u ovoj knjizi da još mnogo toga uradi i u narednim godinama i da dugo bude s nama.

**PROMOCIJA KNJIGE Dr NEVENKE PETRIĆ U
BANJALUCI**

**I ZVIJEZDE SMO DOSEZALI I
REVOLUCIONARNI OMLADINSKI POKRET BANJALUKE 1919 - 1949.**

Promocija je održana u Međunarodnom pres-centru, 17. novembra 2001.
Sa radom se počelo u 11, a završilo u 15,30 časova.

U promociji su učestvovali: Mira Makivić, književnik, Ranko Pavlović, književnik, inž. Bozo Radman, Zoran Kalinić, direktor Nezavisne televizije, Vlado Kecman, književnik, Svetozar Ćerketa, direktor GrafoMarka, izdavača knjige i dr Nevenka Petrić, autor knjige. Drago Crnadak, književnik, čitao je pjesme Nevenke Petrić.

Promociju je vodila mr Mira Makivić, književnik, sekretar Sekcije književnika Republike Srpske.

Prije početka rada direktor Međunarodnog pres-centra gospodin Miloš Šolaja, u svojstvu domaćina, pozdravio je sve prisutne i poželio uspješan rad.²⁵

Mr MIRA MAKIVIĆ

Otvaramoći promociju knjige dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke, 1919-1949*, pozdravljam sve prisutne, a posebno poštovane promotore, koje želim da vam predstavim. Prvo želim da vam predstavim autora dr Nevenku Petrić, koja je napisala monografije koju danas promovišemo. Zatim, predstavljam vam promotore: gospodina Ranka Pavlovića, književnika iz Banjaluke, gospodina inž. Bozu Radmana iz Banjaluke, gospodina Zorana Kalinića, ranije omladinskog rukovodioca Banjaluke, a danas direktora Nezavisne televizije u Banjaluci, gospodina Vladu Kecmana, predsjednika Sekcije književnika Republike Srpske „Mladen Oljača“ i gospodina Svetozara Ćerketu, direktora izdavačke kuće „GrafoMark“.

Prisutne na promociji pozdravio je drug Drago Vučetić, sekretar Socijalističke partije Republike Srpske i poželio uspješan rad.

²⁵ Gospodin Miloš Šolaja, direktor Međunarodnog pres-centra dao je gratis veliku salu Centra za održavanje ove promocije.

Pjesme dr Nevenke Petrić na promociji su čitali autor i Drago Crnadak, književnik iz Banjaluke.

Na molbu predsjedavajuće, mr Mire Makivić, autor knjige / *zvijezde smo dosezali I* dr Nevenka Petrić, na samom početku promocije, pročitala je svoju pjesmu koja, kako je sama pjesnikinja naglasila, odslikava njen životni kredo.

PER ASPERA AD ASTRA

Preko trnja do zvijezda - često smo dosezali, U
srcu noseć pripadnost velikom pokretu! To sam
osjećala kao mali čovjek, borac u četi. I poslije,
radeći na terenu, u komitetu.

Kad bih svoj životni put ponovo preći morala,
Opet bih, ahilejski, ponosno koračala,
Ni trenutak ne razmišljajući,
Ka SLOBODI čovjekovoj! Hrleći!

(Banjaluka, avgust 1951)

Mr Mira Makivić obavjestila je prisutne daje Dragan Kolundžija, književnik iz Beograda, uputiv čestitke autoru knjige *I zvijezde smo dosezali I* i promociji poželio uspješan rad. Ujedno je obavjestio da žali, iako se na dan održavanja promocije nalazi u Banjaluci, što nije u mogućnosti da prisustvuje, zbog smrti starije sestre Vide, koja je bila poznati član SKOJ-a još u vrijeme NOR-a.

Mr Mira Makivić: Prije nego što dam riječ promotorima želim za uvod da kažem da je monografija koju danas predstavljamo *I zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke, 1919—1949*, autora dr Nevenke Petrić naučno djelo koje obrađuje jednu temu. Tema monografije je revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919-1949. godine. Monografija je dokument o jednom minulom vremenu, punom borbe za revolucionarno mijenjanje društvenih odnosa.

Revolucionarni omladinski pokret je ispisao stranice istorije, pokazujući svoju predanost, samoprijegor i vjeru u bolje sutra, ostvarujući ideale revolucije i u njenom klasičnom smislu. Jugoslovenska socijalistička revolucija izvršila je moralni preobražaj ljudi. U toj revoluciji lomljene su moralne, političke, idejne, vjerske i druge predrasude na putu ostvarenja ciljeva slobode, prava da se drugačije misli i bude čovjek među ljudima. Ova mo-

nografija dr Nevenke Petrić o revolucionarima, ispoljenoj hrabrosti, slobodarstvu, jedinstvu svih oslobođilačkih i revolucionarnih snaga u zajedničkoj borbi za socijalizam kao demokratski poredak bolji za većinu građana. Autor djela je mnogobrojnim podacima i dokumentima pokazala rad antifašističkog pokreta, njegovu snagu koja je obezbijedila da u narednom periodu proživimo ostvarene ideale borbe i bolji život.

Jezik činjenica je najjači jezik, a ova monografija je krcata njima i zato ne mogu, a da ne istaknem stvarne rezultate revolucije i revolucionara koji su živjeli u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, koja je bila naša objektivna pozitivna stvarnost. U monografiji su dati istorijski podaci o začecima i radu revolucionarnog omladinskog pokreta u Banjaluci u periodu 1919-1949. godine i ova monografija će dati veću sigurnost piscima narodnooslobodilačkog rata, ove naše regije, da sagledaju šta se dešavalo u banjalučkoj regiji u 30-godišnjem periodu 1919-1949, kako bi se razumjela cjelina pokreta i dao širi presjek borbe za drugačiji, bolji, humaniji život čovjeka. Iz tih razloga, a ujedno kako je ova monografija i naučno djelo, ona dolazi u pravom trenutku, čak aktuelnom i sada može da služi kao podsticaj za dalja istraživanja, kao i za buduća pregnuća.

RANKO PAVLOVIĆ, književnik iz Banjaluke

SVJEDOČENJE DOKUMENTOM I SRCEM

Činjenice govore uvjerljivije nego osjećanja. Knjiga dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali* ima poetski naslov, ali kako su podaci ubjedljiviji od emotivnog doživljaja, knjiga ima i podnaslov koji glasi „Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919-1949“. Samim naslovljavanjem svog djela autorica je nagovjestila neke njegove osnovne odlike i pokušala da pomiri često suprotstavljene kategorije - neumoljivost argumenata i „izdajničke“ otkucaje duše.

Knjiga *I zvijezde smo dosezali* po mnogo čemu je izuzetno zanimljiva. I pored toga što je za nju već rečeno da je monografija koja bi se mogla svrstati i u kategoriju naučnog djela, ipak se stiče utisak daje gotovo nemoguće preciznije definisati njen rodomo i žanrovsko određenje. U ovoj knjizi, naročito u njenom prvom dijelu, ima najviše istoriografsko-dokumentarističko-feljtonskog teksta, a u drugom, tamo gde je autorica učesnik zbivanja, dosta je memoarske građe, dok u cijeloj knjizi često nailazimo na dijelove koji mnogo liče na čisto beletrističko štivo sa, usudio bih se reći, snažnim lirskim nabojima, što u pojedinim pasažima zapravo i jesu.

Autor Nevenka Petrić i sve agilniji i zapaženiji izdavač „GrafoMark“, čiji je direktor i vlasnik Svetozar Ćerketa, ponudili su knjigu koja nije zan-

imljiva samo za nas koji je trenutno prelistavamo i iščitavamo, već će sigurno ostati vrijedan i pouzdan dokument pokoljenjima koja dolaze.

Čemu jedna ovakva knjiga na razmeđu milenijuma, pogotovo u periodu kada se rastakaju mnoge ranije vrijednosti i u novim švatanjima gube na svom značaju? To pitanje koje sadrži i elemente precizne konstatacije postavlja i sam autor u uvodu knjige. Umjesto izričitog odgovora, odgovara mnoštvom prikupljenih, brižljivo odabralih i znalački sistematizovanih podataka i dokumenata. Na taj način oslikava se jedan period naše istorije koji je bez sumnje imao svoje vrijednosti i zablude. Na osnovu ove i sličnih knjiga budući i nepristrasni istoričari lakše će i objektivnije u prave okvire smjestiti jedno vrijeme nazivano revolucionarnim i ljudi koji u njemu djelovali želeći da organizovano ostvaruju svoje revolucionarne ideale.

Svjedočeći dokumentima i sjećanjima (sopstvenim i drugih aktera događanja) dr Nevenka Petrić nije dozvolila da prevagnu osjećanja, već je naučnim postupkom, svojstvenim ovom autoru, istraženim i provjerениm faktima, činjenicama, istoriografskim podacima i drugim pouzdanim sredstvima čitaocu prezentovala obilje sistematički obrađenog materijala o onome što se naziva omladinskim pokretom koji je nerazdvojiv od radničkog i uopšte revolucionarnog pokreta. Predmet interesovanja omeden je na banjalučko (krajiško) područje i na tri decenije prve polovine 20. vijeka, što ne znači da njegove refleksije ne obuhvataju i. šire područje i duži vremenski period. Valja istaći da se istraživanja odnose na manje istraženi period, što ovoj knjizi, naročito u istoriografskom pogledu, daje veći značaj.

Drugi i treći dio knjige, u kojima se opisuju zbivanja u kojima je učestvovala i sama autorica, nose snažniji pečat ličnog doživljaja i memoarskog svjedočenja o burnim zbivanjima (pripreme za dizanje ustanka, oslobođilački rat, zanos poslijeratne obnove, organizovanje omladine i slično), ali ni tu autorica nije dozvolila daje živa sjećanja i nabujala osjećanja skrenu s puta argumentovanog svjedočenja. U tim dijelovima, uz mnoštvo preciznih podataka, čitalac sreće sjećanja učesnika, brojne fotografije, izvode iz originalnih dokumenata, riječju - sve ono stoje moglo da se prikupi, a stoje obilježavalo tri decenije života generacija koje su živjele u zanosu i u želji da nabolje mjenjaju svijet.

Knjiga *I zvijezde smo dosezali* sadrži i šesnaest vrlo zanimljivih priloga, te opšte, geografske i istoriografske podatke o Banjaluci. U njenom pripremanju autorica je koristila impozantan broj knjiga, članaka, listova i časopisa, te objavljeni i neobjavljeni arhivski građu i druge izvore. Sačinjen je i sveobuhvatan registar ličnih imena, stoje vrlo značajno za ovu knjigu koja predstavlja vrijedan dar ne samo našoj istoriografiji, nego i gradu Banjaluci prema kome autorica osjeća veliku ljubav.

Dr Nevenka Petrić je prije izvjesnog vremena čak i one koji je dobro poznaju iznenadila objavivši prvo tri zbirke poezije, a onda i knjigu izabranih pjesama. Pažljiviji čitalac, čitajući ove knjige, mogao je lako uočiti daje ona cijelog života zapravo bila pjesnik, a da se na objavljanje svojih pje-

sama odvažila tek u zrełom životnom dobu. Ne bi nas iznenadilo kada bi dr Nevenka Petrić sutra objavila i neko novo beletrističko djelo, jer ona svojom životnom snagom, entuzijazmom i talentom zaista zna iznenaditi.

Mira Makivić zamolila je Nevenku Petrić da pročita pjesmu koju je posvetila svom gradu - Banjaluci.

Uzevši riječ Nevenka Petrić je naglasila da je pojam SLOBODE, kao osnovna nit u ovoj knjizi koja se danas promoviše, sadržan od početka do samog kraja knjige, pa je stoga za moto ove svoje pjesme uzela stihove iz pjesme Petra Kočića „Slobodi".

MOM GRADU

„... sve je bez Tebe ništa -
ništa je s Tobom sve! Vrijekovi
bi potamnjeli, narodi bi podivljali
da visoko ne šija zvijezda Tvoja."

„Slobodi", Petar Kočić 1912.

BANJALUCI

Banjaluko, voljeni grade
Volic te najviše, Kad u
proljeće cvjeta behar I lipa
miriše.

Voljeni grade, čemu težih:
Slobodi - nađe se u blatu. Jer,
opet mnogo stradaš U
obnovljenom ratu.

Dugo plakah nad tobom. Al sad
me radost obuze opet, Danas kad
u smiraj dana Kraj Vrbasa vidim
svoje stope. Banjaluko, voljeni
grade Volic te najviše, Kad u
proljeće cvjeta behar I lipa
prelijepo miriše.

(Pjesma nastala 22. aprila 1995. godine u znak sjećanja na Dan oslobođenja Banjaluke, 22. aprila 1945.)

Inž. BOZO RADMAN, učesnik revolucionarnog radničkog pokreta u Banjaluci između dva svjetska rata, učesnik NOR-a, aktivni učesnik u periodu obnove i izgradnje naše zemlje.

Listajući i čitajući pojedina poglavља ove knjige, javljala su mi se neka razmišljanja i pitanja. U knjizi se govori o revolucionarnom omladinskom pokretu Banjaluke u određenom periodu 1919-1949. Ali taj pokret je samo dio velikog radničkog pokreta koji je obilježio čitav 20. vijek. Postavlja se odmah i pitanje: staje to uticalo i poticalo tolike mase naroda na tako snažna gibanja. U našim uslovima, posebno u NOB-u, svakako je to borba za slobodu. Ali, gledano u cjelini, čitav radnički pokret u svijetu, ipak je u osnovi vjekovna težnja za društvenom, socijalnom pravdom. Ta težnja, a u pojedinim periodima i borba, prati čovječanstvo od njegova nastanka. U ranijim periodima ona je izražavana u religijskim pokretima i shvatanjima, a u novijim ideologijama sa naučnim analizama i tvrdnjama. Ona se nalazi u svim velikim religijama, u mislima njihovih protagonista, velikih društvenih i religijskih reformatora - od Mojsija, Bude, Hrista, Muhameda, pa sve do Marksa.

U današnje vrijeme svjedoci smo oseke te, ako možemo tako daje nazovemo, ideologije radničkog pokreta, i u teoretskom i praktičnom pogledu. Ali, to nije kraj, jer plima i oseka uvijek jedna drugu smjenjuju. Jer sve teče i sve se mijenja. Krleža u svojoj knjizi „Eppur si muove“ („Ipak se kreće“), u preambuli kaže da se za svakih stotinu godina zemlja uzdiže za jedan navoj više, u kretanju ka kosmopolisu.

Danas smo i u epohi sveopšte globalizacije, imajući pri tom u vidu da sve ima svoje dobre i loše strane, svoje lice i naličje, pa i ta sama globalizacija. Ali u pozadini svega ipak leži plima novog kapitalističkog imperijalizma, koji ruši sve barijere pred sobom. Svjedoci smo velikih razlika između velikih i malih zemalja i naroda, između bogatih i siromašnih. Pa i u samim tim zemljama, i jednim i drugim, dok jedni žive u obilju, drugi ostaju i bez najosnovnijih uslova života. Sasvim je sigurno da toliki debalans, tolike razlike, čovječanstvo neće trpjeti, jer ono je ipak jedno. Danas postoji velika kolebanja i smutnje, posebno u zemljama koje su donedavno imale orientaciju socijalističkog uređenja. Ali vremenom, postepeno će se iskristalizati nove ideje i pravci u borbi za pravedniji društveni poredak i socijalnu pravdu, u nekom novom ruhu, u nekom novom obliku. Jer, to je trajni proces koji neće nikad prestati dok je svijeta i vijeka.

Razmišljajući dalje o velikom zanosu i entuzijazmu ljudi, posebno omladine, u težnji za realizacijom usvojenih idea, posvjećujući čitav svoj život tome cilju, uvijek se podsjećam i velikog poljskog pisca Sjenkijevića. On u svom najboljem romanu govori o velikom zanosu, požrtvovanosti i predanosti prvih hrišćana. Spominje legendu u kojoj Petar, bježeći iz Rima od

progona, susreće na putu Hrista i pita ga: „Kuda ideš gospode?” („Quo vadis domine?”) A Hrist mu odgovara: „Idem u Rim da me ponovo razapnu”.

To je Sjenkijević pisao na razmeđu devetnaestog i dvadesetog stoljeća, dakle gotovo dva milenija od osnivanja hrišćanstva. Sasvim je sigurno da će i neke buduće generacije, čitajući djela o ovoj našoj epohi, studirajući i razmišljajući, u njima tražiti i nalaziti nadahnuća za svoje nove ideje i usmjerena. I upravo zbog tog razloga ovakva djela, kao što je knjiga koju danas promovišemo kao dokumenti jednog vremena, jedne epohe, imaju svoje puno opravdanje.

Eto, to su neka razmišljanja uz promociju ove knjige i uz konstataciju daje u nju uloženo mnogo truda, mnogo vremena, mnogo sakupljene građe i daje to zaista veliko djelo.

Hvala na pažnji.

DRAGO CRNADAK pročitao je pjesmu:

PROLJEĆNI AKORDI

Osluškivah akorde proljećne Do
nedavno svake, svake noći. Nade
su mi noćas ispunjene.

Poželih ljudske svilene O
svjetlo nebo okačene -Za
nas - dvije duše snene.

ZORAN KALINIĆ, predsjednik Opštinskog odbora Saveza socijalističke omladine Banjaluke, 1982-1986, sada direktor Nezavisne televizije u Banjaluci

Danas, kad smo na početku trećeg milenijuma, čovjek se svakako mora zapitati, kao stoje rekao Ranko Pavlović, otkud ova monografija o revolucionarnom omladinskom pokretu Banjaluke? Staje smisao, koje su poruke i staje cilj? Svaka generacija nosi odgovornost za napredak, za razvoj, za budućnost i sigurno je da će, ako njena intelektualna jezgra, radilice i članovi zajednice, ne budu spremni na izazove promjena u okruženju, trpjeti pritiske, želju drugih za dominacijom i nestajati.

Ja ću početi malim citatom koji glasi: „Oni će nas izbrisati sa zemlje, kao što oluja briše lišće, ako mi ne budemo spremni i gotovi da idemo upo-redo sa događajima koji karakterišu razvoj svjetske drame. Naša je sveta dužnost da ustrostrucimo svoju energiju...”, ostalo je zapisano 1920. godine u Manifestu Prvog kongresa SKOJ-a, koji je te godine brojao 3160 članova.

Skoro da svaka generacija za svoj program može da slobodno istakne ovaj zapis kao bazični dokument da na njemu gradi platformu za odnos prema dogadajima koji bujaju oko nas, danas i koji će doći sutra.

Zahvaljujući progresivnim pojedincima i grupama, generacije koje možemo vezati za period koji ova knjiga obrađuje, možemo slobodno reći, da su te generacije vodile bitku za humaniji život, za ljubav i odanost prema svom narodu, za afirmaciju ljudskih vrijednosti, odnosno za trajne vrijednosti koje čovjeka čine čovjekom.

Generacija kojoj ja pripadam, napajala se primjerima onih ljudi koji su na mladalačkom entuzijazmu, žaru i samoprijegoru, razvijajući ljubav prema otadžbini, afirmisali nacionalne vrijednosti kao zajedništvo i bogatstvo kultura, kao platformu za afirmaciju originalnog, lokalnog i višenacionalnog u jednom regionu.

Odatle i ideja, prije dvadesetak godina, da iz prašine arhiva, iz zaborava, otrgnu sjećanja na pripadnike tih generacija. Ideja se rodila pre 20-ak godina, kako je gospođa Petrić rekla, koja je pretvorena u projekat „Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke“ u knjigu koju, evo danas, imamo prilike promovisati i vidjeti. Međutim, nije projekat išao slavno i sjajno, prije 20-ak godina, kako smo Nevenka Petrić i ja sa saradnicima to želili iz raznih razloga. Ali, zahvaljujući jednoj nevjerovatnoj intelektualnoj snazi i energiji gospode Nevenke Petrić, kojoj sam seja oduvijek divio i to joj javno priznavao, projekat o kome se tada samo počelo razgovarati, drugarica Nevenka Petrić je sama formulisala, zatim sprovela veoma obiman naučno-istraživački rad i to sve pretočila u knjigu koju danas promovišemo.

Znači, gospođa Nevenka je smogla snagu i izdvojila jako mnogo vremena, a vjerovatno i sredstva, da sve to stope bilo zamišljeno, prije dvadesetak godina, sama pretvoriti u jedan fini projekt i potpuno samostalno ga realizuje.

Dosezala je njena generacija zvijezde, a nama neka bude pouka da motivacije ove i novih generacija moraju biti borba protiv nehumane stvarnosti, borba za slobodu govora, misli, pisma, izražavanja, kreacije, napredne ekonomske misli i programa, komunikacije među ljudima i s. Borba za pravednije društvene odnose i slobodu podrazumjeva i preobražaj društva, podrazumjeva žrtve, i kako autor kaže „Tugu i suze u očima“. Ta borba opravdava zanesenjaštvo, a takođe podrazumjeva i radost zbog svijesti o potrebi uspostavljanja sistema vrijednosti koji se zasniva na kvalitetu, moralnim i humanističkim vrijednostima, kreativnosti, dobroti i najboljim iskustvima predratnih generacija.

DRAGO CRNADAK pročitao je pjesmu:

KIŠNE KAPI

Kišne kapi uporno padaju po otavi. Mi
sjetni. One nam rastanak oplakuju. Sitne,
malene, malene, a sve znaju.

VLADO KECMAN, pukovnik JNA u penziji, predsjednik Sekcije
književnika Republike Srpske „Mladen Oljača“

Gospodo i gospođe,
Drugarice i drugovi,

Kad je riječ o promociji knjige dr Nevenke Petrić / *zvijezde smo dosezali* želim da kažem da sam sa velikim zadovoljstvom pročitao ovo djelo, ali ne bih šire o njemu govorio, pošto su prethodni govornici najvažnije već rekli. Zbog toga mi dozvolite da izložim neke svoje impresije o samoj autorki i njenom djelovanju, pošto su mi mnoge činjenice i lično poznate koje su prezentovane u ovom radu.

Odmah da kažem da se slažem sa konstatacijama koje su nam danas izložili prethodni govornici i recenzenti ovog djela. U ovoj knjizi drugarice Petrić ja vidim posebnu vrijednost u tome što je autorka razradila projekt djelovanja Saveza komunističke omladine Jugoslavije i, u tom okviru, djelovanje Mjesnog komiteta SKOJ-a u Banjaluci, a paralelno s tim i u široj okolini, odnosno u Bosanskoj krajini kao cjelovitom području. Pri tom autorka je obradila pored neposrednog političkog djelovanja i neke druge značajne aspekte kao što su: sociološki, ekonomski, kulturni, sportski i drugi, imajući uvijek posebno u vidu značaj revolucionarnog djelovanja u datim uslovima, pa je tako ovo djelo obogatila. I ne samo to. U ovom djelu su istaknute i neke devijantne činjenice stoje slučaj drugarice Zagorke Zage Blažić. Tako je drugarica Petrić ovim svojim djelom, izašavši pred javnost sa devijacijama koje su se dešavale i među onim ljudima koji su neosporno bili progresivni, u stvari, rehabilitovala nepravedno osuđenu i streljanu drugaricu Zagorku Blažić, a veličinu ovog Nevenkinog istraživanja vidim i u tome što, iako iznijevši ovu zaista veliku mrlju u našem revolucionarnom pokretu, nije umanjila i omalovažila blistavi put mladih komunista, već naprotiv!

Kada sam u cjelini sagledao veličinu ovog publicističkog i naučno-istraživačkog rada drugarice Petrić, onda ne mogu a da ne učinim i mali osvrt na ličnost autora ovog rada. Da bi se to učinilo u najkraćim crtama želim da nešto kažem i o porodici Petrić u Maslovarama iz koje drugarica

Nevenka potiče i sa kojom je učestvovala u NOP-u i revoluciji, kao i to kako i kada sam postao saborac drugarice Nevenke.

Odlukom Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu upućeni smo u Povjereništvo Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu Pero Kolun-džija i ja, krajem decembra 1942. godine. Tu odluku saopšto nam je lično Đuro Pucar, sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu čije je sjedište tada bilo u Bosanskom Petrovcu. U skoro jednočasovnom razgovoru Đuro Pucar nas je upoznao zašto su mnogi kadrovi KPJ i SKOJ-a, kao i neki politički radnici, te Prvi proleterski bataljon na čelu sa komandantom Zdravkom Čelarom i političkim komesarom Esadom Midžićem upućivani u srednju Bosnu, naglašavajući pri tom da su brojni kadrovi na tom partijskom i revolucionarnom zadatku platili svojim životom. Tada je spomenuo dr Mladena Stojanovića, Rajka Bosnića, Dmitra Smiljanica, Zdravka Celara. Tom prilikom Đuro Pucar, obrazlažući potrebu za upućivanje partijskih, skojevskih i drugih kadrova, rekao je da u srednjoj Bosni NOP ima dosta jaku opoziciju u ustaškom i četničkom pokretu i muslimanskoj ustaškoj seoskoj miliciji, te da i pored toga u srednjoj Bosni ima dosta boraca koji su stupili u proleterske i partizanske jedinice početkom ustanka, odnosno znatno prije nego što su određena područja srednje Bosne ponovo oslobođena od strane jedinica Prve proleterske divizije, kada je, takođe, iz srednje Bosne u naše jedinice stupilo dosta boraca. Brojne porodice u srednjoj Bosni, od prvih dana ustanka, cijele su se priključile NOP-u ili partizanskim jedinicama. Zbog svega rečenog Đuro Pucar nam je naglasio da, kao partijski i politički kadrovi, moramo biti pažljivi posebno prilikom izbora kadrova na odgovarajuća mjesta - da budu povjerljivi, kvalitetni i odgovorni.

Po dolasku u srednju Bosnu sa Dokom Perovićem, povjerenikom Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, upoznavao sam se sa stanjem na terenu. On me je povezao sa omladinskim kadrovima iz Sreskog komiteta SKO-a Kotor-Varoš, pa smo tako stigli i u Maslovare.

Đoko Perović i ja prvo smo otišli kod predsjednika Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora za Maslovare Vase Petrića. Kao predsjednik Opštinskog NOO od ustanka, bio je izuzetno aktivran. Organizovan je obezbjeđivao hranu za jedinice 1. proleterske divizije, koje su oslobodile ove krajeve od četnika, između 20. i 30. decembra 1942. godine, kao i za njenu bolnicu. Tom prilikom Vaso nas je upoznao sa mnogim problemima i teškoćama sa kojim se susretao Opštinski NOO, i drugi organi koji su tada djelovali u Maslovarama (Komanda mjesta i dr.). Predsjednik Petrić nas je pozvao da odemo njegovoju kući gdje smo se susreli sa njegovom porodicom -suprugom Natalijom, rođenom Popović, učiteljicom i predsjednicom Antifašističkog fronta žena u Maslovarama. Već tada su bili izgubili kćerku Radojku (početkom 1942). Njihova kćer Viktorija, udata Kapor, tada je bila sekretar partijske ćelije u Maslovarama, a Viktorijin suprug Vaso Kapor je bio sekretar Opštinskog NOO-a Maslovare.

Kćeri Vase i Natalije Petrić Dušanka i Nevenka bile su, iako veoma mlade, omladinski aktivisti i članovi Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor - Varoš od novembra 1942. godine. Upoznavši porodicu Vase Petrića pale su mi na pamet riječi Đure Pucara Starog kada je Peri Kolundžiji i meni rekao da u srednjoj Bosni imamo cijele porodice uz NOP. Zato sam se u porodici Petrić osjećao kao da sam u jednoj od porodica ustaničke Bosanske krajine, odakle smo došli.

Slijedećih nekoliko dana bili smo u Kotor-Varošu i formirali smo novi Sreski komitet SKOJ-a. Dotadašnji sekretar SK SKOJ-a Vlado Ivanović otisao je za komesara jedne čete u 1. bataljonu 4. KNOP odreda. Tako su u novi SK SKOJ-a Kotor-Varoš, pored mene kao sekretara, ušli Dušanka i Nevenka Petrić i Nada Mažar-Mitrov, koje su i do tada bile članovi, zatim Rajko Dukić, Milka Simić-Jotanović i Lazo Gajić. Za ono vrijeme i teške uslove ovo rukovodstvo je davalo vidne rezultate u svom radu.

U ratnim uslovima često je dolazilo do promjena, novih kadrovskih rješenja i slično. Ubrzo je Dušanka Petrić upućena na drugi posao gdje je postala žrtvom četničkih zločina. Četnici su je zaklali kad je bila na dužnosti sekretara Opštinskog komiteta KPJ za Kruševo Brdo. Rajko Dukić je kasnije poginuo kao komandant partizanskog bataljona, a Lazo Gajić je zaklan od strane četničkih grupa u svom selu Lipovcu.

Drugarica Nevenka je u omladinskom pokretu ostvarila punu afirmaciju političkog radnika. Ostala mi je u sjećanju njena upornost i na prvom partiskom kursu u Sipragama, na kojem smo oboje bili slušaoci - ona se mnogo isticala u savladivanju građe koja je obrađivana.

Kakve traume nosi ratni vihor govori nam i slučaj Nevenkinog brata Voje, 16-godišnjeg omladinca, borca, rukovodioca SKOJ-a u rodnim Mašovarama, kada je boreći se sa grupom boraca istrošio posljednju municiju - ne htjevši da bude opkoljen i da živ padne u ruke Dražnim četnicima - aktivirao posljednju bombu i tako sam okončao svoj život.

Tokom rata i neimar porodice Vaso Petrić je umro od tifusa kao partizan, u selu Palivuk, Kruševo Brdo, 1943. godine.

Majka Natalija preživjela je ratne tegobe i dočekala oslobođenje kao predsjednica Okružnog odbora AFŽ Banjalučkog okruga. Najstarija kćerka Viktorija bila je borac izuzetne energije i odvažnosti. Iako je bila majka dvoje male djece, kada smo se morali sa terena povući u vojne jedinice, stupila je u 1. bataljon 4. KNOP odreda, da bi nešto kasnije, po zadatku Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, poslana u Banjaluku, zajedno sa djecom (zbog bolje kamufilaze). Tu je ostala više od pola godine i kad je uspješno izvršila zadatke, vratila se preko veze na slobodnu teritoriju. Nosilac je „Partizanske spomenice 1941“ i drugih priznanja. Najmlađa kćerka Vase i Natalije Petrić - Smilja rođena je 1929. godine. U partizansku jedinicu stupila je 1943. godine. Prije toga bila je član, a potom sekretar Opštinskog

komiteta SKOJ-a u Maslovarama i član Sreskog komiteta SKOJ-a Kotor - Varoš.

U naprijed izloženom, najkraće rečeno, želio sam pokazati iz kakve je porodice stasala Nevenka Petrić. Danas, s obzirom na povod ovog skupa, govorio sam samo o porodici Petrić. Ali, u srednjoj Bosni bilo je više porodica koje su se od prvih dana uključile u NOP, odnosno čiji su članovi stupili u partizanske jedinice. To su porodice: Bubić, Preradović, Slavnić, Trkulja, Crnomarković, Obradović, Petković, Marić, Miljanović, Gajetić, Siprage, Kovačević, Marjanović i mnoge druge.

Na kraju, Nevenka se poslije rata, uz posao, mnogo angažovala na svom obrazovanju, vinuvši se do titule doktora nauka. Ona postaje pjesnikinja, publicista, književnik.

Svojom knjigom / *zvijezde smo dosezali* koju danas promovišemo, neosporno se potvrdilo sve što sam prethodno rekao o našem saborcu, saradniku, drugarici i prijatelju Nevenki Petrić i njenoj porodici.

Dr NEVENKA PETRIĆ

Poštovani gosti,

Drugarice i drugovi,

Dragi moji saborci iz vremena NOR-a i perioda obnove i izgradnje naše Banjaluke u prvim godinama poslije oslobođenja, Dragi moji prijatelji,

Prvo želim da kažem da je današnji dan za mene, kao Banjalučanku, zaista, praznik. Jer, svaka promocija je pozdrav piscu, pjesniku i pozdrav knjizi, a uz to ja sam danas u svom gradu, sa svojima - tako to osjećam, u kojem sam, 1939. godine, u vrijeme kada se najezda fašizma bila nadvila i nad našom zemljom, pošla u srednju školu.²⁶ Pred sam početak rata u našoj zemlji, odlukom mojih roditelja, prekinula sam tek započeto školovanje.²⁷ U Banjaluku sam se vratila posle oslobođenja, 10. maja 1945. godine i odmah sam raspoređena na rad u grupu koja je tada pripremala prvu mjesnu konferenciju SKOJ-a u Banjaluci. Ta prva Mjesna konferencija SKOJ-a održana je 30. maja iste godine, kada sam izabrana za sekretara Mjesnog komiteta SKOJ-a i tu dužnost sam obavljala u Banjaluci sve dok je postojao SKOJ -do 15. decembra 1948, kada je došlo do spajanja SKOJ-a i Narodne omladine. Naravno, i poslije, sve do septembra 1951. godine, radila sam u omladinskom pokretu Banjaluke i drugo. Eto, tu leže neki korenii moje vezanosti za rad na ovoj knjizi.

²⁶ Prema tadašnjem sistemu školovanja to znači da sam pošla u 5. razred osnovne škole.

²⁷ Srednjoškolsko obrazovanje nastavila sam privatno u Banjaluci poslije oslobođenja.

Ali, ima više razloga zbog kojih sam napisala ovu knjigu i prethodno obavila obiman naučno-istraživački rad. Navešću samo dva. Prvo, od mojih početnih saznanja o omladinskom pokretu, veoma visoko sam uvažavala aktere revolucionarnih događanja u Banjaluci u navedenom periodu, tj. postojanja SKOJ-a - od 1919. do 1949, posebno u periodu između dva svjetska rata i u toku Drugog svjetskog rata u ilegalnim uslovima borbe i rada u gradu Banjaluci, pa sam odavno, prije dvadesetak godina, počela razmišljati o radu na ovoj studiji. Drugo, ljubav prema mome gradu pošto ja, prije svega, Banjaluku doživljavaju kao svoj grad, iako sam sticajem okolnosti do danas duži period svoga života u odnosu na vrijeme provedeno u Banjaluci, živila u drugoj sredini gdje i sada živim, u Beogradu.

Radeći na ovoj knjizi, kao skromni autor, sve vrijeme sam se identifikovala sa životima banjalučkih velikana - sekretarima Mjesnog komiteta SKOJ-a Banjaluke, napredne omladine i Banjalučana revolucionara, sa njihovim životnim ciljevima, stremljenjima i dometima, velikim teškoćama koje su imali u svojoj borbi, u svom radu. Dok sam pisala ovu knjigu proživljavala sam njihove živote, radujući se i pateći zajedno s njima i često sam bila veoma tužna, sa suzama u očima. Oni su se beskompromisno borili za čovjekovu SLOBODU i uvijek su bili spremni dati i svoj život za svoje ideale, a mnogi su ga i dali.

Jednom rečju, ovaj danje veoma značajan za mene, pošto je ovo prva, veoma važna promocija, koja se održava u ovom gradu - o mojoj knjizi / *zvijezde smo dosezali*, odnosno o 30-godišnjoj revolucionarnoj borbi banjalučkog naprednog radničkog i omladinskog pokreta.

Želim da se zahvalim svima onim koji su doprinijeli da se ova knjiga pojavi u javnosti: recenzentima akademiku Radonji Vesoviću, književniku i dr Slavoljubu Cvetkoviću, naučnom savjetniku sa kojim sam se uspješno dogovarala o prevazilaženju teškoća koje su iskrasavale u radu; sponzoru koji je pomogao objavljivanje knjige; cijeloj ekipi koja se vrijedno angažovala u radu na pripremi knjige za objavljinje i to: likovno-grafičkom uredniku inž. Svetku Reljiću, lektoru i korektoru gospodri Branki Kosanović, Maji i Branislavu Radočiću za kompjutersku pripremu rukopisa za štampu i Mladenu Ackoviću na izradi imeničkog registra; gospodinu Svetozaru Čerketi, direktoru „GrafoMarka“, uredniku ove knjige i saradnicima, a posebno drugu Mili Vasiću na uspješnoj saradnji u pripremama za izdavanje knjige.

Toplo se zahvaljujem svim promotorima za sve što su danas rekli o mojoj knjizi i polazim od redoslijeda izlaganja: mr Miri Makivić, sekretaru Sekcije književnika Republike Srpske „Mladen Oljača“, koja je vodila promociju, Ranku Pavloviću, književniku, inž. Bozi Radmanu, učesniku revolucionarnog radničkog pokreta između dva svjetska rata, učesniku NOR-a i poznatom aktivisti iz perioda obnove i izgradnje zemlje i mom prijatelju, zatim Zoranu Kaliniću, sada direktoru Nezavisne televizije u Banjaluci, a

ranije omladinskom rukovodiocu u Banjaluci i u Bosni - Hercegovini (1982-1986), mom dobrom saradniku od prije dvadesetak godina u nastojanju da se objavljuju sadržaji iz oblasti revolucionarnog omladinskog pokreta Banjaluke, ali koja se nisu ostvarila; Vladi Kecmanu, književniku - predsjedniku Sekcije književnika RS „Mladen Oljača“ - mome saborcu i prijatelju iz partizanskih dana i gospodinu Svetozaru Cerketi, direktoru i vlasniku „Grafomarka“, izdavača knjige koja je danas promovisana, a kako reče danas jedan od promotora •■ jedne od sve zapaženijih izdavačkih kuća koje objavljuju značajnije izdavačke projekte.

Želim da se zahvalim drugu Dragi Crnadku koji je na moju molbu čitao moje pjesme u toku našeg današnjeg rada.

Imam potrebu da istaknem da mi je čast što sam primila dva pisma sa čestitkama povodom moje knjige od drugova Slavka Odića i Dušana Bolea. Zahvalna sam mom prijatelju Slavku Odiću, Banjalučaninu i Bišćaninu - mnogi od vas prisutnih ga dobro poznajete još iz revolucionarnih aktivnosti 1934. i kasnijih godina, koji mi je uputio toplo pismo i čestitanje. Posebno me se dojmilo pismo druga Dušana Bolea iz Ljubljane, revolucionara naprednog radničkog pokreta iz predratnog perioda i sekretara Mjesnog komiteta KPJ u Banjaluci u 1941. godini, koji mi je pismo sa čestitkama napisao po prijemu moje knjige. Takođe se zahvaljujem brojnim prijateljima i poznanicima koji su mi uputili čestitke pismeno, telefonom ili elektronskim putem.

Zahvaljujem se mojim prijateljima i dugogodišnjim saradnicima Grozdi Bilanović, Dušanki Bilbiji, Branki Bjelajac, Žarku Đurđeviću i Vladi Kecmanu koji su se posebno angažovali na podjeli moje knjige u Banjaluci i obavještavanju odgovarajućih ličnosti o održavanju promocije.

Zahvaljujem se gospodinu Milošu Šolaji, direktoru Međunarodnog prescentra i njegovim saradnicima na ljubaznosti i saradnji oko održavanja ove promocije.

Takođe se zahvaljujem gospodinu Borislavu Bojicu, predsjedniku Bočke organizacije Republike Srpske na njegovom prijateljskom angažovanju oko organizacije koktela povodom ove promocije.

Zahvaljujem se mojim Maslovarčanima koji su danas organizovano iz Maslovara došli da prisustvuju promociji. Takođe se zahvaljujem mojim ratnim drugovima i predsjedniku Opštine Kneževu na učešću na ovoj promociji.

Pozdravljam prisutne predstavnike mas-medija, i unaprijed se zahvaljujem na onome što ćete napisati, nadam se.

Last but not list - kako bi rekli Englezi, odnosno iako posljednje po broju nikako nije manje značajno od onog što je navedeno pod rednim brojem jedan. Zahvaljujem se od srca svima vama koji ste se odazvali pozivu i svojim prisustvom uveličali ovaj dan, značajan ne samo za mene već i za Banjaluku, kako to reče nekoliko današnjih govornika. Jer, danas, na prvoj promociji ove knjige, ona počinje da živi svoj život. Ostvario se jedan moj

projekat, koji mi je tako mnogo značio -jedan moj san, za čije ostvarenje sam se toliko borila i angažovala tako da, u pojedinim momentima danas, prosto nisam vjerovala daje održavanje ove promocije realnost.

Po završetku izlaganja na pitanje predsjedavajuće, mr Mire Makivić, da li neko iz publike želi da govori javili su se: Edhem Džabić - Kampo, Vida Karabegović i Todor Dukić.

EDHEM DŽABIĆ KAMPO, učesnik revolucionarnog omladinskog i radničkog pokreta u Banjaluci do 1941. godine. Učesnik je NOR-a sa više odlikovanja. Poslije oslobođenja aktivan društveno-politički radnik; obavljao je i odgovorne poslove u privredi.

Poštovani skupe,

Dozvolite mi da se u ime poginulih, umrlih i živih skojevaca ovog područja zahvalim našoj Nevenki na uloženom trudu oko pisanja i objavljanja ove knjige.

Ovo značajno djelo predstavlja spomenik palim borcima ovog kraja, U njemu su vrlo precizno i dokumentovano iznijeti pojedini događaji i učešće, kako pojedinaca, tako i organizacija u toku narodnooslobodilačke borbe. Ova knjiga sačuvati će od zaborava svjetle stranice naše novije istorije, a posebno će koristiti budućim generacijama da se upoznaju kako je stvarana republika Bosna i Hercegovina.

Još jednom, draga Nevenka, čestitam Ti od srca za ovo veliko djelo.

Kao Tvoj dugogodišnji prijatelj želim Ti sve najbolje u životu.

VIDA KARABEGOVIĆ, učesnik revolucionarnog radničkog pokreta u Banjaluci do 1941. godine, nosilac „Spomenice 1941“. Poslije oslobođenja obavljala je odgovorne poslove, posebno u Savezu sindikata i Skupštini opštine Banjaluka.

Drugarice i drugovi,

Draga Nevenka,

U ime prijatelja, saboraca i saradnika želim da našoj Nevenki izrazim zahvalnost za veliki trud koji je uložila u pisanju ove knjige. Predstavljanjem ove knjige, danas na promociji, dobijamo još jedno svjedočenje o djelovanju revolucionarnog pokreta u Banjaluci od 1919-1949. godine, slavnog puta borbe radničke klase za svoja prava, prava svakog čovjeka, borbe naprednog omladinskog pokreta, kao i pripremanje te omladine za borbu protiv fašizma i učestvovanje u oružanoj borbi za pobjedu nad tim zlom.

Želim reći da ova knjiga treba da bude živa, da prodre u redove naše mlade generacije, koja će moći sagledati koliko je ta borba za slobodu naših

naroda bila slavna, sa kojom smo se svi učesnici te borbe, zajedno sa narodima, ponosili i sa puno ideala gradili novo društvo.

Još jednom hvala našoj Nevenki za ovo značajno djelo sa željom da postigne još uspjeha u svom budućem radu.

TODOR DUKIĆ, učesnik NOR-a, omladinski rukovodilac u Skender-Vakufu za vrijeme NOB-e i neposredno poslije oslobođenja, sada predsjednik SUBNOR-a u Kneževu (ranije Skender-Vakufu)

Drugarice i drugovi, Poštovana
drugarice Nevenka,

Dozvolite mi da kao jedan od učesnika omladinskog pokreta iz NOB-e u srednjoj Bosni, odnosno bivšem Kotorvaroškom srezu, kažem nekoliko riječi o knjizi / *zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919-1949. godine*, djelu dr Nevenke Petrić.

Ova knjiga je slika omladinskog revolucionarnog pokreta Banjaluke i njene okoline, u navedenom vremenskom periodu. Ona, po mom dubokom ubjedenju, ima neprocjenjivu istorijsku vrijednost i dobro će doći svakom čitaocu da sazna o revolucionarnom pokretu omladine i SKOJ-a, na ovom području, što mu je do sada bilo uskraćeno.

Svima nama, koji dobro poznaju drugaricu Nevenku, kao jednog od omladinskih i skojevskih rukovodilaca u srednjoj Bosni od 1941. godine, posebno je draga stope upravo ona izdala ovu knjigu, kao neposredni saučesnik i jedan od rukovodilaca tog pokreta.

Opšte je poznato daje omladina na svojim plećima iznijela NOB, kao i obnovu i izgradnju ratom opustošene zemlje poslije Drugog svjetskog rata. Sve to, u ovoj knjizi je napisano istinito.

Posebno mi čini zadovoljstvo što se u knjizi govorи i o učešću omladine ovog područja na saveznim omladinskim radnim akcijama, jer sam pet puta bio na tim akcijama, od čega četiri u svojstvu komandanta kotorvaroških omladinskih radnih brigada.

U ime svih nas koji smo i danas živi, kao i onih kojih nema više među nama, puno se zahvaljujem drugarici Nevenki, koja je našla snage i uložila ogroman trud u izdavanje ove knjige, koja ima ogroman značaj za istoriju omladinskog i skojevskog pokreta ovog kraja.

Mi dobro znamo daje tako nešto mogla da uradi drugarica Nevenka, jer ona je bila i ostala jedan od neumornih boraca NOR-a, omladinski i skojevski rukovodilac u toku i poslije Drugog svjetskog rata, a eto danas doktor istorijskih nauka i pisac plemenitih djela.

Želim gospodi Nevenki mnogo sreće i zdravlja i uspjeha, sve najljepše u daljem životu, kao i to da nam napiše još knjiga iz oblasti borbe naših naroda i Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata. Hvala vam na pažnji.

Po završetku promocije održan je prigodan koktel u prostorijama Međunarodnog pres-centra.

**PROMOCIJA KNJIGE Dr NEVENKE PETRIC U
BEOGRADU**

**I ZVIJEZDE SMO DOSEZALI I
REVOLUCIONARNI OMLADINSKI POKRET BANJALUKE 1919 - 1949.**

Promocija je održana u Međunarodnom pres-centru „Tanjuga”, 12. decembra 2001. Sa radom se počelo u 12, a završilo u 14.30 časova.

U promociji su učestvovali: prof, dr Miodrag Zečević, Milutin Morača, general-pukovnik u penziji, akademik Radonja Vešović, književnik, dr Slavoljub Cvetković, naučni savjetnik, Željka Kovačević, direktor „Grafomarka” u Beogradu - izdavača knjige i autor dr Nevenka Petrić. Vico Dardić, recitator, čitao je tekstove i pjesme N. Petrić.

Promociju je vodio prof, dr Miodrag Zečević.

Prof, dr MIODRAG ZECEVIC

Dame i gospodo,

Otvaram promociju knjige dr Nevenke Petrić / *zvijezde smo dosezali*, izdavač „Grafomark”, 2001. godina, 669 strana. Kao što vidite knjiga nije mala po obimu i po kvalitetu. U promociji učestvuju, pored mene, prof, dr Vasilije Kalezić, književni kritičar, Milutin Morača, general-pukovnik u penziji, koji je na lečenju u Meljinama, a njegov prilog će pročitati gospodin Vico Dardić, akademik Radonja Vešović, književnik, dr Slavoljub Cvetković, naučni savetnik, Željka Kovačević, ispred izdavača „Grafomarka” i autor Nevenka Petrić. Dozvolite da pre početka predstavljanja knjige, gospodin Vico Dardić pročita pesme autorke Nevenke Petrić i pismena reago-vanja povodom objavljivanja ove knjige. Nadam se da vam je svima poznato daje Nevenka i pesnik, pored toga što se bavi naučnim radom, javnim i društvenim životom.

VICO DARDIC je pročitao pesmu Nevenke Petrić posvećenu Banjaluci:

MOM GRADU

„... sve je bez Tebe ništa -
ništa je s Tobom sve! Vijekovi
bi potamnjeli,
narodi bi podivljali
da visoko ne sija zvijezda Tvoja.“

„Slobodi“, Petar Kočić, 1912.

BANJALUCI

Banjaluko, voljeni grade, Volim
te najviše, Kad u proljeće cvjeta
behar I lipa miriše.

Voljeni grade, čemu težih
Slobodi - nađe se u blatu.
Jer, opet mnogo stradaš U
obnovljenom ratu.

Dugo plakah nad tobom. Al sad
me radost obuze opet, Danas
kad u smiraj dana Kraj Vrbasa
vidim svoje stope.

Banjaluko, voljeni grade Volim
te najviše, Kad u proleće cvjeta
behar I lipa prelijepo miriše.

VICO DARDIĆ je pročitao pismo koje je uputio Slavko Odić, prijatelj Nevenke Petrić.

SLAVKO ODIĆ, publicista, pukovnik u penziji

Draga Nevenka,

Uzalud si se Ti, kao četrnaestogodišnja djevojčica, u pjesmi „Zapis na vjetra”, obraćala suncu i vjetra da „zapretaju” Tvoju ljubav. Ni sunce ni vjetar to nisu mogli jer je Tvoja ljubav obuhvatala ne samo „ljubav zabranjenu” već i ljubav prema majci Nataliji i ocu Vaši, prema sestrama Radojki i Dušanki, bratu Vojislavu, prema saborcima Jovici, Rajku i mnogim drugima - ljubav prema ljudima uopće! Ti si volila i Ti voliš ljude! Ta Tvoja ljubav došla je naročito do izražaja u knjizi *I zvijezde smo dosezali*, u kojoj si odbacila zvanični, neljudski i svijesni „zaborav” na ljude i toplo, s ljubavlju osvijetlila plejadu Banjalučana, divnih ljudi i beskompromisnih boraca, koji su za bolji i ljepši život uložili najviše što su mogli - svoje vlastite živote! Zahvaljujući Tebi njihova imena će biti sačuvana: „sunce” i „vjetar” će ih kroz Tvoju knjigu i „grijati” i ljubav prema njima „razbuktavati”!

Kao Banjalučanin, a istovremeno i kao Bišćanin, srdačno Ti se zahvalujem i iskreno čestitam.

Beograd, novembra 2001.

Slavko

VICO DARDIĆ je pročitao pjesmu spomenutu u pismu.

ZAPIS NA VJETRU

Vjetre objesni! Carlijajući
lagano Tajnu si mi saznao:
Ljubav zabranjenu. Da li si
toliko jak Da razveješ ta
osjećanja?

Vjetre snažni! Pomozi
mi Da ga zaboravim.
Sunce sam molila Da
mi pomogne. Izdalo
me, Grijе me iz
daljine Kao i moј
dragi.

Vjetre dragi! Ljubav
mi zapretaj, Makar
obećaj. Molim te!

Vjetar obećava, Al
blago lahoreći Ljubav
razbuktava.

Prof, dr MIODRAG ZEČEVIĆ

Dozvolite mi da u svojstvu jednog od promotora ove knjige kratko govorim o ličnosti autorke knjige koju danas promovišemo, o čemu nije lako govoriti s obzirom na bogatu stvaralačku aktivnost i njeno delovanje. Zbog toga će se ja ograničiti samo na glavne događaje iz njenog života i stvaranja.

Rоđena je 1927, borac NOR-a sa 14 godina od 1941. i nosilac je „Spomenice 1941“. Pripadnik je revolucionarnog omladinskog pokreta, SKOJ-a i USAOJ-a, društveni i politički radnik Bosne i Hercegovine i Jugoslavije, naučni radnik, pesnik, a pre svega čovek. Mnogo za više života, a kamo li za jedan. Generacije izrasle i stasale u SKOJ-u takve su bile i takve su ostale u svom životu i trajanju. Za one koji znaju to vreme i ljude to ne iznenaduje,

za ostale teško je verovati da toliko energije može da ima naizgled veoma nežna ličnost. Snaga leži u duhu, a ne u fizičkoj gromadi. U ovoj sredini nju ne treba predstavljati, ona je ili znana ili poznata.

Meni je zadovoljstvo što vodim ovu promociju i predstavljam knjigu *I zvjezde smo dosezali*. Predložio bih da psiholozi, a verovatno i psihijatri, prouče stanje masovnog straha koje je zavladalo u javnom životu, tako da, danas, ličnosti koje pišu na ovu temu imaju i ličnu hrabrost, polazeći od toga da je to u ovom momentu ravno nekom svetogrdū.

No, dozvolite mi da završim sa ovim ličnim predstavljanjem i da izrazim veliko zadovoljstvo i lično priznanje koje sam doživeo čitajući ovu knjigu Nevenke Petrić, posvećenu SKOJ-u u kome sam za vreme rata bio kao 13-godišnjak. Ja joj se zahvaljujem u ime svih onih koji su prošli sko-jevski staž.

Prof, dr VASILIJE KALEZIĆ

Prije svega želim da vas sve pozdravim. Prvo želim da kažem da bih volio da su prvo nastupili recenzenti i pročitali neka svoja zapažanja, a naročito neke ocjene. Razmišljanja Radonje Vešovića u recenziji, koja je priložena knjizi, povod je da odstupim od uobičajenog koncepta predstavljanja knjige i da kažem da ta recenzija, zajedno sa knjigom, predstavlja jedan spomenik istoriji, mladosti, ljepoti, ljubavi, slobodi, borbi za istinu i, svakako, spomenik revoluciji i spomenik autorki Nevenki Petrić.

U navedenoj recenziji - nadam se da je neću previše citirati, nego spominjem samo njen osnovni ton - postavljena su pitanja: gdje smo danas, staje bilo s nama, dokle smo došli, kakva su naša nostalgična sjećanja, iza-ziva li ta knjiga, odnosno rukopis koji su recenzenti čitali, u njima to sjećanje koje tako pokoleba, tako mladalački lijepo, tako u suštini nesrećno ostvareno u zrelim i kasnijim godinama?

Ima još jedna stvar koja je vrlo važna daje ovdje istaknem. Banjaluka i njen revolucionarni pokret mladih, koji je u ovoj knjizi fiksiran godinama 1919 - 1949, nije ekskluzivan, nije usamljen i u tome je naročita vrijednost knjige Nevenke Petrić. Ova knjiga je jedna slikovnost, likovnost, jedna uopštenost - ne samo tog grada, nego mnogih jugoslovenskih gradova iz tog vremena. Autorka je pokazala staje organizacija, staje mladost, staje partija, staje priprema za borbu protiv okupatora, za oslobođenje, staje borba protiv ustaša, protiv četnika, staje užas koji se javio u sukobu između samih saboraca, kakve su to dramatske i tragične okolnosti, kakve dramatične i tragične ličnosti i kakve velike nade. Zatim, kakva su pravila o liku mladih boraca, propis o ponašanju tih mladih ljudi. To nije bilo svojstveno samo Banjaluci i nije samo odlika revolucionarnog omladinskog pokreta u Banjaluci tih godina koje su u knjizi fiksirane.

Ova knjiga, naslovom svojim u jednoj je vrsti lijepo protivrečnosti. Imamo naslov koji glasi */ zvjezde smo dosezali*, a iza toga podnaslov je

„Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919 - 1949. godine". Kao literarni kritičar odmah sam se zamislio nad ovim i znajući ono što znam o Nevenki Petrić, kažem - savršeno. I zvijezde smo dosezali - to je njena vjera, to je njena mladost, to je mladost njenih drugova i drugarica, to da su krenuli da zvijezdama pomjere pute, kako je Laza Kostić pjeval u jednoj zanosnoj pjesmi. To je ta vjera i ubijedenost da su oni krenuli da promijene svijet, da opravdaju mladost i ljepotu, da u toj zavjeri koja znači veliki rizik za život, oni kreću ka zvijezdama. Iza toga ima taj podnaslov koji znači konkretizaciju. To je Banjaluka, godina tih i tih, to su sastanci, to su ljudi, to su pravilnici, to su ponašanja, to su neke diverzije, tu se javljaju ustaše, pa četnici, pa dolaze i Nijemci, pa se između sebe ima neko povjerenje, pa da li se neko držao ovako, nije li se dobro držao, ili je zakasnio, da lije trebalo da pode u borbu, je li izdao, jesu li ga privodili tamo, kako je iskocio kroz prozor, zastoje tako brzo došao, kako je ocjenjen. Tu su pisma roditeljima, tu su pisma majci, tu su pjesme - njihovi početnici, mlađi, zaneseni. I, u takvom jednom radu, koji ima naučnu vrijednost, sa preko 660 stranica, ova knjiga je dokumentaristički potkrijepljena. Svako poglavje, o čemu će sigurno govoriti pozvaniji od mene, konkretizovano je podacima. Jer i ovdje ima među vama onih aktivista, onih vjernika, onih zanesenjaka, a vjerovatno pomalo, kako je Radonja Vešović napisao u recenziji, nostalgično raspoloženih, a ja bih rekao čak i razočaranih u ono u šta su vjerovali. Prema tome, ova knjiga je jedna vrsta tuge i opomene, slave i veličine. Imamo jednu knjigu vrlo opširnu - imam ovde podatak da ona ima 662 stranice gustoga sloga ali čitajte je, iako vas konkretni podaci koje sam pomenuo mogu možda i malo zabrinuti, niste raspoloženi trenutno je čitati, detaljna je, opširna je, teška je, tvrda je, podsećajna. Ima mnogo podataka koji nisu strogo naučni.

U ovoj knjizi ima mnogo fusnota koje su potpuno drukčije, nije samo poziv na arhiv, na materijal, na zapisnik, nego na izjavu, na protivriječnost, na suprotnost, na drukčije mišljenje, tako da se tu već razvija jedna vrsta tzv. intimne, interne polemičnosti koja se grana ovom knjigom.

Ova knjiga ima jednu vrstu dramatičnog, tragičnog zanosa. O tome sam, po svemu sudeći, relativno pozvan da govorim i ovi umeci koje sam pomenuo nisu takvi da su strogo dokumentaristički. Oni su jedna vrsta ispovjesti, snage, ljepote, drame i sukoba koji su natkrilili tzv. dokumentarnu građu ili hronološki raspored događaja koji se opisuju za ovih tridesetak i više godina. Ja u tome vidim veliko opravdanje za ovaj poduhvat i ostvarenje Nevenke Petrić i u tome vidim jedan veliki i snažni, a u to sam se uvjeroio i ranije, dar njen kao pjesnika, kao literarnog stvaraoca i kao izvanredno obrazovanog čovjeka. Ako tome dodam da se ona u svojoj naučnoj disertaciji-doktorskoj tezi, bavila problemom vaspitanja, odnosa mladih, porodice u društvu, onda utoliko više ova knjiga ima, po mom mišljenju, vrlo važan vaspitni značaj.

Ja ču, za ovu priliku, u letu, najbrže što se može, pomenuti, a molim moga draga i prijatelja Vica Dardića, da ponešto zabilježi, da vidi da li može pročitati od ovoga što sam ja planirao, ali ja to ne mogu i bilo bi drukčije ako bih ja čitao. Prije svega, to je nevjerovatni poetski echo mladog pjesnika Mile Mrkute. To treba vidjeti, eto, proleterski pjesnik, dječak, koji je sjajan. Pročitajte njegove stihove - kakav je to vjernik, kakav je to zanesenjak, kako je to čista jedna lijepa ličnost, kako draga, kako bi čovjek volio da ga ima, da ga vidi danas, pa naročito iz tog doba, a kako je završio i gde je bio (str. 114 i 115). Gledajte, kako se mladi toga vremena bore protiv jednoga usurpatora, jednoga despota, jednoga strašnoga čovjeka koji se zove Radenko Gor-dić, direktora Gimnazije u Banjaluci (str. 149), pa mu pišu: despot, harem, živi sa učenicama. I danas ima takvih slučajeva. Neka danas neko tako nešto napiše. Koliko sam ja puta zažalio - gdje ste skojevske trojke, gdje ste oni koji se skupljate iza čoškova, pa se dogovarate i dolazite ne u tačno vrijeme nego 20 minuta ili pola sata ranije, kako bi vidjeli da li ih policija odnekud ne posmatra, pa da ih ne pohapsi, jer sam ja imao takve drugove iz toga doba, koje sam u svoje vrijeme intervjuisao (str. 149), da vidite kakav je to čovjek, kako su se omladinci postavili prema njemu, šta su mu pisali i kako su ga za cijeli život okarakterisali.

Potvrđuju to dobro izvanredne pjesme, koje su u ovom slučaju u potpunom sadejstvu sa onim što sam maloprije govorio - to su pjesme autorke ove knjige „Par u koloni“ i „Prenos ranjenika“ (str. 350). Naša Nevenka nije to potpisivala u ovoj knjizi. To treba potpisati, to je njen prilog, ali ta ukomponovanost, taj pjesnički intermeco je savršen, on tako dobro djeluje kao jedna vrsta i odmora i pripreme za ono što će ići dalje u te podatke, u te ličnosti, u ta imena, u te sastanke, u te zapisnike i akcije.

Dolazim na ono što sam već pomenuo, moralni lik člana SKOJ-a. Eto vidite, kakav je to pravilnik, kakav je to propis, kakav protokol, šta to znači. Pa to je normiranje - imaš da budeš takav i takav, a ja kažem nema tu nijedne jedine odlike koju ne bih potpisao za svoje dijete, vjerujući da tako ispravno treba da se razvija (str. 398. i 399). Ja ne kažem da ovo sve treba pročitati, nego vam kažem šta se nalazi, kakav je to kodeks, kakva su to životna pravila, kakav je to lik skojevaca i SKOJ-a, koji je nažalost rano uništen i pretopljen u narodnu omladinu, a sa narodnom omladinom u nešto drugo, iz toga u nešto treće da je skoro postalo manje-više jedno veliko ništa,

U knjizi imamo i jednu neobično zanimljivu, savršenu epizodu o pjesniku Nikici Pavliću. Neka se danas na ovoj promociji pročita „Pismo majci“, neka se vidi kako se čovjek rješava na samoubistvo. Tada, u to vrijeme, u ratu, kad se opršta od majke, kad on saopštava svoju istinu, a ne drugi da je saopštavaju. Eto, vidite, šta jedna naučna knjiga sadrži, pored ostalog (str. 469 i dalje).

Vidite ovu tragiku, ovu borbu, ove ustaše, Nijemce, partizane, četnike, zatvore, onaj despot direktor Gimnazije što živi sa učenicama, ona vjera, ovaj pravilnik, a u tome, u takvoj knjizi, Nevenka ubaci svoju pjesmu „Zasvirali Mocarta”, što takođe nešto govori o njenoj ličnosti, poetskom kontekstu ove knjige (str. 562).

I dolazim do kraja -jednog od priloga u ovoj knjizi. Čitajući ga, zaista sam, na kraju došao do jednog užasnog saznanja. Baveći se ovim čime se bavim toliko dugo, to što sam saznao nije za mene iznenadenje iako mi je teško da to kažem. Ali, kakva je to tragedija. A i avantura. Kakvi Grci, staje, ko je Antigona, koji kralj Edip, koja je to sudbina prema sudbini ovoga što se čita pod naslovom „Nevina od svojih pogubljenih Zagorka Zaga Blažić, Bela” od Vojina Hadžistevića (str. 582 - 614). Ja molim izdavača, i molim one koji su poznavali Zagorku Zagu Blažić *Belu* da sistematizuju ovo i objave knjigu jer ima dosta materijala. To što je ona doživjela, kako je pogubljena, staje uradila, kome je pisala, kakvo je njeno pismo Titu, kako se sastala sa Rankovićem, staje Rankoviću rekla, pa koji su drugi elementi koji sačinjavaju bogatstvo, iskrenost, ljepotu te revolucionarke, studentkinje an-gažovane u revolucionarnom omladinskom pokretu u Beogradu. To što je sadržano u navedenom prilogu nečuveno je u knjigama ove vrste. Ja sam zadivljen, i da ništa drugo nisam pročitao i ništa drugo nisam saznao nego što sam saznao sudbinu Zage Blažić *Bele*.

Vrlo mije drago bilo kad sam u ovoj knjizi naišao na lične podatke koje je o sebi dala autorka ove knjige Nevenka Petrić. Ona je saopštila to vrlo objektivno, vrlo činjenički (str. 661).

Nevenka Petrić je svojoj Banjaluci odgovorila najlepše - žrtvujući veliki deo svoje mladosti, žrtvujući uz ljepotu svoj veliki rad kao spomenik Banjaluci. To nije spomenik samo Banjaluci, to je spomenik i njenoj vjeri i njenoj ljepoti i ja vas molim, pogledajte fotografije Gimnazije, skojevaca, mladosti Banjaluke i nadite među tolikim, jer to je dobar ilustrativni materijal, i sliku Nevenke iz tog doba i uporedite je sa današnjom i videćete koliko ima sličnosti, neprolaznosti, ljepote. Hvala vam.

VICO DARDIĆ je pročitao djelove iz biografije Nikice Pavlića, objavljene u knjizi *I zvijezde smo dosezali* (str. 469-471) na osnovu predloga prof, dr Vasilija Kalezića, ali i na osnovu vlastitog izbora.

DIO IZ BIOGRAFIJE NIKICE PAVLIĆA Prilikom razgovora o Nikici Pavliću, organizovanog na inicijativu izdavačke kuće „Svetlost” u Sarajevu da bi se sakupila građa za izradu njegove potpunije biografije, Skender Kulenović je rekao: 'Ja bih vam mogao mnogo pričati o Nikici Pavliću iz vremena NOR-a, upravo iz perioda koji počinje negdje u januara ili februara mjeseca 1942, pa sve do njegovog tragičnog završetka 1943. godine, negdje u proljeće, u selu Boboljušci kod Drvara (...) Ako biste me pitali koja je moja osnovna impresija, ili moj

konačni sud o Nikici Pavliću ja bih vam odgovorio da smatram daje Nikica Pavlić jedan od najboljih naših novinara i publicista, iako zbog svoje rane smrti nije došao u poziciju da te svoje velike novinarske i publicističke sposobnosti manifestuje. Tome treba dodati i to, kao normalnu pretpostavku, da bi se Nikica Pavlić dalje razvijao (...) Ja bih vam kao primjer za organizacionu sposobnost, organizacioni smisao i inicijativnost, radni elan, odanost revoluciji itd. naveo naš zajednički rad na Kozari pred ofanzivu i za vrijeme same ofanzive (1942. godine). Može se sa pravom reći daje Nikica Pavlić za vrijeme Kozarske ofanzive bio 'spiritus movens' cijelokupne ove naše propagandne aktivnosti u toku ofanzive (...) to je upravo fantastično daje u toku tako žestoke borbe u obruču (...) u jednoj takvoj situaciji jedna vojska imala svoju štampariju i da je ta štamparija radila, a to je zasluga Nikice Pavlića (...) Divno je čudo i ovo: mi smo tamo na Kozari izdavali dnevne novine „Krajiške novine“ (...) Inicijativa za izdavanje i njihovo izdavanje samo je, u stvari, djelo Nikice Pavlića (...) tragično je to da se takav čovjek zaboravi, a u tome tragičnom najtragičnije je to što je rano završio, što su prilike u kojim je on radio bile takve da on nije mogao da dođe do punog svoga izražaja. Taj ogromni potencijal novinarski i publicistički i ne znam kakav drugi još nije uopšte mogao da dođe do izražaja (...)',²⁸

U nekim izvorima može se pročitati daje Nikica Pavlić, kad je obolio od pjegavog tifusa, izvršio samoubistvo u nesvesnom stanju 7. aprila 1943, u selu Boboljušći²⁹. Dugo vremena i prije izlaska na slobodnu teritoriju, Nikica Pavlić je nailazio na nerazumjevanje kod određenih ličnosti u pokretu. Čovjek briljantnih sposobnosti, stvaralačka ličnost visokih potencijala i izuzetne inteligencije, sjajan student pravnih nauka, preduzimljiv u sprovođenju akcija partije i SKOJ-a, masovik, robijao u robijašici u Sremskoj Mitrovici za ideale svoje mladosti, odnosno svoga života, nije nailazio na razumjevanje kod nekih pojedinaca. U realnom životu tako bogata ličnost nije ni mogla biti prihvaćena od određenih ljudi. Tragove takvog odnosa, a možda i više od toga, osjećao je i na slobodnoj teritoriji, gdje je od početka došla do izražaja njegova svestrana ličnost. Kad više psihički nije mogao da podnosi takav odnos, svjesno je odlučio da prekine svoj život. Prije toga čina napisao je pismo majci, Katarini Pavlić, i predao ga svom najboljem prijatelju Josipu Mažaru Soši u kome joj je, između ostalog, rekao da sada više nema Pipe³⁰ i Dane³¹, ali da ne plače, da i njega, posljednjeg svoga sina, preboli, te da ubuduće „u njegovim drugovima nađe svoju dje-

²⁸ Magnetofonski snimak izjave Skendera Kulenovića o N. Pavliću, Narodni muzej, Banjaluka, 82/3, str. 1-9. U ovom citatu korišćeni dijelovi str. 1, 2. i 7.

²⁹ *Banjaluka u radničkom pokretu i NOB*, knj. 1, fusnota 482, str. 418-419.

³⁰ Stjepan-Pipo Pavlić, brat Nikice Pavlića, rođen 16. aprila 1916., grad. tehničar. U SKOJ primljen 1933, a u KPJ 1938. Kao ranjenika neprijatelji su ga zarobili i strijeljali septembra 1942. Proglašen za narodnog heroja.

³¹ Dane Pavlić, brat Nikice Pavlića, predратni član SKOJ-a. U januaru 1942. sekretar Opšt. komiteta SKOJ-a za Jošavku, a ubrzo i član Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu. Za klali ga četnici u noći 31. marta/l. aprila 1942. za vrijeme stravičnog pokolja 28 ranjenika u Partizanskoj bolnici u Jošavci.

cu". Pismo nije napisano u agoniji tifusa, kako se pisalo o njegovoj smrti u nekim zbornicima sjećanja³² i časopisima³³, posljednjih šezdesetak godina, već se Nikica na taj korak odlučio pri punoj svijesti.³⁴

VICO DARDIĆ pročitao je posljednje Nikičino pismo majci i odlomak iz knjige.

„Mila moja majko! Pišem Ti posljednje, oproštajno pismo. Spopao me je pjegavac, a Ti znaš daje moje srce slabo i daje organizam istrošen. Ne mogu ovo izdržati. Šta ćeš, tako je, eto, moralo biti... Čak sam veseo. Eh, da si ovdje kraj mene samo desetak minuta. A ko zna, da li si živa, i Ti i Paula. Pisao sam Ti prije nekoliko pisama, uvijek se raspitivao za Tebe, ali od one velike kozarske ofanzive ništa više ne čuh o tebi. Pitala si me ranije za Stipu i Danu. Uvijek sam Ti odgovarao da ne znam, a znao sam. Znam da bi Te to teško pogodilo i htio sam da to, zasad još ne saznaš. Pipo I Dane pali su u ovoj našoj svetoj borbi, i to junakački i časno. Ne žali, majko, za nama! Nestalo je i nestaće čitavih sela i oblasti u ovom ratu. Budi ponosna što si othranila teškom mukom, svojom krvlju, nas trojicu i što se nijedan od nas nije našao na onoj strani, gdje vladaju zločinci i nepoštenje, nego na strani slobode, boljeg života za one koji ostaju. Kad zazmurim, vidim Tvoj lik, Ti si ipak ovdje, uza me. Samo, ne plači. Preboli. U mojim drugovima naći ćeš svoju djecu.

Tvoj Nikica zbog koga si se toliko namučila u životu"³⁵

„Tu tešku sudbinu porodice Pavlić, koju je Nikica, uoči svog tragičnog kraja prvi put predočio majci u posljednjem pismu, veoma teško su podnijeli svi koji su sarađivali s braćom Pavlić, posebno Nikičini najbliži prijatelji. Njegovo briljantno spisateljsko pero i dosljednost revolucionara su i u teškim trenucima znali da obodore, osnaže i povuku u nova ostvarenja. To potresno pismo je znatno kasnije stiglo u ruke Nikičine sestre Paule, kada je s majkom Katarinom, mužem i trogodišnjom kćerkom pobjegla iz Banjaluke, i kada je u oslobođenom Sanskom Mostu susrela Sosu, Iliju Došena i druge Nikičine drugove. Soša³⁶ je tada, neobično uzbuđen, rekao Pauli da, postoje izgubila brata, ubuduće njega smatra svojim bratom, drugom koji će uzeti na sebe brigu o porodici najvoljenijeg prijatelja. To mu se, na žalost, neće ostvariti.“³⁷

³² Banjaluka u radničkom pokretu i NOB, knj. 1, str. 419.

³³ Mr Dubravka Škarica, *Djelatnost Kluba banjalučkih akademika pred II svjetski rat*, str. 109-136.

³⁴ Ovo je zabilježeno na osnovu kazivanja autoru o stvarnim uzrocima Nikičine smrti: Dimitrija Bajalice, političkog komesara 4. krajiske divizije u NOR-u, Vojina Hadžistevića, višeg naučnog saradnika Instituta društvenih nauka u Beogradu, publiciste, posebno na teme iz revolucionarnog omladinskog pokreta, Rahmije Kadenića, general-pukovnika u penziji, Slavka Odica, pukovnika u penziji i poznatog publiciste i Mile Trkulje, general-pukovnika u penziji.

³⁵ Mensur Seferović, *Sosa*.

³⁶ Šoša Mažar poginuo je oktobra 1944.

³⁷ M. Seferović, *n. d.*, str. 173.

VICO DARDIĆ je pročitao četiri pjesme Nevenke Petrić, na koje je u svom izlaganju ukazao prof. dr Vasilije Kalezić:

PAR U KOLONI

Sestra i ja smjerno smo nosile „svog ranjenika“ S dva visoka momka. Mi malene, oni nam par. Do rata đaci, nenavikle smo na teret, Al niko to ne primjeti. Žurba je, dar-mar.

„Sta ćemo, teško mi je?“ - kažem sestri Dušanki. „Po ramenima imam upaljenih rana.“ „Imam i ja. I ovo je naša borba“, reče. Stigosmo do cilja poslije dvije noći i dva dana.

(Prenos ranjenika Prve proleterske divizije od Skender-Vakufa do Mrkonjić-Grada, 8-12. februar 1943.)

PRENOS RANJENIKA

Smetovi. Snijeg škripi. Noć hladna. Krećemo sa oko sto ranjenika. Vrbas rijeka je velika prepreka. Nosila nose po četiri vojnika.

Kad smo sišli niz strmu planinu Sjedamo polako s nosilima pored rijeke. Kratko se odmaramo očekujući svoj red, Da splavom prevezu i našeg ranjenika.

Momir, komesar, splavom upravlja. Rijeka je smrznuta, al sve se završi srećno. A smrt je vrebala iz pogrešnog pokreta vesla. Stigosmo zadovoljni u Mrkonjić Grad, rano.

(Prenos ranjenika Prve proleterske divizije od Skender-Vakufa do Mrkonjić-Grada, 8-12. februar 1943.)

TIFUSARKA

Na nosilima, vratih se iz agonije.
Zimsko nebo osuto zvjezdama,
Beskrajno plavo, a drveće pod injem se smije.
Zanjeta sam. Obuzeta čudnim željama.

Općinjena ljepotom zaplovih put visina
I nađoh se u plesnoj dvorani
Na balu, sva razdragana,
U zagrljaju mladića - zahvaljujući obmani.

Plešem, igram, iako na nosilima.
Uznesena! A moji drugovi kroz bespuće,
Odoljevajući halucinacijama, Umorni i
gladni, posrću od hladnoće.

(Prenos Partizanske bolnice
1. krajiške brigade od Očauša do Palivuka,
mart 1943.)

ZASVIRAH MOCARTA

Kad me mjesecina noću zaspe U mojoj
bašti procvalog behara, Ulazim u kuću,
sjedam za klavir. Sviram. Sve se u tugu
pretvara.

Dok mjesecina šija zvucima Sopena,
Sjedim na klipi pored jorgovana. Uz vino
slušam Betovena, Ophrvana od
uspomena.

Danas sam slušala Bahove fuge, Al
uveče, kad me Ti pozva, Zasvirah
Mocartovu sonatinu I, vjeruj, nesta tuge.

MILUTIN MORAČA, general-pukovnik JNA u penziji

Poštovana drugarice Nevenka,
Poštovana gospodo, Drugarice i
drugovi,

Nemam riječi kojim bih želio da izrazim svoju zahvalnost drugarici Nevenki Petrić što je jugoslovenskoj javnosti svojom knjigom *I zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919-1949.* dala jedno izrazito vrijedno naučno djelo.

Povodom današnje promocije ove knjige dr Nevenke Petrić želim istaći daje u devetoj deceniji 20. vijeka u jugoslovenskoj istoriografiji dostignut određeni domet u izučavanju istorije jugoslovenskih naroda, posebno u razdoblju između dva svjetska rata. U tom okviru poklanjana je pažnja i revolucionarnom omladinskom pokretu. Tako, iz opštег uvida u našu poslijeratnu istoriografiju vidi se da se organizovanje pristupilo proučavanju istorije revolucionarnog omladinskog pokreta tek od kraja pedesetih godina a u vezi sa 40-godišnjicom osnivanja KPJ i SKOJ-a. Kao rezultat tih nastojanja, u vezi sa omladinskim pokretom, javlja se nekoliko značajnih monografija: dr Siavoljuba Cvetkovića *Napredni omladinski pokret u Jugoslaviji 1919-1928* (Beograd 1966), dr Miroslava Vasića *Revolucionarni omladinski pokret u Jugoslaviji 1929-1941*, (Beograd 1977), Milice Damjanović *Napredni pokret studenata Beogradskog univerziteta 1919-1929, I dio* (Beograd 1966) i *Napredni pokret studenata Beogradskog univerziteta 1929-1941, II dio* (Beograd 1974), zatim zbornik *Materijal o omladinskom pokretu do rata*, (Beograd 1948), *Revolucionarni omladinski pokret u BiH 1 i 2* (Sarajevo 1984) i dr.

Pored nevelikog broja naučnih radova koje su objavili autori u Jugoslaviji o aktivnosti napredne jugoslovenske omladine od vremena stvaranja Jugoslavije do njenog razbijanja, 1990-1992. godine, Nevenka Petrić je objavlјivanjem ovog djela umnogome učinila da se istrgne iz zaborava doprinos demokratski orientisane jugoslovenske omladine stvaranju domovine jugoslovenskih naroda - Jugoslavije, koja je, zahvaljujući i svojoj omladini, učestvovala u svim značajnim svjetskim događajima, posebno u borbi protiv fašizma i fašističke agresije u Drugom svjetskom ratu. Jer, u vremenu u kojem Nevenka Petrić obrađuje aktivnost napredne banjalučke omladine i šireg područja oko Banjaluke, što sigurno predstavlja izuzetan doprinos nastojanjima da se zabilježi veliki doprinos i dostignuće napredne omladine u 30-godišnjem periodu djelovanja i SKOJ-a i KPJ u Banjaluci, sličnu aktivnost ostvarivala je demokratski orientisana omladina na cijeloj teritoriji Jugoslavije.

Poseban značaj ima pojavljivanje ove knjige Nevenke Petrić sada zato što je, u posljednjih desetak i više godina na prostoru SRJ, veoma malo

objavljenih radova o aktivnostima napredne omladine Jugoslavije. U tome vremenu malo i nedovoljno je pisano o borbi omladine za razvijanje demokratskih odnosa, očuvanje teritorije Jugoslavije, jačanje povjerenja među narodima koji žive na teritoriji SRJ. Sasvim nedovoljno je pisano o izrazima patriotizma i o herojskom borbenom držanju mlađih ljudi u Vojsci Jugoslavije za vrijeme NATO-bombardovanja, o odsudnoj odbrani granica SRJ i o omladini koja je tada danonoćno svojim životima branila beogradske mostove od NATO-bombardovanja.

Objavljinjanje Nevenkine knjige / *zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke, 1919-1949*, ne predstavlja za nas iznenadenje. Jer, u 1998. godini, kad je promovisana knjiga *Dr Nevenka Petrić Biobibliografija 1945-1995*, promovisan je, u stvari, 50-godišnji period Nevenkinog djelovanja u kontinuitetu na javnoj sceni. Na stranicama te knjige čitamo daje Nevenka objavila 12 knjiga, od kojih je jedna na engleskom, daje koautor 20 knjiga od kojih je 8 na engleskom i 1 na makedonskom, dok ukupno ima blizu 1.000 bibliografskih jedinica. To je, besumnje, bogat život pregaoca za bolji život čovjeka, za humanije odnose među ljudima. Na spomenutoj promociji, šest promotera je visoko ocjenilo spomenutu knjigu, koja govori o Nevenki Petrić i njenom djelu, odnosno vidi se daje ona imala pameti, znanja, dara, intelektualne hrabrosti i upornosti da se prema svim pitanjima kojim se bavila u svojim intelektualnim promišljanjima nedvojbeno postavljala kao progresivan čovjek, na taj način podržavajući savremene tokove razvoja. U kontekstu ove njene biobiblio-grarlje vidi se, između ostalog, da je Nevenka Petrić posljednjih nekoliko godina imala nekoliko zapaženih promocija svojih knjiga. U 1981. godini, na 26. međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu, promovisana je njena doktorska disertacija o čovjekovim slobodama i neslobodama; u 1994. promo-visane su u Domu vojske Jugoslavije njene tri zbirke poezije (*Tražih tračak sunca pogledom*, 1993. *Zapis na vjetru i Proljećni akordi*, 1994) u kojim je Nevenka predstavljena u jednom sasvim novom svjetlu - kao pjesnik. U prvoj zbirci opjevala je veličinu narodnooslobodilačke borbe i sjećanja na svoje poginule saborce, a u druge dvije tuge i radosti svoje mladosti; u 1997. godini na 42. međunarodnom sajmu u Beogradu promovisana je zbirka poezije *Kap rose na cvjetku*, koja svojim senzibilitetom i osećajnošću traga za onom pjesničkom spregom u kojoj će svoju dušu, svoj kredo pronaći pjesnikinjine emocije i misao.

Nevenka je autor i oko 35 članaka, referata, odnosno studija o revolucionarnom omladinskom pokretu. A, eto sada, objavljena je i ova knjiga koju danas promovišemo, koja nas je ugodno obradovala, kako svojom tematikom, tako posebno dokumentovanošću prezentovanog sadržaja.

Zato želim da istaknem da smo se mi borci obradovali što se baš u sadašnjem vremenu, kada se nastoji obezvrijediti tekovine naše narodnooslo-

bodilačke borbe i sve što se postiglo u poslijeratnom razvoju, pojavljuje ova Nevenkina knjiga.

Poznato mi je kao vojnom licu, pošto sam imao više komandnih dužnosti, da je patriotska omladina u vojnim jedinicama za vrijeme NOR-a bila primjer po svom držanju - junaštvu, samoprijegoru, disciplini u borbi protiv njemačkog fašističkog okupatora, njegovih pomagača i domaćih izdajnika. Borci NOR-a, među kojima je bilo preko 75% mlađih - djevojaka i momaka, među kojima je bio veliki broj članova SKOJ-a, što čitamo i na stranicama Nevenkine knjige koju danas promovišemo, bili su nosioci slobode, mira, pravde i jednakosti među našim narodima i državama svijeta, povjerenja među narodima koji žive na prostoru SRJ. Izvornu snagu za velika djela i uspjehu u oružanoj borbi, kao i u poslijeratnoj izgradnji zemlje, napredna omladina Jugoslavije crpila je iz svog naroda - njegovih moralnih i etičkih vrijednosti i njegovih slobodarskih tradicija, koje su se u narodu razvijale još u vrijeme buna i oslobođilačkih ratova.

Iz sadržine ove knjige vidi se, takođe, daje u našim jedinicama u NOR-u bilo i sasvim mlađih i da nije bilo neobično da se u njima bore i djeca sa oružjem u ruci, pa želim da dodam daje među njima bila i Nevenka Petrić. Čitajući ovu knjigu Nevenke Petrić osjećam potrebu da kažem da smo još uvijek malo rekli o toj našoj divnoj omladini, o njenom velikom patriotizmu prema svojoj zemlji i svom narodu i mislim daje dužnost mlađih istoričara da to imaju u vidu.

Kako je ova knjiga rađena na osnovu arhivskih izvora, memoarske građe, odgovarajućih zbornika radova, ratnih zabilješki i lične arhive autorke, kao i drugih izvora, svi njeni djelovi obrađeni su dokumentovano. Posma-trano u cijelini, dat je bogat presjek osnivanja i djelovanja revolucionarnog omladinskog pokreta u Banjaluci u periodu 1919. do 1949. godine. Impresivni su podaci navedeni u knjizi, zatim njihova autentičnost, kao i brojna imena aktera zbijanja, od kojih je određen broj po prvi put naveden.

Knjiga ima nekoliko priloga zbog kompletnije prezentacije njene sadržine, zatim indeks imena i skraćenice. Knjiga je ilustrovana fotografijama, koje obogaćuju istraživani period i tako se čitaocu i vizuelno punije približava njen sadržaj. To još plastičnije uvodi čitaoca u slavno, herojsko vrijeme kada su mladi Banjaluke stoicevi podnosili knutu i nasilje nenarodnih režima i teške uslove života i borbe, predano i dostojanstveno se boreći između dva svjetska rata i u periodu narodnooslobodilačke borbe, kao i u prvim poslijeratnim godinama za izgradnju zemlje, sa velikim entuzijazmom i ponijetošću.

Na kraju, želim posebno istaći daje Nevenka Banjaluci podigla značajan spomenik svojom knjigom / *zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919-1949.* izražavajući na taj način veliku ljubav prema svojoj Banjaluci, svojoj zemlji i njenim narodima.

Mi, Nevenkini saborci, upućujemo joj srdačne čestitke, znajući daje u naučno-istraživački rad povodom ove knjige uložila višegodišnji naporan rad, želeći joj još mnogo uspješnih radnih godina i mnogo naučnih i drugih ostvarenja.

Akademik RADONJA VEŠOVIĆ, književnik

Nije lako govoriti o ovoj knjizi jer ona je veća od same sebe. U trenutku brisanja narodnooslobodilačke borbe i rušenja svih teritorijalnih i humanih tekovina Drugog svjetskog rata, sjetiti se ove teme i riješiti se na ovako obiman istoriografski posao, odista je za mene podvig za koji tek treba pronaći riječi.

Na jednoj ranijoj promociji knjige *Dr Nevenka Petrić: Biobibliografija 1945 - 1995*³⁸ kad sam slušao njene stihove - bosanske djevojčice iz partizanske kolone, osjetio sam sav značaj ideologije, ideologije koja rađa heroje, rada ličnosti revolucionara. Kako može jedan narod da se rodi ako nema takve ličnosti? Ne može. Kriza socijalizma javlja se danas kao kriza smisla života, pa i kao dodir sa katastrofom. I to ne samo oko nas i u nama i u našoj djeci, nego u Zapadnoj Evropi, u svijetu. Kad slušam neke komentatore, publiciste, sa zapadnoevropskih radio-stanica i oni se panično pitaju: kuda ide ovaj svijet.

I, zaista, izgleda da se došlo do ruba koji ova knjiga premošćuje kao od šale. Dok ovo slušam, sjetih se daje ta kriza u stvari, posljedica udaljavanja od sebe, od one naše stvaralačke istine sa kojom su se postepeno gasila i ugasila imena i takvih heroja kakvi su - Koča, Mijalko, Tito čak. Oni su za vrijeme života nestajali taman onoliko koliko su se udaljavali od one istorijske ideje kojom su pobijedili fašizam.

I, onda najednom, vidim u toj djevojčici diže se ličnost, tada kada se mnoge, na naše oči, gase i živi mru. Setio sam se jednog filozofa, hrišćanskog, Prokla se zove, koji je predvidio da sve što se okrene protiv hrišćanstva mora da se udavi u krvi. A pošto je komunizam, u stvari, novo, revolucionarno hrišćanstvo, sa naukama umjesto boga na zastavi, ista prijetnja lebdi danas nad svima rušiocima socijalizma, što već i praksa u svijetu obilato potvrđuje.

Narod je toga, čini mi se, svjesniji od nekih bivših komunista, zato što smo prosto izdani - „u snu“ zadavljeni. Ovdje najednom vidim da se iz toga zakopanog sjećanja diže ne samo duh Nevenke Petrić, već se uspravlja i opet sja ona naša partizanska misaono nezaustavljiva humanost. Ako je, prema Proklu, u jednom sve i sve u jednome, onda, znači, daje naša kriza dio svjetske „podmetnute“ krize i da bismo i mi mogli tako da se dignemo,

³⁸ Dr Nevenka Petrić: Biobibliografija 1945-1995, priredio mr Vojislav Lalić-Petrić, „Ratnička štampa“, Beograd 1997, 372 str.

ako bismo se sjetili sebe najboljih kao što se ona sjetila i odlučila se na ovaj podvig.

Zato kažem ova je knjiga veća od same sebe.

Sa tih stranica jasno kao dan, vidi se da ni danas bez antifašizma ne može biti stvarnog humanizma. Jer se vratio fašizam u jednoj formi koja je gotovo hipnotizerska. To naše danas zahtjeva velika i smjela objašnjenja, kojih smo predugo lišeni, a na koja nas ovdje autorka, indirektno, a snažno podsjeća. A to je u ovom času za mene jače i važnije od svih objektivističkih podataka. Jer smo se obreli u kandžama nečeg još nepoznatog.

Stoga, ne znam zašto ovdje nema više novinara i TV-kamera.

U nezapamćenoj našoj i svjetskoj krizi pojmove, u opasnoj zbrici ideja kao stoje to - „ideja nesvrstanosti”, ili - „ideologija protiv svih ideologija” ili - „politika protiv svih politika”, što još niko nije ni postavio kao pitanje, kamoli pokušao da odgovori, pojava ove knjige rijetka je prilika da se makar dodirne nedodirljiva opna te ovještale „površnosti”.

Jer ta mangupska zbrka već decenij ama prosto briše moždane vijuge i nama i čovječanstvu. Zato je ova knjiga podvig uvjerenosti i sjajno izvršeni zadatak „povratka sebi”. Kriza tog neiscrpnnog smisla zahvatila je i one ljude koji su tim smislom 1945. slomili fašizam - najvećeg neprijatelja čovječanstva. Toliko, da ti isti ljudi, najednom, ne prepoznaju više one koje su konačno porazili sa padom Berlina. Eto, vraćaju se četnici, ustaše, a Savez boraca se i ne dosjeća da ih makar pita: otkud vi opet, pobogu? Vi nijeste oni četnici i ustaše od 1945. godine, vi ste se zametnuli iz neke nove „placente”. Vas je oplodio neki naknadni „čudotvorac”, vi ste najvjerovaljnije iz 1948, vi ste Titovi ustaše i četnici! Pa ako ste titovci, vratite se u titovce. Jer, ako se budete dalje prepuštali svojim nacionalističkim, divljanjima, upropastićete i sebe i sve oko sebe...

Ova knjiga je prosto eksplozija najvišeg istorijskog smisla i hvala Nevenki stoje svoje nadahnucé prenijela na ovaj čas da i mi s njome zvijezde dosegnemo.

Hvala vam na pažnji!

VICO DARDIĆ je pročitao pismo Dušana Bolea, sekretara MK KPJ Banjaluke u 1941. godini, upućeno Nevenki Petrić, autoru knjige *I zvijezde smo dosezali*.

Poštovana drugarice Petrić,

Danas sam primio Vašu knjigu i zahvaljujem Vam se što ste mi je poslali. Pojava ove knjige u sadašnje vreme predstavlja iznenađenje i nešto što je skoro neočekivano s obzirom na sve što se dogodilo i što se danas događa u društvenim previranjima, kako na prostorima bivše SFRJ, tako i u svetu, pa sam zato danas, primivši Vašu knjigu, bio utoliko više obradovan.

Čestitam Vam na smijelosti da ovu knjigu napišete i objavite! Za to je, pored znanja i sposobnosti, bila potrebna i hrabrost u ovom današnjem vremenu. Uz sve vidi se da ste knjigu radili sa ogromnom voljom, upornošću, istra-jnošću i ljubavlju. Vaša knjiga predstavlja odličan rad i danas ima veliku i značajnu ulogu. Razmotrio sam konцепцију, način obrade, obuhvat teme koju ste sebi postavili i želim da istaknem da ste sve ove, kao i druge aspekte knjige veoma dokumentovano i uspešno obradili i uz to prikupili ste i dosta fotografija i priloga.

Vrlo je važno i korisno da se ovakve knjige danas objavljuju. Smatram da je značajno da ova knjiga dođe u ruke mlađih ljudi da se inspirišu za borbu u kojoj bi se revalorizovale one vrednosti koje su danas obezvredjene, a za koje smo se mi borili u periodu između dva svetska rata, u toku narodnooslobodilačke borbe, kao i posle oslobođenja, za koje su se u istom periodu borile i stotine hiljada ljudi u svetu, a bore se i danas.

Sekretar Mjesnog komiteta KPJ u Banjaluci bio sam od 10. jula do 10. novembra 1941. godine. U 1941. godini Dedo Gazić iz Gornjeg Šehera dao mi je vezu sa Đurom Pucarom, tada sekretarom Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu. U to vreme sam najviše saradivao sa Đurom Pucarom i Karлом Rojem, a kada sam se upoznao sa Dušankom Kovačević, ona me je veoma dobro upoznala sa stanjem u Banjaluci i merama koje je KPJ preduzela u vezi sa organizacijom ustanka 1941. godine protiv okupatora i domaćih izdajnika, kao i akcijama koje su se u Banjaluci tada vodile pod rukovodstvom KPJ.

Poslednje dve sedmice sam teško bolestan. Imam 93 godine i moj život je na samom kraju, pa u ovoj prilici želim da kažem da sam srećan što sam ovu knjigu dobio. Čim sam je primio prvo sam pročitao samo neke delove, posebno one koji govore o periodu u kome sam ja politički delovao u Banjaluci, i, moram da kažem da sam, zahvaljujući Vašim brižljivim naporima kao autorice ove knjige, saznao mnogo toga što ranije nisam znao o širim aktivnostima tada u Banjaluci. Naročito ističem da ova knjiga rečito govori da još žive ideali moje mladosti, da se i sada oni brižljivo neguju, čuvaju, objavljuju i tako ostaju kao inspiracija novim generacijama u borbi za oživotvorenje svih onih vrednosti, koje su danas obezvredjene, a za koje sam se ja sa svojom generacijom borio celog svog života. Naravno, ja danas imam širok krug prijatelja koji mislimo isto, uključiv i čelu moju porodicu, pa će nam ova knjiga svima predstavljati svojevrsnu podršku. Uz čestitke, lep pozdrav,

Ljubljana, 16. oktobra 2001.

Dušan Bole

Dr SLAVOLJUB CVETKOVIĆ

Po kompoziciji ova knjiga liči na istorijsku monografiju. Po naslovima takođe. Po sadržaju ona se u oblike istoriografskih dela ne može svrstati. U suštini svojoj to je istorija, ja bih rekao istorija ljudi, ono što se zvalo prirodna istorija, istorija ljudskog društva ili života revolucionarne omladinske generacije Banjaluke između dva svetska rata i postojanja Saveza komunističke omladine Jugoslavije kao revolucionarne omladinske organizacije. Ovo podvlačim zbog toga što se u naslovu ove knjige pominju nebo i zvezde, ali koja sa zvezdama i sa nebom ima samo toliko vezu što su ti mlađi ljudi ginuli i umirali i kao deca, zbog okolnosti i uslova u kojima se živelo i radilo, već i posebno u vreme Dragog svetskog rata.

Ne zaboravimo i tu elementarnu istorijsku istinu i činjenicu daje članstvo u SKOJ-u sve do 1948. bilo ilegalno, a daje organizacija posle rata, gde je bilo moguće, naročito u većim gradovima, legalno delovala i postojala. Ovde danas prisustvuju i ratni funkcioneri, rukovodioци SKOJ-a i oni to vrlo dobro znaju. Zabluda, odnosa i svega toga stoje radala revolucija bilo je jako mnogo i oni se najbolje ocrtavaju kroz Nevenkinu knjigu. Revolucionarni omladinski pokret, u prvom delu ove knjige - Banjaluka 1919— 1941, dat je kao istorijski pregled revolucionarnog omladinskog pokreta između dva svetska rata. To je jedna istorijska priča, jedan pregled, rađen na osnovu izvora, na osnovu literature, na osnovu dokumenata, pre svega, kao i ličnih arhiva koje je Nevenka uspela da prikupi. Drugi deo ove knjige, otpor antifašističke omladine protiv okupatora, u stvari, govori o snazi i veličini tog revolucionarnog omladinskog pokreta koji je, moram da priznam kao istoričar, u krilu revolucionarnog radničkog pokreta bio potencijovan. Od vremena njegovog stvaranja, 1919. godine, smatranje kao dečji pokret, da ne kažem pokret koji bi trebalo da bude pod kontrolom ženske sekcije Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) (SRPJ(k), ili njenih organizacija. U suštini se ovde radi o tome da je, zahvaljujući toj omladini, skojevskoj, na primeru Banjaluke očigledno da se taj revolucionarni komunistički omladinski pokret pretvara u širok omladinski antifašistički pokret i sastavni deo tog jugoslovenskog antifašističkog pokreta gde se nisu razlikovali omladinci od zrelih ljudi i građana i od onih koji su tome pokretu pripadali intelektualno ili na razne druge načine. Dakle, želim da kažem, taj revolucionarni omladinski pokret zbog neposredne opasnosti od fašizma i njegove agresije, od 1935-te pa nadalje, uglavnom, postaje deo jednog evropskog antifašističkog pokreta koji je izrastao u Jugoslaviji u jedinstveni antifašistički jugoslovenski pokret. To je deo jedne istorije i to, kako je ovde ostalo zapisano i dokumentovano, pretočeno je u istorijsku činjenicu.

Mislim da je to jedna od velikih zasluga Nevenke Petrić koja je uspela da nam oživi preko 2.000 likova revolucionarnih mladih ljudi iz Banjaluke i

neposredne okoline koji su doprineli ovoj velikoj revolucionarnoj antifašističkoj borbi u ovom istorijskom periodu.

I, da ne bih ponavljao, da ne bih govorio o stvarima koje su izlagale kolege i drugovi, ja bih skrenuo pažnju na još jednu vrstu dokumenata i sadržaja ove knjige. U ovim prilozima, pa i u ovom spisku, i to ne običnom spisku nego biografskom spisku imena rukovodećih članova SKOJ-a od 1919. do 1949. godine, sadrži se obilje podataka, često novih i dragocenih, ne samo za pojedine biografije ljudi, nego i za istoriju Jugoslavije. Ima vrlo dragocenih podataka u tim biografijama a jedna od najvećih vrednosti je svakako registar imena. Posebno taj spisak preko 2.000 imena koja se pomenuju, koja se vezuju ili koja su deo tog revolucionarnog pokreta, naročito u vreme rata 1941-1945. godine.

I još jedna stvar je u toj knjizi koja je istorijski dragocena i ostaje kao dokumenat. To su prilozi. U tom delu knjige date su mnoge činjenice, iznete su čak i stručno, naučno obrađene. Ja već pominjanu Zagorku Blažić Zagu moram ponovo da pomenem, jer je kolega Hadžistević koji je nju verovatno lično poznavao, koliko vidim iz ovih izvora i materijala, dao jedan pravno-istorijski studijski članak o ličnosti i životu i stradanju ove revolucionarke, koji kao prilog može da bude i posebno objavljen, jer zaista predstavlja jednu pravno-istorijsku studiju ove ličnosti i događaja u kojima je ona živela. Tako, u sadržajima ove knjige možemo imati i dokumenta, naučno-isto-rijske podatke, ali i sadržaj i knjiga u celini zbog toga predstavlja istorijsku vrednost, pošto sadrže naučne činjenice. Hvala.

ŽELJKA KOVAČEVIĆ, direktor „Grafomarka” u Beogradu, izdavača knjige dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali*

Dame i gospodo
Cijenjeni skupe

Čini mi izuzetno zadovoljstvo što mogu da vas pozdravim ispred izdavačke kuće „Grafomark” i da se zahvalim autoru gospodri Nevenki Petrić što je upravo nama ukazala povjerenje da budemo izdavači njene knjige / *zvijezde smo dosezali*. Mada u ovim tematikama izdavači su oprezni kad je u pitanju objavlјivanje istorijskih činjenica zato što su one i promjenljive i sklone kritici, ali kad je reč o nekome tko je najbolje godine u životu jednog čovjeka, a to je mladost, proveo kao aktivni sudioniku događajima, a dobar deo života u prikupljanju činjenica i građe za rasvetljavanje istih, mi našem autoru bezgranično vjerujemo. Želim da vas obavjestim daje knjiga doživjela i drugo izdanje i da će uskoro izaći iz štampe.

Inače naša izdavačka kuća i preduzeće nalazi se i na teritoriji Republike Srpske, u Laktašima kod Banjaluke. Zapošljavamo 70 radnika, a izdavaštvom se bavimo već dugo, skoro 15-ak godina. Nećete mi zajmeriti ako se ovom prilikom i reklamiramo.

Ja vam se još jednom zahvaljujem na prisustvu, a gospodî Nevenki želim prije svega dobro zdravlje, ličnu sreću i samo najbolje i naravno, nova izdanja i nove uspjehe. Hvala.

VICO DARDIĆ pročitao je pjesmu *Vojislavu i pismo* Vojislava Lalića-Petrića majci Nevenki Petrić, upućeno preko intemeta 12. decembra 2001.

VOJISLAVU

Protekle su mnoge bume i lijepo godine!
Poslije svega sad sam u tom i tom ljetu.
Tad svako svodi svoje račune. Pitam se:
šta ja uradih na ovom svijetu.

Kao djete borih se protiv fašizma za slobodu, A
poslije, za bolje uslove života mladih i žena.
Okrenuh se zatim i sebi, u narednom periodu,
Stekoh Tebe i radost bese puna. Neizmjerna.

Uvijek smo jedno drugom nedostajali.
Dok sam opsenu knjigu pisala, Moji se
radovi umnožili, Tad sam najmanje Tebi
pripadala.

A Ti si želio mamu samo za sebe, Kao
svako voljeno, milo dijete. Napokon,
stigoh da budem više uz Tebe, Al otkrih,
odlaziš od mene. Godine lete.

Sad si odrastao. Ostale su nam uspomene. Oboje nosimo
svoje brojne obaveze. Radujem se svakom Tvom pismu,
pozivu iz daljine, Dok godine brzo, nezaustavno prolaze.

Moj život i dalje bujno teče! Ali me
neke brojke zbune. Ništa bitno još ne
istiće! Nek digitron svodi i životne
račune.

(Beograd, 7. decembar 1992,
Vojislavu Laliću-Petriću za 26. rođendan)

VOJISLAV LALIC-PETRIC

... svojoj Mami iz daleke Amerike.

Razmišljam, razmišlja sam o promociji i evo jedne inspiracije ijedna misao.

Draga Mama,

Rastući kao dečak, mislio sam da deo svoje majke dajem njenim knjigama i papirima. Tek sada, kada ozbiljnije pratim i bolje shvatam Tvoje stvaralaštvo i motivacije, vidim kako je Tvoja ličnost sita i intelekt stimulisan tim neprekidnim radom. Takode shvatam da zauzvrat imam srećnu i ispunjenu majku. Ti, Nenče, zraciš i Ti mene inspirišeš i veseliš. Tvoj rad Tebe čini kompletnom i takvom Te sa velikom ljubavlju ja doživljavam i imam. Ono stoje nekad izgledalo kao da sam bivao uskraćen sada je nešto što oplemenjuje i čini našu vezu jačom, čini majku koja pleni, motiviše. Zahvalan sam za način života koji si odabrala za sebe, koji je neumitno i direktno uticao na mene i koji će nastaviti da utiče na Tvoju unuku Inu u decenijama koje dolaze.

Voli Te *Voj*

PS: U svemu ovome je fantastično značajan još jedan Tvoj izbor -Steva. Ovo pismo je vezano za Tvoju promociju, i zato misao o Stevi stavljam u PS, ali na nekoj promociji naše porodice ova komponenta bi, takođe, bila u prvom planu.

Ljubim Te

Sinak

Dr NEVENKA PETRIĆ

Poštovani gosti, Dragi
moji prijatelji, Drugarice
i drugovi,

Danas je, zaista, za mene praznik. Kažu daje svaka promocija pozdrav piscu, pjesniku i pozdrav knjizi. Prihvatajući ocjenu ove dvojake uloge svake promocije, jave posebno doživljavam i kao veliki događaj, a istovremeno i kao veliku odgovornost zbog susreta sa javnošću.

Jedan od podsticaja da napišem ovu knjigu i prethodno obavim vrlo obiman naučno-istraživački rad je moje veoma visoko uvažavanje aktera događanja u revolucionarnom omladinskom i radničkom pokretu Banjalu-

ke, kao i moja ljubav prema mom gradu. To mi je tokom rada na ovoj knjizi pomoglo da prevazilazim mnoge probleme sa kojima sam se sretala.

Moram da kažem da za mene današnji dan predstavlja novi uzlet. Moja misao oko dvije decenije bavila se velikom temom, revolucionarnim omladinskim pokretom Banjaluke. A kao skromni autor o banjalučkim velikanima, sekretarima mjesnog komiteta SKOJ-a i akterima revolucionarnog radničkog pokreta, naprednoj omladini Banjaluke i Banjalučanima-revolucionarima - pisala sam i sa velikim emotivnim nabojem, proživiljavajući njihove živote, radujući se i pateći zajedno s njima na njihovim životnim putanjama. Identificujući se sa njihovim životnim ciljevima, stremljenjima i dometima, ogromnim teškoćama u njihovoј borbi, često sam osvitala radeći do jutarnjih časova. Dogadalo se da su noći prolazile u radu prosto neprimjetno.

Ne stidim se da kažem da sam radeći na ovoj knjizi često bila i veoma tužna, sa suzama u očima. Jer, akteri događanja u Banjaluci, u svojoj revolucionarnoj borbi, kako u periodu između dva svjetska rata, tako i u toku NOR-a, uključiv i borbu u okupiranoj, ali nikad nepokorenoj Banjaluci, kao i u prvim poslijeratnim godinama, visoko su na pijedestal stavili čovjekovu SLOBODU, boreći se za nju ustreptala srca!

Koristim i ovu priliku da se zahvalim sponzoru koji je pomogao objavljanje knjige. Zahvaljujem se poštovanim i uvaženim recenzentima ove moje knjige akademiku Radonji Vešoviću, književniku i dr Slavoljubu Cvetkoviću, naučnom savjetniku s kojim sam se uspešno konsultovala. Takođe se zahvaljujem mr Vojinu Hadžisteviću s kojim sam se konsultovala u rasvjetljavanju lika revolucionarke Zagorke Zage Blažić *Bele*, a posebno na prilogu koji je napisao u cilju punijeg rasvjetljavanja njenog djelovanja u 1941. i 1942. godini i njene rehabilitacije, koji je objavljen u ovoj knjizi.

Zahvaljujem se gospodj Željki Kovačević, direktoru „Grafomarka“ u Beogradu i saradnicima, s kojim sam vrlo uspješno sarađivala, zatim svim saradnicima na knjizi, na čelu sa likovno-grafičkim urednikom inž. Svet-kom Reljićem, lektoru i korektoru, gospodj Branki Kosanović, zatim Maji i Branislavu Radočiću, koji su obavili kompjutersku pripremu rukopisa za štampu, Mladenu Ackoviću koji je uradio imenični registar i drugima.

Ne mogu da pronađem prave riječi da se dovoljno zahvalim današnjim promotorima: uvaženom profesoru dr Miodragu Zečeviću, koji se prihvatio da ovu promociju i vodi, kao i na svemu onom lijepom stope rekao u okviru promovisanja knjige, zatim uvaženom prof, dr Vasiliju Kaleziću za sve što je danas doprineo da bi knjiga već u samom startu u ovoj sredini bila više nego dragocjeno ocjenjena, zatim drugu Milutinu Morači, general-puk-ovniku u penziji, na svemu što je istakao u svom izlaganju, a posebno na čestitkama povodom objavljuvanja knjige u ime boraca NOR-a, čiji sam i sama učesnik, zatim poštovanim recenzentima ove moje knjige akademiku Radonji Vešoviću, književniku i dr Slavoljubu Cvetkoviću, naučnom savjet-

niku na svemu što su danas, u svojstvu promotora ove moje knjige, rekli povodom njenog objavljuvanja i gospodi Željki Kovačević, predstavniku izdavača ove knjige na svemu što je danas rekla u svojstvu predstavnika izdavačke kuće.

I ovom prilikom se, zaista, zahvaljujem gospodinu Vici Dardiću, recitatoru, koji svojim umjetničkim dometima i visokom profesionalnošću, pošto tako divno čita, tako divno prezentuje auditoriju tekstove koje čita, da ja, na primjer, često ne mogu da prepoznam neke moje pjesme.

Moram da se zahvalim i veoma poštovanim drugovima koji nisu ovde prisutni, s obzirom na zdravstveno stanje, a koji su poslali svoja pisma sa čestitkama. To su moj prijatelj, drug Slavko Odić, učesnik u revolucionarnom radničkom pokretu Banjaluke od 1934. godine i drug Dušan Bole, jedan od sekretara Mjesnog komiteta KPJ Banjaluke u 1941. godini, koji danas živi u Ljubljani. Zahvaljujem se i svome sinu Vojislavu na kompjuterskoj poruci i svemu što je u njoj rekao. Želim još da se zahvalim drugovima - generalima u penziji: Miljanu Daljeviću, Dušanu Vujatovicu i Laži Vukoti, te mojim saborcima iz ratnih dana Peri Kolundžiji i Marku Zecu, koji su se drugarski, prijateljski angažovali oko priprema same promocije, pa eto prilika je da im se zahvalim za samoinicijativnost i objektivni doprinos.

Naravno, zahvaljujem se i Međunarodnom pres centru sa kojim smo lijepo sarađivali oko priprema za ovu promociju. Prisustvo predstavnika mas-medija uvijek je za pozdraviti, pa to i ja činim i zahvaljujem se na vašem prisustvu danas i na onome što ćete eventualno uraditi po završetku promocije.

Na kraju, od sveg srca se zahvaljujem svima vama koji ste, samim svojim prisustvom, uveličali ovaj današnji dan, koji je za mene, kako rekoh na početku izlaganja, značajan praznik, a posebno praznik za ovu knjigu koja je danas promovisana. Hvala vam svima!

Poslije svih izlaganja, predsjedavajući prof. dr Miodrag Zečević prihvatio je molbu borca NOR-a sa Kozare druga Vlade Dudara, saborca autorke Nevenke Petrić iz jednog perioda NOR-a, da otpjeva dvije pjesme uz pratnju svoje gitare - partizansku pjesmu „Konjuh planino“ i rusku romansu „Trojka juri...“, kao svoj prilog promociji. Skoro svi prisutni u sali pjevali su navedene pjesme zajedno sa izvođačem.

Na pitanje predsjedavajućeg da li neko od prisutnih želi da govori o promovisanoj knjizi dr Nevenke Petrić / *zvijezde smo dosezali*, javili su se: Dragan Kolundžija, književnik, Pero Kolundžija, publicista, Zdravko Gojković, član Predsjedništva Saveza književnika Jugoslavije i Vaso Pešterac, predsjednik Udruženja pisaca Srbije.

DRAGAN KOLUNDŽIJA, književnik

Autora ove knjige, vječne skojevske mladosti, koja neće biti zaboravljena - evo, ona je danas pod zaštitnim znakom velikog stiha srpskog gospode, drugarice, velikog srpskog pjesnika, autora, poštovane gospode, drugarice dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali.*

Gospoda i drugarica dr Nevenka Petrić, pesnikinja zamolila me je da govorim na promociji ove knjige u Banjaluci, ali nažalost toga dana nisam mogao zbog jednog drugog, tužnog zadatka. Da nisam toga dana ispraćao jednu, poznatu staru skojevku, tamo odakle nema povratka - moju pokojnu sestra Vidu, veoma rado bih se odazvao. Moja sestra Vida, i u posljednjim dñima svog života hrabrla je svoje dvije kćeri da se hrabro, kao da su skojevke, susreću sa životnim nedaćama kojih uvijek ima u životu.

Zamolila me je gospoda Nevenka Petrić da i na ovoj promociji danas govorim, ali ja to nisam prihvatio. Kad sam čuo ko su danas govornici - uvaženi akademik Radonja Vešović, književnik, prof, dr Vasilije Kalezić, književni kritičar, prof, dr Miodrag Zečević, general-pukovnik Milutin Morača i dr Slavoljub Cvetković smatrao sam da na tu mladost nemam pravo. Kad ste vi nosili pušku u ruci, ja jedva da sam imao tri godine, nisam znao držati ni viljušku.

Međutim, u knjizi Nevenke Petrić ja sam našao svoju pjesničku inspiraciju. Inspiraciju sam našao i kad sam pisao svoj prilog za monografiju o akademiku Radonji Vešoviću, poznatom pjesniku. Mladost Radonje Vešovića bila je na nišanu i u našim planinama, na našim bosanskim stranama u vrijeme NOR-a, periodu o kome Nevenka piše u svojoj knjizi.

Ispred hotela „Bosna”, kao što znate, nalazi se onaj vijenac bista narodnih heroja Banjaluke. Kad sam ljetos bio u Banjaluci, popisao sam njihova imena. Jer, oni su gotovo stubovi naše revolucije. U knjizi Nevenke Petrić našao sam da su spomenuti: Ranko Šipka 11 puta, Kasim Hadžić 48, Miloš Umljenović 1, Karlo Roje 11, Đuro Pucar 25, Boško Karajlić 1, Stjepan Pavlić 6, Drago Mažar 7, Josip Mažar Šoša 17, Ivica Mažar 36, Šefket Maglajlić 27, Danko Mitrov 7, Vahida Maglajlić 7, Rada Vranješević 19, Rade Ličina 18, Osman Karabegović 43, Drago Lang 11, Veselin Masleša 37, Ante Jakić 7, Franjo Kluz 3 i Rudi Čajevac 3. Tako su oni stubovi i u knjizi Nevenke Petrić.

U spomen skojevaca koje volimo iz perioda 1941 - 1945. mi ih vidimo kao žive. Sami sobom traju. Sami sobom govore o sebi. Na način vatren silaze nam u srca. Narod bez junaka je kao reka bez belutaka. Sinovi veka što ste više krvarili, više ste u nama. U otadžbini na grobu ja vas žive vidim.

PERO KOLUNDŽIJA, sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Banjalučki okrug u periodu 1942 - 1944.

Kad sam došao na politički rad u srednju Bosnu, 1942. godine, između mnogih sreо sam i Nevenku Petrić. Bio sam zadvljen činjenicom daje ona u partizane stupila 1941, kao djevojčica sa samo 14 godina, a upoznao sam i cijelu njenu porodicu: Vašu Petrića, oca, koji je tada bio predsjednik Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora Maslovare; Nataliju, Nevenkinu majku, koja je bila aktivna u AFŽ, a sve nas je dočekivala kao prava partizanska majka, koja je nešto kasnije birana za predsjednicu Okružnog odbora AFŽ za Banjalučki okrug. Nihovih šestoro djece bili su borci NOR-a. Prije moga dolaska kćer Radojka je već bila stradala, a upoznao sam Viktoriju, odvažnog borca na obavještajnim poslovima u okupiranoj Banjaluci i u političkom radu na terenu; Dušanku i Nevenku koje su članovi SKOJ-a od 1941., a članovi Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš od novembra 1942. godine - Dušanku su zaklali četnici, a prethodno je strašno mučili; Vojislava, koji je kao borac sa 16 godina, kad se našao u kritičnoj situaciji sam bacio bombu da se ubije, kako ne bi pao u ruke neprijatelja-četničkih snaga i Smilju, koja je u SKOJ-u od rane mladosti, a oslobođenje je dočekala kao član Sreskog komiteta SKOJ-a za Kotor-Varoš. Kad je riječ o Vaši Petriću i danas ga se sjećam iz vremena četvrte ofanzive u kojoj je učestvovao kao 56-godišnjak, što je u to vrijeme zaista bila rijetkost. Četvoro članova ove porodice dalo je život za oslobođenje zemlje.

Knjiga *I zvijezde smo dosezali* predstavlja veliki doprinos da se sačuva uspomena na revolucionarni omladinski i radnički pokret Banjaluke prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata i da se nove generacije mladih upoznaju kako su se mladi iz navedenog perioda borili za slobodu. Ovo što je Nevenka uradila veoma je značajno. Pored uma i pameti za ovoliki rad i napor bila je potrebna i ravnoteža duha. Po mom mišljenju u tome je značajnu ulogu odigrao Stevo, Nevenkin suprug, koji joj je stalno davao podršku i pomagao u svemu kad je bila potrebna njegova pomoć.

Kakav je značaj ove knjige, između ostalog, treba pročitati samo neke djelove (npr. str. 150, 151 i 193) i vidjeti u kojoj je mjeri Đuro Pucar, čovjek koji je od metalског radnika postao glavni inspirator i rukovodilac ustanka 1941. godine u Bosanskoj krajini. Na stranicama ove knjige vidi se daje Banjaluka nosila revolucionarni pokret, kako prije Dragog svjetskog rata, tako i u vrijeme organizovanja ustanka 1941. godine i poslije. Kakav je bio razmah ustanka 1941. najbolje govori podatak daje već juna 1942. godine postignuta velika širina pokreta sa 12.500 boraca. U cijelom periodu od ustanka Banjaluka je, pored brojnih značajnih savjetovanja koja su u njoj održana, zaista svjetila i bila istinski inspirator i u Bosanskoj krajini i to je vrlo dobro predstavljeno u ovoj knjizi.

Na kraju, želim istaći daje Lenjin za jednog pisca rekao daje on svojim doprinosom na određenom području za to područje podigao neklesani spomenik. I za ovu Nevenkinu knjigu, s obzirom na tako dobru dokumentovanost cijelog sadržaja, ja bih rekao da je Nevenka ovom knjigom podigla Banjaluci dostojan neklesani spomenik. S obzirom na sve što sam rekao za Nevenkinu porodicu i njen značajan doprinos narodnooslobodilačkoj borbi, Nevenka je ovom knjigom, istovremeno, podigla i dostojan spomenik svojoj porodici.

ZDRAVKO GOJKOVIĆ, član Predsjedništva Saveza književnika Jugoslavije

Menije pripala čast da danas pozdravim gospodu Nevenku Petrić i čestitam joj na objavlјivanju ove vrijedne knjige *I zvijezde smo dosezali* i da joj, u ime Saveza književnika Jugoslavije, poželim nove uspjehe. Takođe bih poželio da i članovi našeg Saveza postižu slične uspjehe. Hvala na pažnji.

VASO PEŠTERAC, predsjednik Saveza pisaca Srbije

U ime Udruženja pisaca Srbije želim da vas sve pozdravim, a posebno da izrazim naše zadovoljstvo što u ovoj prilici prisustvujemo promociji još jednog značajnog dela Nevenke Petrić.

Dolazim ovde iz Udruženja pisaca Srbije čiji je Nevenka član skoro deset godina. Mi u našem Udruženju pisaca Nevenku poznajemo pre svega kao pesnika. Njeno literarno ostvarenje sa blizu 1000 bibliografskih jedinica, kako neko reče, zaista je mnogo za deset života. Međutim, mi Nevenku cenimo pre svega kao pesnika. Njeno pesničko ostvarenje doseže visoki domet suptilne ljubavne poezije, posebno u kratkim minijaturama, koje izražavaju duboka ljudska osećanja, radosti i tuge života i ona, uvez u celini, nosi u sebi nešto iskonski čisto. I sami naslovi pojedinih zbirk njene poezije; „Tražih tračak sunca pogledom”, „Zapis na vetra”, „Prolećni akordi”, „Kap rose na cvetu”, rečito govore o njenom pesničkom senzibilitetu, a neke njene pesme su pravi epitafi. Ja bih danas pročitao samo dve kratke pesme, kao ilustraciju ovog što sam prethodno rekao.

MOJA LJUBAV

Moja ljubav biće mu Postelja od
cveća. Ako nekad bude u mraku
Ona će mu osvetliti put. A da li
je to i njegova sreća?

SKINUH KOPRENU

Sedeći na mesečini Skinuh
koprenu sa snova. U kose
upletoh ruže. Lice mi pokri
rosa. Dođi, kose mi
pomiriši. Preduhitri sunce,
Rosu mi sa lica pokupi.

Eto, vidite, koliko i u ovim pesmama ima divnog poetskog izraza, koliko ove pesme Nevenke Petrić govore o njenom pesničkom senzibilitetu. Međutim, iz svega što je danas ovde rečeno o gospodji Nevenki, vidi se daje ona svestrana, pa koliko god je dobra njena ljubavna poezija, veoma je uspešna i na drugim područjima literarnog stvaralaštva. Mi Nevenki čestitamo na danas promovisanoj knjizi *-I zvijezde smo dosezali*, ovom uspešnom literarnom delu. Eto, vidite sam naziv i ove knjige je poetski, pa i to govori daje Nevenka pre svega pesnik po svom biću. Čestitajući Nevenki na ovom uspehu mi joj želimo sve najbolje i nove uspehe u budućem radu.

Na samom kraju, poslije svih izlaganja, kao i izlaganja iz publike, predsjedavajući prof, dr Miodrag Zečević je predložio prisutnim da svi zajedno toplim aplauzom izraze zahvalnost autorki dr Nevenki Petrić, što je javnosti podarila knjigu *I zvijezde smo dosezali - Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919-1949*, što su svi prisutni prihvatili.

Po završetku rada za sve prisutne priređen je prigodan koktel koji je trajao do 15.30 časova.

12

REAGOVANJA POVODOM OBJAVLJENE KNIGE DR NEVENKE PETRIĆI *ZVIJEZDE SMO DOSEZALI I*

Između brojnih reagovanja na knjigu, u ovom dijelu dajemo pisana reagovanja po datumima kako su stizala:

JOVANKA BOJIĆ-ALKALAJ, učesnik u revolucionarnom omladinskom pokretu od 1941. u srednjoj Bosni; savjetnik za kadrove u Ministarstvu za socijalnu politiku SR BiH u penziji

Draga Nevenka,

Ovih dana dobila sam Tvoju knjigu / *zvijezde smo dosezali*, koju si napisala o revolucionarnom omladinskom pokretu Banjaluke (1919-1949), a djelimično i o našoj srednjoj Bosni.

Velika Ti hvala na knjizi. Hvala što si se sjetila i mene i ostalih sekretara opštinskih komiteta SKOJ-a sa terena srednje Bosne. Ostali smo mimo istorije NOB-a, a mislim da smo puno učinili za NOP, jer bez političkog rada na terenu, ne bi mogla biti pružana stalna podrška našoj narodnooslobodilačkoj vojsci koja se herojski borila pune četiri godine.

Tokom NOR-a bila su velika stradanja boraca i antifašista na terenu, a naročito u 1942. godini, poslije četničkih pučeva, kada su četnici sklopili ugovor o saradnji sa fašistima, kada je poginulo mnogo ljudi koji su se borili protiv fašizma. I mnogi omladinski rukovodioci su stradali što se vidi i iz Tvoje knjige. Ja sam zbog svoje aktivnosti bila nekoliko puta u zatvoru kod četnika, batinjana i proganjana, ali zahvaljujući samo nekoj sreći ostadol živa.

Zahvaljujući Tebi, ipak naša srednja Bosna neće ostati zaboravljena.

Sjećam se Tebe kao člana Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu. Bila si nevjerojatno vrijedna, uporna u sprovođenju zadataka, i sjećam se da smo Te svi jako voljeli i cijenili. Kada si otišla sa našeg prnjavororskog terena, pošto si premještena po potrebi na drugi teren, bilo nam je svima jako žao.

Divim Ti se na takvoj strpljivosti, urednosti, velikom, velikom trudu da opišeš naš pokret, borbu protiv neprijatelja za slobodu, koju smo uživali pedesetak godina.

Sjećam se kada smo mi članovi Sreskog komiteta SKOJ-a Prnjavor čuli za veliku tragediju Tvoje porodice - sestru Dušanku zaslali su četnici pred kraj rata, Tvoji sestra Radojka i otac Vaso i zet Vaso Kapor (muž Tvoje sestre Viktorije) stradali su tokom rata; brat Vojo poginuo je u borbi protiv četnika poslije oslobođenja, a znali smo i to daje Tvoja majka kupila nje-

gove posmrtnе остатке у своје krilo - pregaču, da pripremi sahranu svoga sina jedinca.

Znali smo daje cijela Tvoja familija bila vrlo, vrlo aktivna u NOR-u, pa i pored tragedije koja se događala u Tvojoj porodici, nastavili ste još aktivnije raditi za NOB sve do završetka rata.

Čujem da si sada nastavila da pišeš - sada knjigu o učešću omladine i naroda srednje Bosne u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945. godine, pa Ti želim puno uspjeha, zatim sreće i dug život. Taj rad ne može Ti niko platiti (inače za takav rad nikad nije bilo dovoljno para), pa prema tome mi borci smo Ti veoma zahvalni što si odlučila da dovršiš svoju zamisao - da napišeš dvije knjige o revolucionarnom omladinskom pokretu Banjaluke i srednje Bosne, pa i o tome kako je i naša generacija, ne žaleći dati ni život za svoje ideale u toku narodnooslobodilačke borbe - I ZVIJEZDE DOSEZALA, kako si lijepo nazvala obe svoje knjige.

Još jednom hvala. Puno pozdrava od

Jovanke Bojić-Alkalaj

Sarajevo, 12. septembar 2001.

SKUP MLADIH ANTIFASISTA U SARAJEVU

U oktobru 2001. godine održan je skup mladih antifašista na kome je predstavljena knjiga dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali*.

NEZAVISNA TELEVIZIJA BANJALUKA

17. novembra 2001. u udarnom terminu Nezavisne TV Banjaluka, u okviru Vijesti u 19 časova, data je vijest o promociji knjige dr Nevenke Petrić: *I zvijezde smo dosezali*, u Međunarodnom pres-centru u Banjaluci, 17. novembra 2001. u 11 časova. Kratko je prikazan tok rada, nekoliko govornika, kao i navedena knjiga u gro-planu.

21. novembra 2001. na Nezavisnoj TV Banjaluka u okviru emisije „Meridijani“ dat je polučasovni presjek promocije knjige dr Nevenke Petrić / *zvijezde smo dosezali*, sa akcentom na izlaganjima nekoliko promotora knjige, kao i autora.

OSNOVNA ŠKOLA
„Petar Petrović Njegoš“
Maslovare, 21. 11.2001.

DrNEVENKIPETRIĆ

Beograd

Uvažena gospodo Petrić,

Dozvolite mi da Vam se u ime 428 učenika i 50 radnika Osnovne škole „Petar Petrović Njegoš“, Maslovare, najiskrenije zahvalim za knjige koje ste nam poklonili nakon Vaše promocije u Banja Luci.

Još jedanput ste pokazali koliko volite ovo mjesto, ovaj kraj i ove ljude. S druge strane mi smo ponosni i zahvalni za sve ono što ste u proteklom, godinama učinili za ovu školu.

Moramo istaći da nam je veoma žao što nismo bili pozvani na promociju, kako bismo Vam i tom prilikom odali priznanje.

Želimo Vam dug život, dobro zdravlje i još mnogo knjiga!

S poštovanjem,

direktor škole
Ranko Tovilović

NINA LALIĆ-PETRIĆ

(Nina je snaha, a Inica koja se spominje je unuka Nevenke Petrić. Čestitka je upućena preko interneta).

Nevenka Petrić

From: Nina <nina@wideidea.com>
To: Nevenka Petrić <nevenka@Eunet.yu>
Cc: sasa sasa@milosevic.net; laki <lpv@visioninc.com>
Sent: Tuesday, November 27,2001 11:18 PM
Subject: Re: Još malo priče o promociji u Banjaluci

Draga Nevenka,

Opet sam pročitala Vaš izveštaj sa interesovanjem. Prelepo je što ste sretni svakoga dana jer radite mudre i lepe stvari.

Takav vam je konačno i život i tako zračite na ljude oko Vas. Zato ste Vi, da sebično kažem, velika sreća i za sve nas oko Vas. Inica će posebno biti srećna da „ima posla s Vama“. Za nju ste Vi danas „Draga baka Nenka, divno svira klavir“, a tek će kasnije imati prilike da čita i shvati ostale slojeve i dubine i boje...

Ljubav Nina

----- Original Message -----

From: Nevenka Petrić To:

Nina

Cc: sasa

Sent: Tuesday, November 27, 2001 6:27 AM

Subject: Još malo priče o promociji u Banjaluci

Dragi Keti i Šaša, srećni roditelji male Mie i srećni deda Slavko,

Iako nas dijele tako velika prostranstva, pratim vaše radosti od dolaska Mie. Znam da se svima život promjenio, obogativši se nemjerljivo! Naravno, izbliže pratim naše u San-Francisku i sve mi je jasno - da su toliko srećni, kao i mi zajedno s njima, daje nemoguće pronaći prave riječi da se to izrazi. Zaista se radujemo da se vidimo i s vama - da upoznamo Keti i malu Miu.

Kako sam napravila jednu malu bilješku o toj promociji prilazem je. Mislim da ima nekoliko podataka koji malo više o toj promociji govore.

Sada se pripremam za promociju u Beogradu za 12. decembar, ali o njoj ćemo pričati „uživo“ kad se uskoro vidimo. Kao što je poznato, svaki autor ima tremu pred svaku promociju - taj javni sud kompetentnih kritičara-prikazivača knjige, a ja posebno, pošto sam sama prema sebi veoma kritična.

Želimo vam svima sve najbolje i da mala Mia svakog dana sve bolje napreduje - kako se to kaže,

Vaši *Nevenka i Stevo*

SASA MILOSEVIĆ
(brat snahe N. Petrić)

Nevenka Petrić

From: Sasa Milosevic <sasa@milosevic.net>
To: Nevenka Petrić nevenka@EUnet.yu; Nina <nina@
wideaidea.com>
Sent: Tuesday, November 27, 2001 9:18 AM
Subject: Re: Još malo priče o promociji u Banjaluci

Draga Nevenka,

Hvala na lepom e-mail-u. Onaj dodatak o svečanosti u Banja Luci smo dobili od Nine i svi pročitali - još stoji isprintana verzija na stolu u dnevnoj sobi.

Alija kao Šaša, nikako da se javim i čestitam na tome. Baš smo se pitali kako to neki ljudi imaju uvek energije za sve, a nekim ni dva života ne bi bila dovoljna da dostignu sve ono što Vi dostižete. Jako je lepo sve to što se dešava, i interesantno je i poučno za svakoga - Keti i Mia nisu do sada bile upućene u specifičnosti tog herojskog vremena... SUBNOR-a i Narodnog fronta (prve zaista demokratske oslobođilačke vojske u Evropi, koja je imala kao jedini kriterijum ljubav prema slobodi), ali biće polako upoznate o svemu tome.

Mi ovde živimo istorijske dane i željno Vas očekujemo. Nina, Ina i Voja su sledeće nedelje kod nas na vikendu.

Ljubav Šaša

NADA MILADINOVIC, učiteljica u penziji ZA POBEDU

SLOBODE I OPŠTEČOVEČANSKIH IDEALA

Covek pozdravlja one koji shvataju istorijsku vrednost prošlosti i pristupaju joj kao izvoru za nova nadahnuća da bi se pobedilo zlo fašizma i izgradilo novi svet mira, rada, saradnje, čovekoljublja, bratstva i jedinstva, proleterskog internacionalizma, rodoljublja kao čovekoljublja - kako reče pesnik Branko Miljković i mogućnosti stvaralaštva. Za taj novi svet borili su se junaci dela Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali, jet su se angažovali za budućnost sveta, za novo doba ljudskog opstojanja i razvoja, za ljubav i slogu među ljudima i narodima i za slobodu otadžbine i ljudi.*

Oživeti te junake skojevske generacije i antifašističke omladine predstavlja značajan doprinos afirmaciji suštinskih stvorenih vrednosti za koje su se borili i pobedili. Iako neki nisu stigli do slobode, sloboda im odaje priznanje za ono što su učinili. Baš ti mladi novi ljudi i mogli su se boriti za novo doba čovečanstva koje će doći. Iako se povremeno nalazi u zastoju put ka cilju je jasan, a dela prethodnih pokolenja su pokazala daje časno živeti i angažovati se za ljudsko među ljudima i za čoveka koji će graditi sve veće i veće vrednosti.

Naša Nevenka Petrić latila se pera da otrgne od zaborava one velikane koji su aktivno učestvovali u oslobođenju zemlje, a oni koji su nasiljem okupatora i fašista, kao i nacionalnih izdajnika sprečeni da dođu do slobode, nastavljaju da žive u svojim delima i u pokolenjima koja dolaze. Biće poražen nihilistički odnos kojim se sada pokušava da negiraju istorijske generacije naroda i nacionalnih manjina antifašista. U tome neće uspeti, a za to je dokaz i ovo veličanstveno delo i spomenik herojima koji su neki od njih umirali u najvećim mukama, ali nisu odavali svoje drugove i drugarice. Drugi su

u partizanskim jedinicama i brojnim diverzantskim grupama nanosili neprijatelju velike gubitke.

Covek se ponosi takvim dostojanstvenim likovima koji su sačuvali svoje i nacionalno dostojanstvo kroz raznovrsne antifašističke aktivnosti. U tim teškim vremenima gradili su od sebe i drugih novog čoveka za novo doba, pokazali ne samo junaštvo neko i druge vrline: druželjublje, poštenje, solidarnost, kolektivnost, odanost, slobodoljubivost, požrtvovanje, čoveko-Ijublje, patriotizam i druge vrline. Mladi komunisti i omladinci antifašisti svojom borbom i ponašanjem pokazali su kako treba voleti svoju ideju novim saznanjima i radom - stvaralaštvom.

I kada se danas u ova mutna vremena opet javlja nadiranje nacifašizma u svetu, primeri mladih heroja i drugih boraca postaju nam uzor kako se treba angažovati da se sačuva sloboda, da se poraze kvislinzi i kolaboracionisti koji se javljaju u našoj zemlji, prevazilaziti krizu jedinstvom i odlučnošću, nemirenjem sa ropstvom koje se nameće raznim putevima i sredstvima.

Pokažimo i danas požrtvovanje, hrabrost, odlučnost i borbenost na delu. Ovo je naša pokoljenska dužnost prema onim pokoljenima koja su stvorila društvenu zajednicu, koju sad ponovo tuđini rasparčavaju.

Srećna sam što pripadam toj herojskoj generaciji koja se može ponositi svojim delom, a piscu ove knjige želim da nastavi da traga za novim vrednostima i borcima. Oni to zaslužuju, kao i naša Nevenka za ovo delo velike vrednosti.

Budućnost pripada nama. Mrak i snaga regresa, zločina i pokoravanja nestaje pod udarcima savremenog vremena, a ideali će nastaviti da budu putokazi do slobode, boljeg života i lepote življenja.

Beograd, 11. decembar 2001.

Nada Miladinović

KOSARA USKOKOVIĆ, član Biroa Pokrajinskog odbora USAOJ-a za Vojvodinu (1945); učiteljica u penziji

„Naša generacija se neće stideti toliko zbog zločina zlih ljudi, koliko zbog zastrašujućeg čutanja dobrih.“
Martin Luter King

Draga moja Nevenka,

Dobila sam Tvoju i našu knjigu *I zvijezde smo dosezali* - Hvala.

Hvala Ti u ime mnogih znanih i neznanih, i onih koji ostadoše na tom našem putu ka zvezdama.

Hvala Ti što si od zaborava otrgla i sećanja i dela u koja su utkani ideali mladih svih naroda i vera, a koji su živeli i žive na ovim našim prostorima.

S obzirom na vreme u kome je stvarano Tvoje delo, pored velikog rada i istrajnosti, bila je potrebna i hrabrost. Ti si to sve imala i ostvarila delo neprocenjivog značaja.

Uradila si to na pravi način i s verom da temeljne vrednosti koje ostvare generacije u jednom istorijskom trenutku, ne može niko ukinuti, ni poništiti.

Mi verujemo u sud istorije.

Verujem da ovaj medijski mrak, u kojem učestvuju pripadnici raznih škola, u kojima ih uče kako da unište svoju državu, odričući se svoje istorije, neće uspeti, jer je istina neumoljiva.

Verujem, takođe, da će doći neki novi klinci, koji će znati da osete prave vrednosti naše borbe, da prepoznačaju istinu i odbace prevare.

Dosegnuće i oni zvezde, pronaći će svoj put ka ostvarenju srećnijeg i čovecnijeg života na zemlji. Moramo im poželeti mnogo sreće.

Hvala Tebi i svima koji su Ti pomogli!

Kosara Uskoković

Beograd, 12. decembra 2001.

DUŠANKA ĆUMURA PIROLIĆ, učesnik u revolucionarnom omladinskom pokretu između dva rata i u NOR-u; nastavnik srpskohrvatskog i njemačkog jezika u penziji

Čestitam drugarici dr Nevenki Petrić na opširnoj, lijepoj i objektivno napisanoj knjizi o borbenom i antifašističkom omladinskom pokretu u Banja Luci.

Autorica nam ovom knjigom dokazuje da se samo zajednički, okupljanjem svih progresivnih ljudi, bez obzira na pripadnost naciji ili religiji ili bilo kojoj manjini, može doći do pobjede nad daleko nadmoćnjim neprijateljem u stvaranju bolje budućnosti.

Ova knjiga može i mora da posluži kao putokaz i današnjoj generaciji, u ovim teškim i tmurnim vremenima, da se samo zajedničkim okupljanjem svih naših naroda, a naročito omladine, može mudro, marljivo i strpljivo doći do istinske demokratije i ljepšeg i perspektivnijeg života.

Dušanka Cumura Pirolić

Sarajevo, 14. decembra 2001.

STOJAN ZVONAR, književnik, profesor u penziji

Pred nama čitaocima nalazi se još jedno veliko književno-istorijsko djelo: *I zvjezde smo dosezali*, kojeg nam je svojim neumornim radom i zalaganjem podarila naša pjesnikinja i književnica dr Nevenka Petrić.

Svjedoci smo činjenice da je dr Nevenka Petrić veći dio svog radnog vijeka posvetila istraživanju i pisanju više svojih pjesničkih, istorijskih i drugih djela, i tako, kao rijetko ko do sada, uspjela prikupiti, osvježiti i od zaborava oteti ogroman broj mlađih revolucionarnih kadrova, zaslužnih boraca i aktivista NOR-a, naročito onih koji su dali i svoje živote za oslobođenje naše porobljene zemlje i stvaranje novog, boljeg i humanijeg društvenog porekta.

Dr Nevenka Petrić u svom književnom radu i dalje kroči naprijed sa novim planovima i projektima, pa ćemo ponovo biti u prilici da nas obraduje svojim novim književnim djelom kojeg upravo priprema pod naslovom „Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941-1945. godine”, u kome će poslije 60 i više godina biti riječi o mnogim revolucionarnim kadravima koji su, nažalost, zaboravljeni i o kojima se gotovo ništa ne zna.

Nadamo se da će se i neka sela sadašnje opštine Srbac, među kojim je i naše selo Nožičko, koje je u toku NOB-e naroda Jugoslavije dalo svoj značajan doprinos razvoju i pobradi NOB-e na prostorima srednje Bosne, naći u spomenutoj knjizi.

Istraživanje i pisanje dr Nevenke Petrić je na širim srednjobosanskim prostorima, i to nakon mnogo godina od Drugog svjetskog rata. Ali, vrijednoj dr Petrić uspjeh neće izostati, već naprotiv. Na nama je da joj poželimo uspjeh u tom velikom i odgovornom istraživačkom radu i pisanju knjiga sa istorijskom sadržinom.

Stojan Zvonar

Banjaluka, 20. decembra 2001.

Prof, dr MILOŠ BLAŽIĆ, profesor Ekonomskog fakulteta u Sarajevu u penziji

**OSVRT NA KNJIGU DR NEVENKE PETRIĆ /
ZVIJEZDE SMO DOSEZALI**

U proteklom stoljeću posljednjeg milenijuma na našim balkanskim geopolitičkim prostorima dešavali su se burni društveno-politički događaji. U složenom mozaiku etničko-religijskih relativno malih skupina, pod uticajem Oktobarske revolucije na periferiji njenih tokova, kao i pod uticajem evropskih i svjetskih ekonomsko-političkih promjena, nastale su i radale

se nove ideje i uslovi međusobnih odnosa. Buđenje nacionalne svijesti odvijalo se u složenim uticajima međusobnih antagonizama podsticanim spoljnim i unutrašnjim regresivnim tendencijama. Zbog svega toga naša istoriografija o minulim stoljećima nema značajnijih objektivnih i dokumentovanih studija. Umjesto toga objavljeno je dosta radova memoarskog karaktera koji nose obilježje subjektivnog prepričavanja i opisivanja događaja i epizoda sa naglašenim ličnim učešćem i bez njihovog kritičnog povezivanja u vremenu i prostoru.

U ovim razmišljanjima očekivao sam ranije najavljenu knjigu poštovane gospođe dr Nevenke Petrić / *zvijezde smo dosezali*. U tom periodu upoznao sam i njenu sestru gospodu Viktoriju Glavaš, koja mi je pomogla da uspostavim kontakt sa autorom navedene knjige dr Petrić, kao i sa gospodinom Vojinom Hadžistevićem, autorom priloga u toj knjizi o tragičnoj pogibiji moje sestre pokojne Zage Blažić.

Kad sam konačno dobio pomenutu knjigu, bio sam veoma iznenađen. Odmah sam je ocjenio kao veoma značajno istorijsko-dokumentaciono djelo koje daleko prevazilazi raspostranjenu memoarsku literaturu o zbivanjima u okviru bivše Jugoslavije. To me je navelo da svoj sud formiram sistematski, korak po korak. Prvo sam želio da dopunim svoja saznanja o autoru knjige dr Nevenki Petrić. Ona je od ranih đačkih gimnazijskih dana aktivno uključena u napredni omladinski, docnije skojevski pokret u banjalučkoj regiji i ostaje aktivna u narednom periodu sve do kraja. Kao naučni radnik ona je i veoma aktivan pisac impozantnog opusa djela šireg dijapazona. Pišući o banjalučkim velikanim u teškim i kritičnim ratnim vremenima, ona kaže: „Gledano u tom kontekstu potrebno je i dalje valorizovati prošlost u oblasti morala i humanizma, kako bi trajne vrijednosti bile sačuvane. I dogradivane.“ (str. 8) Želeći da sve ove ozbiljne teme učini bližim čovjeku, ona piše pjesme i izdaje pet zbirki.

Neka mi bude dozvoljeno da ovaj kratki osvrt na ličnost i rad dr Nevenke Petrić kažem kao svoju duboku impresiju o jednom divnom čovjeku.

Ja sam po obrazovanju ekonomist a po pedagoško-naučnom usmjerenu statističar. Otuda je moju pažnju na prvom mjestu privukla sistematizacija dokumentacije u prikazivanju nastanka i razvoja revolucionarnog omladinskog pokreta Banjaluke od 1919. do 1949. godine. U svakom događaju i svakom organu navedeni su učesnici, članovi, dnevni redovi, promjene i značajne okolnosti koje su ih pratile. Sistematisacija cjelokupnog materijala je tako postavljena da se čitalac brzo i lako snalazi čak i kroz same tekstove. U knjizi je u raznim poglavljima naveden impresivan broj lica, što je sistematizovano u „Registru ličnih imena“ sa naznakom za svakoga na kojoj se stranici pomnije njegovo ime. Koliko je truda i pažnje trebalo da se ovaj registar sastavi!?

Osnovna materija u knjizi izložena je u četiri dijela sa periodizacijom koju je autor učinio prema zaokruženim događajima i dešavanjima. Način

izlaganja, stil i prateće dopune kroz „fusnote“ čine ovu knjigu pristupačnom i laganom za svakog čitaoca. Autor ne iznosi niti nameće svoje sudove, zaključke ili ocjene, on iznosi i opisuje stanja i činjenice, mjesta i učesnike, a ostavlja čitaocu da sam sudi i zaključuje.

Na kraju knjige prikazana je Banjaluka, kratak istorijat nastanka, demografski razvoj, institucije i organizacije koje čine ovaj grad najznačajnjim regionalnim središtem, drugim u Bosni i Hercegovini. Kao i mnoge naše krajeve i gradove zaustavio je posljednji ratni period u njihovom razvoju i ulozi, što će vjerovatno usporiti razvoj cijelog područja.

Da bi osvježila i učinila bližom materiju koja se izlaže, dr Petrić je ukomponovala i fotografije svih ličnosti za koje je uspjela da pribavi originalne fotografije.

Posebnu pažnju u ovoj knjizi privlače fragmenti o dramatičnim događajima u vezi sa tragičnom i misterioznom sudbinom Zagorke-Zage Blažić. Ona je bila poznati aktivista i predsjednica Akcionog odbora velikog predratnog studentskog pokreta u Beogradu, a zatim jedan od najaktivnijih organizatora naprednog pokreta 1941. godine. Bila je sekretar ratnog Okružnog komiteta KPJ za Romaniju i član Mjesnog komiteta KPJ za Sarajevo. Još od ranih studentskih dana na Filozofskom fakultetu u Beogradu, blisko je saradivala sa Mahmutom Bušatlijom - Bušom, od kada je nastala njihova zajednička životna putanja. Bušatlija, kao poznati partijski radnik bio je član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu i član Vojne komisije pri CK KPJ, a kao visoki intelektualac i ugledni politički radnik, bio je daleko iznad mase mnogih lokalnih aktivista, a za tadašnje prilike bilo je prirodno da se na visoke intelektualce gleda sa podozrenjem i prikrivenim animozitetom. U takvu atmosferu ušla je i Zaga, pogotovo stoje njena politička aktivnost bila u bliskoj saradnji sa Bušatlijom. Nesretna je okolnost da je Bušatlija poginuo u oktobru 1941. godine, pa je Zaga ostala da se sama snalazi u tim složenim prilikama, kada je sav njen rad postajao sve više predmetom sumnjivih i prikrivenih postupaka. Njen odlazak po zadatku da pomogne u organizovanju i konsolidaciji Partije u Banjaluci, nije bio prihvaćen od strane sredine u koju je došla, pa su nastale teške optužbe za izdaju i špijunažu. To još i ne bi bilo tako tragično daje istraga o tome vođena sa najminimalnijim postupcima i kriterijumima u otkrivanju i dokazivanju istine. To Zagi nikada nije omogućeno nego je osuđena na smrt i zlikovački ubijena po nalozima Đure Pucara i njegovih poslušnika.

Zahvalan sam gospodri Petrić, autoru knjige *I zvijezde smo dosezali*, u kojoj je na objektivan način iznijeta biografija moje sestre Zage Blažić, a posebno sam zahvalan gospodinu Vojinu Hadžisteviću, autoru priloga „Nevina od svojih osuđena“ u kome su pedantno i sistematski istraženi i izloženi svi detalji u vezi sa Zaginom tragičnom pogibijom, pa se konačno saznalo za mnoge detalje koji su strogo čuvani od strane glavnih aktera njene pogibije. Tako sam i ja sam saznao pravu istinu o tom mučkom

zločinu i gnusnoj krivici nekih svemoćnika. Sve što sam saznao o tragičnoj pogibiji moje sestre Zage predstavlja prljavu uvredu moje cijele familije. Stoga smatram da sam dužan da preduzmem aktiviranje svih pravnih radnji za njihovo otkrivanje i osudu.

Draga drugarice Petrić, i objavljuvajući svoje knjige *I zvijezde smo dosezali* Vi ste opet zvijezde dosegli, materijalizujući na taj svojevrstan način ideje velikana o kojim ste pisali!

Dr Miloš Blažić

Sarajevo, 24. decembar 2001.

ANKA DAUS CRNA, pomoćnik političkog komesara 11. vojvođanske brigade (1945); savjetnik u Saveznom zavodu za statistiku u penziji

Draga Nevenka,

Iako sam rodom iz Istre, a neposredno pred Drugi svjetski rat sam živila u Valjevu, a ratovala u Vojvodini, Tvoju knjigu / *zvijezde smo dosezali* pročitala sam sa velikim interesovanjem - i predratni i ratni i poslijeratni period - imajući osjećanje dok sam knjigu čitala da se nalazim među svojim borcima, u svojoj sredini, pošto si tako vjerno opisala događanja, kako u predratnom periodu, tako i u toku NOR-a, koji je bio jedinstvena borba naroda i narodnosti Jugoslavije, pa sam se zato i ja sa komunistima i borcima - Banjalučanima osećala kao među svojima.

Posebno ističem da sam Tvoju knjigu doživela kao lični doživljaj u NOR-u, nezavisno od toga što Ti obraduješ regiju u kojoj čak nikada nisam bila.

Prvo da kažem: Ti si veoma vrijedna - obavila si toliki naučno-istraživački rad, zatim zadivljena sam Tvojom upornošću, preciznošću i plastičnošću u opisivanju događaja i ljudi.

Moram da dodam da veoma želim što danas nije među nama živima naša zajednička velika prijateljica naša Jelena Stojanović *Jela*. I Ti i ja dobro znamo koliko bi se i ona radovala ovoj Tvojoj knjizi.

Ne ostaje mi ništa drugo nego da Ti čestitam na knjizi *I zvijezde smo dosezali* - *Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919 - 1949*, toj odlično napisanoj knjizi i da Ti poželim i nova slična ostvarenja.

Tvoja

Crna

Beograd, 12. januara 2002.

MOMIR KAPOR, jedan od organizatora ustanka 1941. u Maslovarama; član Savjeta SR BiH u penziji

VIKTORIJA GLAVAŠ, učesnik NOR-a od 1941, samostalni savjetnik za socijalnu politiku u Ministarstvu za socijalnu politiku SR BiH u penziji

Draga Nevenka,

Impresionirani smo Tvojom knjigom / *zvijezde smo dosezali* koja je rezultat dvadesetogodišnjeg sistematskog prikupljanja dokumenata i podataka, kao i sjećanja pojedinaca, naučno-istraživačkog rada u odgovarajućim arhivima i institutima, svestrane provjere i analize dokumenata, njihovog odabiranja, sistematizovanja i proučavanja.

Znamo koje si napore u sve to uložila da bi napisala ovo veliko djelo o antifašističkoj borbi omladine i naroda Banjaluke u predratnom i ratnom periodu.

Svojom knjigom / *zvijezde smo dosezali* podigla si sjajan spomenik antifašističkoj Banja Luci, mnogim generacijama koje su bile bedem borbe za slobodu naroda i za civilizovan život.

Ovo Tvoje djelo cijenimo i kao hroniku događaja i kao veliko književno djelo, inspirisano i utvrđeno istorijskom istinom, moralno, humano, a i politički istinito i dobro, koje će čitaocima koji ga budu proučavali dočarati veličinu doprinosa velikana revolucionarnog omladinskog i radničkog pokreta Banjaluke u 30-godišnjem periodu od 1919 - 1949. godine, za bolje sutra kako mladih, tako i svih građana.

Na kraju, čestitamo Ti na knjizi *I zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke od 1919 - 1949*, tom odličnom radu! Želimo Ti i ubuduće uspjehe u objavljivanju novih djela.

*Momir Kapor
Viktorija Glavaš*

Sarajevo, 16. januar 2002.

JOVANKA TRKULJA, učesnik u revolucionarnom omladinskom pokretu i NOR-u od 1941, penzioner i MILE TRKULJA, general u penziji

Draga naša Nevenka,

U ovoj divnoj, do najsitnijih finesa obrađenoj knjizi / *zvijezde smo dosezali* najtoplje i najljudskije si, Nevenka, uspjela obraditi i osvjetliti plejadu banjalučkih komunista, omladinaca, hrabrih boraca, narodnih heroja u periodu 1919 - 1949. godine i čestitamo ti na odlično napisanoj knjizi!

Našu pažnju, kao učesnika NOR-a, posebno je privukao period 1941 — 1945, u kome si, posebno do nasitnijih detalja i s ljubavlju obradila, divne ljude koji su se junački borili protiv svih neprijateljskih snaga! Zahvaljujući

dobroj organizaciji Komunističke partije Jugoslavije i Saveza komunističke omladine Jugoslavije, kako u predratnom djelovanju, tako i u toku narodnooslobodilačke borbe, Banjaluka je mogla da preko 3.000 boraca, od kojih su u Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije pогinula 933 borca, a u istom periodu, u zatvorima i logorima takođe je izgubilo život 2.700 Banjaluka 1941 - 1945. godine. Svi podaci koje u knjizi spominješ, posebno imena boraca - otrgnуće ih od zaborava. Za mnoge, najistaknutije među boricima, pojedinačno si prikazala njihov rad, djelovanje i angažovanje prije rata, u toku NOR-a i kasnije.

Mi, Tvoji drugovi i saborci, možemo samo da Ti izrazimo veliku zahvalnost na uloženom trudu i znanju. Jer, mi smo dobili veliko djelo o učešću slobodarske Banjaluke u narodnooslobodilačkoj borbi protiv okupatora i njihovih pomagača.

Posebno smo radosni što, Ti Nevenka, kao 14-godišnja djevojčica, stupaš u narodnooslobodilačku borbu 1941, što potičeš iz jedne naše partizanske porodice iz Maslovara - najuglednije porodice na cijelom srežu Kotor-Varoš, koja je cijela učestvovala u NOR-u - otac Vaso i majka Natalija, sa pet kćerki - Viktorija, Radojka, Dušanka, Nevenka i Smilja i jedinac sin Vojislav, iz koje je u narodnooslobodilačkoj borbi život za slobodu dalo četiri člana: otac Vaso, Tvoje dvije sestre Radojka i Dušanka i Tvoj maloljetni brat Vojislav.

Ti si u toku rata obavljala visoke skojevske dužnosti, a po oslobođenju, sve do odlaska u Beograd, rukovodila sa omladinom u Banjaluci i u oblasti Bosanskoj krajini. I u Beogradu si bila na raznim odgovornim dužnostima, a uz to si se, uz rad, obrazovala i završila sve što se moglo završiti, uključujući i doktorat iz sociološko-političke oblasti.

Jos jednom, kao Tvoji bliži drugovi, zahvaljujemo Ti na svemu, posebno na doprinosu našem kraju i nauci, koji objektivno predstavljaju Tvoje dvije knjige *I zvijezde smo dosezali*.

Želimo Ti sve najbolje, Tvoji stari prijatelji, još iz ratnih dana

Jovanka i Mile

Beograd, 17. januar 2002.

DANICA ABRAMOVIĆ, istoričar umjetnosti, direktor Muzeja revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije u penziji

Draga Nevenka,

Tvoju knjigu / *zvijezde smo dosezali* danas sam završila sa čitanjem. Želim da Ti kažem da sam, zaista, uživala dok sam je čitala. To utoliko više što, kad sam čitala Tvoje opisivanje perioda NOR-a, prisjećala sam se svojih uspomena iz perioda NOR-a, pošto sam jedan period sa svojom brigadom,

Prvom proleterskom, provela u okolini Banjaluke, zatim i u Tvojim Maslovarama i okolini itd. itd. Drugim riječima, mogu da kažem da sam dosta dugo ratovala u Bosni, pa sam i ovu knjigu doživjela na jedan poseban način.

Kako si i Ti jedan period provela u našoj brigadi, nas dvije imamo i zajedničke uspomene na neke događaje, tako da su me se neki djelovi u knjizi posebno dojmili.

Želim Ti - ne mogu da kažem još mnogo knjiga, već samo još poneku -da se ne zaboravi vrijeme kada smo i zvijezde dosezali!

Tvoja *Danica*

Beograd, 18. januar 2002.

VLADIMIR DUDAR, književnik

SUSRET POSLE 60 GODINA

Slučaj je htio da, pre dve godine, u Domu vojske u Beogradu, prisustvujem skupu književnika. Čuo sam nekoliko puta ime Nevenka Petrić i nisam se mogao setiti odakle mije poznato. Kad sam je pogledao video sam, na prvi pogled, da to nije bila devojka koju sam video pre 60 godina, ali su mi crte njenog lica i ime, ipak, to potvrđivali. Tada smo kratko porazgovarali i bilo nam je drago da to sve nije pokrio zaborav. Zatim, uskoro, bio sam u društvu mojih drugova koji su upravo išli na promociju knjige jedne drugarice, Banjalučanke. Pripitao sam ko je ta Banjalučanka i kad su mi rekli daje to Nevenka Petrić, i ja sam pošao na tu promociju.

Na promociji knjige dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali* čuo sam mnogo i o autorki i o njenoj knjizi. Kako je sa mnom bila i moja gitara, poželeo sam da na ovoj promociji otpevam nekoliko partizanskih pesama i prijavio sam se predsedavajućem prof. dr Miodragu Zečeviću, koji je moju molbu prihvatio i poručio mi da će mi dati znak, pre nego što me najavi. Ali, prvo da kratko ispričam o jednom događaju iz vremena NOR-a.

Krajem 1943, kad je besnio rat u Evropi i u našoj zemlji, ali u kojoj je na velikoj teritoriji već bila uspostavljena narodna vlast, nalazio sam se u Siprage, malom mestu, dvadesetak kilometara udaljenom od Kotor-Varoša, na istočnoj strani. Siprage su tada izgledale kao prestonica jedne male države.

Mesto Siprage je bilo i velika raskrsnica karavana - karavani su stalno prolazili, sa nenatovarenim konjima u smeru Župe i sa natovarenim, punim vrećama žita - iz smera Župe. A ponekad su ti brdske konjići prenosili i oružje, kao i druge ratne potrepštine. U blizini, na levoj obali reke Vrbanje, bio je Štab Četvrtog korpusa NOVJ, sa svim prištabnim jedinicama. Komanda

mesta Šiprage bila je smeštena u kući trgovca Bilića, a Okružni komitet KPJ, u kome je bio član i jedan naš drug sa Kozare - Dušan Misirača, bio je smešten u sporednu zgradu pored Bilićeve magaze. Sve su kuće bile popunjene, pošto su u njima bile smeštene ostale ustanove koje su tada bile u Šipragama. Tako je u blizini Bilićeve kuće bio smešten Sreski Narodnooslobodilački odbor za srez Travnik. Ulaskom u tu ustanovu na zidu je dominirala jedna velika slika, nacrtana preko celog zida - stoji borac NOB i upire prst u gledaoca sa natpisom „Šta si dao za NOB?“ - a nacrtao ju je akademski slikar Ismet Mujezinović. Taj njegov rad na svakog je impresivno delovao.

Videla su se lica komordžija, izmučena nesanicom, dugim putovanjima, uvek u opasnosti od bombardovanja aviona ili napada razbijenih, manjih grupa četnika, koji su se skrivali po šumi i, obično, napadali karavane, koje je pratilo samo po nekoliko naoružanih pratileaca.

Lično sam doživeo jedno bezdušno bombardovanje i mitraljiranje karavana. Umorne ljude, koji su pratili karavan, vraćajući se kućama po obavljenom zadatku, a bilo je dobro vidljivo da u koloni nisu vojnici već žene, starci i poneko dete, u potoku iznad Šiprage bombardovali su avioni. Za nekoliko minuta nađoše se pored puta leševi nesrećnih staraca i žena i gomila ubijenih konja. Tu sliku kao da gledam i danas, kao jedno tužno sećanje na taj događaj.

Bombardovanja su bila česta. Avioni su tukli sve što se kretalo ili davalo neke znake života. Zbog ovih bombardovanja dolinom Vrbanje bilo je mnogo neeksplođiranih bombi i često su stradali nedužni čobani i deca.

Kako se menjala situacija na frontovima - odjednom, malo mesto Šiprage prestalo je biti tako veliko. Jednog dana Jovo Lukrecija, komandant Komande mesta u Šipragama, cenjen i voljen od strane boraca, pozove me na jedan poseban zadatak - tada sam bio politički rukovodilac Zaštitnice Komande mesta u Šipragama - da obezbedim pratinju članova OK i još nekih rukovodilaca, s obzirom da se znalo da počinje šesta ofanziva. Tad je spomenuo ime drugarice Nevenke Petrić. Svi borci Zaštitnice Komande mesta su tada bili na terenu i u smenama. Preostalo je da ja lično idem i još jedan borac, Risto Stančević. Već nas je čekala spomenuta drugarica.

Nismo dugo odmakli, a Risti su se raspali opanci, pa nije mogao dalje. Rekao sam mu da se vrati i tako je oslabljena naša sigurnost, ali mi smo nastavili ovo putovanje, koje se nije moglo ni odgoditi ni odložiti.

Nastavili smo put prema Korićanima, stazama kroz divne šume i proplanke. Na desnoj strani, podaleko od našeg puta, prošli smo ustaničko selo kaljane. Približavali smo se selu Korićani u kome je bila Korpusna bolnica, sa brojnim ranjenicima, bolesnicima od tifusa, koji je tada harao u našim jedinicama.

Bio je lep dan. Put nas je vodio kroz kanjon reke Ugar - neopisivu lepotu prirode. Čini mi se da tako lep pejsaž nikad ranije nisam video. Tolike

su godine protekle, a ja i danas kao da čujem šum reke Ugar, kako se probija tesnacem, tiskajući se kroz stene. Možda je i samo prisustvo Nevenke doprinelo da u mojim očima ta priroda bude još lepša. Kradimice sam posmatrao tu mladu devojku, punu lepote, lepog ponašanja, obrazovanu, doraslu svom zadatku, vrednosti pratnje i odgovornosti za njenu bezbednost. Znao sam da ćemo se na kraju puta sresti s drugovima, s kojima će ona nastaviti putovanje. Nije bilo ni pomisli da kažem nešto iz čega bi se moglo primetiti neke moje simpatije. Govorili smo o kraju rata koji se približavao, o slobodi koja dolazi, novom pravednjem društvu, ali uvek oprezni da neće odnekuda zapucati ili da nam neko prepreči put.

Osećao sam humor od dugog puta, pešačenja s kamena na kamen, ali, ipak sam želeo da to putovanje potraje što duže. Kad smo izašli iz kanjona Ugra, sreli smo očekivane drugove i Nevenka je s njima nastavila svoj put. Sećam se svog povratka. Kanjon reke Ugar bio je prazan, tužan i ne tako lep. Sećanja su ostala na jednu lepu devojku iz Okružnog komiteta SKOJ-a. Bilo je to dečje doba našeg života, a imali smo zadatke zrelih, odraslih ljudi.

Vratimo se spomenutoj promociji knjige *I zvijezde smo dosezali*. Istinski sam uživao prateći izlaganja promotora. Radovao sam se da uopšte neko danas piše o našoj narodnooslobodilačkoj borbi, posebno o mladima i njihovom doprinosu toj borbi.. Danas mijе drago da sam autorku Nevenku upoznao dok je naša borba još trajala. Na kraju promocije sa zadovoljstvom sam otpevao nekoliko, pretežno partizanskih pesama uz pratnju moje gitare.

Vladimir Dudar

Beograd, 3. februar 2003.

MARA RADIĆ, ambasador SFRJ u penziji; bila član Savjeta SR BiH

Tvoja knjiga *I zvijezde smo dosezali* je ogledalo kroz koje prolaze generacije i generacije, koje u sebi nose ponos zbog idealja za koje su se borile, ali, istovremeno i kritičko viđenje nekih tendencija koje su ukazivale i na pojave - koje su krnjile te ideale naše mladosti.

Napisavši tu knjigu Ti iza sebe, za generacije koje dolaze, ostavljaš sliku dometa revolucionarne tridesetogodišnje borbe i njenih junaka, od 1919, kada je osnovan Savez komunističke omladine Jugoslavije do 1949. godine, kada je ukinut.

Kako si u tom periodu integralno obradila i period Narodnooslobodilačke borbe (1941-1945), u kojoj sam i sama učesnik, želim posebno da istaknem da će sadašnje generacije, kao i one koje tek dolaze, svojom pameću i pored svega onoga što im je život nametnuo, svakako spoznati punu istinu o značaju te naše četvorogodišnje borbe (1941-1945) - vođene za oslobođenje zemlje i svoga naroda od okupatora i njihovih sluga. Oni će na pravi način procijeniti ta naša dostignuća, kao što mi danas cijenimo djela koja su naši preci i preci vijekovima stvarali.

Jer doći će vrijeme, kada će se više čitati i knjige, među koje spada i Tvoja, koje govore o periodu koji je proživjela i naša ratna generacija, kao i one koje su neposredno iza nas pristizale-i ugrađivale svoje znanje i doprinos za dobro svoga naroda. Nadam se da će te nove generacije, kada dode vrijeme, čitajući ta djela biti dovoljno objektivne da sagledaju pravu ulogu naše generacije i biće ponosni na sve ono što smo mi ostvarili, a stoje danas obezvrijedeno.

Želeći Ti sve najbolje, svakako Ti želim da se ogledaš u još nekom sličnom literarnom ostvarenju...

Tvoja Mara

Beograd, 14. jun 2002.

„BORBA”, 4. jul 2002. SVET KNJIGE,
uređuje: dr Mićo Cvijetić

Monografija, str. II

BANJALUČKA ČITANKA

Nevenka Petrić je od Banja Luke što sa ponosom ističe. Pre rata, onog velikog, bila je mladi aktivista naprednog pokreta, tokom rata aktivni učesnik narodnooslobodilačkog pokreta, a posle rata učestvovala u izgradnji zemlje. Sve iz dubokog uverenja. Pored toga vrsni intelektualac, diplomirala kao filolog u Beogradu, a doktorirala u Sarajevu. Vremenom je stasala kao pisac, hroničar svoga dinamičnog vremena, relevantan svedok aktuelnih događaja. Njena poslednja knjiga *I zvijezde smo dosezali* je shodno podnaslovu spis o revolucionarnom omladinskom pokretu Banja Luke 1919-1949.

Ova obilna istorijska hronika je sačinjena na osnovu sećanja (i beleža-ka) autora kao i korišćenih izvora i istorijskih spisa do najnovijih radova. Naročitu vrednost imaju podaci, saznanja samog autora a koji nisu nigde do sada zapisani, odnosno poznati.

Istorijska zbivanja banjalučkog područja u mnogo čemu reprezentuju povesni pregled čitavog jugoslovenskog prostranstva sa sličnim zakonitostima, odnosima mnoštva faktora i kretanjima. Imponuje bogatstvo opisa sa mnogo detalja koji se slivaju u povesnicu jednog tipičnog jugoslovenskog područja na kome su delovali brojni činioci različitog karaktera i intenziteta. Autor doseže i do problema koji se pojavljuju u sadašnjem vremenu - pokušaju pre vrednovanja istorije, mada u svemu tome izostaje sopstveni odnos prema ključnim istorijskim dilemama.

Međutim, podaci koje navodi dr Petrić kada se postavlja pitanje danas toliko aktuelizovanog karaktera rata vođenog 1941-1945. nesumnjivo, idu u prilog tezi o oslobođilačkom i antifašističkom karakteru rata koji je poveo narodnooslobodilački pokret sa vodećom ulogom Komunističke partije Jugoslavije i SKOJ (komunističke omladine). Neposredna fakta o delovanju kvislinških snaga ustaša i ravnogorskih četnika očito ilustruju činjenicu pune podređenosti ovih formacija nemačkom okupatoru. Autor je argumento-vano razotkrio ulogu svake oružane formacije na području banjalučke regije sve do konačnog oslobođenja od strane jedinica Narodnooslobodilačke vojske. Dobro argumentovane tvrdnje se zaista ne mogu opovrgnuti uopšte-nim stavovima koji se nisu reperkutovali na terenu, u stvarnosti, konkretno na velikom banjalučkom području koje zahvata dobar deo Bosne.

Ovo načelno istorijsko delo sa komponentom literarnih opisa uz nešto originalnih stihova pisca izražava i jednu istorijsko-sociološku pojavu - entuzijazam mladih ljudi u borbi za ostvarenje ideala - nacionalnog i socijalnog oslobođenja. U tom smislu ovaj obiman spis istorijsko-hroničarsko-memoarskog karaktera smatramo vrednim doprinosom literaturi o minulim zbivanjima. O jednom vremenu najednom području."

Dr *Dragoljub Petrović*, istoričar i pravnik; naučni savjetnik Instituta za noviju istoriju Srbije u penziji

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

НАЈСРДАЧНИЈЕ ЗАХВАЉУЈЕ

Невенки Петрић

Београд, 2002. год.

Управник
Народне библиотеке Србије
С. Ј. Јуришић

СА ПОШТОВАЊЕМ СЕ СЕЋАМО СВОИХ ДАРОДАВАЦА-САРАДНИКА,
ПОЈЕДИНАЦА И ИНСТИТУЦИЈА ИЗ ЗЕМЉЕ И ИНОСТРАНСТВА, КОЈИ
СУ СВОЈОМ ДРАГОЦЕНОМ САРАДЊОМ И ВРЕДНИМ ПОКЛОННИМА -
КЊИГАМА, ЧАСОПИСИМА, НОВИНАМА, МУЗИКАЛИЈАМА, ГЕОГРАФС-
КИМ КАРТАМА, ГРАВИРАМА, РАЗГЛЕДНИЦАМА, ПИСМИМА И РУКОПИ-
СИМА - ДОПРИНЕЛИ ПОПУЊАВАЊУ БИБЛИОТЕЧКИХ ФОНДОВА И
ОБНАВЉАЊУ НАЦИОНАЛНОГ КЊИЖНОГ БЛАГА.

Dr Nevenka Petrić poklonila je Narodnoj biblioteci Srbije 25 knjiga *I zvijezde smo dosezali*, pa je gomja zahvalnica primljena povodom tih poklonjenih knjiga.

Dr Nevenka Petrić poklonila je 25 knjiga *I zvijezde smo dosezali* Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Republike Srpske u Banjaluci.

MIRKO BOBAN, učesnik u revolucionarnom omladinskom pokretu između dva rata i u NOR-u od 1941, penzioner

Poštovana drugarice Nevenka,
Zahvaljujem se na knjizi i toploj posveti. Pridružuje mi se i moja supruga Radojka, rođena Zubović, koja zajedno sa mnom čita knjigu. Mnogo pozdrava i sve najbolje

Mirko i Radojka Boban

Bihać, 27. juli 2003.

Prof, dr RADE ALEKSIĆ, profesor filozofije na Filozofskom fakultetu u Beogradu u penziji

Draga Nevenka,

Veoma sam se obradovao čim sam video Tvoju najnoviju knjigu - / *zvijezde smo dosezali*. A kad sam knjigu razgledao, a zatim i sa velikim interesovanjem pročitao - od srca Ti čestitam na Tvoj značajnom doprinosu pisanju istorije revolucionarnog omladinskog pokreta Banjaluke za 30-godišnji period (1919-1949), odnosno od osnivanja do ukidanja SKOJ-a u Jugoslaviji.

Kako smo nas dvoje prijatelji još iz ratnih dana, kao stari skojevci, a potom i studentskih, nisam ni malo iznenađen tolikim Tvojim radom na ovoj knjizi, Tvojom upornosti, strpljivosti i preciznosti u naučno-istraživač-kom radu. Banjaluka, zaista, može biti ponosna na taj Tvoj doprinos - da u tvome obimnom djelu ostane zabilježen i revolucionarni omladinski pokret antifašističke Banjaluke u njenoj svjetloj, rodoljubivoj istoriji.

Želim još da kažem da sam čitajući Tvoju knjigu *I zvijezde smo dosezali* naišao na samo nekoliko Tvojih pjesama, ali, koje su, iako izdvojene iz bisernog đerdana Tvoga poetskog dometa i stavljene u pojedine dijelove ove Tvoje knjige, zabilistale na jedan novi način u okruženju događaja o kojim se piše u tom dijelu knjige, a o kome sadržaju se takođe govori u svakoj od tih pjesama.

Čestitajući Ti na objavlјivanju knjige / *zvijezde smo dosezali* želim Ti još mnogo novih uspjeha.

Tvoj stari drug i prijatelj iz perioda NOR-a i poslije

Rade Aleksić

Beograd, 29. juli 2003.

DUŠAN VUJATOVIĆ, general-pukovnik u penziji

Veoma pažljivo sam pratio dosadašnje aktivnosti, odnosno štampana dela drugarice dr Nevenke Petrić, jer sam i odrastao na tlu Bosanske krajine i tu proveo ceio vreme NOR-a, a neko vreme posle rata i u Banjaluci. Moje posebno interesovanje privukla je njena knjiga *I zvijezde smo dosezali*, objavljena u Beogradu 2001. godine, s obzirom na njen sadržaj.

U toj knjizi Nevenka detaljno obrađuje 30-godišnje delovanje revolucionarnog omladinskog pokreta Banjaluke, koja je u navedenom periodu bila žarište revolucionarnog radničkog i omladinskog pokreta Bosanske krajine.

Ono na šta posebno želim da ukazem je detaljisanje u njenom pisanju, odnosno kada Nevenka obrađuje događaje u Banjaluci ili srednjoj Bosni, kao retko gde - gotovo nigde se tako detaljno ne opisuju događaji iz perioda NOR-a. U mnogobrojnim knjigama o NOR-u nisam primetio da se određena pažnja pridaje detaljima, a upravo to otopljuje sadržinu svih deonica u knjizi, odnosno, daje dušu knjizi u celini. Na primer, kada Nevenka obrađuje događaje iz borbe protiv okupatora i njegovih kvislinga, ili ilegalog rada u okupiranoj Banjaluci i slično, svaki pomen pojedinca ona povezuje sa drugim ličnostima, sa saborcima, zatim postignutim rezultatima u radu, sa stanjem pokreta NOR-a na tom prostoru itd.

Očigledno, tako precizno pisanje, odnosno tako pisana dela, npr. za Kozaru i Podgrmeč ili druge delove Bosanske krajine, gde su se celog rata vodile žestoke i neprekidne borbe, zatim aktivnosti u organizovanju vlasti i njenom delovanju itd. - ne postoje za sada.

Zato Nevenki Petrić treba lično zahvaliti na njenoj preciznosti i uloženom trudu u pisanju dela iz naše narodnooslobodilačke borbe.

Drugarici Nevenki iskreno čestitam na objavljenoj knjizi *I zvijezde smo dosezali*" |

Dušan Vučatović

Beograd, 15. avgust 2003.

Mr SENKA MAZIĆ, savjetnik u Ministarstvu za prosvjetu i sport
Republike Srbije

DA LI JE LJUDSKI VEK DOVOLJAN DA UPOZNAMO NEVENKINE KVALITETE?

Nevenku sam upoznala davnih 70-tih godina prošlog veka. Tada me je zadivila ta mlada krhka figura žene koja je izgledala besprekorno. Savremenno, otmeno i moderno odevana, diskretno našminkana delovala je sigurno, odvažno i smelo. Bila je spremna za nastup na velikom međunarodnom naučnom skupu. Imala je prezentaciju rezultata svojih naučnih istraživanja o statusu žene na balkanskim prostorima, a nastupala je u svojstvu eksperta Ujedinjenih nacija.

Kada je počela da izlaže zaboravila sam na njen izgled. Transformisala se u naučnika borca za emancipaciju žene i njen bolji status u porodici, radnom mestu, društvu. Prisutnima je ulivala veru u bolje sutra, u razvoj i napredak.

Nevenkini radovi iz oblasti humanizacije odnosa među ljudima nalaze se u bibliotekama mnogih evropskih zemalja i šire u svetu. Posvećenost njene ličnosti tom problemu toliko je velika i plodonosna daje teško zamisliti da u njoj, pored te sklonosti, postoji snaga i talenat za druge.

Godine su prolazile, a Nevenka je uvek imala nove projekte i nova ostvarenja, otkrivajući svaki put iznova svoju neiscrpnu energiju. Činilo mi se daje to njen život.

Kada je počela da priča o svome sinu, suprugu, specijalitetima koje voli da sprema i čime se u kući bavi, videla sam novu osobu sa senzibilitetom divne majke i supruge, stuba porodice. Mislila sam, Nevenka je čudo, jer samo čudom se može postići harmonizacija aktivnosti i obaveza koje je dobrovoljno prihvatile.

Jednoga dana, naizgled uzgred, rekla je da izdaje zbirku pesama, i ponudila da pročita one koje su joj najdraže. Bože, koliko sam bila iznenadena i iskreno zadrivena. Čitala je Nevenka svoju mladost, slikala svoju Banjaluku i zavičaj. U pesmi i kroz stihove kazivala je o svojim ratnim drugovima s kojima je odrastala, patila, volela, čeznula i radovala se. Iznosila zajedničke ideale i ogromnu ljubav kojom su zračili.

Pitam se kako je moguće da neko ko ima snagu i razum racionalnog naučnog istraživača, u sebi nosi toliko nežnosti i poetske prefinjenosti.

Nevenka u jednoj od svojih pesama peva da je na ratnom bojištu, nekada davno, kada je praktično bila još samo nežna devojčica, sa svojim ratnim drugovima dosezala zvezde. Koliko je ljubavi utkano u ratni pohod, kada danas zrela Nevenka ne odustaje od svojih idea i zanosa. I to je svojstveno samo onima koji su izuzetni, a to Nevenka jeste.

Pitam se da li Nevenka zna da je u sazvežđu svom ostala i opstala sve ono vreme od 40-ih godina prošlog veka do danas. Ona plovi sa svojim zvezdama i daruje nas, svaki put iznova, sa svojom kosmičkom energijom.

Ovoga puta darovala nam je knjigu / *zvijezde smo dosezali*, hroniku jednog vremena analitično i strogo istorično kako samo i može neko ko kao Nevenka zna koliko je važno ostaviti zapis o vremenu koje je u mnogome odredilo sudbinu ne samo njene generacije već pokoljenja njenog šireg zavičaja, Banjalučke regije. Ono što zadivljuje u Nevenkinom zapisu je spoj objektivnog slikanja vremena i slikanja ljudi i njihovih odluka kojima su određivali sudsbine drugih, Nevenka opisuje, iznosi dokumenta ali ne sudi i ne osuđuje. Pažljivi čitalac ima dovoljno materijala da zaključuje i ceni.

Verujem daje ova knjiga iako obimne grade (broj strana) nije poslednja u Nevenkinoj biografiji. Sigurna sam da će nam iznediti novu zvezdu iz svog neiscrpног sazvežđa i izazvati ono beskrajno i nikad konačno divljenje u nama prema njoj i njenom deiu. Draga Nevenka, srećna sam što te poznajem i zahvalna sam ti na prijateljstvu.

S poštovanjem

Senka Mazić

Beograd, 19. avgust 2003.

LEPA GALEB, profesor jugoslovenske književnosti u penziji

Knjiga dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali* vrijedno je dijelo naše istorije. Za mene lično, kao učesnika događaja toga vremena, znači mnogo pa sam duboko zahvalna dragoj Nevenki što nije žalila truda da sačuva od zaborava ljudi i događaje svoga kraja iz jednog perioda naše herojske istorije. To je knjiga istine o ljudima i događajima. Redaju se akcije i zbivanja, velike borbe, napori, žrtve u jednom strašnom ratu koga Hitler, i uz pomoć domaćih slуга, vodi za osvajanje svijeta. To je u punom smislu dokument koji može da posluži kao izvor podataka ne samo istoričarima, nego i sociologima, politikolozima i drugim naučnicima.

Sve strahote rata se podnose i ide se dalje osnovnom cilju - pobjediti fašizam i izdajnike u zemlji, osvojiti slobodu i stvoriti bolji i pravedniji svijet. Taj cilj povezuje i motiviše ljudi za najveće žrtve. I zbivanja u ovom vremenu, pola vijeka docnije, pokazuju daje borba protiv istog zla u dragom obliku, neminovna, opravdana i trajna. Ona je i danas kriterijum časnog i ispravnog življenja. To nam u punom smislu sugerira ova knjiga, pisana iskreno, dobrom jezikom i stilom, knjiga je čitljiva i zanimljiva. Snažno se sugerira doprinos čovjeka opštem dobru, humano i hrabro ponašanje, što knjizi daje posebnu vrijednost i neprolazan značaj.

Lepa Galeb

Beograd, 30. avgust 2003.

MILAN DALJEVIĆ, general-pukovnik u penziji

Sa velikim interesovanjem sam pročitao knjigu *I zvijezde smo dosezali* autorke Nevenke Petrić, koja je u suštini monografija o revolucionarnom omladinskom pokretu u Banja Luci 1919 - 1949. godine.

Na to me je posebno podstakla činjenica da sam, kao Krajišnik, učestvovaо u tom pokretu od 1941. do 1945. Istina, kao aktivista S KOJ-a u partizanskim jedinicama, odnosno JNA, ali u isto vreme sam na određen način bio uključen i u omladinske aktivnosti gdje su boravile naše jedinice. Drugi razlog da pažljivo pročitam ovu knjigu je njen naslov / *zvijezde smo dosezali*. I, zaista, iz svega onoga što proizilazi iz knjige da su skojevci i komunisti zvijezde dosezali u borbi za ostvarenje svojih ideała.

U knjizi se govori ne samo o radu SKOJ-a i patriotske omladine, već i o radu KPJ i antifašističkog pokreta u cijelini, ne samo u Banja Luci, već i u Bosanskoj krajini, BiH i šire u Jugoslaviji, što knjizi daje još širi značaj.

Posebna vrijednost knjige je i u tome što ona spada u rijetku literaturu gdje su iznijeti stavovi autora, potkrepljeni brojnom dokumentacijom. Knjiga predstavlja ozbiljnu studiju koju rade instituti, a ne pojedinci.

Značajna, specifična karakteristika ove knjige je i u tome što su iznijeti stavovi autora potkrepljeni imenima i fotografijama, ne samo sekretara SKOJ-a i KPJ, već i brojnih istaknutih antifašističkih boraca u cijelini, za period o kojem se u knjizi govori. Među njima su i imena devet sekretara SKOJ-a i KPJ, koji su herojski pali u borbi za velike ideale, od kojih su i tri narodna heroja.

U cijelini, u knjizi se vidi heroizam, odlučnost i istrajnost u borbi za slobodu, za socijalizam, socijalnu pravdu, bratstvo i jedinstvo i ravnopravnost. Iz toga proizilazi i odgovor na pitanje zašto je djelu dat ovakav naslov. Zaista je to bila velika istina.

Principijelnost i dosljednost autorke se vidi i po tome stoje na jednoj strani obradila heroizam članova SKOJ-a, Partije i antifašista, Srba, muslimana i Hrvata, a na drugoj kako su se ponašali izdajnici antifašističke borbe: ustaše, četnici i drugi vazali. Dati su dokumenti sporazuma Nijemaca, ustaša i četnika u borbi protiv NOV i POJ.

Posebno snažan utisak na mene je ostavio i podatak iz knjige iz koga se vidi da je Nevenka Petrić kao četrnaestogodišnja djevojčica i cijela njena porodica: majka, otac, pet sestara i brat učestvovali u NOB. Otac, dvije sestre i brat dali su svoje živote u borbi za slobodu.

Čitaoca ne može da ne uzbudi i inspiriše jedna fotografija objavljena u knjizi: majka Natalija Petrić, predsednica AFŽ za okrug Banjaluku, sa svoje četiri kćeri Viktorija, Dušanka, Nevenka i Smilj³⁹- sve partizanke.

³⁹ Tada, kada je slika napravljena, 1944. godine, peta kćer Radojka više nije bila živa.

Iuzetno potresna je činjenica daje majka Natalija, 30. maja 1945. godine, skupljala u krilo svoje haljine djelove svoga sina Vojislava koji je sa 16 godina stradao u borbi sa četnicima.

To me je podsetilo na Stojanku majku Knežopoljku sa Kozare. Natalija je, takođe, jedna od majki Knežopoljki. Ali njena kćerka Nevenka nije pošla putem svoje majke i Stojanke i rodila više Mladena, Srdana i Mladena, više Marija i Smiljki, već je rodila samo jednog divnog sina Vojislava. Očekivati je da će sin Vojislav krenuti putem svoje bake Natalije.

I na kraju moram istaći da je dr Nevenka Petrić, kao istaknuti skojevski rukovodilac, ostala vjerna idealima za koje se borila i o kojima je pisala u svojim knjigama, od kojih su četiri poezije. U njenoj poeziji i prozi dominiraju tri teme: Sloboda, patriotizam i ljubav. U to sam se i lično uvjerio, jer smo poslednjih nekoliko godina zajedno radili u organima Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR-a) 1941-1945. Uvjeren sam da će Nevenka i dalje kroz svoju ukupnu aktivnost potvrditi naslov svoje knjige *I zvijezde smo dosezali* i da će na tome svome putu i ubuduće imati punu podršku i pomoći svoga supruga Steve.

Milan Daljević

Beograd, 10. septembar 2003.

LAZO VUKOTA, učesnik NOR-a od 1941, član Savjeta SR BiH

Nad knjigom dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali*, koju doživljam kao istorijski dokument - istorijski zapis iz naše Bosanske krajine, odnosno, Banjaluke kao njenog administrativnog centra kroz dužu istoriju tog kraja, razmišljam o njenom sadržaju, kao jedinstvenom u objavljenoj literaturi iz NOR-a. Svestran pristup u obradi njenog sadržaja, posebno o akterima događanja, ne samo onih objektivno veoma značajnih za pokret, već i onih tzv. malih ljudi, koji su bili stub naše NOB-e, knjigu čini na poseban način još uvjerljivijom.

U vrijeme o kojem dr Nevenka Petrić svjedoči u svojoj knjizi, nalazio sam se na vrlo odgovornim dužnostima u NOR-a, u tom kraju. Bio sam član OK KPJ za Kozaru, član OK KPJ za Prijedor, koji je tada pokrivao i Kozaru i Podgrmeč, zatim, pred oslobođenje zemlje, bio sam član OK KPJ Banjaluka, a na dužnostima vojno-pozadinske vlasti u koje je bilo uključeno i sudstvo, bio sam politički komesar Komande kozarskog područja, zatim Komande prijedorskog područja i Komande banjalučkog područja, koja je, u stvari, pokrivala Bosansku krajinu uključiv i dio srednje Bosne - teritorij prema Doboju i okruženju. Sa svih navedenih dužnosti, tokom NOR-a, bio sam uključen, nekad više, nekad manje, u određene aktivnosti vezane za Banjaluku, pa vjerujem da sam stoga u prilici da, čitajući pojedine djelove

knjige, mogu sasvim objektivno da sudim o Nevenkinoj knjizi, kao i ocjenama koje su o njoj date, kako na promociji tako i šire.

Kad danas čitam ovo veliko djelo, izloženo u knjizi dr Nevenke Petrić i uporedim sa sadašnjim stanjem poslije svih katastrofa koje su nas snašle, želim istaći da su već uskoro poslije oslobođenja iznevjereni ideali NOR-a raznim događanjima na političkoj sceni Jugoslavije, a svi smo žrtve tih još tadašnjih događanja. I, duboko sam uvjeren da će ovu moju misao dobro razumjeti naše nove generacije, kojim je ova knjiga i namjenjena.

Osjetio sam potrebu da se na ovaj način uključim i kažem koliko cijenim knjigu dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali* stoga što, kao sudionik o mnogim zbivanjima koja su predmet knjige, mogu da svjedočim i da potvrdim punu objektivnost autorke, koja u opisivanju događaja nije imala pretenzije da sve ocjenjuje, već nama čitaocima ostavlja da sami izvodimo zaključke. Knjiga dr Nevenke Petrić je istinito svjedočenje o jednom vremenu. Pored već objavljenih knjiga o NOR-u, ova knjiga me izuzetno zainteresovala, kao sudionika u mnogim događanjima za vrijeme NOR-a, a jedno vrijeme i poslije oslobođenja, o kojim se u knjizi piše veoma objektivno, istinito.

Na kraju Nevenki želim da objavi još knjiga, uključiv i knjige o pojedinim aspektima NOR-a, pošto i iz knjige *I zvijezde smo dosezali* proizilazi daje potrebno o određenim pitanjima još pisati.

Lazo Vukota

Beograd, 10. oktobar 2003.

VAHID KORIĆ, učesnik revolucionarnog omladinskog pokreta prije rata, pukovnik u penziji,

Veoma sam prijatno iznenaden objavljinjem knjige dr Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919 - 1949*. Ova knjiga će svakako ostati veliki istorijski dokument o ulozi omladine Banjaluke u revolucionarnom omladinskom pokretu u periodu 1919 - 1949, a posebno u NOB-u - borbi protiv fašističkog okupatora i njegovih saradnika. Slobodarske ideje za bolji i socijalno pravedniji život za koji se borila tadašnja omladina, ne mogu nikada zastariti.

Muslim da ogroman trud, koji je drugarica Nevenka Petrić uložila da sakupi veliki materijal za ovu knjigu, nije bio uzaludan, jer će ostati novim, mladim generacijama kao svijetao primjer kako se treba boriti za slobodu svoga naroda.

Vahid Korić

Beograd, 14. oktobar 2003.

MARKO ZEC, učesnik u revolucionarnom omladinskom pokretu i u NOR-u, penzioner

Draga Nevenka,

Obradovao sam se kad sam dobio Tvoju knjigu *I zvijezde smo dosezali* u kojoj ima toliko podataka, kazivanja aktera događanja, obilje dokumenata iz arhiva, kao i iz lične arhive, kao i dragocjenih fotografija koje ilustruju Tvoje zapise. To sve me živo podsjetilo na ratne dane, odnosno godine, kao i jedan kraći period odmah poslije završetka rata, koje smo proveli zajedno - radeći za vrijeme NOR-a u Sreskom komitetu SKOJ-a za Travnik i u drugim prilikama, a poslije rata saradujući u radu kada si Ti bila sekretar Gradskega komiteta SKOJ-a u Banjaluci, a ja sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a za srez Banjaluku. Između ostalog, u meni su oživila sjećanja na naš zajednički put na Dragi kongres USAOJ-a u Drvar, aprila 1944. godine, posebno velike teškoće oko prelaska nabujale rijeke Vrbas, kada je samo za tu priliku na brzinu pravljen splav za naše prebacivanje preko rijeke. Zatim, u živom sjećanju ostalo mi je bombardovanje partizanskog voza na relaciji Sanica - Drvar, kada je voz stigao na stanicu Oštrelj, kada smo poiskakali iz voza i sklonili se iza debla omorika i drugog drveća, kada izginuše naši drugovi, a mi pješice nastavismo put do Drvara (a to nam je i tako bila prva i jedina prilika u toku NOR-a u uđemo u voz).

Ova Tvoja knjiga predstavlja veliki doprinos istoriji - da ostane zabilježeno za buduće generacije kako i koliko se borila revolucionarna omladina Banjaluke i srednje Bosne u periodu između dva svjetska rata i za vrijeme narodnooslobodilačkog rata stoje dragocjeno.

Ovo je prilika u kojoj želim da istaknem veliki doprinos Tvoje porodice narodnooslobodilačkom ratu od 1941. godine do oslobođenja - Tvojih roditelja sa svoje šestoro djece: Natalija, majka i Vaso, otac, zatim Tvoje četiri sestre Viktorija, Radojka, Dušanka i Smilja i jedini brat Vojislav, od kojih su u ratu život dali četvoro: otac Vaso, Tvoje sestre i brat - Radojka i Dušanka i Vojislav.

Želim Ti dobro zdravlje i sve najbolje i da napišeš i objaviš još poneku knjigu.

Tvoj stari ratni drug i prijatelj

Marko Zec

Beograd, 28. oktobar 2003.

ZAKLJUČAK

Društveno-ekonomске, političke i kulturne prilike u srednjoj Bosni između dva svjetska rata, opterećene krajnje nerazvijenom privredom, siromaštvom i visokim stepenom nepismenosti stanovništva, uslovjavale su težak položaj stanovništva, a posebno mladih koji, s obzirom na nizak stepen privrednog razvoja, nisu imali skoro nikakvu perspektivu.

Kako su pred Drugi svjetski rat aktivnosti SKOJ-a bile organizovane i na oblasnom nivou Bosanske krajine (održana su dva oblasna savjetovanja SKOJ-a Bosanske krajine, prvo, u ljeto 1940, drugo, 1. januara 1941, obau Banjaluci) i drugi značajni skupovi SKOJ-a Bosne i Hercegovine i Jugoslavije, sve to je neposredno i posredno uticalo na okupljanje antifašistički orijentisane omladine i u srednjoj Bosni. Pored djelovanja članova SKOJ-a koji su pripadali skojevskim organizacijama u pojedinim dijelovima srednje Bosne, bilo je članova KPJ i SKOJ-a iz više mjesta srednje Bosne koji su živjeli i radili u drugim sredinama i svoje dolaske u zavičaj koristili za političko djelovanje. Mladi ljudi iz srednje Bosne koji su za vrijeme školovanja ili studija primljeni u SKOJ ili KPJ, ljetne i zimske raspuste provodili su u zavičaju, gdje su politički djelovali, organizujući mnoge aktivnosti u cilju razvijanja kako masovno-političkog, tako i individualnog rada sa onim mlađim osobama za koje su smatrali da ih treba pripremati za prijem u SKOJ.

Uoči Aprilskog rata, 1941. godine, najjača skojevska organizacija u srednjoj Bosni bila je u Banjaluci,¹ stoje predstavljalo bitan faktor za političko djelovanje u bližem i daljem okruženju Banjaluke - Kotor-Varoš, Prnjavor, Teslić, Doboј, Tešanj, Derventa, zatim Bosanski Brod, Maglaj, Zavidovići, Žepče, Odžak, Travnik, Donji Vakufi dr. Tako, na primjer u Kotor-Varošu i okolini djelovali su: Davorin Zekić *Koko*, Kotorvarošanin koji je bio na školovanju u Zagrebu, gdje je primljen u SKOJ i kasnije u KPJ, prije Aprilskog rata; Vahid Korić, Kotorvarošanin, učenik Gimnazije u Banjaluci gdje je primljen u SKOJ 1939, Vlado Ivanović, Kotorvarošanin, učenik Srednje tehničke škole u Banjaluci gdje je primljen u SKOJ 1940, a član KPJ postao je u decembru 1941; Nijaz Hadžiselimović, kandidat za člana KPJ postao 1939, u toku školovanja van Kotor-Varoša, a član KPJ 1942; Đorđe Perović *Doko*, član SKOJ-a od 1939, a KPJ od 1940. Bio je student u Zagrebu, a kad se oženio sa Vukom Novković u Kotor-Varošu, tu je češće

¹ N. Petrić, /zvijezde smo dosezali I/, str. 236-241.

boravio; grupa mlađih Kotorvarošana, ljudi lijeve orijentacije - Petar Gajić, Josip Tvrz *Pepi* i Vlasta Tvrz, Mila Prodanović i Mile Trkulja iz Lipovca, koji se s njima družio i dr. U Maslovarama Milan Mirić *Pop*, Maslo-varčanin, učenik Bogoslovije u Sarajevu gdje je postao član SKOJ-a; Smilja Macura, učiteljica u Maslovarama, bila je dugogodišnji član SKOJ-a u Banjaluci, ali pred Aprilski rat nije bila organizovana, mada je svestrano politički djelovala; Momir Kapor i Vlado Kapor, više ljeta dolazili u Maslovare, Momir aktivista KAB-a, Vlado član SKOJ-a; Dušan Josipović *Duško*, napredni omladinac, školovao se u Bukovu; Slavica Grubor, član SKOJ-a od 1939, učiteljica iz Banjaluke, zaposlena u Osnovnoj školi u Kruševu Brdu, sve do stupanja u partizane politički je djelovala u Kruševu Brdu i šire. U Prnjavoru i okolini djelovalo je nekoliko istaknutih pripadnika revolucionarnog omladinskog i radničkog pokreta. Ta aktivnost se prvo odvijala u Vijačanima - djelovali su Živojin Preradović *Živo*, u SKOJ primljen u Banjaluci kao srednjoškolac, a prije rata primljen je i u KPJ. Bio je delegat na Prvoj oblasnoj konferenciji SKOJ-a za Bosansku krajinu, u ljetu 1940; Zdravko Preradović *Braco*, u SKOJ je primljen kao srednjoškolac u Banjaluci; Slobodan Mitrov *Danko*, član SKOJ-a i KPJ sa 16 godina, a sa 17 postaje borac u Španiji 1937-1939. za Republiku Španiju, a i njegov brat Vojo Mitrov veoma mlad je postao i član SKOJ-a i KPJ, te Veljko Đordović, istaknuti aktivista revolucionarnog omladinskog i radničkog pokreta u Banjaluci (bio je po nekoliko godina sekretar MK SKOJ-a i MK KPJ u Banjaluci), koji je zbog porodičnih veza često bio u ovom kraju, što mu je bilo dobro pokriće za političko djelovanje na ovom terenu. U Čečavi je djelovala Mira Jotanović još kao učenica Učiteljske škole u Banjaluci gdje je primljena i u SKOJ i u KPJ; kasnije u Čečavi djeluje kao učiteljica i organizator u ustanku. U Teslicu i u dva veća mjesta u njegovoj neposrednoj blizini Čečavi i Blatnici, odvijalo se živo političko djelovanje đaka i studenata u predratnom periodu, koji su postali članovi SKOJ-a ili i SKOJ-a i KPJ u toku školovanja izvan Teslica (iako je poznato daje u Teslicu postojala KPJ već poslije 1918, a ima indicija daje postojao i SKOJ). Međutim, u periodu obnove djelovanja KPJ, poslije-1934. godine, obnavljana je i skojevska organizacija. Vid-niji rezultati djelovanja uočeni su poslije 1937, a naročito poslije 1938. godine - kao izraziti radnički centar Teslić je iznjedrio i organizaciju KPJ i organizaciju SKOJ-a. Tako je u 1939. na inicijativu progresivnih ljudi i građana osnovana Muslimanska čitaonica „Brazda“ (samo je formalno nazvana muslimanska, pošto je tako najlakše mogla dobiti od vlasti dozvolu za rad), koja je okupljala građane svih nacionalnosti, odnosno konfesiju Teslica. Svojim bogatim aktivnostima djelovala je u regiji: Teslić, Doboј, Tešanj, Derventa i Maglaj. Organizovani su tečaj esperanta kojim je rukovodio Vinko Ratej, kino-predstave, gostovanje RKUD „Vaso Pelagić“ iz Banjaluke i dr.

„Sav rad 'Brazde' odvijao se i uz pomoć tešanske organizacije KPJ na čelu sa Husom Hodžićem. Tada u Teslicu nije postojala organizacija KPJ, a

u skojevskoj organizaciji, kojom je rukovodila Slavica Ratej, bili su Jelena Ratej, Anto Pajić, Josip *Vincek Pepi* ilvanKejzir. U proljeće 1941. tesličke skojevce na Oblasnoj konferenciji SKOJ-a u Tuzli predstavljali su Slavica Ratej i Ivan Kejzir. Kako su tada uslovi organizovanja bili strogo ilegalni, najčešće su korišćene pojedinačne veze koje daju mogućnost šire individualne komunikacije. I iz toga se da zaključiti da je tada u Teslicu bilo više organizovanih skojevaca, pa i članova KPJ koji su imali svoje 'veze' u Doboru i Banjaluci. Poznato je daje u Teslicu 1940. godine boravio Cvijetm Mijatović *Majo*, zajedno sa Ratom Dugonjićem, kada je formirana jedna sa svim nova skojevska organizacija u kojoj su bili Edo Blažek, Žarko Skvarica, Zaga Ilić-Stjepanović, Suljo Caušević i Suljo Arifagić, svi članovi 'Brazde', a neki i njene uprave. S obzirom na rad i dobijene zadatke, članovi ove skojevske organizacije smatrani su se komunistima, članovima Partije.²

Tokom 1940. godine Fikret Dedić, pripadnik revolucionarnog omladinskog i radničkog pokreta Banjaluke, koji je tada radio kao poštanski službenik u Maglaju, formira partijsku ćeliju u kojoj je bio sekretar, a članovi Asim Lošić i Brišo Obralić. U to vrijeme ova partijska ćelija je djelovala i izvan Maglaja. Asim Lošić, Petar Dokić i Milorad Savić *Rade* učestvuju u radu skojevskog kursa, održanog u Pršljanima kod Bugojna, avgusta 1940, a iz Banjaluke kurs pohada sedam predstavnika SKOJ-a: u Zavidovićima je tada u preduzeću „Sipad“ osnovana partijska ćelija u sastavu Simo Malinović, sekretar, a članovi Savo Momirović, Mustafa Kupusović i Jakov Đidara. U selu Donja Dubica (dvanaestak kilometara od Odžaka, u krajnjem sjeveroistočnom dijelu srednje Bosne) 14. oktobra 1939. osnovan je aktiv SKOJ-a u sastavu: Dragoslav Milojević, Veljko Goranović, Ljubo Minić, Mirko Goranović, Vojislav Milojević Antić i Savo Đurić. (I ovaj aktiv SKOJ-a poslao je svoga delegata Veljka Goranovića na Oblasnu konferenciju SKOJ-a, održanu 1940. godine u Tuzli).

U Bosanskom Brodu djelovala je i partijska i skojevska organizacija. Među skojevcima isticali su se: Ivica Čičak, Robert Horn, Fric Pavlik, Ernest Kučera, Miro Vrtarić i drugi.³ U Tešnju je KPJ djelovala naročito među omladinom, a glavni pokretač rada bio je član KPJ Huso Hodžić. Početkom avgusta 1941. u Tešnju je osnovana skojevska organizacija u sastavu: Kemal Alićehajić *Kemo*, Esma Eminagić, kasnije udata Hercegovac, Raža Hadžismajlović, udata Dujaković, Šemska Galijašević, udata Pobrić, Raska Ajanović i Mujesira Hadžismajlović, udata Ivić.⁴ U Čečavi je 1. avgusta 1941. u školi, pod rukovodstvom Mire Jotanović, održan sastanak grupe napredne omladine, kome su prisustvovali: Vlado Jotanović, Kosara Stanković, Bogdan Perić, Tomić i još nekoliko omladinaca, na kome je Mira

² Advan Hozić, *Teslić u NOB*, str. 55.

³ Ivica Čičak, *Miting rastjeran pendrecima*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 145-146.

⁴ Mujesira Hadžismajlović-Ivić, *Omladina Tešnja pred rat i prvih mjeseci okupacije*, Srednja Bosna, knj. 1. str. 707-708.

upoznala prisutne „...da je u Bosanskoj krajini, Hercegovini i drugim djelovima naše zemlje počeo ustanak i da se samo čeka povoljan trenutak pa da on počne kod nas...”⁵

U maju 1941. u Maslovare su došli Momir Kapor⁵ i Brane Morača, a nešto kasnije iz vojske se u Maslovare vratio Dragan Bubić. Početkom juna održanje sastanak u Maslovarama u kući Vase Petrića, kome su prisustvovali: Momir Kapor, Brane Morača, Vaso Petrić, Vaso Kapor, Viktorija Pe-trić-Kapor i Petar Žmarić na kome se govorilo o organizovanju otpora ustaškoj vlasti. Tada je odlučeno da se u ovu grupu još uključe: Sredo Jotanović iz Maslovara, Marko Stanišljević iz Lauša, Luka Jurić iz Donjih Boraka i Blagoje Mikanović iz Boraka, a iz rudničke „Kolonije“ Ibrahim Tabaković, obućar i Nikola Dujić, rudar, koji su javno osudivali ustaške zločine. Juna i jula mjeseca ova grupa se često sastajala, obično u sljiviku Vase Petrića, a kasnije na pravoslavnom groblju u Maslovarama. Uskoro je, preko Mile Luburića iz Kotor-Varoša, uspostavljena veza sa Nikicom Pavlićem u Banjaluci i od njega je dobijena direktiva da se prikuplja oružje. U vezi s tim, u julu kod mlina Vase Petrića održan je sastanak na kome su učestvovali Momir Kapor, Brane Morača, Vaso Petrić, Vaso Kapor, Duka Kalabić i Dušan Jotanović iz Liplja.⁷

U Travniku i okolini su krajem četrdesetih djelovali komunisti organizovani u nekoliko partijskih celija.

„Ubrzo, već krajem 1939., ili početkom 1940. godine, formirali smo partijsku celiju u travničkoj Tvornici duhana; sekretar te celije je bio Ejub Ejubić, a članovi Ismet Sujoldžić, Salih Pašić i Slavko Gavrančić. Poslije toga formirana je i celija u Potur-mahali u sastavu: sekretar Salih Simičić, članovi Safet Haznadarević, Rizah Hercegovac, Rifat Sujoldžić i Mehmed Kulašević. Treća po redu bila je celija formirana u starom gradu, u Varošu: sekretar te celije je bio Abdulah Seškić, a članovi Omer Lolić, Hamdo Begovac i Ibrahim Risović. Osim ove tri celije formirane u Travniku, formirana je partijska celija i u Turbetu, gdje je, u firmi 'Ugar' radilo dosta pilanskih radnika i drvosječa. Sekretar te celije bio je Midhat-Miće Hadžalić, a članovi Avdo Vrhovac i Husein Šiljak.⁸

Godine 1940. formirana je u Travniku i organizacija SKOJ-a. Njen prvi sekretar bio je Taib Dautović, a poslije Slavko Gavrančić.⁹

⁵ Nevenka Đekić, *Crnogorac će povesti ljudi u borbu*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 710-711.

⁶ Momir Kapor, *Nova orientacija*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 418-419.

⁷ Viktorija Glavaš, *Povezivanje i pripreme*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 419.

⁸ Čamil Kazazović, autor knjige *Travnik u narodnooslobodačkom ratu* tvrdi daje u ljeto 1939. na Ajtoviću odlučeno da se osnuju tri ilegalne celije KPJ u Travniku (dvije u gradu, a jedna u Tvornici duhana) te da su odmah poslije njih osnovane još dvije -jedna u Turbetu, a jedna u s. Stojkovićima. Kasnije je osnovana još jedna u s. Polju, koja je zahvatila Dolac, odnosno Tvornicu šibica. U oktobru 1939. formiranje i Mjesni komitet KPJ u Travniku, Napomena Re dakcije Srednja Bosna, knj. 1, str. 127-128.

Salih Simičić, *Travnički komunisti predratnih godina*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 127—128. Napomena autora N.P.: Prije Drugog svjetskog rata u Travniku je djelovao Mjesni komitet SKOJ-a, čiji su sekretari bili, Taib Dautović a poslije Slavko Gavrančić.

Moglo bi se navesti još mnogo primjera organizovane aktivnosti pod rukovodstvom KPJ i SKOJ-a u srednjoj Bosni pred Drugi svjetski rat. Ali, i ovi, kao i mnogi drugi primjeri navedeni u ovoj knjizi, posebno u uvodu i prvom dijelu, dovoljno govore daje 1941. godine i u srednjoj Bosni, čim je CK KPJ uputio prvi proglašenje povodom napada fašističke Nemačke na Sovjetski Savez, 22. juna 1941, a zatim još dva - 12. i 25. jula 1941, svim narodima i narodnostima Jugoslavije da se uključe u borbu protiv okupatora i njihovih sluga¹⁰ - postojala dobra kadrovska osnova za organizovanje rodoljubivih snaga za borbu protiv okupatora i njihovih pomagača.

Treba istaći daje Milan Gavrić napisao izuzetno značajan rad o visokim kadrovskim potencijalima u srednjoj Bosni i njihovom doprinosu organizovanju narodnooslobodilačke borbe protiv okupatora i njihovih slugu. Taj rad - *Klasnoborbene i narodnooslobodilačke tradicije srednje Bosne*, objavljenje u prvoj knjizi edicije „Srednja Bosna u NOB“. U objavljene tri knjige iste edicije, koja predstavlja veoma bogatu potvrdu toga doprinosa i ilustraciju širokog učešća ljudi srednje Bosne u Narodnooslobodilačkom ratu 1941., djelimično i kasnije, Slavko Odić je pored uredničkog, redaktor -skog i organizacionog rada i svojim autorskim prilozima, od kojih je šest nosećih, dao izuzetan doprinos rasvjetljavanju nekoliko bitnih tema za bolje razumijevanje prilika u srednjoj Bosni tokom NOR-a.¹³

Sve do VI kongresa Komunističke omladinske internationale (KOI), održanog 1935. godine, Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) je, kopirajući Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ), djelovalo kao „partija mladih“. Bio je organizovan u omladinske celije, uz visoki stepen konspiracije i bavio se najviše svojom unutrašnjom organizacijom, zapostavljajući masovno-politički rad među omladinom. U redovima SKOJ-a bilo je mnogo hrabre omladine koja je „jurišala na zvijezde“. Mnogi članovi su dugo trunuli u policijskim kazamatima, a među njima i šest sekretara SKOJ-a, u periodu 1924 - 1934. godine, koji su i ubijeni, a nisu ni riječi rekli neprijatelju o radu svoje organizacije. U tom periodu SKOJ je postao preuska organizacija koja nije dovoljno okupljala šire omladinske mase, spremne da se bore za bolje i pravednije društvo.

Na VI kongresu KOI u završnim dokumentima iz osnova je izmijenjen rad svih omladinskih komunističkih organizacija. Iako su odluke kongresa

Proglašenje CK KPJ povodom napada fašističke Nemačke na Sovjetski Savez, Proglašenje CK KPJ narodima Jugoslavije od 12. jula 1941. god. i Proglašenje CK KPJ narodima Jugoslavije od 25. jula 1941. god., Zbornik NOR, str. 11-22.

¹⁰ Milan Gavrić, *Klasnoborbene i narodnooslobodilačke tradicije srednje Bosne*, Srednja Bosna, knj. 1, str. 13-94.

¹¹ Glavni i odgovorni urednik edicije „Srednja Bosna u NOB“, prve, drage, treće i četvrte knjige je Slavko Odić. Tri knjige su objavljene 1976-1981, a četvrta je u pripremi za štampu.

¹² Slavko Odić je u dvije knjige edicije objavio osam radova sa ukupno 113 str. Navodimo samo nekoliko: *Okupacija Bosne u aprilskom ratu 1941. godine* (28 str.), *Ustaški pokret i Katolička crkva u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini*, (27), *Od sastanka u Dolama do partizanskog odreda* (12), *Akcije Banjalučkog partizanskog odreda u avgustu 1941. godine* (15) i dr.

imale istorijski značaj za bolju i ljepšu budućnost omladine u cijelom svijetu, u Jugoslaviji su pogrešno protumačene. U nekim dijelovima Jugoslavije došlo je do pogrešnog tumačenja direktiva VI kongresa KOI, tako da su 1935. godine raspuštene neke organizacije SKOJ-a i to posebno poslije hapšenja Borisa Kidriča, tadašnjeg sekretara SKOJ-a, 1936. godine, stoje bio ozbiljan udarac za SKOJ širom Jugoslavije. U toj situaciji veći broj članova SKOJ-a je primljen u KPJ, a manji broj je ostavljen po strani.

Ovo stanje je postepeno prevazilaženo dolaskom na čelo SKOJ-a Ive Lole Ribara, kada je izabran za sekretara Omladinske komisije pri CK KPJ, 1937. godine

U Banjaluci, kao najvećem gradu u srednjoj Bosni, sa veoma dobro razvijenim revolucionarnim radničkim i omladinskim pokretom, direktive sa VI kongresa KOI nisu pogrešno protumačene i SKOJ nije raspušten, kakvih tvrdnji je bilo. To se pozitivno odrazilo na politizaciju naprednih omladinskih krugova u srednjoj Bosni - području djelovanja kadrova revolucionarnog omladinskog i radničkog pokreta iz Banjaluke, kao i drugih gradskih i drugih manjih centara u srednjoj Bosni, u periodu prije Drugog svjetskog rata, kao i početkom ustanka 1941. godine i poslije.

Tek kad su širom Jugoslavije prihvaćene odluke VI kongresa KOI, počele su se osnivati sekcije omladine po sindikatima, odbori radničke omladine, kao i radnička i studentska kulturnoprosvjetna i druga društva - koji su najviše okupljali omladinu.

I KPJ je, posebno od 1935., u nastojanju da više pridobije mase, razvijala živu aktivnost. U tom cilju uticaj je ostvarivala i u pojedinim nacionalnim, ali i u nacionalističkim organizacijama, s kojim je ranije bila u nepomirljivim odnosima.¹⁴

Tokom 1935. godine režim i njegove nacionalističke organizacije nastojali da u antikomunističku akciju uvuku širi krug ljudi, posebno preko Jugoslovenskog antimarksističkog komiteta (JAK), koji je počeo sa radom 1936. pod kontrolom Ministarstva unutrašnjih poslova, sa zadatkom da objedinjuje sve slične akcije u zemlji. Međutim, rezultati su bili mršavi. U Banjaluci JAK je imao dobar oslonac u udruženju Ujedinjeni nacionalni akademici (UNA), pokušavajući da preko njih sprovodi svoje zadatke, ali najveći broj izvještaja o njihovom djelovanju, koji su stizali u Ministarstvo unutrašnjih poslova, pokazao je da:

„antikomunistički komiteti za suzbijanje komunizma nisu ispunili očekivanja koja su u njih polagana.... Nacionalističke organizacije, kao što su, na primjer, u Banjaluci bile UNA, Narodna odbrana, zatim ljotičevci i dr.

¹⁴ Arhiv KPJ, fond KI, sekcija SKOJ, 1930/3; fond KOI. U jednom partijskom dokumentu o novoj političkoj orijentaciji SKOJ-a ukazuje se na potrebu rada u „masovnim fašističkim organizacijama“, kao što su Sokol, Jadranska straža, Streljačka družina i nalaže slijedeće: „U tom pogledu treba već jednom napraviti prelom u vašem radu i konkretno raspoređiti vaše snage koje treba da rade u tim spomenutim masovnim organizacijama.“

koji su u cijeloj ovoj akciji bili najaktivniji, nisu mogli niti su bili u stanju da borbi KPJ, SKOJ-a i radničke klase suprotstave jednu programsку platformu koja bi anticipirala pravedniji društveni poredak...¹⁵

UNA je pokušavala da parira razgranatoj aktivnosti KAB-a. U tom cilju osnovali su debatne klubove s težištem rada na antikomunističkoj propagandi optužujući komuniste da su agenti Sovjetskog Saveza.¹⁶

Vlast u Banjaluci i širom srednje Bosne je sprovodila uglavnom sve mjere Ministarstva unutrašnjih poslova,¹⁷ ali poslije kraćeg ili dužeg vremena članovi SKOJ-a i KPJ su ponovo osvajali većinu u rukovodstvima literarnih družina po školama, zatim i u „Pelagiću“ i „Borcu“. Ponovo je dozvoljen rad „Priatelja prirode“ i dr. Ministarstvo unutrašnjih poslova priznalo je 30. novembra 1937. da su postignuti rezultati zanemarljivi, uključivši i rad posebnih referenata po sreskim načelstvima za borbu protiv marksista, stoje bilo uvedeno početkom 1937. godine.¹⁸

U rano proljeće 1935. u Banjaluci je održana Mjesna konferencija KPJ (sa statusom Oblasne) u Suturliji uz prisustvo 20 delegata. Konferencija je usvojila zaključke o djelovanju na širem regionalnom području (već tada nazvanom Banjalučka oblast u kojoj je bilo i cijelo područje srednje Bosne), pa je tako bio ponovo naglašen značaj revolucionarnog političkog djelovanja iz Banjaluke, kao najvećeg centra srednje Bosne.¹⁹ Naime, u vrijeme priprema IV zemaljske konferencije SKOJ-a i u Bosni i Hercegovini došlo je do obnove SKOJ-a. Polovinom 1935. u Sarajevu je osnovan Mjesni komitet SKOJ-a, a ubrzo zatim 7 skojevskih organizacija sa 23 Člana.²⁰

„Najjača organizacija SKOJ-a u ovoj pokrajini bila je i dalje u Banjoj Luci. Ona je avgusta 1935. imala Mesni komitet i 18 čelija sa 56 članova. Povezan za PK SKOJ-a za Hrvatsku i Slavoniju, od koga je primao instrukcije za rad i propagandni materijal. Mesni komitet je radio na formiranju čelija SKOJ-a u Bosanskoj krajini, kao i u Donjem Vakufu i Bugojnu i dr. Organizacija je, sredinom avgusta, povodom hapšenja studenata Fikreta Dedića i Milorada Gajića, zbog rasturanja ilegalne brošure kojom se tražila amnestija političkih osuđenika, organizovala preko Kluba akademičara Banjaluke masovne demonstracije omladine protiv režima.

Mesni komitet SKOJ-a (Nikola Pavlić, Kasim Hadžić, Slobodan Kakanović, i Borivoje Ilić) vršio je takođe pripreme za zemaljsku konferenciju i tim povodom, krajem jula, održao Mesnu konferenciju, kojoj su, pored članova MK SKOJ-a, prisustvovali delegati čelija i predstavnici mesnih

¹⁵ Dr Nusret Šehić, *Mjere režima na suzbijanju djelatnosti Kluba banjalučkih akademičara Banja Luke (KAB-a)*, „Banjaluka u novijoj istoriji“, str. 727-528.

¹⁶* Ibid, str. 523-529.

¹⁷ Dušanka Kovačević, *Iz rada organizacije KPJ u Banjoj Luci 1935-1941*, „Banjaluka u novijoj istoriji“, str. 398-422.

¹⁸ Dr Miroljub Vasić, *Omladinski pokret Jugoslavije 1919-1969*, knj. 4, str. 310

¹⁹ N. Petrić, /zvijezde smo dosezali I, str. 172.

²⁰ Ibid., str. 176.

partijskog rukovodstva. Konferencija je, koliko je poznato, razmatrala rad SKOJ-a u masovnim organizacijama, a verovatno i odredila svog delegata za Zemaljsku konferenciju SKOJ-a." - kaže dr Miroljub Vasić u monografiji *Revolucionarni omladinski pokret u Jugoslaviji 1929-1941*.²¹ Citirana konstatacija nedvosmisleno govori o djelovanju SKOJ-a Banjaluke u široj regiji, pa tako i u srednjoj Bosni, posebno poslije VI kongresa KOI, 1935.

Klub akademičara Banjaluke - KAB, osnovan 1934, tokom 1935. godine i kasnije, naročito je pojačao aktivnost u duhu navedenih zaključaka KOI. Iste godine je osnovano u Banjaluci i novo RKUD „Budućnost" u Gornjem Šeheru, Čija je osnovna intencija bila razvijanje masovno-političkog rada, prije svega među mladima. U Teslicu su RSD „Proleter", (osnovan 1926, kasnije promjenjeno ime u „Hrabri") i Radničko pjevačko društvo „Proleter" (osnovano 1927) i kasnije, 1939. osnovana Muslimanska čitaonica „Brazda", okupljali progresivne ljude, prije svega omladinu svih nacionalnosti, ne samo u gradu, već i u okolini. U Kotor-Varosu Pjevačko društvo „Bobas" i „Tamburaški orkestar", osnovani 1935, značajno su doprinosili podizanju kulturnog nivoa mladih, ali i kanalisanju u najprogresivnija stremljenja svoga vremena itd.

Već iste godine, avgusta 1935, uz pomoć KPJ, održana je V zemaljska konferencija SKOJ-a čijim radom je rukovodio Ivo Lola Ribar. Na konferenciji je konačno postavljen rad SKOJ-a u duhu odluka VI kongresa KOI, poslije čega su se masovno stvarali novi skojevski aktivi. U Rezoluciji konferencije konstatovano je daje SKOJ na putu da postigne sve stoje postavio VI kongres KOI. Od 1936. godine jedan broj članova SKOJ-a aktivno učestvuje u borbi za slobodu na strani Republike Spanije u Spanskom građanskom ratu, pa i iz srednje Bosne. Veći broj je pokušavao da ode u Španiju, ali u datim okolnostima, zbog provala, to nisu uspjeli. Međutim, hiljade pripadnika napredne omladine i stanovništva, putem raznih organizovanih aktivnosti, pa tako i mlađi iz srednje Bosne pružali su borcima za slobodu u Španiji materijalnu i moralnu podršku i pomoć.

Od 1940. godine do sloma Kraljevine Jugoslavije najznačajniji događaj u razvitku omladinskog pokreta predstavlja VI zemaljska konferencija SKOJ-a, održana 8. septembra 1940. u Zagrebu, koja je raspravljala o tri glavna pitanja: stvaranje jedinstva mlade generacije u zemlji u borbi protiv fašizma, borba za poboljšanje ekonomskog položaja mladih i organizaciono učvršćenje SKOJ-a. Mladi komunisti su istakli da zbog opasnosti od fašističke agresije treba organizovati svoje redove u pripremama za održanu zemlje. Donijeta je odluka da se pristupi stvaranju studentskih bataljona i održavanju vojne vježbe za omladinu, da se omladinke uključe na sanitetske kurseve (u srednjoj Bosni sanitetski kursevi organizovani su u: Banjaluci, Kotor-Varosu, Maslovarama, Teslicu, Čečavi, Vijačanima, Drugovićima i

²¹ M. Vasić, n. d. fus. 509, str. 331.

dr.). Šesta zemaljska konferencija SKOJ-a, kao i V zemaljska konferencija KPJ, koja je održana mjesec dana kasnije u Zagrebu, predstavljaju generalnu pripremu komunista i skojevaca za odlučujuće bitke protiv fašista, pošto se agresivna fašistička koalicija, sklopljena u Drugom svjetskom ratu, vrtoglavom brzinom približavala Jugoslaviji i ubrzo je i porobila, za sramno kratko vrijeme.

I V i VI zemaljska zemaljska konferencija SKOJ-a podvukle su problem sektaškog odnosa prema prijemu novih članova u SKOJ. I banjalučka skojevska organizacija imala je ozbiljan problem sa sektaštvom, a to se ozbiljno odražavalo i na terenu srednje Bosne, u kojoj, osim nekoliko gradova, do ustanka 1941. godine, gotovo da i nije omladina primana u SKOJ - izuzev pojedinaca koji su iz srednje Bosne bili na školovanju u Banjaluci, Beogradu, Zagrebu, Sarajevu i dr., pa su tamo na osnovu aktivnosti u toj novoj sredini, primani u SKOJ i u KPJ. Gledano iz današnje perspektive, a na osnovu istraživanja, danas se pouzdano može reći da su u pojedinim sredinama srednje Bosne postojali uslovi za osnivanje aktiva SKOJ-a i u predratnom periodu, prije ustaničkih dana 1941, kada je došlo do relativno masovnog prijema omladine u SKOJ, naročito u srednjobosanskim varošicima, koje su oslobođene već krajem 1941 (Skender-Vakufu, Šipragama, Maslovarama, zatim u Čečavi, Vijačanima itd.).

Poslije VI zemaljske konferencije SKOJ-a ubrzano se radilo na ornavljanju članstva u SKOJ-u, koji se sve više razvijao u organizaciju koja je bila na čelu borbene omladine u brojnim aktivnostima. Veoma brzo razvijao se široki omladinski pokret za mir i odbranu nacionalne nezavisnosti od nastupajuće fašističke koalicije.

U to vrijeme, 1940. godine, i u Bosni i Hercegovini održavaju se značajni skupovi revolucionarnog omladinskog pokreta: Pokrajinsko savjetovanje SKOJ-a Bosne i Flercegovine, dvije oblasne konferencije SKOJ-a za Bosansku krajinu; za srednju Bosnu bile su obe značajne - i Prva (u ljeto 1940) i Druga oblasna konferencija SKOJ-a Bosanske krajine (1. januara 1941), kao i Oblasno savjetovanje SKOJ-a za Tuzlu (1940), zatim skojevski kurs za rukovodioce SKOJ-a Bosne i Hercegovine u Pršljanima kod Bugojna (avgusta 1940), partijski kurs u Crepoljskom kod Sarajeva, čiji su polaznici bili predašnji i aktuelni rukovodioци SKOJ-a iz Banjaluke Rudi Kolak, Derviš Gazić *Dedo*, Osman Karabegović, Kasim Hadžić i dr. Postojale su i druge aktivnosti u masovno-političkom radu koje su organizovali KPJ, SKOJ, Narodni front, URS-ovi sindikati i druge organizacije čija se aktivnost odvijala pod uticajem KPJ, kao što su KAB, sportska u kul-turnoumjetnička društva, pjevački borovi, „Prijatelji prirode“.

I

Kada su njemačke trupe ušle u Zagreb, 10. aprila 1941, Edmund Vezenmajer, specijalni izaslanik njemačkog ministra inostranih poslova, odveo je Slavka Kvaternika, penzionisanog austougarskog pukovnika u Radio Zagreba, na osnovu pripremljenog teksta, proklamuje osnivanje Nezavisne Države Hrvatske. Uskoro, na dan potpisivanja akta o kapitulaciji jugoslovenske vojske u Beogradu, Pavelić je imenovao prvu ustašku vladu, do-niješti istoga dana, 17. aprila 1941. i:

„Zakonsku odredbu za odbranu naroda i države, koja je predstavljala osnovu svih terorističkih akata genocida... tko na bilo koji način povrijedi ili je povrijedio čast i životne interese hrvatskog naroda ili bilo na koji način ugrozi opstanak Nezavisne Države Hrvatske ili državne vlasti, pa makar djelo ostalo samo u pokušaju,... stiće će kazna smrti“.²²

Ova odredba se odnosila prvenstveno na Srbe, koji su njom praktički bili stavljeni izvan zakona, jer je ustaško rukovodstvo smatralo Srbe kolektivnim krivcem, koji je u periodu od 1918. do 1941. godine „povrijedio čast i životne interese hrvatskog naroda," Jevreje, Rome i drage, bez obzira na nacionalnu i dragu pripadnost, koji nisu otvoreno pomagali novi režim. Kada je Pavelić ovlastio Gutića da u Bosanskoj krajini, koju je preimenovao u Hrvatsku krajinu, - poduzima sve što po vlastitom nahođenju smatra za potrebno²³ on u Banjaluci i šire pristupa sproveđenju drakonskih mjera nove države, a nikada nije utvrđen stravični broj žrtava tadašnje genocidne politike. U jednom obimnom i promišljenom studijskom pisanju o ovom nemilom vremenu²⁴ završna misao glasi:

„U okvirima ovakvih nacističkih i ustaških planova i želja sprovodio se 1941, a i kasnijih ratnih godina, i na području srednje Bosne nad srpskim življem genocid u sva tri njegova vida (fizičko istrebljenje, iseljavanje i prekrštavanje)."²⁵

U pripremama za odbranu zemlje od najezde fašističkih snaga, zatim pripremama za dizanje ustanka 1941. za borbu protiv okupatora i njihovih sluga, Savez komunističke omladine Jugoslavije i mladi, odazivajući se pozivu KPJ, aktivno se uključuju u borbu i imaju izuzetno značajnu ulogu.

Već u prvom Odredu, osnovanom juna 1941, neposredno pored Banjaluke, omladina je krasila tu prvu partizansku jedinicu u srednjoj Bosni. Samo nekoliko boraca bilo je odslužilo vojsku prije Aprilskog rata. Osnivanjem Prve čete za Bosansku krajinu sa četiri odreda, 28. avgusta 1941, od kojih su u srednjoj Bosni djelovali Dragi i Četvrti odred, a Treći samo djelimično - oni

²² *Narodne novine*, 17. april 1941.

²³ *Hrvatska krajina* je u broju od 20. aprila 1941. objavila Gutićevu imenovanje za stožernika.

²⁴ Slavko Odić, *Ustaški pokret i Katolička crkva u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini*.

²⁵ *Ibid.*

su postali središnji centri za okupljanje novih boraca za borbu protiv okupatora i njihovih pomagača u srednjoj Bosni, u kojim je omladina bila najbrojnija.

Novom organizacijom odreda, oktobra 1941., u Bosanskoj krajini osnovana su tri krajiška NOP odreda, od kojih je 3. krajiški NOP odred, koji je u svom sastavu imao šest bataljona, bio nadležan i za područje srednje Bosne u kojoj su djelovali njegovi Peti i Šesti bataljon. Kada su u cijeloj Bosanskoj krajini osnovana tri okružna komiteta KPJ i SKOJ-a, oktobra 1941. godine, od tada su Okružni komitet KPJ i Okružni komitet SKOJ-a za Jajce dobili zadatku da djeluju na području 3. krajiškog NOP odreda, što znači i području srednje Bosne na kojem je djelovao 3. KNOP odred.

Skojevci su u srednjoj Bosni, u većini gradova - Banjaluka, Teslić, Prnjavor, Tešanj, Kotor-Varoš, Jajce, Bosanski Brod, Maglaj, Doboј, Travnik, Zenica, Zavidovići, Žepče, Odžak, Vitez i dr., kao i manjih varošica - Turbe, Čečava, Donja Dubica, Skender-Vakuf, Maslovare, Šiprage, Vijačani, Drugovići, Slatina, Štrpc, Lišnja, Sijekavac i dr. u pripremama ustanka 1941, zatim²⁶ u prvoj ustaničkoj godini, zajedno sa članovima KPJ, stupali u

²⁶ Podaci o aktivnostima KPJ i SKOJ-a u predratnom periodu, odnosno neposredno pred dizanje ustanka 1941. godine navedeni su, između ostalog, i u prvoj knjizi edicije „Srednja Bosna u NOB“, u člancima slijedećih autora: Milan Gavrić, *Klasnoborbene i narodnooslobodilačke tradicije srednje Bosne*, str. 15-79; Midhat Dizdarević, *Tradicije radničkog pokreta Dervente*, str. 80-82; Branko Babić *Slovenac, U banjalučkom Mjesnom komitetu*, str. 82-83; Sefket Maglajlić, *Banjalučka partitska organizacija*, str. 83-87; Veljko Đorđević, *Crni auto u Vijačanima*, str. 87-88; Stevo Samardžija, *Opština Vijačani*, str. 89-94; Lazo Vidović, *Bojica Han*, str. 95-99; Sadik Đumrukčić, *SKOJ u banjalučkoj Srednjoj tehničkoj školi*, str. 99-100; Vlado Ivanović, *Pripadali smo radničkom pokretu*, str. 100-101; Vojin Hadžistević, *Skojevska biblioteka, „Zablude“ zbog konspiracije, Umnožavanje Istorije SKP(b)*, str.102-114; Mara Mitrov „Ja bojištima revolucije“, str. 115-123; Košta Jotić Jotić, *S Karлом u Kumboru*, str. 123—125; Salih Simićić, *Travnički komunisti predratnih godina*, str. 126-128; Adem Hercegovac, *Aktivnost tesličkih komunista u „Brazdi“*, Vlado Kostijal, *Buntovna omladina*, str. 131-132; Asim Lošić, *U Maglaju*, str. 133-135; Smail Ruščukić, *Komunistički leci u Prnjavoru*, str. 136-137; Savo Momirović, *Formiranje i rad partijske ćelije u Zavidovićima*, str. 137-138; Savo Đurić, *Skojevski aktivi Donje Dubice*, str. 139-140; Asim Lošić, *studentsko logorovanje*”, str. 141-144; Ivica Ćićak, *Miting rastjeran pendrecima*, str. 145-146; Vlado Jotanović, *Čečava*, str. 146-149; Viktorija Glavaš, Nevenka Petrić, *Maslovare*, str. 150-151; Jan Kumoš, *Poljaci prnjavorštoga sreza*, str. 152-154; Ignac Kunecki, *Bili smo uvijek solidarni*, str. 155-156; Vojin Hadžistević, *Bio je to veličanstven dan*, str. 156-159; Slavko Odić, *Djelatnost Prvog partizanskog odreda Prve čete za Bosansku krajinu*, 2. knj., str. 89-101; *Djelatnost Trećeg partizanskog odreda Prve čete za Bosansku krajinu*, 2. knj., str. 257-263. i dr. U istoj knjizi u člancima slijedećih autora takođe se daju podrobniji podaci o djelovanju mladih komunista u početku okupacije i dizanja ustanka: Adem Hercegovac, *Na partijskom radu u Teslicu*, str. 453-455; Edhem Pobrić, *Aktivnost komunista u Teslicu i Tešnju*, str. 456-460; Omer Kapić, *Ilegalni rad u Teslicu*, str. 461-463; Nada Đekić, *Nisu se nikada vratili*, str. 464-466; Branko Sarić, *Komunisti i komunistički leci u našem selu*, str. 466-467; Bogdan Vidović, *Čečava od okupacije do dolaska tesličkih komunista*, str. 467-473; Asim Lošić, *Bjekstvo Petra Đokića iz maglajskog zatvora*, str. 474-476; Košta Jotić Jotić, *U okupiranom Doboju*, str. 477- 480; Ivica Ćićak, *Iz rada Partijske organizacije Bosanskog Broda*, str. 481-483; Mara Mitrov, *Javi Danku da odmah dode*, str. 487-489; Mile Trkulja, *Koga si vodio u partizane*, str. 520-524; Bozo Radman, *Policija nas je preduhitirila*, str. 533-536; Augustin Nikić Gusti, *Skojevci Mejdana*, str. 543-544; Slavko Odić, *Od sastanka u Dolama do partizanskog odreda*, str. 544-555; Mujesira Hadžismajilović-Ivić, *Omladina Tešnja pred i prvih mjeseci okupacije*, str. 707-708; Spiro Jovišević, *Rad KPJ i SKOJ-a na širem jajačkom području od 1941. do jula 1942. godine*, Skenderakufska konferencija 42, Banjaluka 1983, str. 343-358. i dr. I u knj. 2 i 3. edicije „Srednja Bosna u NOB i drugim zbornicima ima dosta članaka odgovarajuće sadržine, ali smatramo da nije potrebno više navoditi za obrazlaganje date tvrdnje.

prve partizanske jedinice, a u okupiranim gradovima i varošicama vršili su diverzije i sabotaže i organizovali otpor mlađih protiv okupatora i njihovih sluga, kao i svestranu pomoć u slanju partizanskim jedinicama oružja, municije, vojno-političkih izvještaja, sanitetskog materijala, soli, karbita, petroleja, baterija i drugih potrepština.

U svim varošicama srednje Bosne, kao i u velikom broju sela koji su postali slobodna teritorija, već krajem 1941. godine osnovani su aktivi SKOJ-a, a antifašistički opredjeljena omladina je okupljana je oko posebnih omladinskih odbora. Članovi KPJ i SKOJ-a uticali su na ideoško i političko opredjeljivanje mlađih za ciljeve narodnooslobodilačke borbe. Napredna omladina, prihvatajući poziv KPJ i SKOJ-a za borbu protiv okupatora i domaćih sluga, masovno je učestvovala u brojnim društvenim akcijama, na omladinskim konferencijama, koje su u drugoj polovini decembra 1941. često održavane, zatim u radu brojnih novoosnovanih sekcija u okviru kulturnoprosvjetnog rada. Tek osnovane kulturne sekcije uspješno su pripremile program za doček Nove 1942. godine u Maslovarama,²⁷ Skender-Vakufu, Šipragama i dr. za manje od desetak dana. Sve jače su bili naglašeni organizovani oblici rada sa omladinom. U selima su organizovani kursevi vojne obuke, analfabetski tečajevi, priprema i odnošenje hrane i odjevnih predmeta u partizanske bolnice, odnosno čete, stupanje omladine u partizanske čete, kao prioritetni zadatak i dr. Januara 1942. sva ta aktivnost pre-rastala je u djelovanje Narodnooslobodilačkog saveza omladine Bosne i Hercegovine (NOSOBiH-a), koji se upravo tada osniva u Bosni i Hercegovini, pa tako i u srednjoj Bosni.

Kao rezultat veoma dobro razvijene aktivnosti u prvim ustaničkim mjesecima, 7. januara 1942, održano je Prvo okružno savjetovanje SKOJ-a za srednju Bosnu, u selu Karač²⁸, u čijim pripremama je učestvovao i Mile Perković, tada član PK SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu. Na savjetovanju je izabran Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu u sastavu: Safet Fejzić, sekretar, a za Članove Želimir Barić *Željo*, Đorđe Perović *Đoko*, Mira Jotanović, Vlado Ivanović, Stanko Vukašinović i Lazo Vidović. Na ovom savjetovanju za prve sekretare opštinskih komiteta SKOJ-a u srednjoj Bosni su postavljeni: Jovanka Bojić - za Hrvaćane, Ziba Galijašević - za Lišnju, Osman Malkić *Maga* - za Crni Vrh, Dane Pavlić - za Josavku, Dušanka Petrić za Maslovare, Živko Stojanović - za Slatinu, Spasoje Mitrović - za Otpočivaljku i Nikodin Slatinac - za Štrpce. Poslije ovog savjetovanja u srednjoj Bosni uslijedilo je osnivanje osam opštinskih komiteta SKOJ-a, a kasnije je osnovano još nekoliko - za Vijačane, Potocane i dr., kao i osam

²⁷ U ediciji „Srednja Bosna u NOB“ postoji nekoliko sjećanja o kulturnom programu za doček Nove 1942. godine u Maslovarama. Pomenućemo samo rad dr Rajka Kuzmanovića, *Kulturno-obrazovni rad na oslobođenom području Bosanske krajine 1941-1942*, podnaslov: *Područje Borja, žarište kulturnoprosvjetnog rada* (str. 364—366 istog rada), Skendervakufska konferencija '42, str. 359-379.

²⁸ Selo Karač se nalazi na putu od Branešaca ka planini Uzlomac.

opštinskih odbora NOSOBiH-a u navedenim, kao i drugim opštinama. Period poslije Prvog okužnog savjetovanja SKOJ-a za srednju Bosnu predstavlja izuzetno dobro razvijenu aktivnost u radu sa omladinom. O tome postoje brojni objavljeni radovi, posebno u ediciji „Srednja Bosna u NOB“. Uskoro se pokazalo daje područje djelovanja 3. KNOP odreda bilo preveliko i za 3. KNOP odred i za OK KPJ i OK SKOJ-a Jajce i nepraktično za situiranje vojnih jedinica, kao i za partijsko-politički rad. Stoga je na vojno-političkom savjetovanju, održanom 6. februara 1942. u Aginom Selu, donijeta odluka o diobi 3. KNOP odreda na 3. i 4. KNOP odred, tako daje za područje srednje Bosne osnovan 4. krajinski NOP odred, u čiji sastav u početku ulaze Peti i Šesti bataljon dotadašnjeg 3. KNOP odreda, a kasnije i druge jedinice.

U uslovima kada je politička situacija u srednjoj Bosni postajala sve teža i najezda četnika u pripremama za vršenje pučeva u partizanskim četama u srednjoj Bosni bila sve veća, tajno, već tada, sinhronizovana sa okupatorskim i ustaškim vlastima u Banjaluci - neuspjeli napad na Kotor-Varoš, 19. februara 1942., u srednjoj Bosni odjeknuo je kao težak udarac partizanskom pokretu, oslabivši njegov položaj u očima naroda s obzirom na velike žrtve. Tada je poginulo oko 30 boraca, a među njima i politički komesar odreda Rade Ličina, zamjenik komandanta odreda Ratko Broćeta, komandant Trećeg bataljona Dušan Košćica *Duško*, komandir Jošavačke čete Milorad Radić *Braco*, komandir Maslovarske čete Milan Bubić *Krcun* i još oko 25 boraca iz jedinica koje su učestvovali u napadu; 8 je zarobljeno, a oko 20 boraca je teže ili lakše ranjeno. Samo manji broj poginulih boraca je izvučen sa mjesta pogibije, a 15 - 18 boraca, među kojim su bili i poginuli rukovodioci, ostalo je na mjestu pogibije.²⁹

Neposredno poslije neuspjelog napada na Kotor-Varoš, 19. februara 1942., kao ni kasnije, ovom nemilom događaju nije pridavan odgovarajući značaj - ni na nivou Štaba 4. KNOP odreda, ni na nivou Operativnog štaba Bosanske krajine, ni na nivou Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajинu i, konačno, ni na Oblasnoj partijskoj konferenciji KPJ Bosanske krajine, čiji je rad počeo samo dva dana poslije ovog neuspjelog napada, pa je to samo po sebi indikativno. Pada u oči i činjenica da se, kako odmah poslije napada, tako ni kasnije, nije raspologalo tačnim brojem poginulih i ranjenih boraca. To se vidi i u monografiji *Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945*, u kojoj je do sada neuspjeli napad na Kotor-Varoš najviše i najobjektivnije obraden,³⁰ iako 43 godine poslije toga događaja, ali pošto

²⁹ Podaci o poginulim, zarobljenim i ranjenim borcima preuzeti su iz monografije *Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945*, str. 112 (iz dijela koji su pisali Mile Trkulja i Advan Hozić).

³⁰ Monografija *Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945*, kolektivni rad sedam autora, drugo poglavlje „Ustanak i narodnooslobodilački rat“, autori Mile Trkulja, Advan Hozić, str. 89-181.

podaci o poginulim i ranjenim borcima nisu odmah poslije napada utvrđeni, ni u navedenom radu nisu mogli biti precizniji. O neuspjelom napadu na Kotor-Varoš, u izvještaju Operativnog štaba NOP odreda za Bosansku krajinu od 5. marta 1942, upućenom Glavnom štabu NOPO i DV za BiH (potpisali Košta Nađ, komandant i Osman Karabegović, politički komesar),³¹ nema nijedne riječi. U izvještaju se nalazi i podnaslov „Značajne akcije koje su vođene na teritoriji Bosanske krajine u toku mjeseca decembra, januara i februara“ u kome se govori o nekoliko bitaka u februaru,³² a neuspjeli napad na Kotor-Varoš nije ni spomenut, dok se, na primjer, govori o jednoj beznačajnoj bici,³³ za koju se u izvještaju kaže:

„Jedan vod V bataljona III odreda stupio je 12. decembra u borbu sa 21 ustaškim banditom u blizini Majdana. 12 ustaša je zarobljeno, a jedan je ranjen. Naših gubitaka nije bilo...“ (str. 286). Kotor-Varoš je spomenut na samom kraju izvještaja gdje se navode buduće akcije:

„Što se tiče naših budućih akcija, Brodska i glavna pruga do Volinja i sam volinjski most predmet su našeg napada; čišćenje još nekoliko neprijateljskih krupnijih uporišta kao što su: Sanica, Ljubija, Budimić Japra, Mrkonjić Grad, Kotor-Varoš, Prnjavor. Sada se može reći da se neprijatelj uglavnom zabio u gradove i čini povremene napade na oslobođenu teritoriju u cilju pljačke. Ostalu svu teritoriju drže partizani....“³⁴

Uskoro poslije osnivanja 4. krajiskog NOP odreda, a samo dva dana poslije neuspjelog napada na Kotor-Varoš, održana je Oblasna konferencija KPJ Bosanske krajine u Skender-Vakufu, 21-23. februara 1942, na kojoj je u posebnoj tački dnevnog reda raspravljano o radu SKOJ-a u srednjoj Bosni. Donijeta je i odluka o osnivanju Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu. Interesantno je istaći daje tada u srednjoj Bosni Okružni komitet SKOJ-a već bio osnovan (kao što je već istaknuto, 7. januara 1942), na Prvom skojevskom savjetovanju za srednju Bosnu, održanom u selu Karač. Odnosno, počeo je da radi dva i po mjeseca prije Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, koji je prvu sjednicu održao 21. marta 1942. godine.

³¹ *Zbornik NOR*, tom IV, knj. 3, dok. 93, str. 273-291.

³² *Ibid.*, npr. u februaru se govori samo o slijedećim bitkama: 5. 11. 1942. o upadu Drage Mažara sa grupom partizana u žandarmerijsku kasarnu kod Banjaluke, 15. II 2. bataljon je do čekao na putu lajce-Mrkonjić neprijateljsku komoru, između 12. i 14. II; napadnuto 250 žandarma i vojnika koji su se povlačili iz Krupe na Vrbasu, Han-Kola, nije bio napad, ali iako nije na veden datum, vidi se iz konteksta da je bilo u februaru -postignut pismeni sporazum sa posadom u Han-Kolima da se predaju i predalo se 130 vojnika, koji su pušteni. Dalje se kaže: „Ovih dana, između 20. i 28. II, nakon prekidanja pruge B. Luka-Prijedor i Prijedor-Novi, njemačka posada u Ljubiji i Prijedora u snazi 700 vojnika...“, zatim govori se o napadu na Mrkonjić, između 25. i 28. februara 1., 2. i 4. bataljona 3. krajiskog NOP odreda. Dakle, nijednom riječju nije spomenut neuspjeli napad na Kotor-Varoš.

Svaki autor zna da nema beznačajnih bitaka, ali ova navedena bitka, prema neuspjelom napadu na-Kotor-Varoš jeste beznačajna - posmatrano u relativnom odnosu.

³⁴ *Ibid.*, str. 289. Bilo bi zanimljivo istražiti zašto neuspjeli napad na Kotor-Varoš 19. februara 1942. nije ni spomenut u izvještaju K. Nada i O. Karabegovica. Mi se time ne možemo više baviti stoga što, u principu, bitke - uspjele ili neuspjele, nisu predmet istraživanja ovog rada.

Ovo je dosta neobično rješenje čak gledano i iz današnje perspektive, pošto ako je jedan od spomenuta dva komiteta zbog nekih okolnosti trebalo da se formira ranije, to je prema nekim dotadašnjim a i kasnijim standardima mogao ranije da bude osnovan samo OK KPJ, a ne OK SKOJ-a, kao što je tada urađeno u srednjoj Bosni.³⁵

Neuspjeli napad na Kotor-Varoš, pojava četništva na široj teritoriji srednje Bosne i s. odražavali su se i na omladinski pokret. Jer, kao najmanje, uvijek u ratovima prije svih gine mladost! Ali, u tom periodu, s obzirom na veću ponijetost mladih u brojnim aktivnostima, u srednjoj Bosni su se vršile pripreme za Drugo okružno savjetovanje SKOJ-a za srednju Bosnu. Pripreme su vršene i kroz osnovne organizacije, jer su delegacije pojedinih opština, pored političkih priprema spremale i pojedine tačke kulturnog programa za učesnike sa drugih opština, postoje dan poslije savjetovanja bio predviđen za druženje omladine iz raznih krajeva srednje Bosne. Savjetovanje je održano u zgradici osnovne škole u Branešćima, kod Prnjavora, 17. i 18. marta. Prisutne su pozdravili: Rajko Bosnić, sekretar OK KPJ za srednju Bosnu, Danko Mitrov, komandant 4. KNOP odreda, Lepa Perović, član PK KPJ Bili i drugi brojni srednjobosanski rukovodeći kadrovi. Delegati na savjetovanju su ispoljili izuzetnu ponijetost - svojstvenu kadrovima toga vremena, govoreći najviše o tome šta oni žele da postignu u radu svojih aktiva SKOJ-a i s., ne zazirući od ozbiljnog problema koji je tada predstavljalo četništvo u srednjoj Bosni. Delegati su na ovaj skup „došli na krilima“, a vratili se još poletniji! Mladosti je svojstven optimizam i kada za njega nema realne osnove. Prionulo se sprovodenju zadatka sa savjetovanja, koji su u političkom vidokrugu tzv. omladinskih radnika bili tada najvažniji. Poslije savjetovanje u „bazi“ su vršene intenzivne pripreme za Okružnu smotru kul-turno-prosvjetnog rada omladine srednje Bosne, održanu 5, 6. i 7. aprila 1942. u Skender-Vakufu, u vrijeme kada su već sprovedeni četnički pučevi u dvije partizanske čete srednje Bosne. U Jošavci je sproveden noću, između 30. marta i 1. aprila, u kome je ubijeno ukupno 30 boraca (4. KNOP odreda i Proleterskog bataljona Bosanske krajine), a među njima i zamjenik komandanta i sekretar Operativnog štaba Bosanske krajine dr Mladen Stojanović i Milan Ličina, sekretari OK KPJ i OK SKOJ-a za srednju Bosnu Rajko Bosnić i Želimir Barić Željo, član OK SKOJ-a Dane Pavlić i drugi. Ali, u to vrijeme nije postojalo informisanje shvaćeno u današnjem smislu. Svi učesnici iz srednje Bosne krenuli su za Skender-Vakuf na smotru pješke iz svojih mjesta, 3. ili 4. aprila. Maslovarska grupa na smotri (s njom i pisac ovih redova kao jedan od učesnika), krenuli su 4. aprila, a ni do tada se u Maslovarskoj partizanskoj četi nije ništa znalo o tragediji u Jošavci. U

³⁵ Na osnivanje OK SKOJ-a za srednju Bosnu 7. januara 1942, kao bitnu činjenicu za razvoj revolucionarnog omladinskog pokreta u srednjoj Bosni do maja 1942, još ćemo se posebno osvrnuti, kako bismo osporili tvrdnje o tome da tada uopšte nije bilo aktivnosti SKOJ-a, odnosno NOSOBiH-a u srednjoj Bosni.

Maslovarama je noću, između 7. i 8. aprila 1942, takođe sproveden četnički puč u kome je ubijeno 6 boraca, među njima politički komesar čete Idriz Maslo i Vera Vinterhaiter, poznati pripadnici revolucionarnog radničkog i omladinskog pokreta Banjaluke prije Drugog svjetskog rata. Niko od učesnika na smotri u Skender-Vakufu nije znao za tragediju u Jošavci. Za puč u Maslovarama prva je saznaла maslovarska delegacija koja se vraćala sa smotre u Maslovare, pošto su učesnike smotre, na povratku, presreli četnici Maslovarske čete, 8. aprila, u Orahovi i odmah neke delegate stavili u zatvor, a veći broj omladine pustili kućama.³⁶ Četnički pučevi u srednjoj Bosni, kao izraz otvorene izdaje, odnosno saradnje sa okupatorom i ustaško-domobranskom vlašću, prethodili su formalno-pravnoj potvrdi njihove bliske saradnje, kada su četničke vođe s njima sklopile pismene ugovore - Rade Radić 9. aprila 1942. u Banjaluci,³⁷ Uroš Drenović 27. aprila 1942. u Mrkonjić-Gradu, Lazo Tešanović 23. maja iste godine i dr.

Na konferenciji predstavnika vojno-četničkih odreda sa lijeve strane rijeke Vrbasa, održanoj 7. juna 1942. u selu Javoranima, srez kotorvaroški, bilo je i kritike saradnje između četnika i ustaško-domobranksih formacija.³⁸ Lazo Tešanović je priznaо daje „nezgodno stoje učinjeno da se poslije deset mjeseci borbe priznala NDH“ i s.,³⁹ ali to i slična reagovanja pojedinaca nisu promjenila programske zadatke četničkog pokreta do oslobođenja, 1945. godine.

Rukovodstvo NOR-a Bosanske krajine preduzimalo je mjere za suzbijanje četništva u srednjoj Bosni. Ali, sve mjere da se na teritoriji srednje Bosne vodi adekvatna borba protiv najezde četnika, kao što su: zadržavanje Proleterskog bataljona Bosanske krajine, osnovanog u Celincu 25. marta 1942. od boraca sa područja Kozare i Podgrmeča (koji je trebalo da se uključi u Prvu proletersku brigadu), da ostane u srednjoj Bosni i da se zajedno sa 4. KNOP odredom bori protiv četnika, zatim dolazak Udarnog bataljona sa istim zadatkom - iako predstavljaju značajan doprinos, pokazale su se nedovoljnim, i pored vođenja zajedničkih, doslovno rečeno, krvavih bitaka. Poslije tih borbi Proleterski bataljon, više nego desetkovani, vratio se na

³⁶ U Čečavi je četnički puč bio 18. aprila 1942, a 22. maja iz Imljanske čete grupa boraca koja je bila spremna da se bori protiv četnika, sa političkim komesarom Petrom Gajićem i komandirom Ilijom Slavnićem, pripojila se Skendervakutskoj četi. Svi su se, sa borcima koji su se tu nalazili, pripojili Udarnom bataljonu, koji se povlačio iz srednje Bosne u pravcu Kozare. Poslije 22. maja Travničku četu sa oko 20-ak boraca, većinom travničkih komunista, četnici su skoro cijelu pobili. U odbrani bolnice na Sljepurama i probijanju Udarnog bataljona prema Bočcu i dalje izginulo je mnogo partizanskih boraca i rukovodilaca.

³⁷ Sporazum odreda „Borje“ i predstavnika NDH o saradnji, sklopljen: „U Banjoj Luci 9. lipnja (juna, nap. aut.) 1942; potpisnici Zapovjednik četničke Postrojbe „Borje“ Radislav Radić, v. r., Veliki Župan župe Sana i Luka Dr. Gvozdić, v. r., Zapovjednik Banjalučkog zdruga Brozović Ivan, v. r., Ustaški stožernik M. Beljan, v. r.“

Daje prepis suglasan sa izvornikom potvrđuje: Tajnik Velikog Župana Maglajlija." Zbornik XIV, 1, str. 335-338.

Branko Lataš, Saradnja čelnika Draže Mihailovića sa okupatorima i ustašama (1941-1945), Dokumenti, str. 45-48.

³⁹ AVII, ČA, kut. 233. reg. br 1/8.

Kozaru, maja i 942. i Udarni (tzv. Protivčetnički) bataljon, koji je u srednjoj Bosni takođe vodio teške borbe protiv četnika, povukao se u Bosansku krajinu, 19. maja 1942, krenuvši iz Skender-Vakufa prema Vrbasu. S njim su se tada povukli uglavnom svi preživjeli borci iz toga kraja.

Krajem maja 1942, od ranije brojnog 4. krajiškog NOP odreda ostala su samo 42 borca, koji su podjeljeni u četiri partizanske (gerilske) grupe, da politički djeluju u srednjoj Bosni do povratka partizanskih snaga na ovo područje. One su u tome uskoro sasvim onemogućene. Samo dio ovih boraca dočekao je dolazak Prve proleterske divizije u srednju Bosnu, novembra 1942.

I pored četničkog terora, od aprila do novembra 1942, u srednjoj Bosni su postojali partizanski punktovi, koji su prihvatali povremene kurire, pojedine partizanske borce koji su preživjeli četničke pučeve i si. Pojavom četništva i u srednjoj Bosni došlo je do privremenog zastoja punijeg djelovanja revolucionarnog omladinskog pokreta, ali i u tom periodu odvijale su se i izvjesne aktivnosti pripadnika NOP-a, odnosno SKOJ-a i NOSOBiH-a. Jer, partizani nisu bili uništeni! Četiri partizanske gerilske grupe djelovale su u narodu u izuzetno teškim uslovima i bodrile pripadnike NOP-a da lakše podnesu četničku torturu. Njegovale su slobodarski duh sve dok se i same nisu povukle na koliko-toliko sigurno utočište, da očuvaju goli život, ali četnici su ih otkrili, hapsili, zatvarali, neke i ubili. Oni koji su preživjeli do dolaska proletera intenzivno su politički djelovali u izuzetno teškim uslovima. Već oformljena grupa naoružanih partizana krenula je prema proletarima i susrela se s njima.

Dolaskom jedinica Prve proleterske divizije, u nekoliko mjesta srednje Bosne iz četničkih zatvora, na prepad - oslobođeni su pripadnici NOR-a, među kojima i dosta omladine, novembra 1942. Omladina srednje Bosne je masovno i dobrovoljno stupala u jedinice Prve proleterske divizije (procijenjeno je od strane proletera daje odmah u njihove redove stupilo oko 1000 omladinaca i omladinki), kao i u druge jedinice (Treću proletersku diviziju, a prije njih u Proleterski bataljon Bosanske krajine, Udarni bataljon - nazvan Protivčetnički i dr.).

Posmatrano u kontekstu teške vojno-političke situacije u srednjoj Bosni, posebno od Nove 1942. do kraja marta iste godine, mora se istaći da su Prvo i Drugo okružno savjetovanje SKOJ-a za srednju Bosnu, 7. januara i 17. i 18. marta 1942. u s. Karač, odnosno u s. Branešćima kod Prnjavora i Smotra kulturnoprosvjetnog rada omladine srednje Bosne u Skender-Vaku-fu, 5. 6. i 7. aprila 1942 - tri značajna događaja u razvoju revolucionarnog omladinskog pokreta srednje Bosne u tom periodu. Oni odražavaju znatan stepen razvijenosti revolucionarnog omladinskog pokreta u srednjoj Bosni, posebno s obzirom na otvorenu četničku izdaju, koja je počela krajem marta 1942. Ipak, i za vrijeme četničke vlasti u srednjoj Bosni koja traje od četničkih pučeva u partizanskim četama - od aprila do novembra-decembra 1942, izvjesne aktivnosti antifašističke omladine odvijale su se koliko su to prilike dozvoljavale.

II

Dolaskom proleterskih snaga na područje srednje Bosne, uz saradnju sa političkim komesarom Prve proleterske divizije Filipom Kijajićem *Fićom*, odmah je osnovano partijsko rukovodstvo za teren bivšeg 4. krajiškog NOP odreda u koji su ušli Đorđe Perović, Adem Hercegovac i drugi (prije 24. decembra 1942. Đorđe i Adem su u okolini Prnjavora radili na organizo-vanju partije i narodne vlasti). Poslije toga osnovani su i Sreski komitet KPJ i Sreski komitet SKOJ-a za rez Kotor-Varoš.⁴⁰ Kotor-Varoš je oslobođen 4. decembra 1942, pa su bili stvoreni uslovi za uspostavljanje određenih sreskih institucija. U Sreski komitet KPJ postavljeni su: Vaso Kapor, sekretar, Galib Fazlić, Ilija Slavnić, Mile Trkulja i Josip Tvrz *Pepi*, a u Sreski komitet SKOJ-a Josip Tvrz *Pepi*, sekretar, Dušanka Petrić, Nevenka Petrić, Nada Mažar i Aleksandar Gajetić *Aco*. U j. anuara 1943. osnovano je i Povj e-reništvo OK KPJ za srednju Bosnu, u koje su postavljeni Sefket Maglajlić, sekretar, Adem Hercegovac, Dušan Josipović *Duško*, Đorđe Perović *Doko*, Zagorka Umičević *Zaga* i Vojo Stupar, a u Povjereništvo OK SKOJ-a, na drugoj sjednici Povj ereništva OK KPJ za srednju Bosnu 8. i9.januara 1943, Đorđe Perović *Doko*, sekretar, Vlado Ivanović i Mira Jotanović.⁴¹ U isto vrijeme osnovana su još dva sresa komiteta SKOJ-a - za Prnjavor, sekretar je bio Stanko Vukašinović, a članovi Vuko Trivić, Stevo Simić i Branko Fis-trić *Malac*, a za Tesličko-tešanjski rez sekretar je bila Mira Jotanović, a članovi Drago Graček i Nevenka Đekić. Osnovane su i druge relevantne institucije i, u novonastalim uslovima, počeo se odvijati politički život i masovno-politički rad sa cijelokupnim stanovništvom, posebno sa omladinom. U drugoj polovini januara Đorđe Perović *Doko* je otisao na novu dužnost, a za sekretara Povjereništva OK SKOJ-a postavljenje Pero Kolun-džija. Kako je Pepi Tvrz otisao na novu dužnost, za sekretara SK SKOJ-a Kotor-Varoš postavljenje Vlado Ivanović koji je bio veoma kratko sekretar SK SKOJ-a Kotor-Varoš. Poslije njegovog odlaska na novu dužnost, za sekretara je postavljen Vlado Kecman, koji je zatekao članove komiteta: Dušanku i Nevenku Petrić, Nadu Mažar i Aleksandra Gajetića *Acu*. Novi član SK SKOJ-a uskoro je postao i Rajko Dukić.

Početkom 1943. započela je 4. neprijateljska ofanziva, a proleterske snage sa područja srednje Bosne otišle su po zadatku na novo područje. Na Petrovu Polju obnovljenje 4. krajiški NOP odred, 3. februara 1942, u koji su stupili borci sa područja srednje Bosne, kao i brojne političke ličnosti sa

⁴⁰ Duro Pucar Stari, *Dokumenti i članci (1926 - 1945)*, dok. 177, Pismo Oblasnog komiteta KPJ za Bos. krajinu od 20. januara 1942. upućeno CK KPJ. Prilog br. 1 ovog pisma je: Dušan Josipović, *Izvještaj s onu stranu Vrbasa* (odnosi se na dijelove srednje Bosne oko Skender-Vaku fa, Kotor-Varoša i podračje istočno od Vrbasa) od 27. decembra 1942 (taj izvještaj je navedeni Prilog br. 1, str. 481 -483).

⁴¹ Arhiv CK SKBiH, Fond OK KPJ BK. sign. 28/1949, Izvještaj Šefketa Maglajlića od 14. januara 1943.

ovoga terena koje, s obzirom na privremeno povlačenje partizanskih snaga sa područja srednje Bosne, nisu mogle ostati u mjestima gdje su živjeli (na primjer tri predsjednika partizanskih opština bili su pri Štabu 4. krajiskog NOP odreda: Vid Nježić iz Vijačana, Vaso Petrić iz Maslovara i Ljubo Janković iz Potočana).⁴² Prvi zadatak odreda bio je da prenese bolnicu Prve proleterske divizije (na rukama, bez ikakvih zaprežnih vozila, pošto i da ih je bilo nisu se moglo koristiti zbog brdovitog terena) od sela Zlovarići-Vlatkovići, iznad Šiprage do Mrkonjića-Grada. Obavivši uspješno taj zadatak odred se vratio na svoje područje djelovanja. Tako je kraće vrijeme na cijelom području srednje Bosne operisao samo 4. krajiski NOP odred 8-16. februara 1943. Kada je uskoro stigla i Prva krajiska NOU brigada na ovo područje, i 6. februara 1943, ove dvije jedinice zajednički su veoma uspješno organizovale protivnapade na nekoliko ispada Nijemaca iz Kotor-Varoša, kao i na četničke napade, a posebno kada su došli do Koričana (12. i 24. aprila 1943) s ciljem da napadnu i uniše Prvu krajisku NOU brigadu i 4. KNOP odred i, posebno, njihovu zajedničku Partizansku bolницu. Uspješno odbivši napade i odbranivši bolnicu, odred i brigada protjerali su četnike, koji su bježali u potpunom rasulu, praćeni u stopu od partizana sve do rijeke Vrbanje i Kruševice. Razbuktavanjem epidemije pjegavog tifusa broj oboljelih boraca brigade i odreda popeo na oko 500. Četvrti KNOP odred prilikom smotre, 3. februara 1943, imao je 384 borca, a početkom aprila 1943. taj broj se smanjio na 267 zdravih boraca, sposobnih za borbu. U takvoj situaciji, gotovo jedna četvrtina boraca bila je angažovana da pomaže bolničkom osoblju oko bolesnika, stoje bitno uticalo na bojnu gotovost ove dvije jedinice.

Oba povjereništva OK KPJ i OK SKOJ-a za srednju Bosnu bila su pri štabu 4. krajiskog NOP odreda, politički djelujući na terenu koliko su prilike dozvoljavale, sve do 30. aprila 1943, kada u srednju Bosnu stiže Štab Pete divizije sa 4. i 2. krajiskom udarnom brigadom. Početkom maja iste godine donijeta je odluka da se osnuje 12. krajiska divizija, na čelu sa komandantom Josipom Mažarom *Šošom* i političkim komesarom Žarkom Zgonjani-nom (čiji naziv je uskoro prromjenjen u 1 i. krajiska divizija). Kasnije, u srednjoj Bosni borave 5. i 12. krajiska NOU brigada. Srednjobosanska omladina stupa masovno u jedinice koje dolaze i prolaze kroz srednju Bosnu. Usponom NOR-a u srednjoj Bosni od maja 1943. nastavljeno je osnivanje novih odreda. Ukupno ih je bilo šest, a u njima je bilo skoro 100% mladih ljudi srednje Bosne. Omladina srednje Bosne masovno je stupala u brigade i druge jedinice koje su izvjesno vrijeme boravile u ovoj oblasti, ali ne može se navesti pouzdan podatak pošto o tome nisu vođeni precizni podaci.

Od kraja maja 1943. okružni komiteti KPJ i SKOJ-a bili su stalno stacionirani u Sipragama. U maju su ponovo osnovani i počeli da djeluju Sre-

⁴² *Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941-1945*, str. 67.

ski komitet KP J i Sreski komitet SKOJ-a za Kotor-Varoš. U Sreski komitet KPJ postavljeni su Milorad Marković, sekretar, Mihajlo Pavlović i Mile Trnjaković, a u Sreski komitet SKOJ-a Mile Trnjaković, sekretar, a članovi dvije sestre, koje su od decembra 1942. bile članovi ovog SK SKOJ-a, Dušanka i Nevenka Petrić.

Poslije osnivanja 11. krajiske divizije (1. juna 1943) došlo je do diobe Banjalučkog NOP odreda na Banjalučki i Pmjavorski odred (10. juna 1943), pa su stvorenni uslovi za osnivanje SK KPJ i ŠK SKOJ-a za Prnjavor. Sekretar SK KPJ bio je Miodrag Filipović *Fićo*, a članovi Košta Jotić *Kojo*, Zdravko Preradović *Braco*, Mića Jovanović *Korčagin*, zadužen za SKOJ i dr. Sreski komitet SKOJ-a Prnjavor sačinjavali su Mićo Jovanović *Korčagin*, sekretar, a članovi su bili Đuro Milinković i Jovo Jakovljević.

Razvojem NOR-a OK KPJ i OK SKOJ-a srednje Bosne učvršćuju stare veze i stvaraju nove sa ilegalnim saradnicima NOP-a u Banjaluci, Teslicu, Tešnju i Travniku, zatim uspostavlja se veza sa Zenicom, Zepčem, Maglajom i dr. Uskoro, avgusta 1943. godine, osnovana je Komanda područja za srednju Bosnu u Maslovarama, koja je objedinjavala rad svih vojno-pozadinskih ustanova srednje Bosne - komandi mesta u: Maslovarama, Sipragama, Skender-Vakufu, a poslije oslobođenja Kotor-Varoša, Prnjavora, Teslica i dr. i njihovih komandi mesta.

Narastanjem organizacije SKOJ-a na okrugu Kotor-Varoš i područje oko Banjaluke (tako se jedno vrijeme ovaj okrug zvao), septembra 1943, održano je Prvo okružno savjetovanje SKOJ-a za ovaj okrug u cilju sagledavanja rezultata u radu i određivanja novih zadataka.

Širenjem slobodne teritorije za političko djelovanje u smjeru Travnika, novembra 1943. osnovani su Sreski komitet KPJ i Sreski komitet SKOJ-a za Travnik, sa sjedištem u Korićanima. Za sekretara Sreskog komiteta KPJ postavljenje Rako Tanović, a članovi su bili Dedo Gazić, Persida Marjanović *Sida*, Pero Slavnić i Nevenka Petrić. Za sekretara SK SKOJ-a Travnik postavljena je Nevenka Petrić, a članovi su bili Marko Zec, Luka Stojaković i nešto kasnije Jusuf Skorup. Osnovani su i novi odredi - Vlašićki i Uzlomački na području okruga Banjaluka-Kotor-Varoš i Pmjavorski, Motajički i Tešanjsko-teslički odred na području okruga Prnjavor. Zatim, prvo je osnovan zajednički Sreski komitet KPJ i SKOJ-a za srezove Tešanj i Teslić. Osnovan je i Sreski komitet SKOJ-a za Teslić-Tešanj: Dragan Petrović, sekretar, a članovi Sabira Mulabećirović i Drago Lazić. Nešto kasnije osnovani su odvojeni komiteti za ova dva sreza, kao i za srez Doboj. U pripremama za Drugi kongres USAOJ-a birani su delegati na oba okruga srednje Bosne, koji su učestvovali u radu kongresa održanog u Drvara 2, 3. i 4. maja 1944. Kongres je imao veliki značaj za dalju mobilizaciju mladih antifašista do pobjede nad fašističkim okupatorom i njegovim pomagačima.

Osnivanjem 14. srednjobosanske NOU brigade (16. oktobra 1943) srednja Bosna dobila je elitnu jedinicu sastavljenu od prekaljenih boraca. Izn-

jedriviši ovu jedinicu iz svoje sredine imala je udarnu snagu koja je vodila i posljednje odlučne bitke sa neprijateljem - pretežno sa ostacima kvislinških snaga do samog oslobođenja zemlje, protjerujući neprijatelje i daleko od srednje Bosne. Nešto kasnije osnovane su još dvije srednjobosanske brigade - 18. i 19. U napadu na okupatorsko uporište u Banjaluci, 18. septembra 1944, učestvovale su i jedinice Srednjobosanske divizije-14. i 18. srednjo-bosanska brigada i Banjalučki NOP odred.

Daljim razvojem Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i u srednjoj Bosni došlo je do snažnog zamaha i formiranja novih vojnih jedinica - tri srednjobosanske brigade (14, 18. i 19. brigada) i šest NOP odreda - Banjalučki, Prnjavorški, Tešanjsko-teslički, Vlašićki, Uzloški i Motajički, čiji su borci pretežno bili mlađi ljudi srednje Bosne.

Istovremeno su se u srednjoj Bosni razvile institucije novog političkog sistema u čijem okviru je revolucionarni omladinski pokret zauzimao vidno mjesto. Narastanjem narodnooslobodilačkog pokreta u srednjoj Bosni, pred kraj 1943. godine, osnovana su dva okruga na području srednje Bosne -okrug Banjaluka-Kotor-Varoš i okrug Prnjavor. U okviru osnivanja institucija na novim okruzima, osnovana su i dva okružna komiteta SKOJ-a. U OK SKOJ-a Banjaluka-Kotor-Varoš za sekretara je postavljen Veljko Veji-nović, a u Okružnom komitetu SKOJ-a za Prnjavor Mile Trnjaković. Sredinom 1944. održane su okružne konferencije USAOJ-a -juna za okrug Prnjavor na kojoj je za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a izabran Miloš Glišić i 21. avgusta za okrug Banjaluku, na kojoj je za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a izabrana Nevenka Petrić. Već od decembra 1942. osnivani su opštinski i sreski odbori USAOJ-a, širenjem slobodne teritorije novi opštinski i sreski odbori USAOJ-a.

Pionirska organizacija osnivana je već početkom 1943, a u srednjoj Bosni znatnije se razvila u drugoj polovini 1943, a naročito u 1944. godini, kada su bili stvoreni najpovoljniji uslovi za rad sa djecom. U drugoj polovini 1943. formirane su i omladinske dobrovoljne radne brigade koje su djelovale u saradnji sa mjesnim i sreskim narodnooslobodilačkim odborima. Omladina je bila u vrhu masovnih društvenih akcija - prenošenje ranjenika prilikom mijenjanja lokacija partizanskih bolnica, zatim prenošenje žita iz Župe (Prnjavor, Lijevče Polje, Srbac i dr.) u pasivne krajeve (Šiprage, Petrovo Polje, Korićani, Skender-Vakuf i dr.), angažovanje oko sjetve, žetve i sl., pošto su iz mnogih domaćinstava svi muškarci bili u vojnim jedinicama. Omladinke su plele džempere, čarape, rukavice i sl. za potrebe boraca u jedinicama u zimskom periodu itd. Mlađi, naročito članovi SKOJ-a, masovno su bili uključeni u udarne grupe, a kasnije u Brigadu KNOJ-a za borbu protiv četnika.

Krajem 1944. godine, 15. decembra, zbog daljeg narastanja NOP-a, spojena su dva okruga srednje Bosne - okrug Banjaluka i okrug Prnjavor. Osnovane su sve okružne institucije, uglavnom objedinjavanjem kadrova sa

dva prethodna okruga u jednu instituciju, čiji zadatak je bio da djeluje u cijeloj srednjoj Bosni, pa tako su osnovani Okružni komitet SKOJ-a i Okružni odbor USAOJ-a za srednju Bosnu. Za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu izabran je Mile Trnjaković. Okružna konferencija USAOJ-a za srednju Bosnu održana je 27. decembra 1944. u Teslicu (u kome je tada bilo sjedište svih okružnih ustanova za srednju Bosnu). Za predsjednika Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu na ovoj konferenciji izabran je Miloš Glišić, a za sekretara Nevenka Petrić. Izabrana društvena tijela za srednju Bosnu djelovala su sve do oslobođenja, maja 1945. godine.

Tokom 1945. godine jedan od značajnijih zadataka bio je priprema za Prvi kongres USAOBiH-a. Zbog očekivanja da će oslobođenje Jugoslavije doći znatno prije, već u drugom polugodu 1944. godine, izbor delegata za kongres je završen prije osnivanja jednog okruga za srednju Bosnu, pa su se razna takmičenja i ostale pripreme za ovaj kongres odužili. Krajem aprila 1945. brojna delegacija omladine srednje Bosne krenula je na kongres i učestvovala u njegovom radu u Sarajevu, 6.-9. maja 1945. Poslije I kongresa USAOJ-a, odnosno USAOBiH-a i u srednjoj Bosni, u to vrijeme, prestaju da djeluju sve srednjobosanske institucije za srednju Bosnu, pa tako i OK SKOJ-a i Okružni odbor USAOJ-a za srednju Bosnu.

Partizanske jedinice su često bile u situaciji da prihvataju djecu, ratnu siročad, nadenu obično na zgarištima gdje je cijelokupno stanovništvo bilo pobijeno, a kuće popaljene. Tokom NOR-a ona su stasavala u djecu-borce, odnosno omladinu, koja je sticajem ratnih prilika bila u sastavu ratnih jedinica, a u zavisnosti od godina i naoružana. Bila je to šira pojava za vrijeme Narodnooslobodilačke borbe širom Jugoslavije, pa je i u srednjoj Bosni prisustvo maloljetnih boraca u partizanskim jedinicama bilo prilično često. To je u ovom radu šire obrađeno. Gledano i iz današnje perspektive, neprihvatljivo je što se ova pojava nije šire istražila i u srednjoj Bosni. Takvih nastojanja je bilo, ali za konkretne inicijative nije bilo razumijevanja.⁴³

Okupatorska vojska i njeni sateliti na cijelom jugoslovenskom ratištu trpjeli su sve veće poraze, nastojeći da se izvuku izvan granica zemlje. U to vrijeme u srednjoj Bosni, pored ranije oslobođenih manjih varošica Sipraga, Maslovara, Vrbanjaca, Skender-Vakufa i dr. bili su oslobođeni Prnjavor, Teslić, Tešanj. U prvoj polovini aprila 1945., u srednjoj Bosni, u dolini rijeke Bosne, oslobođeni su i gradovi Zenica, Žepče, Zavidovići, Maglaj i Doboј, zatim nešto kasnije i Derventa, a 22. aprila 1945. godine i Banjaluka. U sre-

⁴³ Dr Nevenka Petrić, P r i j e d l o g Skica projekta na temu: *Učešće djece Bosne i Hercegovine u NOB-i i NOP-u, 1941-1945*, Beograd, decembar 1980 (12 str.). Uz navedeni dokument je i pismo Republičkom odboru SUBNOR-a SR BiH, (3 str.) u kome je dato obrazloženje potrebe ovog istraživačkog projekta, kao i pismo potpredsjedniku RO SUBNOR-a BiH Svetku Kačaru, 23. februara 1981., u kome između ostalog stoji: „...Meni ovaj projekat 'leži na srcu', kako se to u narodu kaže, a imam i nešto iskustva (napr. sada sam koordinator u realizaciji 9 naučno-istraživačkih projekata Ujedinjenih nacija na nekoliko naših univerziteta), pa bih se trudila da ja lično doprinесем koliko mogu...”.

dnjoj Bosni nije bio oslobođen još samo Kotor-Varoš u kome je bila ustaško-domobraska posada. Naredbom Štaba 18. i 19. srednjobosanska brigada, uz podršku Artiljerijskog diviziona, noću između 24. i 25. aprila, silovitim naletom razbile su odbranu Kotor-Varoša, koja se u panici razbjezala van grada. Kotor-Varoš je konačno oslobođen 24. aprila 1945.

U prvim borbenim redovima Saveza komunističke omladine Jugoslavije u predratnom periodu i tokom narodnooslobodilačkog rata borili su se mladi komunisti zajedno sa članovima Komunističke partije Jugoslavije, mnogi mladi antifašisti. SKOJ je odlikovan ordenom narodnog heroja za istorijske zasluge u NOR-u i revoluciji, kao veliko, kolektivno priznanje svim mladim ljudima za njihov doprinos u pripremama za borbu protiv okupatora i njihovih sluga i za učešće u narodnooslobodilačkoj borbi da se pobedi fašizam! Mladi ljudi, mladi komunisti, boreći se i u pozadini i u borbenim jedinicama i u srednjoj Bosni, rukovođeni ljudima koji su sve što su imali i željeli u svojim mladalačkim težnjama prinijeli na oltar SLOBODE! Među njima je i deset sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu tokom NOR-a - Ahmet Hadžihalilović, Rajko Bosnić, Drago Lang, Sa-fet Fejzić, Želimir Barić *Željo*, Đorđe Perović *Doko*, Pero Kolundžija, Mile Trnjaković, Veljko Vejinović i Miloš Glišić, od kojih su Ahmeta Hadžihalilovića, Rajka Bosnića i Želimira Barića *Želju* na zvјerski način ubili četnici.

Od ukupno devet sekretara Okružnog komiteta KPJ u srednjoj Bosni tokom NOR-a: Kasim Hadžić, Rajko Bosnić, Milan Radman, Đorđe Perović *Doko*, Šefket Maglajlić, Ilija Kostić, Dušanka Kovačević, Vojo Savić i Miloš Stojaković, za ideale svoje mladosti dali su život: Kasim Hadžić, Rajko Bosnić (u trostrukoj ulozi postoje tokom NOR-a bio sekretar OK SKOJ-a i OK KPJ u srednjoj Bosni i Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu) i Milan Radman.

III

Nasuprot podacima o razvijenoj aktivnosti SKOJ-a i revolucionarnog omladinskog pokreta u srednjoj Bosni od priprema za ustank 1941. godine do Oblasne konferencije KPJ Bosanske krajine, 21 - 23. februara 1942, u Skender-Vakufu koji su obrađeni u ove dvije knjige, kao i u drugoj objavljenoj literaturi o NOR-u, postoje četiri izvora (dva izvještaja i dva izlaganja) u kojima se govori da u revolucionarnom omladinskom pokretu srednje Bosne skoro da nije postojala nikakva aktivnost u navedenom periodu. To su:

1. Izvještaj Kasima Hadžića, sekretara Okružnog komiteta KPJ za okrug Jajce, o radu KPJ od 18. oktobra 1941. do 20. februara 1942,⁴⁴ koji je

⁴⁴ Arhiv CK SKBiH, Fond Okružnog komiteta KPJ za Jajce, sig. 1/1; Izvještaj sekretara OK KPJ za okrug Jajce o radu OK, od 18. 10. 1941. do 20. 2. 1942. godine, objavljen u Zborniku NOR-a, tom IV, knj. 3, dok. 76. i u zborniku Arhiva CK SKBiH, tom III, knj. 2, str. 47. Dokument je pisan ciriličnom mašinom.

podnijet na Skendervakufskoj konferenciji, u kome se uopšte ne vidi da postoji razvijena aktivnost u radu SKOJ-a, odnosno revolucionarnog omladinskog pokreta u srednjoj Bosni u navedenom periodu.

U vrijeme pisanja ovog izvještaja, Kasim Hadžić nije bio informisan o stvarnom stanju u radu SKOJ-a, odnosno revolucionarnog omladinskog pokreta u srednjoj Bosni u navedeno vrijeme, pa je rad SKOJ-a u srednjoj Bosni predstavljen sasvim neadekvatno. To potvrđuje i činjenica što je i tadašnji sekretar OK SKOJ-a za Jajce Ahmet Hadžihalilović, koji je istovremeno bio i član OK KPJ za Jajce, u čije područje rada je tada spadala i srednja Bosna, na savjetovanju tvrdio isto. Po tome se vidi da obojica nisu bili informisani o tome daje u srednjoj Bosni, pored ostalog, već bio osnovan i Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu, 7. januara 1941, kao rezultat aktivnosti u radu sa mladima na području srednje Bosne.

2. U zapisniku sa Oblasne konferencije KPJ Bosanske krajine, održane 21-23. februara 1942. u Skender-Vakufu, u čijem radu Ahmet Hadžihalilović učestvuje u svojstvu sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Jajce, kome je tada pripadalo i područje srednje Bosne, stoji: „Drug Ahmet: Nije bilo organizovanog rada s ove strane Vrbasa sve do dolaska druga predstavnika P. K. SKOJ-a.”⁴⁵

Prema zapisniku sa Oblasne konferencije KPJ za Bosansku krajinu, kako je već navedeno, Ahmet Hadžihalilović je prisustvovao konferenciji u svojstvu sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Jajce. U jednom radu Šefketa Maglajlića, između ostalog, stoji:

„Okružni komitet za teritoriju Trećeg KNOP odreda, (odnosno za okrug Jajce, naponi, aut.), koliko se sjećam, sačinjavali su Kasim Hadžić, sekretar, članovi komiteta: Muhamed Kazaz, Nemanja Vlatković, Stole Kovačević, Edhem Karabegović, Teufik Kadenić Cinkara, Rade Ličina i Ahmet Hadžihalilović (sekretar OK SKOJ-a).” - pa se i iz ovoga izvora vidi daje Ahmet bio sekretar OK SKOJ-a za Jajce od osnivanja.⁴⁶

I u jednom od uvodnih referata na naučnom simpozijumu o temi „Skendervakufska konferencija 42”, između ostalog stoji:

„Može se konstatovati da je energičnom akcijom Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu i Oblasnog štaba izvršena, u veoma kratkom roku, reorganizacija partizanskih jedinica i stvoreno na ovom području pet narodnooslobodilačkih partizanskih odreda i četiri okružna komiteta KPJ i SKOJ-a. Ovako odgovoran i velik zadatak bilo je moguće izvršiti samo disciplinovnom akcijom članova KPJ, koji su na nabrojanim savjetovanjima izvršili do-

⁴⁵ Ahmet Hadžihalilović, sekretar OK SKOJ-a za Jajce. I u ovom slučaju očigledno je da se radi o potpunoj neinformisanosti odgovorne ličnosti za rad SKOJ-a na cijelom području djelo vanja dotadašnjeg 3. krajiškog NOP odreda, odnosno OK KPJ i SKOJ-a za okrug Jajce.

⁴⁶ Šefket Maglajlić, *Reorganizacija partizanskih komandi i odreda*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 8-1 3; citirani tekst je na str. 10-11.

govore i proveli ih u život, najkraćim putem.⁴⁷ Iz oba izvora proizilazi daje OKSKOJ-aza Jajce osnovan kada i OK KPJ za Jajce, 18. oktobra 1941. Još jedan podatak govori daje Ahmet Hadžihalilović djelovao na terenu kao sekretar OK SKOJ-a i 1941. godine, pošto 24. novembra 1941. osniva aktiv SKOJ-a od troje mladih aktivista-ilegalaca koji su radili u Kotor-Varošu - Zdravke Seke Novković Rahelić, Stojanke Topolić i Drage Luburića, kao i na slobodnoj teritoriji u Aginom Selu i dr.⁴⁸ Postoje izvori po kojim je sekretar istog komiteta od početka do kraja januara 1942. bio Rajko Bosnić, a po njegovom odlasku za sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu, Ahmet opet djeluje na terenu srednje Bosne u ime OK SKOJ-a Jajce, kao član ili sekretar - to nije utvrđeno, a upravo tako je navedeno i u spisku učesnika Skendervakufske konferencije u Zborniku radova sa ove konferencije.⁴⁹

Među učesnicima Skendervakufske konferencije od političkih komesara četa iz srednje Bosne naveden je Idriz Maslo,⁵⁰ komesar Maslovarske čete, koji je i sam organizovao i učestvovao u aktivnostima SKOJ-a i NOSOBiH-a u Maslovarama i okolini. Prema zapisniku on se nije uopšte uključivao u diskusiju, kao ni Mile Perković, predstavnik PK SKOJ-a BiH, koji je bio i u Karaču, kada je postavljen-izabran OK SKOJ-a za srednju Bosnu. Iako prisustvuje Skendervakufskoj konferenciji i uključuje se u diskusiju, nije uopšte govorio o radu SKOJ-a, pa tako ni u srednjoj Bosni.

Iz svega navedenog proizilazi da u odnosu na podatke u vezi sa diskusijom Ahmeta Hadžihalilovića i izvještajem Kasima Hadžića, kako je zabijlježeno u zapisniku Skendervakufske konferencije, kao i u pisanom izvještaju Kasima Hadžića, koji je kratko predstavio u izlaganju na konferenciji, razvijenost revolucionarnog omladinskog pokreta u srednjoj Bosni do Skendervakufske konferencije - od dvije tada najkompetentnije osobe nije adekvatno predstavljena.

Očigledno je da ni Kasim Hadžić ni Ahmet Hadžihalilović nisu imali saznanje o radu SKOJ-a u srednjoj Bosni od decembra 1941. do kraja februara 1942, kao ni o postojanju Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu

⁴⁷ Muharem-Hare Beganović, *Partijska i vojna savjetovanja u Bosanskoj krajini 1941. i 1942. godine do Skendervakufske konferencije*, Skendervakufska konferencija '42., str. 111; citirani tekst str. 128-129.

⁴⁸ Zdravka Seka Novković-Rahelić, *Sanitetski materijal za partizane*, Srednja Bosna, knj. 3, str. 625-627; navedeni citat na str. 626.

⁴⁹1 pored citiranog navoda da je Ahmet bio sekretar OK SKOJ-a, u spisku učesnika Skendervakufske konferencije,⁴⁹ koji je u svom radu sačinila mr Vera Kržišnik-Bukić, za Ahmeta se kaže sekretar ili član OK SKOJ-a za Jajce („Skendervakufska konferencija -42”, str. 313.)

⁵⁰ Učesnici Skendervakufske konferencije iz 4. KNOP odreda koji su uzeli riječ u diskusiji su: Muhamed Kazaz, politkom. 1 bat., Momir Kapor, politkom 3. č, 1 bat., Adem Hercegovac, politkom. IV bat, Danko Mitrov, k-dant IV odreda, Kasim Hadžić, sekr. OK KPJ Jajce, Đuro Stojanović-Učo, komesar? čete, Ahmet Hadžihalilović, sekretar ili član OK SKOJ-a Jajce; učesnici koji nisu govorili; Niko Jurinčić, politkom. II bat., Šaćir Maslić, član OK KPJ Jajce i Idriz Maslo, politkom. Maslovarske čete. (Vera Kržišnik-Bukić, *Tok, rad i učesnici Skendervakufske konferencije*, Skendervakufska konferencija '42, str. 291, citirani tekst na str. 311-313).

u navedeno vrijeme, čije osnivanje je bilo rezultat razvijenih aktivnosti u omladinskom pokretu srednje Bosne. Dva izvora - referat Kasima Hadžića i diskusija Ahmeta Hadžihalilovića na Skendervakufskoj konferenciji, zbog njihove neobavještenosti, ne odražavaju stvarno djelovanje i razvijenost revolucionarnog omladinskog pokreta srednje Bosne u periodu od ustanka 1941. do Skendervakufske konferencije.

3. Izvještaj Lepe Perović *Mare*, pisan ispred Povjereništva Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosansku krajinu o radu KPJ u Bosanskoj krajini do Oblasne konferencije KPJ Bosanske krajine, upućen 5. marta 1942. Pokrajinskom komitetu KPJ za Bosnu i Hercegovinu⁵¹ u kome se, takođe, nijednom riječju ne spominje postojanje i aktivnosti revolucionarnog omladinskog pokreta srednje Bosne. U izvještaju je navedeno za cijeli okrug Jajce o SKOJ-u i omladinskom pokretu, pa tako i za srednju Bosnu, samo: „OK Jajce, Aktiva 14; Održali konferencija 13.“

Ovaj izvještaj Lepe Perović *Mare* veoma je važan izvor kada je u pitanju razvoj revolucionarnog radničkog i omladinskog pokreta u srednjoj Bosni od ustanka 1941. godine do Skendervakufske konferencije, ali ne odražava stvarno stanje revolucionarnog omladinskog pokreta, uslijed nepotpune informisanosti osoba koje su davale podatke Lepi Perović. Ona i Košta Nad nisu ni prisustvovali Skendervakufskoj konferenciji - zbog objektivnog razloga zakasnili su na konferenciju. Učesnike su sreli u Bočcu na njihovom povratku po završetku rada. Oni su ostali u Bočcu da Lepi Perović i Kosti Nad podnesu detaljan izvještaj o konferenciji. Lepa je maksimalno iskoristila kontakt sa tim delegatima, ali vidi se da je koristila i neke dodatne materijale za pisanje izvještaja, pošto ga šalje 10 dana po završetku konferencije, 5. marta 1942. Iako je iskoristila sve dostupne izvore očigledno je da nije imala dovoljno informacija o stvarnom stanju, pa otuda, kad je riječ o revolucionarnom omladinskom pokretu srednje Bosne, njena potpuna neobavještenost.

Dakle, zato što Lepa Perović nije raspolagala relevantnim informacijama o omladinskom pokretu u srednjoj Bosni, ona nije ništa više mogla ni staviti u svoj izvještaj. Kako je ovaj izvještaj veoma značajan za dobijanje slike o stanju na području tadašnjeg okruga Jajce za sve oblasti političkog djelovanja u to vrijeme, smatrali smo da je potrebno sve ovo reći za one istraživače koje ova materija interesuje danas, i koje će interesovati i ubuduće.

Lepa Perović je već 17. i 18. marta 1942, govorila na Drugom okružnom savjetovanju SKOJ-a srednje Bosne, održanom u Branešcima, gdje je, takođe, prisustvovala skoro polovina najznačajnijih ličnosti iz rukovodstva srednje Bosne i oko 100 delegata iz srednje Bosne.⁵² Tu su i Lepa Perović i Rajko Bosnić dobili vlastita saznanja o razvijenosti revolucionarnog omla-

⁵¹ Izvještaj je potpisala Lepa Perović Mara ispred Povjereništva PK KPJ za Bosansku krajinu. *Zbornik NOR-a IX/1*, dok. 38, str. 132-138.

⁵² Ovo sve poznato je i autoru koji je učesnik savjetovanja.

dinskog pokreta u srednjoj Bosni u to vrijeme. Ali, to više nije moglo imati uticaja na zapisnik sa Skendervakufske konferencije u kome je spomenuto izlaganje Rajka Bosnića - a oba izvora ostaju autentičan dokumenat za saznanja i o omladinskom pokretu u srednjoj Bosni u to vrijeme.

4. Rajko Bosnić, koji je Oblasnoj konferenciji KPJ Bosanske krajine u Skender-Vakufu prisustvovao u svojstvu sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu, u izveštaju o radu SKOJ-a, između ostalog, rekao je:

„Na čitavom području III odreda do februara ove godine nije se nikakva pažnja posvećivala omladini i niko nije bio angažovan na omladinskom radu; tek početkom februara formirali smo u zajednici sa OK naše Partije OK SKOJ-a koji je još uvijek nepotpun jer mu fali jedan član... Na Jajačkom sektoru postoje sada 4 seoska aktiva i jedan četni. Ima 5 skojevac. Zakazali smo konferenciju predstavnika omladine sa čitavog područja ovog O.K. za 1. mart ove godine. Ona će pokrenuti omladinski rad u tom kraju. Osim toga na ovom terenu stalno će se nalaziti jedan član O.K. SKOJ-a"⁵³

Izlaganje Rajka Bosnića, u svojstvu sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu, koje je zabilježeno u zapisniku Skendervakufske konferencije, pokazuje da on nije bio informisan o razvijenosti revolucionarnog omladinskog pokreta u srednjoj Bosni u to vrijeme. Pored ostalog, nije znao ni da je u vrijeme kada je postavljen za sekretara OK SKOJ-a za Jajce, početkom januara 1942. i to radio do kraja januara iste godine (u čije područje djelovanja je tada spadala i srednja Bosna, sve do Skendervakufske konferencije KPJ) osnovan i Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu ujakom sastavu predratnih istaknutih aktivista revolucionarnog omladinskog pokreta i članova KPJ - od kojih 6 u Banjaluci, a dva u drugim sredinama: Safet Fejzić, sekretar, članovi Zelimir Barić Željo, Mira Jotanović, Đorđe Perović Đoko, Vlado Ivanović, Stanko Vukašinović i Lazar Vidović. Prvom okružnom savjetovanju SKOJ-a za srednju Bosnu, održanom u selu Karač, 7. januara 1942, prisustvovao je i Mile Perković, predstavnik Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu, a dva mjeseca kasnije (68 dana) održano je i Drugo okružno savjetovanje SKOJ-a za srednju Bosnu, na kome je navedeni sastav OK SKOJ-a za srednju Bosnu proširen još jednim vrsnim članom - Danom Pavlićem.⁵⁴

⁵³ Rajko Bosnić, Izlaganje na Oblasnoj konferenciji KPJ BK (dio izlaganja koji se odnosi na okrug Jajce), *Zapisnik sa Oblasne konferencije KPJ za Bosansku krajinu, održane 21, 22. i 23. februara 1942. u Skender-Vakufu*, objavljen u cjelini u „Skandervakufska konferencija'42”, str. 36-72 u okviru rada Dragana M. Davidovića, *Osvrt na neke arhivske i druge izvore za Oblasnu konferenciju KPJ za Bosansku krajinu februara 1942. godine u Skender-Vakufu*, str. 19 - 73. (citat iz izlaganja Rajka Bosnića je na str.70). iz citiranog izlaganja očigledno je da se radi o potpunoj neinformisanosti.

⁵⁴ Od navedenih 8 ličnosti u OK SKOJ-a za srednju Bosnu, tokom NOR-a izgubili su život: Željo Barić, potonji sekretar OK SKOJ-a i Dane Pavlić - zajedno su stradali - zaklali su ih četnici 31.marta/l. aprila 1942. u Jošavci prilikom četničkog puča, Mira Jotanović je umrla od tifusa u rano proljeće 1943. i Stanko Vukašinović poginuo 7. januara 1944. u napadu za oslobođenje Prnjavora.

Dakle, istraživanjem je utvrđeno daje Rajko Bosnić postavljen za sekretara OK SKOJ-a Jajce početkom januara 1942, kada je osnovan i OK SKOJ-a za srednju Bosnu. Na toj dužnosti je ostao samo do kraja januara, kada, po odlasku Miljenka Cvitkovića sa dužnosti sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu, Rajko Bosnić preuzima tu dužnost. Preuzevši novu dužnost, Rajko u tom svojstvu i prisustvuje Oblasnoj konferenciji KPJ u Skender-Vakufu, djelimično se ograđujući da još nije upoznao prilike na terenu djelovanja Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu. Dok je govorio očigledno je da nije imao nikakvu informaciju o svemu što smo naprijed istakli.

Posljednjeg dana rada Skendervakufske konferencije KPJ Rajko Bosnić je postavljen za sekretara Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, čija prva sjednica je održana 21. marta, kada je on preuzeo novu dužnost. Tek tih dana Rajko se u potpunosti informisao o veoma razvijenoj aktivnosti u revolucionarnom omladinskom pokretu srednje Bosne, utoliko više što je dva dana prije preuzimanja dužnosti sekretara OK KPJ za srednju Bosnu 21. marta prisustvovao Drugom okružnom savjetovanju SKOJ-a za srednju Bosnu 17. i 18. marta 1942. u Branešcima, kod Prnjavora. Tu je pozdravio učesnike u svom novom svojstvu i sve vrijeme prisustvovao radu savjetovanja". Nažalost, Rajka su četnici ubili u Jošavci, samo devet dana poslije preuzimanja dužnosti sekretara OK KPJ za srednju Bosnu. Iznijevši ovih nekoliko podataka nadamo se da ćemo eventualnim novim istraživačima bar malo olakšati put do punije istine, s obzirom na konstatacije u zapisniku Oblasne konferencije KPJ, održane u Skender-Vakufu, 21-23. februara 1942, najznačajnijeg skupa KPJ u Bosanskoj krajini tokom NOR-a. S obzirom na autentičnost zapisnika sa ovoga značajnog skupa, nadamo se da smo ovim stoje rečeno - pomogli da se sagleda punja istina o revolucionarnom omladinskom pokretu srednje Bosne od decembra 1941. do Skendervakufske konferencije.

Navodeći četiri izvora-dokumenta, iz kojih se ne vidi da u srednjoj Bosni od decembra 1941. do Skendervakufske konferencije postoji organi-zovan rad sa omladinom, naš cilj je da ih iznijetim podacima osporimo zato što su sve četiri navedene tvrdnje date uslijed neobavještenosti aktera događanja. S tim u vezi ističemo i slijedeće: razvoj revolucionarnog omladinskog pokreta srednje Bosne u periodu decembar 1941 - 1945. godine, imao je nekoliko osobenih karakteristika:

1. Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu, osnovan 7. januara 1942. kao rezultat razvijene aktivnosti u radu sa omladinom na terenu srednje Bosne, počeo je da djeluje dva i po mjeseca prije početka rada Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, o čijem osnivanju je donijeta odluka 23. februara 1942, a prva sjednica održana 21. marta iste godine. U ovom periodu revolucionarni omladinski pokret u srednjoj Bosni odvijao se samostalno, sarađujući direktno sa Oblasnim komitetom SKOJ-a za Bosansku

krajinu. Razvijenost revolucionarnog omladinskog pokreta na području djelovanja a 3. KNOP odreda u periodu od 1941. do Skendervakufske konferencije KPJ, nije bila identična na cijelom području djelovanja odreda, postoje u srednjoj Bosni bila znatno razvijenija. Na području srednje Bosne, do diobe 3. odreda na 3. i 4. KNOP odred, 6. februara 1942. godine, u navedenom periodu djelovali 5. i 6. bataljon 3. KNOP odreda, pa su rezultati u radu SKOJ-a i NOSOBiH-a postignuti zajedničkim angažovanjem i vojske i pozadine, što nije toliko bitno za naše tvrdnje, ali je pošteno da se istakne da je to činjenično stanje.

2. Osnivanje Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu, u vrijeme kada je za to područje bio nadležan OK KPJ i OK SKOJ-a za Jajce, došlo je kao prirodna posljedica intenzivnijeg razvoja aktivnosti u „bazi“, odnosno poslije stvaranja dosta velike slobodne teritorije u srednjoj Bosni. Već u drugoj polovini decembra 1941., započet je masovno-politički rad sa omladinom (kako je bila zima, obično je bio problem gdje smjestiti mlade ljude koji su dolazili na omladinske konferencije). U to vrijeme su osnovani brojni aktivi SKOJ-a u srednjoj Bosni, a cijelokupnu aktivnost SKOJ-a i masovnog političkog rada kanalisali su brojni, veoma istaknuti predratni rukovodioci SKOJ-a u Banjaluci, koji su u ustaničkim danima bili raspoređeni u srednju Bosnu - na područje Kotor-Varoš i Prnjavor (Maslo Idriz. Kasim Hadžić, Rade Ličina, Safet Fejzić, Želimir Barić *Željo*, Branko Stupar *Miso*, Veljko Đorđević, Vahida Maglajlić, Branko Lastrić, Vlado Ivanović, zatim Đorđe Perović, Marinko Milojević, Vlado Ivanović, Davorin Zekić *Koko*, Slavica Grubor i mnogi drugi); Teslicu (Adem Hercegovac, Edhem Pobrić, Mira Jotanović, Edo Blažek, Lazo Vidović, Dane Pavlić, Stanko Vukaši-nović i mnogi drugi), Tešnju (Fikret Maglajlić), Maglaju (Hasan Hodžić); Doboju (Petar Đokić, Košta Jotić *Kojo*), kao i mnogi drugi studenti i ostali koje smo već spomenuli, koji su tada bili na odgovornijim političkim funkcijama u prvim partizanskim četama, osnovanim i u srednjoj Bosni. Ipak, mora se istaći daje cijelokupna aktivnost koordinirana sa Oblasnim komitetom SKOJ-a za Bosansku kрајину, pošto je već na Prvom okružnom savjetovanju SKOJ-a za srednju Bosnu, kako u pripremama, tako i u radu savjetovanja učestvovao i Mile Perković, član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za BiH (koji je učestvovao i u radu Skendervakufske konferencije KPJ, 21-23. februara 1942).

3. Prezentacija djelovanja revolucionarnog omladinskog pokreta srednje Bosne za period: pripreme ustanka, ustanak i NOR, zaključno sa Skendervakufskom konferencijom, zasnovana na navedena četiri autentična izvora, a posebno na izvještaju Kasima Hadžića o radu Okružnog komiteta KPJ za okrug Jajce od 18. oktobra 1941. do 20. februara 1942. i izvještaju Lepe Perović *Mare*, od 5. marta 1942., poslužili su kako u toku NOR-a do oslobođenja, u verbalnim izlaganjima na skupovima, tako i autorima poslijeratnih generacija, koji su, oslanjajući se na te autentične izvore, ali zasno-

vane na neobavještenosti aktera događanja, netačno predstavljali događanja u navedenom periodu i davali krajnje neadekvatnu sliku stanja na teritoriji srednje Bosne. Iznoseći sve to u ovoj prilici i, ne okrivljujući nikoga, pošto niko nije namjerno iskrivljavao podatke, samo želimo da skrenemo pažnju na problem i na osnovu našeg istraživanja damo objašnjenje kako je do njega došlo, pošto su se date ocjene negativno reflektovale na tretman revolucionarnog omladinskog pokreta srednje Bosne sve do oslobođenja, 1945. godine, kao i poslije. I to se, između ostalog, odražavalo na nebnžnu politiku u izboru pojedinih članova i sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Banjaluku, odnosno srednju Bosnu, pri čemu su zanemarivani sposobni i obrazovani kadrovi Banjaluke, kao najvećeg grada srednje Bosne, poznatog po bogatoj revolucionarnoj tradiciji omladinskog pokreta i srednje Bosne, od narastanja NOP-a do oslobođenja.

4. U srednjoj Bosni su tokom NOR-a bili veoma teški uslovi za politički rad od prvih ustaničkih dana 1941. godine, pa sve do oslobođenja. Kadrovi određeni za rad sa omladinom i šire za politički rad, morali su biti hrabri ljudi, kako bi mogli odoljevati teškoj odnosno, često, veoma teškoj situaciji. Činjenica je da su bili hrabri, posebno u vezi sa pojavom četničke izdaje. Kako nismo u mogućnosti da navodimo brojne zasluzne kadrove, koji su dali značajan doprinos u vezi sa temom ovoga rada, navodimo samo deset sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu tokom NOR-a, koji su se nestedemice zalagali i borili u datim uslovima. To su: Ahmet Hadžihalilović, Rajko Bosnić, Safet Fejzić, Dragutin Lang *Drago*, Želimir Barić *Željo*, Đorđe Perović *Doko*, Pero Kolundžija, Veljko Vejinović, Mile Trnjaković i Miloš Glišić. Navodimo i dva predsjednika okružnih odbora USAOJ-a za okruge Banjaluka i Prnjavor: Nevenka Petrić za okrug Banjaluku i Miloš Glišić za okrug Prnjavor, a bili su i u Okružnom odboru USAOJ-a za srednju Bosnu - Miloš Glišić, predsjednik i Nevenka Petrić sekretar. Navodimo i sedam sekretara Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu.⁵⁵ To su: Kasim Hadžić, Rajko Bosnić, Milan Radman, Đorđe Perović *Doko*, Sefket Maglajlić, Ilija Kostić i Miloš Stojaković, a pored njih, kada je srednja Bosna bila podjeljena na dva okruga - Banjaluka i Prnjavor, na okrugu Banjaluka bili su sekretari OK KPJ Dušanka Kovačević i Vojko Savić.⁵⁶

Veliki je i u svijetu veoma priznat doprinos koji je narodnooslobodilačka borba u Jugoslaviji, 1941 - 1945, dala antihitlerovskoj koaliciji u Drugom svjetskom ratu! Tome je posebno doprinijelo i 37 narodnih heroja Jugoslavije, čije je životno djelo ili jedan dio njihovog života duboko povezan

⁵⁵ U ovoj prilici ne navodimo sekretare Okružnog komiteta KPJ za Prnjavor, pošto su to Ilija Kostić i Miloš Stojaković - već su navedeni kao sekretari OK KPJ za srednju Bosnu. Zatim, nazivi okruga su se tokom NOR-a nekoliko puta mijenjali, ali u suštini to je uvijek bio okrug srednje Bosne sa izuzetkom Okružnog komiteta KPJ i SKOJ-a za Jajce u čijem sastavu je bila srednja Bosna 5 mjeseci (18.10.1941-21.3.1942).

⁵⁶ U to isto vrijeme na okrugu Prnjavor sekretari OK KPJ su bili Ilija Kostić i Miloš Stojaković, ali već su navedeni, pošto su bili i sekretari za okrug srednje Bosne.

sa borbom naroda srednje Bosne za oslobođenje u periodu 1941 - 1945. godine. U toj borbi srednja Bosna je iznjedrila 37 narodnih heroja Jugoslavije: Edo A. Blažek, Rajko J. Bosnić, Dragan G. Bubić, Miljenko D. Cvitković, Rudi P. Čajevec, Zdravko T. Čelar, Petar I. Dokić, Miloš T. Dujić, Pavle Đure Džever, Ahmet R. Fetahagić, Kasim Hadžić, Husein A. Hođić, Ante J. Jakić, Osman H. Karabegović, Ilija Kostić, Dragutin A. Lang *Drago*, Milan B. Ličina, Rade N. Ličina, Šefket S. Maglajlić, Vahida M. Maglajlić, Drago N. Mažar, Ivica N. Mažar, Josip N. Mažar, Esad M. Miđić, Slobodan L. Mitrov *Danko*, Vid L. Nježić, Novak S. Pivašević, Đurađ M. Predojević *Durin*, Đuro M. Pucar *Stari*, Luka I. Radetić, Karlo R. Roje, dr Mladen S. Stojanović, Fadil M. Šerić, Ranko J. Šipka, Sava M. Vučanović *Žuča*, Ratko B. Vučović *Čoče* i Stanko R. Vukašinović. Među njima su i dva sekretara SKOJ-a srednje Bosne - Rajko Bosnić i Drago Lang, tri sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a Bosanske krajine Rajko J. Bosnić, Miljenko D. Cvitković i Ivica N. Mažar i četiri sekretara OK KPJ srednje Bosne - Rajko Bosnić,⁵⁷ Kasim Hadžić, Ilija Kostić i Šefket Maglajlić. Od ovih junaka neki su ratovali samo u srednjoj Bosni, a neki samo određeni vremenski period, posebno kad se radilo o presudnim zbivanjima u srednjoj Bosni. To su pretežno mlađi ljudi - otišli u legendu što je nepovratno, s obzirom na postignuti osnovni cilj - uništen je fašizam i izvođena je sloboda narodima Jugoslavije, 1945.

Polazeći od svega iznijetog smatrali smo da biografije ovih narodnih heroja treba uključiti u knjige *I zvijezde smo dosezali II i III, Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941-1945*, kao nezaobilazni, integralni dio sadržaja.

IV

Savremena civilizacija napreduje u naučnoteničkoj i tehnološkoj oblasti, ali zaostaje u oblasti humanizma. U narodnooslobodilačkoj borbi, međutim, sloboda je poimana i u njenom punijem, svestranijem značenju. Mlađi ljudi, posebno skojevci, u okviru idea borbe za slobodu, imali su svoje snove i vizije o čovjekovoj slobodi, očovjećenju čovjeka. Njegujući istinsko drugarstvo oni su se potvrđivali i kao istaknuti borci za nove moralne odnose, za istinsku pravdu i jednakost, ideale zapisane na zastavama svih pokreta koji su se, kroz istoriju čovječanstva, borili protiv knute i mraka. U narodnooslobodilačkom ratu, mlađi ljudi su kroz revolucionarnu aktivnost i' sami doživljavali unutrašnji preporod i dokazujući sebe, dokazivali su i snagu oslobodilačkog pokreta. Za mnoge je samo sticanje pismenosti u svom selu ili svojoj četi, kao početni korak ljudske emancipacije,

⁵⁷ Rajko Bosnić je prvo bio sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za okrug Jajce, koji je tada bio nadležan i za srednju Bosnu, zatim sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bosansku krajinu, a potom sekretar Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu, na kojoj dužnosti je i ubijen.

postajalo vremenom prvi značajan korak ka slobodi čovjekovoj - slobodi svakog borca kao individue.

Stičući i usvajajući svijest o stvarnom čovjekovom interesu u datim istorijskim uslovima, među mladima su razvijani hrabrost i herojstvo! Sa proširenom sviješću o borbi za slobodu, u najširem smislu, pa u tome okviru i slobodan život u oslobođenoj zemlji od okupatora i fašističkih pomagača, od rastale su generacije mladih ljudi u stroju boraca protiv fašizma. I banjalučka i srednjobosanska omladina, koja je od rastala u stroju boraca narodnooslobodilačkog rata 1941 - 1945. godine - koračala je u planetarnom stroju antifašista dajući svoj doprinos borbi protiv fašizma i snaga regresa u svijetu. Dala je najviše stope mogla dati od sebe u vrijeme posrnulog čovječanstva - najsurovijeg rata u svjetskoj istoriji, kada su se sukobila dva društvena sistema, dvije političke svijesti, dva moralna pogleda na svijet. Znajući zašto se bore u toj borbi mnogi su izginuli - svjesni cilja svoje borbe: uništenje fašističke koalicije i njenih sljedbenika.

Iako se, s obzirom na temu ove knjige, sa 1945. godinom iscrpljuje sve što se namjeravalo reći, ipak, potrebno je na kraju istaći da nema napretka bez dalje borbe u savremenom životu za istinsku demokratiju i humanije odnose među ljudima u radu, društvu i porodici, s ponijetošću humanističkim težnjama snaga progresa na svjetskom planu, kako bismo se dalje borili da budemo još slobodniji u eri slobode.

Dr Nevenka Petrić

Dr Nevenka Petrić I ZVIJEZDE SMO DOSEZALI III III
REVOLUCIONARNI OMLADINSKI POKRET
SREDNJE BOSNE 1941-1945

Rezime

Početkom devete decenije prošlog vijeka dostignut je određeni domet u jugoslovenskoj istoriografiji, a u okviru toga i u istoriji revolucionarnog omladinskog pokreta. To je veoma podsticajno djelovalo na preuzimanje odgovarajućih aktivnosti u svim republikama i pokrajinama SFRJ. U tom kontekstu pokretane su inicijative i za pisanje istorije revolucionarnog omladinskog pokreta srednje Bosne⁵⁸, posebno stoga stoje već bila pokrenuta aktivnost na objavljivanju edicije *Srednja Bosna u NOB* i već je bio objavljen prvi tom (1976), a zaključno sa 1981. godinom objavljena su ukupno tri. Tada je pokrenuta inicijativa za objavljivanje monografije ili edicije od nekoliko tomova o revolucionarnom omladinskom pokretu srednje Bosne, ali nije naišla na odziv. Zato se kao autorsko djelo pojavljuju ove dvije knjige.⁵⁹ Predgovor knjigama *I zvijezde smo dosezali II i III, Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941-1945* napisao je dr Slavoljub Cvetković.

U uvodu je izloženo učešće omladine srednje Bosne u revolucionarnim aktivnostima između dva svjetska rata i u angažovanju mladih u predustačićkom periodu kada su poslije okupacije Kraljevine Jugoslavije vršene pripreme za ustank.

Druga knjiga obuhvata učešće mladih u ustanku 1941. do decembra 1942. godine. Posebno je obrađeno osnivanje aktiva Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ-a), počev od jeseni 1941, postoje u brojnim selima i varošicama srednje Bosne, već u jesen 1941, uslijed narastanja snaga Narodnooslobodilačke vojske, veliki dio srednje Bosne postao slo-

⁵⁸ „Pojam srednja Bosna”, u smislu u kojem se ovdje upotrebljava, nastao je u narodnooslobodilačkom ratu kao posljedica vojno-političkih prilika, nastalih razvojem ustanka, širenjem slobodne teritorije i stvaranjem partiskih i vojnih rukovodstava za veća područja radi lakšeg i uspješnijeg rukovodenja i usmjeravanja političke i vojne aktivnosti. Pod ‘srednjom Bosnom’ podrazumijeva se teritorija oivčena na zapadu Vrbasom do njegovog ušća u Savu, na sjevera Šavom do ušća Bosne, na istoku rijekom Bosnom, a na jugu rijekom Lašvom, zahvatajući i teritoriju današnjih opština Busovace, Viteza, Novog Travnika i Travnika. Partizanske jedinice na prostom između rijeka Vrbasa i Bosne bile su u prvo vrijeme pod komandom Štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Bosansku krajinu, pa Štaba 1. bosanskog, odnosno kasnije 5. udarnog korpusa NOVJ. Partijsko-političkom aktivnošću na ovoj teritoriji rukovodilo je Povjereništvo Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu, odnosno kasnije Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu. Ove činjenice takođe ukazuju na jedinstvenost vojne i političke aktivnosti na teritoriji ‘srednje Bosne’” (*Predgovor Redakcionog odbora, „Srednja Bosna u NOB”*, knj. 1, Beograd, 1976, str. 5).

* Djelo „I zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke, 1919-1949”, prva knjiga, Beograd, 2001, i „I zvijezde smo dosezali II i III, Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941-1945”, druga i treća knjiga, Beograd, 2004.

bodna teritorija. I u okupiranim gradovima osnivani su aktivi i mjesni komiteti SKOJ-a (u nekim su već postojali duži period između dva rata: Banjaluka, Travnik, Teslić, Doboј, Maglaj, Bosanski Brod, Tešanj i dr.). Početkom 1942. na Prvom okružnom savjetovanju SKOJ-a za srednju Bosnu (Karač, 7. januar 1942) izabran je Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu, a poslije Oblasne konferencije KPJ za Bosansku krajinu (Skender-Vakuf, 21-23. februar 1942), već u drugoj polovini marta (Branešći, 17. i 18. mart 1942), održano je i Drugo savjetovanje SKOJ-a za srednju Bosnu. U međuvremenu, između navedenih značajnih dogadanja u srednjoj Bosni, neuspjeli napad na Kotor-Varoš (19. februar 1942), veoma negativno se odrazio na do tada postizane uspjehe na vojno-političkom planu u srednjoj Bosni, što su četnici obilato koristili u svom neprijateljskom djelovanju u partizanskim redovima. Tada je osnovan i Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu (23. februara 1942). Toga proljeća održana je i Smotra kulturnopros-vjetnog rada omladine srednje Bosne (Skender-Vakuf, 5, 6. i 7. april 1942), što, takođe, govori o stepenu aktivnosti u radu sa omladinom u tom periodu. U to vrijeme četnički elementi, neprijateljskim rovarenjem u partizanskim četama u srednjoj Bosni, već su bili izvršili prevrat u dvije partizanske čete (Jošavka, noću između 30. marta/l. aprila i Maslovare, noću između 7/8. aprila 1942), tako da su pojedine delegate na povratku sa pomenute smotre zarobili, stavili u kućni pritvor, odnosno zatvor i šikanirali na razne načine. U periodu april - novembar 1942, za vrijeme četničke vladavine, i pored zavedenog terora, odvijale su se odredene aktivnosti za narodnooslobodilački pokret (NOP): prihvatanje pojedinih partizana iz rasformiranih partizanskih gerilskih grupa, njegovanje bolesnih zarobljenih partizana, obavljanje kurirske poslove, prebacivanje čamcem preko rijeka Vrbas i Sava grupa partizana koji su samo privremeno napuštali srednju Bosnu. Zatim, uspostavljane su veze preko ilegalnih kanala sa pojedinim punktovima u okupiranim gradovima. Kako je u nekim mjestima, od ranije osnovanih aktiva SKOJ-a ostao izvjestan broj članova privrženih ciljevima NOP-a, ti aktivi SKOJ-a su se sastajali (u Maslovarama, Skender-Vakufu, Drugo-vićima i dr.) i aktivno djelovali koliko su mogli u datim uslovima sve do dolaska 1. proleterske divizije u srednju Bosnu.

Ova knjiga zatim sadrži aktivnosti omladine u srednjoj Bosni po dolasku 1. proleterske i dijelova Treće proleterske udarne divizije na ovo područje. Tada su osnovani Partijsko rukovodstvo i OK SKOJ-a za srednju Bosnu i sreski komiteti KPJ i SKOJ-a za srez Kotor-Varoš - do 20. decembra 1942. Nešto kasnije osnovani su sreski komiteti KPJ i SKOJ-a za Prnjavor i Tesličko-tešanjski srez. U januaru su osnovani Povjereništvo OK KPJ i Povjereništvo OK SKOJ-a koji je početkom februara 1943. imao ukupno 384 borca. Tokom 1943, prelomne godine u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije (NOR-u), poslije veoma značajnog dolaska proleterskih brigada, novembra i decembra 1942, u proljeće 1943. u srednju Bosnu nekoliko kra-

jiških brigada i stvaraju se uslovi za širi politički rad na terenu. Ponovo je formiran Sreski komitet KPJ i SKOJ-a za srez Kotor-Varoš (29. maja 1943). S obzirom na određenu koncentraciju partizanskih snaga u srednjoj Bosni odlučeno je da se početkom maja 1943. osnuje 12. krajiska divizija (poslije je promjenjen naziv uli. krajiska divizija), a njeno područje djelovanja bila je srednja Bosna - sve do odlaska u Srbiju, u ljetu 1943. godine. Nešto kasnije, poslije diobe 4. KNOP odreda na Banjalučki i Prnjavorovski odred (početak juna 1943), osnivani su sreski komiteti i za druge srezove - Prnjavor, zatim za Travnik i dr. Kao rezultat razvijenije aktivnosti na području djelovanja OK KPJ i SKOJ-a (koji su do tada djelovali pretežno na oslobođenoj teritoriji sreza Kotor-Varoš), septembra 1943, održano je Okružno savjetovanje SKOJ-a za okrug Banjaluka - Kotor-Varoš, u Grabovici, a juna naredne, 1944. godine, Okružno savjetovanje SKOJ-a i za okrug Prnjavor. S obzirom na razvoj NOP u srednjoj Bosni, krajem septembra 1943. godine, dolazi do osnivanja dva okruga u srednjoj Bosni - za Banjaluku-Kotor-Varoš i za Prnjavor, pa su osnovani okružni komiteti KPJ i SKOJ-a za ta dva nova okruga. Ujesen 1943, osnovana je 14. srednjobosanska NOU brigada (16. oktobra 1943), stoje, svakako, označavalo značajan uspon u razvoju NOR-a u srednjoj Bosni. Rad SKOJ-a je bio dobro organizovan u ovoj brigadi, kao i u svim odredima srednje Bosne: 4. KNOP odredu, zatim Banjalučkom, Prnjavorском, Vlašićkom, Uzlomačkom, Motajićkom i Tešanjsko-tesličkom odredu.

Kako je politički rad i u srednjoj Bosni postao znatno razvijeniji, u oba okruga održane su okružne konferencije USAOJ-a - u Prnjavorском okrugu juna, a u Banjalučkom 21. avgusta 1944. Paralelno se razvijao i Savez pionira Jugoslavije u oba okruga, a učešće djece boraca u jedinicama NOV i POJ, sticajem posebnih okolnosti, bilo je relativno brojno i u jedinicama srednje Bosne. Osnivanje još dvije srednjobosanske brigade, 18. i 19., u sastavu Srednjobosanske divizije, u sklopu priprema za konačno oslobođenje zemlje, bilo je odraz raspoloženja naroda srednje Bosne u presudnim danima kada je trebalo likvidirati posljednja neprijateljska uporišta i četničke snage, koje su se tada u velikom broju našle u srednjoj Bosni, bježeći na Zapad ispred nadmoćnijih snaga NOVJ. Kada se ukazala potreba za ukrup-njavanjem slobodne teritorije u srednjoj Bosni, od polovine decembra 1944. godine, dolazi do spajanja dva okruga u jedan i u tada formiranim vojnopo-zadinskim ustanovaima i političkim organizacijama srednja Bosna je dočekala oslobođenje. Poslije Drugog kongresa Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ), u 1944. godini i sve do oslobođenja intenzivno se radilo na sprovodenju usvojenih kongresnih rezolucija uz visoki etički i internacionalni duh članova USAOJ-a, a posebno mladih komunista, boraca i aktivista na terenu. U posljednjim mjesecima pred oslobođenje Jugoslavije od okupatora i njegovih pomagača, jedna od značajnijih aktivnosti bile su pripreme za Prvi kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omla-

dine Bosne i Hercegovine, održan od 6. do 10. maja 1945. u slobodnom Sarajevu.

Treća knjiga obuhvata vodeće kadrove srednje Bosne.

Za sve uspjehe tokom NOR-a u srednjoj Bosni izuzetno je značajan doprinos 37 narodnih heroja koji su to odličje dobili boreći se za slobodu ne samo u srednjoj Bosni. U ovoj knjizi su objavljene njihove biografije zbog punijeg sagledavanja njihove ličnosti. Među ovim istaknutim borcima, od kojih je većinu narod prihvatio kao svoje legendarne junake, i to ne samo u srednjoj Bosni već mnogo šire, većina su bili mladi ljudi kad su ratovali, u periodu 1941-1945. godine, a Četvorica su bili i borci internacionalnih brigada u borbi protiv fašizma u Španiji 1936/1937. godine (Miljenko Cvitković, Ahmet Fetahagić, Slobodan Mitrov *Damko*, koji je tada imao samo 18 godina i Ratko Vujović *Čoče*). Prosječna starost svih 37 narodnih heroja 1941. godine bila je 27 godina, a prosječna starost svih 29 poginulih narodnih heroja je 29 godina, odnosno njih 26 je u 1941. godini imalo samo 25 godina. Od poginulih 12 u vrijeme pogibije imalo je između 19-25 godina, odnosno njihova prosječna starost bila je 23 godine. Najmladi među poginulim narodnim herojima srednje Bosne su Sava Milovana Vujanović *Žuča*, 19 godina, rođen u Donjoj Lepenici kod Prnjavora, zatim Stanko Vukašinović i Drago Lang, 21 godinu, zatim Edo Blažek, Rajko Bosnić, Esad Midžić i Slobodan Mitrov *Danko*, 23 godine, Pavle Džever 24 godine itd. Ovi podaci nedvojbeno govore da su više od dvije trećine narodnih heroja srednje Bosne bili mlađi ljudi.

Zatim sadrži kadrovska rješenja u srednjoj Bosni, tokom NOR-a, u organizovanju rada SKOJ-a i KPJ, na nivou okruga srednje Bosne. Istraživanjem je utvrđeno daje od 18. decembra 1941. do 23. februara 1942. djelovao Okružni komitet KPJ za Jajce i Okružni komitet SKOJ-a za Jajce i na području srednje Bosne. Zatim, od 23. februara 1942 do kraja septembra 1943. djeluje Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu. Okružni komitet SKOJ-a za srednju Bosnu osnovan 7. januara 1942, odnosno osnovan je prije OK KPJ za srednju Bosnu, koji djeluje do kraja septembra 1943. kada su u srednjoj Bosni osnovana dva okružna komiteta - za Banjaluku-Kotor-Varoš i Prnjavor. Od 15. decembra 1944. ponovo je osnovan Okružni komitet SKOJ-a i KPJ za cijelu srednju Bosnu.

Utvrđeno je da je bilo ukupno 10 sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Bosnu. To su: Ahmet Hadžihalilović, Rajko Bosnić i Drago Lang (sekretari OK SKOJ-a za Jajce, koji je djelovao i na području srednje Bosne), zatim od 7. januara 1942. do oslobođenja: Safet Fejzić, Želimir Barić *Željo*, Đorđe Perović *Doko*, Pero Koiundžija, Mile Tmjaković i Miloš Glišić, bili su sekretari OK SKOJ-a za srednju Bosnu. Pored toga, kad je došlo do osnivanja dva okruga u srednjoj Bosni, za okrug Banjaluka-Kotor-Varoš, sekretari OK SKOJ-a bili su Pero Koiundžija i Veljko Vejinović, a za okrug Prnjavor sekretar OK SKOJ-a Mile Trnjaković.

Od 18. decembra 1941. do oslobođenja bilo je ukupno 7 sekretara OK KPJ koji su djelovali u srednjoj Bosni: Kasim Hadžić, sekretar OK KPJ Jajce, djelovao je u srednjoj Bosni od 18. decembra 1941. do 23. februara 1942. Od 23. februara 1942. do oslobođenja sekretari OK KPJ su bili: Rajko Bosnić, Milan Radman, Dorđe Perović *Doko*, Šefket Maglajlić, Ilija Kostić i Miloš Stojaković. Pored toga kad je došlo do diobe okruga srednje Bosne na dva okruga sekretari OK KPJ za Banjaluka-Kotor-Varoš bili su Dušanka Kovačević i Vojo Savić, a sekretari OK KPJ za Prnjavor Ilija Kostić i Miloš Stojaković. U ovoj knjizi su i biografije svih sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a i Okužnog komiteta KPJ za Jajce do 1942. godine i za srednju Bosnu od početka 1942-1945, odnosno do oslobođenja, kao i sastavi Okružnog komiteta SKOJ-a i Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu. Obrađen je i Sreski komitet SKOJ-a i KPJ za srez Kotor-Varoš, pošto je to srez na kome su, u odnosu na cijelu srednju Bosnu, osnovani prvi Sreski komitet SKOJ-a i Sreski komitet KPJ, decembra 1942. godine.

Treća knjiga ima 12 priloga koji su u korelaciji sa sadržinom knjige. Poseban značaj među prilozima imaju spiskovi rukovodećih kadrova KPJ i SKOJ-a u srednjoj Bosni u periodu NOR-a i spisak narodnih heroja srednje Bosne, koji doprinose da se punije sagleda mreža organizovanosti i spremnosti učesnika revolucionarnog omladinskog pokreta da se bore do kraja i da, kada je to bilo potrebno, žrtvuju i svoj život.

Na osnovu rezultata opsežnog višegodišnjeg naučno-istraživačkog rada, kao i ličnih saznanja, dobijenih u svojstvu učesnika narodnooslobodilačkog rata u srednjoj Bosni, u periodu 1941-1945, utvrđeno je daje omladina srednje Bosne, bez obzira na žrtve, masovno učestvovala u NOR-u i brojnim društvenim aktivnostima za NOR i daje dala veoma značajan doprinos oslobođenju svoje zemlje. Zato je zasluženo pobjedosno koračala u planetarnom stroju antifašista, 1945. godine, slaveći pobjedu nad fašističkim okupatorima koji su okupirali našu zemlju 1941. godine, kao i njihovim kolaboracionistima iz Jugoslavije! Zato je i rođeno djelo - *I zvijezde smo dosezali, Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke, 1919-1949*, prva knjiga, i / *zvijezde smo dosezali II i III Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941-1945*! Da se ne zaboravi!

Autor

WE WERE EVEN REACHING UP TO THE STARS II AND III
THE REVOLUTIONARY YOUTH MOVEMENT
IN MIDDLE BOSNIA 1941-1945

By Nevenka Petrić, PH.D.

Summary

At the beginning of the ninth decade of the last century the Yugoslav historiography reached enviable level and within it the history of the revolutionary youth movement as well. This had a very prompting impact on corresponding activities in all republics and provinces of the SFRY. Therefore initiatives were moved to write a history of the revolutionary youth movement of middle Bosnia,⁶⁰ particularly because activities were undertaken to publish the edition Middle Bosnia in NLS, where the first volume was already out of print (1976), and by 1981 a total of three volumes were published. At that time the initiative was taken to publish a monograph or edition in several volumes about the Revolutionary Youth Movement in middle Bosnia, but it remained without response. This is why this book is coming out as author's work.⁶¹ The foreword to the book We Were Reaching up to the Stars II and III, Revolutionary Youth Movement in middle Bosnia 1941-1945 was written by Dr. Slavoljub Cvetković.

The *introduction* deals with the participation of the youth of middle Bosnia in revolutionary activities between the two World Wars and involvement of young people in the pre-uprising period, when preparations for the

⁶⁰ The term 'middle Bosnia' in the sense applied here was first used during National Liberation War as a consequence of military-political circumstances caused by spreading of the uprising, expansion of free territories and establishment of party and military leaderships in larger areas, to facilitate and promote the management and guidance of political and military activities. The term 'middle Bosnia' relates to the territory bordered in the West, by the river Vrbas to its flowing into the river Sava, in the North by the river Sava to the mouth of Bosnia, in the East by the river Bosnia and in the South by the river Lašva, including also the territory of present municipalities of Busovača, Vitez, Novi Travnik and Travnik. Partisan units on the territory between the rivers Vrbas and Bosnia were in the beginning under the command of the Headquarters of National Liberation Partisan Detachments for Bosnian Krajina, the Headquarters of the 1st Bosnian, that is later 5th Shock Corps of NL Army of Yugoslavia. Party-political activities on this territory were under the leadership of the Commissariat of the Regional Committee of CPY for Bosnia and Herzegovina, i.e., later Regional CPY Committee for Bosnian Krajina. These facts also point out to the unity of military and political activities on the territory of 'middle Bosnia' (*Foreword* of the Editorial Board Middle Bosnia in NLW, vol. 1, Belgrade, 1976, p.5).

⁶¹ The first book We Were Reaching up to the Stars, Revolutionary Youth Movement of Banjaluka, 1919-1949, first volume, Belgrade, 2001, and the second and third book We Were Reaching up to the Stars, Revolutionary Youth Movement in middle Bosnia 1941-1945, Belgrade, 2004.

uprising were undertaken after the occupation of the Kingdom of Yugoslavia.

The second book deals with the participation of young people in the 1941 uprising until December 1942. Special attention is paid to establishing activist groups of the Communist Youth League of Yugoslavia (SKOJ) in numerous villages and towns of middle Bosnia in the fall of 1941, since with the increase of National Liberation Army forces, a great part of middle Bosnia became a free territory. In occupied towns activist groups and local SKOJ committees were formed (in some they had already existed during a longer period between two wars, i.e.: in Banjaluka, Travnik, Teslić, Doboј, Maglaj, Bosanski Brod, Tešanj, etc.). At the beginning of 1942, at the First Regional SKOJ counseling meeting for middle Bosnia (Karač, 7.01.1942) the Regional SKOJ Committee for middle Bosnia was formed, and after Regional CPY Conference for Bosnian Krajina (Skender Vakuf, 21-23-02-1942), in the second half of March (Braneći, 17 and 18.03.1942) the Second SKOJ counseling meeting for middle Bosnia was held. In the meantime, between the above significant events in middle Bosnia, the unsuccessful attack on Kotor-Varoš (19.02.1942) had a very negative impact on until then achieved successes in military-political field in middle Bosnia, which was greatly used by chetniks in their enemy activities among partisans. At that time the Regional CPY Committee for middle Bosnia (23.02.1942) was formed. In spring the review of cultural-educational work of the youth of middle Bosnia was held (Skender-Vakuf, 5,6 and 7.04.1942), which also indicates the level of development of activities in the work with the young in that period. At that time chetnik elements through their enemy intrigues in partisan detachments in middle Bosnia, were able to provoke subversions within two partisan detachments (Jošavka, in the night between 30 March/1 April and in Maslovare, in the night between 7/8 April 1942), by capturing some delegates on their return from the above mentioned review, placing them in home arrest, and harassing them in different ways. In the period from April to November 1942, during the chetnik rule, despite the existing terror, certain activities for the national liberation movement (NLM) were taking place such as: sheltering some partisans from disbanded partisan guerilla groups, care of captured sick partisans, messenger services, boat transfer of partisan groups who were temporarily leaving middle Bosnia over the rivers Vrbas and Sava. After this the links were established with certain points in occupied cities via illegal channels. In some cities, a certain number of members devoted to NLM goals from earlier SKOJ activist groups, continued getting together (in Maslovare, Skender-Vakuf, Drugo-viće, etc.) and were active as much as they could under given conditions, until the arrival of the First proletarian division in middle Bosnia.

This book relates to the activities of the youth in middle Bosnia after the arrival of the 1st Proletarian and parts of the Third proletarian shock divi-

sion in this area. At that time Party leadership and Regional SKOJ Committee for middle Bosnia was formed, as well as district CPY and SKOJ committees for the district of Kotor-Varoš, all until 20 December 1942. A little later, district CPY and SKOJ committees for Prnjavor and Teslić-Tešanj district were formed. In January the Commissariat of the Regional CPY and the Commissariat of the Regional SKOJ were formed, which at the beginning of 1943 consisted of 384 fighters. Later, during 1943, in this crucial year for the national liberation war of Yugoslavia (NLW), after the arrival of proletarian brigades in November and December 1942, several Krajina brigades were coming in the spring of 1943, so that conditions for more extensive political work on the territory were created. The District CPY and SKOJ committees for Kotor-Varoš (29.05.1943) were again formed. At the beginning of May 1943, in view of certain concentration of partisan forces in the middle Bosnia, it was decided to form 12th Krajina division (the title was later changed to 11th Krajina division), and its area of activities was middle Bosnia until its departure for Serbia in the summer of

1943. A little later, 4th KNOM detachment was divided into Banjaluka and Prnjavor detachment (at the beginning of June 1943), district committees for other districts were also formed for Prnjavor, later for Travnik, etc. As a result of more developed activities of the Regional CPY and SKOJ committees, predominantly engaged in activities on the liberated territory of Kotor-Varoš district, the Regional SKOJ Counseling meeting for the district Banjaluka-Kotor-Varoš was held in Grabovica in September 1943. In June 1944, Regional SKOJ Counseling meeting was held for the district of Prnjavor. Namely, in view of further development of NLM in middle Bosnia, at the end of September 1943, two districts were formed in middle Bosnia for Banjaluka-Kotor-Varoš and for Prnjavor, so that regional committees of the CPY and SKOJ were formed for these two new districts. In the fall of 1943, the 14th Middle-Bosnian NL shock brigade was formed (16.10.1943), which obviously represented a significant rise in the development of NLW in middle Bosnia. The work of SKOJ was well organized in this brigade, as well as in all detachments in middle Bosnia, i.e.: 4th KNLM detachment, as well as in Banjaluka, Prnjavor, Vlašić, Uzlomac, Motajica and Tešanj-Teslić detachments.

With the further development of political work in middle Bosnia, regional conferences of USAOJ (United League of Anti-Fascist Youth of Yugoslavia) were held in Prnjavor in June, and on 21 August, 1944 in Banjaluka. Parallel with this, the Association of Pioneers of Yugoslavia developed in both districts, and due to specific circumstances the participation of child-fighters in NLA and partisan detachments (POJ), was relatively numerous in the units of middle Bosnia as well. In preparation for the final liberation of the country, the forming of another two middle-Bosnian brigades, the 18th and 19th, within Middle-Bosnian division reflected the frame

of mind of the people in middle Bosnia in those crucial days when the last enemy footholds and chetnik forces, quite numerous at that time had to be liquidated in their fleeing to the West from more powerful NLA forces. When the need had arisen to enlarge free territories in middle Bosnia, after the middle of December 1944, two districts were joined into one, and with military-logistic institutions and political organizations middle Bosnia welcomed the liberation. After the Second Congress of the United League of Anti-Fascist Youth of Yugoslavia (USAOJ) in 1944, until the liberation, intensive work on the implementation of adopted congress resolutions was going on, in highly ethical and international spirit displayed by USAOJ members, especially of young communists, fighters and field activists. During the last months before the liberation of Yugoslavia from occupiers and their collaborators, one of the significant activities was the preparation for the First Congress of the United League of Anti-Fascist Youth of Bosnia and Herzegovina, held in liberated Sarajevo from 6 to 10 May, 1945.

The third book consists of leading cadres of the middle Bosnia .

The contribution of 37 people's heroes who received this decoration for their struggle for freedom, not only in middle Bosnia, played a great role in all successes achieved during NLW in middle Bosnia,. Their biographies are included in this book in order that their personalities may be more fully presented. Among these prominent fighters, the majority of whom were accepted by the people as their own legendary heroes, not only in middle Bosnia but on a larger scale as well, most of them were young people who fought in the period from 1941-1945, and four of them had been fighters of International Brigades in the struggle against fascism in Spain, 1936-1937 (Miljenko Cvitkovic, Ahmet Fetahagić, Slobodan Mitrov *Danko*, who at that time was only 18 years old, and Ratko Vujović *Čoče*). The average age of all 36 people's heroes in 1941 was 27 years, and the average age of all 29 killed people's heroes was 29, that is 26 of them were only 25 years old in 1941. Twelve of those who laid down their lives, were 19-25 years old at the time of death, thus their average age was 23 years. The youngest among the killed people's heroes of middle Bosnia was Sava (of Milovan) Vujanović *Žuča*, 19 years old, born in Donja Lepenica by Prnjavor, Stanko Vukaši-nović and Drago Lang, 21 years old; Edo Biažek, Rajko Bosnić, Esad Midžić and Slobodan Mitrov *Danko*, 23 years old, Pavle Džever, 24 years old, etc. All this data undoubtedly show that more than two thirds of people's heroes of middle Bosnia were young people.

Then deals with engagement of human resources in middle Bosnia, during the NLW, in organizing the work of CPY and Communist Youth League of Yugoslavia (SKOJ) at the district levels in middle Bosnia. It was established through research work, that since 18 December 1941 to 23 February 1942 District CPY Committee for Jajce and District SKOJ Committee for Jajce were also active on the territory of middle Bosnia. From 23 Febr-

ary 1942 to the end of September 1943 regional CPY Committee for middle Bosnia was active. Regional Committee of SKOJ for middle Bosnia was formed on 7 January 1942, which means that it had been established even before Regional CPY Committee for middle Bosnia. It was active until the end of September 1943, when two regional committees were formed in middle Bosnia for Banjaluka-Kotor-Varoš and Prnjavor. On 15 December 1944, the Regional SKOJ and CPY committees were formed for the entire middle Bosnia.

It was thus established that there was a total often (10) secretaries of SKOJ regional committees for middle Bosnia. These included: Ahmet Hadžilalović, Rajko Bosnić and Drago Lang (secretaries of SKOJ committees for Jajce active in the area of middle Bosnia as well), and from 7 January 1942 until the liberation: Safet Fejzić, Želimir Barić, Željo, Djordje Pero vie Đoko, Pero Kolundžija, Mile Tmjaković and Miloš Glišić, who were the secretaries of the regional SKOJ committees for middle Bosnia. When two districts were formed in middle Bosnia, for Banjaluka-Kotor-Varoš, the secretaries of SKOJ regional committees were Pero Kolundžija and Veljko Vejmović, and for Prnjavor district SKOJ secretary was Mile Tmjaković.

As of 18 December 1941 until the liberation there were a total of seven (7) secretaries of CPY regional committees active in middle Bosnia: Kasim Hadžić, secretary of CPY RC Jajce, active in middle Bosnia from 18 December 1941 until 23 February 1942. From 23 February 1942 until the liberation, the secretaries of the CPY regional committee were: Rajko Bosnić, Milan Radman, Djordje Perović Djoko, Šefket Maglajlić, Ilija Kostić and Miloš Stojaković. When the region of middle Bosnia was divided into two, the secretaries of the CPY RC for Banjaluka-Kotor-Varoš were Dušanka Kovačević and Vojo Savić, and the secretaries of CPY RC for Prnjavor were Ilija Kostić and Miloš Stojaković. This book also includes the biographies of all secretaries of the SKOJ regional committee and CPY regional committee for Jajce until 1942, and for middle Bosnia from the beginning of 1942 to 1945, that is, until the liberation, as well as the members of the regional committees of SKOJ and CPY for middle Bosnia. In addition to this, SKOJ and CPY district committees for Kotor-Varoš district are also included, as this is the district in which, in comparison with the entire middle Bosnia, the first district SKOJ and CPY committees were formed in 1942.

The third book has twelve (12) supplements in correlation with the contents of the book. Especially important are the lists of leading CPY and SKOJ personnel in middle Bosnia during the NLW, as well as the list of people's heroes of middle Bosnia, which all contribute to get a fuller view of the organization network and readiness of the participants of the revolutionary youth movement to fight until the end and, if necessary, to lay down their own lives.

On the basis of an extensive several years long scientific-research work, as well as personal knowledge obtained in the capacity of the participant of the national liberation war in middle Bosnia in the 1941-1945 period, it was established that the youth of the middle Bosnia, regardless of sacrifices, participated on a mass scale in NLW and numerous social activities for NLW, and significantly contributed to the liberation of the country. This is why the youth deserved to join victorious planetary ranks of anti-fascists in 1945, celebrating the victory over fascists who occupied our country in 1941 and their collaborationists from Yugoslavia! This is why these books We Were Reaching up to the Stars, Revolutionary Youth Movement of Banjaluka, 1919-1949, first volume, and We Were Reaching up to the the Stars II and III, Revolutionary Youth Movement in middle Bosnia 1941-1945 has been brought to life! Let it not be forgotten!

Translated by
Desanka Milekić

IZVORI I LITERATURA

OBJAVLJENA ARHIVSKA GRAĐA

1. *Arhiv Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, tom I, II i III, Sarajevo.
2. *Arhiv Instituta za istoriju u Banjaluci - Fond sjećanja*, Banjaluka 1981.
3. *Banjaluka u radničkom pokretu i NOB*, knj. 1 i 2, zbornici sjećanja, Banjaluka 1981. i 1985.
4. Broz, Josip *Tito, Sabrana djela*, tom I - XX, Beograd-Zagreb 1977-1989.
5. Burić, Radomir: *Govor ratnih fotografija*, Beograd 1981.
6. Cvetković, dr Slavoljub: *Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1919-1924)*, tom I, knj. 1, Beograd 1984.
7. Cvetković, dr Slavoljub, Vasić, dr Miroslav: *Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1925-1949)*, tom I, knj. 2, Beograd 1983.
8. *Četvrta i Peta konferencija KPJ za Bosnu i Hercegovinu u istorijskom razvitu revolucionarnog pokreta 1938-1941*, Zbornik sa naučnog sajjetovanja održanog u Mostaru 5. i 6. oktobra 1978, Sarajevo 1980.
9. *Četrdeset godina*, Zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog pokreta, knj. II-IV, Beograd 1960.
10. *Dokumenti istorije omladinskog pokreta Jugoslavije*, I, Beograd 1953.
11. *Dokumenti KPJ i SKOJ-a 1941. i 1942. godine*, tom I, knj. 2, Beograd] 2. Dugonjić, Rato: *Narodna omladina i međunarodni omladinski pokret*, Beograd 1950.
13. Glišić, dr Venceslav'. *Dokumenti centralnih organa KPJ, NOR i revolucije 1941-1945*, knj. 4, Beograd 1987.
14. *Istorijski arhiv KPJ*, tom I, knj. 1, „*Borba*“ 1941, Beograd 1949. i knj. 2 „*Borba*“ 1942-1943, Beograd, 1949; *Istorijski arhiv KPJ*, tom II, *Kongresi i zemaljske konferencije 1919-1937*, Beograd 1949.
15. Kačavenda, dr Petar: *Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1941-1948)*, Beograd 1984.
16. Magajlić, Sefket: *Stazama ratnika Bosanske krajine*, priredili dr Zdravko Antonić i Himka Magajlić (drugo dopunjeno izdanje; 163. str., cijela knjiga su fotografije koje je tokom NOR-a snimio Š. Magajlić, osim 15-ak strana), Sarajevo 1986.

17. *Materijal o omladinskom pokretu u toku rata*, Beograd 1948.
18. *Materijali o omladinskom pokretu CVNO Jugoslavije*, Beograd 1948.
19. Mažar, Drago: *Partizanski album*, Banjaluka 1981.
20. *Pet kongres Komunističke partije Jugoslavije*, Beograd 1949.
21. *Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a*, Beograd 1953.
22. *Ratna sećanja iz NOB 1941-1942*, knj. 1-2, Beograd 1981.
23. *U svjedočenjima učesnika NOB 1941-1942*, knj. 1-2, Beograd 1975.
24. *Ustanak naroda Jugoslavije 1941*. (Zbornik), Vojnoizdavacki zavod JNA „Vojno delo“, I - IV, Beograd 1962-1964.
25. Vasić, Miroljub et al.: *Četvrti kongres SKOJ-a i Zajednički kongres SKOJ-a i Narodne omladine Jugoslavije (1948)*, Beograd 1985.
26. Vujošević, dr Ubavka, Rajčević, dr Vojo: *Dokumenti centralnih organa SKOJ-a 1919-1925*, knj. 1, Beograd 1989.
27. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, tom IV, knjige: 1, 2, 3, 8, 11, 13, 14, 21, Vojnoistorijski institut, Beograd

NEOBJAVLJENA ARHIVSKA GRAĐA

1. Arhiv CK SKJ Jugoslavije

Fondovi:

Centralni komitet KPJ Centralni komitet
SKOJ-a Komunistička internacionala
Komunistička omladinska internacionala
Sud o zaštiti države Omladinski pokret
Neregistrovana građa Memoarska građa

2. Arhiv CK SK Bosne i Hercegovine

PK SKOJ-a BiH Fond OK KPJ Banjaluka Fond OK KPJ Prnjavor
Zemaljski odbor USAOJ-a Oblasni odbor USAOJ-a za Bosansku
krajinu Registrovana dokumenta koja se odnose na radnički
pokret, djelovanje KPJ i SKOJ-a u periodu 1919-1949, posebno u
Bosanskoj krajini i Banjaluci.

- 3. Arhiv SFRJ, Arhiv Jugoslavije*
 - 3.1. Fond 114 -Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije, SKOJ.
 - 3.2. USAOJ, SKOJ - podgrupa Bosna i Hercegovina.
- 4. Arhiv Vojnoistorijskog instituta*
 - 4.1. Politička istorija između dva rata
 - 4.2. Arhiv NOR-a
 - 4.3 Arhiv NDH
- 5. Arhiv Bosne i Hercegovine*
 - 5.1 CK Narodne omladine Bosne i Hercegovine, SKOJ
 - 5.2 Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu
 - 5.3 Vrbaska banovina
 - 5.4 Zajedničko ministarstvo finansija
- 6. Arhiv Bosanske krajine*
 1. Uprava i javne službe
 - 1.1. Arhivski fondovi do 1918.
 - 1.2. Arhivski fondovi 1918-1941.
 - 5.1. Arhivski fondovi 1941-1945 ■
 - 1.3.1. Narodnooslobodilački organi'
 - 1.3.2. Okupacijski i kvizlinški organi
 6. Društveno-političke organizacije, društva i udruženja
 - 6.1. Političke i društveno-političke organizacije
 - 6.1.1. Napredne političke i društveno-političke organizacije
 - 6.1.2. Građanske i druge organizacije
 - 6.2. Humanitarna dmštva
 - 6.3. Kulturno-prosvjetna društva

Okružni narodnooslobodilački odbori

19. Banjaluka (1943-1945), 1944-1945, knji. 1, kut. 7.
22. Za centralnu Bosnu (1943-1945), 1944-1945, knj. 1, kut. 6.

ZBIRKE

3. Zbirke dokumenata o radničkom pokretu u Bosanskoj krajini, 1919-1941, kut. 6, Regesta dokumenata. 8. Zbirka memoarske građe o radničkom pokretu i narodnooslo-bodilačkoj borbi, 1905-1945, kut. 10, Analitički materijal.

7. Arhiv Muzeja Bosanske krajine u Banjaluci
Memoarska građa
8. AOSJ - Arhiva oružanih snaga Jugoslavije

PERIODIKA
Dnevni, nedeljni i mjesecni listovi, časopisi i bilteni

Almanah socijalističke omladine, Zagreb 1919.
Banjalučki skait, dački športski list, Banjalučki skautski steg (realka) god.I,
Banja Luka 1923. *Bilten CKSKOJ-a*, Beograd 1928. *Crvena
zastava*, Beograd - Zagreb 1919-1920. *Đačko kolo*, list za djecu, Učiteljsko
društvo za Bosansku kраjinu (latinica i
ćirilica), Banjaluka 1906 - 1910.
Glas slobode, Sarajevo 1919 - 1921.
Jugoslavenski list, Sarajevo 1932.
Hrvatski narod, (brojevi od 16. aprila do kraja maja 1941), Zagreb 1941.
Mladi socijalist, Sarajevo 1926-1928. *Mlada garda*, Beograd 1924. *Narodni
glas*, Banjaluka 1, 2, 6, 11/1921. *Narodna pravda*, (nedeljni list za selo,
izašlo ukupno 5 brojeva), Banjaluka
1935. *Omladinska riječ*, Sarajevo 1945.
Organizovani radnik, Beograd 1922, 1923 i 1924.
Proleter, Beograd 1939-1941.

LITERATURA

Knjige

Banjaluka u novijoj istoriji (1878-1954), Sarajevo 1978.
Banjaluka '44, Banjaluka 1985.
Bašić, Rade: *Doktor Mladen*, „Narodna armija”, Beograd 1969.
Boban, Ljubo: *Sporazum Cvetković - Maček*, Beograd 1965.
Dedić, Vladimir: *Dnevnik 1941 - 1944. godine*, Rijeka 1981.
Dimitrijević, Sergije: *Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije*, Beograd
1958. Cvetković, dr Slavoljub: *Razvoj omladinskog pokreta*,
Beograd 1965.

- Cvetković, dr Slavoljub: *Napredni omladinski pokret u Jugoslaviji 1919-1928*, Beograd 1966.
- Cvetković, dr Slavoljub: *Savez komunističke omladine Jugoslavije 1919-1929*, Beograd 1979.
- Cvetković, dr Slavoljub: *Idejne borbe u KPJ 1919-1928*, Beograd 1985.
- Cvetković, dr Slavoljub: *Jugoslavija 1939-1941*, Beograd 1999.
- Cvetković, Slavoljub: Rajčević, Vojo, Kačavenda, Petar, Ilić, Zdravko, Plenča, Dušan, Nazarić, Ahmet, *Omladinski pokret Jugoslavije 1919-1969*, Beograd 1969.
- Colaković, Rodoljub: *Kazivanje o jednom pokoljenju*, Zagreb 1964.
- Colaković, Rodoljub: *Zapisi iz oslobođilačkog rata*, Svjetlost, Sarajevo 1955.
- Ćošković, Pejo et al: *Banjaluka*, Banjaluka 1990.
- Damjanović, Milica: *Napredni studentski pokret na Beogradskom univerzitetu 1919-1929*, Beograd 1966.
- Damjanović, Milica: *Narodni pokret studenata Beogradskog univerziteta 1929-1941*, knj. II, Beograd 1974.
- Doprinos NOR-a Jugoslavije pobedi nad fašizmom*, Beograd 1997.
- Đurđević, Čedomir: *Položaj i akcije radničke klase Jugoslavije u periodu pred Drugi svjetski rat*, Beograd 1958. Ekmečić, Milorad: *Ustanak u Bosni 1875 - 1878*, Sarajevo 1960. Hozić, Advan: *Teslicu NOB*, Teklić 1985.
- Istorijski Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, knj. I i 2, Sarajevo 1990.
- Istorijski Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd 1985. Kačavenda, Petar, *Savez komunističke omladine Jugoslavije u NOV i POJ 1941-1945*, Beograd 1975,
- Kačavenda, dr Petar: *Savez komunističke omladine Jugoslavije*, Bgd. 1979.
- Kačavenda, dr Petar: *Omladina i revolucija, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942-1945*, Beograd 1985.
- Karabegović, Osman: *Krajina na putevima revolucije*, Beograd 1978.
- Karabegović, Osman: *Bosanska krajina nepresušni izvor revolucionarnih snaga*, Beograd 1988. Kazazović, Ćamil: *Travniku narodnooslobodilačkom ratu*, Travnik 1969. Kuzmanović, dr Rajko: *Celinac - putevi razvoja*, Celinac 1986. Kušmić, Mustafa Mujo: *Preko trnja do slobode*, Banjaluka 1990. Lagator, Špiro, Čukić, Milorad: *Partizanke Prve proleterske*, Beograd 1978. Latas, dr Branko: *Saradnja četnika Draže Mihailovića sa okupatorima i ustašama (1941-1945)*, Beograd 1999. Lukač, dr Dušan: *Banjaluka i okolica u ratu i revoluciji*, Banjaluka 1968.

- Ljubibratić, Drago; *Gavrilo Princip*, Beograd 1961.
- Masleša, Veselin: *Mlada Bosna*, Beograd 1945.
- Miladinović, M. Milan: *Lik mladih komunista u revoluciji*, Beograd 1972.
- Mitrović, Mitar: *Pod zastavom Prve proleterske - borci srednje Bosne u Prvoj proleterskoj brigadi*, Narodna knjiga, Beograd 1983.
- Morača, Pero, *Prelomna godina narodnooslobodilačkog rata*, Narodnooslobodilački pokret krajem 1941. i početkom 1942. *Pohod proleterskih brigada u zapadnu Bosnu*, Beograd 1957.
- Narodni heroji Jugoslavije*, knj. I i II, (drugo izdanje), Beograd 1982.
- Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941 - 1945*, „Glas“, Banjaluka 1986.
- Otrgnuti od zaborava*, Savez pedagoških društava Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1983.
- Pekić, Vojko: *Savez komunističke omladine Jugoslavije između dva rata (1919-1941)*, Beograd 1959. Petranović, Branko, Štrbac, Cedomir: *Istorijski socijalističke Jugoslavije*,
- Opšti pregled i dokumenti, knj. I i II, Beograd 1977. Petričević, Jozo: *Ivo Lola Ribar*, Zagreb 1964. Petrović, Slobodan: *Sedam sekretara SKOJ-a*, Beograd 1962. *Prva proleterska*, ilustrovana monografija, Zagreb 1984. *Prva proleterska*, knjiga četvrta, Beograd 1991. *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd 1962. Samardžija, Stevo: *Četrnaesta srednjobosanska NOU brigada*, Prnjavor 1983. Rajčević, Vojko: *Studentski pokret na Zagrebačkom sveučilištu 1918- 1941*, Zagreb 1959.
- Ravlić, Aleksandar: *Banjaluka*, Banjaluka 1974.
- Revolucionarni omladinski pokret u BiH*, 1 i 2, Sarajevo 1984.
- Ribar, Ivo Lola: *Članci i govor*, Beograd 1953.
- Sančanin, Mirko, Majstorović, Gavro: *Kaoci*, Banjaluka 2000.
- Sarajevo u revoluciji*, *Revolucionarni radnički pokret 1937 - 1941*, Sarajevo 1976.
- Seferović, Mensur: *Šoša*, Beograd 1972.
- Skendervakufska konferencija 1942*, Banjaluka 1981.
- Srednja Bosna u NOB* (srednja Bosna od ustanka i u ustanku 1941, članci i sjećanja), knj. 1, Beograd 1976.
- Srednja Bosna u NOB* (od formiranja Prve čete za Bosansku krajinu do formiranja Trećeg krajiškog NOP odreda - članci, sjećanja i dokumenti), knj. 2, Banjaluka 1980.

- Srednja Bosna u NOB* (od formiranja Trećeg krajiskog NOP odreda do kraja 1941, članci, sjećanja i dokumenti), knj. 3, Banjaluka 1981.
- Statistika industrije Kraljevine Jugoslavije*, Beograd 1941.
- Šesnaesta krajiska NOU brigada*, Zbornik sjećanja, Banjaluka 1984.
- Šehitluci '41*, Banjaluka 1949.
- Terzić, Velimir: *Jugoslavija u aprilskom ratu 1941*, Titograd 1963.
- Trikić, Savo, Repajić, Dušan: *Proleterski bataljon Bosanske krajine*, Beograd 1982.
- Vasić, dr Miroljub: *Revolucionarni omladinski pokret u Jugoslaviji 1929-1941*, Beograd 1977.
- Vrbas 1974-1977*, Banjaluka 1977.
- Vukmanović, Milan at al.: *Ideološki rad i marksističko obrazovanje komunista Banjaluke (1919-1981)*, Banjaluka 1981.
- Zečević, prof, dr Miodrag: *Suđenje ravnogorskому pokretu*, sa predgovorom *Kratak osvrt na istoriju četničkog pokreta 1941 -1945* (XXXIII str.), Beograd 2000.
- Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941 - 1945*, Svjetlost, Sarajevo 1977. i dr.

Članci

- Antonić, dr Zdravko: *Sehitlučki dogovori u sklopu opštih priprema za ustank u Bosni i Hercegovini*, „Šehitluci '41”, Banjaluka 1981.
- Babić, dr Nikola: *Banjaluka u središtu društveno-političkih zbivanja zapadne Bosne*, „Banjaluka u novijoj istoriji (1878-1945)”, Sarajevo 1978.
- Beganović, Muhamet Hare: *Partijska i vojna savjetovanja u Bosanskoj krajini od ustanka do Skendervakufske konferencije*, „Skendervakufksa konferencija '42”, Institut za istoriju u Banjaluci, Banjaluka 1982.
- Boban, Mirko: *U skojevskom borbenom stroju*, „Srednja Bosna u NOB”, Banjaluka 1980.
- Bubić, Ankica: *Otišle smo s Čemernice Šolaji*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. 2, Banjaluka 1980.
- Butozan, dr Vaso: *Djelovanje Kluba akademika*, „Banjaluka u radničkom pokretu i NOB”, knj. 2, Banjaluka 1984. Cvetković, dr Slavoljub, *Revolucionarni studentski pokret 1918-1929*, „Univerzitet u Beogradu 1938-1988”, Zbornik radova, Beograd 1988.
- Dorđević, Veljko: *SKOJpred šestostajanuarsku diktaturu*, „Banjaluka u radničkom pokretu i NOB”, knj. 1, Banjaluka 1981.
- Gavrić, Milan: *Klasnoborbene i narodnooslobodilačke tradicije srednje Bosne u NOB*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. I, Beograd 1976.

- Glavaš, Viktorija: *Partizani oko Maslovara*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. 2, Banjaluka 1980.
- Glavaš, Viktorija, Petrić, Nevenka, *Borjanska partizanska četa*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. 3, Banjaluka 1981.
- Hadžić, Kasim: *Izvještaj polit. kom. Prve čete za Bosansku krajinu od 17. septembra 1941*, „Zbornik dokumenata NOR-a”, tom IV, knj. 1, dok. 162; „Srednja Bosna u NOB”, knj. 2, str. 55.
- Hercegovac, Adem: *Od partizanskih grupa do Četvrtog krajiškog NOP odreda*, „Ustanak naroda Jugoslavije 1941”, knj. 2, Beograd 1963.
- Ibrišagić, Ibro: *Pregled razvoja radničkog pokreta u Banjaluci od 1919. do 1929. godine*, „Zbornik krajiških muzeja”, Banjaluka 1974.
- Janković, Ljubo: *Formiranje i rad Opštinskog NOO Potočani*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. 3, Banjaluka 1981.
- Jotić, Košta Kojo: *Formiranje Ljeskovačke (Dobojske) partizanske čete*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. 3, Banjaluka 1981.
- Kačavenda, Petar, *Omladina i socijalistička revolucija u Jugoslaviji 1941 - 1945*, Beograd 1987.
- Kadrić, Enis: *Snaga partijске organizacije*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. 3, Banjaluka 1981.
- Kapetanović, Hajro: *Prva oblasna konferencija SKOJ-a za Bosansku krajinu*, „Omladina u antifašističkom pokretu Jugoslavije 1936-1945”, Bihać 1969.
- Karabegović, Osman: *Sjećanje na borbu banjalučke omladine prije rata, „Četrdeset godina”*, Beograd 1960.
- Kolak, Rudi: *Partijski kurs na Crepoljskom*, „Sarajevo u revoluciji”, Sarajevo 1976.
- Kopić, Omer: *I bi mi saopšteno*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. 3, Banjaluka 1981.
- Kovačević, Dušanka i Umičević, Zaga: *Neki podaci o djelovanju narodnooslobodilačkog pokreta u Banjoj Luci*, „Banjaluka u novoj istoriji (1879-1945)”, Sarajevo 1978.
- Kuzmanović, dr Rajko: *Kulturnoobrazovni rad na oslobođenom području Bosanske krajine 1941 - 1945*, „Skendervakufska konferencija '42”, Institut za istoriju u Banjaluci, Banjaluka 1982.
- Latas, Branko: *O organizaciji četništva na području Banjaluke 1941-1945, (u svjetlu dokumenata)*, „Banjaluka u novoj istoriji (1978-1945)”, Sarajevo 1978.
- Luburić, Drago: *Nosio sam pismo za Dujka*, „Srednja Bosna u NOB”, knj. 1, Beograd 1976.

- Mažar, Drago, *Izvještaj komandira I. čete, „Srednja Bosna u NOB"*, knj. 2, Banjaluka 1980.
- Miladinović, M. Milan: *Moralni lik članova SKOJ-a u revoluciji*, „Omladina u antifašističkom pokretu Jugoslavije 1936-1945", Bihać 1969.
- Morača, Pero, *Organizacioni razvitak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda u Bosanskoj krajini u 1941. i 1942. godini*, „Vojnoistorijski glasnik", Beograd 1950.
- Nedimovic, dr Uroš: *Radnički pokret u Bosni i Hercegovini 1921. godine*, „Prilozi" br. 1, god. I (55-95), Sarajevo 1965.
- Nedimovic, dr Uroš: *Prilog osvjetljavanju uloge komunista u razvijanju klasnog radničkog pokreta u Banja Luci i okolini (1921-1929)*, „Banjaluka u novijoj istoriji (1878-1945)", Sarajevo 1978.
- Nedimovic, Uroš: *Savez komunističke omladine Jugoslavije u Bosni i Hercegovini u periodu 1921. do 1929*, „Pregled" 7-8. Sarajevo 1972.
- Odić, Slavko: *Od prvih oružanih grupa do Četvrtog krajiškog NOP odreda, „Banjaluka u novijoj istoriji (1878-1945)"*, Sarajevo 1978.
- Odić, Slavko: *Ustaški pokret i Katolička crkva u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, „Srednja Bosna u NOB"*, knj. 1, Beograd 1976.
- Perović, dr Danica: *Zdravstvena služba u centralnoj Bosni, „Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi"*, Svjetlost, Sarajevo 1977.
- Petrić, Nevenka, *Omladina Maslovara, „Srednja Bosna u NOB"*, knj. 3, Banjaluka 1981.
- Petrić, dr Nevenka: *KPJ i SKOJ u političkom radu s djecom za vrijeme NOBa, „Djeca, rat, revolucija"*, Beograd 1981.
- Petrić, dr Nevenka: *Neke aktivnosti SKOJ-a i omladinskog pokreta centralne Bosne prije održavanja Oblasne konferencije KPJ Bosanske krajine, 21-23. februara 1942. i neposredno poslije održavanja, „Skender-vakufska konferencija '42"*, Banjaluka 1982.
- Petrić, dr Nevenka: *Neke aktivnosti omladinskog pokreta centralne Bosne u NOB, „Revolucionarni omladinski pokreta u BiH"*, Sarajevo 1984.
- Škarica mr Dubravka: *Napredna srednjoškolska omladina Bosne i Hercegovine u revolucionarno-demokratskom pokretu 1937-1941*, „Prilozi" br 4, Sarajevo 1968.
- Trkulja, Mile: *U susret Borjanskom odredu, „Srednja Bosna u NOB"*, knj. 2, Banjaluka 1980. '
- Trnjaković, Mile: *Neka sjećanja na rad SKOJ-a i omladine u centralnoj Bosni, „Srednja Bosna u NOB"*, knj. 4 (u pripremi za štampu).
- Vukmanović, Milan: *Partijska i skojevska organizacija Banja Luke na udaru režima 1935-1936. godine, „Banjaluka u novijoj istoriji (1878-1945)"*, Sarajevo 1978.

- Vukmanović, Milan: *Profesor i revolucionar Akif Šeremet*, „Opredjeljenja“ br. 8-9, Sarajevo 1979.
- Vukmanović, Milan: *Revolucionarno djelo Akifa Seremeta*, „Glas“ (feljton od 17. septembra do 26. oktobra 1979), Banjaluka 1979.
- Vukmanović, Milan: *Neki sadržaji političke aktivnosti komunističke omladine Bosanske krajine 1934-1936. godine*, „Zbornik krajiških muzeja“, VII, Banjaluka 1982.
- Vukmanović, Milan: *Sindikalni i komunistički pokret u Banjaluci 1931-1936*, „Banjaluka u radničkom pokretu, i NOB“, knj. 2, Banjaluka 1984.
- Vukmanović, Milan: *Omladinski pokret u Bosni i Hercegovini i veleizdajnički proces đacima 1915-1916*, „Veleizdajnički procesi u Banjaluci“, Banjaluka 1987.
- Vukmanović, Milan: *Četnički vojni i pozadinski organi u srednjoj i zapadnoj Bosni 1944. godine*, „Banjaluka '44“, Banjaluka 1985.

ENCIKLOPEDIJE, KRONOLOGIJE I REGESTA DOKUMENATA O SREDNJOJ BOSNI

- i. *Enciklopedija Jugoslavije*, „Jugoslovenski leksikografski zavod“, Zagreb 1980.
2. *Vojna enciklopedija*, knj. 9, drugo izdanje, Beograd 1975.
3. Hrećkovski, Slavica: *Hronologija radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta u Bosanskom Brodu*, Slavonski Brod 1969.
4. *Hronologija oslobođilačke borbe naroda Jugoslavije 1941-1945*, Vojnoistorijski institut, Beograd 1964.
5. *Hronologija radničkog pokreta i SKJ 1919-1979*, „Narodna knjiga“ i Institut za savremenu istoriju, Beograd 1980.
6. *REGESTA DOKUMENATA o srednjoj Bosni u NOB 1941-1943*, Prnjavor 1971.

OSTALI IZVORI

Odić, Slavko, „Lična arhiva“ (neobjavljeno - u ličnom posjedu) Petrić, dr Nevenka, „Lična arhiva“ (neobjavljeno - u ličnom posjedu) Petrić, Nevenka, *Moja sjećanja na ustank 1941. godine u Maslovarama* (34 strane - neobjavljeno), „Lična arhiva“, Beograd marta 1971. Petrić, Nevenka, *Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941-1945*, (164 strane -neobjavljeno), „Lična arhiva“, Beograd 1984. Zemaljski statistički ured BiH, Sarajevo 1945.

SKRAĆENICE

A-BK	Arhiv Bosanske krajine
A-BiH	Arhiv Bosne i Hercegovine
A-CKKPJ	Arhiv Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije
A-CKKPJ f. SKOJ-a.....	Arhiv Centralnog komiteta KPJ, fond Saveza komunističke omladine Jugoslavije
A-IIRPS	Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta Sarajevo
A-PIRP BiH.....	Arhiv za proučavanje istorije radničkog pokreta BiH
A-IIRPS	Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta Srbije
A-IHRPH.....	Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske
AJ	Arhiv Jugoslavije
A-RPJ	Arhiv radničkog pokreta Jugoslavije
A-SFRJ	Arhiv Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
A-VII	Arhiv Vojnoistorijskog instituta
ARP	ARHIV radničkog pokreta
AOSJ	Arhiva oružanih snaga Jugoslavije
AVNOJ.....	Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
AFŽ	Antifašistički front žena
BiH.....	Bosna i Hercegovina
CK KPJ	Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije
CK NOBiH.....	Centralni komitet Narodne omladine Bosne i Hercegovine
CK SKJ	Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije
CK SKOJ-a .	Centralni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije
DVJ.....	Dobrovoljačka vojska Jugoslavije
DOP.....	Dokumenta omladinskog pokreta
DSZD	Državni sud za zaštitu države
A-SRBiH.....	Državni arhiv Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine

A-SRH	Državni arhiv Socijalističke Republike Hrvatske
FNRJ	Federativna Narodna Republika Jugoslavija
GŠ.....	Glavni štab
GŠ NOPOJ	Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije
GŠ NOV i POJ	Glavni štab narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije
GŠ NOPO i DV BiH	Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda i dobrovoljačke vojske Bosne i Hercegovine
HANAO	Hrvatska nacionalistička omladina
HSP	Hrvatska stranka prava
HSS	Hrvatska seljačka stranka
IDN.....	Institut društvenih nauka
JMO.....	Jugoslovenska muslimanska organizacija
JNA	Jugoslovenska narodna armija
JA.....	Jugoslovenska armija
JNNO	Jugoslovenska nacionalna napredna omladina
JRZ.....	Jugoslovenska radikalna zajednica
JUGORAS _	Jugoslovenski radnički savez
KAB	Klub akademičara Banjaluke
KI.....	Komunistička internacionala
KOI	Komunistička omladinska internacionala
KPJ.....	Komunistička partija Jugoslavije
Kraljevina SHS	Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca
MKSKOJ-aBL	Mjesni komitet SKOJ-a Banjaluka
NDH.....	Nezavisna Država Hrvatska
NOB	Narodnooslobodilačka borba
NO BiH	Narodna omladina Bosne i Hercegovine
NOF.....	Narodnooslobodilački front
NOJ	Narodna omladina Jugoslavije
NOO	Narodnooslobodilački odbori
NK NOJ	Nacionalni komitet narodnog oslobođenja Jugoslavije
NF	Narodni front
NO.....	Narodna odbrana
NOP	Narodnooslobodilački pokret
NOPOJ	Narodnooslobodilački partizanski odredi Jugoslavije

NK NOJ	Nacionalni komitet narodnog oslobodenja Jugoslavije
NF	Narodni front
NO.....	Narodna odbrana
NOP	Narodnooslobodilački pokret
NOPOJ	Narodnooslobodilački partizanski odredi Jugoslavije
NOR.....	Narodnooslobodilački rat
NOSO BiH ...	Narodnooslobodilački savez omladine Bosne i Hercegovine
NOVJ	Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije
NDH	Nezavisna Država Hrvatska
NRPJ.....	Nezavisna radnička partija Jugoslavije
OK KPJ BK	Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu
OK SKOJ-a BK	Oblasni komitet SKOJ-a za Bosansku krajinu
OŠNOPOBK	Operativni štab NOPO Bosanske krajine
OK	Opštinski komitet, Okružni komitet
ORJUNA	Organizacija jugoslovenskih nacionalista
ORNAS	Organizacija nacionalnih studenata
OUN	■ Organizacija ujedinjenih nacija
OZNA.....	Odjeljenje za zaštitu naroda
PAČ	Proleterske akcione čete
PK.....	Pokrajinski komitet
PS	Pokrajinski sekretarijat
PK KPJ BiH	Pokrajinski komitet KPJ Bosne i Hercegovine
PK SKOJ-a BiH	Pokrajinski komitet SKOJ-a Bosne i Hercegovine
SDS	Samostalna demokratska stranka
SK BiH.....	Savez komunista Bosne i Hercegovina
SKJ.....	Savez komunista Jugoslavije
SKOJ	Savez komunističke omladine Jugoslavije
SMR.....	Savez mladih radnika
SSOJ	Savez socijalističke omladine Jugoslavije
SSSR	Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SROJ.....	• Savez radničke omladine Jugoslavije
SRPJ (k).....	Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista)
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SKP(b)	Svesavezna komunistička partije (boljševika)

UŠAO BiH	Ujedinjeni savez antifašističke omladine Bosne i Hercegovine
USAOJ	Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije
URSSJ	Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije
USO	Ujedinjena studentska omladina
UDBA	Uprava državne bezbjednosti
URR	Ustaško redarstveno ravnateljstvo
VŠ	Vrhovni štab
VII	Vojnoistorijski institut
VIZ	Vojnoizdavački zavod
VŠ NOV i POJ	Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije
ZHO	Zapovjedništvo hrvatskog oružništva

RECENZIJE

Dr Nevenka Petrić I ZVIJEZDE SMO DOSEZALI III III
Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941 -1945

Poznati istoričar revolucionarnog omladinskog pokreta u Banjaluci, dr Nevenka Petrić napisala je drugi i treći deo knjige *I zvijezde smo dosezali*, koji, u stvari, govori o istoriji Saveza komunističke omladine Jugoslavije u srednjoj Bosni u vreme rata i revolucije, 1941 - 1945. godine. Imajući u vidu daje oko dve trećine boraca narodnooslobodilačkog rata u Jugoslaviji bilo mlađe od 25 godina, Nevenka Petriće bila prinuđena da prati svestranu aktivnost komunista na pripremama za ustank protiv okupatora, kvislinga i njihovih saradnika u srednjoj Bosni. U suštini dr Nevenka Petrić je napisala istoriju NOR-a srednje Bosne, viđenu iz ugla aktivnog učesnika - omladinskog aktiviste i rukovodioca i istoričara omladinskog pokreta u Banjaluci. Zato knjiga, pored činjenica iz istorijske literature i arhivskog materijala, sadrži i dokumentaciju iz lične arhive Nevenke Petrić, kao i njena sećanja i svedočenja o aktivnostima i životu mnogih učesnika revolucionarnih dogadaja.

Istorijsko-geografski pojam srednje Bosne objašnjava se u uvodnom delu knjige gde se čitalac upoznaje i sa razvojem omladinskog pokreta, u drugoj polovini tridesetih godina, što je vrlo dragoceno za razumevanje događaja i zbivanja u ratnom periodu. Iz uvodnog dela uočljivo je da su se antifašističko ratovanje i borba omladine u srednjoj Bosni, protiv rata i fašizma, vodili od obnavljanja skojevske organizacije, sredinom tridesetih godina 20. veka, uz napomenu da rad SKOJ-a u Banjaluci tada nije ni prekidan, do početka Drugog svetskog rata 1939. godine i napada fašističkih divizija na Jugoslaviju, aprila 1941. godine. Suština uvodnog dela pokazuje da se revolucionarna omladina, svesna fašističke opasnosti po civilizacijske tekovine čovečanstva, posvetila pripremanju i organizovanju mlade generacije u borbi za demokratske promene u zemlji, pripreme za odbranu Jugoslavije i borbu za poboljšanje životnih uslova naroda. Posebno pažljivo osvetljeni su aprilski rat 1941, okupacija i stvaranje kvislinške Nezavisne Države Hrvatske u novostvorenoj situaciji u zemlji.

Prvi deo knjige razmatra učešće omladine u pripremama KPJ za ustank protiv okupatora i kvislinške NDH, koja je terorisala narod - srpsko stanovništvo u srednjoj Bosni. Ovo se prati kroz aktivnosti napredne omladine po okruzima i srezovima srednje Bosne, od ustanka, jula 1941. do novembra 1942. godine. O događanjima u srednjoj Bosni iznose se mnogi detalji koji mozaički upotpunjavaju saznanja o značajnim istorijskim događa-

jirna koji su presudno uticali na istorijske tokove oslobodilačke borbe u Jugoslaviji, o ilegalnom radu, pripremi za ustanak, vezama i odnosima među borcima. Kako nigde, pa ni u srednjoj Bosni, nema dovoljno pisanih tragova i svedočenja Nevenka Petrić značajno doprinosi sagledavanju istorijskih činjenica, što knjizi daje i trajnu dokumentarističku vrednost.

Narastanje oslobodilačkih jedinica od gerilskih grupa, desetina, četa, bataljona, odreda, brigada do divizija u srednjoj Bosni i krvavi sukobi sa nadmoćnim neprijateljima - okupatorima i domaćim kvislinzima ali i sukobi unutar ustaničkih snaga u srednjoj Bosni 1941-1942. godine - započeti četnički prevrati i razbijanje partizanskih odreda, mogu se pratiti iz dana u dan u srednjoj Bosni u drugoj knjizi.

Organizovanje i delovanje revolucionarne omladine u srednjoj Bosni, Nevenka Petrić ne prati samo u vremenu dogadanja već i u posebnim aktivnostima - radnim akcijama, kulturnim delatnostima, sportskim aktivnostima i svakodnevnim tokovima života u ratnim uslovima. Kroz likove i biografije trudi se da sagleda proces političkog sazrevanja omladine koja nosi ne samo oružanu borbu već i napore za stvaranje narodne vlasti i organizaciju života na oslobođenoj teritoriji. Sve to nije bilo moguće bez idejnog i političkog rada sa omladinom i sistematskog pripremanja mlade generacije za antifašističku i oslobodilačku borbu u Jugoslaviji.

Treća knjiga sadrži biografije vodećih kadrova SKOJ-a i USAOJ-a i sastave omladinskih rukovodstava, kao i rukovodstva KPJ u srednjoj Bosni 1941-1945. godine. Spiskovi su rezultat istražene arhivske građe, literature i lične dokumentacije autora. Podaci su dragoceni i umnogome upotpunjuju dosadašnja saznanja o kadrovima revolucionarnog pokreta u srednjoj Bosni.

U celini, knjiga je dragoceno svedočanstvo o generaciji mlađih jugoslovenskih komunista, koji su po cenu ličnog žrtvovanja izvršavali zadatke u borbi protiv fašističkog porobljivača. Iz knjige se jasno vidi život, hrabrost i upornost mlađih komunista, koji su odlučni u borbi, politički i idejno opределjeni sa uverenjem da će u borbi za slobodu doprineti boljem i srećnjem životu naroda.

Pred nama je knjiga o generaciji mlađih komunista srednje Bosne koji su, svesni odgovornosti u kojoj su se našli, ispunili svoj istorijski zadatak i kao generacija ušli u istoriju borbe za slobodu, pravdu i socijalnu sigurnost građana svoje domovine.

Rukopis dr Nevenke Petrić je trajan prilog istoriji rata i revolucije u srednjoj Bosni i zato mi je čast i zadovoljstvo da ovu knjigu preporučim za publiko vary e.

(Neke moje sasvim konkretne primedbe saopštio sam autora usmeno).

Dr Slavoljub Cvetković, naučni savetnik Beograd, 16. oktobar 2003.

Dr Nevenka Petrić I ZVIJEZDE SMO DOSEZALI III III
Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941 -1945

Evo još jednog podviga partizanskog fanatizma koji nas je doveo do oslobođenja 1945. godine! Nadahnuta oduševljenjem na koje je njena prva knjiga *I zvijezde smo dosezali - Revolucionarni omladinski pokret Banjaluke 1919-1949* naišla prilikom predstavljanja u Beogradu, Banjaluci i drugdje, nekadašnja djevojčica iz kolone, omladinski rukovodilac, koja je i životom i stihom ostala vjerna svojoj koloni, odlučila se da u svojoj novoj knjizi predašnju temu proširi na revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne od 1941. do 1945. godine, kako je i naslovila drugi i treći tom svojih još jednom „dosegnutih zvijezda".

Druga knjiga obuhvata: pored predgovora dr Slavoljuba Cvetkovića, uvodnih napomena i osvrta na pojам srednje Bosne, učešće po mjestima omladine srednje Bosne u pripremama za ustank 1941. i u NOB do novembra 1942. godine. Oživljeni su ti dani od Banjaluke do Čelinca, Kotor-Varoša, Travnika i Turbeta do Zenice i do osnivanja prvog partizanskog odreda u srednjoj Bosni. Zatim sadrži učešće omladine srednje Bosne u NOB od decembra 1942. do oslobođenja. To je dalji rast NOP-a od povratka srednjobosanskih kadrova iz Bosanske krajine, preko Vrbasa, do osnivanja Jedanaeste krajiške divizije i priprema za Prvi kongres USAOBiH-a, 1945. godine u Sarajevu.

Treća knjiga je posvećena rukovodećim ličnostima narodnim herojima, sekretarima okružnih komiteta SKOJ-a i KP.T i predsjednicima okružnih odbora USAOJ-a u srednjoj Bosni 1941 - 1945. godine i njihovim biografijama i kretanjima u toku NOB-a.

Dok čitamo o osnivanju prvih aktiva SKOJ-a u Maslovarama, Skender-Vakufu, Imljanima, Čečavi, Potočanima, o djeci koja nalaze utočišta kod partizana - kuriri su, pomažu u kuhinjama i intendanturama, a većina ih je u sastavu 53. srednjobosanske divizije ili, o dolasku Prve proleterske divizije u srednju Bosnu - sa tih stranica oživljava jedno veliko vrijeme za čijim duhom prosto vase zbumjeni i izgubljeni današnji naši dani: neiscrpna životnost pobjede nad fašizmom dobij a mitološku snagu Čopićeve proze za djecu, koja će kroz vijekove nastaviti da priča o partizanima djevojčicama i dječacima čim nauče da čitaju.

Još nekoliko godina života posvećenoj veoma obimnoj arhivistici - hijadama dokumenata, tuđim i svojim sjećanjima u sastavljanju nove cjeline naše ratne priče, danas odista jeste stvaralački podvig pronalaženja sebe i nas, zatečenih na stranputnici, koja i nas i svijet suočava sa bezizlaznošcu koju je donio Treći svjetski rat čije se ime još nigdje ne pominje, a čije se posljedice svuda vide.

Hvala Nevenki neizmjerno za ovu knjigu, o vječitosti partizanskih kolona, o vječitosti partizanskog bratstva među ljudima i narodima!

*Radonja Vešović,
akademik CANU*

Novi Beograd, 12. novembra 2003.

Dr Nevenka Petrić I ZVIJEZDE SMO DOSEZALI III III
Revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne 1941 -1945

Pojam srednje Bosne nastao je početkom ustanka 1941. godine u Bosanskoj krajini - području srednje Bosne sa objašnjenjem kako se ono geografski uklapa u jednu celinu sa Bosanskom krajinom. Do naziva srednje Bosne kao dijela Bosanske krajine došlo je 1941. godine, radi lakšeg i bržeg komuniciranja u toku razvoja ustanka i narodnooslobodilačkog rata (NOR).

U drugoj knizi, Nevenka Petrić je, da bi obradila revolucionarni omladinski pokret u srednjoj Bosni do detalja, izučila i prikazala organizaciju, razvoj i djelovanje omladinske organizacije, ne samo na sektoru srednje Bosne, već i šire uključujući i područje Sarajeva i okrug Jajce (Bugojno i dr.). Period obrade odnosi se na vrijeme tzv. obnove SKOJ-a, 1935, zatim događanja od 1938. godine do Aprilskog rata 1941. godine i položaja omladine u srednjoj Bosni za vrijeme okupacije.

Autorka je vjerno prikazala učešće omladine srednje Bosne. Dalje je išla u razradu djelovanja revolucionarne omladine u predustaničkom periodu po rezovima područja srednje Bosne, odnosno po 22 opštine (nastale po poslijeratnoj administrativnoj podjeli) počev od Banjaluke pa do Žepča, Maglaja, Odžaka, Zenice, Travnika i dr. Prikazani su rad, organizovanost i djelovanje omladine po ovim opštinama, a zatim učešće omladine srednje Bosne u ustanku i NOR-u do kraja 1942. godine. U ovom dijelu detaljno je i vjemo prikazano djelovanje i učešće organizacija Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) i Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ-a) u Bosanskoj krajini i njihova značajna uloga u razvoju ustanka na cijelom području Bosanske krajine, pa tako i srednje Bosne.

Značajno mjesto u ovom radu dato je, kako u ustanku, tako i kasnije u NOR-u, djelovanju KPJ i SKOJ-a i iz Banjaluke. To je i razumljivo, jer Banjaluka je imala najbrojniju organizaciju KPJ i SKOJ-a u cijeloj Bosanskoj krajini. Za vrijeme priprema za ustanak u Banjaluci je održano više savjetovanja i konferencija, a najznačnija su dva. Prvo, održano na Sehitlucima, 8. juna 1941, i drugo, održano takođe na Sehitlucima, 13. juna 1941. godine, posvećeno samo pripremama ustanka u srednjoj Bosni. Na ovim savjetovanjima učestvovali su najizraslijii komunisti Banjaluke, Bosanske krajine sa učesnicima i iz srednje Bosne. Na njima je dogovoren vrijeme otpočin-

janja i organizovanja ustanka protiv okupatora. Ovim savjetovanjima rukovodio je Đuro Pucar Stari.

Razvoj ustanka pod rukovodstvom KPJ na ovim područjima ima određene specifičnosti. Na ovim područjima, gdje je bilo više članova KPJ, ustank se razvijao brže i sa učešćem više boraca sa terena koji su bili i članovi KPJ - primjera radi, mogu se uzeti Drvar i Kozara. I za područje srednje Bosne, takođe, karakteristično je daje ustakan bio masovan, posebno u okolini Banjaluke gdje su kadrovska bazu činili banjalučki članovi KPJ i SKOJ-a.

Brzina razvoja ustanka u Bosanskoj krajini, pa tako i srednjoj Bosni, zahtjevala je formiranje jedinica - od četa do odreda i bataljona. U srednjoj Bosni djelovala su u početku tri odreda Prve čete za Bosansku krajinu. Kasnije, u daljem razvoju odreda, oni su imali i bataljone. Tako je 3. krajiški NOP odred imao šest bataljona od kojih su 5. i 6. bataljon djelovali u srednjoj Bosni.

Tokom 1942. godine, 6. februara, formiranje 4. krajiški NOP odred. U stvari, to su snage koje su i do tada djelovale u srednjoj Bosni, odnosno raniji 5. i 6. bataljon 3. krajiškog NOP odreda. U novoosnovanom 4. krajiškom NOP odredu borci i rukovodioci bili su uglavnom sa teritorije srednje Bosne.

Obradivši ovaj period razvoja ustanka, u srednjoj Bosni, Nevenka Petrić je otgla od zaborava razvoj, organizaciju i djelovanje KPJ i SKOJ-a na ovim prostorima sa ukupnim tadašnjem vojnim organizovanjem u srednjoj Bosni.

Razvojem ustanka od jula 1941. godine, osnovan je Oblasni komitet KPJ i tri okružna komiteta KPJ u Bosanskoj krajini, od kojih je Okružni komitet KPJ za Jajce dobio zadatak da ostvaruje aktivnost na području djelovanja 3. krajiškog NOP odreda, stoje značilo i u srednjoj Bosni, pošto je i srednja Bosna bila područje njegovoga djelovanja od samog osnivanja. Tek 23. februara 1942. na Oblasnoj konferenciji KPJ, održanoj u Skender-Vakiifu (21 - 23. februara 1942) donijeta je odluka o osnivanju Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu. On je djelovao u veoma teškim uslovima do juna 1942. godine, s obzirom na izdaju i nasrtaj četničkog pokreta u srednjoj Bosni, kada poslije pogibije prvog sekretara KPJ za srednju Bosnu Rajka Bosnića i sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu Zelimira Barića Želje, u poznatom pokolju u Josavci, u borbi protiv četnika gine, juna mjeseca 1942. i dragi sekretar OK KPJ za srednju Bosnu Milan Radman. Od tada dolazi do izvjesnog zastoja NOR-a u srednjoj Bosni. Zanimljivo je istaći daje u srednjoj Bosni znatno ranije bio osnovan Okružni komitet SKOJ-a (7. januara 1942) u odnosu na osnivanje Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu (23. februara 1942), čije djelovanje je bilo uspješno sve do stagnacije u razvoju NOR-a u srednjoj Bosni.

Pojavom četništva 1942. godine u srednjoj Bosni došlo je do velikih problema, kako u jedinicama 4. krajiškog NOP odreda i Proleterskog batal-

jona Bosanske krajine, tako i u političkom djelovanju KPJ, SKOJ-a, prvih organa narodne vlasti i u masovno-političkom radu sa omladinom i stanovništvom. Mnogi rukovodeći kadrovi su poubijani u četničkim pučevima do kojih je tada došlo u partizanskim jedinicama. Ali, iako je od juna do novembra 1942. uglavnom bila pod četničko-ustaškom kontrolom, srednja Bosna ipak nikad nije ostala bez aktivista KPJ i SKOJ-a. Djelovali su ilegalno, poluilegalno, ali pri tom često bili i zatvarani i šikanirani po četničkim zatvorima, a brojni kadrovi su tokom toga ljeta i pobijeni (Miloš Dujić, Novak Pivašević, Janko Čoralić itd.).

U novembru 1942. godine u srednju Bosnu dolazi Prva proleterska divizija, koja je u snažnom naletu razbila četničke snage, oslobođila Kotor - Varoš, Prnjavor, Teslić. Zarobila je oko 700 domobrana i dosta oružja i ponovo je bila uspostavljena slobodna teritorija u većem dijelu srednje Bosne.

Obrađena su događanja krajem 1942. i početkom 1943. godine, kada su, ponovnim uspostavljanjem slobodne teritorije u srednjoj Bosni, osnovani sreski komiteti KPJ i SKOJ-a za Kotor-Varoš, Prnjavor i dr., kao i Povjereništvo Okružnog komiteta KPJ i OK SKOJ-a za srednju Bosnu. Veliki broj mlađih iz srednje Bosne tada stupa u proleterske jedinice, a za veoma kratko vrijeme obnovljenje i 4. krajiški NOP odred, od boraca srednje Bosne, čija smotra je održana već 2. februara na Petrovu Polju. Odlaskom proleterskih jedinica, jedno kraće vrijeme, obnovljeni 4. krajiški NOP odred ostaje sam u srednjoj Bosni, pod velikim pritiskom njemačko-ustaških i četničkih snaga. Ali, 16. februara dolazi 1. krajiška NOU brigada, pa se i položaj odreda bitno mijenja, iako je sve do proljeća iste godine položaj obe navedene jedinice težak, utoliko više stoje tada epidemija pjegavog tifusa, započeta januara, bila u punom jeku, što je bitno uticalo na borbenu gotovost bitno smanjenog broja ljudstva pod oružjem navedenih dviju jedinica.

Članstvo KPJ i SKOJ-a, koje nije moglo ostati na ilegalnom radu na terenu, bilo je, uglavnom, u jedinicama 4. odreda sve do početka maja 1943. godine, kada opet dolaze nove snage NOV i POJ, kada su ponovo formirani i dopunjeni Sreski komitet KPJ i SKOJ-a za Kotor-Varoš, kao i Povjereništvo OK KPJ i SKOJ-a, koji 29. maja prerastaju u OK KPJ i OK SKOJ-a za srednju Bosnu.

U ljeto 1943. došlo je do povoljnog razvoja vojno-politilke situacije, pa odlukom viših organa u srednjoj Bosni je osnovana Dvanaesta divizija od snaga 12. krajiške i 5. kozarske NOU brigade, kojoj je uskoro predjenut naziv u Jedanaesta divizija.

Sedamnaestog oktobra 1943. od snaga Banjalučkog i Prnjavor skog odreda formirana je na Ceru 14. srednjobosanska brigada, a nekoliko mjeseci u to vrijeme u srednjoj Bosni su još dejstvovale i 12. slavonska i 18. istočnobosanska brigada. Pored njih, u pokretu za Srbiju preko srednje Bosne tada prolaze dvije divizije - Peta krajiška i Šesta lička divizija. U drugoj

polovini 1943. i u 1944. godini narodnooslobodilački pokret u srednjoj Bosni je bio u snažnom usponu, kako vojno, tako i politički. Sva mjesta, osim Doboja, Banjaluke, Dervente i Kotor-Varoša (iako je Kotor-Varoš 1943. bio više mjeseci oslobođen), bila su slobodna.

U svim mjestima, pored djelovanja organizacije Ujedinjenog saveza antifašističke omladine (USAOJ-a) i SKOJ-a, djelovale su i organizacije KPJ i opštinski i sreski komiteti SKOJ-a i KPJ, zatim opštinski i sreski narodnooslobodilački odbori (NOO), a od septembra 1943. djelovala su i dva okružna NOO za Banjaluku i Prnjavor, kao i dva OK KPJ i OK SKOJ-a za ova dva okruga.

Jedanaesta divizija dobila je naredenje da, u drugoj polovini 1944., krene za Srbiju (sa dvije brigade - 12. krajiskom i 5. kozarskom). Ipak, tada srednja Bosna ne ostaje bez operativnih jedinica - formiraju se dvije nove brigade 18. i 19. pretežno od omladine srednje Bosne. I, tada se osniva 53. srednjobosanska divizija u koju ulaze tri srednjobosanske brigade: 14, 18. i 19., kao i nekoliko partizanskih odreda srednje Bosne, a istovremeno je osnovano i nekoliko novih partizanskih odreda. Tada su četničke snage bile potpuno razbijene, odnosno objektivno nisu predstavljale nikakvu vojnu silu, a pretežno su se zadržavale u neoslobođenim ustaško-domobranskim garnizonima. Razbijene grupice četnika su podmuklo iz zasjeda ubijali odbornike NOO-a, istaknutije političke radnike na posebnim političkim zadacima na terenima koji nisu bili dovoljno vojno zaštićeni, zatim kolone sa ranjenicima koji su upućivani u Centralnu bolnicu 53. divizije, brojne članove SKOJ-a i KPJ u zabačenijim selima i si.

Poslije 15. decembra 1944. pa sve do oslobođenja zemlje djelovali su opet jedan Okružni komiteti KPJ i SKOJ-a za srednju Bosnu i Okružni NOO za srednju Bosnu, kao i druge institucije u već znatno razvijenom društveno-političkom sistemu organizovanja na slobodnim teritorijama Jugoslavije, pa tako i srednje Bosne.

U trećoj knjizi date su biografije svih sekretara OK SKOJ-a za srednju Bosnu i predsjednika okružnih odbora USAOJ-a, kao i sekretara OK KPJ od ustanka do oslobođenja zemlje, 15. maja 1945. godine, kao i sastavi tih komiteta, a dodati su i sastavi sreskih komiteta SKOJ-a i KPJ na srežu Kotor-Varoš u toku NOR-a, pošto su na ovom srežu osnovani prvi SK SKOJ-a i SK KPJ u srednjoj Bosni, decembra 1942. godine.

U Zaključku je dat kratak presjek bitnih događanja u NOR-u u periodu 1941 - 1945. i istaknute su značajne karakteristike razvoja revolucionarnog omladinskog pokreta, kao i masovnost učešća omladine i uopšte naroda srednje Bosne u narodnooslobodilačkoj borbi u navedenom periodu.

Rukopis Nevenke Petrić *I zvijezde smo dosezali III III* u suštini je istorija NOR-a u srednjoj Bosni, jer je autorka uspjela da sva zbivanja na tom području istraži, prikupi dokumentaciju, arhivske izvore, memoarsku građu, obezbjedi kazivanja značajnijih aktera događanja, a imala je i dobru doku-

mentaciju u ličnoj arhivi, pa sve to je bila dobra osnova za studiozan, precizan i uspiješan rad.

Može se slobodno reći daje ovaj rad pokazao istinska zbivanja na ovom području, kakva do sada nisu zabilježena. U ovom vremenu iz ideoloških razloga i ostrašćenosti, ne priznaje se jedan dio istorije svoga naroda u borbi za slobodu, kao ni stradanje milion i sedam stotina hiljada žrtava na prostoru Jugoslavije od okupatora i njihovih pomagača, u periodu 1941 - 1945. godine. Stoga raditi ovakav rad u ovom vremenu natčovječanski je poduhvat. Mogla je to samo Nevenka sa svojom energijom, upornošću, hrabrošću i naravno znanjem.

Mile Trkulja, general u penziji Beograd, 31. oktobra 2003.

BILJEŠKA O AUTORU

Nevenka Petrić rođena je 1927. godine u Maslovarama, opština Kotor-Varoš. Diplomirala je na Filološkom fakultetu u Beogradu 1963, a doktorirala na Univerzitetu u Sarajevu 1980. godine.

Po oslobođenju Banjaluke, 1945. godine, rukovodila je omladinskom organizacijom u gradu. U 1949. bila je organizacioni, a od 1950. predsjednik Oblasnog odbora Narodne omladine za Bosansku krajinu. U Beogradu je 1961. izabrana za sekretara Konferencije žena ■ Jugoslavije, a potom je radila u oblasti nauke i obrazovanja. Obavljala je izborne funkcije na evropskom i međunarodnom planu u oblasti obrazovanja i porodice. U istoj oblasti bila je direktor međunarodnog kursa UN pet godina i ekspert Ujedinjenih nacija 1982-1992. godine.

Objavila je 12 knjiga (1 na engleskom), 20 knjiga sa koautorima (11 na srpskom, 1 na makedonskom i 8 na engleskom) i brojne studije i članke na našem i stranim jezicima. Od objavljenih knjiga četiri su zbirke pjesama.

Član je Udruženja pisaca Srbije i potpredsjednik Saveza književnika SR Jugoslavije.

Učesnik je NOR-a, nosilac je „Partizanske spomenice 1941“ i drugih odlikovanja i društvenih priznanja.

SADRŽAJ

VODEĆI KADROVI SREDNJE BOSNE

NARODNI HEROJI	7
VODEĆI KADROVI SKOJ-a I USAOJ-a SREDNJE BOSNE, ODNOSNO OKRUGA ZA BANJALUKU I PRNJAVOR, 1941-1945	93
SEKRETARI OKRUŽNIH KOMITETA SKOJ-a I PREDSJEDNICI OKRUŽNIH ODBORA USAOJ-a U SREDNJOJ BOSNI 1941-1945.....	101
Sekretari okružnih komiteta SKOJ-a za Jajce, odnosno srednju Bosnu od 1941. do maja 1945	101
Sekretari OK SKOJ-a u srednjoj Bosni od razdvajanja na dva okruga - kraj septembra 1943, do spajanja ujedan okrug 15. decembra 1944	101
Predsjednici Okružnog odbora USAOJ-a za Banjaluku, Prnjavor i srednju Bosnu	101
Sekretari Okružnog komiteta SKOJ-a koji su bili članovi Okružnog komiteta KPJ Jajce, odnosno Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu	102
Sekretari OK SKOJ-a koji su dali život za svoje ideale	102
Sekretari OK SKOJ-a koji su proglašeni za narodne heroje.....	103
BIOGRAFIJE SEKRETARA OKRUŽNIH KOMITETA SKOJ-a	103
Prvi predsjednici okružnih odbora USAOJ-a u srednjoj Bosni za okruge srednju Bosnu, Banjaluku i Prnjavor	123
SEKRETARI OKRUŽNOG KOMITETA KPJ ZA JAJCE 1 SREDNU BOSNU 1941-1945	125
Sekretari OK KPJ za Banjaluku od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944	126
Sekretari OK KPJ Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944. .	126
Sekretari OK KPJ koji su dali život za svoje ideale	126
Sekretari OK KPJ proglašeni za narodne heroje	126
BIOGRAFIJE SEKRETARA OKRUŽNIH KOMITETA KPJ 1941 - 1945	127
OKRUŽNI KOMITET SKOJ-a ZA JAJCE, ODNOSNO ZA SREDNU BOSNU, 1941 - 1945	136

Okružni komitet SKOJ-a Jajce 1941. i 1942	137
Okružni komitet SKOJ-a Banjaluka-Kotor-Varoš od ljeta 1943. do 15. decembra 1944.....	141
OK SKOJ-a za Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944.....	143
OK SKOJ-a za srednju Bosnu od 15. decembra 1944, poslije spajanja okruga za Banjaluku i Prnjavor u okrug za srednju Bosnu.....	144
OK KPJ ZA JAJCE, ODNOSNO SREDNJIU BOSNU 1941 -1945.....	145
OK KPJ za Jajce, odnosno za srednju Bosnu od 1941. do kraja septembra 1943	146
OK KPJ za Jajce od polovine januara 1942.	146
OK KPJ za Banjaluku-Kotor-Varoš i OK KPJ za Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944	150
OK KPJ za Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944.....	150
Okružni komitet KPJ za srednju Bosnu od 15. decembra 1944. do oslobođenja 1945.....	151
SRESKI KOMITET SKOJ-a ZA KOTOR-VAROŠ, 1941-1945.....	152
SRESKI KOMITET KPJ KOTOR-VAROŠ 1942-1945	156
PRILOZI	
1	
SEKRETARI OK SKOJ-a ZA JAJCE I SREDNJIU BOSNU	
PREDSJEDNICI OKRUŽNOG ODBORA USAOJ-a	161
Predsjednici Okružnih odbora USAOJ-a u srednjoj Bosni.....	161
Predsjednik i sekretar Okružnog odbora USAOJ-a za srednju Bosnu.....	162
2	
SEKRETARI OKRUŽNOG KOMITETA KPJ ZA JAJCE	
I SREDNJIU BOSNU 1941-1945	162
SEKRETARI OK KPJ U SREDNJOJ BOSNI OD KRAJA	
SEPTEMBRA 1943. DO 15. DECEMBRA 1944	163
OK KPJ za Banjaluku od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944	163
OK KPJ za Prnjavor od kraja septembra 1943. do 15. decembra 1944	163
3	
NARODNI HEROJI SREDNJE BOSNE	164

4

OPŠTINSKI KOMITETI SKOJ-a I KPJ ZA SREZ KOTOR-VAROŠ I SRESKI KOMITETI SKOJ-a I KPJ ZA SREZ TRAVNIK	165
Opštinski komiteti SKOJ-a u srezu Kotor-Varoš, od 1942. do 1945. i neke opštinske konferencije SKOJ-a	165

OPŠTINSKI KOMITETI KPJ SREZA KOTOR-VAROŠ 1944-1945	168
--	-----

SRESKI KOMITET SKOJ-a ZA SREZ TRAVNIK OD NOVEMBRA 1943. DO MAJA 1945	168
---	-----

SRESKI KOMITET KPJ ZA SREZ TRAVNIK OD NOVEMBRA 1943. DO MAJA 1945	169
--	-----

5

NEPOTPUNI SPISKOVI DJECE BORACA OPŠTINA KOTOR-VAROŠ I SKENDER-VAKUF I SREDNJE BOSNE	171
Spisak 143 djece - boraca NOR-a opštine Kotor-Varoš stare oko 13 ili nešto više godina koji nisu postali punoljetni u NOR-u	171

NEPOTPUNI SPISAK 115 DJECE-BORACA NOR-a • SA OPŠTINE SKENDER-VAKUF STARE OKO 13 I NEŠTO VIŠE GODINA KOJA NISU BILA PUNOLJETNA	179
Bastaji.....	179
Bokani	180
'Borak	181
Carići - Paunovići	182
Koštici	183
Kobilje	183
Skender-Vakuf,	384
Bregovi i Mokri Lug	185
Živinice	185

SPISAK 43 DJECE - BORACA IZ SREDNJE BOSNE SAČINJEN 1980. NA OSNOVU POJEDINAČNIH KONSULTACIJA (DJELIMIČNI PODACI)	186
--	-----

6

,,PITANJA ZA PRIJEM U SKOJ i KPJ	188
--	-----

7

ODLUKA ČETNIČKIH ODREDA O SARADNJI SA NDH, ZAPISNIK SA ČETNIČKE KONFERENCIJE ODRŽANE 7. JUNA 1942. U JAVORANIMA	191
---	-----

365

Draga moja Inice,

*Oprosti mi što Ti nisam posvećivala
više pažnje dok sam radila na ovim
knjigama.*

*Istina, već sam početak rada na
knjigama I zvijezde smo dosezali II i III
odložila četiri mjeseca, zato što si mi Ti
bila najvažnija. Imala si tada samo tri
mjeseca, kada sam doputovala da budemo
zajedno svaki dan.*

*To vrijeme koje smo proveli zajedno (od 27. decembra 2001. do kraja aprila
2002. godine) za mene je postalo nezaboravno!*

*Ali, provodeći bukvalno svaki trenutak s Tobom, ta četiri mjeseca, objektivno
govoreći, osjećala sam veliki pritisak što ne započinjem rad na novom, ogromnom
projektu, koji sam svjesno odložila na neko vrijeme. Pokušavala sam da ne mislim o
tim mojim predstojećim obavezama, uživajući u svakom trenutku koji smo provodili
zajedno - a to su bili svi trenuci toga vremena, kako oni kada smo nas dvije bile
zajedno, tako i oni kraći koje si provodila samo s roditeljima, pošto sam i tada
emocionalno intenzivno bila s Tobom i ne pokušavajući da svoje misli usmjerim na
išta drugo.*

*Svakodnevne šetnje po našem Kališu (parku „Lafajet“ u San Francisku),
predstavljale su za mene zbir tolikih radosti! Prilikom svakog moga jutarnjeg
buđenja ponovo sam se radovala tome danu, znajući da ćemo nas dvije opet dugo biti
zajedno. Ti si mi bila prva jutarnja misao. A isto tako i kasno noću prije dolaska sna.*

*I prošlog ljeta, zajedno smo uživale pet sedmica, ovdje u Beogradu, šetajući po
pravom Kališu, gdje si Ti posebno zavolila mjesto odakle si gledala sлив rijeke Save u
Dunav. Kako si tada imala već skoro dvije godine, veoma lijepo smo se razumjele i
dugo pričale o svemu.*

*Rad na knjigama I zvijezde smo dosezali II i III sada je priveden kraju. Pišem Ti
ovo pismo pošto želim da, kada dovoljno porasteš, pročitaš ili razgledaš i ove moje
knjige, pa da tako postanemo na jedan drugačiji, novi način, još bliže. Ja već znam
da ćemo i tada „biti zajedno — na onoj našoj, zajedničkoj strani.“*

*Ovo pismo objavljujem u knjizi zato što sada imaš samo dvije godine i pet
mjeseci, pa se osiguravam da ga „primiš“, pošto će proći dosta godina dok počneš
čitati i knjige ove vrste.*

Voli Te tvoja baka

Nenka

Beograd, 31. januar 2004.

Foto: Vukica Mikača

Izdavač
Foto Futura

Za izdavača
Angelina Karadžić

Tiraž 300 primeraka
Prvo izdanje

Autori i vlasnici fotografija Jovanka Bojić Alkalaj, Nada Grgić, Vojin Hadzistević, Pero Kolundžija, Vahid Korić, Himka Maglajlić, Mira Miličević, Drago Mažar, Slavko Odić, Nenad Petković, Ljilja Petković-Jonović, mr Mirko Sančanin, dr Aleksandar Sjerikov Šaša, Vojo Stupar, Marko Zec, Stojan Zvonar

Zahvaljujemo se autorima i vlasnicima fotografija.

CIP- Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

329.78(497.15) "1941/1945" : 929
329.15 (497.1) "1941/1945": 929
94. (497.15) "1941/1945": 929

ПЕТРИЋ, Невенка I звјезде smo dosezali:
revolucionarni omladinski pokret srednje Bosne : 1941-1945. 3 / Nevenka Petrić ; [autori fotografija Jovanka Bojić Alkalaj ... [et al.]]). - Beograd : Foto Futura, 2004 (Beograd : Foto Futura). - 367 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 300. - Str. 351-360 : Recenzije / Slavoljub Cvetković, Radonja Vešović, Mile Trkulja.
Bilješka o autoru: str. 361. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija: str. 337-346
Registar.

ISBN 86-83691 -08-X

a) Савез комунистичке омладине Југославије - Босна -1941-1945 b) Комунистичка партија Југославије - Босна -1941-1945 c) Омладина - Народноослободилачка борба 1941-1945 - Босна d) Народни хероји - Босна -
Биографије

COBISS.SR-ID 112450316

Priprema i štampa: Foto Futura - Beograd